UNIVERSITY OF TORONTO
3 1761 00827100 9

PURCHASED FOR THE

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY

FROM THE

CANADA COUNCIL SPECIAL GRANT

FOR

CATALAN LANGUAGE & LITERATURE 68

CADEVALL - FONT I QUER

FLORA DE CATALUNYA

INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS
SECCIÓ DE CIÈNCIES

FLORA
DE
CATALUNYA

ENUMERACIÓ I DESCRIPCIÓ
DE LES PLANTES VASCULARS ESPONTÀNIES QUE FINS AVUI HI HA CONEGUDES I DE LES MÉS IMPORTANTS QUE S'HI CULTIVEN

PER

JOAN CADEVALL I DIARS

Doctor en Ciències Naturals, Llicenciat en Ciències Exactes,
Professor a l'Escola Industrial de Terrassa,
Membre de la «Academia de Cieneias y Artes» de Barcelona

AMB LA COL·LABORACIÓ DEL

DR. PIUS FONT I QUER

Conservador de Botànica del Museu de Ciències Naturals de Barcelona

VOLUM IV

PUBLICAT A DESPESES DE LA
INSTITUCIÓ PATXOT

BARCELONA
PALAU DE LA GENERALITAT
MCMXXXII

QK
329
C2
V.4

LIBRARY
DEC 4 1968
UNIVERSITY OF TORONTO

ARTS GRÀFIQUES, S. A.
SUCCESSORS D'HENRICH I C.ª
BARCELONA

Notes biogràfiques del Dr. Cadevall

En Joan Cadevall i Diars nasqué a Castellgalí en la seva casa Coll de Torra, caseriu de les Boades, prop de Manresa, el dia 23 de juny de 1846 i de família modesta; els seus pares volien dedicar-lo a treballs de la terra, creient equivocadament — com pensen alguns dels nostres pagesos — que no eren necessaris per això grans estudis, però ell demostrà des de la seva infantesa una predilecció per les lletres, i tot sol, aprofitant totes les estones que podia dedicar-hi, les lliçons del Mestre Valentí Llenas de Castellgalí, que anava a donar-les a l'hereu de la casa i de les quals s'aprofitava tan aventatjosament, que el mestre va demanar als seus pares que li permetessin anar a l'Escola, doncs demostrava una voluntat i intel·ligència superiors que hom havia de fomentar amb l'esperança que arribaria a ésser home de profit per a la ciència. Així ho feren, i finida la seva preparació als 14 anys, començà en l'externat del Col·legi de Sant Ignasi de Manresa, guanyant al poc temps el primer lloc entre els alumnes, lo qual causà l'admiració del Dr. Anselm Cabanes, professor de la Comunitat, qui va descobrir en ell el germen d'una celebritat i, prenent-lo pel seu compte se l'emportà llavors que, desprenent-se ell de la Comunitat religiosa a què perteneixia, anà a fundar el «Colegio Tarrasense» l'any 1864, on va prendre el grau de Batxiller en Arts el 1866, i de Ciències en 1868, època en què va ésser nomenat professor del Reial Col·legi; el 69 es llicenciava en Ciències Exactes, el 71 en Ciències naturals i el 73 es doctorà en aquestes disciplines.

1870. — Secretari del Reial Col·legi Terrassenc.

1873. — Acadèmic corresponent de la Reial Acadèmia de Ciències de Barcelona.

1873-1901. — Director del Reial Col·legi Terrassenc.

1877-1900. — President de la «Cámara Oficial de Comercio» de Terrassa.

1883-1899. — Vocal de la Junta d'Instrucció Pública de Terrassa.

1886-1900. — Fundador i Director de l'Escola Municipal d'Arts i Oficis de Terrassa.

1890. — Soci corresponent de la «Société Scientifique et Littéraire» de Professors de França.

1891. — Membre de mèrit de la societat artística i literària «Paris-Province».

1898-1903. — Soci fundador i President de la Comissió de la Creu Roja de Terrassa.

1899. — Soci de número de la «Real Academia de Ciencias y Artes» de Barcelona.

1901. — Director de l'Observatori Meteorològic de Terrassa.

1901. — Soci protector i honorari de la Institució Catalana d'Història Natural.

1901. — Director de l'Escola elemental d'Indústries de Terrassa.

1903. — Vocal de la Comissió de Foment dels interessos agrícoles de la província.

1904. — Se li encarrega per l'Excma. Diputació Provincial de què formi la Flora i el mapa agronòmic de la província.

1905. — Llorejat amb la medalla d'or de la Societat Internacional de Geografia Botànica.

1905. — Es nomenat president de la «Sociedad Zaragozana de Ciencias naturales».

1906-1910. — Vocal de la Junta Municipal de Ciències naturals de Barcelona.

1911. — Soci honorari del Centre Excursionista de Terrassa.

1919. — Es nomenat vocal honorari de la Junta de Ciències naturals de Barcelona.

1920. — Soci fundador de la «Sociedad Ibérica de Ciencias naturales». — Mantes vegades Jutge de tribunals d'oposició i càtedres. — Vocal del Jurat d'exàmens privats de Ciències naturals de la Universitat de Barcelona, per R. O. de 1884 i 1885.

TREBALLS CIENTÍFICS

1897. — *Flora del Vallès.* Memòria premiada en el Certamen de Granollers i publicada per la «Real Academia de Ciencias» de Barcelona.

1900. — *Inflorescencias.* Memòria de recepció en la «Real Academia» de Barcelona.

1902. — *Plantes notables dels voltants de Terrassa.* Publicades pel butlletí de la Institució Catalana d'Història Natural.

1902. — *Colores y aromas florales.* Discurs inaugural del curs 1902-1903 de la «Real Academia».

1904. — *Una excursió a Núria.* Butlletí de la Institució Catalana d'Història Natural. — *Una excursió botànica a l'Obac.* Butlletí de la Institució Catalana d'Història Natural. — *Plantas citadas a Montserrat de existencia dudosa.* Memòria publicada en el butlletí de la «Sociedad Aragonesa de Ciencias Naturales».

1905. — *La circumnutación en el género Medicago.* Memòria I, publicada per la «Real Academia» de Barcelona.

1906, 1907, 1908, 1909, 1910 i 1911. — *Notas fitogeográficas críticas.* Memòries II a VII, publicades per la «Real Academia» de Barcelona.

1906. — *Excursionisme botànic.* Memòria publicada per la Institució Catalana d'Història Natural. — *Plantas nuevas para la Ciencia.* Nota publicada per la «Real Sociedad Española de Historia Natural».

1907. — *Notas para la Flora Catalana.* Publicada per la «Sociedad Española».

1909. — *Necesidad de una rigurosa precisión en las descripciones fitográficas.* Memòria publicada per la «Sociedad Aragonesa de Ciencias Naturales». — *El género Taraxcum Hall en Cataluña.* Nota publicada per la Institució Catalana d'Història Natural. — *Utilidad de los bosques.* Memòria en col·laboració d'En Joan Barata, per encàrrec de l'Excma. Diputació Provincial. — *Discurs contestació a l'acadèmic recipiendari Dr. En Josep M.ª Bofill,* publicada per la «Real Academia».

1911. — *Caricología catalana o Monografia de los Carex (Corizos) conocidos a Cataluña,* presentada al Congrés Científic de Granada.

1913. — Començà a publicar-se la Flora de Catalunya. Publicació de l'Institut de Ciències de Barcelona.

TREBALLS PEDAGÒGICS

1878. — *Los colegios ante la higiene.* Discurs.

1880. — *Misión de la familia y del colegio en la educación de la infancia.* Discurs.

1884. — *Importancia de los estudios histórico-naturales.* Discurs.

1886. — Discurs inaugural de l'Escola d'Arts i Oficis de Terrassa.

1889. — *Las Bodas de Plata del Real Colegio Tarrasense.* Discurs.

1890. — *Medis més eficaços perquè els alumnes reportin de la segona ensenyança el major profit amb la menys fadiga de ses facultats.* Memòria premiada en el Certamen de l'«Ateneo Tarrasense».

1895. — *El trabajo intelectual de los educandos.* Discurs.

1899. — *Un problema d'instrucció pública.* Discurs.

PUBLICACIONS PRINCIPALS

TREBALLS DIDÀCTICS

1900. — *Apuntes de Botánica*, per als alumnes de segona ensenyança. Un volum en quart de 184 pàgines.

1903. — *Apuntes de Mecánica general*, per als alumnes de l'Escola Industrial.

1904. — *Prácticas de taller* (amb gravats), per als alumnes de l'Escola Industrial. — *Programa sumario de Botánica*, en col·laboració amb el Dr. Mir, per als alumnes de segona ensenyança.

1905. — *Apuntes de técnica industrial*, en col·laboració amb N'Eugeni Ferrer, per als alumnes de l'Escola Industrial.

1907. — *Apuntes de Mecánica general* (2.a edició). — *Botánica popular*, un volum en quart amb 500 figures.

1908. — *Programa sumario de Botánica* (2.a edició). — *Nociones de Ciencias físicas, químicas y naturales*, per als alumnes de l'Escola Industrial.

1910. — *Apuntes de Mecánica general e industrial*, per als alumnes de l'Escola Industrial. — *Apuntes de Física general e industrial*, per als alumnes de l'Escola Industrial. — *Ejercicios gráficos de Geometría*, per als alumnes de l'Escola Industrial.

1912. — *Elementos de Termotecnia*, per als alumnes de l'Escola Industrial.

De la llarga ressenya precedent, es pot deduir la intensa labor científica que va acomplir en les diferents disciplines a què va dedicar la seva preferent atenció en compliment, mantes vegades, dels seus deures pedagògics, però sens dubte el fruit predilecte del seu esforç, el que el posà en un nivell superior entre els seus contemporanis, és la gran obra de la Flora Catalana; aquest objectiu va condensar les seves aspiracions, i, seguint la tradició estatuïda pels seus pròxims predecessors Costa, Masferrer, Montserrat i Archs, Bolós, Puiggarí, Vayreda i Trèmols, recopilà els seus treballs, els que a força de temps i paciència, en excursions pels cims i planúries de la nostra pàtria, reuní a mode d'immens material, del qual pot un hom fer-se càrrec llegint els volums que han vist la llum de la Flora de Catalunya editats per l'Institut d'Estudis Catalans.

La publicació de l'anomenada Flora que acollí la Secció de Ciències de l'indicat Institut, ha sofert tota mena de contrarietats que l'han perllongada excessivament, havent-se iniciat l'any 1913.

La mort de l'autor, ocorreguda en 19 novembre 1921, obligà, després d'editats els tres primers volums, una sèrie de modificacions que tingueren conseqüències retardatàries, per la nova organització del treball imposada quan ja s'havien vençut les primeres dificultats.

La Dictadura monàrquica del 1923 suprimí les subvencions a l'Institut per motiu d'ésser la publicació en llengua catalana i no fou possible continuar l'obra fins que en 1930 la Institució Patxot, que ja tenia grans mèrits contrets, molt dignes d'agraïment, a favor de les Ciències i lletres catalanes, oferí subvencionar les despeses que ocasionés l'actual volum IV que està acabant-se.

Es d'esperar que podrem ja continuar l'obra empresa fins a sa terminació definitiva.

Quan ja no li fou necessari, donant prova d'un sentit pràctic, regalà en 1919 a la Junta de Ciències Naturals de Barcelona, de la que havia format part en diferents ocasions, el propi «Herbari» que conté més de 8,000 exemplars de plantes de Catalunya, oferint al mateix temps amb destí a premis de Botànica, la quantitat de vint-mil pessetes, tot el que li va valer la merescuda distinció d'ésser nomenat Membre Honorari de la susdita Junta.

En 1886 fundà — essent-ne elegit Director — l'Escola Municipal d'Arts i Oficis, la primera que després de la creada a la Capital, va existir en la Província. A la

seva iniciativa també, es va deure l'organització de les Escoles Industrials l'any 1901, i per a donar facilitats, l'Ajuntament va acordar convertir en Escola Elemental la Municipal d'Arts i Oficis, oferiment que fou acceptat per la Superioritat, la qual el designà com a Director l'any 1901.

Cessà en dit càrrec l'any 1904 en què les Direccions de les dues Escoles foren refoses en la superior d'Indústries; malgrat d'aquesta injustícia, continuà desempenyant el seu càrrec senzill de professor amb el carinyo i entusiasme propi del qui ha sentit sempre irresistible vocació pel noble sacerdoci de la Ciència i de l'ensenyança, fins que ja l'any 1918, donant-se compte que, dissortadament, per la seva edat avançada i per les xacres inherents, no podria tal vegada desempenyar les classes amb la regularitat i entusiasme amb què ho havia fet sempre durant uns trenta-dos anys, acabades les vacances, en setembre de 1918 es proposava adreçar-se a l'Ajuntament demanant-li que, per ésser-li violent renunciar en absolut a una vocació per a ell tan grata, li permetés, en cas de necessitat, nomenar un substitut de reconeguda aptitud legal i que havia demostrat pràcticament condicions idònies, corrent la retribució a compte del seu peculi particular, i així hauria continuat desempenyant un càrrec que, si bé li ocasionà molts disgustos, li venien compensats moralment per la satisfacció de l'acompliment d'un deure que l'hàbit havia convertit en necessitat.

Gran fou la seva sorpresa en assabentar-se per la premsa local que el Claustre de Professors havia acordat proposar al Cabilde Municipal l'aplicació del Decret de jubilació per als dependents de l'Estat, que, per tant, no tenia raó d'ésser en el personal retribuït pel Municipi, i la sorpresa augmentà en tenir coneixement que tot eren *maniobres* de la Direcció, que havia distribuït les assignatures, sense prèvia consulta al Claustre; aquest fou l'últim disgust que li ocasionà una obra de la qual havia estat fundador, però ell no era intrigant i es resignà per a no provocar conflictes, portant el seu esperit altruista a l'extrem de fer donació a l'Ajuntament del quantiós material científic que ell havia aportat a l'Escola, amb la condició expressa que mai l'Estat no se'n pogués incorporar.

Des de l'any 1918, en què va prendre aquestes resolucions, observant que les pròpies forces minvaven i s'anaven esgotant, pressentí, sens dubte, que s'acostava l'hora en què no podria continuar la seva obra capital, o sigui la Flora de Catalunya, i, fent un esforç, enllestí els treballs, preparant-se per al fatal trànsit, que no veia llunyà, de la manera que ho fan els creients, amb la deguda resignació cristiana.

Una paràlisi general anà progressivament immovilitzant els seus membres inferiors primer, els braços després, i per fi la paraula, restant-li tan sols, per a major turment, clara intel·ligència. Jo vaig visitar-lo quinze dies abans de morir, i només la seva atraient mirada i un lleuger somrís foren la resposta a les meves carinyoses expressions d'afecte i suggestions de falagueres esperances. Morí el 19 de novembre per complicació d'un atac gripal que acabà amb el seu llarg martiri, suavitzat, sens dubte, per la tranquil·litat i gaudi que ha de donar l'haver portat una vida de treballs pel bé dels altres i enaltiment de la pàtria, i demés — i en això tingué merescuda sort — la tendra cura de la seva muller, convertida en els últims anys en una veritable Germaneta de la Caritat.

Josep M.ª Bofill.

FLORA DE CATALUNYA

ADVERTIMENT

La defunció del Dr. CADEVALL, en 1921, i diverses altres contrarietats, motivaren un llarg ajornament en la publicació d'aquesta obra. Tenint la sort, no obstant, que CADEVALL deixés totalment acabat el manuscrit de la seva Flora, les coníferes exceptuades, la Secció de Ciències de l'INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS pot proseguir-ne ara la edició.

Aquesta tasca ha estat confiada per la Secció de Ciències al doctor FONT I QUER i es reduirà a la transcripció del manuscrit original i a la cura dels detalls de publicació. L'original de CADEVALL serà conservat íntegrament, adaptat però el lèxic a la ortografia catalana moderna. Serà esmenada la grafia dels noms específics, genèrics i de famílies quan no sia correcta, d'acord amb les normes del Congrés Internacional de Botànica de Viena, però es deixaran sempre els noms admesos per l'autor, àdhuc quan estiguin en contradicció amb la llei de prioritat. Aquesta actitud de respecte a l'original no permetrà retocar-lo ni quan descobertes posteriors a l'època de CADEVALL el facin incomplet o poc exacte. En aquests casos, si el fet s'ho val, es consignarà en una nota, que sempre durà les inicials F. Q., l'addició o l'esmena.

Són del DR. FONT I QUER els aclariments etimològics dels noms de famílies, gèneres i espècies. Si, excepcionalment, com és ara en el gènere *Androsace*, l'etimologia d'un mot consta en el manuscrit original no es fa sinó transcriure-la. En aquest cas es consigna així. Altrament, ocorre alguna vegada que CADEVALL no consignà, segurament per oblit, la sinonímia d'alguna especie vulgar; aleshores es fa constar, i els noms catalans i castellans de la planta—els francesos sempre, perquè CADEVALL no els tingué en compte — són afegits pel DR. FONT.

L'INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS ha de fer mercès a la benemèrita «INSTITUCIÓ PATXOT» que tan generosament s'ha ofert a pagar les despeses del present volum.

Família 68. — CAMPANULÀCIES Juss.

(Del gènere *Campanula*, el més important de la família.)

Flors hermafrodites, regulars, ordinàriament blaves o violàcies, amb el calze adherent, de cinc divisions, corol·la gamopètala, pentàmera, marcescent, cinc estams, estil filiforme, estigmes en nombre de 2-5, fruit capsular amb 2-5 cavitats, de dehiscència poricida o valvar. Herbes generalment latescents, de fulles simples, alternes, sense estípules.

1 Corol·la 5-partida, amb les divisions linears, al principi soldades en tub, després esteses, flors en capítol globulós o bé ovoide . . . . 2.
Corol·la 5-lobada o 5-fida, amb les divisions amples i esteses, flors diversament agrupades . . . . 3.

2 Flors sèssils, anteres lliures, 2-3 estigmes filiformes, revoluts, càpsula de dehiscència poricida lateral. . . . . 460. **Phyteuma.**
Flors breument pedicel·lades, anteres soldades a la base, estigmes molt curts o nuls, càpsula de dehiscència denticida. . . . 459. **Jasíone.**

3 Corol·la rotàcia, calze prismàtic, de cinc lòbuls linears, filaments estaminals dilatats a la base, estigmes filiformes, revoluts, plantes anuals, de fulles ondulades . . . . 461. **Speculária.**
Corol·la infundibuliforme, calze ovoide, de dents diminutes, filaments estaminals capil·lars, estigmes molt curts, plantes perennes, de fulles serrades . . . . 464. **Trachélium.**
Corol·la acampanada . . . . 4.

4 Estigmes curts, càpsula globosa, de dehiscència valvar, filaments estaminals a penes dilatats a la base, flors en llargs peduncles filiformes 463. **Wahlenbérgia.**
Estigmes filiformes, càpsula generalment abaldufada, de dehiscència poricida lateral, filaments estaminals molt dilatats a la base, flors sèssils o ± pedunculades. . . . . 462. **Campánula.**

Gènere 459. — JASÍONE L.

(Del grec ἴασις, *curació*, al·ludint a suposades virtuts curatives d'alguna d'aquestes plantes.)

Flors blaves, petites, breument pedicel·lades, en capítols globulosos, involucrats, terminals; calze i corol·la 5-fids, de divisions linears, les de la corol·la, al principi, soldades a l'àpex, després esteses, filaments filiformes, anteres soldades a la base, estigmes molt curts o nuls, càpsula de dehiscència denticida; fulles sèssils, enteres o sinuato-dentades.

1 { Plantes anuals o biennals, d'arrel cònica, fulles ondulades, lanceolato-linears, revoludes, engruixides al marge, bràctees de l'invòlucre ovato-acuminades, enteres o feblement dentades, calze glabre 1,700. **J. montana.**
Plantes perennes, de rizoma estolonífer amb rosetons estèrils, fulles planes, oblongo-lanceolades . . . . 2.

2 { Fulles i bràctees de l'invòlucre ni revoludes ni engruixides al marge, aquestes serrades; divisions calicinals glabres; tija d'1-4 dm, llargament nua i pelada a l'àpex. . . . . 1,701. **J. perennis.**
Fulles i bràctees de l'invòlucre revoludes i engruixides al marge, aquestes enteres o sinuato-fistonades; divisions calicinals ciliato-llanudes, tija de 3-8 cm, generalment fullosa i eriçada fins a l'àpex 1,702. **J. húmilis.**

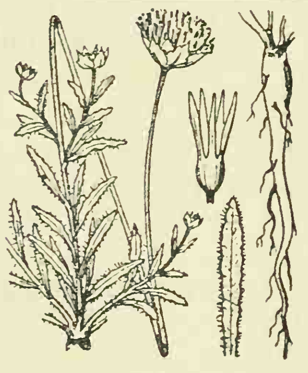
J. montana

1,700. — J. montana L.

(*per fer-se en llocs alterosos, principalment a la zona dita* montana.)

Anual o biennal, d'arrel cònica, llarga, tija d'1-5 dm, dreta o ascendent, híspida i fullosa a la part inferior, nua, estriada i glabra a la superior, simple o ramificada, *fulles híspides, ondulades, enteres o fistonades, revoludes i engruixides pel marge* així com les bràctees involucrals; capítols hemisfèrics, portats per *peduncles molt llargs*, bràctees *ovato-acuminades*, enteres o feblement dentades, flors blaves, curtament pedicel·lades, calze *glabre, amb les divisions alenades*, una o dues vegades més

llargues que el tub, que és *ovoide;* càpsula també ovoide, amb cinc costelles, llavors brunes.

Geografia. — Freqüent als terrenys granítics, pissarrosos o pedregosos, des de la Costa al Pireneu. — Juny-Oct.

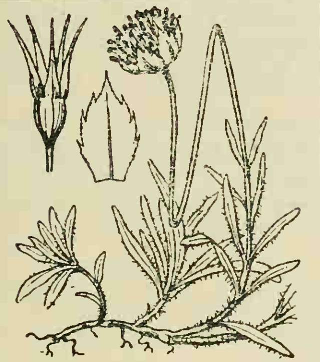

J. perennis

1,701. — J. perennis Lamk.

(perquè a diferència de l'anterior, generalment anual o biennal, és perenne.)

Perenne, rizoma estolonífer, amb unes branques terminades en rosetó i altres en tija florífera d'1-4 dm, dreta o ascendent, nua i glabra a la meitat superior, fullosa i subhíspida a la inferior, *simple;* fulles glabres, *pestanyoses, planes,* quasi enteres, oblongo-lanceolades, *obtuses, ni revolutes ni engruixides pel marge,* així com les bràctees involucrals, capítols grans, llargament pedunculats, bràctees ovades, subcuneades i pestanyoses a la base, *serrato-mucronades,* flors blaves, curtament pedicel·lades, calze glabre, amb les *divisions linear-alenades,* dues o tres vegades més llargues que el tub, càpsula oblongo-ovoide.

β *pygmaea* G. G. — Planta de 2-7 cent, semblant a l'espècie següent, amb la qual se sol confondre.

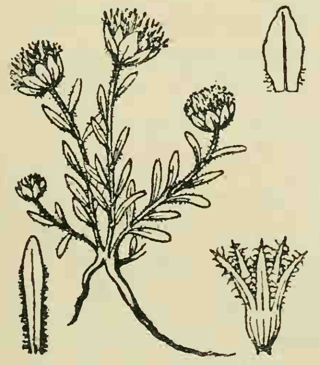

J. húmilis

Geografia. — Pastures seques i pedregoses de les muntanyes : de Setcases a Camprodon (Carbó!); La Presta, Vall d'Err; la Cerdanya (Gaut.); Ports de Viella, de la Picada, de Benasc; de les Maleïdes, Castanesa (Zett., Csta.); Liat, Pla de Beret (Timb.); comuníssima per tota la vall d'Aran (Llen.). La var. *pygmaea* G. et G. prop de les neus de les Maleïdes (Csta.). — Juny-Ag.

1,702. — J. húmilis Loiss.

(per la seva escassa talla.)

Perenne, rizoma subllenyós, estolonífer, que produeix nombroses branques, unes terminades en rosetó, que formen motes cespitoses, i altres en una tija de 3-8 cm, ajaguda o ascendent, generalment *híspida* i *fullosa* fins a l'àpex; fulles subpestanyoses, *planes,* enteres, lingüiformes o bé oblongues, *obtuses, engruixides o subrevolutes al*

marge, el mateix que les bràctees involucrals; calàtides petites o mitjanes, *bràctees ovades o transovades, enteres, sinuato-fistonades*, flors blaves, subsèssils, tub del calze glabre, *lacínies ciliato-llanudes*, lanceolato-alenades, *rígides, quasi punxents, dues vegades més llargues que el tub*. Planta polimorfa.

Geografia. — Pastures i pedruscall de les altes muntanyes silícies: Montseny, sobre S. Marçal, a les Agudes i Turó de l'Home; Rasos de Peguera; Coll de Jou, Puigllançada; pastures de Núria. = Cambradases, Valls d'Eina i de Llo; Solaneta de Costabona (Bub.); Castanesa, port de Caldes, faldes de les Maleïdes (Csta.); als mateixos llocs que l'anterior (Llen.); Vall de Tredós (C. et S.). — Jul.-Set.

N. B. No consignem la *J. amethystina* Lag. (Prodr. II, 283), citada per Costa al port de Caldes, perquè les flores pirenenques no en fan menció, i, perquè, segons el citat botànic, és extraordinàriament afí de la β *pygmaea* de l'espècie anterior, i si creiem a G. et G. ho és també molt de la *J. húmilis* Lois., de la qual es diferencia principalment per les lacínies del calze *glabèrrimes* i *ametistines*.

Gènere 460.—**PHYTEUMA** L.

(φύτευμα, planta vigorosa, per l'arrel forta i carnosa de diverses espècies.)

Flors blaves, rarament d'un blanc groguenc, petites, en capítols globulosos, ovoides o espiciformes, terminals, involucrats, amb el calze i la corol·la 5-partits, de divisions linears o lanceolades, les de la corol·la al principi soldades a l'àpex, desprès esteses, filaments estaminals dilatats a la base, anteres lliures, 2-3 estigmes filiformes, revoluts, càpsula subglobosa, bi- o trilocular, de dehiscència poricida lateral. Herbes perennes, de tiges simples.

1 { Capítols globulosos, involucre complet, rizoma dur, multicaule, tres estigmes . . . . 2.
Capítols ovoides o espiciformes, involucre incomplet, rizoma carnós, unicaule, quasi sempre dos estigmes . . . . 5.

2 { Tiges de 2-15 cm . . . . 3.
Tiges de 2-10 dm . . . . 4.

3 { Capítols pauciflors (generalment amb cinc flors), fulles basilars ovato-oblongues o transovades, bràctees ovades, arrodonides, obtuses o agudetes, enteres, pestanyoses, un terç més curtes que les flors 1,703. **Ph. pauciflórum.**
Capítols multiflors (amb dotze o més flors), fulles basilars linears, bràctees ovato-acuminades, enteres o denticulades, pestanyoses, la meitat més curtes que les flors. . . . . 1,704. **Ph. hemisphaéricum.**

4 { Bràctees externes de l'involucre lanceolato-linears, capítols globulosos, fulles basilars ovato-cordiformes, dentades. 1,705. **Ph. Charmelii.**
Bràctees externes de l'involucre ovato-lanceolades, capítols ovoides, fulles basilars ovato-lanceolades, fistonades. 1,706. **Ph. orbiculare.**

5 { Bràctees de l'involucre més llargues que les flors inferiors, fulles basilars ovato-cordiformes . . . . 6.
Bràctees de l'involucre més curtes que les flors inferiors, fulles basilars oblongues o lanceolades . . . . 7.

6 { Flors d'un violat negrós, bràctees lanceolato-linears, molt més llargues que les flors, estams peluts a la base, fulles basilars quasi tan amples com llargues. . . . . 1,707. **Ph. Halleri.**
Flors d'un blanc groguenc, bràctees linears, alenades, poc més llargues que les flors, estams glabres, fulles basilars marcadament més llargues que amples . . . . 1,708. **Ph. spicatum.**

7 Fulles basilars oblongo-lanceolades, cordiformes a la base, filaments estaminals glabres, tres estigmes. . . 1,709. **Ph. betonicifolium.**
Fulles basilars lanceolato-linears, atenuades, filaments estaminals pestanyosos, dos estigmes. . . . . 1,710. **Ph. Michelii.**

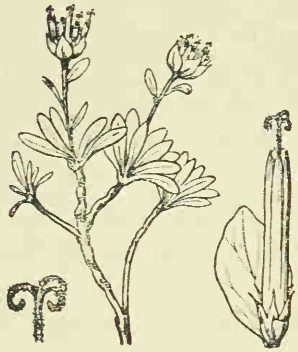

Ph. pauciflórum

1,703. — Ph. pauciflórum L.

(pauciflorum, *això és*, de poques flors, *perquè són escasses en cada capítol.)*

Rizoma gruixut, llarg, ramificat, que produeix branques terminades en rosetó, cespitoses, unes estèrils i altres amb tija florífera de 2-6 cm, dreta, simple, amb una, dues o tres fulles, les basilars en rosetó, *ovato-oblongues* o amplament *transovades, obtuses,* enteres, peciolades, les caulinars *més estretes; capítols globulosos, pauciflors* (3-8, generalment 5 flors), amb les *bràctees ovades, arrodonides, obtuses* o *agudetes, enteres, pestanyoses, un terç més curtes que les flors,* que són blaves; divisions del calze *lanceolato-agudes, tres estigmes.*

Geografia. — Pastures i roques granítiques o pissarroses de les altes muntanyes: Núria, al cim del Puigmal. = Altures de la Cerdanya, la Tossa, Das, collet de les Set Creus, Comafleriu (Vay.); carena fronterera de Costabona al Puigmal (Gaut.). — Jul.-Ag.

Ph. hemisphaericum

1,704. — Ph. hemisphaéricum L. — Ph. graminifólium Sieb.

(hemisphaericum, *al·ludint als capítols semiesfèrics;* graminifolium, *amb fulles estretes i fines com solen tenir-les les* gramínies.)

Rizoma gruixut, ramificat, coronat per les restes de les fulles velles, multicaule, amb les tiges de 2-15 cm, dretes, simples, estriades, glabres; *fulles basilars graminiformes,* reunides en feixets, linears o lanceolato-linears, enteres i agudes, les caulinars, en nombre d'una a tres, més amples, *lanceolades* i a vegades *ovato-acuminades, enteres o denticulades, pestanyoses,* la meitat més curtes que les flors, que són blaves, amb les divisions calicinals *lanceolades, agudes,* i *tres estigmes.*

Geografia. — Pastures i roques silícies de les altes muntanyes: Núria; Puigllançada. = De Núria al Puigmal (Isern!, Puigg.!); la Molina; Molló i Morens (Vay.); Vallferrera, al Monteixo i Selva Plana (Font); Les Maleïdes i altres llocs dels Pireneus Centrals (Csta.); Port de la Picada, Montgarri i per tota la vall d'Aran (Llen.!); Bonaigua (Timb.); Vall de Tredós (C. et S.). — Jul.-Ag.

Ph. Charmelii

1,705. — Ph. Charmelii Vill.

(dedicada a Charmel, *botànic del segle* XVIII.)

Rizoma gruixut, fràgil, ramificat, que produeix diverses tiges d'1-2 dm, primes, arquejades o flexuoses, estriades, glabres, simples, molt fulloses; fulles blanes, d'un verd clar, peciolades, les basilars *ovato-cordiformes* o *reniformes*, agudes, dentades, les *caulinars lanceolades o lanceolato-linears*, enteres o dentades, capítols globulosos, *bràctees externes lanceolato-linears, llargament acuminades, pestanyoses, quasi iguals a les flors*, que són blaves, amb les divisions calicinals lanceolades, pestanyoses, i tres estigmes.

Geografia.—Roques de les altes muntanyes: Altures de Núria.=La Cerdanya, a la Molina (Vay., in Hb. Cad.); Vall de Llo, r. r. (Gaut.); Hospital de Benasc (Lap.); faldes de les Maleïdes (Zett.) — Juny-Jul (1).

Ph. orbiculare

1,706. — Ph. orbiculare L.

(per la forma arrodonida de la inflorescència.)

Rizoma dur, ramificat, que produeix diverses tiges d'1-8 dm, dretes, rígides, estriades, glabrescents, simples, poc fulloses; fulles consistents, les basilars ovades, oblongues o lanceolades, subcordiformes o atenuades a la base, peciolades, fistonades, les caulinars lanceolades o linears, sèssils, lleument amplexicaules; capítol, de primer, globulós i després ovoide, bràctees externes *ovato-lanceolades, llargament acuminades*, generalment una mica més curtes que les flors, que són blaves, amb les divisions calicinals *ovato-lanceolades, pestanyoses*, i *tres estigmes*. Planta polimorfa.

Geografia. — Pastures i costes seques de les muntanyes: Bergadà, cap a la Font de Tagast, Peguera; Coll de Jou; Les Escales, etc., freqüent per tot el Pireneu. = Montseny

(1) Per tractar-se d'una localitat excepcionalment baixa cal esmentar aquí la del Montsant, on viu aquesta *Phyteuma* a menys de mil metres d'altitud. (F. Q.).

(Salv.!, Csta.); Montsant, Vall d'Aran, Castanesa, Hospital de Benasc *et alibi* (Csta.); Pomero, i per tota dita Vall d'Aran (Llen.!); Salardú, Ruda (C. et S.); Vidrà, Collsacabra, Mare de Déu del Mont, Besora, Ciuret, S. Julià, Salines (Vay.); Cabrera (Senn.).—Jul.-Ag.

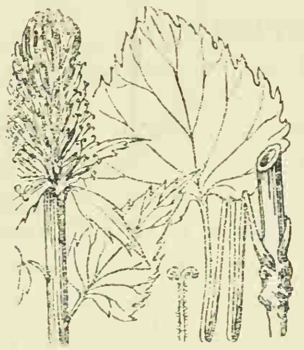

Ph. Halleri

1,707.—Ph. Halleri All.

(dedicada a Albrecht von Haller, *botànic suís del segle* XVIII.)

Rizoma gros, carnós, fusiforme, tija de 5-10 dm, dreta, robusta, estriada, *fistulosa,* glabrescent i fullosa fins a l'àpex; fulles blanes, glabrescents, les inferiors *llargament peciolades, ovato-oblongues, cordiformes,* les superiors sèssils o curtament peciolades, oblongo-lanceolades, totes grans, i superficialment i doblement dentato-serrades; capítol gran, *oblongo-ovoide,* després *espiciforme,* bràctees inferiors *foliàcies, lanceolades* o *linears,* enteres o dentades, molt més llargues que les flors, que, generalment, són d'un violat negrós, rarament blanques, divisions calicinals *linear-acuminades,* glabres, estams llanuts a la base, i dos estigmes.

Geografia.—Pastures i boscos de les altes muntanyes : Artiga de Viella, Pomero, Ribera de Ruda i en quasi tota la Vall d'Aran (Llen.!); Castanesa i valls inferiors (Zett.); Fos, S Joan de Toran (C. et S.). —Jul.-Ag.

Ph. spicatum

1,708.—Ph. spicatum L.

(per les inflorescències espiciformes.)

Rizoma inflat, carnós, fusiforme, que produeix generalment una sola tija de 3-7 dm, dreta, glabrescent, molt superficialment estriada, *fistulosa* (i *no plena,* segons la nostra observació), fullosa en els dos terços inferiors; fulles primes, blanes, les inferiors *llargament peciolades, ovato-cordiformes,* les superiors sèssils o curtament peciolades, ovato-oblongues o lanceolato-linears, totes glabres, venoses o subnervudes, crenato-fistonades o quasi enteres; capítol bastant gran, oblongo-ovoide, *després espiciforme, bràctees linears, alenades, una mica més llargues que les flors inferiors, corol·les albo-groguenques,* divisions calicinals també *linears i alenades, glabres així com els estams, dos estigmes.*

Geografia.—Boscos i prats de les muntanyes: Montseny, S Hilari, Berga, Ribes, Núria. = Olot (Salv.!); Cadí (Jover, Csta.); Vidrà, Llers, la Cerdanya (Vay.); Mare de Déu del Far (Cod.!); Bassivé, Castanesa (Timb.); Ribera de Ruda (Llen.). — Juny-Ag.

N. B. Costa creu que la planta trobada per Jover al Cadí pertany, més que a la *Ph. Halleri* All., a la *Ph. nigrum* Sm., considerada com mera varietat de la *Ph. spicatum* L., de la qual hom la distingeix al moment per les flors d'un *blau fosc.*

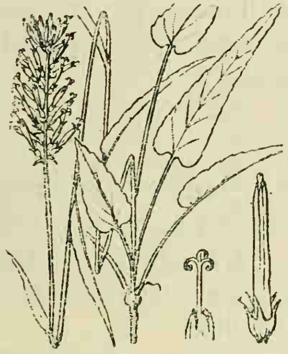
Ph. betonicifólium

1,709.—Ph. betonicifólium Vill.

(per la semblança de les seves fulles amb les de la betònica.)

Rizoma inflat, carnós, fusiforme, que generalment produeix una sola tija de 2-5 dm, dreta, prima, glabra o pubescent, simple, fullosa en els dos terços inferiors; fulles pubescents o pestanyoses, rarament glabres, fistonades o serrades, les inferiors llargament peciolades, *lanceolato-agudes, cordiformes a la base,* les superiors sèssils, lanceolades; *capítol ovoide,* després espiciforme, *bràctees linears, més curtes que les flors,* que són blaves, calze i estams ordinàriament *glabres, tres estigmes.*

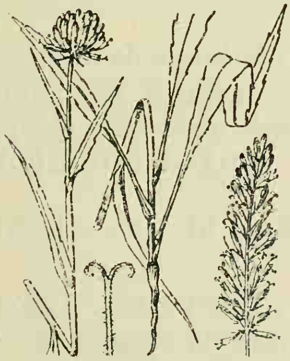
Ph. Michelii

Geografia. — Pastures de les altes muntanyes silícies: Montlluís (Gaut.); Espanya oriental (Rouy); Pireneus centrals (Isern!); Pic de Jisoles (Timb. ex C. et S.); Ports de Beceit (Losc.!). — Jul.-Ag.

1,710.—Ph. Michelii All.—Ph. scorzonerifólium Vill.

(en honor de Pietro Antonio Micheli, *cèlebre botànic florentí del segle* XVIII; scorzonerifolium, *per les fulles semblants a les de l'*Scorzonera.)

Hom la separa de l'anterior per les fulles inferiors *no cordiformes* a la base, *sinó atenuades,* lanceolades o lanceolato-linears, semblants a les de la *Campanula persicifolia* L. (en lloc d'assemblar-se a les de la *Betonica officinalis* L.), *calze pubescent, filaments estaminals pestanyosos i dos estigmes.*

Geografia.—Pastures de les altes muntanyes silícies: Vall d'Err, al vessant francès (Vay.); la Cerdanya, a Font-Romeu; Orri, de la Vall d'Eina (Gaut.); escletxes de les roques elevades de Custoja (Compy.); Pireneus orientals (Coste, Rouy). — Jul.-Ag.

Gènere 461. — SPECULÁRIA Heist.

(De l'espècie principal, cultivada en jardineria, coneguda amb el nom de *mirall de Venus*, la *Campanula Speculum* de Linné.)

Flors violades, en espiga, corimbe o panícula, amb el calze prismàtic, quinquèfid, de lacínies linears o lanceolades, corol·la rotàcia, quinquelobulada, filaments estaminals dilatats a la base, tres estigmes filiformes, revoluts, càpsula prismàtico-linear, trilocular, dehiscent per tres porus quasi terminals. Plantes anuals, d'arrel prima, fulles generalment sèssils.

1 { Corol·la molt més curta que les lacínies del calze . . . . 2.
Corol·la igual o més llarga que les lacínies del calze . . . . 3.

2 { Calze aspre, atenuat a la base, de lacínies oblongo-lanceolades, dretes, més curtes que la meitat del tub, flors (1-3) terminals, en corimbe, fulles aspres . . . . 1,711. **S. parviflora.**
Calze llis, no atenuat a la base, de lacínies linear-acuminades, falciformes, iguals al tub, flors (1-3) axil·lars, en espiga, fulles llises 1,712. **S. falcata.**

3 { Flors en espiga fluixa i estreta, amb les lacínies calicinals iguals a $^1/_3$ o $^1/_4$ del tub, fulles oblongo-lanceolades o lanceolades 1,713. **S. castellana.**
Flors en corimbe o panícula, lacínies calicinals quasi iguals al tub, fulles transovades o bé oblongues. . . . . 4.

4 { Calze pubèrul, corol·la aproximadament d'un centímetre de llarg, càpsula contreta a l'àpex . . . . 1,714. **S. Spéculum.**
Calze híspid, corol·la de 15-18 mm de llarg, càpsula no contreta a l'àpex 1,715. **S. pentagónia.**

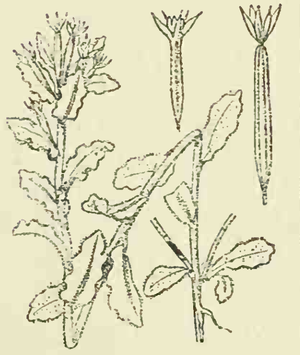
Sp. parviflora

1,711. — S. parviflora St. Lag. — S. hybrida A. DC.

(parviflora, *per les seves flors petites;* hybrida, *per suposar-la engendrada per progenitors d'espècie distinta o per veure-hi mesclats caràcters de diverses estirps.)*

Tija d'1-2'5 dm, dreta angulosa, hispídula, simple, o, freqüentment, ramificada des de la base, amb les fulles aspres, sèssils, oblongues o transovades, fistonades i crespes; flors 1-3, axil·lars, formant petits *corimbes, calze aspre,* ate-

nuat a la base, de *lacínies oblongues o lanceolades*, pestanyoses, dretes, *tres o quatre vegades més curtes que el tub, corol·la* petita, generalment tancada, *a penes igual a la meitat del calze*, càpsula de 2 a 3 cm, *contreta a l'àpex, llavors lenticulars.*

Geografia. — Freqüent als conreus més o menys pedregosos de tot el país.—Maig-Juny.

Sp. falcata

1,712. — S. falcata A. DC.

(per les lacínies del calze en forma de falç.)

Tija de 2-5 dm, dreta o flexuosa, rígida, angulosa, glabra, simple o una mica ramificada a l'àpex, *fulles llises*, oblongues o transovades, feblement fistonades, ondulades, les inferiors amb pecíol curt, les superiors semiamplexicaules; flors 1-3, axil·lars, en *espiga llarga*, amb el *calze llis*, no atenuat a la base, de *lacínies lanceolato-acuminades, falciformes*, iguals al tub, corol·la petita, igual a un terç o a una meitat del calze, càpsula de 15-20 mm, *no contreta a l'àpex, llavors lenticulars.*

Geografia. — Llocs secs i pedregosos de la regió mediterrània : San Guim (Puigg.!); a Andorra (Bub.); Pir. Or. (Rouy, Coste). — Abr.-Juny.

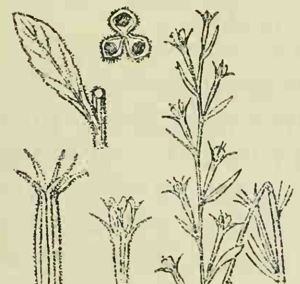

Sp. castellana

1,713. — S. castellana Lge.

(per haver-la descoberta Joan Lange en diverses localitats de Castella.*)*

Tija de 2-5 dm, dreta, angulosa, escabrosa, simple o ramificada a la base, de branques ascendents; fulles aspres als nervis i als marges, oblongues o lanceolades, enteres o superficialment fistonades; flors axil·lars, generalment solitàries i unilaterals, en espiga llarga, fluixa i estreta, lacínies calicinals *lanceolato-linears, acuminades, iguals* a $^1/_3$ o $^1/_4$ del tub, corol·la blavenca o violàcea, *petita*, però *quasi igual a les lacínies del calze;* càpsula d'1'5-2 cm, *no contreta a l'àpex, llavors subovoides.*

β *grandiflora* Wk. — Tija simple, flors solitàries, corol·la, violada, més llarga que les lacínies del calze.

Geografia. — Sembrats i terres de conreu : Obac i S. Llorenç del Munt, tant el tipus com la var. = St Hilari, a la Font Picant, r.; conreus cap a les Brugulades, de Montsoliu a Osor (Vay.). — Juny-Jul.

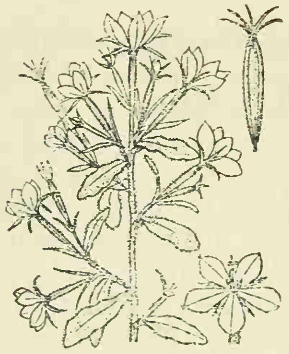

Sp. Spéculum

1,714. — S. Spéculum A. DC.

(per correspondre a la Campanula Speculum *de Linné, i aquesta del nom vulgar* mirall de Venus *amb què és coneguda.)*

Tija d'1-4 dm, dreta, angulosa, pubescent o glabra, fullosa, ramificada a l'àpex; fulles pubescents, oblongues o transovades, feblement ondulades i fistonades, les inferiors atenuades en curt pecíol, les superiors semiamplexicaules; flors violades, dretes, sèssils o subsèssils, en nombre de 2-5, formant una panícula; calze glabre o pubescent, amb les lacínies *linear-alenades, esteses, quasi iguals al tub; corol·la igual al calze,* aproximadament d'un cent. de llarg, amb els *lòbuls ovato-obtusos, mucronulats;* càpsula de 1-1'5 cm, *contreta a l'àpex, llavors ovoides.*

Geografia. — Terres de conreu : Camps de Banyoles, al voltant de Llac; S. Salvador de Vianya (Vay.! in Herb. Cad.); en alguns camps de Tarragona (Salv.!). — Maig.

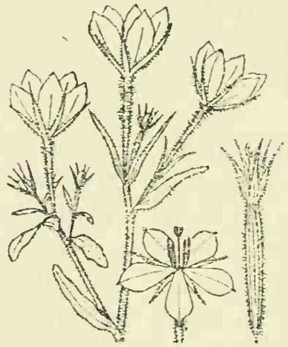

Sp. pentagónia

1,715. — S. pentagónia A. DC.

(per la corol·la pentagonal.)

Tija d'1-4 dm, dreta, rígida, generalment piloso-eriçada, simple o ramificada a l'àpex; fulles aspres, transovades o bé oblongo-lanceolades, feblement ondulades i fistonades, les superiors semiamplexicaules; flors violades, solitàries o geminades, sèssils o pedicel·lades, freqüentment recorbades, en panícula o corimbe terminal; *calze híspid, de lacínies lanceolato-linears, acuminades, esteses, quasi iguals al tub, corol·la gran* (15-18 mm de llarg), *pentagonal, igual o més llarga que el calze;* càpsula de 2-3 cm, *no contreta a l'àpex, llavors ovoides.*

Geografia. — Planta oriental, probablement importada amb els cereals, adventícia als conreus de la regió mediterrània : Barcelona, al Tibidabo (Funk, ex Willk.). — Abril-Juny.

Gènere 462. — CAMPÁNULA L.

(Del llatí *campana*, per la forma *acampanada* de la corol·la.)

Flors blaves o violades, rarament blanques, sèssils o pedicel·lades, diversament agrupades, calze quinquepartit, corol·la acampanada, quinquelobada, filaments estaminals dilatats a la base, estil filiforme, cobert de pèls col·lectors, 3-5 estigmes filiformes, càpsula abaldufada, amb 3-5 cavitats, dehiscent per altres tants porus laterals, situats prop de la base del fruit. Herbes generalment perennes, de fulles enteres o dentades.

1 { Sinus del calze amb apèndixs foliacis reflexos, càpsula pedunculada i colltorta . . . . 2.
Sinus del calze sense apèndixs foliacis . . . . 4.

2 { Cinc estigmes, càpsula de cinc cavitats, dehiscent per cinc porus, calze híspid, corol·la gran (4-5 cm) amb els lòbuls glabres, fulles híspides, ovato-lanceolades, les basilars peciolades. . . 1,716. **C. Médium.**
Tres estigmes, càpsula trilocular, dehiscent per tres porus, lòbuls de la corol·la freqüentment barbats, fulles lanceolato-linears, les basilars no distintament peciolades . . . . 3.

3 { Corol·la cilíndrico-acampanada, estil inclús, lacínies del calze lanceolato-linears, que arriben als dos terços de la corol·la, fulles primes, una mica híspides, lanceolato-linears, de 5-10 cm . 1,717. **C. speciosa.**
Corol·la amplament acampanada, molt oberta, amb l'estil llargament exert, lacínies del calze ovato-oblongues, que arriben a un terç de la corol·la, fulles consistents, molt híspides, lanceolato-linears, de 10-15 cm . . . . 1,718. **C. affinis.**

4 { Flors sèssils o curtament pedunculades, en capítols terminals i axil·lars, acompanyades d'amples bràctees foliàcies. . . . . 5.
Flors pedunculades, en panícula, en raïm o bé solitàries . . . . . 6.

5 { Fulles inferiors lanceolades, atenuades en llarg pecíol alat, lòbuls del calze ovats, obtusos, estil exert . . . . 1,719. **C. Cervicária.**
Fulles inferiors ovades, oblongues o lanceolades, arrodonides o cordiformes a la base, peciolades, lòbuls del calze lanceolats, aguts, estil inclús . . . . 1,720. **C glomerata.**

Campanulàcies.

6 Fulles inferiors oblongues, atenuades a la base, càpsula erecta, dehiscent cap al mig o prop de l'àpex . . . . 7.
Fulles inferiors ovades, freqüentment cordiformes a la base, càpsula colltorta, dehiscent en la seva part inferior . . . . 9.

7 Flors grans (3-4 cm), en raïm fluix, divisions calicinals lanceolato-linears, corol·la tan llarga com ampla, a penes dividida fins a la quarta part, lòbuls ovats . . . . 1,721. **C. persicifólia.**
Flors mitjanes (2 cm), en raïm o en panícula, divisions calicinals linear-alenades, corol·la més llarga que ampla, dividida fins a un terç o a la meitat, lòbuls lanceolats . . . . 8.

8 Flors violades, en panícula ampla i fluixa, corol·la dividida fins a la meitat, amb els lòbuls molt estesos, fulles inferiors planes, lleugerament fistonades, arrel prima no carnosa. . . 1,722. **C. pátula.**
Flors blaves, en raïm llarg i estret, corol·la dividida fins a un terç, de lòbuls poc estesos, fulles inferiors fistonades i ondulades, arrel carnosa, fusiforme . . . . 1,723. **C. Rapúnculus.**

9 Divisions calicinals ovades o lanceolades, plantes multiflores . . 10.
Divisions calicinals linears o alenades, plantes pauciflores . . . 13.

10 Planta anual, d'1-3 dm, feble, divisions calicinals ovades, esteses en estrella a la maturitat, apenes més curtes que la corol·la petita (5-6 mm), subtubulosa, fulles transovato-cuneïformes . . 1,724. **C. Erinus.**
Planta perenne, de 3-10 dm, robusta, divisions calicinals lanceolades, 3-6 vegades més curtes que la corol·la . . . . 11.

11 Flors mitjanes (2-3 cm), colltortes, en raïm unilateral espiciforme, calze glabrescent, amb els lòbuls reflexos després de la floració, fulles ovato-lanceolades, més o menys cordiformes a la base, rizoma estolonífer 1,725. **C. rapunculoídes.**
Flors grans (3'5-5 cm), dretes, en raïm fullós. . . . . 12.

12 Tija fistulosa, fulles ovato-lanceolades, atenuades a la base, calze glabre, peduncles bracteolats cap a la part mitjana . 1,726. **C. latifólia.**
Tija plena, fulles ovato-triangulars, cordiformes a la base, calze híspid, peduncles bracteolats vers la base . . . 1,727. **C. Trachélium.**

13 Tija forta, dreta, fullosa fins a l'àpex, fulles quasi sempre uniformes, ovades o lanceolades, les caulinars nombroses, flors en raïm o panícula estreta. 14.
Tija feble, ascendent, quasi nua a l'àpex, fulles biformes, les caulinars superiors linears i poc nombroses, les inferiors cordiformes, flors en raïm o panícula fluixa o solitàries . . . . 17.

14 Fulles ovato-rombals o bé ovato-lanceolades, sèssils, ostensiblement nervudes, divisions calicinals tant o més llargues que la meitat de la corol·la, pàtulo-reflexes . . . . 1,728. **C. rhomboidalis.**
Fulles ovato-lanceolades o linears, a penes nervudes, divisions calicinals llargues com un terç de la corol·la, dretes o poc esteses. . . . . **15.**

15 Fulles caulinars ovades o bé ovato-lanceolades, amplexicaules, una o dues vegades més llargues que amples, dentades, rizoma tuberculós 1,729. **C. lanceolata.**
Fulles caulinars lanceolades o lanceolato-linears, sèssils, de tres a cinc vegades més llargues que amples. . . . . **16.**

16 Planta glabra o pubèrula, no estolonífera, flors en raïm o panícula estreta, lacínies del calze a penes tan llargues com la meitat de la corol·la 1,730. **C. linifólia.**
Planta setoso-híspida, estolonífera, fulles dels estolons reniforme-orbiculars, flors en raïm o panícula fluixa, lacínies del calze tan llargues com la tercera part de la corol·la. . . . 1,731 **C. hispánica.**

17 Peduncles i botons florals drets, lacínies calicinals iguals a un terç o a una meitat de la corol·la . . . . **18.**
Peduncles i botons florals penjants, lacínies calicinals iguals a un terç o a un quart de la corol·la . . . . **19.**

18 Fulles caulinars inferiors lanceolato-linears, enteres o poc dentades, lacínies calicinals dretes o esteses, lòbuls de la corol·la també estesos, rizoma prim, hipogeu. . . . . . . 1,732. **C. rotundifólia.**
Fulles caulinars inferiors ovato-lanceolades, dentades, lacínies calicinals reflexes, lòbuls de la corol·la drets, rizoma gruixut, escamós, epigeu. . . . . 1,733. **C. macrorrhiza.**

19 Rizoma llargament serpentejant, fulles caulinars inferiors ovato-lanceolades, dentades, les dels rosetons persistents; flors d'1-5 cm, lacínies calicinals filiformes, dretes, a penes més llargues que el tub; corol·la tubuloso-acampanada. . . . . 1,734. **C. pusilla.**
Rizoma poc o gens sepentejant, fulles caulinars inferiors lanceolato-linears, enteres o denticulades, les dels rosetons generalment dstruïdes; flors d'1'5-2'5 cm, lacínies calicinals linears, dues vegades més llargues que el tub, corol·la amplament acampanada 1,735. **C. Scheuchzeri.**

C. Médium

1,716 — C. Médium L.

Sinonímia. — Campanetes; *cast.* farolillos, pucheritos; *fr.* carillon.

(de Medium, *en Dioscòrides i Plini nom d'una campànula.)*

Biennal, amb l'arrel grossa, dura, i la tija de 3-6 dm, dreta, forta, cilíndrica, simple o ramificada; fulles aspres, híspides, *ovato-lanceolades,* dentades, les basilars contretes en pecíol alat, les caulinars sèssils; flors d'un blau violat, breument pedunculades, penjants, en llarg raïm multiflor terminal, amb dues bràctees lanceolades a la meitat o a la base dels peduncles, tan llargues com les divisions calicinals; *calze híspid, amb cinc apèndixs ovats, reflexos, iguals al tub, pestanyosos,* com també els lòbuls *ovato-lanceolats;* corol·la cilíndrico-acampanada, gran (4-5 cm), de lòbuls molt curts i *glabres a les vores; cinc estigmes i càpsula de cinc cavitats,* dehiscent per *cinc porus.*

Geografia. — Alguna vegada cultivada. = Immediacions de Sabadell, cap a Ripollet; Ports d'Horta, a Carrelares, camí de Beceit (Csta.); torrents de la vall de Carençà (Compy., ex Vay.). — Jul.-Ag.

N. B. La planta de les immediacions de Sabadell, vora dreta del Ripollet, és la *C. affinis* Roem. et Sch., com despresa de S. Llorenç del Munt. Ni Gautier, ni Rouy confirmen la cita de Companyó. D'altra part Willkomm (Supp. prod. fl. hisp., 127), diu: «Deleatur haec species. Stirps hispanica ad C. affinem R. Sch. referenda est.» Creiem, per tant, que solament es troba alguna vegada cultivada o escapada de cultiu, com al migjorn de França.

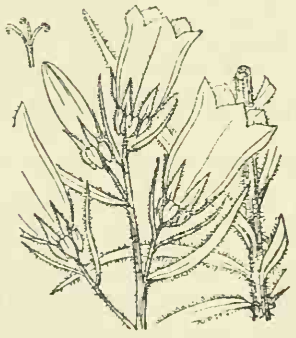

C. speciosa

1,717. — C. speciosa Pourr. — C. longifólia Lap.

(speciosa, *per la vistositat i bella aparença de la planta florida;* longifolia, *per les seves llargues fulles inferiors.)*

Perenne, amb el rizoma gruixut, subllenyós, sense estolons, i la tija de 2-5 dm, dreta, angulosa, piloso-híspida, *fistulosa,* molt fullosa, i florífera quasi des de la base a l'àpex; *fulles lanceolato-linears,* híspides o pestanyoses, molt superficialment fistonades, de 5-10 cm, les basilars atenuades simulant un llarg pecíol alat, les caulinars sèssils o subamplexicaules; flors d'un blau-violat, dretes, solitàries, en llarga panícula piramidal, peduncles llargs, amb dues bràctees tant o més llargues que els sèpals, calze híspid, amb *cinc apèndixs ovats, re-*

flexos, pestanyosos, tan llargs com el tub, i *lòbuls lanceolato-linears, també pestanyosos*, iguals en longitud a dos terços de la corol·la, que és molt gran (4-5 cm), *cilíndrico-acampanada*, de *lòbuls curts, ovats, mucronats, quasi glabres; estil inclús, tres estigmes*, càpsula penjant, *trilocular*, dehiscent per *tres porus*.

Geografia. — Roques i pedruscall dels Pireneus: Tagast, al Bergadà; Coll de Jou, al Cadí. = Coll de Malrem, Baget, Rocabruna, Freixenet, Talaixà, Bassegoda, Mare de Déu del Mont, Puigsacau, Sant Amanç, sobre Ribes (Vay.). — Jul.-Ag.

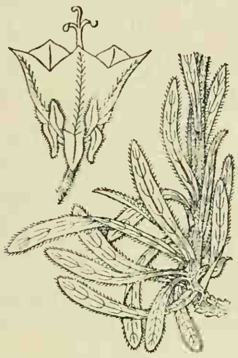

C affinis

1,718. — C. affinis Roem. et Sch.; C. longifólia Bolós Hb.; C. speciosa Csta.; C. Bolosii Vay.; C. Vayredae Leresche.

(affinis *per l'evident afinitat o semblança d'aquesta planta i la* C. speciosa *Pourr., coneguda de molt abans.)*

Biennal, amb l'arrel gruixuda, dura, i la tija de 2-6 dm, dreta, robusta, plena, cilíndrica o una mica angulosa, *setoso-híspida*, simple, molt fullosa a la base i poc a la part superior; fulles lanceolato-linears, lleument ondulades i fistonades superficialment, llargues (10-15 cm), *glabrescents per sobre, setoses al marge i al raquis*, les basilars *una mica atenuades, no peciolades*, les caulinars sèssils o subamplexicaules; flors blaves o dèbilment violàcies, dretes o arquejades, solitàries, en llarg raïm terminal, sobre peduncles llargs, setoso-híspids, amb 1-3 bràctees foliàcies, lanceolato-linears, més llargues que els lòbuls del calze, aquest amb cinc apèndixs reflexos, *ovats, pestanyosos*, quasi iguals que els lòbuls del calze i d'igual forma; corol·la gran (2-4 cm), *amplament acampanada, dividida fins a la meitat en cinc lòbuls ovats; estil*, en general, *llargament exert, amb tres estigmes*, càpsula colltorta, *trilocular*, dehiscent per *tres porus*.

Geografia.—Montserrat, des de la vora esquerra del Llobregat, a Monistrol, fins a S. Jeroni i cap a can Massana; S. Llorenç del Munt, des d'on baixa fins a Sabadell seguint la vora dreta del Ripoll; s'estén per una gran part de la comarca de Bages. — Juny-Set. [1].

(1) La *Campanula affinis* Roem. et Sch. no sembla que pugui ésser separada, com a entitat independent, de la *C. speciosa* Pourr. La diferència més ostensible que hom fa valer per a distingir-les, la forma de la corol·la, en la *C. speciosa* estretament acampanada, com una esquella, i en la *C. affinis* ampla com un bol, no val quan comparem les formes australs, tarragonines, amb les de Montserrat. Fins al punt que Pau establí per a la planta dels Ports de Tortosa i Beceit una nova epècie que denominà *C. Beltranii*, fonamentant-la precisament en la forma tubuloso-acampanada de les seves corol·les i diferenciant-la així de la *C. affinis*.

D'aquesta manera tenim que, a les muntanyes calisses subpirenenques, des del Pireneu Oriental fins al Cadí, domina el tipus de Pourret, la *Camp. speciosa;* a la Catalunya central, a Bages, Montserrat, S. Llorenç del Munt, etc., fins a les costes de Garraf (on he trobat, prop de Castelldefels, aquesta planta), aquell tipus hi és representat per la subsp. *affinis* (Roem. Sch.) F. Q.; i a les muntanyes tarragonines i valancianes, Serra de Cardó, Montsià, Mont Caro, Ports de Beceit, etc., la subsp. *affinis* retorna al tipus amb la var. *Beltranii* (Pau) F. Q.

La inestabilitat d'aquesta espècie polimorfa i la localització de diverses races o varietats subordinades a ella s'han fet notar també al Rosselló i a les Corberes, on hom troba les *C. Oliveri* Rouy et Gaut. i *C. corbariensis* Rouy. Un estudi conciènciós de totes aquestes formes, fet amb abundant material, voldriem veure'l realitzat algun dia. (F. Q.).

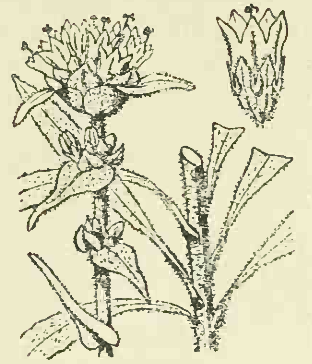

C. Cervicária

1,719. — C. Cervicária L.

(del llatí cervix, *el coll, per haver-la emprat contra els mals de la gorja.)*

Perenne, amb el rizoma gruixut, carnós, ramificat, i la tija de 4-8 dm, dreta, robusta, massissa, molt híspida, angulosa, simple, poc fullosa; fulles inferiors *estretament lanceolades*, molt llargues, *atenuades en llarg pecíol alat*, les superiors sèssils, subamplexicaules, ondulades, totes piloso-híspides; flors blaves, sèssils, en capítols terminals i axil·lars acompanyats d'amples bràctees foliàcies; calze *molt híspid*, amb els lòbuls *ovats, obtusos, iguals a la meitat de la corol·la*, que és dividida en cinc lòbuls híspids al marge; estil exert i càpsula dreta.

Geografia. — Terres calisses de les muntanyes: Plana de Vic, llocs pròxims a Berga, Ripoll, S. Joan de les Abadesses, Olot (Csta.); Besora, Platraver, Collsacabra, Cerdanya, cap a Pereres (Vay.); Setcases, Vall d'Aran (Isern!). — Jul.-Ag.

C. glomerata

1,720. — C. glomerata L.

(per les flors aglomerades *en capítols terminals i axil·lars.)*

Perenne, amb el rizoma prim, dur, subllenyós, i la tija dreta, una mica angulosa, subhíspida, massissa, simple, fullosa; fulles aspres, fistonades, les inferiors *ovades, oblongues* o *lanceolades, arrodonides a la base o cordiformes, peciolades*, les superiors *ovades i agudetes, amplexicaules;* flors blaves, sèssils, en capítols terminals i axillars, el del capdamunt més gran, acompanyat de bràctees foliàcies ovato-lanceolades, agudes; calze *pelut, de lòbuls lanceolats, aguts*, iguals a la meitat de la corol·la, i aquesta lobulada i una mica peluda; *estil inclús* i càpsula dreta.

Geografia. — Boscos i prats dels Pireneus: Vall de Ribes; Corbera i Tagast, del Bergadà; Castellar de N'Huc. = Castellfullit del Boix i part alta i oriental de Bages (Font!); Llussanès, Vidrà, Collsacabra, Freixenet, Mare de Déu del Mont, Beuda, Queralps, Cerdanya (Vay.); Plana de Vic (M. Masferrer!); Monteixo (Font); Setcases, Vall d'Aran (Isern!); Salardú i Vall de Baños (Timb.); Bassivé (Puj. J.); Malhibierno (Bofill, ex Vay.); tota la Vall d'Aran (Llen.); la Picada (Zett.). — Jul.-Ag.

C. persicifólia

1,721. — C. persicifólia L.

(persicifolia, *això és, amb fulles de* Persica, *per la semblança de les inferiors d'aquesta planta amb les del* presseguer.)

Perenne, amb el rizoma prim, serpentejant, i la tija de 5-10 dm, dreta, angulosa i fistulosa, simple, llisa i generalment glabra; fulles glabrescents, superficialment fistonades, les basilars oblongues o transovades, *atenuades en llarg pecíol*, les caulinars lanceolato-linears, *sèssils;* flors blaves, grans, 1-6 en *raïm terminal*, peduncles uniflors, bracteolats a la base; calze glabre o híspid, amb el *tub transovoide* i les *divisions lanceolato-linears*, enteres, iguals a la meitat de la corol·la, que té 3-4 cm, i és *tan ampla com llarga*, amb els lòbuls amplament ovats, mucronats, que arriben a penes a un quart de la longitud total; càpsula dreta.

β *lasiocalyx* G. et G.; *C. subpyrenaica* Timb. — Calze ± piloso-híspid.

Geografia. — Boscos de les muntanyes: Masgranada, sobre Ordal; Montserrat, Obac, S. Llorenç del Munt, Montseny, Montsoliu, Ribes *et alibi.*

La var. *lasiocalyx* G. G. abundant a Montserrat, al peu de la Roca Foradada; a Martorell de la Selva i Montsoliu. = La Cellera, r. (Cod.!); Miracle (Marcet!); de La Bisbal a Calonge (Vay.); Llers (Senn.). — Juny-Ag.

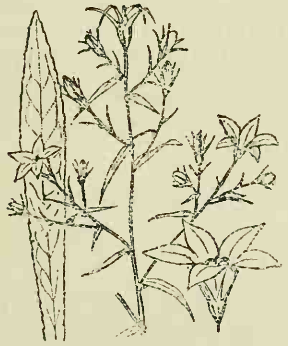

C. pátula

1,722. — C. pátula L.

(del llatí patulus, estès, obert, *per les rames d'aquesta espècie amplament divergents.)*

Biennal, d'arrel prima, llarga, vertical, i tija de 5-10 dm, dreta, una mica fistulosa, angulosa, híspida als angles, ramificada, fullosa; fulles pubescents, superficialment fistonades, les inferiors oblongo-lanceolades, *atenuades en pecíol alat*, les superiors linears, sèssils, lleugerament decurrents; flors mitjanes, d'un blau violat, en panícula terminal ampla i fluixa, de branques llargues, *pàtulo-ascendents*, multiflores, amb els peduncles bracteolats a la meitat superior; calze glabre, híspid, de tub transovoide i *lòbuls lanceolato-linears, acuminats, iguals o més llargs que la meitat de la corol·la;* aquesta d'uns 2 cm, infundibuliforme, *dividida fins a la meitat en lòbuls lanceolats, pàtulo-recorbats;* càpsula dreta.

β *dasycarpa* Koch; *C. Costae* Willk., Prodr. II, pàg. 294? — Calze híspid.

Geografia. — Boscos de les muntanyes silícies : S. Joan de l'Erm (Csta.); Vall d'Aran: Guaros (Timb.); Les (Compñ.!, in Hb. Cad.); Arties, Salardú, Bagergue (C. et S.), i per tota la Vall (Llen.!). — Maig-Jul.

N. B. La planta de la Vall d'Aran per nosaltres estudiada pertany a la var. *dasycarpa* Koch.

C. Rapúnculus

1,723. — C. Rapúnculus L.

(diminutiu de rapum, *el rave, per l'arrel carnosa d'aquesta planta, comestible quan és tendra; és el* Rapunculus esculentus *de Bauhin.)*

Sinonímia. — Repunxó; *cast.* rapónchigo; *fr.* raiponce.

Biennal, d'arrel fusiforme, carnosa i tija de 5-10 dm, dreta, piloso-híspida, massissa, estriada, simple o una mica ramificada a l'àpex; fulles dèbilment setoses, aspres, *ondulades i molt superficialment fistonades, les basilars oblongues, atenuades en pecíol alat,* les caulinars sèssils, lanceolato-linears; flors mitjanes, blaves, en *panícula racemiforme terminal,* sobre branques curtes, ascendents, pluriflores, i pedicels bracteolats a la base; calze glabre, de *tub obcònic* i *divisions linear-alenades,* iguals o més llargues que la meitat de la corol·la; aquesta de *lòbuls lanceolats, poc estesos,* que arriben fins al seu terç, càpsula dreta.

Geografia. — Boscos, prats, marges, etc., d'una gran part del país : Al Vallès, Blanes, Martorell de la Selva; Bages, La Segarra, Ribes *et alibi.* = Moià, Dosquers (Vay.); Vall d'Aran, Bosost (Llen.). - Abr.-Ag.

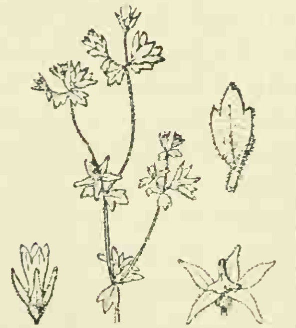

C. Erinus

1,724. — C. Erinus L.

*(és l'*Erinus *o* Rapunculus minimus *de Fabio Colonna.)*

Anual, d'arrel cònica, prima, i tija d'1-3 dm, dreta o ascendent, feble, angulosa, híspida, fullosa, simple o ramificada en falsa dicotomia; fulles transovato-cuneïformes, les basilars molt breument peciolades, les caulinars sèssils, totes dentades a la part superior, híspides o pubescents; flors d'un blau pàl·lid o lilàcies, petites, en *cimes dicotòmiques fluixes; calze híspid,* de *tub obcònic,* molt curt, *subdiscoidal* a la maturitat, i *lòbuls ovato-lanceolats,*

quasi iguals a la corol·la, que és estretament acampanada, a la fi estesos en forma d'estrella; càpsula més curta que ampla.

Geografia. — Freqüent als llocs pedregosos, cultivats o incults, des del litoral fins al Pireneu. — Abr.-Jul.

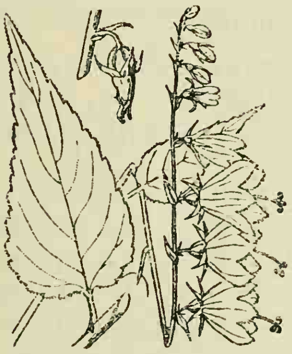

C rapunculoídes

1,725. — C. rapunculoídes L.

(per assemblar-se al repunxó *o* Camp. Rapunculus.)

Perenne, amb un rizoma que produeix llargs i nombrosos estolons; tija de 4-8 dm, dreta, robusta, massissa, cilíndrica, pubescent, fullosa, simple o poc ramificada; fulles aspres, amb pèls setiformes, curts, en ambdues cares, desigualment dentades, les inferiors llargament peciolades, ovato-lanceolades, cordiformes inferiorment, les superiors sèssils, *lanceolato-acuminades;* flors blaves, mitjanes, penjants, en *raïms espiciformes, unilaterals,* fluixos, no fullosos, amb els peduncles curts, bracteolats a l'àpex; calze glabre, de tub obcònic, i divisions *lanceolato-linears, pestanyoses,* a penes iguals al terç de la corol·la, generalment *reflexes després de la floració; corol·la infundibuliforme,* de lòbuls triangulars, *barbats,* que arriben fins a un terç de la seva longitud total; estil tan llarg com la corol·la o *exert, i càpsula penjant.*

Geografia. — Boscos i marges de la zona mitjana i superior: Ribes, Queralps, Castellar de N'Huc. = Cardona, Vic, Montseny, Olot (Csta.); Llerona, Guilleries, Besora (Vay.); Moià, Collsuspina (Font). — Jul.-Set.

C. latifólia

1,726. — C. latifólia L.

(per les seves amples fulles.)

Perenne, de rizoma gruixut, ramificat, *no estolonífer,* i tija de 5-10 dm, dreta, robusta, *fistulosa,* solcada, glabra, simple, molt fullosa; *fulles grans,* primes, dèbilment pubescents, *ovato-lanceolades, acuminades, desigualment dentades, les inferiors atenuades en pecíol curt i alat,* les superiors sèssils i més estretes; flors grans, blaves, dretes, en *raïm fullós terminal,* peduncles uniflors, bracteolats a la meitat inferior; calze

glabre, de tub obcònic, curt, *lacínies lanceolato-acuminades, iguals al terç de la corol·la*, aquesta *oblongo-acampanada*, gran (4-5 cm), de lòbuls lanceolats, *barbats*, que arriben a un terç de la seva longitud o l'ultrapassen; *càpsula penjant*.

Geografia.—Boscos i riberes de les altes muntanyes: Boscos de Senet (Isern!); Vall d'Aran (Csta.); Artiga de Lin, Aiguamoix, Ruda (Llen.!); Salardú, Bagergue (Timb.); Tredós (C. et S.). — Jul.-Ag.

C. Trachélium

1,727. — C. Trachélium L.

(és el Trachelium *dels antics, emprat per a guarir el mal de coll;* «Trachelium *dicitur, quod in colli affectibus commendetur, ...», escriu Bauhin.)*

Perenne, de rizoma gruixut, *sense estolons*, i tija de 5-10 dm, dreta, robusta, massissa, angulosa, híspida, simple, fullosa; fulles piloso-escabroses, *fortament dentades*, les inferiors *triangular-cordiformes*, llargament peciolades, les superiors sèssils, *ovato-lanceolades;* flors grans, blaves, *dretes* o *inclinades*, en llarg *raïm fullós* terminal, *peduncles amb* 1-3 *flors*, curts, *bracteolats, a la base;* calze ± pelut, de lacínies lanceolades, *dretes, iguals al terç de la corol·la;* aquesta acampanada, de lòbuls lanceolats, aguts, *barbats*, que arriben al terç de la seva total longitud; *càpsula penjant*.

β *dasycarpa* G. et G.; *C. urticifolia* Schm. — Calze totalment híspid.

Geografia.—Boscos i torrenteres d'una gran part del país: Vallès, Montserrat, Bages; Corbera, del Bergadà. Castellar de N'Huc; Montseny = La Cellera (Cod.!); La Garrotxa, Olot, Coral (Vay.); comú a la Vall d'Aran (Timb., Llen., C. et S.). — Maig-Jul.

N. B. La planta del Vallès, i probablement les de la major part de les localitats citades, pertany a la var. *dasycarpa* G. et G.

C. rhomboidalis

1,728. — C. rhomboidalis L.

(per les fulles ovades, més o menys rombals.)

Perenne, de rizoma dur, llarg, ramificat, divisions primes que porten tiges de 2-5 dm, dretes, fistuloses, pubescents, molt fulloses en llur part mitjana, simples; *fulles primes*, pubescents, de nervis ben marcats, *ovato-rombals* o bé *ovato-lanceolades, una o dues vegades més llargues que amples* (2-5 × 1-5 cm), serrulades, sèssils o a penes peciolades; flors blaves, petites, penjants, en nombre de 2-10, *formant una pa-*

nícula espiciforme unilateral; calze glabre, amb les *lacínies linear-alenades*, iguals a la corol·la o als dos terços de la seva longitud, a la fi reflexes; corol·la acampanada-infundibuliforme, *petita* (1-2 cm), *glabra*, de lòbuls arrodonits, mucronats, iguals a un quart o un terç de la seva longitud; càpsula colltorta.

Geografia. — Boscos i prats de les altes muntanyes: La Cerdanya, cap a Montlluís, bac de Llívia, confins d'Andorra (Gaut.); Costabona, Coma del Tec (Compy., ex Vay.); Vall d'Eina (Lap.). — Juny-Ag.

C. lanceolata

1,729 — C. lanceolata Lap.

(per la forma lanceolada *de les seves fulles.)*

Perenne, amb el rizoma productor d'estolons filiformes, *inflats* en *tubèrcul* i formant *cadena arrosariada;* tiges dretes, de 3-5 dm, primes, *fistuloses*, pubescents, lleument anguloses, molt fulloses, simples; fulles primes, pubescents, superficialment fistonades, de nervis poc marcats, generalment ± *lanceolades*, una o dues vegades més llargues que amples, arrodonides a la base, amplexicaules, les caulinars *imbricades*, obtuses o agudetes; flors blaves, penjants, en nombre de 2-10, formant una panícula racemiforme, solitàries o de dues en dues sobre peduncles bracteolats a la base; calze glabre, de *lacínies linears, dretes, iguals a un terç de la longitud de la corol·la;* aquesta petita (1-2 cm), acampanada, *glabra, amplament oberta, de lòbuls arrodonits* que arriben a *un quart de la seva total longitud;* càpsula colltorta.

Geografia. — Prats de la serralada pirenenca: La Cerdanya, prop de Montlluís; Vall de Llo, confins d'Andorra (Gaut.); Vallferrera, al Monteixo i a la Plana Roya (Font!); Vall d'Aran, a Montgarri, Aiguamoix (Llen.) i Vall de Tredós (Timb., ex C. et S.). — Juny-Jul.

C. linifólia

1,730. — C. linifólia Lamk.; subsp. de la C. rotundifólia L. sec. Rouy.

(linifolia, *per les fulles estretes com les del lli i semblants a elles.)*

Perenne, rizoma dur, no carnós, amb les tiges d'1-4 dm, dretes, primes, fistuloses, glabres o a penes pubescents, fulloses, simples; fulles caulinars *lanceolades* o *lanceolato-linears*, de 2-4 cm de llarg per 4-8 mm d'ample, atenuades a la base, sèssils, *agudes, enteres o denticulades*, amb nervis poc marcats, les basilars

escasses, freqüentment destruïdes quan la planta és florida, ovato-cordiformes, peciolades, dentades; flors blaves, penjants, en nombre de 2-8 en raïm o panícula racemiforme; calze glabre, de *lacínies linears, a penes iguals a la meitat de la corol·la;* aquesta petita (1-2 cm), *glabra, lobulada fins a un quart de la seva longitud total;* càpsula penjant.

Geografia. — Pastures pedregoses de les altes muntanyes: Vall del Tec, des d'Arlés a la Presta; La Cerdanya i fins a Andorra (Gaut.); Costabona i coma del Tec (Compy., ex Vay.); Pireneus francesos i espanyols (Coste); Vall de Baños (Timb.); comuna a la Vall d'Aran, abundant a Montgarri (Llen.); Montartó, Vall de Tredós (C. et S.). — Juny-Ag.

C. hispánica

1,731. — C. hispánica Willk.; C. macrorrhiza var. gypsícola Csta., non Gay.

(hispanica, *per a fer ressaltar el seu autoctonisme* espanyol, *en contraposició amb el caràcter estranger d'alguna espècie amb la qual havia estat confosa.*)

Perenne, de *rizoma llenyós*, estolonífer, que produeix tiges floríferes d'1-4 dm, dretes o ascendents, fasciculades, cilíndriques, *densament setoso-híspides*, fulloses fins a la meitat, simples o una mica ramificades a la part superior; *fulles basilars llargament peciolades, reniforme-orbiculars*, irregularment fistonades, les caulinars inferiors *oblongues* o *lanceolades, atenuades en curt pecíol*, feblement dentades, les superiors sèssils, linears, agudes, enteres, totes ± canescents i *densament setoso-híspides;* flors mitjanes, blaves, en panícula racemiforme fluixa, de peduncles bracteolats, drets abans de l'antesi, després recorbats; calze glabre, amb les lacínies *linears, obtuses*, dilatades a la base, *iguals a la meitat de la corol·la;* aquesta petita (8-12 mm), acampanada, glabra, de lòbuls amplament ovats, apiculats, iguals a un quart de la seva longitud total, al principi *drets, després reflexos;* càpsula penjant.

Geografia. — Terres àrides, calisses i guixenques de la part occidental: La Sagarra, S. Puvim, prop de Prats de Rei.=Seu d'Urgell, Llautó, S. Romà, Abella; Conca de Tremp (Csta.); una raça *glabrescent* prop de Benasc (Compñ., ex Willk.). — Jul.-Ag.

C. rotundifólia

1,732. — C. rotundifólia L.

(per les fulles inferiors de contorn arrodonit.)

Perenne, rizoma prim, hipogeu, poc o gens ser-

pentejant, cespitós, que produeix tiges d'1-5 dm, curvo-ascendents a la base, dretes, cilíndriques, estriades, glabres, quasi nues a la part superior; *fulles dimorfes*, les dels *rosetons estèrils ovato-cordiformes, dentades, llargament peciolades* i freqüentment destruïdes a la florescència, les caulinars inferiors *lanceolato-linears*, enteres o subdentades, les superiors linears; flors blaves, penjants, petites, en raïm o en panícula fluixa, botons florals i peduncles drets abans de l'antesi; calze glabre, de lacínies linears, dretes o una mica esteses, iguals a la meitat o a un terç de la corol·la; aquesta petita (1-2 cm), *subinfundibuliforme, que s'eixampla insensiblement de la base a l'àpex*, amb els *lòbuls ovato-triangulars, estesos*, i mucronulats; *càpsula penjant*.

Geografia. — Pastures, roques i marges de les muntanyes: S. Pere Sacama, sobre Olesa; Bages, Vic, Ribes, Berga *et alibi*. = Besora, La Garrotxa, Olot, Falset (Vay.); La Cellera (Cod.!); Hospital de Benasc (Puj. J.;) Les (C. et S.). — Jul.-Set.

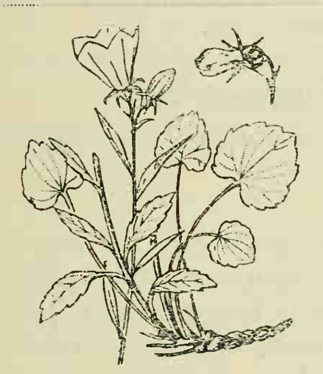

C. macrorrhiza

1,733. — C. macrorrhiza Gay.; raça de l'anter. sec. Rouy.; var. sec. Fiori.; C. rotundifólia var. saxícola Rouy.

(macrorrhiza, *perquè el seu rizoma gruixut la diferència de l'anterior espècie.)*

Perenne, de rizoma gruixut, llenyós, escamós, epigeu, a penes reclòs dins les escletxes de les roques, amb tiges d'1-3 dm, ascendents, primes, fulloses; fulles glaucescents, les basilars *persistents fins a la florescència, orbicular-cordiformes o subreniformes*, consistents, quasi coriàcies, dentades, les caulinars inferiors *amplament ovades o lanceolades, dentades, peciolades*, les superiors *linears, enteres;* flors blaves, dretes, en petits raïms fluixos, botons i peduncles drets abans de l'antesi; *lacínies calicinals linears*, ordinàriament *reflexes, iguals a la meitat o a un terç de la corol·la;* aquesta *petita* (1-2 cm), *amplament acampanada*, de *lòbuls drets; càpsula dreta*. Planta molt variable segons l'altitud (Rouy).

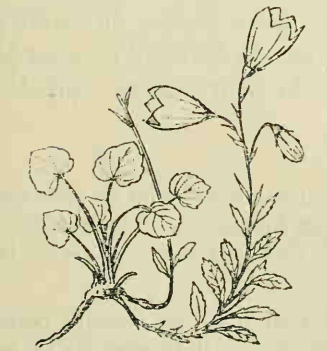

C. pusilla

Geografia. — Espècie rupícola: Núria; Comabella (Vay.); Núria (Senn.!). — Juliol-Ag.

1,734. — C. pusilla Haenk.

(per la seva talla reduïda.)

Perenne de rizoma llargament serpentejant, estolonífer, cespitós, que produeix rosetons estèrils i tiges floríferes de 5-10 cm, ascendents, primes, glabres o subhíspides inferiorment; fulles dels rosetons *persistents fins a la florescència, llargament peciolades, ovades, arrodonides o cordiformes a la base, dentades, les caulinars inferiors ovato-lanceolades, denticulades, breument peciolades, les superiors linears,* sèssils, enteres; flors blaves, grandetes, en nombre d'1-4, disposades en raïm fluix, *subunilateral,* botons i peduncles recorbats abans de l'antesi; calze glabre, *de lacínies linear-alenades, dretes o una mica esteses, iguals a una quarta part de la corol·la; aquesta estretament acampanada, de lòbuls drets* i iguals a un quart de la seva total longitud; *càpsula penjant.*

Geografia. — Pastures i roques de les altes muntanyes: Freqüent a Núria des de Queralps. = Sant Amanç, sobre Ribes, Vall d'Eina, Coma de Vaca (Vay.); Fiscal (Nuet!); Bielsa (Compñ.!); Les Maleïdes (Zett., Csta., Compñ.!); Artiga de Viella, Montgarri (Llen.); Ruda (C. et S.). — Jul.-Ag.

C. Scheuchzeri

1,735. — C. Scheuchzeri Vill.

(dedicada a Johann Scheuchzer, *botànic suís del segle* XVIII.)

Perenne, de rizoma poc o gens serpentejant, amb tiges d'1-2 dm, ascendents, primes, glabres, molt fulloses a la meitat inferior; *fulles basilars ovato-cordiformes, dentades, peciolades,* freqüentment destruïdes a la florescència, *les caulinars lanceolato-linears o linears,* sèssils, enteres o denticulades, les del mig amb freqüència *més llargues i falciformes;* flors blaves, bastant grans, *solitàries,* rarament 2-5 en raïm fluix, botons i peduncles recorbats abans de l'antesi; calze glabre, de *lacínies linears, dretes o esteses,* iguals a la meitat o a un terç de la corol·la; *aquesta grandeta* (2-3 cm), *infundibuliforme,* lobulada fins a la quarta part, amb lòbuls amples, rodons, mucronats; *càpsula penjant.*

Geografia. — Pastures i roques de les altes muntanyes: Núria, des del Pont de Crèmals; Corbera, del Bergadà, i Coll de Pal. = Comabella, Montfalgars, Espinavell, Costabona, Setcases (Vay.); Bassivè, Port de la Picada, Les Maleïdes (Zett., Csta.); Gausac i Ports de la Bonaigua i de Viella (Llen.); Tredós (C. et S.). — Jul.-Set.

N. B. No consignem la *C. cenisia* L., referida a la Vall d'Eina per un il·lustre botànic català, perquè la considerem pròpia dels Alps i no la mencionen del Pireneu ni G. et G., ni Gaut., ni Coste, ni Rouy.

Gènere 463. — WAHLENBÉRGIA Schr.

(Gènere dedicat per Schrader a Göran *Wahlenberg*, professor de botànica a Upsala, on morí en 1851.)

Flors blaves, petites, sostingudes per llargs peduncles filiformes terminals o bé opositifolis, penjants abans de l'antesi; calze de tub hemisfèric o transovoide, amb les lacínies alenades, dues o tres vegades més curtes que la corol·la, aquesta oblongo-acampanada, filaments estaminals a penes dilatats a la base, estigmes curts, càpsula globulosa, de dehiscència valvar, llavors el·lipsoides, blanquinoses, finament estriades longitudinalment. Herbes perennes, molt primes, glabres, blanes, amb la tija filiforme, d'1-3 dm, difusa, cespitosa, fullosa; fulles primes, glabres, peciolades, palmatinerves, les inferiors suborbiculars, quasi enteres, les superiors cordiformes, amb 5-7 lòbuls triangulars, dentats, el del mig més gran.

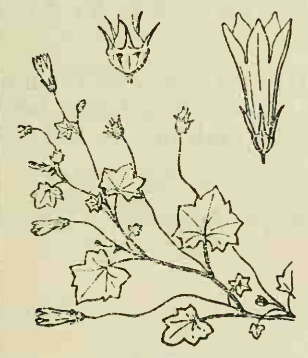
W. hederácea

1,736. — W. hederácea Rchb. — Campánula hederácea L.

(per les fulles lobulades i per ésser planta decumbent, tal com l'Hedera Helix o eura.)

Geografia. — Llocs humits o pantanosos: S. Llorenç de Cerdans, La Manera (Compy.); Meles, de l'Alt Garona i Capvern, dels Alts Pireneus (Bub.); Banyeres, entre Tarbes i Pau (Lap.); Vall de Luchon (Lezat, ex Zett.); Coll de Barèges (F. Xavier de Les, ex C. et S.); Pireneus (Rouy). — Jul.-Oct.

Gènere 464. — TRACHÉLIUM L.

(Del grec τράχηλος, coll, per la corol·la llargament tubulosa.)

Flors blaves o lilàcies, en corimbes compostos, umbel·liformes, densos; calze glabre, diminut, de tub ovoide i dents molt petites, corol·la infundibuliforme, de tub llarg i estret i lòbuls ovats, estesos, mucronulats; filaments estaminals capil·lars, estigma filiforme, llargament exert, amb tres estigmes obtusos; càpsula globulosa, trilocular, de dehiscència poricida basilar. Herbes perennes, amb la tija de 3-8 dm, dreta, glabra, subangulosa, massissa, fullosa, simple o ramificada superiorment; fulles ovades, atenuades en pecíol, fortament dentato-serrades, agudes, primes, glabres.

Tr. caerúleum

1,737. — Tr. caerúleum L.

(del llatí caeruleus, blau, *pel color de les flors.)*

Geografia. — Montsant, ruïnes d'*Scala Dei* i cultivat (Csta.); Aragó, roques i barrancs de la Cènia, sobre Penyarroya (Losc.); Segorb (Paul, in Hb. Cad.). — Juliol (1).

(1) A les roques del riu Cénia, prop d'Ulldecona, hi he trobat aquesta espècie en 1916. (F. Q.).

Família 69. — VACCINIÀCIES DC.

(Del gènere *Vaccinium*.)

Flors hermafrodites, regulars, blanques o vermelloses, solitàries o en raïms; calze amb quatre o cinc dents i corol·la amb altres tantes particions, caduca; estams en nombre de 8-10, inserits, amb la corol·la, en un disc epigin, les anteres poricides; un estil filiforme, estigma globulós, fruit bacciforme, amb quatre o cinc cel·les polispermes. Petits arbustos de fulles simples, enteres o denticulades, alternes i sense estípules.

Gènere 465. — VACCÍNIUM L.

(Del llatí *vacca*, la vaca, per tractar-se de plantes que esbrota el bestiar boví.)

1 { Flors en raïm terminal penjant, dents del calze triangulars, corol·la acampanada, anteres mútiques, baies vermelles, àcides, fulles persistents, coriàcies, revoludes pel marge. . . 1,738. **V. Vitis-Idaea.**
Flors solitàries o geminades, dents del calze curtes o quasi nul·les, corol·la urceolada o subglobulosa, anteres bicornudes, baies blaves, dolces, fulles fugisseres, planes, poc consistents . . . . 2. }

2 { Fulles enteres, transovades, obtuses, escotades, glauques pel revers, flors subsolitàries o en petits fascicles terminals, dents calicinals arrodonides, corol·la blanca o vermella . . 1,739. **V. uliginósum.**
Fulles serradetes, ovades, agudes, verdes en ambdues cares, flors solitàries o geminades, axil·lars, dents calicinals quasi nul·les, corol·la ròseo-verdosa . . . . 1,740. **V. Myrtillus.** }

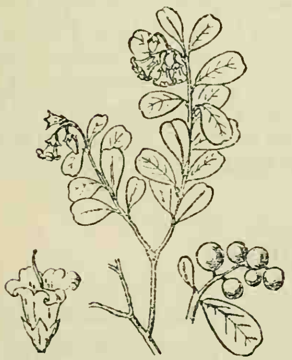

V. Vitis-Idaea

1,738. — V. Vitis-Idaea L.; V. punctatum Lamk.

(*els botànics antics designaren amb el nom de* Vitis Idaea, *ço es, «vinya del mont Ida», la cèlebre muntanya de Creta, diverses espècies d'aquest gènere que són poc o molt sarmentoses i de fruit bacciforme; una d'elles és la* Vitis Idaea foliis subrotundis, baccis rubris, *de Bahuin, que Linné publicà després amb la designació de* Vaccinium Vitis-Idaea.)

Sinonímia. — Nadius, gerdera silvestre; *cast.* arándano de fruto encarnado; *fr.* canche.

Petit arbust d'1-3 dm, de tiges radicants a la base, amb branques dretes, primes, cilíndriques, pubescents; *fulles coriàcies,* transovades, obtuses o escotades, enteres o denticulades a l'àpex, curtament peciolades, glabres, verdes i lluents per sobre, pàl·lides i *puntejades de glàndules* per sota, una mica revoludes pel marge; *flors blanques o rosades, en petits raïms terminals, penjants; dents del calze triangulars, corol·la acampanada, de lòbuls revoluts, anteres mútiques, baies globuloses, vermelles, acídules.*

Geografia.—Boscos i pastures de les muntanyes: Setcases, bosc de Querars (Isern!), sense haver estat retrobada després. Madrés, (Pir. Or.); Castelet, de l'Alt Garona, al SW de S. Beat, i Ax (Lap.). — Jul.

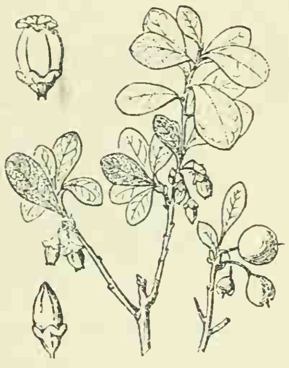
V. uliginósum

1739. — V. uliginósum L.

(del llatí uliginosus, *pantanós, per fer-se principalment en els aiguamolls.)*

Petit arbust de 4-10 dm, glauco-blavenc, de tija molt ramificada, formant botja, branques cilíndriques, amb l'escorça d'un gris vermellós; *fulles transovades, obtuses o escotades,* petites, enteríssimes, curtament peciolades, d'un verd mat per sobre, *glauques, pubescents i finament reticulades per sota, planes, primes, fugisseres; flors* blanques o vermelloses, *subsolitàries o en petits fascicles penjants, terminals; lòbuls calicinals curts i rodons, corol·la urceolada, de divisions curtes i reflexes; anteres bicornudes; baies globuloses,* d'un negre blavenc, *dolces,* comestibles.

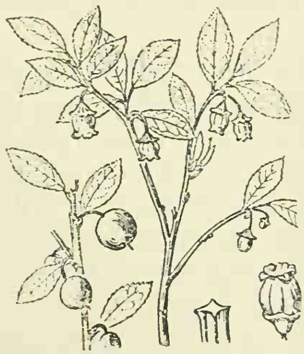
V. Myrtillus

Geografia.—Llocs torbosos o pantanosos de les muntanyes: Núria, al bosc de la Mare de Deu; Pendís, al Cadí. = Agudes del Montseny (Puigg.!); Setcases, Costabona, Morens, La Molina (Vay.); Vallferrera, a la Coma de l'Orri (Font); Vall d'Aran: Saburedo, Colomers, Montluda, etc. (Llen.!); Ruda, Port de Beret (C. et S.); Castanesa, Ports de Benasc i de la Picada (Zett.). — Juny-Juliol.

1,740. — V. Myrtillus L.

(de Myrtillus, *nom antic d'aquesta planta, derivat de* Myrtus, *la murtra, per la semblança de les seves baies amb els murtrons.)*

Sinonímia. — Nadius, raïms de pastor, anajús; *cast.* mirtilo, arándano; *fr.* myrtille, vaciet.

Petit arbust de 2-6 dm, de tija ramificada, glabra i *branques anguloses, subalades*, verdes; *fulles ovades, agudes*, glabres, *finament serrades*, amb pecíol curt, d'un verd pàl·lid, més clar pel revers, venoso-reticulades, primes, planes, fugisseres; flors d'un blanc verdós i rosat, axil·lars, solitàries o geminades, penjants; *calze* de limbe curt, *quasi enter, corol·la urceolada, globulosa, de lòbuls curts i reflexos, anteres bicornudes, baies globuloses*, d'un negre blavenc, *dretes*, acídules, dolces.

Geografia.—Boscos de les muntanyes silícies: Pireneus, al Collet de Tosses i altres llocs de la zona subalpina; Montseny, a les Agudes i en el vessant oriental del Turó de l'Home, entre el brossam. = Vall del Querol (Bub.); Molló, Rocabruna, Puigsacau, Platraver (Vay.); Vallferrera, a Areo, Arcalís, etc. (Font); Vall d'Aran, a les faldes de les Maleïdees (Csta.), i comuna per tota la Vall, majorment abundant al Portilló (Llen.), Montartó, Tredós, (Timb.); Pla de Beret (C. et S.). — Abr.-Juny.

N. B. Encara que Lap. cita a Madrés, Canigó i Llaurentí (Ariège) el *V. Oxycoccus* L. *(Oxycoccus quadripétala* Gilib.), no fan menció d'aquesta planta els autors de flores pirenenques posteriors, i sembla espècie més pròpia del Nord i Est de la França. La posseïm del Jura, recollida per Reuter.

Família 70. — ERICÀCIES Endl.

(Del gènere *Erica*, el més ric de la família.)

Flors hermafrodites, regulars, blanques, verdoses, rosades o violàcies, en raïms, panícules o umbel·les terminals; calze amb quatre o cinc divisions més o menys profundes, persistent, corol·la amb altres tants lòbuls o dents, estams en nombre de 5-10, inserits, amb la corol·la, en un disc hipogin, d'anteres extrorses abans de llur dehiscència, poricides, bicornudes o mútiques; un estil filiforme, amb l'estigma globulós o peltat; fruit capsular o bacciforme. Arbustos o subarbustos, de fulles simples, generalment persistents, sense estípules.

1. Fruit bacciforme o drupaci . . . . 2.
   Fruit capsular . . . . 3.
2. Arbustos drets, de fruit bacciforme, tuberculós, dolç, fulles grans, el·líptico-lanceolades, serrades . . . . **466. Arbutus.**
   Subarbustos ajaguts, de fruit drupaci, llis, de sabor aspre, fulles petites transovades, enteríssimes o denticulades . **467. Arctostáphylos.**
3. Estams 10, càpsula amb 5 cavitats . . . . 4.
   Estams 5-8, càpsula amb 2-4 cavitats . . . . 5.
4. Fulles ovades o el·líptico-lanceolades, alternes, corol·la infundibuliforme, d'un vermell viu . . . . **469. Phyllódoce.**
   Fulles oblongo-linears, imbricades, corol·la urceolada, d'un violat blavós. **468. Rhododéndron.**
5. Fulles ovades, oposades, corol·la fugissera, acampanada, rosada, 5 estams, càpsula bilocular o trilocular, amb 2-3 valves **470. Azálea.**
   Fulles linears, imbricades o verticil·lades, corol·la marcescent. . . 6.
6. Calze caliculat, doble llarg que la corol·la acampanada, fulles imbricades, quadriseriades, linears, càpsula septicida . . . **471. Calluna.**
   Calze no caliculat, molt més curt que la corol·la urceolada, fulles verticil·lades de tres en tres o de cinc en cinc, aciculars, revoludes, càpsula loculicida. **472. Érica.**

Gènere 466. — ARBUTUS L.

(Hom ho deriva del celta *arbois*, fruit de superfície aspra, granulosa.)

Flors blanques, verdes a l'àpex, penjants abans de l'antesi, en raïms compostos, amples i curts, terminals; calze amb cinc lòbuls curts, triangulars,

corol·la caduca, urceolada, de cinc dents revoludes, deu estams inclosos, anteres extrorses en el capoll, introrses després de l'antesi, dehiscents per dos porus terminals (orgànicament basilars) immediats a dos apèndixs filiformes, recorbats; fruit bacciforme, gros (1-2 cm diàm.), vermell a la maturitat, tuberculós, dolç, amb cinc cavitats polispermes. Arbustos de fulles lanceolades, serrades, curtament peciolades, bràctees curtes, ovades.

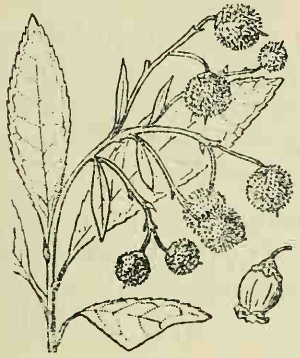

A. Unedo

1,741. — A. Unedo L.

(en Plini unedo *és el nom de l'arboç.)*

Sinonímia. — Arboç, arbocer, arbocera, cirerer d'arboç, cirerer de llop o de pastor; llicutet, segons Vay.; *cast.*, madroño, madroñera; *fr.* arbousier.

Geografia. — Boscos del litoral, Vallès, Penedès, Sagarra, Bages; Vic, fins al Bergadà; Vidreres i altres llocs de la Selva. = Olot, Garrigues *et alibi* (Csta.); remunta fins a Santa Pau i Santa Coloma de Farnés (Vay.); Requesens (Senn.). — Oct.-Febr.

Gènere 467. — ARCTOSTÁPHYLOS ADANS.

(Dels mots grecs ἄρκτος, ós, i σταφυλή, raïm, traducció del vulgar *raïm d'ós*, propi de l'espècie principal.)

Flors rosades, en petits raïms compactes, calze amb cinc particions, corol·la fugissera, urceolada, amb cinc dents; androceu de deu estams, amb les anteres dehiscents per dos porus terminals; fruit drupaci, llis, petit (5-8 mm diàm.), de sabor aspre, amb cinc cel·les monospermes. Petits arbustos de tija ajaguda, fulles petites, transovades, enteríssimes o denticulades.

1 { Fulles enteríssimes, coriàcies, glabres, llises, obtuses, persistents, drupa vermella . . . . 1,742. **A. officinalis.**
Fulles denticulades, membranoses, pestanyoses, rugoses, agudetes, fugisseres, drupa d'un blau negrós. . . . . 1,743. **A. alpina.** }

A. officinalis

1,742. — A. officinalis Wimm.; Arbutus Uva-Ursi L.

(officinalis, *per ésser planta d'ús medicinal, que tenen les* oficines *de farmàcia.)*

Sinonímia.— Boixerola, boixereta; farinjoler, muixes i barruixes a la Vall d'Aran (Costa); *cast.* gayuba; *fr.* busserolle [1].

Subarbust de 5-10 dm, de tiges primes, prostrato-ramosíssim, amb les branques joves pulverulentes, molt fullós; *fulles persistents, ovato-obtuses, cuneato-peciolades, enteríssimes, coriàcies,* glabres, lluents, finament venoses, reticulades per sota; *flors rosades,* reunides en nombre de 5-12 en petits raïms terminals densos, de pedicels bracteolats a la base, corol·la blanca inferiorment, vermellosa a l'àpex, de dents curtes; filaments estaminals pubescents; *drupa globulosa, de la magnitud d'un pèsol,* umbilicada, a la fi vermella, molt àcida, *no mengívola* [2].

(1) *Farinjoler* cal comparar-lo amb *arínjol* (nom de l'*Smilax aspera,* molt general a Catalunya), tal vegada ambdós derivats de l'àrab *arix,* la parra, pels troncs sarmentosos d'aquestes plantes, si bé en la boixerola són estesos en terra. A Vallferrera, al Pireneu, n'he sentit dir *raïm d'osa,* i als Ports de Tortosa, com a València, *gallufa.* (F. Q.).
(2) El fruit de la boixerola, que he tastat, no m'ha semblat àcid, sinó de gust farinòs, fat (F. Q.).

Geografia. — Boscos i roques de les muntanyes : Montserrat, al peu de S. Jeroni i al Turó del Moro; Coll de Jou i altres llocs del Cadí; abundant al cim del Montsant; Guilleries, a la Serra del Coll. = Montseny (Csta.); Castelladral (Puj. C.!); Susqueda, Querós (Vay.); Vall d'Aran, al Port de la Picada (Zett.); Montgarri (Bub.); Pla de Beret, Tredós (Timb.); Ruda, Port de Viella (C. et S.), i regions altes de tota la Vall (Llen.). — Abr.-Maig (1).

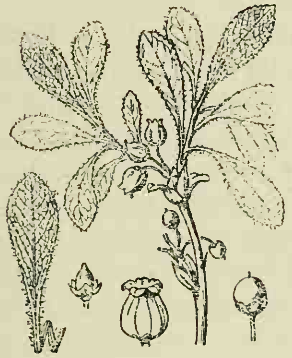

A. alpina

1,743. — A. alpina Spr.

(per viure als Alps.)

Subarbust de 3-6 dm, de tiges primes, molt ramoses, i ajagudes, *branques joves glabres*, fulles fugisseres, transovades o lanceolades, llargament cuneato-peciolades, *denticulades*, *membranoses*, *pestanyoses*, *i venoso-reticulades en ambdues cares;* flors blanques amb la gorja verdosa, en nombre de 2-3 a l'àpex dels ramells, contemporànies de les fulles o més primerenques que elles; corol·la urceolada, de dents curtes, filaments estaminals subpubescents; *drupa globulosa, de la magnitud d'un pèsol gros, llisa*, a la fi d'un *blau negrós*, acídula, *mengívola*.

Geografia. — Boscos i roques de les altes muntanyes : Castanesa, Bassivé (Csta.); Vall d'Aran: muntanya d'Arties (Isern, ex Colm.); Pir. central (Rouy); muntanya d'Esquierry (Bub.). — Jul.-Ag.

(1) Abundant també a la Serra de Prades, cap als Cellerets, i és freqüent en tot el massís dels Ports de Tortosa, d'Horta i de Beceit, amb el pi rojal *(P. silvester)* i la pinassa *(P. Laricio);* així mateix al Montsec de Rubies i al d'Ager. (F. Q.).

Gènere 468. — RHODODÉNDRON L.

(Del grec ῥόδον, rosa, i δένδρον, arbre, per la talla arbustiva de diverses espècies i per les seves flors grans i rosades.)

Flors vermelles, en nombre de 4-8 en corimbes terminals, peduncles tuberculosos, quasi iguals a les flors; calze molt petit, de dents a penes visibles, corol·la infundibuliforme, vermella o blanquinosa, esquitxada de petits tubèrculs glandulosos, amb el limbe obert, de lòbuls transovats, tan llargs com el tub pelut per dintre; estams en nombre de deu, d'anteres mútiques, dehiscents per dos porus terminals; càpsula oblonga, amb cinc valves. Arbust de 3-8 dm, de tija glabra, tortuosa, ramificada des de la base i formant botja; fulles ovades o el·líptico-lanceolades, atenuades pels dos caps, curtament peciolades, coriàcies, glabres, enteríssimes, virido-fosques per sobre, blanquinoses i a la fi com rovellades per sota, planes.

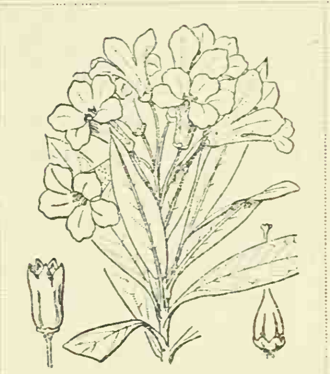
R. ferrugíneum

1,744. — R. ferrugíneum L.

(del llatí ferrugineus, *pel color de rovell que tenen les fulles en llur pàgina inferior.)*

Sinonímia. — Neret, gavet, talabard, moixereta; *cast.* rododendro; *fr.* rosage, laurier-rose des Alpes [1].

Geografia. — Roques i pedruscall de les altes muntanyes : a Núria, particularment al Bosc de la Mare de Déu. = De Peguera al Bosc de Segalés (Csta.); Espinavell, La Molina (Vay.); Vall d'Eina (Bub., Gaut.); Vall d'Aran: comuna a la regió alpina, Port de Benasc, Renclusa, Les Maleïdes (Zett.); Montartó, Pla de Beret, Tredós (C. et S.). — Juny-Ag.

(1) Mossèn Cinto («Canigó», notes al cant II), a més dels noms de gavet (gabet) i talabard (talabart), ens dóna *boix florit*, *boix de Núria* i *boixerica* (boxerica). Boixerica sembla derivar-se boix; moixereta tal vegada també, més que no pas de *moixera*, el *Sorbus Aria*, en el qual cas estaria millor *boixereta*. (F. Q.).

Génere 469. — PHYLLÓDOCE Salisb.

(Format per pur caprici amb el nom d'una de les cinquanta nereides.)

Flors d'un blau púrpura o vermell, penjants, en nombre de 2-6 en umbel·les terminals, sobre pedicels filiformes, uniflors, purpuris, piloso-glandulosos, el mateix que el calze, que és persistent, dividit en cinc lòbuls lanceolato-acuminats; corol·la ovoido-urceolada, amb cinc dents curtes, deu estams inclusos, anteres el doble curtes que els filaments, mútiques, dehiscents per dos porus terminals, estigma peltat; fruit capsular, ovoide, hispídul, amb cinc cavitats i dehiscent per altres tantes valves de manera septicida. Subarbustos de 2-4 dm, de tiges ascendents, flexuoses, glabres, amb les fulles persistents, linear-oblongues, imbricades, obtuses, subsèssils, enteres, d'un verd fosc i lluents per sobre, més pàl·lides per sota, coriàcies.

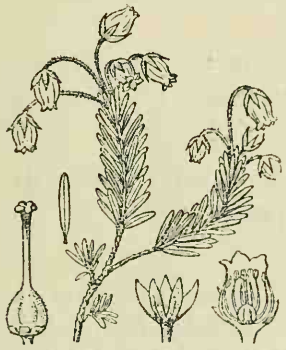

Ph. caerúlea

1,745. — Ph. caerúlea Gr. et G.; Ph. taxifólia Salisb.

(del llatí caeruleum, *blau, per les flors blavoses;* taxifolia, *per les seves fulles, que recorden les del* taxus, *el teix.)*

Geografia. — Roques i pedruscall de la regió alpina, en el Pireneu Central, r.; Port de Benasc i altres llocs fronterers (Zett.); Banyeres de Luchon (Timb.); Pireneus Centrals francesos i espanyols, r. r. (Coste). — Juny-Ag.

Gènere 470. — AZÁLEA L.

(Del grec ἀζαλέος, àrid, per l'estació habitual d'algunes d'aquestes plantes en els llocs secs.)

Flors rosades, petites, dretes, en nombre de 2-5 en umbel·les terminals; calze persistent, amb cinc particions ovato-lanceolades, glabres; corol·la acampanada, amb cinc lòbuls reflexos, fugissera; androceu de cinc estams inclusos, amb les anteres globuloso-dídimes; càpsula subglobulosa, bilocular o trilocular, de dues o tres valves bífides. Petit arbust d'1-3 dm, de tija prima, ajaguda, glabra, de branques difuses, fulles persistents, petites, oposades, obtuses, acostades, ovades, enteríssimes, coriàcies, curtament peciolades, verdes i lluents en ambdues cares, solcades per sobre, de raquis ample i prominent, revoludes pel marge.

Az. procúmbens

1,746. — Az. procúmbens L.; Loiseleuria Desv.

(del verb llatí procumbere, ajaure's, *per la manera de créixer d'aquesta planta.)*

Sinonímia. — Herba pedrera, herba de la grava o del mal de pedra.

Geografia. — Roques i pastures de les altes muntanyes: Altures de Núria, Puigmal. = Morens, Carençà (Vay.); Setcases (Isern!, Carbó!); Ull de Ter (Bolós!); Noufonts (Senn.); Peguera, Fumanya (Csta.); abundant a les Maleïdes i al Port de la Picada (Csta.); Montluda, prop de la Forqueta (Llen.!); Tredós, Ruda (C. et S.). — Juny-Jul.

Gènere 471. — CALLUNA Salisb.

(Del grec καλλυνεῖν, escombrar, perquè, com els brucs i ginestells, serveix per a fer escombres.)

Flors rosades, penjants, breument pedunculades, en raïms espiciformes terminals, unilaterals; calze quadripartit, petaloide, escariós, de divisions oblongues, obtuses, de doble llarg que la corol·la, acompanyat de petites bràctees verdes o escarioses, pestanyoses, simulant un calicle; corol·la quadripartida, acampanada, rosada, marcescent; androceu de vuit estams inclusos, amb les anteres sagitades; càpsula globulosa, peluda, quadrangular, amb quatre cavitats i altres tantes valves, de dehiscència septicida. Subarbustos de 3-8 dm, glabres, molt ramificats, de branques tortuoses, difuses, rogenques, amb les fulles petites, molt curtes, linears, subcilíndriques, obtuses, lluents, amb dos apèndixs alenats a la base, molt pròxims o soldats, imbricades i quadriseriades.

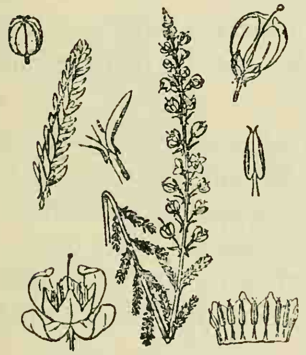

C vulgaris

1,747. — C vulgaris Salisb.; C. Érica DC.

(per ésser planta comuna o vulgar, amplament difosa per la major part de l'hemisferi boreal; Erica, *per haver-la inclosa Linné en aquest gènere, fet que De Candolle volgué commemorar.)*

Sinonímia. — Brossa, bruga, xipell; *cast.* brezo, brecina; fr. bruyère commune [1].

Geografia. — Boscos i costes pissarrosos o granítics, terres silícies en general, de tot el país, des de la costa al Pireneu.

(1) Al Montseny, cap a Llinars, Vilamajor, S. Celoni, etc., en diuen *bruguerola;* a La Selva, *sap.* (F. Q.).

Gènere 472. — ÉRICA L.

(Del grec ἐρείκειν, trencar; al·ludint a suposades virtuts litontríptiques d'aquestes plantes o per llurs rames trencadisses, poc flexibles.)

Flors purpúries, blanques o verdoses, en umbel·les, raïms o panícules terminals, amb el calze persistent, quadripartit o quadrífid, de divisions verdes o petaloides, molt més curtes que la corol·la, sense calicle, corol·la urceolada, amb quatre lòbuls o dents, vuit estams, anteres freqüentment apendiculades a la base, un estil filiforme, estigma globulós o peltat, fruit en càpsula, quadrilocular, que s'obre en quatre valves de manera loculicida. Arbustos de tiges trencadisses i fulles persistents, aciculars, verticil·lades en nombre de 3-5, revoludes pels marges.

1 { Fulles i calze llargament pestanyosos, 5-12 flors en capítols umbelliformes terminals, corol·la rosada, el·líptico-urceolada, anteres incluses, bicornudes a la base. . . . . 1,748. **E. Tétralix.**
Fulles i calze glabres . . . . 2.

2 { Anteres exertes, mútiques, flors rosades, en raïms terminals . . . 3.
Anteres incluses, flors violades, verdoses o blanques, en raïms o panícules terminals . . . . 4.

3 { Raïms florals terminats per flors, divisions calicinals oblongo-lanceolades, quasi iguals a la meitat de la corol·la subtubulosa, cel·les de les anteres solament separades a l'àpex. . . . 1,749. **E. multiflora.**
Raïms florals terminats per fulles, divisions calicinals ovato-obtuses, iguals a un terç de la longitud corol·lina, cel·les de les anteres separades fins a la base . . . . 1,750. **E. vágans.**

4 { Anteres mútiques, corol·la d'un groc verdós, acampanada globulosa, molt petita (2 × 2 mm), fulles linears, obtuses, amb dos solcs al revers 1,751. **E. scopária.**
Anteres bicornudes, corol·la blanca o violàcia, fulles amb un solc al revers . . . . 5.

5 { Branques piloso-llanudes, divisions calicinals lanceolades, agudes, corol·la urceolada, violàcia, flors en raïm compost. 1,752. **E. cinérea.**
Branques pubescents, divisions calicinals ovato-obtuses, corol·la acampanada ovoide, flors en grans panícules piramidals 1,753. **E. arbórea.**

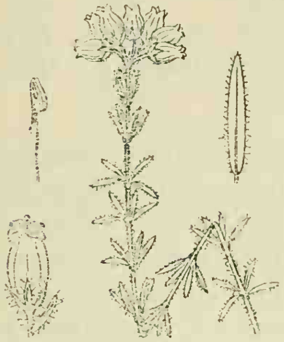

E. Tétralix

1,748. — E. Tétralix L.

(nom donat pels antics a una mena de bruc.)

Tija de 3-7 dm, ramificada, tortuosa, de branques pubescents o piloso-glanduloses, fulles verticil·lades de quatre en quatre, linear-oblongues, *pubescents, revolutes, amb llargues pestanyes freqüentment glanduloses*, flors rosades, terminals, breument pedicel·lades, en *capítols umbel·liformes, peduncles i calze llanuts, blanquinosos, divisions calicinals lanceolades*, llargament pestanyoses, tres o quatre vegades més curtes que la corol·la, aquesta *el·lipsoido-urceolada*, de dents curtes i reflexes, *anteres incluses, bicornudes a la base*, càpsula globulosa, octoangular, piloso-sedosa.

Geografia.— Pastures humides dels terrenys silicis: Hospital de Viella (Bofill, ex Vay.); Capvern, Port de Viella (Bub.); Barèges, als Alts Pireneus (Des Moulins, ex Zett.); Pla de Beret, a 1,800 m. (C. et S.). — Juny-Setembre.

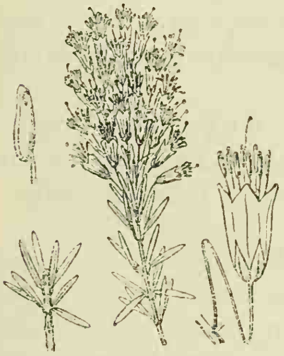

E. multiflora

1,749. — E. multiflora L.

(per les moltes flors de les seves inflorescències.)

Sinonímia. — Bruc, bruc d hivern o de bou, bruguera, xipell; *cast.* brezo.

Tija de 2-8 dm, glabra, ramificada, de branques dretes, les joves pubèrules, fulles verticil·lades, en nombre de 4-6, d'un verd fosc, linears, obtuses, glabres, un poc pubèrules a la base, quasi planes per la cara superior, *amb un solc per sota;* flors rosades, subverticil·lades, en *raïms curts i densos, terminals*, peduncles filiformes, bracteolats, 2-3 vegades més llargs que les flors, divisions calicinals *oblongo-lanceolades, glabres*, escarioses, *poc més curtes que la meitat de la corol·la*, que és *ovoido-oblonga*, quasi *doble més llarga que ampla, anteres exertes*, mútiques, de cel·les solament separades a l'àpex, estil exert, càpsula transovoide, glabra.

Geografia.—Boscos i costes seques de la regió mediterrània: Al litoral, Vallès, Penedès, Bages, Segarra; freqüent a l'Empordà. = Puigreig (Puj. C.); La Salut, deTerrades (Vay.).— Setembre.

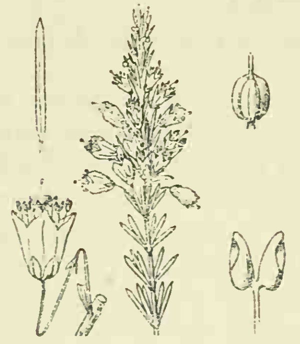
E. vágans

1,750. — E. vágans L.

(com si diguéssim èrica vagabunda, *perquè Linné va creure que creixia ensems a l'Africa i a Tolosa de Llenguadoc.)*

Tija de 3-8 dm, glabra, tortuosa, ramificada, de branques dretes, fulles verticil·lades de quatre en quatre o de cinc en cinc, estretament linears, obtusetes, amb un solc al revers; flors rosades, subverticil·lades, en raïms terminals més fluixos que en l'anterior, *freqüentment terminats per fulles;* peduncles capil·lars, bracteolats, tres o quatre vegades més llargs que les flors; divisions calicinals ovato-obtuses, iguals a *un terç de la corol·la,* aquesta acampanada, *quasi tan ampla com llarga;* anteres exertes, mútiques, de *cel·les separades fins a la base;* estil exert i càpsula ovoide, glabra.

Geografia. — Landes i boscos de terres silícies: Torroella de Montgrí, Tordera (Vay.); Pierrefite, als Alts Pir. (Lap., Zett.); Pic de Gaur, Bezius, Garrau, Fos (C. et S.).—Jul.-Set (1).

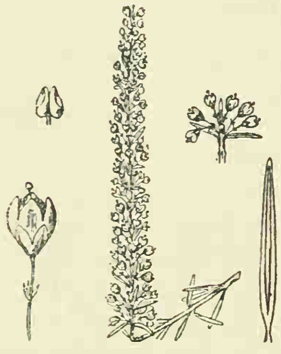
E. scorpária

1,751. — E. scopária L.

(perquè d'aquesta i d'altres espècies se'n fan les escombres de bruc; scoparius *és l'escombriaire.)*

Sinonímia. — Bruc d'escombres; bruga, al Montseny, bruc femella, a Menorca; *cast.* brezo de escobas; *fr.* bruyère à balai, brumaille.

Tija de 5-10 dm, dreta, glabra, molt ramificada, branques primes, dretes, grisenques; fulles en verticils de tres o quatre, petites, linears, *obtuses,* glabres, lluents, revoludes, amb un *solc al revers; flors verdoses, molt petites* (2 × 2 mm), 1-4 a l'axil·la de les fulles, en llargs *raïms espiciformes, peduncles a penes iguals a les flors,* bracteolats; divisions calicinals *ovato-obtuses, anteres incluses,* mútiques, *estigma peltat, quasi exert,* càpsula glabra.

Geografia. — Boscos i costes dels terrenys silicis: Montseny, d'on baixa fins a l'estació de Gualba i s'estén cap a Vidreres, Blanes, Lloret i Tossa; S. Hilari, Montsoliu, Guilleries, a la serra del Coll; cap a Copons i altres llocs de la Sagarra. = Vic, Pla de la Calma, Tarragona, Pons, Castellfollit, part de la Sagarra (Csta.); Massanet, La Bisbal (Vay.); La Cellera (Cod.). — Abr.-Juny.

(1) Caldria comprovar l'existència d'aquesta èrica a Torroella de Montgrí i Tordera. (F. Q.).

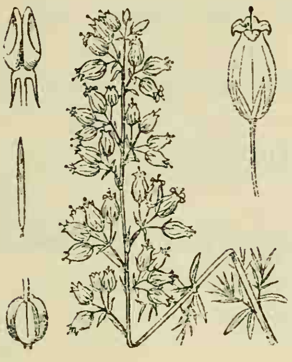

E. cinérea

1,752. — E. cinérea L.

(del llatí cinereus, *cendrós, pels ramells de color de cendra.)*

Tija de 3-6 dm, dreta, ramificada, de *branques cendroses, pulverulentes;* fulles verticil·lades de tres en tres, molt estretament linears, obtuses, lluents, amb *fascicles de fulletes a l'axil·la, planes per sobre, solcades per sota;* flors d'un *vermell violat, verticil·lades* a l'àpex dels ramells axil·lars, formant un *raïm compost* o panícula espiciforme terminal; peduncles pubescents, quasi iguals a les flors, *divisions calicinals lanceolades, glabres, escarioses al marge, iguals a un terç de la corol·la,* aquesta *ovoido-urceolada,* de *dents curtes i reflexes, anteres incluses, bicornudes* a la base, estil quasi exert, càpsula subglobulosa glabra.

Geografia. — Litoral, cap a Vidreres, S. Feliu de Guíxols, Palafolls; Pireneus, des de Senet al Port de Viella (Compñ.l); de Caldes de Malavella a Sta. Ceclina (Xibertal); Prats de Molló (Gaut.); Saint Beat (Lap.). — Juny-Set [1].

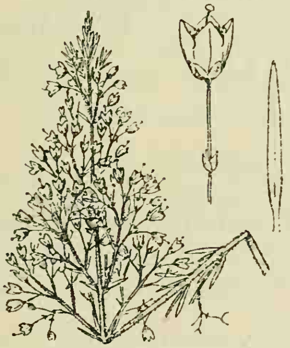

E. arbórea

1,753. — E. arbórea L.

(per assolir talla arborescent.)

Sinonímia. — Bruc, dinada; *cast.*, brezo, brezo blanco o arbóreo; *fr.* bruyère arborescente [2].

Tija d'1-3 m, dreta, molt ramificada, de branques dretes, blanquinoses, *piloso-lanuginoses, amb pèls curts i molt abundants* barrejats amb altres de ramosos; fulles verticil·lades de tres en tres o de quatre en quatre, *molt estretament linears,* glabres, solcades per sota; flors blanques, oloroses, petites (3 × 3 mm), en *grans panícules terminals,* sobre peduncles bracteolats a la base, *iguals a les flors;* divisions calicinals *ovato-obtuses, dues vegades més curtes que la corol·la,* aquesta *ovoido-acampanada,* fesa en *lòbuls ovats, obtusos; anteres incluses, bicornudes a la base, estigma peltat, subexert;* càpsula glabra.

Geografia. — Boscos i costes silícies de la regió mediterrània: Abundant al litoral, Vallès, etc., cap a la Plana de Vic, Bages, ... i fins al Bergadà, i a les Guilleries fins a la Serra del Coll. = Lladó, Olot, Escaules (Vay.); Molins (Senn.). — Març-Abr.

(1) També en el vessant septentrional del Montnegre (M. Garriga); en canvi, la cita de Compañó no ha estat confirmada. (F. Q.).
(2) A Girona també *bruc boal*, i a Menorca *bruc mascle*. (F. Q.).

Subclase 3.ª — COROL·LIFLORES

Plantes de corol·la gamopètala, estaminífera, inserida sobre el receptacle.

1 { Plantes sense fulles normals, paràsites . . . . 2.
Plantes amb fulles normals, rarament paràsites. . . . . 3.

2 { Plantes sense fulles, de tiges filiformes, corol·la acampanada o abaldufada, cinc estams, fruit en pixidi, bilocular, tetrasperm **Cuscutàcies.**
Plantes amb escames, tija no filiforme, corol·la bilabiada, estams didínams, fruit en càpsula unilocular, polisperm . . . **Orobancàcies.**

3 { Plantes dioiques, estams en nombre de 8 a 50, fruit bacciforme **Ebenàcies.**
Plantes hermafrodites, estams en nombre de 2, 4 o bé 5 . . . . 4.

4 { 2 estams . . . . 5.
4 estams . . . . 7.
5 estams . . . . 12.

5 { Corol·la irregular, esperonada, fruit en càpsula unilocular, herbes aquàtiques o de llocs humits . . . . **Lentibulariàcies.**
Corol·la regular, no esperonada, o nul·la. . . . . 6.

6 { Corol·la amb cinc lòbuls, de prefloració imbricato-torçada, fruit bacciforme, arbustos . . . . **Jasminàcies.**
Corol·la amb quatre lòbuls, de prefloració valvar, rarament nul·la, fruit capsular, drupaci, bacciforme o en sàmara, arbres o arbustos. **Oleàcies.**

7 { Corol·la regular, escariosa, estams d'igual longitud, fruit en pixidi **Plantaginàcies.**
Corol·la irregular, petaloide, estams didínams, fruit en aqueni o capsular, rarament drupaci . . . . 8.

8 { Corol·la bilabiada, un o quatre aquenis . . . . 9.
Corol·la no bilabiada, fruit capsular o drupaci . . . . 10.

Corol·liflores.

9 Un aqueni, fulles alternes o en rosetó basilar, tija cilíndrica, plantes inodores. **Globulariàcies.**
Quatre aquenis, fulles oposades, tija quadrangular, plantes ± aromàtiques . . . . **Labiades.**

10 Corol·la amb quatre o cinc lòbuls, o bé esperonada, fruit capsular **Escrofulariàcies.**
Corol·la unilabiada o subbilabiada, fruit capsular o drupaci . . . 11.

11 Corol·la subbilabiada, de tub bastant llarg, anteres glabres, fruit drupaci, sovint ressec, en madurar, o fes en dues o quatre coques **Verbenàcies.**
Corol·la unilabiada, de tub molt curt, anteres peludes, fruit capsular **Acantàcies.**

12 Cinc estils lliures o ± soldats . . . . **Plumbaginàcies.**
Un sol estil, rarament dos . . . . 13.

13 Quatre aquenis per fruit . . . . **Borraginàcies.**
Un o dos fol·licles. . . . . 14.
Fruit capsular o bacciforme . . . . 15.

14 Un estil, filaments estaminals lliures, llavors sense plomall (o amb plomall i fulles verticil·lades) . . . . **Apocinàcies.**
Dos estils, filaments estaminals soldats en tub i apendiculats a l'àpex, llavors amb plomall . . . . **Asclepiadàcies.**

15 Càpsula unilocular. . . . . 16.
Càpsula bilocular o baia . . . . 17.

16 Estams opositipètals, càpsula multivalva o pixidi . . **Primulàcies.**
Estams alternipètals, càpsula bivalva o quasi indehiscent **Gencianàcies,**

17 Estams desiguals. . . . . 18.
Estams iguals . . . . 19.

18 Flors sobre peduncles radicals, anteres biloculars, càpsula de dehiscència septicida . . . . **Cirtandràcies.**
Flors sobre peduncles axil·lars, anteres uniloculars, càpsula de dehiscència septífraga. . . . . **Verbascàcies.**

19 Corol·la generalment entera, regular, de prefloració retorçada, càpsula tetrasperma. . . . . **Convolvulàcies.**
Corol·la amb cinc lòbuls iguals o desiguals, de prefloració plegada o imbricada, càpsula polisperma o baia . . . . **Solanàcies.**

Família 71. — LENTIBULARIÀCIES L. C. RICHARD

(De l'antic gènere *Lentibularia*, equivalent a *Utricularia*.)

Flors hermafrodites, irregulars, violades, blanquinoses o grogues; calze amb 2-5 divisions, persistent, corol·la bilabiada o personada, caduca, esperonada; androceu de dos estams inclusos, un estil molt curt i fruit en càpsula unilocular. Herbes perennes, aquàtiques o de llocs humits, amb les fulles radicals o bé alternes, sense estípules.

1 Fulles en rosetó radical, aèrees, enteres, viscoses, flors solitàries, calze de cinc lòbuls . . . . **Pinguícula.**
Fulles alternes, submergides, dividides en lacínies capil·lars, proveïdes de vesícules, flors en raïms, calze de dos lòbuls . . . **Utriculária.**

Gènere 473. — PINGUÍCULA L.

(Del llatí *pinguis*, gras, per les fulles grassetes.)

Flors violades o blanquinoses, solitàries, amb el calze subbilabiat, de cinc divisions, les tres superiors ascendents, les dues inferiors més curtes i descendents, corol·la bilabiada, amb el llavi superior bilobat, l'inferior trilobat i prolongat en esperó dirigit cap endarrera; càpsula ovoide o globulosa, dehiscent per 2-4 valves longitudinals, polisperma, amb les llavors el·lipsoides; fulles aèrees totes en rosetó radical, enteres, sèssils, viscoses, d'un verd groguenc.

1 Corol·la blanquinosa, de 8-10 mm, amb l'esperó de 2-3 mm, cònic i recorbat, tan ample a la base com llarg, planta de 5-12 cm **P. alpina.**
Corol·la violada, de 10-20 mm, esperó major de 4 mm, cilíndric, recte . . . . **2.**

2 Corol·la de 10-15 mm, més llarga que ampla, de lòbuls profunds, més llargs que amples, esperó igual o més curt que la meitat de la corol·la . . . . **P. vulgaris.**
Corol·la de 15-20 mm, tan ampla com llarga, de lòbuls superficials, tan amples com llargs, esperò igual a dos terços o més de la longitud corol·lina. . . . . **P. grandiflora.**

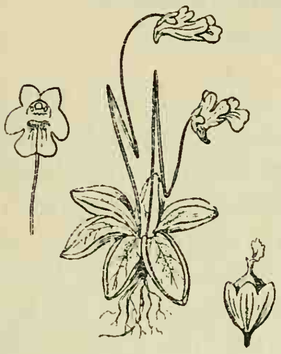

P. alpina

1,754. — P. alpina L.

(per ésser planta dels Alps, i d'altres muntanyes del Centre i Nord d'Europa.)

Planta escapífera, amb la tija de 5-12 cm, prima, dreta, glabra o pubescent-glandulosa, fulles petites, el·líptiques, *flors blanquinoses,* amb dues taques grogues a la gorja; calze subglandulós, de divisions ovades, les inferiors obtuses, les superiors agudetes; *corol·la mitjana* (8-10 mm), *tan llarga com ampla, de llavis molt desiguals,* el superior amb els dos lòbuls molt curts i rodons, l'inferior amb tres lòbuls, el del mig més ample i subescotat, esperó recorbat, cònic, curt (2-3 mm), a la base *tant o més ample que llarg,* comprimit, ± escotat; càpsula ovoide, obtuseta.

Geografia. — Llocs humits o frescos de les altes muntanyes: Port de la Forqueta (Bub. et Timb. sub *P. flavescens* Schrad.); Port de la Saleta, prop d'Artiga de Lin (Lap., sota igual denominació); Port de Benasc i al peu del Mall de l'Artiga (Llen.!); Vall d'Eina (Gaut.). — Jul.-Ag.

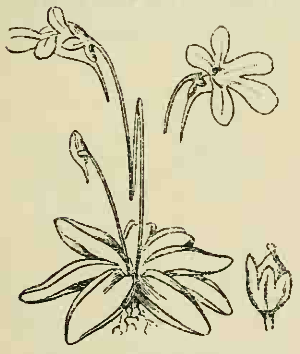

P. vulgaris

1,755. — P. vulgaris L.

(per ésser la més comuna o vulgar del gènere al Nord d'Europa.)

Sinonímia — Viola d'aigua, com a la següent; *cast.* grasilla.

Planta escapífera amb 1-4 tiges de 5-15 cm, primes, dretes, pubescents-glanduloses a l'àpex el mateix que el calze, fulles ovato-oblongues; *flors violades, amb les divisions calicinals oblongues, obtuses, quasi iguals, corol·la mitjana* (10-15 mm), *més llarga que ampla, de lòbuls profunds, més llargs que amples, i llavis molt desiguals, el superior de lòbuls més petits, suboblongs, contigus, l'inferior de lòbuls oblongs, divergents, esperó cilíndric, prim, recte, obtús, igual, a tot tirar, a la meitat de la longitud corol·lina; càpsula piriforme,* inflada a la base, atenuada en *bec curt.*

Geografia —Fonts i roques humides de les muntanyes: Des de la Vall de Ribes a Núria; torrents de Coll de Pal. = La Cerdanya, La Molina, Tosses, Maranges, Orri, Platraver, Collsacabra (Vay.); baga de Segalers (Grau); a la Vall d'Aran: Monluda (Llen.!). — Jul.-Ag.

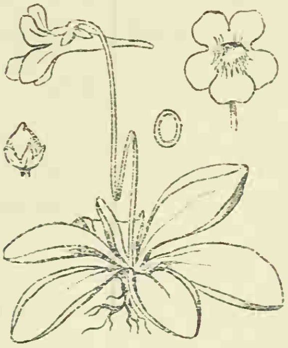
P. grandiflora

1,756. — P. grandiflora Lamk.

(per les flors relativament grans.)

Planta escapífera, amb la tija de 8-15 cm, gruixudeta, dreta, pubescent-glandulosa, fulles ovato-oblongues, flors violades, amb la gorja blanquinosa i molt contreta; *calze glandulós*, de divisions *transovades*, *obtuses; corol·la gran* (15-20 mm), *tan ampla com llarga*, de divisions profundes, amb el llavi superior de dos lòbuls *transovats*, l'inferior de tres lòbuls amples, *transovato-cuneïformes*, *imbricats*, *esperó cilíndric*, prim, recte, obtús, *igual a dos terços de la corol·la o més llarg;* càpsula cònico-ovoide, exerta.

β *longifolia* DC.; *P. longifolia* Ram. — Fulles oblongo-lanceolades, atenuades en pecíol, esperó filiforme, agut.

Geografia. — Roques i paratges humits de les altes muntanyes : Núria, amb l'anterior, però més comuna. = La Cerdanya, La Molina, Molló, Rocabruna, Verge del Coral (Vay.); Port de Benasc (Zett.); Les Maleïdes (Csta.); Bosost (Compñ.!, in Hb. Cad.), Pla de Beret, Valls de Juela i de Tredós (Timb.); Artiga i Riera de Viella (Llen.!). La var. *longifolia* prop de Bielsa (Campo, ex Willk.). — Jul.-Ag.

Gènere 474. — UTRICULÁRIA L.

(Del llatí *utriculus*, utricle, per les diminutes vesícules de les seves fulles.)

Flors grogues, en raïms llargs, fluixos, bracteolats, emergents, amb el calze bilabiat, de llavis quasi iguals, enters; corol·la bilabiada, de tub gaire bé nul, i gorja generalment tancada per un paladar sortit i bilobat, amb el llavi superior enter, escotat o bífid, l'inferior més gran, enter, i esperó cònic, curt, recorbat; androceu de dos estams, amb els filaments dilatats; càpsula unilocular, globulosa, dehiscent a la base tot al volt, amb les llavors suborbiculars, nombroses. Fulles aquàtiques, alternes, dividides en lacínies capil·lars proveïdes de vesícules surants.

1 { Corol·la d'un groc viu, de 15-18 mm., amb el llavi superior enter, esperó cònic, tan llarg com la meitat de la corol·la . . . . **U. vulgaris.**
Corol·la d'un groc pàl·lid, de 5-10 mm., amb el llavi superior escotat, esperó curtíssim, obtús . . . . **U. mínor**

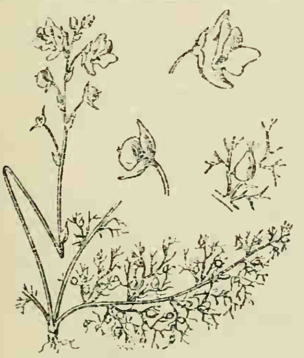

U. vulgáris

1,757.—U. vulgáris L.

(per ésser freqüent en la major part d'Europa.)

Part submergida de la tija ramificada i fullosa, l'emergida o florífera de 2-3 dm, nua, prima; fulles totes de *contorn ovat, bipinnatisectes o tripinnatisectes*, de lacínies capil·lars, fluixament *denticulato-espinuloses*, amb vesícules nombroses, ovoides, deprimides a l'àpex i amb dos feixets de pèls; flors d'un *groc viu*, en nombre de 3-12 i formant raïm, bràctees ovades, dues o tres vegades més curtes que els pedicels, que són vermellosos i drets a la maturitat; calze de llavis ovats, obtusos o l'inferior escotat, *corol·la gran* (15-18 mm), de *llavi superior enter*, de vores alçades i ondulades, l'inferior més gran, de vores reflexes, *esperó cònic, descendent, igual a la meitat de la corol·la, tres o quatre vegades més llarg que ample*, càpsula globulosa.

Geografia. — Aigües estancades : Llacunes de Salou, abundant. = Prop de Barcelona, r., S. Carles de la Ràpita (Csta.); Armentera (Vay.!); S. Pere Pescador (Llen.!); Vilanova de la Muga (Sen.). — Jul.-Ag. (1).

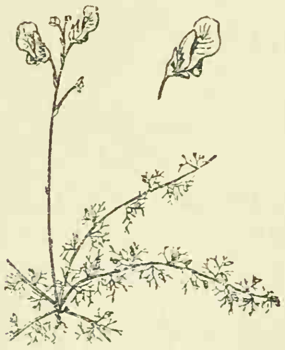

U. mínor

1,758. — U. mínor L.

(perquè, respecte a l'anterior, és més petita i delicada.)

Planta més petita i més prima que l'anterior, de la qual difereix també per les flors d'un *groc pàl·lid*, reunides en nombre de 2-7 en raïms d'1-1'5 cm, de pedicels reflexos a la maturitat; *corol·la petita* (5-10 mm), amb el *llavi superior escotat*, l'inferior el·líptic, de vores una mica reflexes, esperó reduït a una bossa *curtíssima, tan llarga com ampla*, invisible en la planta seca, càpsula subglobulosa, penjant.

Geografia. — Llocs torbosos de les altes muntanyes : Vall d'Aran, Ribera de Ruda, dessota el Port de la Bonaigua (Llen.!); valls de Tredós i de Ruda (C. et S.). — Jul.

(1) Hom la troba encara, per bé que rara, a les aigües de Prat de Llobregat i Castelldefels. (F. Q.).

Família 72. — PRIMULÀCIES Vent.

(Del gènere *Primula*, el més important de la família.)

Flors hermafrodites, generalment regulars, de variada coloració; calze, corol·la i androceu pentàmers, amb els estams opositipètals, un estil, i fruit en càpsula unilocular, de dehiscència longitudinal o transversal (pixidi). Herbes perennes o anuals, caulescents o acaules.

1 { Plantes acaules amb les fulles radicals, en rosetó o en columna compacta, flors solitàries o en umbel·la, sobre peduncles radicals . . 2.
Plantes caulescents, fulles caulinars, flors sobre tiges foliíferes . . 6.

2 { Fulles no cordiformes, sèssils o atenuades en pecíol curt i alat . 3.
Fulles cordiformes, pecíol llarg i prim . . . . 5.

3 { Corol·la gran, de lòbuls escotats o bífids, càpsula denticida, polisperma. **Prímula.**
Corol·la petita, de lòbuls enters, càpsula de dehiscència profundament valvar, oligosperma . . . . 4.

4 { Corol·la groga amb el tub de doble llarg que el calze, eixamplada a la gorja . . . . **Gregória.**
Corol·la blanca o rosada amb el tub més curt que el calze, tancada i generalment groga a la gorja . . . . **Andrósace.**

5 { Flors solitàries, de pètals bruscament reflexos, enters; cama helicoidal, fulles tacades, rizoma tuberculós . . . . **Cyclamen.**
Flors 1-4, en umbel·la, de pètals no reflexos, dividits en lacínies linears, cama recta, fulles verdes, rizoma fibrós . . . . **Soldanella.**

6 { Corol·la nul·la o més curta que el calze . . . . 7.
Corol·la tant o més llarga que el calze . . . . 8.

7 { Fulles oposades, lanceolato-alenades, flors pedunculades, pentàmeres, càpsula de dehiscència valvar, oligosperma . . . . . **Asterolinum.**
Fulles alternes, ovato-agudes, flors subsèssils, tetràmeres, pixidi polisperm . . . . **Centúnculus.**

8 { Flors vermelloses o blavenques . . . . 9.
Flors grogues o blanques . . . . 10.

9 Fulles ovades, flors pedunculades, axil·lars, calze quinquepartit, corol·la rotàcia, fruit en pixidi . . . . **Anagallis.**
Fulles linears, flors subsèssils, en espigues terminals compactes, calze campaniforme, corol·la irregular, fruit càpsula valvar . . . **Coris.**

10 Fulles radicals en rosetó, les caulinars alternes, corol·la ciatiforme, blanca, a penes més llarga que el calze . . . . **Sámolus.**
Fulles oposades o verticil·lades, corol·la rotàcia, groga o blanca, sensiblement més llarga que el calze. . . . . **Lysimachia.**

Gènere 475. — **PRÍMULA** L.

(Del llatí *primus*, primer, el primer, perquè les flors de la *Primula officinalis*, la més freqüent a Europa, i les d'altres espècies, són molt primerenques.)

Flors grogues, purpúries o violàcies, solitàries o en umbel·la, amb el calze tubulós o acampanat, quinquèfid o amb cinc particions, corol·la hipocrateriforme o infundibuliforme, de lòbuls escotats o bífids; càpsula amb cinc dents, polisperma. Plantes acaules, perennes, de fulles totes radicals, en rosetó.

1 Flors grogues o d'un blanc groguenc, calze angulós . . . . 2.
Flors rosades, purpúries o violàcies, calze cilindraci . . . . 4.

2 Flors solitàries sobre peduncles generalment radicals, calze quinquèfid, amb les divisions estretament lanceolato-acuminades; limbe de la corol·la de doble llarg que el tub; fulles insensiblement atenuades en pecíol . . . . **P. vulgaris.**
Flors en umbel·la, sobre peduncles radicals, calze amb cinc dents . 3.

3 Calze inflat, albido-tomentós, dents ovades, limbe de la corol·la de 8-12 mm de diàm., còncau, fulles tomentoses pel revers, contretes en pecíol alat . . . . **P. officinalis.**
Calze prismàtico-angulós, blanquinós, amb els angles verds, dents lanceolato-acuminades, limbe de la corol·la de 12-18 mm, pla **P. elátior.**

4 Fulles albo-farinoses per sota, bràctees de l'invòlucre umbel·lar sacciformes a la base, corol·la amb escames a la gorja, petita (1 cm de llarg) . . . . **P. farinosa.**
Fulles verdes en ambdues cares, bràctees de l'invòlucre umbel·lar no sacciformes a la base, corol·la sense escames a la gorja . . . . 5.

5 { Fulles enteres, glabres, pestanyoses, flors en nombre d'1-3, rosades o lilàcies, subsèssils, pètals bífids . . . . **P. integrifolia.**
Fulles dentades o fistonades, ± viscoses, flors en umbel·la, purpúries, pedicel·lades, pètals escotats. . . . . **6.**

6 { Flors d'un púrpura fosc, umbel·les multiflores, càpsula exerta, fulles pubescents glanduloses . . . . **P. latifólia.**
Flors d'un púrpura clar, umbel·les pauciflores, càpsula inclusa, fulles molt viscoses . . . . **P. viscosa.**

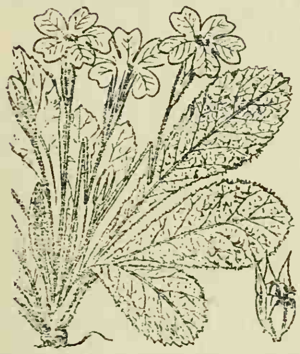
P. vulgaris

1,759.—P. vulgaris Huds.; P. grandiflora Lamk.

(per ésser planta comuna en gran part d'Europa, rara, però, a Catalunya; grandiflora, *per les seves corol·les relativament grans.)*

Rizoma curt, fibrós, *fulles oblongo-transovades,* insensiblement *atenuades en pecíol alat,* desigualment dentades, glabrescents per l'anvers, peludes i més pàl·lides pel revers, rugoses, reticulades; flors grans, d'un groc pàl·lid, inodores, solitàries, sobre *peduncles curtíssims que originen pedicels radicals quasi tan llargs com les fulles,* piloso-llanuts; *calze pentagonal,* pelut als angles, pregonament *quinquèfid, de divisions estretament lanceolato-acuminades;* corol·la amb plecs a la gorja, de limbe *pla, quasi de doble llarg que el tub,* divisions obcordiformes, tacades de taronja a la base; càpsula ovoide, igual al tub del calze, que està aplicat sobre d'ella; llavors brunes, anguloses, finament xagrinades.

Geografia.— Boscos i prats de les altes valls: Vall de Ribes. = Puigreig (Puj. C.!); Prats de Rei, al torrent d'En Matas (Puigg.!); vores del Ter, des de Ripoll a Susqueda i La Cellera, estenent-se cap a Alpens, S. Boi de Llobregat i Besora (Vay.). — Març-Abr.

P. officinalis

1,760.—P. officinalis Jacq.

(per haver estat utilitzada en medicina, com a espècie oficinal, *ús que el poble conserva encara en alguna comarca catalana.)*

Sinonímia. — Primavera, matrimonis; *cast.* primavera; *fr.* coucou [1].

Rizoma curt, oblic, fibrós, de fibres filiformes; *fulles ovades, bruscament contretes en pecíol llarg,* ± alat, pubescent-tomentoses i ± blanquinoses per sota, glabrescents per sobre, rugoses, reticulades, desigualment ondulato-dentades; *flors petites, d'un groc viu,* oloroses, en umbel·la portada per un peduncle radical d'1-3 dm, bastant robust, pubescent, estriat, pedicels bracteolats, tomentosos; *calze albo-tomentós, dentat, quinquedentat, dents ovato-mucronades,* corol·la ovoide, *més curta que el calze,* del qual està separada; llavors com les de l'espècie anterior.

β *suaveolens* G. G.; subsp. *P. suaveolens* Bert., ap. Rouy. — Fulles albo-tomentoses pel revers, cordifoimes a la base, calze quasi vesiculós, de dents lanceolato-acuminades, corol·la poc més llarga que el calze.

Geografia. — Prats i boscos ombrosos, bastant comuna des del Vallès als Pireneus, sense excloure la Vall d'Aran. La var. *suaveolens* G. G. a les muntanyes d'Olot (Vay.). — Abr.-Jul.

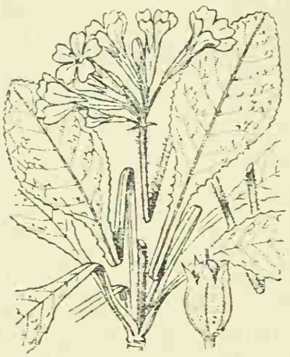

P. elátior

1,761. — P. elátior Jacq.

(per la seva talla relativament elevada.)

Rizoma curt, oblic, amb fibres primes, quasi capil·lars, *fulles transovato-oblongues, bruscament contretes en pecíol alat,* irregularment i finament dentades, *rugoses, reticulades,* glabres per sobre, peludes per sota, verdes en ambdues cares; *flors d'un groc pàl·lid, en umbel·la multiflora, unilateral,* inodores, sobre peduncles radicals d'1-3 dm, drets després de la floració, més llargs que les fulles, peluts així com els pedicels; *calze prismàtic,* pubescent, *verd als angles, blanquinós i transparent* en la resta, amb les dents *lanceolato-acuminades,* iguals a un terç de la longitud del tub; corol·la de 12-18 mm, *de limbe pla* més fosc a la base; càpsula el·lipsoide, més llarga que el tub del calze al qual està *estretament aplicada.*

subsp. *P. intricata* G. G. — Fulles verdes, finament pubescents en ambdues cares, més estretes, oblongues, atenuades en pecíol; calze poc angulós, quasi unicolor; limbe de la corol·la sempre pla; pètals més amples, escotats.

(1) En català també *flor de cucut,* segons Bassaganya: cap a Mura, simplement *cucut.* A València, *papagalls* i *papagalls de primavera* (Cav.). Als Ports de Tortosa, *herba del mos del diable,* nom més propi de l'*Scabiosa succisa* L. (F. Q.).

Geografia. — Prats i boscos ombrívols de les muntanyes: Pir. Or., a Cambradases i Vall d'Eina (Bub.); cingles de Coms (Xatart, ex Bub.); gespa d'Artiga de Viella, Pomero (Llen.!); Port de Benasc (Zett.); Viella, Bac de Fos, Pont de Rei (C. et S.). La subsp. *P. intricata* G. G. a la Vall de Núria i altures de Fontnegra = Coma de Vaca, Comabella, Puigmal, Costabona, Tavertet, Torre del Mir, Puig d'Estela, Coll d'Aran (Vay.); Port de Benasc (Zett.); vall del Juela (Timb.).

P. farinosa

1,762. — P. farinosa L.

(per les fulles com enfarinades *pel revers.)*

Rizoma molt curt, amb fibres primes, quasi capil·lars, *fulles transovato-oblongues*, atenuades en pecíol ± alat, verdes i glabres per sobre, albo-farinoses per sota, una mica reticulades, superficialment fistonades; flors d'un rosa lilaci, grogues a la gorja, en umbel·les multiflores, dretes, peduncles escapiformes, d'8-18 cm, molt més llargs que les fulles, glabres, pedicels drets, *desiguals*, bràctees de l'invòlucre linears, setàcies, sacciformes a la base; calze quinquèfid, glabre i verdós per fora, *albo-farinós per dintre*, de divisions ovades, obtuses; corol·la d'un cent., de *tub una mica més llarg que el calze*, amb els lòbuls bífids i el limbe pla; càpsula oblongo-cilíndrica, *una mica més llarga que el calze, aplicat a ella.*

Geografia. — Prats i pastures humides de les altes muntanyes: Cim de Surroca (Csta.); Vall d'Aran: bastant comú al Port de la Picada (Zett.); des de la zona del faig a la subalpina de tota la Vall, particularment a la part occidental (Llen.!); Valls de Juela i de Tredós, Pla de Beret (Timb.); Viella (C. et S.). — Jul.

P. latifòlia

1,763. — P. latifòlia Lap.

(per les seves fulles relativament amples.)

Rizoma llarg, gruixut, ramificat; *fulles transovades o transovato-oblongues*, atenuades en pecíol una mica alat, *molt dilatat a la base*, superficialment i grossament fistonades a la meitat superior, amb *petits pèls glandulosos* en ambdues cares i al marge; peduncle escapiforme robust, de 5-15 cm, *més llarg que les fulles, pubescent glandulós;* flors violades, oloroses, en *umbel·la multiflora*, sobre pedicels desiguals, *pu-*

bescents glandulosos, com les bràctees involucrals i el calze, aquest amb les dents ovades, obtuses, ciliato-glanduloses; corol·la de *tub* 2-3 *vegades més llarg que el calze, de lòbuls escotats;* càpsula globulosa ovoide, *a penes exerta.*

Geografia. — Roques de les altes muntanyes : Núria, des del Pont de Cremals a les altures de Fontnegra. = Comabella, La Tossa, Morens, Costabona (Vay.); Carençà; Setcases (Bub.); Err (Gaut.). — Juny-Jul.

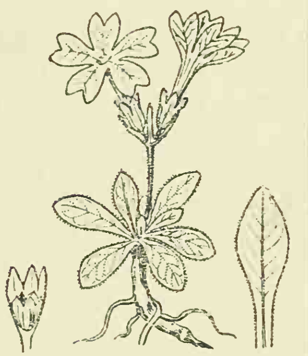

P. integrifólia

1,764. — P. integrifólia L.; P. incisa Lamck.

(per les fulles enteres; incisa, *pels lòbuls corollins profundament fesos.)*

Rizoma descendent, relativament llarg i gruixut, amb fibres filiformes; *fulles ovato-oblongues,* atenuades en curt pecíol alat, *enteres,* glabres o una mica pubescents, *pestanyoses;* peduncle escapiforme de doble llarg que les fulles, glandulós com els pedicels i calze, amb 1-3 flors *rosades o liiàcies, subsèssils,* bràctees involucrals linears; calze quinquedentat, amb les dents ovades, obtuses; corol·la gran, de tub de *doble llarg que el calze,* de limbe estès, *pètals profundament bífids;* càpsula ovoide, una meitat més curta que el calze.

Geografia — Roques i pastures de les altes muntanyes : Núria, Puigllançada. = Morens, Costabona, Espinavell (Vay.); de Núria al Puigmal (Salv.!); Setcases (Isern!); Ports dels Pireneus centrals, Benasc, Castanesa (Zett., Csta.); Vall de Tredós (Timb.). — Juny-Jul.

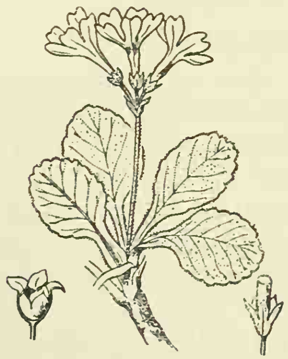

P. viscosa

1,765. — P. viscosa Vill.; P. hirsuta All.

(per les fulles i tija pubescents glanduloses, molt viscoses.)

Planta de 3-10 cm, pubescent glandulosa, d'un verd obscur; fulles petites, transovades, o *suborbiculars i cuneïformes,* contretes en pecíol curt, estret, fistonades, *piloso-glanduloses i viscoses en ambdues cares; flors d'un púrpura clar,* oloroses, en umbel·la pauciflora, peduncles escapiformes, *a penes més llargs que les fulles,* pedicels, bràctees involucrals i calze piloso-

glandulosos, viscosos, *bràctees i dents del calze ovades, obtuses, tub de la corol·la dues vegades més llarg que el calze, pètals escotats, càpsula més curta que el calze.*

Geografia. — Roques i pastures de les altes muntanyes: Núria, La Cerdanya (Vay.); Cambradases, Vall d'Eina (G. et G.), valls pròximes a Andorra; Vall de Querol (Gaut.); Pireneu espanyol (Rouy). — Juny-Jul.

HÍBRID

1,766. — P. aranensis Cad.; P. officinalis × elátior [1].

Planta d'uns 2 dm, amb el revers de les fulles albo-tomentós i el limbe de la corol·la petit (uns 10 mm de diàm.) com la *P. officinalis;* el calze subcilíndrico-angulós com la *P. elatior*, però el toment, color i forma de les dents del qual són un terme mig entre els de les dues espècies.

Geografia.—Vall d'Aran, herbeis d'Artiga de Viella, *inter parentes.*—Jul. de 1909, Llenas *legit!*

(1) Existeix ja una × *Primula media* Peterm., Pfl. anzenschl., pàg. 364 (1846), producte dels mateixos progenitors. (F. Q.).

Gènere 476. — GREGÓRIA Duby

(Gènere dedicat a Jacques Gregoire, botànic francès prelinneà, autor de l'*Hortus pharmaceuticus Lutetianus.*)

Flors grogues que es tornen verdes per la dessecació, solitàries, axil·lars, en nombre d'1-5 a l'àpex dels rosetons, aparentment terminals; calze quinquèfid, de lòbuls estretament lanceolato-linears; corol·la infundibuliforme, dilatada i amb cinc glàndules a la gorja, de tub de doble llarg que el calze, amb els lòbuls ovato-lanceolats, enters, i pàtulo-erectes; càpsula ovoide, més curta que el calze, pregonament quinquèfida, amb dues o tres llavors. Plantes perennes, subllenyoses, cespitoses, glabres, de 6-12 cm, amb les tiges ramificades, ajagudes, fulles sèssils, linears, pubescents, enteres, en rosetons superposats i distants.

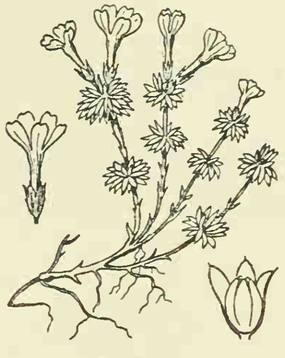

G. Vitaliana

1,767. — Gregória Vitaliana Dub.

(per la semblança de la planta a una petita consolda; en Apuleius vitalis herba *és una sempreviva.)*

Geografia. — Llocs secs i pedregosos de les altes muntanyes: Altures de Núria, Puigllançada. = Serres i collets de Núria (Vay.); Colls d'Eina i de Finestrelles (Sennen); Cambradases (Bub.); comuna al Pireneu central, Port de Pallars (Csta.); Penyablanca i Castanesa (Zett.); valls de Juela (Timb.), i de Tredós i Ruda (C. et S.); altures de Marimanya (Llen.!); Castanesa, Bassivé (Bourg. in Hb. Cad.). — Jul.-Ag.

Gènere 477. — ANDRÓSACE L.

(Del grec ἀνήρ, ἀνδρός, home, i ἄκος, remei; remei d'home, nom donat per Dioscòrides a una alga marina que era considerada remei eficaç contra la hidropesia i la gota. Alguns ho deriven de ἀνδρός i σάκος, escut; però aleshores seria androsáces, i no andrósaces com escriuen els autors antics [1].)

Flors blanques o rosades, solitàries o en umbel·les involucrades, sobre peduncles escapiformes; calze quinquèfid, corol·la infundibuliforme o ciatiforme, amb la gorja tancada i generalment groga, més curta que el calze, cinc estams inclusos, càpsula globulosa, amb cinc valves, oligosperma. Herbes petites, anuals o perennes, de fulles enteres o dentades, en rosetó o columna.

1 { Flors solitàries a l'extremitat de les branques, corol·la apendiculada a la gorja, plantes diminutes, densament cespitoses . . . . 2.
Flors en umbel·les involucrades a l'extremitat de peduncles escapiformes, corol·la no apendiculada, plantes de 4-20 cm. . . . . 5.

2 { Fulles d'1-2 mm, argentino-tomentoses, ascendents, densament imbricades, en columnes obcòniques, calze tomentós, amb pèls estrellats, corol·la blanca, de tub i gorja purpurins . . . . . **A. imbricata.**
Fulles majors de 2 mm, verdes, pubescents o eriçades, pestanyoses, esteses o recorbades . . . . 3.

3 { Fulles carenades, recorbades, linear-oblongues, en columnes cilíndriques, pubescents; pedicels 1-2 vegades més llargs que les fulles, recorbats, amb 2-3 bràctees lanceolato-agudes sota la flor, corol·la blanca amb la gorja groga. . . . . **A. pyrenáica.**
Fulles planes, esteses, oblongues o transovades, en columna o en rosetó, flors ± pedunculades. 4.

4 { Fulles lanceolato-oblongues, obtuses, pubescents eriçades, persistents, en columnes, peduncles a penes més llargs que les flors, corol·la blanca o rosada, groguenca a la gorja. . . . . **A. pubéscens.**
Fulles transovades o subespatulades, glabres en ambdues cares, pestanyoses, no persistents, en rosetó, peduncles ostensiblement més llargs que les fulles, corol·la rosada o violàcia, ataronjada a la gorja. **A. ciliata.**

---

(1) Etimologia transcrita tal com figura en el manuscrit de Cadevall, llevat de les veus gregues, que hi són escrites en caràcters llatins. (F. Q.).

5 Plantes perennes, de rizoma estolonífer, ramificat, branques cespitoses, terminades en rosetó, fulles enteres . . . . 6.
Plantes anuals o biennals, d'arrel prima, fulles en rosetó radical ± dentades . . . . 7.

6 Fulles lanceolato-oblongues, piloso-sedoses, cama eriçada, flors generalment blanques, calze pelut . . . . **A. villosa.**
Fulles linears, glabrescents, cama pubescent, flors generalment rosades, calze glabrescent . . . . **A. cárnea.**

7 Fulles petites (4-8 mm), denticulades, oblongo-lanceolades, pedicels capil·lars, molt desiguals, calze no acrescent, lleument pubescent, planta de 2-5 cm. . . . . **A. elongata.**
Fulles grandetes (1-3 cm), dentades a la part superior, transovato-cuneïformes, pedicels filiformes, quasi iguals, calze molt acrescent, pelut, planta de 5-15 cm . . . . **A. máxima.**

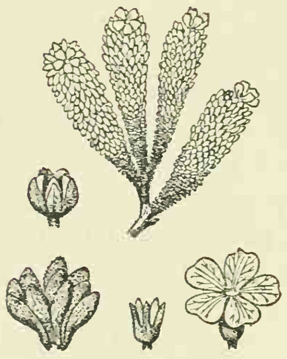

A. imbricata

1,768. — A. imbricata Lamk.; Aretia argéntea Lois.

(per les fulles imbricades *tot al llarg de les tiges;* argentea, *per les fulles de toment molt dens, com argentat.)*

Perenne, d'1-5 cm, densament cespitosa, fulles molt petites (1-2 mm), *lanceolato-oblongues, obtuses, enteres, ascendents, argentino-tomentoses,* cobertes de *pèls estrellats,* imbricades en apretades i diminutes columnes formant *cons invertits;* flors solitàries, subsèssils, aproximadament iguals a les fulles, *calze tomentós, de pèls estrellats, amb lòbuls lanceolato-obtusos, corol·la blanca, amb el tub i la gorja purpuris,* més llarga que el calze; càpsula igual al tub del calze, llavors petites, lenticulars.

Geografia. — Roques granítiques i pissarroses de les altes muntanyes : Núria, a la roca Maula i altres de la zona alpina. = Cap al Puigmal, Collet de les Set Creus (Vay.); Font dels Assots (Salv.!); de Carençà a Llo(Gaut.); Cambradases (Bub.); comú des de la Vall d'Eina al Port de Benasc (G. et G.); Port de la Picada (Zett.); Canejan, Tredós, Maubermé (C. et S.). — Juny-Juliol.

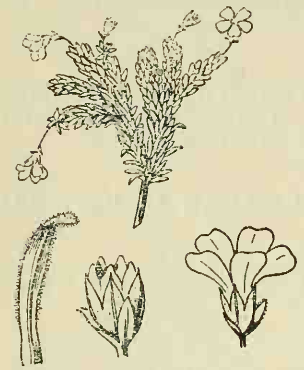

A. pyrenáica

1,769. — A. pyrenáica Lamk.; Aretia pyrenáica Lois.

(per ésser espècie pròpia dels Pireneus.)

Perenne, d'1-4 cm, densament cespitosa, fulles petites (2-4 mm) *linear-oblongues, obtuses, enteres, carenades per sota, recorbades a l'àpex, verdes, pubescents pestanyoses*, imbricades en diminutes columnes formant cons invertits; flors solitàries, sobre *peduncles 1-2 vegades més llargs que les fulles*, recorbats, pubescents, amb 2-3 *bràctees lanceolato-agudes* sota la flor; *calze glabrescent*, quinquèfid, de lòbuls ovato-lanceolats, agudets, *carenats;* corol·la blanca amb la gorja groga, poc més llarga que el calze; *càpsula exerta*, llavors ovoides.

Geografia. — Roques i pedruscam de la zona alpina dels Pireneus centrals: Port de Benasc (Lap., G. et G., Zett., Boileau); mont Temblar, sobre Bielsa (Bub., Soul.!). — Jul.

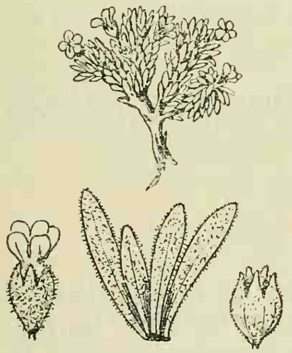

A. pubéscens

1,770. — A. pubéscens DC.; Aretia pubéscens Lois.

(per les fulles pubescents.*)*

Perenne, diminuta, densament cespitosa, rizoma prim, que produeix nombroses tiges; *fulles glauques, estretament lanceolato-oblongues, obtuses, enteres, planes, pubescents*, eriçades de pèls ordinàriament simples, *esteses o reflexes*, persistents sobre les tiges velles formant petites columnes obcòniques, compactes; flors solitàries, peduncles generalment més llargs que les fulles, *una mica inflats sota el calze, que és pubescent eriçat* i té els lòbuls lanceolats, aguts; *corol·la blanca o rosada*, de gorja ataronjada; càpsula igual al calze, llavors lenticulars.

β *hirtella* G. G. — Fulles persitents en columnes obcòniques o subcilíndriques, amb pèls en llur majoria ramificats; peduncles una mica més llargs que les fulles, corol·la ordinàriament rosada.

δ *cylíndrica* G. G.; *A. cylindrica* DC.; *Aretia pubescens* Lois. subsp. *A. cylindrica* Rouy. — Fulles lanceolato-espatulades, agudes, persistents, formant

sobre les tiges columnes obcòniques i subcilíndriques, peduncles molt més llargs que les fulles.

Geografia. — Roques i pedruscall de les altes muntanyes: Carena fronterera de Morens, Eina i Llo (Gaut.). La var. *hirtella* a les valls d'Eina i de Llo (Gaut.); la var. *cylindrica* a les roques de les zones alpina i glacial de les Maleïdes (Lap., Zett., Csta.). — Jul.

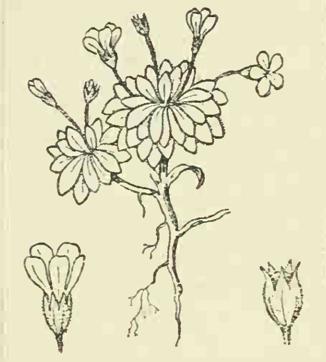

A. ciliata

1,771. — A. ciliata DC.; Aretia ciliata Lois.

(per les fulles glabres en ambdues cares i pestanyoses als marges.)

Perenne, de 3-8 cm, fluixament cespitosa, de rizoma prim, ramificat, fulles relativament grans, *transovades o subespatulades*, verdes, glabres en ambdues cares, *pestanyoses, caduques*, no disposades en columnes compactes, sinó *totes esteses en rosetons* a l'extremitat de les branques; flors solitàries, sobre peduncles de 5-15 mm, ostensiblement *més llargs que les fulles*, lleument pubescents, *una mica inflats a l'àpex; calze hispídulo-pestanyós, de lòbuls lanceolato-aguts;* corol·la rosada o violàcia, de gorja ataronjada, *bastant gran*, de doble llarg que el calze; *càpsula inclusa.*

Geografia.—Roques i pedruscall de la zona glacial dels Pireneus centrals: Les Maleïdes, Port d'Oo (G. et G., Rouy); Viella, alta vall del Riu Negre, als 2,700 m (Soul.!, in Hb. Cad.). — Jul.-Ag.

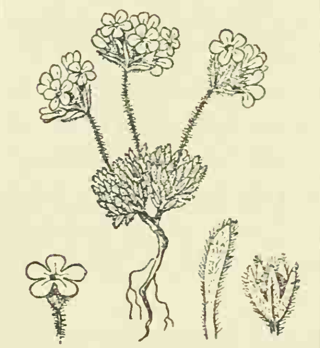

A. villosa

1,772. — A. villosa L.

(per les fulles i tiges pubescents.)

Perenne, de 3-8 cm, de rizoma *estolonífer*, ramificat, cespitosa, amb les fulles *lanceolato-oblongues*, enteres, obtusetes, *piloso-sedoses, llargament pestanyoses i barbades, en densos rosetons subglobulosos* a l'extremitat de les branques; umbel·les de 3-8 flors, sobre peduncles escapiformes *piloso-llanuts*, invòlucre umbel·lar de bràctees lanceolades, enteres, *peludes*, més llargues que els pedicels; calze pelut, de *lòbuls ovats;* corol·la blanca o rosada, groga o ataronjada a la gorja, *més llarga que el calze*, de lòbuls enters, *càpsula ovoide*, inclusa, amb les llavors poc nombroses, ovoides, comprimides.

Geografia. — Pastures seques i pedregoses de les altes muntanyes: Coll de Jou; Núria, cap a Fontnegra i altures de la mateixa coma. = Coma de Vaca, Collet de Torreneules, Comabella, Costabona, S. Amanç (Vay.); Cambradases (Bub.); Castanesa, Penyablanca (Zett.); Ruda (C. et S.). — Jul.

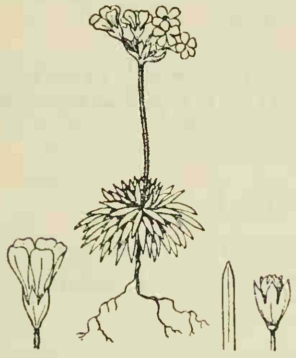

A cárnea

1,773. — A. cárnea L.

(per les flors de color de carn; és el Sedum alpinum, angustissimo folio, flore carneo, *de Bahuin, Pin., pàg.* 284.)

Perenne, de 2-6 cm, rizoma prim, estolonífer, ramificat, cespitós, *fulles linears, insensiblement atenuades de la base a l'àpex, verdes, agudes, glabrescents, curtament pestanyoses, primerament dretes, després reflexes, en densos rosetons,* 2-10 flors en petites umbel·les, sobre peduncles escapiformes tènuement pubescents, invòlucre umbel·lar de *bràctees ovato-acuminades, giboses a la base,* glabrescents, al principi *més llargues* i després *més curtes* que els pedicels; calze glabrescent, de *lòbuls lanceolats,* corol·la rosada o blanca, més llarga que el calze, de *lòbuls transovats,* enters, amb cinc escames a la gorja; càpsula ovoide, *igual al calze;* llavors el·líptiques, comprimides.

Geografia. — Pastures pedregoses de les altes muntanyes: Núria, no escassa a les altures de Fontnegra. = Costabona (Gaut.); freqüent als cims dels Pireneus (Csta.); Ports de Benasc i Penyablanca (Zett.); Port de la Forqueta (Timb.); Les, Saburedo, La Picada (Llen.!). — Juny-Jul.

N. B. La var. *elongata* que Bub. va trobà al Port de la Forqueta i a altres llocs del Pireneu central i que conceptuà *A. Laggeri* Huet., vistos els exemplars recollits per Llenas prop de l'estany anomenat «Étang-long», entre la molsa, no la considerem tal, sinó una variació pròpia de llocs ombrosos. (V. Mem. R. Acad. Barc., vol. VIII, n.° 13, p. 23).

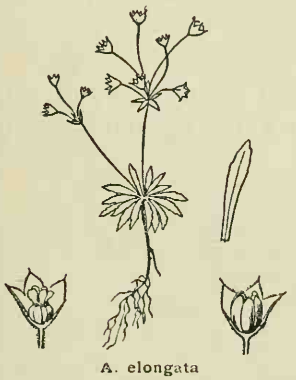

A. elongata

1,774. — A. elongata L.

(pels pedicels capil·lars molt més llargs que les flors i que les bràctees de l'invòlucre, com allargassats, relativament a altres espècies congèneres) (1).

Anual, de 2-6 cm, arrel molt prima, vertical; fulles petites (4-8 mm), *oblongo-lanceolades,* denticulades, glabrescents, *en rosetó radical;* peduncle escapiforme curt, filiforme, dret, una mica pubescent; pedicels capil·lars, flexuosos, desiguals, molt més llargs que l'invòlucre um-

(1) Diu Linné: «Simillima *Andr. maxime* sed calyces non excrescunt in majores absoluto flore; verum pedunculi maximae proprii evadunt elongati, longitudine ipsius scapi.» Sp. pl., ed. III, app., pàg. 1668, an. 1764. (F. Q.).

bel·lar format de *bràctees lanceolato-agudes;* flors blanques o rosades, molt petites, en nombre de 3-8 i disposades en umbel·la; *calze turbinat, quinquèfid, de lòbuls lanceolato-acuminats, verds, pubèruls, no acrescent;* corol·la més curta que el calze, càpsula inclusa.

Geografia. — Oriünda d'Amèrica, d'on sembla haver estat importada amb els ceps americans, hom la troba naturalitzada en algunes terres de conreu : Sort (Soul.!, in Hb. Cad.); La Cerdanya, Puigcerdà, Osseja (Bub.). — Maig.

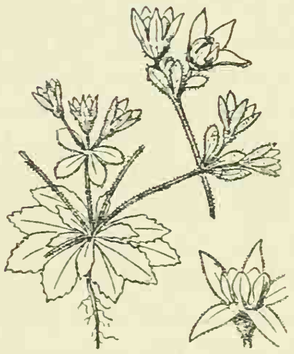

A. máxima

1,775. — A. máxima L.

(pel calze acrescent, molt gran en la maturitat, més que no pas per les dimensions de la totalitat de la planta) (1).

Sinonímia. — Canterets; *cast.* androsilla, cantarillos i picacuellos.

Anual, de 5-15 cm, arrel prima, vertical, fulles grans (1-3 dm), *transovato-cuneïformes,* dentades a la part superior, glabrescents, en rosetó radical; peduncles escapiformes, filiformes, el central dret, els laterals ascendents, pubescents, pedicels quasi capil·lars, poc desiguals, aproximadament de la mateixa longitud de l'invòlucre umbel·lar, que té les *bràctees transovades;* flors blanques o rosades, en nombre de 3-8, en umbel·la; calze de tub globulós i *lòbuls ovats, peluts, molt acrescent;* corol·la molt més petita que el calze, de limbe còncau i lòbuls ovats i enters; *càpsula inclusa,* globulosa, amb les *llavors grosses, trígones, pubescents.*

Geografia. — Terres calisso-argiloses : Lleida, a la calma del Castell de Gardeny. = La Cerdanya (Vay., Gaut.); Vall de Camprodon (Tex., ex Vay.); Prats de Rei (Puigg.!); La Cerdanya, Seu d'Urgell, Camprodon (Bub.). — Març-Abr.

---

(1) Es l'*Androsace perianthiis maximis* de Linné, Hort. ups., pàg. 36. (F. Q.).

Gènere 478.—SOLDANELLA L.

(Bahuin ens dóna com a soldanel·les la *Soldanella alpina* i el *Convolvulus Soldanella* de Linné; aquest darrer és anomenat vulg. *soldanella* a Itàlia, segurament per les fulles arrodonides com una moneda o sou *(soldo)*, i d'aquest nom popular ha estat format el genèric.)

Flors blaves o violàcies, en umbel·les d'1-4 flors, al capdamunt d'un peduncle escapiforme de 5-15 cm, glabre inferiorment, tuberculós i glandulós a la part superior així com els pedicels, que són filiformes, desiguals, penjants durant la florescència, drets els fructífers, molt més llargs que les bràctees lanceolato-linears de l'invòlucre umbel·lar; calze profundament quinquèfid, de lòbuls linears, obtusos; corol·la acampanada, dues o tres vegades més llarga que el calze, de cinc pètals dividits en quatre lacínies linears i desiguals, amb escames a la gorja poc més curtes que els filaments estaminals i soldades amb ells; androceu de cinc estams, amb els filaments molt curts; estil llargament exert; càpsula cònico-oblonga, polisperma, amb 5-10 dents després de la caiguda d'un opèrcul terminal; llavors reniformes. Herbes perennes, de rizoma curt i oblic, amb les fulles radicals, orbiculars o reniformes, subcoriàcies, lluents, enteres o superficialment fistonades, llargament peciolades.

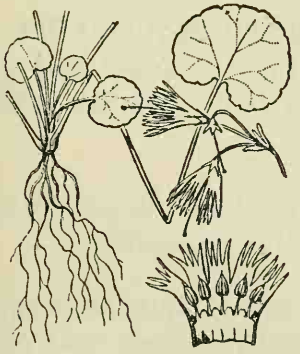

S. alpina

1,776.—S. alpina L.

(per ésser espècie dels Alps i de la zona alpina d'altres muntanyes d'Europa.)

Geografia. — Pastures pedregoses de les altes muntanyes: Núria, cap a Noucreus, Finestrelles, etc., al peu de les congestes.= Comabella, Carençà, Costabona, Perafeu (Vay.); Rasos de Peguera i Pireneu central, comuna (Csta.); Port de Benasc (Zett.); Artiga de Viella, Port de la Picada (Llen.!); Port de Viella, Pla de Beret, Artiga de Lin (C. et S.). — Juny-Jul.

Gènere 479. — CYCLÁMEN L.

(De κυκλάμινος, en Dioscòrides, *cyclaminus*, en Plini, *Cyclamen*, en Bahuin i altres botànics prelinneans, derivat de κύκλος, cercle, probablement pel rizoma tuberós d'aquestes plantes, rodó i deprimit com una rodella.)

Flors vermelles o rosades, solitàries, oloroses, colltortes a l'àpex d'un peduncle escapiforme, dret en la florescència, helicoïdal en la fructificació; calze acampanat, persistent, quinquepartit, de lòbuls ovats; corol·la rotàcia, de tub curt, subglobulós, amb cinc lòbuls profunds, enters, reflexos; androceu de cinc estams inclusos, amb els filaments curts i dilatats, i les anteres sagitades, acuminades, connivents; estil filiforme, càpsula ovoide o globulosa, polisperma, dehiscent per desfer-se en cinc valves reflexes. Herbes perennes, de rizoma tuberculós, carnós, de fulles radicals, ovato-cordiformes, sinuato-anguloses, llargament peciolades.

1 { Corol·la gran (2-3 cm), violada, de lòbuls oblongs, estil llargament exert, tubèrculs com una nou, fulles grans, de lòbuls profunds i aguts . . . . **C. repándum.**
Corol·la petita (1-1'5 cm), blanquinosa, de lòbuls lanceolato-linears, estil inclús, tubèrcul com una avellana, fulles mitjanes, de lòbuls superficials i obtusos . . . . **C. baleáricum.** }

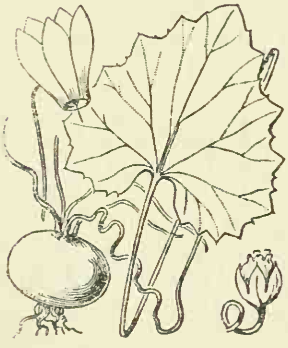

C. repándum

1,777. — C. repándum Sibth. et Sm.

(del llatí repandus, *torçat cap amunt, aquí aplicat al·ludint als pètals reflexos, en la flor colltorta tirats cap enlaire.)*

Sinonímia. — Pa porcí, rapa de porc, patata morenera; *cast.* artánita, pan porcino.

Planta de 10-25 cm, de tubèrcul globulós, deprimit, de la *grandària d'una nou; fulles grans*, primes, ovato-cordiformes, *sinuato-anguloses*, amb els angles ben marcats, aguts; *flors violades*, sobre peduncles molt prims a la base, engruixits al mig; *calze més llarg que el tub de la corol·la, aquesta gran* (2-3 cm), *de lòbuls oblongs, cinc vegades més llargs que el tub; estil prim, llargament exert.*

Geografia. — Boscos de la regió mediterrània : Pir. or., a S. Antoni de Galamús (Lap., Bub.), molt rara. — Abril-Maig.

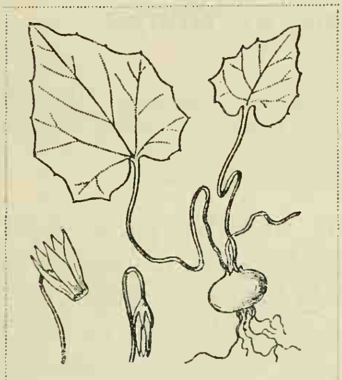

C. baleáricum

1,778. — C. baleáricum Willk., raça de l'anterior sec. Rouy.

(per haver estat descobert a les illes Balears.)

Hom la diferencia de l'anterior principalment pel *rizoma petit com una avellana,* per les fulles més petites amb els *angles poc marcats, obtusos,* per les *flors la meitat més petites, blanquinoses, pels lòbuls corol·lins estrets, lanceolato- linears, aguts, i per l'estil inclús o apenes exert.*

Geografia. - Molt comuna en llocs ombrívols, escletxes de les roques, etc., des del pla fins al cim de les muntanyes, a les Balears (Barceló); pr. de Palma (Fre. Bianor!), Mahó (Font!). — Març-Abril (1).

(1) A aquesta espècie, realment comuna a les Balears, cal referir els noms vulgars catalans aplicats per Cadevall a l'anterior.

El *Cyclamen balearicum* Willk. és també a Eivissa, però com a espècie rarissima: no vaig trobar-lo sinó al Fornàs, cap a l'extrem NE de l'illa. (F. Q.).

Gènere 480.— ASTEROLÍNUM Link et Hoffm.

(Correspon a l'antiga *Lysimachia Linum-stellatum* de Linné; de *Linum-stellatum* formaren Link i Hoffmansegg l'*Asterolinum*. La menuda planteta sembla un llinet de flors estelades.)

Flors d'un blanc verdós, molt petites, axil·lars, solitàries, portades per peduncles nusos, penjants o reflexos, més curtes que les fulles, formant raïms fullosos, terminals; calze quinquepartit, de segments lanceolato-alenats, persistent; corol·la rotàcia, estesa, molt més curta que el calze (2 mm), de pètals arrodonits, marcescent; androceu de cinc estams més llargs que la corol·la; càpsula globulosa, més curta que el calze estès en estel, dehiscent per cinc valves, amb dues o tres llavors excavades, cimbiformes, amb solcs radiants. Petites herbes anuals, de 3-10 cm, glabres, d'arrel i tiges primes, simples o ramificades, amb les fulles oposades, lanceolades, acuminades, sèssils, aspres al marge.

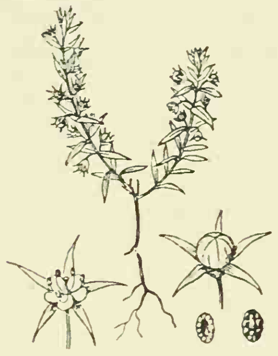

A. stellátum

1,779. — A. stellátum Link. et Hoff. [1].

(pel calze obert com un diminut estel *de cinc puntes.)*

Geografia.—Freqüent en els boscos i prats arenosos del litoral, Vallès, Bages i Empordà. = Costes de Cadaqués, Puig Alt, Llançà (Vay.). — Abril-Maig.

(1) Per a conservar el nom específic de Linné cal escriure *A Linum-stellatum* (L.) Link et Hoff. (F. Q.).

Gènere 481. — CENTÚNCULUS L.

(Nom usat en botànica des dels temps prelinneans per a designar diverses menudes herbetes. Diminutiu del llatí *cento,* significa la manta o roba velles fetes de multitud de retalls o molt apedaçades, i el pedacet mateix. Aquí és utilitzat el mot al·ludint a la exigüitat del vegetal.)

Flors blanques o rosades, molt petites (1-2 mm), axil·lars, solitàries, subsèssils, solament obertes en ple dia; calze quadripartit, de segments lanceolato-alenats; corol·la quasi urceolada, quadripartida, més petita que el calze, de divisions dretes, enteres, agudes; androceu de quatre estams, oposití-pètals, exerts; el fruit és un pixidi globulós o càpsula de dehiscència transversal, apiculada, més curta que el calze; llavors trígones i puntejades.

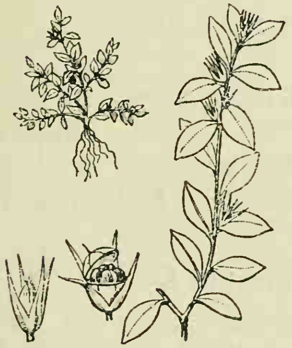

C. mínimus

1,780. — C. mínimus L.

(per ésser planta molt menuda.)

Geografia. — Llocs sorrencs i humits de la regió mediterrània: Empordà; Cabanes (Senn.!); Prats de Molló (Bub.). — Maig-Juny.

Gènere 482.—LYSIMÁCHIA L.

(La Lysimachia de Plini, *sic dicta a Rege Lysimacho Agathoclis filio, ejus inventore* (Bahuin, Pin., pàg. 244) és la salicària; la de Dioscòrides, segons Bahuin, és la de flors grogues: *Lysimachia lutea major*. Amb aquesta i altres espècies formà el gènere Linné.)

Flors grogues o blanques, axil·lars o terminals, amb el calze quinquepartit, persistent; corol·la també amb cinc particions, rotàcia, més llarga que el calze; androceu de cinc estams inserits al tub de la corol·la; estil filiforme, càpsula globulosa, dehiscent per cinc valves enteres o bífides, polisperma. Herbes perennes, de llocs humits, de fulles oposades o verticil·lades.

1 { Flors blanques, en raïms terminals, lòbuls del calze obtusos, càpsula més llarga que el calze, fulles oposades, amplexicaules, lanceolades, decurrents . . . . **L. Ephémerum.**
Flors grogues, lòbuls del calze aguts, càpsula tan llarga com el calze, fulles oposades o verticil·lades, oblongues o bé ovades, ± peciolades . . . . 2.

2 { Tija dreta, robusta, fulles oposades o verticil·lades, subsèssils, oblongues, flors en panícula . . . . **L. vulgaris.**
Tija prostrato-radicant, prima, fulles oposades, breument peciolades, ovato-arrodonides, flors solitàries, axil·lars . . . . . **L. némorum.**

L. Ephémerum

1,781.—L. Ephémerum L.

*(nom usat per Dioscòrides i per Plini per a designar una planta de tija i fulles de lliri i flors blanques o blaves. Derivat d'*ἐφήμερος, *significaria* efímera, *com si diguéssim* flor d'un dia. *Altres autors prelinneans designaren com* ephemeron o ephemerum *aquesta espècie, nom que respectà Linné.)*

Rizoma gruixut, fort, horitzontal, tija dreta, de 5-15 dm, simple o ramificada, estriada, glabra, fistulosa, fullosa; fulles oposades, *amplexicaules*, una mica decurrents, *llargament lanceolades*, glauques, enteres, de raquis ben marcat, ascendents; *flors blanques*,

en raïms terminals llargs (1-3 dm), pedicels de 6-12 mm, filiformes, estesos, més llargs que la flor i que la bràctea basilar; *lòbuls del calze ovato-obtusos*, voretats de blanc, glabres, aplicats; corol·la de doble llarg que el calze, de *divisions ovades, obtuses;* estams exerts i *càpsula globulosa*, més llarga que el calze, dehiscent per cinc dents agudes.

Geografia. — Torrents i llocs humits des de la costa fins a les valls pirenenques: Vallès, Penedès, Bages, Ripoll, Ribes, Bagà *et alibi.* = La Cellera (Cod.!). — Juny-Set.

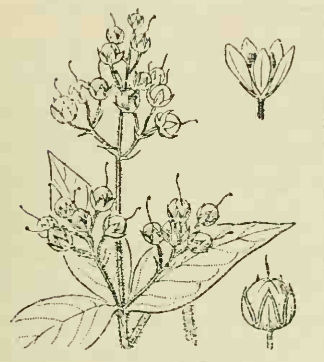

L. vulgaris

1,782. — L. vulgaris L.

(per ésser espècie comuna i vulgar *en la major part d'Europa.)*

Rizoma serpentejant, estolonífer, tija de 5-10 dm, dreta, pubescent, estriada, massissa, una mica ramificada, fullosa; *fulles oposades, ternades o quaternades, breument peciolades, ovato-oblongues*, agudes, d'un verd fosc, més clares per sota, enteres o superficialment fistonades; flors grogues, en panícula piramidal fullosa, pedicels filiformes, drets, quasi tan llargs com la flor; *lòbuls del calze lanceolato-acuminats*, pestanyosos, voretats de vermell; corol·la dues o tres vegades més llarga que el calze, de *lòbuls ovats*, glandulosos superiorment; filaments estaminals concrescents fins al terç de llur longitud; *càpsula globulosa, igual al calze.*

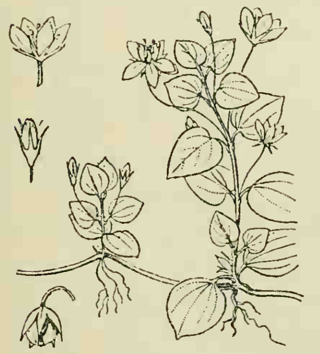

L. némorum

Geografia. — Vores d'aigües: Horta de Lleida; La Cerdanya, a les vores del Querol; Martorell de la Selva. = De Tordera a Blanes; Empordà, fins a Olot (Csta.); Camallera; La Pinya (Vay.); vores de la Muga; Pont de Molins; Cabanes (Senn.). — Jul.-Ag.

1,783. — L. némorum L.

(del llatí nemus, *el bosc, per fer-se a les boscúries.)*

Rizoma fibrós, tija d'1-4 dm, prima, *ajaguda i radicant a la base*, dreta a l'àpex, simple, estriada, glabra, fullosa; fulles oposades, *ovades*,

agudes, breument peciolades, serradetes al marge, una mica distanciades; *flors grogues,* petitetes, axil·lars, solitàries, sobre peduncles capil·lars més llargs que les fulles, flexuoso-recorbats a la maturitat; *segments del calze lanceolato-linears, alenats; lòbuls corol·lins ovats,* obtusos, serradets, tres vegades més llargs que els sèpals; filaments estaminals lliures a la base; *càpsula globulosa, igual al calze.*

Geografia. — Boscos humits de les muntanyes pirenenques : Ciuret, Olot, r. r. (Vay.); Vall d'Aran, Viella (Csta., Isern!, Llen.!); Superbanyeres (Zett.); Les (C. et S.). — Maig-Juny (1).

(1) També a Camprodon, leg. Montserrat Garriga. (F. Q.).

Gènere 483. — CORIS Tourn.

(És la *Coris caerulea maritima* i la *Coris monspeliaca* dels botànics prelinneans. Dioscòrides també ens parla d'una *coris, quod aliqui Hypericum vocant.* La paraula grega κόρις, xinxa, hom diu que és aplicada aquí al·ludint a la forma de les llavors d'aquesta planta o a la taca obscura de les dents calicinals.)

Flors lilàcies, en espigues terminals denses i curtes; calze acampanat, ventrut, de doble limbe, l'exterior amb les dents linears, espinescents, desiguals i pàtulo-recorbades, les cinc interiors més petites, triangulars, desiguals, conivents en la fructificació, pestanyoses i amb una taca negra purpúrea al centre; corol·la quinquèfida, tubulosa, bilabiada, de lòbuls escotats, els dos anteriors més curts; androceu de cinc estams glandulosos a la base i desiguals; càpsula globulosa, inclusa, dehiscent per cinc valves, amb cinc llavors. Planta biennal o perenne, amb la tija d'1-2 dm, pubèrula, ascendent, simple o ramificada, quasi llenyosa a la base, molt fullosa; fulles linears, obtuses, enteres, sèssils, glabres, esteses o reflexes, nombroses, les superiors freqüentment denticulato-espinoses.

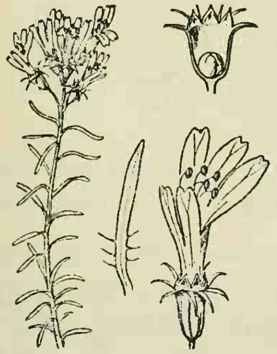

C. monspeliensis

1,784. — C. monspeliensis L.

(del llatí Mons Pessulum, *Montpeller, per haver-se trobat allí des d'abans de Linné.)*

Sinonímia. — Pinzell, farigola mascle; *cast.* consuelda de peñas, hierba pincel.

Geografia.—Boscos i llocs secs i pedregosos, des del litoral fins al Bergadà i Vall de Ribes. = Lladó, Olot (Vay.). — Abril-Juny.

Gènere 484.—ANAGALLIS Tourn.

(Nom usat des del temps de Dioscòrides per a designar els morrons o moragues; del grec ἀναγελάω, riure, perquè són plantes de flors alegretes.)

Flors vermelles, rosades o blaves, axil·lars, solitàries, pedunculades; calze quinquepartit de lòbuls lanceolato-linears; corol·la rotàcia o subacampanada, amb cinc particions obtuses, torçades, enteres o a penes escotades, més llarga que el calze i caduca; androceu de cinc estams inserits a la base de la corol·la, més curts que ella, amb els filaments barbats; per fruit un pexili globulós, polisperm. Herbes anuals o perennes, de fulles oposades o ternades, enteres.

1 { Plantes anuals, corol·la poc més llarga que el calze, peduncles fructífers recorbats a l'àpex. . . . . **A. arvensis.**
Plantes perennes, corol·la dues vegades més llarga que el calze, peduncles fructífers capbaixos . . . . **2.**

2 { Tija prostrato-radicant a la base, filiforme, fulles breument peciolades, suborbiculars, flors rosades, marges de les lacínies calicinals verds, pètals oblongs . . . . **A. tenella.**
Tija ascendent, subllenyosa a la base, fulles sèssils o semiamplexicaules, lanceolato-linears, flors escarlata, marges de les lacínies calicinals blancs, pètals transovats . . . . **A. collina.**

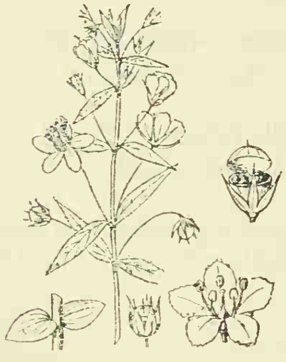
A arvensis

1,785.—A. arvensis L.

(del llatí arvum, *el conreu, per fer-se en els camps.)*

Sinonímia. — Morrons, anagalls; *cast.* anagálide, muraje, hierba coral; *fr.* mouron, morgeline [1].

Anual, tija d'1-3 dm, glabra, molt ramificada, difusa, quadrangular; *fulles oposades,* rarament ternades, sèssils, ovades o lanceolades, esteses, puntejades de negre per sota, amb 3-5 nervis; flors ordinàriament *vermelles o blaves,* oposades, sobre *pedicels filiformes,* la meitat o el doble més llargs que les fulles, a la fi recorbats; divisions calicinals

(1) En català també *moragues.* (F. Q.).

lanceolato-acuminades, verdes al marge; corol·la una mica més llarga que el calze, *rotàcia* i de *lòbuls* transovats, enters, subfestonats, ordinàriament *ciliato-glandulosos; càpsula globulosa, lluent*, llavors negres, xagrinades.

α *phoenicea* Scop. — Corol·la color de mini amb la gorja purpúrea, generalment ciliato-pestanyosa, peduncles iguals o més curts que les fulles.

β *caerulea* Schreb. — Corol·la blava amb la gorja violada, ordinàriament no ciliato-pestanyosa, peduncles iguals a les fulles o més curts.

ε *parviflora* Hoffm. et Link — Corol·la blava o rosada, igual al calze, peduncles dues o tres vegades més llargs que les fulles.

Geografia. — Comuna a les terres arenoses i cultivades, des de la costa al Pireneu, les var. *phoenicea* i *caerulea;* la subvar. *carnea* als turons d'Horta; la subvar. *violacea* Delac., alguna vegada a Tarrassa; la ε *parviflora (A. parviflora* Hoffm. et Lk.), als sorrals de Castelldefels. = Cadaqués (Vay.). — Maig-Nov.

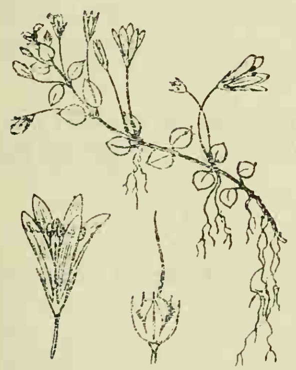

A. tenella

1,786. — A. tenella L.

(del llatí tenellus, *diminutiu de* tener, *delicat, flexible, per les tiges primes i tendres d'aquesta espècie.)*

Perenne, tija de 5-12 cm, filiforme, ajaguda i *radicant a la base*, quadrangular, glabra, ramificada, fullosa; *fulles oposades, breument peciolades*, suborbiculars, petites, enteres; *flors rosades*, amb venes més fosques, petites, oposades, sobre peduncles capil·lars dues o tres vegades més llargs que les fulles, drets, a la fi capbaixos; *divisions del calze lanceolato-linears, acuminades, verdes al marge; corol·la acampanada*, dues o tres vegades més llarga que el calze, de *divisions linear-oblongues, obtuses o escotades, no ciliato-glanduloses;* filaments estaminals molt barbats; càpsula petita, quasi igual al calze.

Geografia. — Aiguamolls i llocs humits des de la costa al Pireneu, sense ésser comuna: Vallès, Terrassa, Caldes de Montbui; Penedès, Gelida, contraforts del Montcau; Bages, Riera de Rellinars. = La Granota (Salv.!); Castelldefels, Empordà, La Mola, fins a Vilaller (Csta.); Manol, Lladó, Massanet de Cabrenys (Vay.); Pont de Molins, Vilarnadal, Agullana, Tarragona (Senn.); La Sellera, Pasteral, r. (Cod.!). — Abr.-Oct.

A. collina

1,787. — A. collina Schousb. var. hispánica Wk.

(del llatí collinus, *per créixer preferentment en llocs secs, a les collades;* var. hispanica *perquè Willkomm la cregué distinta del tipus, que és del Nordoest d'Africa.)*

Perenne, rizoma subllenyós, tija de 15-20 cm, molt ramificada, ascendent o difusa, quadrangular, subalada, glabra, fullosa; *fulles oposades*, les superiors a vegades *ternades*, d'un verd clar, *oblongo-linears*, obtusetes, sèssils, semiamplexicaules, subtrinerves, a la fi reflexes; *flors* d'un *vermell escarlata*, axil·lars, llargament pedunculades, peduncles filiformes, dues o tres vegades més llargs que les fulles, capbaixos, a la fi recorbats; lacínies calicinals lanceolato-linears, molt acuminades, *blanques al marge*; corol·la de doble llarg que el calze, de *lòbuls amplament transovats*, filaments estaminals molt més curts que la corol·la; càpsula globulosa, relativament gran, més curta que el calze, amb les llavors anguloses.

Geografia. — Llocs pedregosos, àrids, de les costes de Tarragona, cap a Salou i Cap de la Farola (Csta., Llen.!, Cad.); Montroig, cap a La Mola (Wk., Winkl., Fritze!). — Març-Juny (1).

(1) Aquesta curiosa planta, que no crec diferent de l'africana, és particularment abundant a la Plana de S. Jordi, entre Hospitalet de l'Infant i Ametlla. (F. Q.).

Gènere 485. — SÁMOLUS Tourn.

(Nom usat ja per Plini. Hom el fa derivar del llatí *sanum*, sa, i *olus*, la verdura, per les belles qualitats d'aquesta planta, aquí anomenada dolceta i enciamet de la Mare de Déu.)

Flors blanques, petites, en panícula terminal, peduncles filiformes, geniculats, amb una bracteola a l'angle; calze quinquèfid, persistent, semiadherent, de divisions triangulars; corol·la quinquepartida, ciatiforme, amb cinc escames a la gorja, que alternen amb els lòbuls, una mica més llarga que el calze, caduca; androceu de cinc estams opositipètals i cinc etaminodis alternipètals; càpsula globulosa, inclusa, dehiscent per cinc dents, polisperma. Herbes perennes, de rizoma curt, fibrós, tija de 2-6 dm, cilíndrica, dreta, simple o ramificada, glabra; fulles glabrescents, les radicals en rosetó, les caulinars alternes, totes transovato-oblongues, breument peciolades, enteres.

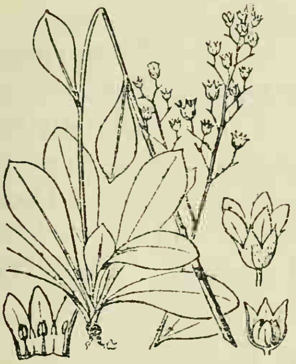

S. Valerandi

1,788. — S. Valerandi L.

(dedicat a Valerand, *botànic del segle* XVI.)

Sinonímia. — Enciamet de la Mare de Déu; *cast.* pamplina de agua, muraje de arroyos; *fr.* mouron d'eau.

Geografia.—Comuna en llocs humits, des de la costa al Pireneu. — Maig-Set.

Família 73. — OLEÀCIES Lindl.

(Del gènere *Olea*, que comprèn l'olivera, l'arbre més important de la família.)

Plantes de flors hermafrodites o unisexuals, regulars, calze acampanat, amb quatre o cinc dents, i corol·la amb altres tants lòbuls, rarament nul·la; dos estams; fruit carnós o bé sàmara o càpsula bilocular. Arbres o arbustos de fulles oposades, sense estípules.

1 Flors polígames, generalment apètales, en panícules oposades, subterminals; fruit en sàmara, fulles imparipinnades, de folíols el·líptics o bé ovato-lanceolats, dentats, planta polimorfa . . . **Fráxinus.**
Flors hermafrodites, corol·líferes, fruit capsular o carnós, fulles simples . . . . 2.

2 Fulles caduques, flors en panícules terminals, corol·la hipocrateriforme, estams inclusos . . . . 3.
Fulles persistents, breument peciolades, flors en raïms o fascicles axil·lars, corol·la rotàcia, estams exerts . . . . 4.

3 Fulles cordiformes, agudes, panícules grans, fruit capsular, comprimit, bilocular i loculicida . . . . **Syringa.**
Fulles oblongo-lanceolades, atenuades pels dos caps, panícules petites, fruit bacciforme . . . . **Ligústrum.**

4 Fulles blanquinoses pel revers, flors blanques, fruit en drupa, de pinyol dur . . . . **Ólea.**
Fulles verdes en ambdues cares, flors groguenques o verdoses, pàl·lides, fruit en drupa, pinyol de closca prima i fràgil . . . . . **Phillyrea.**

Gènere 486. — PHILLYREA L.

(φιλλυρέα, en Dioscòrides. D'etimologia dubtosa.)

Flors pàl·lides, groguenques o verdoses, oloroses, en fascicles o petits raïms axil·lars més curts que les fulles; calze petit, ciatiforme, quadridentat; corol·la quadripartida, subrotàcia, de lòbuls ovats, plans, estesos; estams exerts; fruit en drupa, petit, globulós, d'un negre blavenc, amb el pinyol de closca prima i fràgil. Arbustos d'un verd fosc i fulles coriàcies, verdes en ambdues cares, curtament peciolades, enteres o dentades, persistents.

1 { Fulles de menys d'un cent. d'ample, lanceolato-linears, enteres, uninerves, drupes de 3-5 mm de diàmetre . . . . . **Ph. angustifólia.**
Fulles d'un a cinc cent. d'ample, ovades o bé oblongues, sèssils, drupa de 5-8 mm de diàmetre . . . . 2.

2 { Fulles poc o gens escotades a la base, d'1-2 cent. d'amplada, mats pel revers, nervis secundaris a penes visibles, finament dentades o quasi enteres, drupa apiculada . . . . **Ph. latifólia.**
Fulles subcordiformes, dentato-espinoses, de 2-5 cent. d'amplada, llustroses pel revers, nervis secundaris ben distints, drupa no apiculada . . . . **Ph. média.**

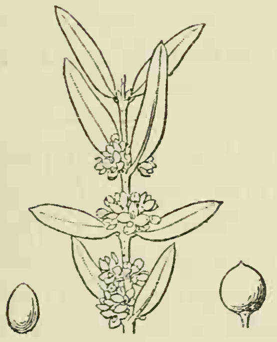

Ph. angustifólia

1,789. — Ph. angustifólia L.

(per la seva fulla estreta.)

Sinonímia. — Aladern o lladern de fulla estreta; *cast.* ladierna, filirea de hoja estrecha.

Arbust d'1-2 m, de branques primes, dretes, i *fulles lanceolato-linears o estretament lanceolades* (4-8 mm d'ample), *agudes, enteres*, amb un estret marge transparent, atenuades pels dos caps, *molt breument peciolades*, de raquis sortit i nervis secundaris poc visibles; fascicles florals subglobulosos, fluixos, petits, drupa ovoide, de 3-5 mm, atenuada a l'àpex, *una mica apiculada*, amb el *pinyol ovoide*.

Ph. média

Geografia.—Boscos i ermots pedregosos i àrids de la regió mediterrània: Serralada litoral, abundant a Castelldefels; Bages, no escassa a Castellgalí. = Vic, Lleida, Montsec (Csta.); Lladó (Vay.). — Març-Abril.

1,790. — Ph. média L., subsp. de l'anterior, apud Rouy.

(per les seves fulles mitjanes, *ni tan estretes com en l'anterior ni tan amples com en la següent.)*

Sinonímia. — Aladern o lladern mitjà; *cast.* ladierna.

Arbust de 2-4 m, de branques més gruixudes i *fulles més amples* (1-2 cm) que l'anterior, *ovato-lanceolades* o bé *oblongo-lan-*

ceolades, obtusetes, finament dentades o quasi enteres, sense marge transparent, poc o gens escotades a la base, breument peciolades, de nervi dorsal sortit; fascicles florals curts i densos; drupa de 5-7 mm, *bruscament apiculada; pinyol globulós.*

Geografia. — Boscos i costes àrides del litoral fins a la muntanya: Serralada litoral; al Vallès, Bages, més abundant que l'anterior. = Lladó, S. Martí Sasserra, pujant fins a S. Esteve de Bas. — Abril.

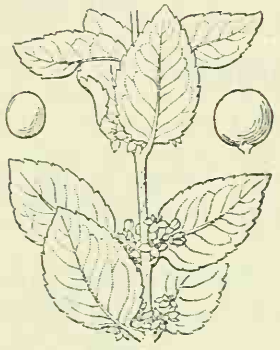

Ph. latifólia

1,791. — Ph. latifólia L.

(per les fulles més amples que en les seves congèneres.)

Sinonímia. — Aladern de fulla ampla; *cast.*, filirea de hoja ancha.

Arbust o arbret de 6-8 m, de branques robustes i rígides; *fulles dimorfes,* les inferiors amples (4-5 cm), *ovades, escotades,* i ± *cordiformes a la base, dentato-espinoses,* obtuses, curtament peciolades, de nervis bastant marcats, verdes i llustroses en ambdues cares, les superiors més estretes, quasi enteres; fascicles florals curts, clarets; *drupes grosses com un pèsol,* umbilicades, obtuses, *no apiculades,* amb el *pinyol globulós.*

Geografia.—Boscos i costes pedregoses de la regió mediterrània: Montserrat, no escassa al Torrent del Avellaners. = S. Jeroni de la Vall d'Hebron (Salv., Pourr.); Montserrat (Salv., Marcet); Lladó, Sagaró (Vay.). — Març-Abril.

Gènere 487. — LIGÚSTRUM L.

(Derivat de *ligare*, lligar, per les rames flexibles d'aquests arbrets.)

Flors blanques, oloroses, en petites panícules terminals; calze petit, truncat, quadridentat, caduc; corol·la infundibuliforme, de tub més llarg que el calze, amb els lòbuls ovats, estesos, còncaus; estams inclusos; fruit en baia globulosa, d'uns 3 mm de diàmetre, negra, bilocular, amb 3-4 llavors, llarg temps persistent. Arbustos d'1-3 m, de branques joves llargues i pubèrules, de fulles el·líptiques o sublanceolades, consistents, atenuades pels dos caps, verdes, glabres, enteres i curtament peciolades.

L. vulgare

1,792. — L. vulgare L.

(per ésser freqüent o vulgar *a Europa.)*

Sinonímia.— Olivella, olivereta, troana; *cast.*, alheña, aligustre; *fr.*, troëne.

Geografia. — Boscos de tot el país, fins a les Adous del riu Bastareny; no escassa al Vallès.=Garrotxa, Olot (Vay.). — Abr.-Juny.

Gènere 488. — FRÁXINUS L.

(Hom ho deriva de φρᾶξις, tanca, perquè sovint els freixes serveixen per a limitar o tancar les propietats.)

Flors polígames, verdoses, precursores de les fulles, en raïms oposats, curts, situats prop de l'àpex de les branques, drets, penjants a la maturitat; calze i corol·la nuls, i fruit en sàmara foliàcia. Arbres de gran talla, de fulles imparipinnades, amb 7-13 folíols el·líptics, ovato-lanceolats o lanceolats, cuneïformes, dentats, verds per sobre, més pàl·lids i pubescents per sota prop dels nervis.

Fr. excélsior

1,793. — Fr. excélsior L.

(Es el mateix F. excelsior *de Bahuin; abans, encara, digué Teofrast, parlant de dues menes de freixe:* unum excelsum, procerum..., *(que és aquest)* alterum humilius, minus augescens... Excelsior, *doncs, per la seva alçada considerable.)*

Sinonímia. — Freixe, freixera; *cast.*, fresno; *fr.*, frêne.

Espècie polimorfa que al nostre país està representada per dues races principals:

Sàmares atenuades, cuneïformes a la base, oblongues, de 3'5-4 cm, folíols estretament lanceolats, llargament acuminats, densament serrats . . . . **Fr. angustifólia.**
Sàmares arrodonides o truncades a la base, el·líptiques, de 2-2'5 cm, folíols lanceolats, acuminats, fluixament serrats. . **Fr. australis.**

La raça *F. angustifolia* Vahl té dues varietats: la α *obtusa* Rouy, de sàmares lanceolato-oblongues, obtuses, mucronades per l'estil persistent, viu a les valls i muntanyes de la zona mitjana i de l'alta, com és ara a Terrassa, cult. i rara; la β *rostrata* Rouy, de sàmares lanceolades i agudes, hom la troba a les vores de rius i torrents de Sagaró (Vay.!, in Hb. Cad.).

La raça *F. australis* Gay, al Pont de Malagarrida, de la carretera de Cardona, terme de Pinós (Puj. C.!, in Hb. Cad.). — Abr.-Maig.

Gènere 489. — ÓLEA L.

(Del llatí *olea*, l'olivera, derivat del grec ἐλαία i aquest de λειῶ, alliso, per la virtut que té l'oli d'allisar les coses untades.)

Flors blanques, hermafrodites, en petits raïms axil·lars drets; calze quadridentat, corol·la subrotàcia, amb quatre lòbuls oblongs, plans, estesos; estams exerts i per fruit una drupa de pinyol dur, monosperma o disperma. Arbres de fulles oblongo-lanceolades, enteres, coriàcies, verdes, albo-escamoses per sota, uninerves, breument peciolades.

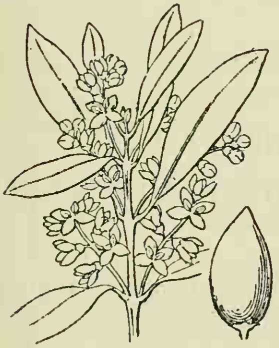

O. europaea

1,794. — O. europaea L.

(per habitar a Europa.)

Sinonímia. — Oliver, olivera, i, la silvestre, ullastre; *cast.*, olivo i acebuche; *fr.*, olivier.

Geografia. — Cultivada i subespontània a la zona litoral i en part de la zona mitjana. — Maig-Juny.

Gènere 490. — SYRINGA L.

(Derivat del grec σύριγξ, tub, per la corol·la llargament tubulosa o per haver estat usats els troncs per a fer cànules.)

Flors lilàcies o blanques, oloroses, en panícules grans, denses, terminals; calze quadridentat, persistent; corol·la quadripartida, infundibuliforme, de tub llarg, amb les divisions transovades, esteses, còncaves; estams inclusos i càpsula subllenyosa, ovato-oblonga, comprimida, bilocular, loculicida, amb 2-4 llavors alades. Arbustos de 2-5 m, generalment ramificats des de la base, de fulles ovato-acuminades, subcordiformes, consistents, enteres, glabres, peciolades.

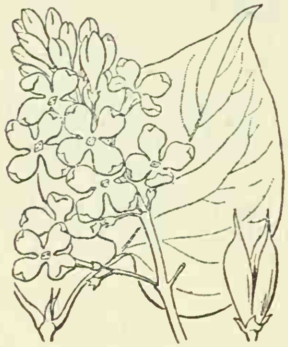

S. vulgaris

1,795. — S. vulgaris L.

(per ésser cultivada freqüentment i vulgar *a Europa.)*

Sinonímia. — Lilà, lilac, arbre de St. Josep; *cast.*, lila; *fr.*, lilas.

Geografia. — Cult. — Abril.

Família 74. — JASMINÀCIES R. BR.

(Del gènere *Jasminum.*)

Flors hermafrodites, regulars, grogues o blanques, oloroses, en cimes o corimbes terminals; calze acampanat, quinquèfid, persistent; corol·la hipocrateriforme, d'estivació torçada; estams inclusos i per fruit una baia globulosa, negra, lluent, bilocular, monosperma o disperma. Arbustos de fulles oposades o alternes, caduques.

Gènere 491. — JASMÍNUM

(De l'àrab persa *jaçemin*, així anomenat, segons Bahuin, per voler imitar els grecs: «.. a jasme graeca voce. Jasme autem dicta fuit, quasi medicatus odor, aut immutatâ literâ josme, quasi violae odor.»)

1 Flors grogues, en cimes d'1-4 flors, divisions del calze més curtes que la meitat del tub de la corol·la; fulles alternes, simples o trifoliolades . . . . **J. frúticans.**
Flors blanques, reunides en nombre de 3-8 en corimbes, divisions del calze més llargues que la meitat del tub de la corol·la, fulles oposades, imparipinnades . . . . **J. oficinale.**

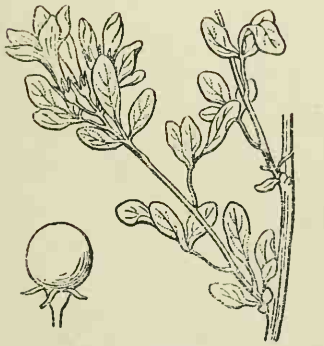

J. frúticans

1,796. — J. frúticans L.
(per ésser planta llenyosa.)

Sinonímia. — Gessamí o llessamí groc; *cast.*, jazmín amarillo; *fr.*, jasmin jaune.

Arbust de 4-12 dm, dret, ramificat, de branques anguloses, verdes, glabres, trencadisses; *fulles alternes, peciolades, simples o ramificades, de folíols ovato-oblongs*, obtusos, enters, consistents, lluents, el del mig peciolat; flors grogues, en nombre de 2-4 en petites cimes

terminals, amb el calze glabre, de *divisions linears, obtuses, més curtes que la meitat del tub de la corol·la;* aquesta amb les divisions ovades; baia grossa com un pèsol.

Geografia. — Muralles, llocs secs i pedregosos de la regió mediterrània: Vallès; Bages, a Rellinars; horta de Balaguer, Sta. Pau d'Olot. = De Ciurana a Falset, Urgell, Segarra, Montsec (Csta.); Igualada (Puigg.); Sagaró, de Terrades a la Mare de Déu de la Salut (Vay.); Agullana (Trem.); Ports d'Horta i d'Arnes (Bolós R.). — Abr.-Ag.

J. officinale

1,797. — J. officinale L.

(per haver estat reputat medicinal.)

Sinonímia.—Gessamí, o gessamí blanc; *cast.* jazmín blanco; *fr.*, jasmin blanc.

Arbust dret o enfiladís, de branques sarmentoses, estriato-anguloses, glabres; *fulles oposades, peciolades,* imparipinnades, *amb 3-7 folíols ovato-lanceolats, acuminats, el terminal més gran, enters; flors blanques,* molt oloroses, en corimbes terminals de 3-8 flors; *divisions del calze linears, més llargues que la meitat del tub de la corol·la,* aquesta amb les divisions *ovato-agudes.*

Geografia. — Cultivada i subespontània en jardins, muralles velles, etc., des del Vallès fins a Bagà. = Garrotxa, Olot (Vay.). — Maig-Jul.

Família 75. — APOCINÀCIES Lindl.

(Del gènere *Apocynum*, que falta en la nostra flora.)

Flors hermafrodites, regulars, blaves o rosades, grans, axil·lars, solitàries o en corimbe terminal, pentàmeres, de calze persistent, corol·la hipocrateriforme, de prefloració torçada, estams alternipètals, inclusos, fruit format de dos fol·licles, i llavors nues o amb plomall. Arbustos de fulles oposades o verticil·lades, coriàcies, enteres, sense estípules, curtament peciolades, persistents.

1 { Tiges dretes, robustes, fulles oposades o ternades, lanceolades, flors rosades, en corimbes terminals, corol·la amb cinc escames franjades a la gorja, llavors amb plomall . . . . **Nerium.**
Tiges ajagudes, sarmentoses, fulles oposades, el·líptiques o bé ovades, flors blaves, axil·lars, solitàries, corol·la nua a la gorja, pentàgona, llavors sense plomall. . . . . **Vinca.** }

Gènere 492. — NÉRIUM L.

(De *Nerion*, nom usat ja per Dioscòrides, derivat de νηρὸς, humit. Aquesta planta creix a les rambles i torrenteres.)

Flors rosades, rares vegades blanques, oloroses, en corimbes terminals bracteolats; calze quinquepartit, de lòbuls lanceolato-linears, molt més curts que el tub de la corol·la; aquesta ciatiforme, amb cinc escames multífides a la gorja, oposades als cinc lòbuls; estams inclusos; fol·licles subcilíndrics, llargs, estriats, i llavors peludes, amb plomall. Arbustos de suc latescent, amb les fulles oposades o ternades, coriàcies, lanceolades, enteres, agudes, amb els nervis secundaris fins, paral·lels, indivisos, breument peciolades.

N. Oleánder

1.798.—N. Oleánder L.

*(nom pres d'alguns autors prelinneans; comprèn l'*Oleander flore rubro *i l'*Oleander flore albo *de Luigi Anguillara.)*

Sinonímia. — Baladre; *cast.* adelfa; *fr.* laurier-rose.

Geografia.—Freqüentment cultivada en parcs i jardins, i a vegades subespontània.=Tortosa, comuna als torrents (Font, *in litt.*). —Maig-Oct. (1).

(1) Aquesta planta fou citada de Tarragona per Colmeiro, i de Cardona per Riba, ex Colm. Aquestes dues cites no han estat confirmades fins ara, i l'última és inversemblant. Sembla que no passa l'Ebre cap ençà. És abundant a les torrenteres transibèriques, al peu de les muntanyes de Caro, tal, per exemple, a Xerta. (F. Q.).

Gènere 493. — VINCA L.

(Nom llatí usat de molt antic i derivat de *vincire*, lligar, per la manera de créixer aquestes plantes, amb llurs rames llargues i primes entrelligades. És la *Clematis daphnoides* de Bauhin i d'altres, i noti's, de passada, que aquest nom al·ludeix al mateix fet, car *Clematis* deriva de κλῆμα, sarment de vinya.)

Flors blaves, rares vegades blanques, grans, axil·lars, solitàries, amb el calze quinquèfid, de divisions estretes, acuminades, i la corol·la de tub obcònic i gorja pentagonal, nua; filaments estaminals peluts, geniculats a la base i dilatats a l'àpex; estigma en forma d'anell pelut, fol·licles cilíndrics, llavors tuberculoses, sense plomall. Tiges ajagudes, radicants, sarmentoses, de fulles ovades o el·líptiques, oposades.

1 { Peduncles més llargs que les fulles i les flors, divisions calicinals lanceolades, més curtes que el tub de la corol·la, fulles glabres, flors mitjanes . . . **V. mínor.**
Peduncles més curts que les fulles, divisions calicinals linears, flors grans . . . . 2.

2 { Sèpals pestanyosos, quasi tan llargs com el tub de la corol·la, fulles obtuses, ordinàriament cordiformes a la base, pubescents i pestanyoses al marge . . . . **V. májor.**
Sèpals glabres, més curts que el tub de la corol·la, fulles atenuades pels dos caps . . . . **V. média.**

V. mínor

1,799. — V. mínor L.

(per correspondre a la Clematis daphnoides minor *de Bahuin.)*

Sinonímia. — Vincapervinca; *cast.* vincapervinca, hierba doncella; *fr.* petite pervenche.

Tiges glabres, les *fèrtils curtes* (10-15 cm), dretes, les *estèrils llargues* (2-3 dm), ajagudes i a la fi radicants, fulles coriàcies, lluents, *el·líptiques* o bé *ovato-oblongues, contretes pels dos caps, molt glabres; peduncles més llargs que les*

fulles i les flors; divisions calicinals *lanceolades, glabres, molt més curtes que el tub de la corol·la,* lòbuls d'aquesta *ovato-cuneïformes, truncats a l'àpex; follicles divergents, acuminats.*

Geografia. — Comuna als boscos i bardissars: Litoral, Vallès, Penedès. — Muntanyes d'Olot, S. Joan de les Abadesses, cap a Querós, Guilleries (Vay.). — Hivern i primavera [1].

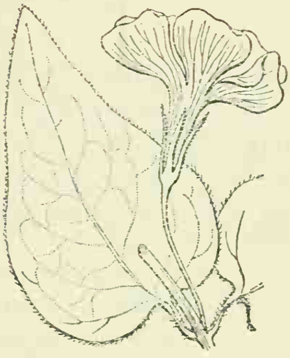

V. májor

1,800. — V. májor L.

(per correspondre a la Clematis daphnoides major *de Bahuin.)*

Sinonímia.—Vincapervinca, viola de bruixa; *cast.* hierba doncella de hoja ancha, ojos llorosos; *fr.* grande pervenche.

Tiges fèrtils de 2-3 dm, dretes, les estèrils de 4-8 dm, sarmentoses, ajagudes; *fulles blanes, grans, ovades o bé ovato-acuminades, dilatades i ± cordiformes a la base,* glabres en ambdues cares, però pestanyoses al marge; *peduncles més curts que les fulles, divisions calicinals linears, pestanyoses, quasi iguals al tub de la corol·la,* lòbuls d'aquesta *cuneïformes,* dilatats a l'àpex, *molt obliquament truncats.*

V. média

Geografia. — Montcada, a la torre del Baró, probablement procedent de cultius. = Cultivada i raríssimament espontània (Csta.). — Abril-Maig.

1,801. — V. média Hoffm. et Link.; V. difformis Pourr.

(per les seves fulles i flors mitjanes, relativament a les dues abans descrites; difformis, *per les* dues formes *de tiges, les fèrtils curtes i les estèrils allargades.)*

Sinonímia. — Vincapervinca, viola de bruixa; *cast.* hierba doncella [2].

(1) De cap manera pot acceptar-se el parer de Cadevall pel que fa referència a la distribució d'aquesta espècie a Catalunya, que suposa general aquí, sens dubte suggestionat per Costa. L'Herbari Cadevall conté un sol exemplar determinat com a *V. minor* i és de *V. difformis* Pourr. L'espècie general a Catalunya és aquesta darrera. Fins ara les uniques localitats catalanes comprovades de la *V. minor* són aquestes: S. Joan de les Abadesses (Vay.), Vic (Masf.), Camprodon, al Torrent del Grau (Cuatr.); segons Coste també és a la Vall d'Aran. Com diu molt bé Cuatrecasas (Notes botàniques, Butll. Inst. Cat. H. N., 1924, p. 46) aquest és un dels pocs errors de la Flora Catalana de Costa. (F. Q.).

(2) A les Balears *pruenga,* segons Costa, Barceló, etc. (F. Q.).

Té l'aspecte de l'anterior, de la qual hom la diferencia per les *fulles ovato-lanceolades*, arrodonides, però *no cordiformes a la base*, atenuades a l'àpex, glabres, no pestanyoses; *divisions calicinals glabres*, ostensiblement *més curtes que el tub de la corol·la;* lòbuls d'aquesta *subrombals, obliquament acuminats.*

Geografia. — Boscos i bardissars de la regió mediterrània: Muntanya d'Olot, Montsolí, Guilleries, Alt Empordà, Pla de Barcelona (Vay.); Bigues (Comp.); Port-Vendres, Banyuls, Narbona, Montpeller (G. et G.). — Gener-Maig.

Família 76. — ASCLEPIADÀCIES Lindl.

(Del gènere *Asclepias*, que falta en la nostra flora.)

Flors hermafrodites, regulars, blanques, rosades o vermelles, en umbel·les o corimbes axil·lars i terminals, pentàmeres, amb el calze persistent, de tub molt curt o nul, corol·la rotàcia que duu a la gorja una corona d'apèndixs, estams monadelfs i ginandres, amb els filaments terminats en un apèndix que cobreix l'antera; fruit format per un o dos fol·licles, i llavors amb plomall sedós. Plantes herbàcies o subllenyoses, perennes, de fulles oposades o verticil·lades, agudes, de suc latescent.

1 { Tija bastant robusta, fulles lanceolato-linears, lòbuls de la corol·la reflexos, fol·licles ovoides, espinulosos . . . . . **Gomphocarpus.**
Tija primeta, sarmentosa, fulles ovades, lòbuls de la corol·la estesos, fol·licles fusiformes, llisos . . . . 2.

2 { Tija voluble, fulles glauques, profundament cordiformes a la base, flors blanques, fol·licles divaricats . . . . **Cynánchum.**
Tija dreta o poc voluble, fulles verdes, poc o gens cordiformes a la base, flors verdoses o negroses, fol·licles estesos . **Vincetóxicum.**

Gènere 494, — GOMPHOCARPUS R. Br.

(Del grec γόμφος, clau, i καρπος, fruit, pels fol·licles eriçats de pues.)

Flors blanques en umbel·les axil·lars i terminals, fluixes, multiflores, amb el calze quinquepartit, de divisions agudes, lòbuls de la corol·la reflexos, escames de la corona en forma de caputxa; fol·licles ovoides vesiculosos, acuminats, eriçats de pues verdes espinuloses [1]. Subarbustos d'1-2 m, drets, molt ramificats i fullosos, de fulles lanceolato-linears, pubescents, a la fi quasi glabres, enteres, acuminades, breument peciolades, de raquis prominent, revoludes pel marge.

---

(1) Espinuloses, es a dir, a penes espinoses, de cap manera vulnerants. (F. Q.).

G. fruticosus

1,802. — G. fruticosus R. Br.

(per ésser una planta arbustiva; de frutex, *l'arbust.)*

Sinonímia. — Arbre de la seda; *cast.* árbol de la seda; *fr.* faux-cotonnier [1].

Geografia.— Litoral de Barcelona; Caldetes; alguna vegada s'interna fins al Vallès.

---

(1) També *seder* i *sedera,* sempre pensant en els pèls sedosos de les llavors. (F. Q.).

Gènere 495. — CYNANCHUM L.

(Del grec κύων, gos, i ἄγχειν, escanyar, com si diguéssim escanyagossos o matacà. A aquest gènere linneà pertanyen alguns *Apocynum* dels autors antics, nom equivalent a l'anterior, perquè aquestes plantes foren reputades mortíferes per als cans, llops, guineus, etc., per Dioscòrides i Plini)

Flors blanques, oloroses, en petites umbel·les axil·lars i terminals, amb el calze quinquepartit, de divisions ovades, agudes, tres o quatre vegades més curtes que la corol·la; lòbuls d'aquesta oblongs, estesos; corona estaminal tubulosa; fol·licles fusiformes, acuminats, divaricats, llisos. Tiges primes volubles, de mig a diversos metres de llargada, glabres inferiorment, pubescents a la part superior, amb les fulles ovades, profundament cordiformes a la base, acuminades, peciolades, glauques.

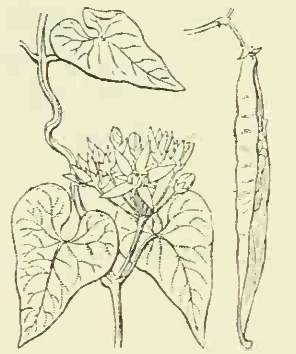
C. acútum

1,803. — C. acútum L.; C. monspelíacum L.

(*per les fulles agudes, caràcter ja esmentat per Bauhin en la seva frase:* Scammoniae monsp. affinis, foliis acutioribus; monspeliacum, *per haver-lo conegut de Montpeller primer que d'altres bandes.)*

Sinonímia. — Corretjola de bou; *cast.* matacán de España, escamonilla valenciana, correhuela lechosa; *fr.* scammonée de Montpellier [1].

Geografia. — Llocs arenosos i pedregosos: Pla del Llobregat, Bages, Penedès, Urgell.= Part de la Segarra (Csta.); platges del golf de Roses (Vay.), i de Castelló (Sennen). — Juny-Setembre.

(1) A l'Urgell. segons Costa, també corrioles bordes; a València, segons Cavanilles, matagós. (F. Q.).

Gènere 496. — VINCETÓXICUM Moench

(Del llatí *vincere*, vèncer, i *toxicum*, tòxic; per haver usat l'espècie principal com a contraverí.)

Flors verdoses, groguenques o d'un negre purpuri, en cimes o umbel·les axil·lars i terminals, amb el calze quinquepartit; lòbuls de la corol·la ovats, estesos, corona no apendiculada; fol·licles fusiformes, acuminats, llisos, estesos; llavors ovoides deprimides. Tiges primetes, sarmentoses, a vegades una mica volubles; fulles curtament peciolades, ± acuminades, poc o gens cordiformes, consistents, verdes.

1 { Flors d'un groc verdós, en cimes llargament pedunculades, corol·la glabra, calze tant o més llarg que el tub de la corol·la, fol·licles inflats a la base . . . . **V. officinale.**
Flors d'un negre purpuri, en umbel·les curtament pedunculades, corol·la pubescent, calze més llarg que el tub de la corol·la, fol·licles inflats cap al mig . . . . **V. nígrum.**

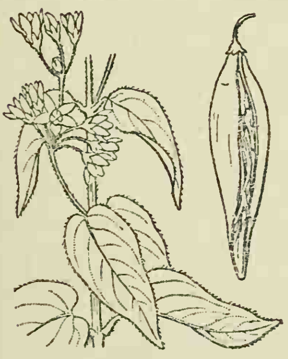
V. officinale

1,804. — V. officinale Moench

(ha estat reputada eficaç com a contraverí.)

Sinonímia. — Pebrotera borda; *cast.* matatósigo, vencetósigo; *fr.* domtevenin, hirondinaire.

Rizoma fibrós, serpentejant, i tija de 3-8 dm, dreta, rarament una mica voluble, simple, pubescent, molt fullosa; fulles breument peciolades, subcoriàcies, lluents, de nervis i marge pubescents, *acuminades*, les inferiors i les del mig *ovades i a vegades cordiformes*, les superiors ovato-lanceolades; *flors d'un blanc verdós o groguenques*, oloroses, *en cimes corimbiformes axil·lars i terminals*, sobre pedicels pubescents, iguals a les flors; calze de divisions lanceolades, agudes, pestanyoses, quasi iguals al tub de la corol·la; lòbuls d'aquesta *ovats, estesos*, pubescents; fol·licles de 4-6 cm, fusiformes, inflats a la base, acuminats, estriats, llisos. Planta polimorfa.

Geografia. — Freqüent a les muntanyes àrides i pedregoses : Montserrat; S. Pere Sacama, sobre Olesa; Vall de Ribes. = Balaguer, Vilaller (Csta.); Les, Bosost, Viella, Salardú, Bonaigua (C. et S.). — Juny-Agost.

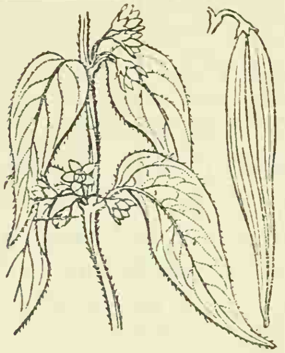

V. nigrum

1,805. — V. nígrum Moench

*(per les corol·les negres d'aquesta espècie; és l'*Asclepias nigro flore *de Bauhin.)*

Hom la distingeix fàcilment de l'anterior per les tiges freqüentment volubles a l'àpex, per les fulles ovato-lanceolades, per les *flors d'un negre purpuri que es tornen negres per la dessecació,* pels *fol·licles més llargs, inflats cap al mig i llargament acuminats.*

Geografia. — Boscos pedregosos de la regió mediterrània : Turó de Montcada; Gelida, contraforts del Montcau. = Boscos de Berga (Puj. C.!); La Cellera, Les Brugueres (Cod.!); S. Martí Surroca (Llen.!); La Tossa, S. Martí Sasserra, Lladó, Maià, La Cot, vora Olot, Crespià (Vay.); Figueres, Llers, Molins (Senn.). — Maig-Juny.

Família 77. — GENCIANÀCIES Lindl.

(De *Gentiana*, el gènere més important de la família.)

Flors hermafrodites, regulars, amb el calze persistent, de cinc, rarament 4-6 divisions, la corol·la fesa o partida en 4-10 lòbuls, androceu de 4-10 estams, dos estils parcialment o totalment soldats, estigma enter o bífid, fruit en càpsula unilocular o semibilocular, dehiscent per dues valves, septicida o loculicida, de cavitats polispermes. Herbes de fulles generalment oposades, sense estípules, de suc amarg.

1 { Fulles trifoliades, radicals o alternes, amb el pecíol llarg i embeinador, corol·la de prefloració induplicativa, albo-rosada, infundibuliforme, de cinc lòbuls interiorment barbats, plantes aquàtiques **Menyanthes**.
Fulles simples, enteres, oposades, les inferiors freqüentment en rosetó, no embeinadores, corol·la de prefloració torçada, plantes terrestres 2.

2 { Estil nul, estigma persistent a l'àpex de la càpsula atenuada, flors blaves, violades o grogues . . . . 3.
Estil distint, filiforme, caduc, flors grogues, rosades o blanques . 4.

3 { Corol·la rotàcia, d'un blau violaci, amb pics negres, lòbuls corol·lins amb dues glàndules pestanyoses a la base, fulles inferiors llargament peciolades. . . . . **Swértia**.
Corol·la infundibuliforme o acampanada, sense glàndules pestanyoses a la base, fulles sèssils . . . . **Gentiana**.

4 { Flors pentàmeres, calze tubulós, angulós, corol·la infundibuliforme, anteres cargolades després de la dehiscència . . . . . **Erythraea**.
Flors tetràmeres o hexàmeres, calze partit, rarament fes, corol·la infundibuliforme o rotàcia, anteres no cargolades després de la dehiscència . . . . 5.

5 { Flors tetràmeres, d'un blanc groguenc, petites, llargament pedunculades, en cimes bípares, corol·la infundibuliforme, plantes de 3-12 cm, filiformes . . . . **Cicéndia**.
Flors hexàmeres o decàmeres, grogues, en cimes bípares, corol·la rotàcia, fulles caulinars generalment travades . . . . **Chlora**.

Gènere 497. — ERYTHRAEA Lindl.

(Del grec ἐρυθρὸς, *vermell*, al·ludint al color de la flor de l'espècie principal, i de la majoria de les del gènere.)

Flors rosades, rares vegades grogues o blanques, pentàmeres, en cimes corimbiformes o espiciformes, terminals; calze tubulós, angulós, quinquèfid, de divisions linears; corol·la infundibuliforme, quinquèfida, marcescent; anteres cargolades en hèlix després de la dehiscència; càpsula cilíndrica, coronada per la corol·la marcescent, bivalva, subbilocular, polisperma, de dehicència septicida, amb les llavors molt petites, subglobuloses, alveolades o reticulades. Herbes anuals o biennals, de fulles oposades, sèssils, enteres, i tija quadrangular.

1
- Corol·la groga, estils soldats fins a la meitat, flors en cimes bípares, càpsula doble llarga que el calze, fulles ovades o bé oblongo-lanceolades, trinerves . . . . **E. marítima.**
- Corol·la rosada o blanca, estils soldats fins a l'àpex . . . . 2.

2
- Estigma infundibuliforme, flors en cimes espiciformes, càpsula igual al calze, fulles el·líptiques o bé oblongues, trinerves . . **E. spicata.**
- Estigma bífid o bipartit, flors en cimes corimbiformes . . . . . 3.

3
- Fulles linears o subespatulades . . . . 4.
- Fulles, especialment les radicals, ovades o bé oblongues . . . . . 5.

4
- Planta pubèrula, fulles linears, breument atenuades a la base, obtusíssimes, uninerves, les caulinars freqüentment ternades; flors subsèssils, divisions calicinals linears, agudes, lòbuls de la corol·la de 5-6 mm **E. gypsícola.**
- Planta glabra, fulles linears o subespatulades, llargament atenuades a la base, mucronulades, subtrinerves, les caulinars oposades, flors pedicel·lades, divisions calicinals linears, setàcies, lòbuls corol·lins de 10-12 mm **E. Barrelieri.**

5
- Fulles radicals no disposades en rosetó, les caulinars inferiors més curtes que les superiors, flors ± pedicel·lades, lòbuls de la corol·la de 3-4 mm, càpsula igual al calze o poc més llarga . . . . 6.
- Fulles radicals en rosetó, les caulinars inferiors més llargues que les superiors, flors sèssils, lòbuls de la corol·la de 5-8 mm, càpsula dues vegades més llarga que el calze . . . . 7.

6 { Flors mitjanament pedicel·lades, en cima fluixa, pauciflora, amb les branques poc obertes, càpsula un terç més llarga que el calze, tija ramificada a l'àpex, fulles acostades, amples de 4-8 mm **E. pulchella.**
Flors breument pedicel·lades, en cimes compactes, multiflores, amb les branques dretes, càpsula una mica més llarga que el calze, tija ramificada a l'àpex, fulles acostades, amples de més de 8 mm **E. tenuiflora.**

7 { Flors subsèssils, en fascicles compactes, corol·la rosada, amb els lòbuls de 5-6 mm, més curts que el tub, tija quadrangular, ramificada a l'àpex . . . . **E. Centáurium.**
Flors mitjanament pedicel·lades, en fascicles fluixos i amples, lòbuls corol·lins d'un vermell viu, de 7-8 mm, tan llargs com el tub, tija díptera o tetràptera, ramificada des de la meitat o des de la base **E. grandiflora.**

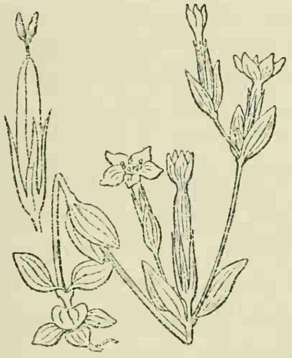

E. marítima

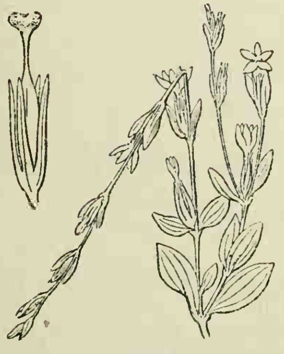

E. spicata

1,806. — E. marítima Pers.

(per fer-se principalment al litoral.)

Anual, tija de 5-20 cm, prima, dreta, glabra, simple o ramificada dicotòmicament a l'àpex, poc fullosa; fulles inferiors transovades, obtuses, sense formar rosetó, les caulinars ovades o bé oblongo-lanceolades, agudes, trinerves, de nervis poc marcats; *flors grogues*, grandetes (2 cm de llarg), pedunculades, en cima dicotòmica fluixa i pauciflora; *divisions calicinals alenades*, més curtes que el tub de la corolla; aquesta de lòbuls el·líptics, subacuminats, *estil fes en dues làmines* fins a la meitat, *càpsula quasi de doble llarg que el calze.*

Geografia. — Costes arenoses del litoral: Prats de Castelldefels, Vidreres, Blanes i Cadaquès. — Costes de Barcelona i Pla de Llobregat (Csta); S. Martí Sapresa, La Cellera (Cod.!); La Bisbal, Montfret (Vay.); Tortosa, Pla de Poliger (Bolós R.); Girona, Port-Vendres (Bub.); Tortellà (Tex.!); Argelaguer, abundant (Fontfreda). — Maig-Juny.

1,807. — E. spicata Pers.

(per les flors disposades en cimes espiciformes.)

Anual, tija d'1-4 dm, dreta, glabra, ramificada a la meitat superior, fullosa a la inferior; *fulles ovato-oblongues*, agudetes, trinerves, de nervis poc marcats, acostades a la base de la tija però sense formar rosetó; *flors rosades*, petites (1 cm de llarg), subsèssils, bracteolades, en llargues *cimes espiciformes* unilaterals que ocupen la meitat superior de la tija; divisions calicinals lanceolato-linears, obtusetes, iguals al tub de la corol·la; aquesta petita, de lòbuls lanceolato-oblongs, obtusets; estigma enter, *infundibuliforme, obscurament bilobat;* càpsula *igual al calze.*

Geografia. — Prats humits : Castellgalí, a l'aiguabarreig del Llobregat i el Cardoner; horta de Lleida. = Costes de Barcelona, Pla del Llobregat (Salv.!); Tarragona i Cabanes (Senn.!); Montserrat i Priorat, Plana de Vic (Csta.); Baix Empordá (Vay.); Roses (Bub.). — Ag.-Set.

E gypsícola

1,808. — E. gypsícola Boiss. et Reut.; E. triphylla Csta.

(del llatí gypsum, *ges o guix, i* incola, *habitant, ço és, planta que viu a les guixeres;* triphylla, *per tenir les fulles verticil·lades de tres en tres.)*

Anual, tija d'1-3 dm, dreta, ± *densament pubescent,* ramificada des de la base o solament al terç superior, poc fullosa; *fulles linears o subespatulades, breument atenuades a la base,* carnoses, obtuses, *uninerves,* les inferiors en rosetó dens, les caulinars oposades i amb freqüència *ternades,* poc acostades, flors rosades, mitjanes, subsèssils, en cimes dicotòmiques o espiciformes, bracteolades, amb les bracseoles linears, obtuses, la meitat més curtes que el calze; divisions calicinals tetàcies, carenades, agudes; lòbuls de la corol·la oblongo-lanceolats, agudets; estigma format per dues làmines espatulades, arrodonides; càpsula de doble llarg que el calze.

β *parviflora* Wk. — Planta d'un verd bonic, totes les parts de la planta més petites, fulles caulinars quasi sempre ternades.

Geografia. — Terres argiloso-guixenques de la part occidental de Catalunya : De Tartaull a Sanahuja; de Balaguer a Gerp la var. *parviflora* Wk. (Cstà.).

N. B. Comparada la planta catalana amb exemplars de Cienpozuelos tramesos per Pau, no s'aprecien diferències ostensibles.

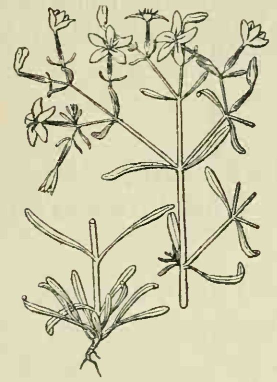

E. Barrelieri

1,809. — E. Barrelieri Duf.; E. májor Hoffm. et Link

(planta dedicada per Dufour a Jacques Barrelier, *dominicà, benemèrit de la flora hispana, nat a París en* 1606.)

Anual, uni- o multicaule, tiges d'1-2 dm, dretes o ascendents, ramificades dicotòmicament a la part superior, *glabres*, anguloses, poc fulloses; *fulles linears o subespatulades, llargament atenuades a la base*, obtuses, mucronades, les inferiors *més llargues, més amples*, subtrinerves, *en rosetó compacte*, les superiors bastant més curtes, distants, obertes; *flors rosades*, grandetes (1-2 cm de llarg), nombroses, pedunculades, en *cimes corimbiformes;* lacínies calicinals linears, agudes, *no carenades*, quasi iguals al tub de la corol·la; lòbuls d'aquesta ovato-lanceolats, làmines de l'estigma amplament espatulades; *càpsula poc més llarga que el calze.*

Geografia.—Terrenys calcàrio-arenosos de la regió occidental: Arenys de Salou; muntanyes de Gelida. = Espluga de Francolí (Llenas); Lleida, Montsoà (Compñ.!); Tarragona (Senn.!); Mora d'Ebre (Duf.); Ciurana i gran part del corregiment de Tortosa i en direcció als Ports de Beceit (Csta.); Alfacs (Bolós, R.); Prat de Comte (Font!); Igualada (Queralt). — Jul.-Ag.

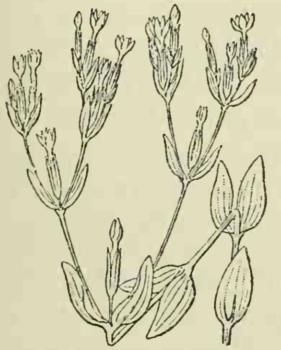

E. pulchella

1,810. — E. pulchella Horn.; E. ramosíssima Pers. var. pulchella Griseb.

(del llatí pulchellus, *bonic, per ésser més petitona i gràcil que les seves congèneres.)*

Anual o biennal, tija de 5-20 cm, dreta, prima, angulosa, ramificada des de la base o des de la meitat, amb fulles escasses, *ovades* o bé *oblongues*, distants, de 4-8 mm d'ample, de *tres o cinc nervis*, les inferiors *no disposades en rosetó, més curtes que les superiors;* flors rosades o blanques, *mitjanament pedicel·lades, en cimes bípares, fluixes*, pauciflores, de branques ascendents; calze quasi igual al tub de la corol·la; lòbuls d'aquesta *lanceolats, aguts*, de 3-5 mm, molt més curts que el tub; càpsula igual al calze.

Geografia. — Prats i erms : Pla de Barcelona, Valldoreig, Obac i altres punts del Vallès. = La Cellera, r. (Cod.!); Miracle (Marcet!); Malhibierno, Terraprim, Garrotxa (Vay.); Cabanes, Llers, Tarragona (Senn.!); Igualada (Queralt). — Maig-Juliol.

N. B. No escasseja la raça *albiflora.*

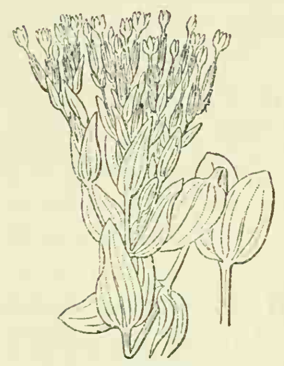

E. tenuiflsra

1,811. — E. tenuiflora Hoffm. et Link.; E. latifólia Sm.; var. tenuiflora de l'anterior apud Fiori.

(per les flors de tub molt prim, tenuiflora*; per les fulles ampletes,* latifolia.)

Hom la diferencia de l'anterior, de la qual és molt afí, per la tija solament ramificada a l'àpex, amb 2-4 angles alats; *fulles ovades o el·líptiques, obtuses, més acostades i de doble ample;* per les *flors petites, breument pedicellades, en cimes denses, de branques dretes;* pel tub de la *corol·la filiforme* i els *lòbuls oblongs, agudets,* de 3-4 mm; per la *càpsula estreta, atenuada a l'àpex.*

Geografia. — Llocs humits del litoral : Castelldefels. = Prats de l'Empordà; Banyoles, Lladó, Sagaró, Terraprim, Garrotxa, fins a Olot (Vay.); Llers, Molins, Castelló, Tarragona (Sennen); Montsec (Puj. J.). — Maig Ag.

E. Centáurium

1,812. — E. Centáurium Pers.

(*El* Centaurion *fou una herba famosa de l'antiguitat, que sanà el centaure Chiron d'una ferida al peu. Plini parla de tres menes de* Centaurion: *una d'elles és la que anomenà Bahuin* Centaurium minus, *que passà a ésser la* Gentiana Centaurium α *de Linné, i d'aquí prengué Persoon el nom específic de la seva* Erythraea.)

Biennal, tija d'1-6 dm, dreta, glabra, quadrangular, solament ramificada a l'àpex, de *branques dretes;* fulles basilars *en rosetó, transovades, amb 3-7 nervis,* de 8-20 mm d'ample, breument peciolades, les caulinars inferiors oblongues, sèssils, més grans que les superiors, que són sublinears; *flors rosades,* rarament blanques, *mitjanes,* sèssils *o subsèssils, en cimes corimbiformes,* de branques curtes, dretes, poc di-

vidides; divisions calicinals alenades, quasi una meitat més curtes que el tub de la corol·la; lòbuls d'aquesta *ovats, obtusos, de 5-6 mm, més curts que el tub; càpsula de doble llarg que el calze.*

Geografia. — Boscos i prats de la zona inferior fins a la superior, sense ésser comuna: Vallès, Terrassa, entre Lloret y Tossa, Montsoliu. = Empordà, Garrotxa *et alibi* (Vay.); Molins (Sen.); des de la costa a les valls pirenenques sota diverses formes (Csta.); Viella (C. et S.). — Juny-Ag. (1).

E. grandiflora

1,813. — E. grandiflora Biv.; E. Boissieri Wk.; subsp. de l'anterior apud Rouy.

(grandiflora, *per les flors majors que en l'espècie anterior;* Boissieri, *per haver-la dedicada Willkomm al cèlebre botànic suís Edmond* Boissier, *autor, entre moltes altres obres, del* Voyage botanique dans le midi de l'Espagne, *de* 1845.)

Difereix de l'anterior per la tija ordinàriament *ramificada des de la base, fulles del rosetó basilar transovato-oblongues, de 3-5 nervis; flors d'un vermell molt viu, grans, visiblement pedicel·lades,* en *cimes corimbiformes amples i fluixes, de branques llargues, molt dividides;* divisions calicinals una meitat més curtes que el tub de la corol·la, els lòbuls de la qual són *oblongo-obtusos,* de 7-8 mm, *més llargs que el tub.*

Geografia. — Boscos i prats de les zones litoral i mitjana: Vallès, Valldoreig, Terrassa; Penadès, Gelida; Bages, Castellgalí a les vores del Llobregat. = Molins, Cabanes (Sen.!). — Juny-Jul.

---

(1) Aquesta planta és la *centaura* o *centaura menor,* reputada desde molt antic com a depurativa. El nom de *fel de la terra,* qus alguns donen com autòcton, em sembla introduït. Plini (L. XXV, c. XXXI) diu: «Hoc centaurion nostri fel terrae vocant, propter amaritudinem summam.» Cavanilles ens dóna el nom valencià de *pericó vermell,* sens dubte per la semblança de la centaura amb l'*Hypericum perforatum,* quant a l'aparell vegetatiu, naturalment. (F. Q.).

Gènere 498. — CICÉNDIA Adans.

(D'etimologia no aclarida. Alguns suposen que Adanson formà el nom per pur caprici.)

Flors albo-groguenques, tetràmeres, molt petites, en cimes bípares claress pauciflores, de pedicels llargs, quasi capil·lars, calze quadripartit, de divisions linears; corol·la infundibuliforme, de tub cilindroide, quadrífida; quatre estam, subinclusos, anteres no cargolades després de la dehiscència, estil filiforme, caduc, estigma fes en dues làmines; càpsula oblonga, semibilocular, més llarga que el calze. Planta anual, de 3-12 cm, ramificada des de la base, glabra, de fulles lanceolades o lanceolato-linears, glaucescents.

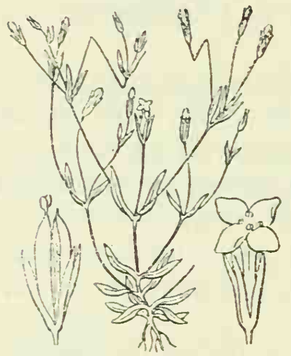

C. pusilla

1,814. — C. pusilla Grisb.; Exácum pusillum DC.

(del llatí pusillus, *petitó, per tractar-se d'una herbeta menuda;* Exacon, *segons Plini, és el nom gal de la centaura menor.)*

Geografia. — Llocs humits i pantanosos del litoral: Prop de Prat de Llobregat, r. (Salv.!, ex Csta.); Alt Empordà, pantans dessecats de S. Climent (Sen.!). — Abr. de 1908.

La *C. filiformis* Delarb. a Menorca (Rodríguez!, in Hb. Cad.).

Gènere 498. — CHLORA L.

(Del grec χλωρὸς, groc verdós, pel color de les flors d'alguna espècie o varietat; *Centaurium floribus citreis pallidis*, de Mesue, autor prelinneà; *citreis* o *citrinis*, és a dir, d'un groc de llimona o verdós.)

Flors grogues hexa-decàmeres, en cimes bípares, amb el calze partit, corol·la rotàcia, d'estivació torçada, marcescent, anteres no cargolades després de la dehiscència, estil curt, caduc, estigma bífid, càpsula ovoide, més curta que el calze, unilocular, septicida, bivalva. Herbes anuals, glauques, glabres, de fulles caulinars més o menys travades a la base.

1 { Fulles caulinars ovato-triangulars, travades en tota l'amplada de llurs bases, calze partit quasi fins al fons, de divisions linears, uninerves, corol·la d'un groc viu, molt més llarga que el calze **Ch. perfoliata.**
Fulles caulinars oblongo-lanceolades, poc o gens travades a la base, calze partit fins als dos terços, divisions lanceolato-acuminades, trinerves, corol·la d'un groc franc, igual o poc més llarga que el calze **Chl. imperfoliata.**

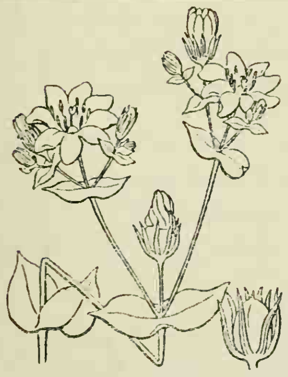
Ch perfoliata

1,815. — Ch. perfoliata L.

(perfoliata, *inadequadament, car aquí les fulles són travades.)*

Tija de 2-6 dm, dreta, simple o ramificada superiorment, glauca; fulles basilars *transsovades*, breument peciolades, en rosetó, les caulinars *ovato-triangulars, oposades, travades en tota l'amplada de llurs bases;* flors d'un *groc viu* hexa-octòmeres, en cimes pauciflores; *calze profundament partit en lacínies linears, alenades, uninerves,* esteses; corol·la mitjana (15 mm), de lòbuls oblongo-obtusos, *molt més llarga que el calze;* càpsula ovoide.

Subsp. *Ch. serotina Koch; Ch. perfoliata* γ *sessilifolia* Grisb. — Fulles basilars transovades, subpeciolades,. les caulinars ovades, arrodonides o travades a la base, divisions calicinals lanceolato-linears, una mica més curtes que la corol·la, aquesta d'un groc pàl·lid.

Geografia. — Freqüent en paratges argilosos, humits, des de la costa fins al Pireneu. = La Garrotxa, Olot (Vay.).

La subsp *Chl. serotina* Koch, a Prat de Llobregat. = Comú a la Plana de Vic, Manlleu, Torelló, Esquirol, *et alibi;* Llers, Pont de Molins (Sen.!). — Juny-Jul.

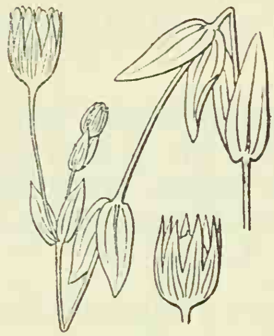
Ch. imperfoliata

1,816. — Ch. imperfoliata L.

(per les fulles lliures, no travades a la base.)

Tija d'1-2 dm, simple o ramificada a la meitat superior, glauca; fulles basilars *transovades*, en rosetó, les caulinars *oblongo-lanceolades, poc o gens travades a la base;* flors d'un groc franc, calze partit fins als dos terços, divisions lanceolato-acuminades, trinerves, quasi iguals a la corol·la; càpsula ovoide, aguda.

Geografia. — Prats i sorrals humits del litoral: Salou, Tarragona, abundant. = Yeb (Vay.); Castelldefels (Sen.). — Jul.-Ag.

Gènere 499. — GENTIANA L.

(Nom usat ja per Dioscòrides; *Gentianam invenit Gentium rex Illyriorum, ...* Plini, l. XXV, c. 34.)

Flors grogues, blaves o violàcies; calze tubulós, acampanat o espatiforme, fes en 4-10 particions, generalment cinc; corol·la infundibuliforme, acampanada o rotàcia, fesa també en 4-10 lòbuls; androceu de 4-10 estams, inclusos, amb les anteres no cargolades després de la dehiscència; estil nul o molt curt, dos estigmes persistents, càpsula envolta per la corol·la marcescent, unilocular, bivalva. Herbes anuals o perennes, glabres, de fulles enteres, les basilars generalment en rosetó.

1 { Flors grogues, en fascicles axil·lars i terminals, fulles basilars peciolades, d'uns 15 × 8 cm, amb 5-7 nervis, plantes d'un metre o més d'alçada . . . . 2.
Flors blaves o violàcies, fulles radicals sèssils, de 6 × 2 cm com a dimensions màximes, amb 1-5 nervis, plantes de 3-50 cm . . . 3.

2 { Flors d'un groc viu, pedicel·lades, corol·la rotàcia, sense plecs a la gorja, fesa en 5-9 lòbuls lanceolats, anteres lliures . . . . . . **G. lutea.**
Flors d'un groc pàl·lid, sèssils, corol·la acampanada, amb plecs a la gorja i dividida en sis lòbuls ovato-oblongs, anteres soldades **G. Burseri.**

3 { Corol·la amb franges al marge o a la gorja . . . . 4.
Corol·la sense franges al marge ni a la gorja . . . . 6.

4 { Corol·la amb franges al marge, estigmes connivents, càpsula llargament estipitada, flors blaves, solitàries, planta perenne, de fulles lanceolato-linears, uninerves . . . . **G. ciliata.**
Corol·la amb franges a la gorja, estigmes revoluts, càpsula sèssil o breument pedicel·lada . . . . 5.

5 { Flors blaves, aproximadament d'1 cm, llargues, solitàries, sobre peduncles 4-10 vegades més llargs que la flor, calze partit en 4-5 divisions, corol·la ciatiforme, fulles uninerves . . . . **G. tenella.**
Flors violàcies, rarament blanques, d'uns 3 cm de llarg, en cimes bípares, sobre peduncles més curts que la flor, calze quadripartit, corol·la acampanada, fulles amb 3-5 nervis . . . . **G. campestris.**

6 { Plantes anuals, d'arrel prima, sense estolons, sinus de la corol·la sense plecs ni lòbuls, flors blaves, petites, generalment solitàries, calze tubulós, amb cinc lòbuls i alat, corol·la infundibuliforme, plantes de 5-15 cm, de fulles ovades . . . . **G nivalis.**
Plantes perennes, de rizoma estolonífer, sinus de la corol.la amb plecs o lòbuls . . . . **7.**

7 { Tija, generalment, de més de 10 cm, molt fullosa i multiflora . . **8.**
Tija rarament de més de 10 cm, poc fullosa i quasi sempre uniflora . . . . **9.**

8 { Flors sèssils, fasciculades a l'extrem de la tija, llargues d'uns 2 cm, tetràmeres, corol·la tubuloso-claviforme, anteres lliures, tija corbada, ascendent, fulles amb 3-5 nervis . . . . **G. Cruciata.**
Flors pedicel·lades, solitàries a l'axil·la de les fulles superiors, llargues d'uns 4 cm, pentàmeres, corol·la acampanada, anteres soldades, tija dreta, fulles uninerves. . . . . **G. Pneumonanthe.**

9 { Flors de 3-6 cm, corol·la acampanada, amb el tub inflat, calze igual a $^1/_4$ de la longitud de la corol·la, anteres soldades . . . . . . **10.**
Flors de 2-3 cm, corol·la infundibuliforme, calze igual a la meitat de la longitud de la corol·la, anteres lliures. . . . . **11.**

10 { Tija quasi nul·la, amb un parell de fulles, flors de 3-4 cm, solitàries, blaves, lòbuls de la corol·la obtusos, fulles del rosetó ovades, d'un centímetre, obtuses, uninerves . . . . **G. alpina.**
Tija de 2-12 cm, amb dues parelles de fulles, flors de 5-6 cm, solitàries, d'un blau violaci, lòbuls de la corol·la aguts, mucronats, fulles del rosetó el·líptiques o bé oblongues, de 3-5 cm, submucronades, amb 1-3 nervis . . . . **G. Kochiana.**

11 { Flors violàcies, calze cilíndric, apèndixs dels sinus de la corol·la iguals a la meitat dels lòbuls, denticulats, càpsula estipitada, tija molt fullosa, fulles linears . . . . **G. pyrenáica.**
Flors blaves, calze amb cinc angles, apèndixs dels sinus de la corol·la iguals a un quart dels lòbuls, bífids, càpsula sèssil, tija amb poques fulles, aquestes el·líptico-lanceolades . . . . **G. verna.**

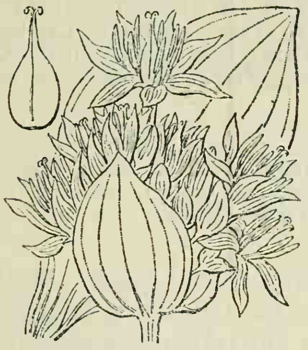

G. lutea

1,817. — G. lutea L.

(del llatí luteus, *groc, pel color de les flors.)*

Sinonímia. — Genciana; *cast.*, genciana, quina de Europa; *fr.*, gentiane.

Perenne, rizoma llarg, gruixut, ramificat, tija d'1 m i més, forta, cilíndrica, dreta, simple, finament estriada, fistulosa; fulles grans, el·líptiques, de 5-7 nervis convergents a l'àpex, les basilars peciolades, les superiors amplexicaules; flors d'un groc *viu, pedunculades, fasciculades a l'àpex i a l'axil·la de les fulles* en la meitat superior de la tija; calze membranós, fes d'un costat, *espatiforme; corol·la rotàcia, sense plecs a la gorja, fesa en* 5-9 *lòbuls lanceolats, aguts, estesos en estel;* anteres linears, lliures, estigmes revoluts; *càpsula ovoide acuminada,* llavors ovades, comprimides, alades.

Geografia. — Prats i boscos de les altes valls: Montseny, sobre S. Marçal; Núria, La Molina. = Bergadà, Noucomes, Segalers, Collsacabra Surroca (Csta.); Setcases (Isern!, Cod.!); Platraver, Puigvertela (Vay.); Vall d'Aran (Llen.!); Castanesa, Ports dels Pireneus centrals (Zett., Csta.); Vall de Tredós (Timb.); Montartó, Ruda (C. et S.). — Jul.

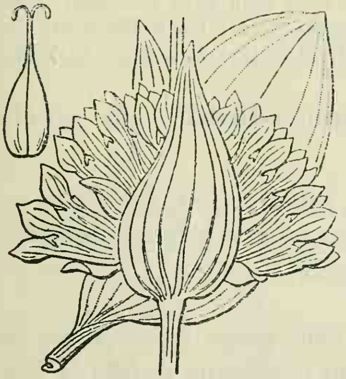

G. Burseri

1,818. — G. Burseri Lap.

(dedicada a J. Burser, *professor a la Ritterakademie de Soroe, Zelanda, en començar el segle* XVII.)

Perenne, rizoma cilíndric, gruixut, tija de 3-6 dm, forta, cilíndrica, dreta, simple, finament estriada, fistulosa; fulles grans, el·líptico-oblongues, amb 5-7 nervis convergents a l'àpex, les basilars atenuades en pecíol, les superiors més estretes, acuminades, amplexicaules; *flors d'un groc pàl·lid, sèssils, en fascicles densos, axil·lars i terminals,* que ocupen l'extremitat de la tija; calze membranós, fes d'un costat, *espatiforme; corol·la campanulato-obcònica, amb plecs a la gorja, dividida en sis lòbuls ovato-oblongs, aguts,* tres vegades més curts que el tub; anteres soldades en tub; càpsula ovoide, aguda.

Geografia. — Boscos i pastures de les altes muntanyes: Núria, cap a Finestrelles i al peu de la Creu d'en Riba, r. = Bosc de la Mare de Déu (Puigg., Trem.); Setcases, Carençà, Vall de Llo (Bub.); cap a Queralps (Vay.); Pireneus centr. (Csta.); Port de la Picada (Zett.); Pomero, Gausac, Montgarri (Llen.); Valls de Juela i de Tredós, Coll de Bareges (C. et S.). — Jul.-Ag.

G. ciliata

1,819. — G. ciliata L.

(*pels lòbuls de la corol·la* ciliats.)

Perenne, rizoma prim, tija d'1-2 dm, dreta, flexuosa, angulosa, alada, simple, fullosa fins a l'àpex, escamosa a la base; fulles lanceolato-linears, agudes, uninerves, les inferiors escamiformes, totes *breument travades; flors blaves,* grandetes (de prop de 4 cm de llarg), *terminals, solitàries,* amb el calze acampanat, quadrífid, de lòbuls *ovato-lanceolats, llargament acuminats, membranoso-hialins a la base,* més curts que el tub; corol·la acampanada, *profundament quadrífida,* amb els lòbuls oblongs, denticulats superiorment, franjats als marges, nua a la gorja; *estigmes ovats, connivents i càpsula ovoide, llargament estipitada.*

Geografia. — Pastures i boscos pedregosos de les muntanyes calisses: Vall de Ribes, Ripoll. = Berga (Salv !); Pireneus i muntanyes d'Olot, Sta. Pau, Muntanya del Mont, Rocabruna, Monars, Baget, Camprodon (Vay.); Cerdanya francesa (Sen.!); Penya Blanca, (Zett.); al peu del Port de Benasc (Lap.); Ribera de Ruda (Llen.!); Montartó (C. et S.). — Jul.-Set.

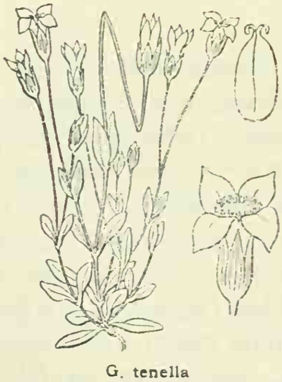

G. tenella

1,820. — G. tenella Rottb. — G. glacialis Thom.

(*del llatí* tenellus, *petitó, delicat, per la seva exigüitat;* glacialis, *per fer-se a les altes muntanyes, a la zona dita glacial.*)

Anual, d'arrel molt prima i tija de 2-8 cm, prima, generalment ramificada des de la base, poc fullosa; fulles petites, subsèssils, les inferiors acostades, espatulades, les caulinars oblongues, obtuses, curtes, escasses, uninerves; *flors blaves,* petites (8-12 mm de llarg), solitàries a l'àpex de peduncles capil- lars (2-5 cm), drets, 4-10 *vegades més llargs que la flor;* calze profundament partit en 4-5 lòbuls

ovato-lanceolats, desiguals, més curts que el tub de la corol·la; aquesta *ciatiforme, franjada a la gorja,* fesa en 4-5 *lòbuls ovato-lanceolats, quasi iguals al tub; estigmes revoluts i càpsula ovoide, sèssil.*

Geografia. — Pastures humides de les altes muntanyes: Coma d'Orri, prop de Setcases, r. r. (Vay.); Coma d'Eina (Sen.!); Vall d'Eina i Penya Blanca (Bub.); carenes frontereres de les valls de Morens i Llo (Gaut.); Pireneus centrals i orientals (Rouy); Port de Benasc, prop del lloc anomenat *Cuatre Lagos* (Lezat, ex Zett.); Port de Montjoia (C. et S.). — Jul.

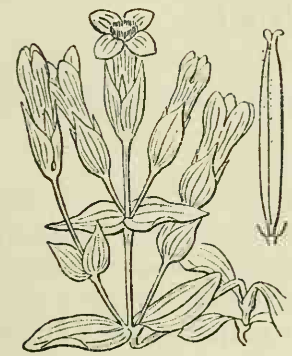

G. campestris

1,821. — G. campestris L.

(genciana campestre, *qualificatiu inconcret, si hom pren campestre per camperol, o inadequat, si hem d'entendre que és pròpia de les terres de conreu; habita in* pratis siccis, *segons frase del propi autor de l'espècie.)*

Anual, d'arrel prima i tija de 5-20 cm, dreta, angulosa, simple o ramificada; fulles d'un verd fosc, les basilars transovades, en rosetó, les caulinars ovato-lanceolades, agudes, amb 3-5 nervis; flors d'un violat *fosc,* rarament blanques, grandetes (d'uns 3 cm), *en cimes bípares paniculades,* peduncles més curts que les flors; calze partit en quatre divisions, de les quals les dues exteriors són *amplament ovato-acuminades,* i les dues interiors, totalment recobertes per aquelles, *linears, acuminades; corol·la acampanada,* dividida en quatre *lòbuls ovato-obtusos, barbada a la gorja; estigmes revoluts i càpsula estretament el·lipsoidal, subestipitada.*

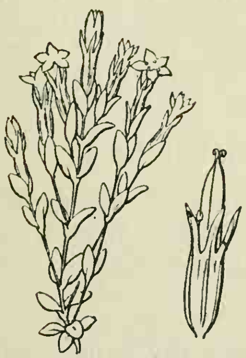

G. nivalis

Geografia.—Núria, des del Salt del Sastre; Peguera. = Puigsacau, Platraver, Cabrera i en tot el Pireneu (Csta.); muntanyes d'Olot (Vay.); S. Feliu de Pallerols, Setcases (Cod.!); Vall d'Aran (Llen.); Montartó, Tredós, Ruda, Beret (C. et S.). — Jul -Ag.

1,822 — G. nivalis L.

(per viure entre les neus de les altes muntanyes, a la zona nival.)

Anual, arrel i tija primes, aquesta de 5-15 cm, dreta, generalment ramificada des de la base, poc fullosa; fulles petites, les basilars transovades, ordinàriament en rosetó, les caulinars ovades, dretes, amb nervis poc marcats; flors *blaves,* petites (1-2 cm de llarg), *solitàries, terminals i axil·lars,* amb el calze *tubulós, quinquèfid,* d'angles *alato-carenats,*

lòbuls *linear-acuminats, quasi iguals al tub de la corol·la,* i aquesta *infundibuliforme,* nua a la gorja, 15 *lobulada,* de lòbuls *ovato-aguts;* càpsula *el·lipsoidal,* sèssil.

Geografia.—Pastures de les altes muntanyes: Núria, cap a Finestrelles i Coma de Vaca. = Setcases, Costabona, Espinavell (Vay.); Carençà, Port de Benasc (Bub.); Vall d'Aran, Montcorbison (Llen.); Ports de Benasc i de la Picada (Zett.); Vall de Juela, Ruda (C. et S.). — Jul.-Ag.

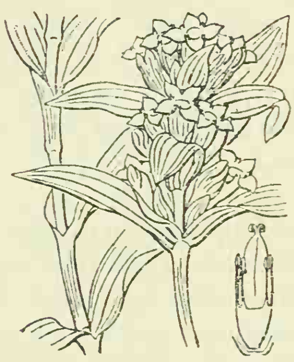

G. Cruciata

1,823. — G. Cruciata L.

(és una de les plantes anomenades Cruciata *pels autors prelinneans, per tenir els parells de fulles creuats.)*

Perenne, tija d'1-3 dm, curvato-ascendent, cilíndrica, generalment simple, molt fullosa; fulles oblongo-lanceolades, obtuses, *tri-quinquenerves,* les caulinars *llargament travades i embeinadores;* flors *blaves* mitjanes (20-25 mm de llarg), en *densos fascicles terminals,* ultrapassats per les fulles superiors, i en *fascicles axillars pauciflors;* calze *membranós, curt, quadridentat o fes i espatiforme;* corol·la *tubulato-claviforme,* amb quatre plecs a la gorja, *quadrilobulada,* amb els lòbuls ovats, ordinàriament separats per 1-3 petites dents agudes; anteres *lliures,* estigmes *revoluts,* càpsula *breument estipitada.*

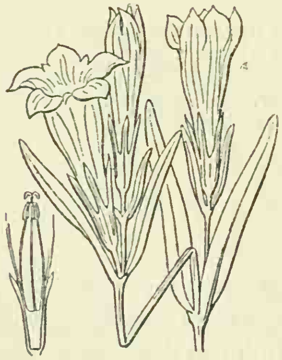

G. Pneumonanthe

Geografia. — Boscos i pastures pedregoses, calisses, de les muntanyes: Vall de Ribes i Castellar de N'Huc, abundant; Olot, a Sta. Maria de la Cot. = Berga (Grau!); Cabrera (Salv.!, Csta.); Vilallonga, Camprodon (Isern!); Espunya, Puig s'Estela, prop d'Olot (Vay.); Ripoll, S. Joan de les Abadesses (Sen.); Tredós, dessota del Port de Beret (C. et S.). — Juliol-Setembre.

1,824. — G. Pneumonanthe L.

(és el Pneumonanthe *de L'Obel, autor prelinneà; paraula formada dels mots grecs* πνεύμων, *pulmó, i* ἄνθος, *flor, perquè és una mena de pulmonària.)*

Perenne, tija d'1-3 dm, dreta, lleugerament angulosa, ordinàriament simple, fullosa; fulles *lanceolato-linears,* uninerves, una mica revoludes pel marge, *curtament travades i embeinadores,* les inferiors *escamiformes;* flors *blaves,* grans (prop de 4 cm de

llarg), *pentàmeres, pedunculades, solitàries (rarament geminades), terminals* les unes i a l'axil·la *de les fulles superiors* les altres; calze tubulós, quinquèfid, de divisions *linears, agudes,* quasi tan llargues com el tub; corol·la *acampanada, quinquelobulada,* de lòbuls *ovato-aguts,* freqüentment separats per una dentícula aguda; anteres *soldades,* estigmes *revoluts,* càpsula *el·lipsoidal, estipitada.*

Geografia. — Prats i pastures humides o torboses: La Cerdanya, prats del Mas Arabó, 23 Ag. 1891 *legi.* — Voltants de La Manera (Compy. ex Vay.); Pireneus (G. et G., Coste, Isern ex Colm.). — Jul.-Set.

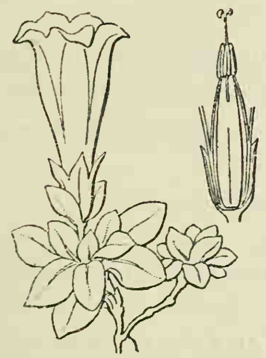

G alpina

1,825. — G. alpina Vill. — G. acaulis L. γ parvifólia G. et G.

(per viure als Alps; parvifolia, *per les fulles petites, comparades amb les de l'espècie següent.)*

Perenne, de rizoma *gruixut, no truncat,* que produeix *estolons subterranis llargs, filiformes;* tija molt curta, *quasi nul·la,* cilíndrica, que porta un parell de fulles *més petites* que les disposades en *rosetó basilar,* ovades, d'1-2 cm de llarg, *quasi tan amples com llargues, uninerves,* que es tornen grogues per la dessecació; flors *blaves,* grans (3-4 cm de llarg), *subsèssils, solitàries, terminals,* més llargues que el rosetó i la tija; calze *obcònico-acampanat,* igual a la quarta part de la corol·la, *quinquelobulat,* de lòbuls *ovato-lanceolats, poc o gens contrets a la base;* corol·la *tubulato-acampanada,* amb la gorja tacada de verd; anteres *soldades,* càpsula *sèssil.*

Geografia. — Pastures de les altes muntanyes: Núria, Coll de Pal, La Molina, Collet de Tosses Peguera, bastant freqüent. = Surroca, Setcases, Puigsacau (Isern!); Costabona, Coll d'Ares; Platraver, Morens, Pla de Campmagre; muntanya de Falgas, Espinavell (Vay.); Ports de la Picada i de Benasc (Zett.), i d'Ourets, Montluda (Llen.). — Jul.-Ag.

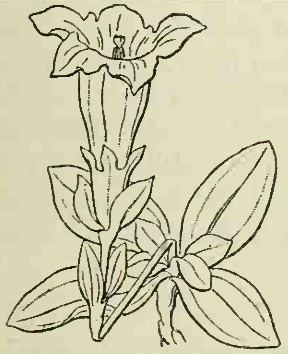

G Kochiana

1,826. — G. Kochiana Perr. et Song. — G. excisa Presl — G. acaulis α latifólia G. et G.

(dedicada per Perrier i Songeon a W. D. J. Koch, autor de la Synopsis Florae germanicae et helveticae, *on aquesta genciana, segons els referits botànics, fou presa per altra;* excisa, *del llatí* excisus, *tallat, arruïnat, al·ludint a la seva petitesa.)*

Perenne, de rizoma gruixudet, curt, truncat, generalment *sense estolons subterranis;* tija de

2-12 cm, amb dos parells de fulles, quasi cilíndrica; fulles *blanes, no marcescents,* poc lluents per sobre, grans, *el·líptiques* o *transovades,* obtusiúscules, uni-trinerves, de nervis poc marcats, les basilars en rosetó, atenuades en pecíol curt, les caulinars més petites, ovato-lanceolades, *travades,* agudes; flors *blaves,* molt grans (5-6 cm de llarg), *solitàries, terminals;* calze obcònico-acampanat, quinquelobulat, de lòbuls *oblongo-lanceolats, lleugerament contrets a la base,* separats per sinus *arrodonits* o com *truncats;* corol·la quinquelobulada, *tubuloso-acampanada,* de lòbuls *ovats, aguts* o *acuminats,* tacada a la gorja d'un verd fosc que es torna negre.

Subesp. *G. angustifolia* Vill. — Difereix del tipus pel rizoma estolonífer, d'estolons *subterranis, prims;* per les tiges amb angles prominents, fulles més estretes, *oblongues* o *lanceolato-oblongues,* divisions calicinals mucronades, més contretes a la base.

Geografia. — Pastures de les altes muntanyes : Montgrony, al bosc de Santou; Capcir (Sen.); prats del Portilló, d'Artiga de Viella, Ruda, Aiguamoix (Llen.!); Juela, Tredós (Timb.); Ruda (C. et S.). — Jul.

N. B. Entre les plantes portades per Llenas de la Vall d'Aran n'hi alguna de la subsp. *G. angustifolia* Vill. ben caracteritzada per diverses particularitats, fins pels *estolons subterranis.*

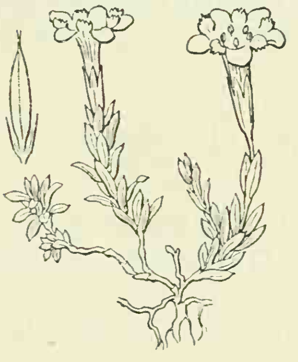

G. pyrenaica

1,827. — G. pyrenaica L.

(per viure als Pireneus.)

Perenne, amb el rizoma curt, que produeix tiges floríferes de 3-7 cm, ascendents, uniflores, fulloses; tiges estèrils curtes, cespitoses; fulles lanceolato-linears, petites, consistents, uninerves, mucronades, semiamplexicaules, escabres al marge; flors *violades,* de 2-3 cm, solitàries, curtament pedunculades; calze cilíndric, *no alat, quinquelobulat,* de lòbuls *lanceolato-acuminats,* iguals a la meitat del tub; corol·la *hipocrateriforme,* doble llarga que el calze, *quinquelobulada,* de lòbuls *ovats, obtusos, doble majors que els apèndixs denticulats dels sinus;* càpsula *el·lipsoide, estipitada.*

Geografia. — Pastures humides de les altes mutanyes : Núria, Coll de Pal. = Setcases (Isernl); Costabona, Collet de Tosses i altures de La Cerdanya (Vay.). — Jul.

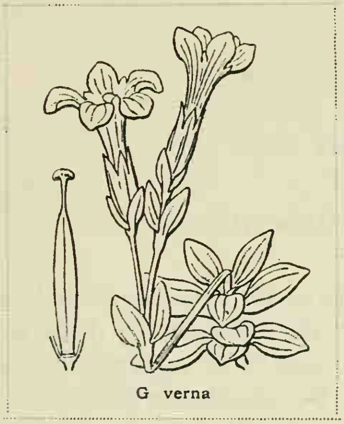

1,828. — G. verna L.

(del llatí ver, *la primavera, per ésser molt primerenca.)*

Perenne, de rizoma curt, filiforme, molt ramificat, cespitós, que produeix tiges floríferes de 3-12 cm, dretes, anguloses, poc fulloses, i d'altres estèrils terminades en rosetó; fulles ovades o el·líptico-lanceolades, agudes o acutiúscules, uni-trinerves, les basilars en *rosetó,* les *caulinars més o menys distants;* flors *blaves,* d'un blau fort, grans (3-4 cm de llarg), *solitàries;* calze *quinquèfid, angulós,* de lòbuls *lanceolato-linears, acuminats, més curts* que la *meitat del tub;* corol·la *infundibuliforme,* de doble llarg que el calze, *quinquelobulada,* de lòbuls *ovato-obtusos,* amb els apèndixs dels sinus *iguals a la quarta part dels lòbuls, bífids;* estils *soldats,* càpsula oblonga, atenuada a la base, sèssil.

Raça *G. aestiva* Roem. et Schultes-Calze fructífer ventrut, amb els angles amplament alats, flors més grans, planta de major talla (fins a 12 cm).

Raça *G. brachyphylla* Vill. — Planta nana, fulles curtes, transovato-arrodonides, obtuses.

Geografia. — Pastures de les altes muntanyes: Rasos de Peguera, Coll de Pal, Núria, comuna als prats i torrents. = Surroca, muntanyes de Cerdanya; ports dels Pireneus centrals (Csta.), Setcases (Isernl), S. Pau, Freixenet, Baget, Mare de Déu del Mont, muntanyes de Vidrà i Platraver (Vay.), Ports de Benasc i de la Picada, Penyablanca (Zett.), Salardú, Port de Viella (C. et S.). La raça *G. aestiva* Roem. et Schultes a Núria (Cad. et Senn.), Cerdanya i valls frontereres d'Andorra (Gaut); Marimanya (Llen.l). La raça *G. brachyphylla* Vill., al Puigmal (14 Ag 1891 *legi!*). = Costabona, Montlluís (Gaut.); Rocabruna (Vay.).— Jul.-Ag.

N. B. No consignem la *G. punctata* L., referida per Vayreda al cim de Carençà i a les Conques de Prats de Molló; ni tampoc la *G. ventricosa* L., citada per Companyó als prats humits de la Coma del Tec i Costabona, perquè no semblen ésser plantes pirenenques.

Gènere 500. — SWERTIA L.

(Gènere dedicat a Em. Swert, botànic holandès del segle XVII.)

Flors d'un blau violat, esquitxades de punts negres, pedunculades, axil·lars i terminals, formant una panícula estreta; calze quinquepartit, de divisions lanceolato-linears, uni-trinerves; corol·la rotàcia, nua a la gorja, quinquepartida, de divisions oblongo-lanceolades, amb 1-2 glàndules pestanyoses a la base; 5 estams, estil nul, 2 estigmes, càpsula unilocular, bivalva. Herba perenne, de rizoma curt, truncat, fibrós, amb la tija de 2-4 dm, estriada, dreta, glabra, poc fullosa, fulles ovades o bé ovato-oblongo-lanceolades, 5-7nerves, les basilars llargament peciolades, les caulinars superiors sèssils, totes enteres.

S. perennis

1,929. — S. perennis L.

(perenne, *que viu uns quants anys.)*

Geografia. — Aiguamolls i llocs torbosos de les altes muntanyes : Núria, cap a Noucreus i Coma d'Eina. = Solaneta de Costabona (Vay.), carena fronterera de la Vall de Mantet a la d'Err (Gaut.), Bassivé (Puj. J.), Castanesa (Zett.), tota la Vall d'Aran (Llenas), Tredós, Beret (C. et S.). — Ag.

Gènere 501. — MENYANTHES L.

(Del grec μήν, mes, i ἄνθος, flor, per les virtuts medicinals d'aquesta planta, tinguda per emenagoga.)

Flors albo-rosades, en raïm bracteolat sobre un llarg peduncle radical axil·lar; calze quinquepartit, de lòbuls lanceolato-obtusos; corol·la infundibuliforme, caduca, de cinc lòbuls triangulars pàtulo-reflexos, llargament barbats interiorment; cinc estams, estil filiforme, persistent, estigma bilobulat, càpsula globulosa, unilocular, semidehiscent per dues valves a l'àpex, llavors ovoides comprimides. Herbes perennes, de rizoma curt, gruixut, articulat, cobert per les beines de les fulles antigues; fulles trifoliolades, alternes, de pecíol llarg, rodó, embeinador, de folíols transovats, enters o denticulats.

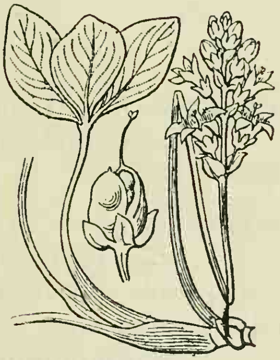
M. trifoliata

1,830. — M. trifoliata L.

(per les fulles trifoliolades.)

Sinonímia. — Trèvol lluent; *cast.*, trébol de agua o acuático, trébol de castor; *fr.*, trèfle d'eau.

Geografia. — Llocs inundats : Setcases, Puigcerdà (Quer, Palau), La Cerdanya, estany de Pradell (Gaut.); Vall d'Aran, Riera de Ruda, al peu del Port de la Bonaigua, abundant (Llenas). — Agost.

Família 78.—CONVOLVULÀCIES Vent.

(Del gènere *Convólvulus.*)

Plantes de flors hermafrodites, regulars, ordinàriament blanques o rosades, solitàries o en espiga capituliforme, calze quinquepartit, persistent, corol·la tubuloso-acampanada, de prefloració torçada, 5 estams, 2 estils o estil bífid, fruit càpsula bilocular, bivalva, uni-disperma. Herbes de tija freqüentment voluble, fulles alternes i sense estípules.

1	2 estils, corol·la quinquèfida, subescariosa, fulles petites (uns 5 mm de llarg)	**Cressa.**
	1 estil, corol·la entera o quasi quinquelobulada, petaloide, fulles molt més grans	2.
2	Càpsula bilocular	3.
	Càpsula tri-quadrilocular	5.
3	Calze cobert per dues bràctees foliàcies, càpsula bivalva amb l'embà superiorment incomplet	**Calystégia.**
	Calze nu, càpsula quadrivalva, amb l'embà complet	4.
4	Sèpals iguals, corol·la acampanada, 1 estigma globulós, cel·les de la càpsula polispermes	**Ipomoea.**
	Sèpals quasi iguals, corol·la infundibuliforme-acampanada, 2 estigmes cilíndrico-linears, revoluts, cel·les de la càpsula uni-dispermes	**Convólvulus.**
5	Estigma capitato-bilobulat o bilobulat, cel·les monospermes, tija ajaguda, fulles grans, anguloses, planta perenne, glabra	**Batatas.**
	Estigma globulós, indivís, granulós, cel·les dispermes, tija voluble, fulles mitjanes, cordiformes, planta anual, piloso-hirsuta	**Pharbitis.**

Gènere 502. — CRESSA L.

(Del grec Κρῆς, cretenc, per haver-la coneguda de Creta des de molt antic.)

Flors albo-rosades, petites, subsèssils, en espiga capituliforme, terminal; calze quinquepartit, de lòbuls ovato-lanceolats, peluts; corol·la infundibuliforme, quinquèfida, de lòbuls ovato-aguts, plans; estams exerts, dos estils, estigmes capitats, càpsula ovoide, uni-bilocular, bivalva, ordinàriament monosperma. Herba perenne, tija d'1-2 dm, dreta, rodona, molt ramificada, molt fullosa, fulles petites, d'uns 5-6 mm, les inferiors ovades, les superiors ovato-lanceolades o lanceolades, agudes, sèssils, alternes, molt acostades, grisenques, pubescents.

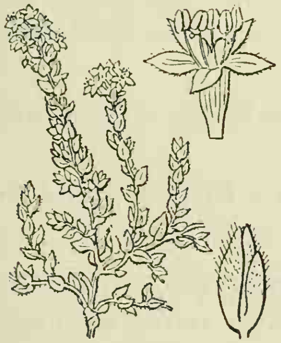

C. crética

1,831.—C. crética L.

(per ésser planta de Creta.)

Geografia.. — Terres salobrenques: Urgell, a l'Estany d'Ibars, 31 Ag. 1894 legi (Vidit Pau).

Gènere 503. — CALYSTÉGIA R. BR.

(Del grec κάλυξ, calze; στέγω, jo cobreixo, per les bràctees que envolten el calze.)

Flors blanques o rosades, grans, solitàries, sobre llargs peduncles axil·lars; calze cobert per dues bràctees foliàcies, amb els lòbuls ovats; corol·la infundibuliforme-acampanada; un estil, dos estigmes, embà de la càpsula incomplet per la part superior. Herbes perennes, de tija voluble o radicant, fulles cordiformes o reniformes, llargament peciolades.

1 { Tija voluble, d'1-3 m, fulles grans, sagitato-cordiformes, corol·la blanca, bràctees calicinals cordiformes a la base . . . . **C sépium.**
Tija radicant, d'1-6 dm, fulles petites, reniformes, corol·la rosada, bràctees calicinals arrodonides a la base . . . . . . **C. Soldanella.** }

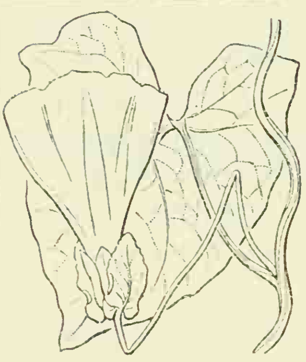

C. sépium

1,832. — C. sépium R. Br. — Convolvulus sépium L.

(per créixer enramada a les tanques; del llatí sepes, *la tanca.)*

Sinonímia. — Corretjola gran, campanetes; *cast.*, campanilla mayor, corregüela mayor, soga de árboles; *fr.*, grande vrillée.

Perenne, tija d'1-3 m, voluble, angulosa, verda, glabra, fulles *grans*, peciolades, *sagitato-cordiformes*, amb les orelletes *truncades obliquament* i generalment *anguloso-dentades;* flors *grans, blanques*, sobre llargs peduncles axil·lars, uniflors, solitaris, amb dues bràctees terminals aplicades al calze, *grans, foliàcies, ovato-cordiformes;* sèpals *ovato-lanceolats, més curts* que les bràctees; càpsula globulosa.

Geografia.—Canyars i bardissars de tot el país, des de la costa a la regió subpirenenca.—Juny-Set.

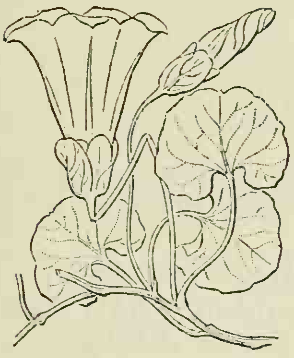
C. Soldanella

1,833. — C. Soldanella R. Br. — Convolvulus Soldanella L.

(*és la* Soldanella maritima minor *de Bauhin*, i d'ací el nom específic linneà.)

Sinonímia. — Campaneta de mar; *cast.*, col o berza marina; *fr.*, chou marin.

Perenne, tija d'1-6 dm, radicant, angulosa, rogenca, glabra; fulles *petites*, peciolades, *reniformes*, enteríssimes, amb les orelletes *rodones;* flors *grans*, *rosades*, sobre llargs peduncles axillars, uniflors, solitaris, amb dues bràctees terminals aplicades al calze, *grans, foliàcies, ovato-rodones a la base;* sèpals *ovats, obtusos, tant o més llargs* que les bràctees; càpsula ovoide, aguda.

Geografia. — Platges arenoses de Salou, Castelldefels, litoral de Barcelona, L'Escala, Golf de Roses *et alibi.* — Maig-Jul.

Gènere 504. — IPOMOEA L.

(Del grec ἴψ, ἰπός, el cuc, per la semblança de la tija d'alguna d'aquestes plantes, més o menys retorçada, voluble, amb el cos allargat i sovint recorbat o cargolat dels cucs.)

Flors purpurines, grans (5-8 cm), axil·lars, solitàries o geminades, pedunculades, amb el calze acampanat, de sèpals ovato-rodons; corol·la acampanada, filaments estaminals peluts a la base, un estigma globulós, càpsula bilocular, quinquevalva, polisperma, llavors piloso-tomentoses. Herba perenne, de tija voluble, de 4-40 dm, glabèrrima, amb les fulles peciolades, les inferiors cordato-rodones, les superiors sagitato-lanceolades, totes acuminades, enteres, venoses.

I. sagittata

1,834.—I. sagittata Poir.—Convolvulus sépium var. roseum Costa.

(per les fulles en forma de sageta *a la base.)*

Geografia. — Abundant als Alfacs (Costa); Albufera de València, a la Mata del Fang (E. i F. Moroder!), prop de S. Carles de la Ràpita (Tex.). — Jul.

Gènere 505. — CONVÓLVULUS L.

(Del llatí *convolvere*, enrotllar, perquè moltes espècies són volubles.)

Flors blaves, blanques o rosades, generalment grans, axil·lars o en capítols terminals, de sèpals quasi iguals, corol·la acampanada o infundibuliforme, amb 5 plecs; estams inclusos, estil filiforme, 2 estigmes linear-cilíndrics, freqüentment revoluts; càpsula globulosa, bilocular, quadrivalva, de cel·les uni-dispermes. Herbes anuals o perennes, de tija freqüentment voluble.

1 { Flors blaves, plantes anuals, de tija no voluble . . . . 2.
Flors blanques o rosades, plantes perennes, de tija freqüentment voluble . . . . 3.

2 { Fulles peciolades, truncades o cordiformes a la base, flors petites (7-12 mm), sobre peduncles axil·lars més curts que les fulles, 2 bràctees pròximes a la flor, càpsula glabra . . . . **C. sículus.**
Fulles sèssils, atenuades a la base, flors mitjanes (2-3 cm), sobre peduncles axil·lars tant o més llargs que les fulles, 2 bràctees separades de la flor, càpsula pubescent . . . . **C. trícolor.**

3 { Fulles lanceolades o linears, atenuades a la base, tiges no volubles, flors en cimes o capítols terminals, rizoma llenyós . . . . 4.
Fulles cordiformes o sagitato-hastades, tija voluble o ajaguda, flors solitàries o geminades sobre peduncles axil·lars, rizoma herbaci . . 6.

4 { Fulles uninerves, linears, sèssils, seríceo-argentines, flors en capítols terminals, corol·la dues vegades més llarga que el calze, càpsula glabrescent . . . . **C. lanuginósus.**
Fulles multinerves, 1-4 flors en cimes bracteolades, terminals, corol·la tres vegades més llarga que el calze, càpsula pilosa . . . . . . 5.

5 { Planta de 5-35 cm, seríceo-argentina, coberta de pèls aplicats, fulles atenuades en pecíol llarg, peduncles més curts que la flor **C. lineátus.**
Planta de 20-50 cm, verda, eriçada de pèls, fulles atenuades en pecíol curt, peduncles molt més llargs que la flor . . . **C. Cantábrica.**

6 { Fulles cordiformes, les inferiors fistonades, les superiors palmatífides, flors grans (3-4 cm), peduncles molt més llargs que les fulles, calze pelut . . . . **C. althaeoídes.**
Fulles sagitato-hastades, enteres, flors mitjanes (uns 2 cm), peduncles més llargs que les fulles, calze glabre . . . . **C. arvensis.**

C. sículus

1,835. — C. sículus L.

(és el Convolvulus siculus minor *de Boccone, planta siciliana.)*

Anual, amb la tija d'1-4 dm, flexuosa, ajaguda o decumbent, simple, pubescent amb pèls aplicats; fulles *peciolades, ovato-agudes, cordiformes* o *truncades a la base, pubescents;* flors *blaves*, petites (7-12 mm), *axil·lars, solitàries*, sobre peduncles *més curts que les fulles*, amb dues bràctees *lanceolato-linears, acostades a la flor, iguals o més llargues que el calze;* sèpals ovato-acuminats, pestanyosos; corol·la a penes doble llarga que el calze, peluda per fora; càpsula *globulosa, glabra.*

Geografia. — Roques del litoral : Cadaqués (Trem. ex Costa); Pir. Or. (Rouy, Coste); Alberes; Banyuls, a Ballaury (Gaut.). — Abr.-Maig.

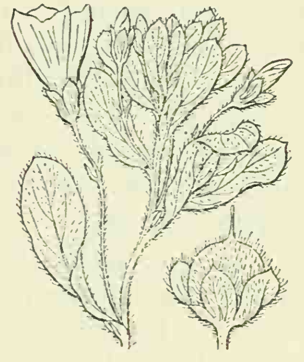
C. tricólor

1,836. — C. tricólor L.

(per les flors de tres colors: *blau, blanc i groc.)*

Sinonímia. — *Cast.*, maravilla, campanilla o corregüela tricolor; *fr.*, belle de jour.

Anual, d'arrel prima, llarga, i tija de 2-4 dm, ascendent, peluda a la part superior, fullosa; fulles inferiors *transovades, atenuades en pecíol*, les superiors *lanceolades, sèssils*, totes *venoses, pubescents, llargament pestanyoses* a la part inferior; flors *blaves* en llur part superior, *blanques* al mig, i *grogues* al fons, mitjanes (2-3 cm), *axil·lars, solitàries*, sobre peduncles *filiformes, flexuosos*, a la fi *recorbats*, peluts, amb *dues bràctees petites, linears, molt apartades de la flor;* calze pelut, de lòbuls *ovato-mucronats*, corol·la 3-4 *vegades més llarga que el calze;* càpsula *globosa, peluda, quasi igual al calze.*

β *meonanthus* (Hoffmsg. et Link) Chois., ap. DC., Prodr. — Divisions calicinals ovato-lanceolades, agudes o acuminades, peludes al mig, albo-escarioses al marge, bràctees petitíssimes, corol·la més petita.

Geografia. — Cultivada i rarament subespontània a Terrassa. = Vinyes de Pedralbes (Compñ.! ex Costa). — Abr.-Juny.

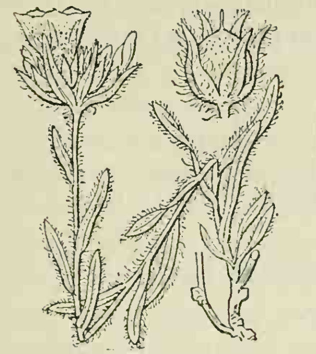
C. lanuginósus

1,837.—C. lanuginósus Desr.

(per la tija i les fulles cobertes de pèls, com si duguessin llana.)

Sinonímia. — Cast., campanilla lanuda, campanilla de Montserrat.

Perenne, de rizoma gruixut, *llenyós*, molt ramificat, multicaule; tiges d'1-3 dm, llenyoses a la base, dretes, peludes, simples, fulloses; fulles *lanceolato-linears*, ascendents, agudes, sèssils, uninerves, *llanoses;* flors *rosades*, mitjanes (2-3 cm), en *dens capítol terminal* llargament pedunculat, voltat de 5-6 bràctees *ovato-oblongues*, tant o més llargues que els calzes, aquests *molt peluts*, de lòbuls *lanceolato-acuminats;* corol·la de *doble llarg* que el calze, amb línies peludes per fora; càpsula *glabrescent.*

β *sericeus* Boiss. — Planta sericeo-argentina, coberta de pèls aplicats, calze un poc més petit.

Geografia.—Muntanyes calisses i àrides: Serralada superior del Vallès immediata a l'estació d'Olesa; S. Salvador; Montserrat; Montcau, sobre Ordal; Montsant.=La Mola (Costa); al fons de S. Puvim, cap a Prats de Rei (Puigg.!), Coll de Jou, de Tarragona (Puj. J.). La β *sericeus* Boiss., a S. Salvador, Montserrat, Castellgalí, Gelida, Costes de Garraf, cap a Sitges, *et alibi.* — Abr.-Jul.

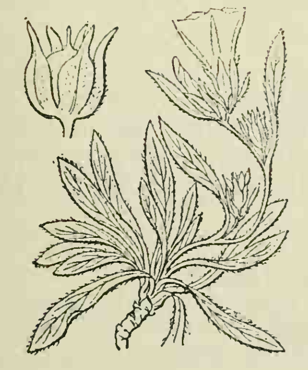
C. lineátus

1,838.—C. lineátus L.

(foliis lanceolatis sericeis lineatis... *diu Linné.)*

Sinonímia. — Cast., campanilla espigada, pelosilla.

Perenne, de rizoma subllenyós, ramificat, tiges de 5-35 cm, dretes o ascendents, herbàcies, piloso-sedoses, cobertes de pèls aplicats, simples o poc ramificades, poc fulloses; fulles *piloso-sedoses; multinerves*, les inferiors *oblongo-lanceolades*, llargament peciolades, les superiors *lanceolato-linears*, subsèssils, totes agudes; flors *rosades*, mitjanes (2-3 cm), en nombre d'1-4 en peduncles terminals i axil·lars, amb pedicels generalment més curts que el calze, bràctees linears iguals

al calze o més llargues; sèpals piloso-sedosos, lanceolato-linears, aguts, corol·la *tres vegades* més llarga que el calze, amb línies peludes a l'interior; càpsula subglobulosa, *acuminada, peluda.*

Geografia.—Terres àrides i estèrils: Castellvell, Monistrol, Castellgalí, des d'on s'estén cap a la Segarra; Tous, Vilafranca del Penedès, Mollerusa, Lleida, al Castell de Gardeny. =Prats de Rei (Puigg !), S. Andreu de la Barca (Salv.!), L'Escala, r. (Vay.).—Maig-Jul.

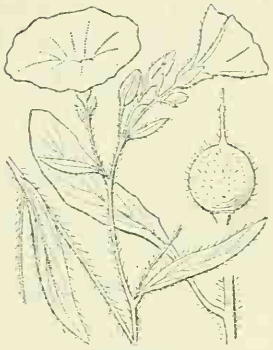
C. Cantábrica

1,839.—C. Cantábrica L.

(pel nom de cantàbrica *amb què era coneguda antigament;* Cantabrica quorundam, *de Clusius, d'on el nom de Linné.)*

Sinonímia. — *Cast.*, campanilla de pobres, montañesa.

Perenne, de rizoma llenyós i tija de 2-5 dm, ascendent, subllenyosa a la part inferior, molt ramificada des de la base, fullosa, eriçada de pèls llargs, estesos; fulles *lanceolades* o *lanceolato-linears,* verdes, peludes, *multinerves,* les inferiors atenuades en pecíol, les superiors sèssils; flors *rosades,* mitjanes (2-3 cm), sobre peduncles molt més llargs que les fulles, 1-4 en petites cimes o glomèruls, formant una panícula *fluixa i estesa,* pedicels més curts que el calze i bràctees *linears, eriçades* com els sèpals, que són *lanceolats, acuminats;* corol·la 2-3 vegades més llarga que el calze, amb línies de pèls en la seva part exterior; càpsula ovoide, aguda, *piloso-eriçada.*

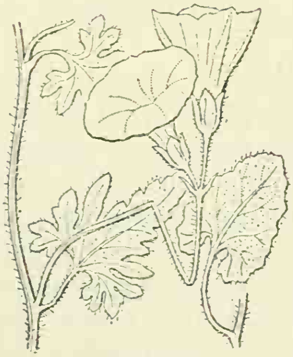
C. althaeoídes

Geografia. — Marges i llocs àrids, incultes: Des del litoral al Vallès, S. Llorenç del Munt, falda del Montseny, Bages i Segarra = Vic, Berga, Olot (Costa), Prats de Rei (Puigg.!), Empordà La Garrotxa (Vay.).—Maig-Juny.

1,740.—C. althaeoídes L.

(per la semblança de les seves fulles amb les del malví; és el Convolvulus argenteus, folio althaeae, *de Bahuin.)*

Perenne, de rizoma gruixut, i tija de 3-10 dm, enfiladísa o voluble, eriçada de pèls estesos, un

poc fullosa, amb les fulles *dimorfes*, les inferiors *ovato-cordiformes*, *sinuato-fistonades*, o *lobulades*, llargament peciolades, les superiors *palmatífides* o *palmatipartides*, de divisions *lanceolades* o *linears*, enteres o dentades, el lòbul terminal *més gran;* flors *rosades*, grans (3-4 cm), *solitàries* o *geminades*, *sobre peduncles axil·lars molt més llargs que les fulles;* bràctees setàcies, bastant distants de la flor, i pedicels més llargs que els sèpals, aquests *peluts*, *escariosos* al marge, *ovato-oblongs*, obtusos, i a vegades mucronulats; corol·la 4-5 vegades més llarga que el calze, amb franges longitudinals peludes en la seva part externa; càpsula ovoide, *glabra*.

Geografia.—Freqüent als marges i paratges herbosos del litoral: Blanes, Lloret, Vallès, *et alibi*. = Litoral de la província de Girona, Empordà (Vay.). — Maig-Juny.

C. arvensis

1,841.—C. arvensis L.

(per viure en els conreus.)

Sinonímia. — Corretjola, campaneta; *cast.*, corregüela, campanilla de pobre; *fr.*, vrillée.

Perenne, de rizoma prim, llargament serpentejant, amb la tija de 2-8 dm, ajaguda, enfiladissa o voluble, glabra o pubescent, prima, angulosa; fulles *sagitades* o *hastades*, d'orelletes *divergents* i *generalment agudes;* flors *blanques* o *rosades*, mitjanes (uns 2 cm), *solitàries* o *geminades*, sobre peduncles *axil·lars*, *filiformes*, *més llargs que les fulles*, *a la fi recorbats;* bràctees petites, linears, bastant distants de la flor; divisions calicinals *curtes*, *ovato-rodones* o *escotades*, escarioses al marge; corol·la 4-5 vegades més llarga que el calze, *glabra;* càpsula *ovoide*, aguda, *glabra*.

Var. *macrophylla* Nob. — Fulles grans (5 × 3 cm), peduncles quasi capil·lars, més curts que les fulles, bràctees més grans i més pròximes a la flor.

Geografia. — Comuna per camps, hortes i paratges herbosos de tot el país, des de la costa fins al Pireneu. La var. *macrophylla* a Gelida. — Maig-Oct.

Génere 506. — BATATAS RUMPH.

(Aquí el nom vulgar, *batatas*, ha estat utilitzat com a genèric; és el *Convolvulus indicus orientalis Inhame s. Batatas*, de Morison, i el *Conv. Batatas* de Linné.)

Flors purpurines, axil·lars, sobre peduncles tri-quadriflors, tant o més llargs que el pecíol, amb el calze acampanat, de divisions acuminades, mucronades, les dues externes més petites; corol·la acampanada, peluda en el fons; base dels filaments estaminals a penes dilatada, estigma capitato-bilobulat o bilobulat, càpsula quadrilocular o bi-trilocular per avortament, de cel·les monospermes, llavors glabres. Planta d'arrel tuberosa, tija radicant, rarament voluble, de 2-7 dm, fullosa, generalment glabra, amb les fulles grans, de 6-18 cm, peciolades, generalment cordiforme-hastades, anguloso-sinuoses, tri-quinquèfides i també enteres.

1,842.—B. édulis Chois.

(edulis, *això és, comestible.)*

Sinonímia. — Moniato; *cast.*, batata, patata de Málaga.

Geografia. — Originària dels països tropicals, és cultivada a la costa de Catalunya [1].

(1) L'Autor no indicà la geografia d'aquesta espècie. (F. Q.).

Gènere 507. — PHARBITIS Chois.

(Del grec φάρδη, tintura, pel color de la corol·la, molt variat.)

Flors purpurines, o de color variable, grans, sobre peduncles axil·lars tri-quinqueflors, més llargs que les fulles, pedicels curts, en umbel·les, bràctees linears, calze acampanat, híspid, de divisions ovato-lanceolades, agudes, desiguals, corol·la campanulato-infundibuliforme, base dels filaments estaminals dilatada, estigma capitat, indivís, càpsula tri-quadrilocular, de cel·les dispermes, llavors anguloses, glabres. Herbes anuals, d'1-4 m, de tija voluble, piloso-híspida, amb pèls reflexos, fulles cordiforme-acuminades, peciolades, enteres, pubescents.

1,843. — Ph. híspida Chois. — Ph. purpúrea Voigt. — Ipomaea purpúrea Lamk.

Sinonímia. — Campanetes de jardí; *cast.*, aurora; *fr.*, volubilis.

Geografia.—Oriünda de l'Amèrica meridional, hom la troba cultivada i subespontània en hortes i jardins. — Ag.-Set.

Família 79. — CUSCUTÀCIES ENDL.

(Derivat del gènere *Cuscuta*, únic que comprèn aquesta família.)

Flors hermafrodites, regulars, blanquinoses o rosades, petites, en glomèruls laterals, generalment pentàmeres, calze fes, corol·la acampanada o abaldufada, amb una corona d'escametes petaloides, generalment franjades, inserida en el tub dessota dels estams, dos estils lliures o soldats en un, fruit en pixidi bilocular, tetrasperm. Herbes anuals, afil·les, sense cotiledons ni clorofil·la, de tija capil·lar, voluble, paràsites d'altres plantes els sucs de les quals absorbeixen mitjançant arrels transformades en xucladors; plantes polimorfes.

Gènere 508. — CÚSCUTA L.

(Del grec Κασύτας, nom d'una planta que alguns interpreten com pertanyent a aquest gènere; altres el fan derivar de l'àrab *kexut*, cuscuta.)

1 { Estils divergents, més curts que l'ovari, estams inclusos, divisions del calze i de la corol·la obtuses, les de la corol·la ascendents, quasi iguals al tub, planta vírido-groguenca . . . . **C. europaea.**
Estils drets, més llargs que l'ovari, estams més o menys exerts, divisions de la corol·la, i generalment les del calze, agudes. **C. Epithymum.**

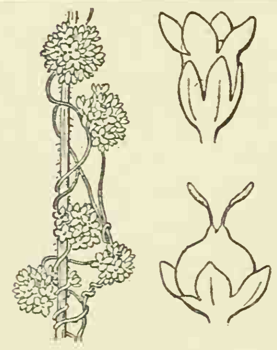

C. europaea

1,844.—C. europaea L.—C. májor DC. (*per viure a* Europa.)

Sinonímia. — Barbes de caputxí, cabells o pèls de farigola; *cast.*, barbas de capuchino, cabellos, cúscuta mayor; *fr.*, cuscute.

Planta de tiges filiformes, d'un verd groguenc, flors d'un blanc rosat, en glomèruls globulosos, premuts, acostats, de 10-15 mm, acompanyats d'una bràctea a la base, calze *quadri-quinquepartit, obcònic, carnós a la base,* de

lòbuls *ovato-obtusos*, que arriben fins a la *gorja de la corol·la*, aquesta *acampanada*, quadri-quinquelobulada, de lòbuls *ovato-obtusos*, quasi iguals al tub, *quasi drets a l'àpex*, escames petites, bífides, dretes, adherides al tub de la corol·la, estams inclusos, estils *divergents*, *més curts que l'ovari*, estigmes linears, *groguencs*, càpsula globosa, gran (doble del calze), llavors ovoides.

Geografia. — Paràsita sobre diverses plantes, especialment urticàcies: Núria, llocs herbosos del Salt del Sastre, sobre la *Urtica dioica*. = Regió inferior del Pireneu de Núria; Freixenet, Olot (Vay.), en algunes parts, sobre *Sambucus Ebulus*, *Urtica dioica*, etc. (Costa); Montgrony, sobre la *Achillea Millefolium* (Sen !). — Jul.-Ag.

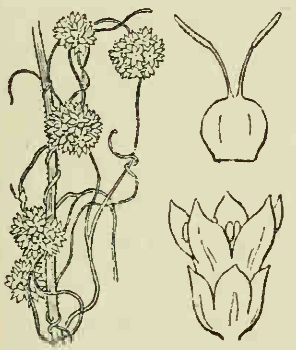

C. Epithymum

1,845. — C. Epithymum Murr. — C. mínor DC.

*(Es l'*Epithymum sive Cuscuta minor, *de Bauhin. Aquest nom,* Epithymum, *el trobem ja en els autors grecs, i fa referència a l'hoste sobre el qual sol viure aquesta espècie, generalment alguna farigola* o Thymus.)

Sinonímia. — Barbes de caputxí, cabells de la Mare de Déu, cabells o pèls de farigola, cabells de tomaní; *cast.*, pitimos, cabellos o flores de tomillo, barbas de capuchino; *fr.*, cuscute.

Planta de tija capil·lar, poc ramificada, generalment vermella, flors d'un blanc rosat, oloroses, en glomèruls *densos, globulosos, de* 5-10 *mm*, acompanyats d'una bracteola, calze *quinquepartit, amplament acampanat*, de divisions *lanceolato-acuminades, esteses a l'àpex*, corol·la *acampanada*, de lòbuls *triangulars, aguts*, molt estesos, a la fi *reflexos*, iguals al tub, escames grans, franjades, *connivents* sobre l'ovari, de manera *que tanquen el tub de la corol·la*, estams *exerts*, estils *drets*, *més llargs* que l'ovari, estigmes linears, d'un *vermell fosc;* planta polimorfa.

Raça *C. Trifolii* Bab. — Calze obcònic, fes fins a la meitat, corol·la ordinàriament blanca, escames més petites, *que no tanquen completament el tub*, flors *més grans, més pàl·lides*, filaments *albo-groguencs*; plantes que creixen formant *cercles regulars i maten llurs víctimes.*

Subsp. *C. planiflora* Ten. — Lòbuls calicinals carnosos, obtusos, estesos, els de la corol·la *ovato-apiculats, més llargs que el tub, molt estesos, mai reflexos*, tots amb un *nervi sortit* en la cara inferior.

Geografia.—Boscos i erms del Vallès i Penedès, paràsita sobre *Thymus, Rosmarinus, Genista Scorpius,* etc., a Bages sobre *Satureia* i altres; abundant a S. Hilari, sobre *Genista sagittalis* i altres plantes pradenques. = Ribes, La Cerdanya, Roses, Vilarnadal, Cabanes, La Garrotxa, Olot, sobre lleguminoses i labiades (Vay.). La raça *C. Trifolii* Bab., a Terrassa, sobre el trèvol, r. = Salardú (C. et S.), a tota la Vall d'Aran, sobre *Medicago sativa* (Llen.). La subsp. *C. planiflora* Ten., a S. Llorenç i a La Mata, sobre *Galium;* a Ribes, sobre diverses lleguminoses; als boscos de Rebost, de l'Alt Bergadà, sobre *Conium maculatum;* Bagà, sobre *Genista Scorpius, Artemisia camphorata, Lavandula Spica,* etc. Probablement cal referir a aquesta planta la *C. Coriariae* Sen. et Pau, de Ripoll, paràsita sobre el roldó. — Jul.-Des.

Família 80. — BORRAGINÀCIES Juss.

(Del gènere *Borrago*.)

Flors hermafrodites, quasi sempre regulars, pentàmeres, en cimes escorpioides, amb el calze fes o partit, persistent, la corol·la amb la gorja nua o ornada de pèls o escames, amb els lòbuls iguals, rarament subbilabiada, un estil ginobàsic, quatre aquenis lliures, rares vegades soldats de dos en dos. Generalment plantes herbàcies, freqüentment híspides, de fulles alternes i sense estípules.

1 { Gorja de la corol·la amb cinc escames convivents . . . . 2.
Gorja de la corol·la glabra o peluda, però sense escames . . . . 9.

2 { Corol·la tubulosa o rotàcia. . . . . 3.
Corol·la embudada o ciatiforme. . . . . 5.

3 { Corol·la tubulosa, de limbe quasi nul, escames de la gorja lanceolades, ciliato-glanduloses, flors groguenques o purpurines, fulles caulinars decurrents . . . . **Symphytum**.
Corol·la rotàcia, escames de la gorja obtuses o escotades, flors blaves, violades o blanques, fulles no decurrents . . . . 4.

4 { Anteres exertes, apendiculades al dors, convivents, escames de la gorja escotades, aquenis convexos, sulcato-tuberculosos, plantes molt híspides. . . . . **Borrago**.
Anteres incluses, no apendiculades, escames obtuses, aquenis còncaus, rugosos, amb el marge dentat, plantes quasi glabres **Omphalodes**.

5 { Aquenis eriçats d'espines o d'agullons ganxuts. . . . . 6.
Aquenis llisos o rugosos. 7.

6 { Aquenis grans, deprimits, totalment coberts d'agullons ganxuts, inserits pel vèrtex de l'angle intern a l'eix central, plantes tomentoses o híspides . . . . **Cynoglóssum**.
Aquenis petits, drets, coberts d'agullons ganxuts solament als angles laterals, inserits per tot l'angle intern a l'eix central, plantes híspides **Echinospérmum**.

Borraginàcies.

7 Aquenis llisos, lluents, ovoides, de base estreta, plantes febles, blanament peludes . . . . **Myosotis.**
Aquenis rugosos o berrugosos, plantes híspides o carnoses . . . . 8.

8 Calze acampanat, regular, escames de la corol·la peludes, aquenis lliures, de base còncava, circuïda d'un marge, fulles totes alternes **Anchusa.**
Calze irregular, foliaci, reticulat, de dues valves aplicades, quinquèfides, escames de la corol·la glabres, aquenis adherits per l'angle intern a l'eix central, fulles florals oposades . . . . **Asperugo.**

9 Cimes sense bràctees, aquenis adherits per l'angle intern a l'eix central, flors blanques, petites, corol·la hipocrateriforme . **Heliotrópium.**
Cimes amb bràctees o fulles florals, aquenis inserits al receptacle per llur base . . . . 10.

10 Corol·la tubulosa, insensiblement eixamplada vers l'àpex i amb la gorja oberta, de limbe curt o irregular. . . . . 11.
Corol·la embudada, bruscament eixamplada a l'àpex, regular i amb la gorja més o menys tancada . . . . 13.

11 Corol·la irregular, subbilabiada, de lòbuls desiguals, estams també desiguals, generalment exerts, aquenis rugoso-tuberculosos, flors blaves, violades o, rarament, blanques. . . . . **Échium.**
Corol·la regular, de dents petites, iguals, reflexes, estams iguals, aquenis llisos, flors grogues . . . . 12.

12 Flors albo-groguenques, anteres incluses, aquenis lliures, albo-verdosos, lluents, bequeruts, fulles caulinars sèssils, d'un verd clar, plantes híspides . . . . **Onosma.**
Flors grogues o purpurines, anteres un poc exertes, aquenis soldats de dos en dos, puntejats de bru, mats, truncats a la base, fulles cordiforme-amplexicaules, plantes glabres, glauques . . . . . **Cerinthe.**

13 Calze fructífer inflat, fes, gorja de la corol·la amb cinc escames barbades o cinc fascicles de pèls, base dels aquenis còncava, circuïda d'un marge. . . . . 14.
Calze fructífer inflat o no, partit, gorja de la corol·la o amb plecs o gibositats, base dels aquenis plana, sense marge. . . . . 15.

14 Flors blaves o d'un violat vermellós, calze fructífer acampanat, gorja de la corol·la amb cinc fascicles de pèls, aquenis llisos, plantes perennes . . . . **Pulmonária.**
Flors blanques o blaves, calze fructífer vesiculós, gorja de la corol·la amb cinc escames barbudes, aquenis rugosos, plantes anuals **Nónnea.**

15 Calze fructífer inflat, gorja de la corol·la glabra o pubescent, aquenis reniformes, rugosos, contrets a la base . . . . **Alkanna**
Calze fructífer no inflat, gorja de la corol·la glabra o amb cinc plecs longitudinals peluts, aquenis ovoides, llisos o trígono-rugosos, truncats a la base . . . . **Lithospérmum.**

Gènere 509. — CERINTHE L.

(*Cerinthe*, nom emprat ja per Plini i per altres autors antics, compost de κηρός, cera, i ἄνθος, flor, per indicar que les abelles cerquen àvidament les flors d'aquestes plantes; *floris avidissimae sunt apes*, diu Bauhin.)

Flors grogues o purpurines, en cimes terminals acompanyades d'amples bràctees foliàcies, calze profundament quinquepartit, acrescent, de divisions subfoliàcies, desiguals, reticulades, corol·la tubulosa, una o dues vegades més llarga que el calze, de gorja nua, quinquedentada, amb dents petites triangulars, reflexes, anteres sagitades, de lòbuls basilars divergents, apendiculades a l'àpex, estil filiforme, exert, aquenis soldats de dos en dos, ovoides, llisos, puntejats de bru, inserits al receptacle per llur base plana i truncada. Herbes anuals o perennes, de fulles amplexicaules i glauques.

1 Anuals, de fulles tuberculoses, pestanyoses, peduncles curts, sèpals pestanyosos, corol·la una o dues vegades més llarga que el calze, de dents acuminades . . . . **C. áspera.**
Perennes, fulles ni tuberculoses ni pestanyoses, peduncles llarguets, sèpals no pestanyosos, corol·la una meitat o un terç més llarga que el calze, de dents obtuses. . . . . **C alpina.**

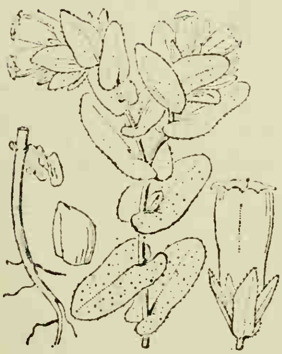

C. áspera

1,846. — C. áspera Roth. — C. májor L. β áspera Rouy.

(*per les fulles cobertes d'*asprors.)

Sinonímia. — *Cast.*, escarapela española; *fr.*, mélinet.

Anual, d'arrel cònica i tija de 3-4 dm, dreta, glabra, rodona, fullosa; fulles aspres, *punctato-tuberculoses*, pestanyoses, les inferiors *transovato-espatulades*, atenuades en curt pecíol, les superiors *ovato-oblongues*, *cordiforme-amplexicaules*,

flors *grogues* o *purpurines*, grandetes, sobre peduncles curts, drets en la maturitat dels fruits; sèpals *oblongs, pestanyosos*, corol·la *una* o *dues vegades més llarga que el calze* (15-16 mm per 6-8), *tubuloso-claviforme*, de dents *curtes, acuminades, recorbades*, anteres iguals als filaments, apèndix curt, acuminat, aquenis grans, *puntejats de bru*.

Geografia. — Roques de Torroella de Montgrí, L'Escala, Ciurana, (Vay.!), Les Garrigues (Gonz.!). — Març-Juny.

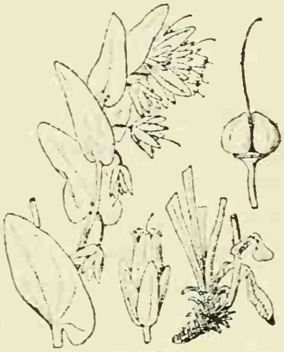

C. glabra

1,847. — C. glabra Mill. — C. alpina Kit.

(per tenir la tija i les fulles pelades; alpina, *per viure als Alps.)*

Perenne, de rizoma gruixut, negre, escamós, que produeix brots estèrils curts, terminats per fascicles de fulles; tija de 2-4 dm, dreta, glabra, fullosa, de fulles primes, llises, *ni tuberculoses ni pestanyoses*, les basilars oblongues, obtuses, atenuades en pecíol, les caulinars amplexicaules, d'orelletes arrodonides; flors petites, groguenques *o purpurines*, sobre peduncles *llarguets, estesos* en la maturitat dels fruits; sèpals *oblongo-lanceolats, no pestanyosos;* corol·la una *meitat* o un *terç* més llarga que el calze (10-12 mm per 4-6), *cilíndrica*, de dents curtes, *triangulars, obtusiúscules, recorbades*, anteres *quatre vegades més llargues que els filaments*, d'apèndix curt; aquenis *petits*, negres, *lluents*.

Geografia. — Pastures i boscos humits de les muntanyes: Pireneus centrals (Rouy), Pic de Gar (Lap.), al costat sud (C. et S.), al Cagir (Timb. et Jourtan). — Maig-Ag.

Gènere 510. — **BORRAGO** L.

(Alguns ho deriven de l'àrab *bu-rasx*, el pare de la suor, per la virtut sudorífica que se li atribueix.)

Flors blaves o violades, grans, regulars, en cimes terminals que simulen una panícula, calze quinquepartit, de divisions lanceolato-linears, tan llargues com la corol·la, connivents en la maturitat dels fruits, poc acrescents; corol·la rotàcia, de lòbuls ovato-acuminats, amb 5 escames, curtes i escotades, a la gorja; anteres exertes, connivents, apendiculades al dors; aquenis sulcato-tuberculosos, de base còncava, circuïda d'un marge. Herbes anuals d'arrel cònica, de tija de 3-6 dm, gruixuda, generalment fistulosa, dreta, ramificada, híspida; fulles rugoses, gruixudetes, les inferiors ovades, llargament peciolades, les superiors oblongues, contretes sobre la base, amplexicaules.

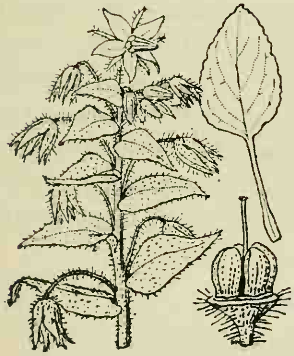

B. officinalis

1,848. — B. officinalis L.

(officinalis, *per haver estat emprada com a medicinal.)*

Sinonímia. — Borratja, borraina; *cast.*, borraja; *fr.*, bourrache.

Geografia. — Freqüent a les hortes, als camps, marges i vores de recs, des del litoral fins a les valls pirenenques. — Abr.-Juny.

Gènere 511. — SYMPHYTUM L.

(Del grec συμφύω, soldar; emprat per Dioscòrides per a designar una d'aquestes plantes, al·ludint a una suposada virtut vulnerària: «*sic dictum a facultate conglutinandi.*» La idea d'aquesta propietat suggerida, probablement, per la concrescència de les fulles i la tija en l'espècie principal, de manera que unes i altra es presenten com *soldades*. El *Symphyton* grec passa en Plini a *Consolida*, i d'aci al català *consolda.*)

Flors blanquinoses o violades, en cimes geminades, terminals, curtes i sense bràctees; calze quinquepartit, acrescent, corol·la tubuloso-acampanada, quinquedentada, amb dents curtes, reflexes, amb cinc escames a la gorja, lanceolades, ciliato-glanduloses, connivents; anteres incluses, no apendiculades, estil exert, filiforme, aquenis llisos o tuberculosos, de base còncava, circuïda d'un marge. Herbes perennes, híspides, de fulles caulinars grans, més o menys decurrents.

1 { Flors violades o albo-rosades, corol·la dues vegades més llarga que el calze, anteres una vegada més llargues que els filaments, aquenis llisos, lluents, no contrets a la base, fulles caulinars llargament decurrents . . . . **S. officinale.**
Flors albo-groguenques, corol·la tres vegades més llarga que el calze, anteres dues vegades més llargues que els filaments, aquenis tuberculosos, contrets a la base, fulles caulinars breument decurrents **S. tuberósum.**

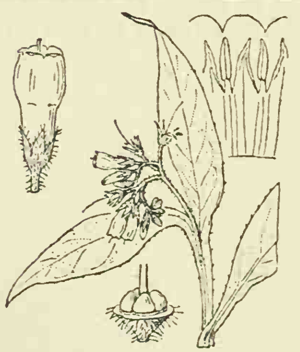
S. officinale

1,849. — S. officinale L.

(per haver estat emprada com a medicinal.)

Sinonímia. — Consolda major, matafoc sempre viu, orella d'ase; *cast.*, consuelda mayor; *fr.*, grande consoude.

Rizoma *carnós, fusiforme, ramificat, no tuberós;* tija de 4-8 dm, robusta, dreta, ramificada superiorment, estriada, híspida, amb les fulles un poc consistents, aspres, híspides als nervis, les inferiors grans, *ovato-oblongues,* llargament

peciolades, les superiors *estretament lanceolades*, acuminades, sèssils, *llargament decurrents;* flors violades, rosades o blanquinoses, divisions calicinals lanceolato-acuminades, corol·la d'uns 15 mm, dues vegades més llarga que el calze, escames de la gorja *iguals* o *poc més llargues que les anteres*, que són *quasi una vegada més llargues que el filament*, aquenis *trígono-ovoides, llisos, lluents, no contrets a la base.*

Geografia. — Vores d'aigües i prats humits: Vall d'Aran, prats de la zona inferior, a les vores del Garona (Zett., Llen.!). — Maig-Jul.

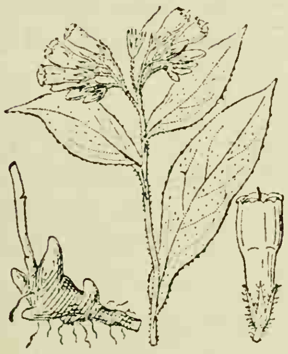

S. tuberósum

1,850. — S. tuberósum L.

(pel rizoma tuberós.)

Sinonímia. — Consolda menor; *cast.*, consuelda menor, consuelda turmosa.

Rizoma *carnós, poc ramificat, tuberós*, tija de 3-6 dm, dreta, primeta, angulosa, simple o bifurcada a l'àpex, híspida; fulles primes, aspres, les inferiors més petites, *ovades*, peciolades, destruïdes a la florescència, les del mig més grans, lanceolades, més curtament peciolades, les superiors sèssils, *estretament decurrents;* flors d'un *blanc groguenc*, divisions calicinals lanceolato-linears, agudes; corol·la d'uns 20 mm, *tres vegades més llarga que el calze*, escames de la gorja *ostensiblement més llargues que les anteres*, que són *dues vegades més llargues que els filaments;* aquenis *trígono-globulosos, tuberculosos, contrets sobre la base.*

Geografia. — Prats, boscos humits, vores de recs i torrents, des del Vallès fins a les valls pirenenques; comuna a S. Hilari. = Sagaró, Borredà (Vay.), Vall d'Aran (Zett.). — Maig-Jul.

Gènere 512. — ANCHUSA L.

(Del grec, ἄγχουσα, afait, per haver estat utilitzat el suc de l'arrel d'alguna espècie, de color vermell, com a adreç.)

Flors ordinàriament blaves, en cimes bracteolades, calze acampanat, quinquepartit, acrescent; corol·la infundibuliforme, de tub recte o encorbat, amb la gorja tancada per cinc escames pestanyoses o barbades; estams inclusos, no apendiculats; aquenis lliures, angulosos, rugosos, de base còncava i circuïda d'un marge o anell sortit. Herbes híspides, de fulles oblongues o lanceolades.

1 { Tub de la corol·la encorbat, fulles sinuato-dentades, pedicels més curts que el calze, aquenis corbats cap a l'eix de la flor, planta anual, tuberculoso-híspida . . . . **A. arvensis.**
Tub de la corol·la recte, fulles enteres o ondulades, planta biennal o perenne . . . . **2.**

2 { Fulles ondulades, pedicels reflexos, més curts que el calze, aquenis corbats cap a l'eix, tan llargs com amples . . . . . **A. undulata.**
Fulles enteres, pedicels drets, tant o més llargs que el calze, aquenis drets, doblement llargs que amples . . . . **A. itálica.**

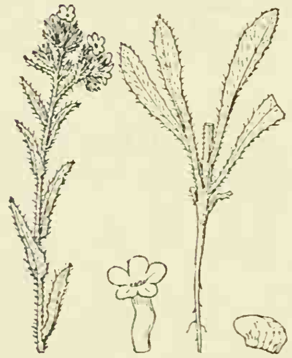
A. arvensis

1,851. — A. arvensis Bieb. — Lycopsis arvensis L.

(arvensis, *perquè sol fer-se als conreus.)*

Sinonímia. — *Cast.*, miel de avispas.

Anual, d'arrel cònica, prima, i tija de 2'4 dm, dreta, híspida, ramificada superiorment, amb fulles oblongues o lanceolades, les inferiors atenuades en pecíol, les superiors sèssils, *tuberculoso-híspides, sinuato ondulades* al marge; flors *blavenques, petites,* en cimes simples o geminades, denses en la florescència, a la fi fluixes, bracteolades, amb els pedicels *més curts* que el calze i les bràctees *tant* o *més llargues* que aquell; divisions calicinals lanceolades, corol·la *quinquelobada,* de tub prim, *més llarg* que el calze, *en-*

corbat al mig, amb escames *peludes;* aquenis grisencs, ovoides, fortament encorbats cap a l'eix de la flor, bequeruts, reticulato-tuberculosos.

Geografia. — Comuna als camps, hortes i terrenys arenosos de tot el país: S. Hilari i Guilleries. = Salardú, Tredós (C. et S.). — Maig-Juny.

A. undulata

1,852.—A. undulata L.
(per les fulles amb les vores ondulades.)

Sinonímia. — Llengua de bou; *cast.*, lengua de culebra.

Biennal, amb la tija de 3-6 dm, dreta, híspida, ramificada a l'àpex, amb les fulles oblongues o lanceolades, les inferiors atenuades en pecíol, les superiors sèssils, *tuberculoso-híspides, sinuato-ondulades* al marge; flors *blaves* o *purpurines, mitjanes,* en cimes alternes o geminades, a la fi llargues i fluixes, amb les bràctees *obliquament cordiformes, acuminades, més curtes que el calze,* i els pedicels fructífers *reflexos, més curts que el calze;* divisions calicinals lanceolato-linears, tub de la corol·la *recte, un poc més llarg que el calze,* amb les escames de la gorja *ovals,* breument eriçades al marge i a l'àpex; aquenis *negres, ovoides, encorbats cap a l'eix de la flor, rugoso-tuberculosos, tan amples com llargs.*

Geografia. — Camps del litoral: sembrats de can Tunis, pr. de Barcelona (Llen.!), Montjuic (Arriete, ex Colm.). — Maig-Jul.

A. itálica

1,853.—A. itálica Retz.
(per viure a Itàlia.)

Sinonímia. — Buglosa, llengua de bou, llengua bovina; *cast.*, lengua de buey o de vaca; *fr.*, buglosse.

Perenne, amb la tija de 3-6 dm, dreta, ramificada, eriçada de pèls blancs, forts, estesos; fulles *oblongues* o *lanceolades,* agudes, *tuberculoso-híspides, enteres* o *superficialment sinuoses,* les inferiors atenuades en llarg pecíol, les superiors sèssils; flors *blaves* o *purpúries, grans,* en cimes

fluixes, formant una *gran* i *ampla panícula*, amb les bràctees lanceolato-linears, acuminades, *iguals* o *més curtes* que els pedicels, que són *tant* o *més llargs que el calze;* sèpals linears, acuminats, estesos a l'àpex després de l'antesi, acrescents; tub de la corol·la recte, aproximadament *igual al calze*, amb les escames de la gorja *exertes*, dividides en *lacínies filiformes* formant *pinzells;* aquenis trígono-ovoides, tuberculosos, *més del doble alts que amples*, grisencs.

Geografia. — Freqüent als camps i terres de conreu del litoral, Vallès, Penedès, Bages; Urgell, Bellvís, Térmens, Menàrguens; Cornudella i altres llocs del Camp de Tarragona.= Cardona, Berga (Costa), Vic (Masf.), S. Julià del Llor (Cod.!); puja fins a Montagut (Vay.). —Maig-Juny.

Gènere 513. — NÓNNEA Medik.

(Gènere dedicat a Johann Philipp *Nonne*, metge i botànic d'Erfurt, autor de la *Flora in territorio Erfordensi indigena*, de 1763.)

Flors blanques o blaves, en cimes terminals bracteades, amb el calze quinquèfid, acrescent, la corol·la infundibuliforme, amb cinc petites escames glabres o peludes a la gorja, els estams inclusos, i els aquenis rugoso-reticulats, inserits per la base còncava, circuïda d'un marge més o menys prominent. Herbes anuals, híspides, de fulles caulinars sèssils.

1 { Corol·la blanquinosa, escames de la gorja peludes, aquenis reniformes, lleugerament carenats a l'angle intern, marge basilar poc marcat, fulles oblongo-lanceolades. . . . . **N. alba.**
Corol·la blava, escames de la gorja glabres, aquenis trígons, carenats a l'angle intern, marge basilar prominent, fulles lanceolato-linears **N. micrantha.**

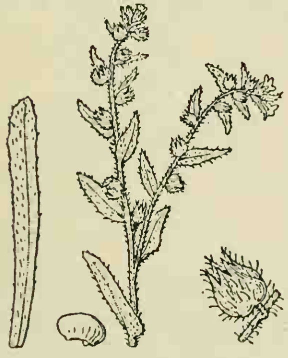
N. alba

1,854.—N. alba DC.

(per la corol·la molt pàl·lida.)

Arrel cònica, vertical, freqüentment multicaule; tiges d'1-3 dm, dretes o ascendents, simples o poc ramificades, fulloses, estriades, híspides; fulles *oblongo-lanceolades*, superficialment ondulades, denticulato-pestanyoses, les inferiors atenuades en pecíol, les superiors semiamplexicaules; flors *blanques*, petites, en cimes terminals curtes, fluixes, bracteades, amb les bràctees ovato-lanceolades, més llargues que les flors, i els pedicels molt curts, reflexos en la maturitat dels fruits; calze fructífer *subvesiculós*, de lòbuls *ovato-acuminats, híspids*, a la fi *connivents;* corol·la a penes més llarga que el calze, de tub recte i escames de la gorja *barbades;* aquenis *reniformes*, *reticulato-rugosos*, de marge basilar poc marcat, *negres*.

Geografia. — Llocs arenosos de la zona inferior i part de la mitjana: Pla de Llobregat, Mollet, Olesa, Manresa i altres llocs de Bages; Lleida. = S. Pere de Copons (Puigg.!); Hostalric (Vay.). — Abr.-Maig.

N. micrantha

1,855.—N. micrantha Boiss. et Reut.

(per les flors menudes.)

Arrel cònica, vertical, generalment multicaule, i tiges d'1-3 dm, ajagudes o ascendents, simples o ramificades, estriades, pubescents-setoses, bastant fulloses; fulles oblongo-linears, les inferiors llargament atenuades, les florals ovato-lanceolades o bé ovades, més llargues que les flors; flors *blaves*, petites, en cimes terminals curtes, molt fulloses; sèpals *ovato-acuminats, molt híspids;* tub de la corol·la blanc, un poc més llarg que el calze, amb les escames de la gorja *glabres;* aquenis groguencs, trígono-ovoides, deprimits, angulosos, carenats en l'angle intern, rugosos, de marge basilar prominent i amb plecs ben sortits.

Geografia.—Terrenys argilosos, margoso-guixencs, incults: al peu del Castell de Lleida, Març de 1892 *legi.*

N. B. No difereix de la planta d'Aranjuez *(loc. clas.)* tramesa per Pau. Per error va ésser consignada en la «Flora del Vallès» com *N. violacea* DC.

Gènere 514. — ALKANNA TAUSCH.

(Nom de la planta en àrab.)

Flors blaves, purpurines o grogues, en cimes terminals llargues, clares, bracteolades, de calze quinquepartit, acrescent, de divisions lanceolades, corol·la infundibuliforme quinquelobada, de gorja nua o pubescent, anteres incluses, aquenis reniformes, rugosos, contrets en coll a la base. Herbes anuals o perennes, híspides, de fulles enteres, les caulinars sèssils.

1 { Corol·la groga, glabra a la gorja, aquenis molt petits (1 mm), lòbuls del calze a la fi pàtulo-drets, plantes anuals, d'arrel prima i fulles oblongo-lanceolades . . . . **A. lútea.**
Corol·la blava o purpurina, pubescent a la gorja, aquenis doblement majors, tuberculosos, lòbuls del calze drets, plantes perennes, de rizoma llenyós i fulles lanceolato-linears. . . . . . . **A. tinctória.**

A. lútea

1,856.—A. lútea DC.—Nonnea lútea Rchb.

(del llatí luteus, *groc, pel color de la corol·la.)*

Arrel cònica, prima, vertical, i tija de 2-5 dm, estesa o ascendent, ramificada, *híspido-glandulosa;* fulles *oblongo-lanceolades*, obtuses, *tuberculoso-híspides*, les inferiors curtament peciolades; flors *grogues*, en cimes molt clares, bràctees foliàcies, que ultrapassen llargament les flors, pedicels *curtíssims*, *reflexos* després de l'antesi; calze fructífer *ventrut*, de segments lanceolats, aguts, a la fi *estesos*, *ascendents;* corol·la petita (5-7 mm), de tub exert, *glabra* a la gorja; aquenis molt petits (aproximadament d'1 mm), *negres*, *rugosos*, encorbats.

Geografia.—Costers àrids i pedregosos de la zona inferior: no escassa a les suredes, entre Lloret i Tossa, en el punt més alt de la carretera, 17 de Maig de 1907 *legi.* = Vinyes de Puig-alt, a Cadaqués, r. (Vay.). Bubani sembla que posa en dubte aquesta cita quan diu: «*alii viderunt ad Bagnouls-sur-mer, sed non ad Cadaqués.*» (V. Mem. R. A. de C., vol. VIII-13, pàg. 241) (1).

(1) Sembla que per un error tipogràfic ha quedat la frase de Bubani una mica obscura. Probablement escriví «nec non», en lloc de «sed non», la qual cosa canvia per complet el sentit. (F. Q.).

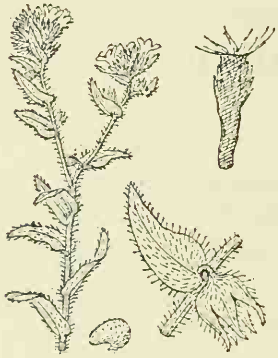

A tinctória

1,857. — A. tinctória Tausch.

(per tenir en l'arrel un principi colorant roig, emprat per a tenyir.)

Sinonímia. — Peu o pota de colom; *cast.*, pie de paloma, palomilla de tintes, orcaneta; *fr.*, orcanette.

Perenne, de rizoma *llenyós*, cobert d'una capa *negra vermellosa* i fullosa, que s'enfonsa a *gran profunditat*, multicaule; tiges d'1-3 dm, ajagudes o ascendents, generalment simples, molt fulloses, cobertes de pèls setosos, freqüentment tuberculosos a la base, mesclats amb altres de curts i densos, *no glandulosos;* fulles *lanceolato-linears*, tuberculoso-híspides, les inferiors llargament peciolades, les superiors dilatades a la base, semiamplexicaules; flors *blaves* o *purpúries*, en cimes geminades, a la fi llarguetes i fluixes, de bràctees ovades, que ultrapassen poc les flors, i pedicels curts, reflexos després de l'antesi; calze poc acrescent, de lòbuls *lanceolato-linears*, aguts, *drets;* corol·la petita (8-10 mm), *pubescent* a la gorja, amb el tub més o menys exert; aquenis *doblement majors* que en l'anterior, *grisencs*, *irregularment* i *fortament tuberculosos*, encorbats.

Geografia. — Sorrals marítims i fluvials de la zona inferior i part de la mitjana: vores del Llobregat i Cardoner, a Olesa, Monistrol, Castellgalí, fins a Cabrianes. = Platges de Pals (Vay.), Cabanes (Senn.!), Port-Vendres (Gaut.). — Maig-Juny.

Gènere 515. — ONOSMA L.

(Del grec ὄνος, ase, i ὀσμή, olor, per tractar-se de plantes gustoses per als ases.)

Flors albo-groguenques, grandetes (uns 2 cm), en cimes terminals bracteades, a la fi llargues i fluixes, amb les bràctees ovato-lanceolades, agudes, iguals al calze, que és quinquepartit, acrescent, de sèpals linear-lanceolats, la corol·la tubuloso-acampanada, de tub recte i gorja nua, quinquedentada, de dents ovato-triangulars, obtuses, esteses, un terç més llargues que el calze, els estams inclusos, d'anteres llargues, apendiculades a l'àpex amb una làmina escarioso-translúcida i bicuspidada, serrulades, sagitades, freqüentment soldades, doble llargues que el filament; aquenis trígono-ovoides, drets, grisencs, llisos, lluents, no contrets a la base, que és plana, triangular, inserida al receptacle. Herbes biennals o perennes, de rizoma gruixut, negre vermellós, i tija dreta o ascendent, generalment simple, fullosa, híspida com les fulles, que són lanceolato-linears, obtuses, les inferiors llargament atenuades en pecíol, les superiors sèssils, arrodonides a la base, totes cobertes de pèls molt rígids, blancs o groguencs, aplicats, generalment inserits en un tubèrcul glabre, translúcid.

O. echioides

1,858.—O. echioides L.—O. arenárium Lamotte.

(per la semblança amb algun Echium; *Linné prengué el nom específic de Fabio Colonna,* en Ecphrasis: Anchusa echioides lutea, cerinthe flore, montana.)

Sinonímia. — Onosma de bou o bovina, peu de colom; *cast.*, orcaneta amarilla, doncella, pastora; *fr.*, orcanette jaune.

Geografia.—Pastures àrides i pedregoses de les altes mutanyes: Font de Tagast, pujant als rasos de Peguera; Coll de Jou; de Rebost a Coll de Pal. = Muntanyes de Berga (Costa), prop de Granollers, i de Bagà a La Pobla de Lillet (Salv.!); Rasos de Peguera (Bub.), Frontanyà, Olot, Tortellà, Beuda (Tex); Tosses, Comabella, Porxa i altres llocs muntanyencs de les comarques gironines, fins a Talaixà (Vay.); Llers, Molins, Viure, Terrades, Cistella, Lladó, Montgrony (Senn.) — Juny-Jul.

N. B. La planta del Bergadà fou considerada com *O. elegans* per Bubani, i com β *pyrenaica* o *alpina* per Vayreda, car, segons el!, s'aparta del tipus per les fulles més curtes, més amples i menys agudes, amb els pèls més curts i aplicats; però comparada amb exemplars procedents del Migdia d'Espanya, no hi hem observat diferències dignes de particular menció.

Gènere 516. — LITHOSPÉRMUM L.

(De λίθος, pedra, i σπέρμα, sement, pels fruits de coberta dura.)

Flors blaves, purpurines, blanques o grogues, en cimes folloses o bracteolades, calze quinquepartit, acrescent o no, corol·la infundibuliforme o hipocrateriforme, de limbe còncau i gorja nua o amb cinc plecs o gibositats peludes, estams generalment inclusos, aquenis lliures, ovoides o trígons, molt durs, inserits per la base, que és plana. Herbes o subarbustos més o menys híspids, de fulles enteres, generalment sèssils.

1 { Tiges llenyoses, flors en cimes que no s'allarguen després de la florescència, gorja de la corol·la glabra, aquenis llisos, carenats. . . **2.**
Tiges herbàcies, flors en cimes que s'allarguen després de la florescència, gorja de la corol·la amb plecs o gibositats, aquenis llisos o tuberculosos, no carenats . . . . **3.**

2 { Plantes aspres, corol·la glabra, estams inclusos, estigma enter, aquenis oblongs, fulles sèssils, linears, revolutes pel marge, híspides **L. oleifólium.**
Plantes tomentoses, corol·la llanosa-pubescent per fora, estams exerts, estigma bilobulat, aquenis ovoides, fulles breument peciolades, ovades o bé oblongues, planes, albo-sedoses per sota . . . **L. fruticósum.**

3 { Plantes perennes, aquenis ovoides, blancs, lluents, fulles pubescents, aspres, lanceolades . . . . **4.**
Plantes anuals, aquenis trígons, grisencs, rugoso-tuberculosos, fulles més o menys híspides . . . . **5.**

4 { Flors blaves o purpurines, corol·la de 14-16 mm, de doble llarg que el calze, fulles breument peciolades, amb els nervis laterals invisibles **L. purpúreo-caerúleum.**
Flors albo-groguenques, corol·la de 4-5 mm, poc més llarga que el calze, fulles sèssils, amb els nervis laterals ben visibles . . **L. officinale.**

5 { Flors blanques, en cimes fluixes, divisions calicinals a la fi esteses, corol·la de 6-8 mm, aquenis d'uns 2 mm, plantes cobertes de pèls aplicats . . . . **L. arvense.**
Flors grogues, en cimes compactes, divisions calicinals a la fi dretes, corol·la de 4-6 mm, aquenis de poc més d'1 mm, plantes eriçades de pèls rígids . . . . **L. ápulum.**

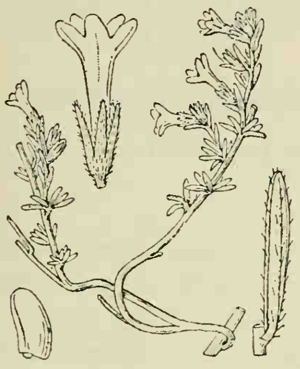

L. fruticósum

1,859.—L. fruticósum L.

(per ésser planta llenyosa.)

Sinonímia. — Herba de les set sangries, sanguinària de flors vermelles; *cast.*, hierba de las siete sangrías, tamarguera dura; *fr.*, grémil.

Subarbust de 3-6 dm, de tiges dretes, tortuoses, eriçades, rodones, molt ramificades, amb les fulles linears, *revoludes, sèssils, obtuses, híspides*, més clares i subtomentoses pel revers; flors *blaves* o *purpúries*, bastant grans, axil·lars, subsèssils, en cimes curtes, pauciflores, terminals, que no s'allarguen en la maturitat dels fruits, el calze amb les divisions *linears, obtuses, híspides*, i la corol·la de *doble llarg que el calze*, de tub llargament *exert, glabra* a la gorja i exteriorment; aquenis *oblongs, blanquinosos, finament estriats, carenats, obtusos a l'àpex.*

Geografia.—Freqüent en terres margoso-àrides, des de la serralada litoral fins al Penedès, Segarra i part d'Urgell; remuntant també per la conca del Llobregat, a Bages i al Berguedà, fins a Corbera, prop de Tagast; L'Escala i altres indrets de l'Empordà. = Cardona (Costa); Prats de Llussanés (Vay.). — Abr.-Juny.

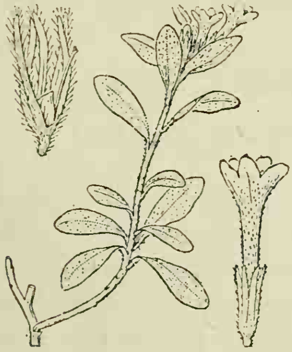

L. oleifólium

1,860.—L. oleifólium Lap.

(per les seves fulles semblants a les de l'olivera.)

Subarbust d'1-3 dm, de tiges difuses, ascendents, ramificades, nuoses i negroses a la base, albo-tomentoses i fulloses en la part superior, amb les fulles ovades o bé oblongues, atenuades a la base, virido-pubescents per sobre, *albo-tomentoses* per sota, curvinerves, alternes i fasciculades a l'àpex; flors *blaves* o *violades*, grandetes, axil·lars, subsèssils, solitàries o en petit nombre, formant curtes cimes terminals que s'allarguen poc en la maturitat; divisions calicinals *piloso-tomentoses, linears, agudes*, corol·la de *doble llarg* que el calze, *glabra* a la gorja, *molt peluda* per fora, de tub prim i *a penes exert*, anteres exertes, aquenis *trígono-ovoides, blanquinosos, llisos, lluents, carenats, subaguts.*

Geografia.—Roques calisses dels Pireneus orientals: S. Aniol de Uija (Bub , Bolós!, Soul.!); abundant al Toi de les Valls, entre Monars i Talaixà (Vay.), cap a la Muga (Isern), Prats de Molló (G. et G.). — Abr.-Juny.

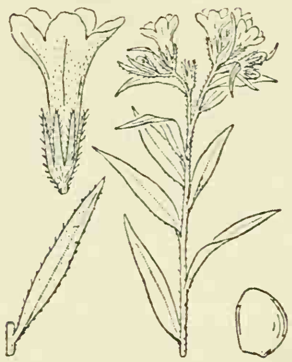

L purpúreo-caerúleum

1,861.—L purpúreo-caerúleum L.

(*per les flors, de primer* purpúries, *i, en passarse*, blaves.)

Perenne, de rizoma gruixut, negrós, ramificat, multicaule, i tiges estèrils ajagudes, llargues, radicants a l'àpex, les fèrtils dretes, de 2-5 dm, simples, eriçades, totes fulloses, amb les fulles lanceolades, acuminades, atenuades a la base, cobertes de *petits pèls aplicats, tuberculosos* els de la cara superior, més clares pel revers; flors *blaves* o *purpúries*, en cimes terminals *allargades* i *clares* després de la florescència, amb les bràctees iguals a les flors o poc més llargues, i els pedicels molt més *curts que el calze;* divisions calicinals *estretament linears, agudes, híspides, acrescents* en la maturitat, corol·la bastant gran (14-16 mm), *pubescent* a la gorja i per fora, amb el tub *llargament exert;* aquenis *ovoides, blancs, llisos, lluents.*

Geografia. — Boscos, torrenteres i bardissars en terrenys argilosos i frescals: Litoral, Vallès, Penedès, Bages, Plana de Vic, fins a la zona subpirenenca. = Vores del Ter (Cod.), Llers (Senn.), Vall d'Aran, Les (C. et S.). — Abr.-Juny.

L. officinale

1,862.—L. officinale L.

(*per haver estat emprada en medicina.*)

Perenne, de rizoma gruixut, llarg, ramificat, subllenyós, multicaule, amb les tiges de 3-9 dm, dretes, robustes, hispídulo-tuberculoses, fistuloses, ramificades, fulloses, de fulles lanceolades, acuminades, pubescents i aspres, més clares pel revers, amb els *nervis laterals i mitjans* ben marcats, les caulinars mitjanes i les superiors *sèssils;* flors *blanquinoses*, petites, curtament pedicel·lades, axil·lars, solitàries, en cimes fulloses terminals, fluixes i llargues en la maturitat; divisions calicinals *linears, híspides, obtuses*, corol·la *petita* (4-5 mm), *poc*

més llarga que el calze, pubescent a la gorja i per fora, de tub prim, curt; aquenis *albo-nacrats, ovoides, obtusos, llisos, lluents.*

Geografia. — Paratges herbosos i selvàtics, frescos, des del litoral a les valls pirenenques al Cadí. = Garrotxa, Olot (Vay.). — Maig-Juny.

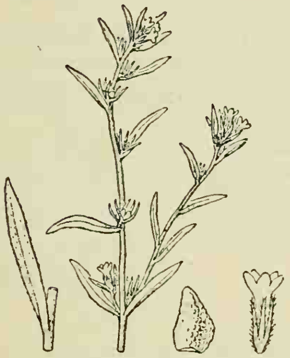

L arvense

1,863.—L. arvense L.

(per fer-se als conreus.)

Annual, d'arrel cònica, prima, ramificada, amb la tija d'1-3 dm, dreta, poc ramificada, coberta de pèls aplicats, poc fullosa, amb les fulles *lanceolades, uninerves, sèssils, cobertes també de pèls aplicats,* les inferiors oblongo-transovades, atenuades en pecíol; flors *blanques,* petites, curtament pedicel·lades, en cimes terminals bracteolades, llargues i fluixes en la maturitat; divisions calicinals *linears, agudes, híspides, acrescents, i a la fi esteses,* la corol·la petita (6-8 mm), *poc més llarga que el calze,* peluda per fora, glabra a la gorja, de tub prim i lòbuls ovats; aquenis *trígono-ovoides, bruns, rugoso-tuberculosos,* lluents, *molt adherents.*

Geografia. — Comuna en els sembrats i terres de conreu de tot el país. — Maig-Juny.

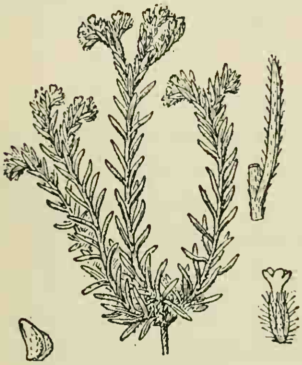

L ápulum

1,864.—L. ápulum Vahl

(Fabio Colonna l'anomenà Echioides lutea minima apula campestris, *per ésser planta de l'*Apúlia, *província del regne de Nàpols, i d'ací els noms de* Myosotis apula *de Linné i el de Vahl.)*

Sinonímia. — *Cast.*, Chupamiel dorado, viborezno.

Anual, d'arrel cònica, prima, vertical, i tija de 5-10 cm, dreta, eriçada, simple o un poc ramificada a l'àpex, a vegades a la base, fullosa, de fulles *linears, sèssils, uninerves,* les caulinars agudes, les basilars *subespatulades,* totes cobertes de pèls setiformes tuberculosos a la base; flors

grogues, petites, subsèssils, en cimes terminals geminades o ternades, curtes, compactes, un poc allargades en la maturitat; bràctees ovato-lanceolades, poc més llargues que les flors; divisions calicinals *lanceolato-linears, molt híspides,* a la fi *dretes* i *obertes,* la corol·la de 4-6 mm, poc més llarga que el calze, de tub prim, lòbuls petits, ovats, *pubescent a la gorja i per fora;* aquenis *molt petits, trígono-cònics, groguencs, rugoso-tuberculosos, lluents.*

Geografia — Terrenys pedregosos, àrids, d'una gran part del país: Turó de Montcada i Tibidabo, abundant a Vallvidrera; castells de Gardeny (Lleida), de Tossa i de Figueres. = Costes de Roses, Cadaqués, Castelló; fins a Dosquers, Estartit, Sta. Magdalena de Terrades (Vay.), Montsec (Compñ.!), Llers, Cabanes (Senn.). — Març-Juny.

La var. *laxiflorum* Costa, a Molins de Segur (Puigg.!, ex Costa).

Gènere 517. — ÉCHIUM L.

(Del grec ἔχις, l'escorçó; nom emprat ja per Dioscòrides, probablement per les joves inflorescències enrotllades com una serp en repòs, i d'ací la idea vulgar d'usar la planta com a contraverí.)

Flors blaves, violades o rosades, excepcionalment blanques, en cimes bracteolades; calze quinquepartit, corol·la irregular, subbilabiada, de cinc lòbuls desiguals, estams també desiguals, amb els filaments llargs, generalment exerts, estil filiforme, bífid, aquenis lliures, ovoides o trígons, rugoso-tuberculosos, de base plana, triangular. Herbes híspides, de fulles enteres, les caulinars sèssils.

1 { Calze molt acrescent, de divisions ovato-lanceolades, foliàcies, corol·la quasi regular, de doble llarg que el calze, coberta de pèls groguencs i aplicats, estams i estil inclusos. . . . . **E. calycínum.**
Calze poc o gens acrescent, corol·la bastant irregular, 2-4 vegades més llarga que el calze, estams i pistil exerts . . . . 2.

2 { Corol·la 3-4 vegades més llarga que el calze, dos estams exerts, de filaments generalment peluts, fulles cobertes de pèls aplicats, blancs . . . . 3.
Corol·la unes 2 vegades més llarga que el calze, quatre estams exerts, de filaments glabres, fulles eriçades de pèls rígids i tuberculosos a la base . . . . 4.

3 { Fulles basilars ovades, amb els nervis laterals prominents, les caulinars semiamplexicaules, pèls de la tija blans, inserits en un tubèrcul poc perceptible . . . . **E. plantagíneum.**
Fulles basilars oblongues, amb els nervis laterals febles, les caulinars peciolades o atenuades a la base, pèls de la tija rígids, inserits en un tubèrcul ben marcat, mesclats amb altres de tomentosos **E. créticum.**

4 { Corol·la rosada, de limbe poc obert, quasi regular, molt peluda, de doble llarg que el calze, planta molt híspida, de branques llargues, fulles lanceolades . . . . **E. itálicum.**
Corol·la blava o violada, de limbe molt obert, molt irregular, glabrescent, branques curtes. . . . . 5.

5 Tub de la corol·la més curt que el calze, aquenis i pèls feblement tuberculosos, fulles oblongo-lanceolades . . . . **E. vulgare.**
Tub de la corol·la més llarg que el calze, aquenis i pèls fortament tuberculosos, fulles linear-lanceolades . . . . **E. pustulátum.**

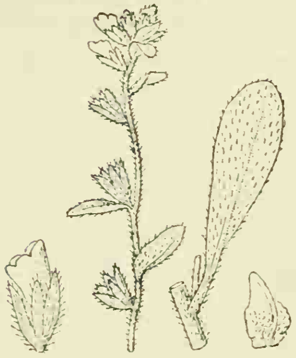
E. calycínum

1,865.—E. calycínum Viv.—E. parviflórum Moench

(calycinum, *per la preponderància del calze, acrescent, en la flor;* parviflorum, *per la petitesa de les corol·les.)*

Anual, d'arrel cònica, flexuosa, i tija d'1-3 dm, ajaguda o ascendent, simple o ramificada, particularment a la base, eriçada, amb les fulles *híspides,* amb pèls setiformes aplicats, tuberculosos a la base, *uninerves,* les inferiors *transovades, peciolades,* les superiors *oblongues, sèssils, atenuades a la base;* flors *blaves,* petites, en cima terminal bracteada; bràctees oblongues o bé ovato-lanceolades, quasi iguals a les flors; calze *molt acrescent,* de divisions a la fi *foliàcies, ovato-lanceolades, tuberculoso-híspides,* la corol·la *tubuloso-obcònica, quasi regular, de doble llarg que el calze, coberta de pèls groguencs aplicats,* els estams i l'estil *inclusos,* aquenis *trígons, negres, acuminats, obtusos, rugoso-tuberculosos.*

Geografia.—Sorrals marítims: Sitges, Vallcarca, no escàs =Barcelona, glacis de l'antiga ciutadella (Compñ.!), muralles de Tarragona, r. (Vay.), entre Castelldefels i Vallcarca (Llen.!), Mahó, a l'Illa del Rei (Font!). — Abr.-Maig.

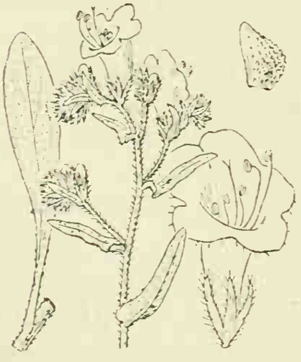
E. plantagíneum

1,866.—E. plantagíneum L.

(de Plantago, *el plantatge, per les fulles inferiors amples, que recorden les d'aquella planta.)*

Biennal, d'arrel fusiforme, vermellosa, i tija de 2-6 dm, dreta o ascendent, simple o poc ramificada, angulosa, coberta de pèls *blans,* tuberculosos; fulles cobertes de pèls aplicats, blans, *sortits d'un tubèrcul* molt petit, les basilars en rosetó, *ovades* o bé *oblongues, peciolades,* amb els *nervis principal* i *laterals ben marcats,* les caulinars superiors oblongo-lanceolades,

subcordiformes a la base, semiamplexicaules, uninerves, totes obtuses; flors blaves o violades, grans, subsèssils, en cimes terminals que formen una panícula fluixa, amb bràctees triangular-lanceolades, agudes; divisions calicinals *lanceolato-linears, agudes, híspides, no acrescents, pàtulo-erectes,* la corol·la bastant irregular, *quasi bilabiada, gran,* generalment 3-4 *vegades més llarga que el calze,* molt oberta, amb alguns pèls llargs al marge dels lòbuls, *dos estams exerts,* de filaments glabrescents, els dels altres freqüentment *peluts;* aquenis trígons, petits, negres, *fortament tuberculosos,* acuminats, obtusos.

Geografia. — Prats i terrenys incults: Abundant a la Serra del Tibidabo, a Vallvidrera; prats i terres incultes del Vallès, fins a Terrassa, i cap a Llinàs, Breda, Sils, Vidreres, Blanes, Lloret, fins al golf de Roses i fins a S. Hilari. = S'interna fins a Terraprim (Vay.) i a La Cellera (Cod.). — Maig-Juny.

E. créticum

1,867. — E. créticum L. — E. grandiflórum Desf. — E. macránthum Roem. et Schultes

(correspon als Echium creticum 1 i 2 *de Clusius, així dits per viure a* Creta; *els altres dos noms específics, equivalents, per les flors grans.)*

Anual o *biennal,* d'arrel cònica, vertical, vermellosa, i tija de 2-5 dm, dreta o ascendent, simple o un poc ramificada a la base, coberta d'un toment curt i de llargs pèls setiformes tuberculosos a la base, un poc fullosa, de fulles amb toment semblant al de la tija, de *nervis poc marcats,* les inferiors *oblongues, peciolades,* les superiors *lanceolades, atenuades a la base;* flors *vermelloses,* a la fi *violades,* grans, en cimes terminals curtes, denses, que *s'allarguen* en la fructificació, amb les bràctees ovato-lanceolades; divisions calicinals, *linears, agudes, molt híspides,* la corol·la *obcònica, molt oberta, pubescent per fora, amb alguns pèls setiformes en els nervis,* 3-4 *vegades més llarga que el calze,* dos estams *exerts,* de filaments *peluts;* aquenis *carenats,* acuminats, obtusos, *tuberculosos.*

Geografia.—Terrenys pedregosos, àrids, de la regió mediterrània: Abundant a les parts altes de Cadaqués, de la «vinya vella» a la costa. = Entre les roques de la costa de Roses. sobre la Farola, Palafrugell, Cantallops (Vay.), Vilajuiga, Cadaqués (Senn.). — Abr.-Juny.

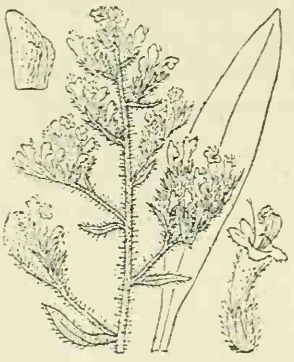

E. itálicum

1,868.—E. itálicum L.—E. aspérrimum Lam.—E. pyramidale Lap.

(italicum, *per créixer a* Itàlia; asperrimum, *per les tiges i fulles cobertes de pèls rígids, que la fan molt* aspra; pyramidale, *a causa de la ramificació* apiramidada.)

Biennal, d'arrel fusiforme, gruixuda, d'un bru vermellós, amb la tija de 3-8 dm, dreta, robusta, eriçada de *llargs pèls hialins, molt rígids,* a penes tuberculosos, molt ramificada, de branques *obertes, decreixents,* que formen una *panícula piramidal,* les fulles *tuberculoso-híspides,* les basilars en *rosetó,* llargament *lanceolades,* atenuades en pecíol *curt* i *ample, hispidíssimes al raquis,* únic nervi *ben marcat,* les superiors *lanceolato-linears, sèssils,* totes agudes; flors *càrneo-rosades* o blanquinoses, petites, *quasi regulars,* en nombroses cimes que formen *ampla panícula,* amb les bràctees lanceolato-linears; divisions calicinals *lanceolades, molt híspides;* corol·la de *doble llarg que el calze,* de tub llarg i limbe poc obert, *piloso-híspida* per fora, amb els estams *llargament exerts,* de filaments glabres; aquenis trígons, acuminats, *fortament tuberculosos.*

Geografia.—Terrenys incults i àrids : Litoral de Barcelona, des d'on s'interna al Vallès i Bages; Urgell, Mollerusa, Gardeny de Lleida, Menàrguens; Figueres, L'Escala; Cornudella, de Tarragona = Palafrugell, Cantallops, Dosquers, Tortellà, Estela (Vay.), província de Tarragona (Costa). — Maig-Jul.

E. pustulátum

1,869.—E. vulgare L.

(per ésser comú i vulgar *en la major part d'Europa.)*

Sinonímia. — Viperina, herba de la víbora, cul de porc; *cast.*, viborera, hierba de la víbora, lengua de buey salvaje; *fr.*, vipérine.

Biennal, amb l'arrel fusiforme, bruna, i la tija de 2-8 dm, dreta, robusta, fistulosa, simple o ramificada, coberta d'un toment de pèls curts, reflexos, aplicats, i d'altres més llargs,

setiformes, rígids, inserits en un tubèrcul petit, generalment negrós, amb les fulles setoso-híspides, els pèls *feblement tuberculosos, únicament amb el raquis ben marcat*, les basilars *oblongues* o *lanceolades*, *peciolades*, en rosetó, les caulinars més petites i més estretes, *sèssils*, les superiors bracteïformes, *dilatades* a la base, les bràctees acuminades, quasi iguals al calze; flors *blaves* o *violades*, rarament blanques, mitjanes, en cimes que s'allarguen després de l'antesi i formen una *panícula llarga* i *cilíndrica;* divisions calicinals *linears, agudes, híspides, dretes*, la corol·la de *doble llarg que el calze* o *menys*, de tub *inclús* i limbe *irregular, pubescent* per fora, els estams *exerts*, de filaments glabres; aquenis *trígons*, negres, acuminats, *feblement tuberculosos*.

γ *parviflorum* Schur—*E. Wierzbickii* Haberle—Corol·la una vegada més llarga que el calze, estams inclusos, aquenis fortament tuberculosos, fulles basilars curtes.

Geografia.—Comuna en marges i terres incultes de tot el país, des del Vallès al Berguedà, Ribes, Urgell, Olot *et alibi*, — La var. *parviflorum* Schur a Terrassa. — Maig-Set.

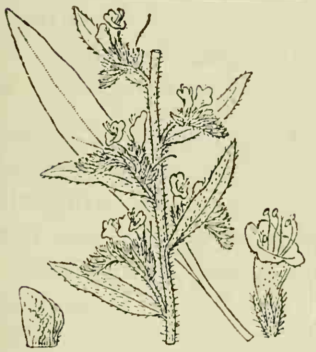

E. vulgare

1,870.—E. pustulátum Sibth.

(equival a pustulosum, *és a dir, cobert de* pústules, *pels tubèrculs de color fosc, molt nombrosos, de la base dels pèls caulinars.)*

Pot ésser diferenciat de l'anterior, al nostre entendre no específicament, per les fulles *lanceolato-linears*, cobertes, com la tija, per *pèls més rígids, fortament tuberculosos* a la base, flors més grans, en panícula *més clara* i *piramidal*, divisions calicinals *pàtulo-erectes*, corol·la quasi *tres vegades més llarga que el calze*, de tub *exert*, aquenis *més fortament tuberculosos*.

Geografia.—Freqüent al litoral i al Vallès, barrejat amb l'anterior.=Garrotxa, Rocacorba (Vay.), Vic, r. (Masf). — Maig-Juny.

N. B. No citem l'*E. arenarium* Guss., referit per Texidor al litoral de la prov. de Girona (Willk., Supp. Prodr., p. 163), perquè segons Rouy (Fl. de France, X, p. 344) ha estat confós amb l'*E. arenarium* G. et G. — *E. plantagineum* L.

Gènere 518. — PULMONÁRIA L.

(Per les taques blanques de les fulles en algunes espècies d'aquest gènere, que recorden les del *pulmó;* aplicada també per aquesta causa per a guarir les malalties *pulmonars* en medicina popular.)

Flors primerament vermelloses i després violades o blaves, en cimes curtes, bracteolades, calze quinquèfid, acampanat, corol·la quinquèfida, infundibuliforme, de tub recte i lòbuls arrodonits, amb la gorja oberta, però amb cinc fascicles de pèls que alternen amb els estams, que són inclusos; aquenis lliures, llisos, abaldufats, de base estreta, poc còncava, circuïda d'un marge. Herbes perennes, híspides, de fulles freqüentment tacades de blanc, les basilars llargament peciolades, les caulinars sèssils o semiamplexicaules.

1 { Fulles basilars ovato-acuminades, contretes en pecíol tant o més llarg que el limbe, tacades de blanc, calze fructífer ventrut, aquenis ovoides obtusos, llisos, lluents . . . . **P. affinis.**
Fulles basilars oblongo-lanceolades o lanceolato-linears, atenuades en pecíol més curt que el limbe, generalment no tacades de blanc . **2.**

2 { Fulles basilars oblongo-lanceolades, amb el limbe 4-5 vegades més llarg que ample, calze fructífer ventrut, corol·la violada, de tub generalment pelut sota els fascicles de pèls. . . . . **P. vulgaris.**
Fulles basilars lanceolato-linears, amb el limbe 8-9 vegades més llarg que ample, calze fructífer cilindroide, corol·la blava, de tub glabre **P. azúrea.**

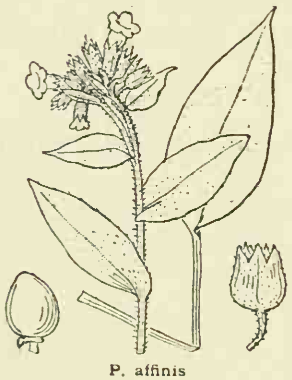
P. affinis

1,871. — P. affinis Jord. — P. saccharata G. et G., non Mill.

(per la seva afinitat amb la P. officinalis.)

Sinonímia. — Herba de la freixura o freixurera; *cast.*, pulmonaria manchada o azul; *fr.*, pulmonaire.

Rizoma curt, gruixut, fibrós, tija d'1-4 dm, eriçada de pèls aspres i d'altres glandulosos, amb les fulles *tacades de blanc*, les basilars amplament *ovato-acuminades, bruscament con-*

tretes en pecíol alat a l'àpex, tant o més llarg que el limbe, que és 2-4 *vegades més llarg que ample,* aspres, més clares per sota, amb els nervis laterals invisibles, les caulinars en nombre de 6-8, més petites, primes, d'un verd clar, poc o gens tacades, *sèssils;* flors *vermelles* i després d'un *blau-violat,* grans, en cimes a la fi amples i fluixes, calze fructífer *ventrut a la base,* superficialment fes, de lòbuls triangulars, pestanyosos, corol·la acampanada, de tub *glabre* sota els fascicles de pèls, aquenis *amplament ovoides,* obtusos, negrosos.

Geografia.—Boscos i prats ombrívols, humits: Vall de Ribes, no escassa.= Vall d'Aran, c. c. (Llen.!). — Abr.-Maig.

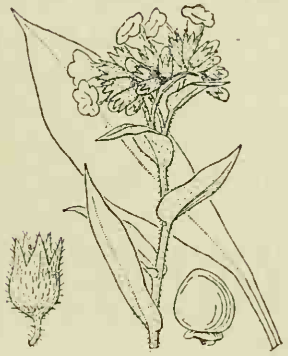
P. vulgaris

1.872.—P. vulgaris Mérat—P. tuberosa Schrank—P. saccharata Mill.

(Mérat reuní diverses espècies afins de Pulmonaria *en una de col·lectiva, que anomenà* vulgaris, *pel fet d'ésser general i comuna així considerada.)*

Rizoma curt, gruixut, nuós, amb llargues fibres radicals, tija de 2-4 dm, dreta, eriçada de llargs pèls pàtulo-reflexos, fulles *tacades* o *no de blanc,* les basilars *oblongo-lanceolades, acuminades, insensiblement atenuades* en pecíol alat, *igual* o *més curt que el limbe,* que és 4-5 *vegades més llarg que ample,* cobertes de pèls setiformes aplicats, tuberculosos a la base, un poc més pàl·lides pel revers, les caulinars superiors ovato-lanceolades, en nombre de 4-6, *semiamplexicaules* o *decurrents,* 2-3 vegades més llargues que amples; flors *vermelles* i després d'un *blau bonic,* grans, en cimes fluixes i amples; calze fructífer *ventrut a la base, fes fins a la meitat,* amb els lòbuls lanceolato-triangulars, setoso-pestanyosos, la corol·la amb el tub generalment *pelut* sota els fascicles de pèls, els aquenis *amplament ovoides, obtusos,* blavencs, lluents.

Geografia. — Boscos i prats frescos i ombrosos: Baga de Segalés, pujant als boscos de Peguera. = Bages, a Sta. Maria de l'Estany, Moià, Collsuspina, abundant (Font!); Olot, Freixenet, Talaixà, Borredà, Platraver, Monars *et alibi* (Vay., sub. *P. angustifolia* L.), Collsacabra (M.º Masferrer, in Hb. Cad.); Vall d'Aran, Artiga d'Arbós, Fos, Bauzen, S. Joan de Toran (C. et S.). — Abr.-Maig.

P azúrea

1,873. — P. azúrea Bess. — P. angustifólia L. p. p.

(per les flors, que es tornen d'atzur *després d'obertes.)*

Rizoma gruixut, ascendent, que produeix fibres cilíndriques, carnoses, amb la tija d'1-3 dm, dreta, eriçada de pèls estesos mesclats amb altres de glandulosos, les fulles *sense taques*, les basilars *lanceolato-linears, acuminades, insensiblement atenuades en pecíol alat*, més curt que el limbe, que és 8-9 *vegades més llarg que ample*, les caulinars en nombre de 7-8, *sèssils* i *decurrents*, cobertes de pèls setiformes; flors *rosades*, i després d'un *blau bonic*, en cimes curtes, a la fi amples i fluixes, calze *cilindroide, fes fins a la meitat*, corol·la de tub *glabre* sota els fascicles de pèls, els aquenis *ovoides*, molt obtusos, lluents, vermellosos.

Geografia. — Boscos i pastures humides de les muntanyes: Pireneus (Coste, Rouy), Port de Benasc (Zett.). — Abr.-Juny.

N. B. Dubtem de l'existència d'aquesta espècie a Catalunya, i fins a Espanya. Tampoc consignem la *P. officinalis* L., referida per Salvador al Montseny i per Texidor a Olot, segons afirma Costa, perquè és planta del Nord i del Nordest d'Europa. Sembla, per fi, que s'ha fantasiejat quelcom sobre les pulmonàries catalanes.

Gènere 519. — MYOSOTIS L.

(Del grec μῦς, ratolí, i οὖς, orella, al·ludint a la forma de les fulles en alguna espècie.)

Flors blaves, rosades, grogues o blanquinoses, en cimes generalment nues i allargades després de la florescència, amb el calze acampanat, quinquèfid o quinquepartit, corol·la infundibuliforme o hipocrateriforme, amb la gorja tancada per cinc escames curtes, obtuses i colorades, estams inclusos, aquenis lliures, drets, ovoides trígons, llisos, lluents, de base estreta i plana. Herbes febles, blanament tomentoses, de fulles oblongues o lanceolades, les basilars atenuades en pecíol, les caulinars sèssils.

1 { Calze cobert de pèls aplicats, rectes, plantes pròpies de llocs inundats, flors blaves . . . . 2.
  { Calze cobert de pèls estesos, generalment ganxuts, plantes pròpies de llocs àrids. . . . . 4.

2 { Corol·la petita (2-3 mm), de limbe còncau, més curt que el tub, pedicels inferiors a penes més llargs que el calze, que és glabrescent, plantes anuals de tija freqüentment radicant a la base . . . . **M. sícula.**
  { Corol·la mitjana (4-8 mm), de limbe pla, tant o més llarg que el tub, pedicels fructífers inferiors 1-3 vegades més llargs que el calze, plantes biennals o perennes . . . . 3.

3 { Tija radicant o estolonífera, angulosa, corol·la de 6-8 mm, de lòbuls escotats, estil quasi igual al calze, fulles híspides . . **M. palustris.**
  { Tija ni radicant ni estolonífera, cilíndrica, corol·la de 4-6 mm, de lòbuls enters, estil quasi nul, fulles glabrescents, blanes . **M. caespitosa.**

4 { Pecíols de les fulles basilars més curts que el limbe, plantes anuals, d'arrel prima, corol·la d'1-2 mm . . . . 5.
  { Pecíols de les fulles basilars més llargs que el limbe, plantes biennals o perennes, de rizoma més o menys gruixut . . . . 7.

5 { Tiges rígides, floríferes des de la base, fulloses inferiorment, cimes denses, pedicels fructífers erectes, molt més curts que el calze tancat en la maturitat del fruit . . . . **M. stricta.**
  { Tiges febles, floríferes en els dos terços superiors, afil·les a la base, cimes fluixes, pedicels fructífers inferiors, oberts, a penes més curts que el calze . . . . 6.

6 { Corol·la blava, amb el tub més curt que el calze, que és obert en la maturitat del fruit, cimes més llargues que la resta de la tija . . . **M. híspida.**
Corol·la groga, i després vermellosa, blava o violàcia, amb el tub més llarg que el calze, quasi tancat en la maturitat, cimes més curtes que la resta de la tija . . . . **M. versicólor.**

7 { Corol·la d'un blau pàl·lid o rosat, de 2-4 mm, de limbe còncau, més curt que el tub, pedicels fructífers oberts, els inferiors dues vegades més llargs que el calze, que és tancat en la maturitat . . . **M. intermédia.**
Corol·la blava, de 4-8 mm, de limbe pla, més llarg que el tub . . **8.**

8 { Cimes fructíferes molt fluixes, pedicels oberts i engruixits, els inferiors 1-2 vegades més llargs que el calze, que és tancat en la maturitat, aquenis negres, aguts, carenats per una cara . . . . **M. silvática.**
Cimes fructíferes més o menys denses, pedicels rígids, més curts o poc més llargs que el calze, pubescents, aquenis obtusos . . . . . **9.**

9 { Cimes fructíferes poc denses, pedicels pàtulo-erectes, els inferiors poc més llargs que el calze, que és obert en la maturitat, amb pocs pèls ganxuts, fulles inferiors oblongo-lanceolades . . . . **M. alpestris.**
Cimes fructíferes molt denses, pedicels erecto-aplicats, els inferiors més curts que el calze, que és tancat en la maturitat, amb molts pèls ganxuts, fulles inferiors espatulades . . . . **M. pyrenaica.**

M. sicula

1,874.—M. sícula Guss.

(per ésser planta de Sicília.)

Anual, d'arrel llarga, fina, poc ramificada, vertical, i tija de 5-15 cm, ascendent, més o menys radicant a la base, glabrescent, cilindroide, ramificada superiorment, de branques divergents, poc fullosa, amb les fulles oblongo-linears, obtuses, glabrescents, en l'anvers amb pèls petits i aplicats; flors d'un *blau clar,* petites, en cimes nues a la base, a la fi llargues i clares, pedicels fructífers *estesos, iguals al calze, un poc engruixits a l'àpex;* calze *cilíndrico-campanulat, glabrescent,* de lòbuls *curts* i *obtusos,* a la fi *subconnivents,* la corol·la petita (2-3 mm), de limbe còncau, més curt que el tub, de lòbuls enters, estil curt, aquenis molt petits, ovoides comprimits, negres, lluents.

Geografia. — Llocs pantanosos o humits: Vores del Besòs, cap a Montcada (Costa ex Willk.), Camprodon, Olot, Montseny, Girona, Castelló d'Empúries (Bub.), prats humits de S. Climent i cap a les Alberes, més enllà de Vilartolí (Senn !). — Abr.-Juny.

M. palustris

1,875.—M. palustris Lamk.

(*per fer-se en llocs* palustres.)

Sinonímia. — *Cast.*, oreja de ratón, mariquita tierna.

Perenne, de rizoma o tija *radicant* a la base, i a vegades *estolonífera*, de 2-6 dm, dreta o ascendent, *angulosa*, ramificada, amb les fulles oblongues, amb pèls curts, blanquinosos i aplicats; flors *blaves*, *rosades* o *blanques*, en cimes clares, llargues, nues a la base, els pedicels fructífers *estesos* o *reflexos*, 1-3 *vegades més llargs que el calze*, aquest acampanat, *cobert de pèls petits* i *aplicats*, *fes fins a la tercera part*, de divisions ovato-lanceolades, *obtuses*, la corol·la de 6-8 mm, amb el limbe *pla*, *més ample que la llargada del tub* i els lòbuls *escotats*, estil quasi igual al calze, aquenis *ovoides comprimits*, *negres*, *voretats*, *lluents*. Planta bastant polimorfa.

Geografia.—Llocs pantanosos o molt humits: Reguerols de Montcada, Montseny, S. Hilari, muntanyes de Ribes, Olot.=Camprodon, Osor, Guilleries, Lloret, Tossa, La Cerdanya (Vay.); Vall d'Aran, a Les (Llen.), Bossost (C. et S.). — Maig-Agost.

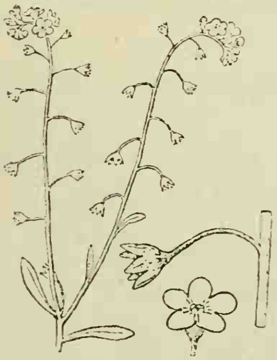
M. caespitosa

1,876.—M. caespitosa Schultz—M. lingulata Lehm.—Raça de l'anterior apud Rouy.

(*del llatí* caespes, *la* gespa, *perquè en fa;* lingulata, *per les fulles* lingüiformes.)

Biennal o *perenne*, de rizoma *cespitós* i tija d'1-4 dm, ni radicant ni estolonífera, dreta, cilindroide, molt ramificada, coberta de pèls petits, aplicats i ascendents, amb les fulles estretament oblongo-linears, amb pèls aplicats, petits, bruns; flors *blaves*, petites, en cimes llargues i clares, pedicels fructífers 2-3 *vegades més llargs que el calze*, *estesos* o *reflexos*, calze *cobert de pèls aplicats*, *fes fins a la*

meitat, de lòbuls *obtusos, oberts en la maturitat*, la corol·la de 4-6 mm, amb el limbe *pla* o *subcòncau, igual al tub*, de lòbuls *molt enters*, i aquenis com en l'espècie anterior. Espècie polimorfa.

Geografia. — Llocs pantanosos o inundats: Riera de Montsolí.=Basses d'Agullana, Les Escaldes (Senn.!). — Maig-Jul.

M. stricta

1,877.—M. stricta Link—M. arenária Schrad.

(del llatí strictus, *ací emprat en sentit de* rígid, *fent referència a la tija;* arenaria, *perquè ama els llocs* sorrencs.)

Anual, d'arrel prima, ramificada, i tija de 5-15 cm, dreta, *rígida*, ramificada i florífera des de la base, piloso-eriçada, inferiorment fullosa, amb les fulles oblongues, obtuses, piloso-eriçades; flors *blaves*, molt petites, en cimes *denses, fulloses* a *la base*, a la fi *llargues* i *denses*, que ocupen quasi tota la tija, amb els pedicels fructífers *erectes, molt més curts que el calze*, aquest fes fins a la meitat, eriçat de *pèls ganxuts, estesos* o *reflexos*, amb els lòbuls lanceolato-linears, *tancat en la maturitat*, la corol·la molt petita, de limbe còncau; tub més curt que el calze; aquenis *ovoides comprimits, un poc voretats*, negres, lluents.

Geografia. — Llocs pedregosos, àrids: Al peu de les Agudes del Montseny, on també el trobà Vayreda; S. Hilari. = Vilarnadal, Núria (Senn.!). — Juny-Jul.

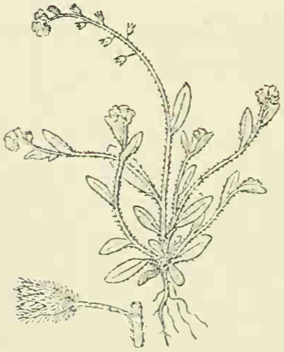
M. hispida

1,878.—M. híspida Schlecht.—M. collina Ehrh.

(per les tiges i fulles eriçades de pèls; collina, *per fer-se de preferència a les* collades.)

Anual, d'arrel tènue, fibrosa, i tija d'1-3 dm, prima, dreta o ascendent, simple o ramificada des de la base, eriçada de pèls estesos, amb les fulles oblongo-lanceolades, obtuses, piloso-eriçades, les basilars atenuades en pecíol curt; flors *blaves*, molt petites, en cimes nues, a la fi llargues i clares, més llargues que la resta de

la tija, pedicels fructífers *estesos, separats*, els inferiors *pròximament iguals al calze;* aquest cobert de pèls *ganxuts, estesos* o *reflexos*, de lòbuls lanceolato-linears, *obert en la maturitat*, la corol·la de limbe còncau, de tub *més curt que el calze;* aquenis *ovoides comprimits*, un poc voretats, negres, lluents.

Geografia.—Terrenys pedregosos, àrids: Freqüent als boscos i llocs herbosos de l'Obac, S. Llorenç del Munt, Montsoliu, Ribes, Núria. = Hostalric, Olot, Pujalt, Paní, La Cerdanya (Vay.), Armentera, La Cellera (Cod.!), comuna a la regió inferior de la Vall d'Aran (Zett.), Fos, Argut (C. et S.). — Maig-Jul.

M. versicólor

1,879.—M. versicólor Smith

(del llatí versicolor, *que té o mostra* diversos colors, *al·ludint a la corol·la que de primer és groga i després blava.)*

Anual, d'arrel prima, cònica, fibrosa, tija de 5-30 cm, dreta, feble, poc ramificada, coberta de pèls aplicats, amb les fulles d'un verd clar, eriçades de pèls llargs, les inferiors *transovades*, peciolades, les caulinars *lanceolato-linears*, acutiúscules, les immediates a la bifurcació subopo-sades; flors successivament *grogues, vermelloses, blaves* i *violades*, en cimes nues, a la fi llargues i clares, generalment *més curtes que la resta de la tija*, pedicels fructífers *filiformes, coberts de pèls aplicats, pàtulo-ascendents, més curts que el calze;* aquest *fes* fins a la *meitat*, cobert de pèls *ganxuts, estesos* o *reflexos, tancat en la maturitat*, amb els lòbuls lanceolato-linears, drets; corol·la de limbe còncau, el tub a la fi 1-2 *vegades més llarg que el calze;* aquenis ovoides, bruns, circuïts d'una vora estreta, lluents.

Geografia. — Llocs secs i sorrencs: Prats de Molló, Vall del Tet, fins a La Cerdanya (Gaut.); Vall d'Aran, regió inferior, Superbanyeres, r. (Zett.), Meliande d'Arlos (C. et S.). — Maig-Juny.

M. intermédia

1,880.—M. intermédia Link

(Link enumera aquesta espècie després de la M. palustris *Roth. i abans de la* M. arvensis *Linné. Cal suposar que la cregué* intermedia *entre ambdues.)*

Biennal, i alguna vegada anual, d'arrel curta, obliqua, fibrosa, amb la tija de 3-6 dm, dreta, gruixudeta, poc ramificada, piloso-eriçada, amb les fulles d'un *verd fosc,* pubescent-eriçades, les basilars transovades, les caulinars oblongues; flors *rosades* i després d'un *blau clar,* petites, en cimes nues, clares, més curtes que la tija, de pedicels fructífers *filiformes, estesos,* distants, els inferiors *dues vegades més llargs que el calze;* aquest fes fins a la meitat, cobert de pèls *ganxuts, estesos* o *reflexos, tancat en la maturitat* del fruit, la corol·la petita (2-4 mm), de limbe *còncau* i tub *més curt que el calze;* aquenis ovoides comprimits, un poc voretats, bruns, lluents.

Geografia. — Freqüent en boscos i llocs herbosos : Al Vallès, Bages.=Vic (Masf.), Cadaqués, Garrotxa, Rocacorba, Olot (Vay.); regió inferior de la Vall d'Aran (Zett.); Llers (Senn.). — Maig-Juny.

M. silvática

1,881.—M. silvática Hoff.

(per viure als boscos.)

Biennal o *perenne,* de rizoma oblic, fibrós, curt, i tija d'1-5 dm, dreta o ascendent, poc ramificada, piloso-eriçada, amb les fulles blanes, venoses, poc peludes, les basilars *transovato-oblongues,* atenuades en llarg pecíol, les caulinars oblongo-lanceolades, obtuses o acutiúscules; flors d'un *blau bonic,* rarament rosades o blanques, en cimes *nues,* a la fi llargues i *molt clares,* pedicels fructífers *prims, estesos, distants, engruixits* després de l'antesi, els inferiors 1-2 *vegades més llargs que el calze,* aquest cobert de pèls *ganxuts,* amb els lòbuls *drets, tancat en la maturitat,* la corol·la de 4-8 mm, de limbe *pla* i tub *igual al calze,* aquenis ovoides, un poc carenats, acutiúsculs, negres, lluents.

Geografia.—Boscos i prats humits de les muntanyes: Montseny, S. Hilari. = Freqüent al Pireneu : Vidrà, Corp, Guilleries, Puigsacau, Molló (Vay.), Plana de Vic, r. (Masf.); Fos (C. et S.). — Jul.-Ag.

M. alpestris

1,882.—M. alpestris Schmidt; raça de l'anterior apud Rouy.

(per viure als Alps.)

Perenne, de rizoma llarg i gruixut, tija de 8-20 cm, dreta, gruixudeta, piloso-eriçada, ramificada superiorment, amb les fulles oblongo-lanceolades, piloso-eriçades, les basilars llargament peciolades; flors *rosades* i després d'un *blau bonic*, bastant grans, en cimes nues, curtes, rígides, denses, de pedicels fructífers *ascendents, bastant gruixudets*, els inferiors *poc més llargs que el calze*, aquest *partit*, cobert d'alguns *pèls ganxuts*, i molts altres de *rectes, llargs, ascendents* o *aplicats*, de lòbuls lanceolats *pàtulo-erectes en la maturitat*, la corol·la de 4-8 mm, de limbe pla, més llarg que el tub, que és igual al calze, els aquenis *ovoides comprimits*, més grossos, negres, lluents, estretament voretats.

Geografia. — Pastures de les altes muntanyes: Torrents de Coll de Pal; Núria. = Vall d'Eina, Coma de Vaca, mont Falgars, Rocabruna, Vidiella, altures de Cerdanya (Vay.), Montgrony (Senn.!), Port de Benasc (Zett.), Salardú, valls de Juela i de Tredós (Timb.).— Juliol.

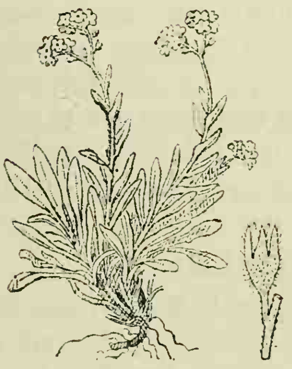

M. pyrenaica

1.883.—M. pyrenaica Pourr.—M. alpina Lap.—M. nana Sm.

(*per ésser planta dels* Pireneus.)

Perenne, de rizoma gruixut, curt, oblic, negre, cobert per les despulles de les fulles velles, que produeix rosetons fullosos, densos, cespitós, amb la tija de 3-10 cm, dreta, simple o bifurcada, coberta de pèls, estesos en la part inferior i aplicats en la superior, de fulles cobertes de llargs pèls aplicats, glabrescents per dessota, les basilars espatulades, contretes en llarg pecíol dilatat inferiorment, les caulinars poc nombroses, *oblongues* o *lanceolato-linears;* flors d'un *blau bonic*, relativament grans, en 2-3 *cimes denses, curtes*, amb els pedicels fructífers *erecto-aplicats*, poc *engruixits, més curts que el calze*, aquest cobert de *pèls* abundants, *ganxuts*, mesclats amb altres d'estesos, albo-grisencs, *tancat en la maturitat* del fruit, la corol·la de limbe *pla* i tub *igual al calze*, aquenis *ovoides oblongs*, bruns, lluents, voretats a l'àpex i carenats per una de les cares.

Geografia. — Pedruscall i pastures pedregoses de les altes muntanyes: Freqüent a les altures de Núria, fins al cim del Puigmal. = Costabona, Morens, Comabella, La Tossa, Roques Blanques (Vay.), Coll de Finestrelles (Senn.). — Jul.-Ag.

N. B. El nostre preclar amic Fr. Sennen ens ha tramès un × *M. catalaunica* Senn.= *M. intermedia* × *stricta*, recollit a Vilarnadal, *inter parentes*, que creiem que presenta els caràcters de tal.

Es possible l'existència de la *M. gracillima* Losc. et Pardo a la part occidental de Catalunya. Fou trobada prop de Bielsa per Campo.

Gènere 520.—ECHINOSPÉRMUM Sw.

(Del grec ἐχῖνος, eriçó, i σπέρμα, sement; al·ludint als fruits eriçats d'agullons.)

Flors blaves, petites, en llargues cimes bracteolades, que formen una ampla panícula terminal, calze quinquepartit, corol·la ciatiforme, de tub curt i gorja tancada per cinc petites escames obtuses, estams inclusos, aquenis trígons, amb la cara externa tuberculosa i els angles laterals eriçats d'agullons ganxuts, adherits aquells per tot l'angle intern a l'eix fructífer. Herbes híspides, de fulles enteres.

1 { Pedicels fructífers drets, engruixits, més curts que el calze, sèpals oberts, més llargs que el fruit, aquenis amb dues files d'agullons als angles, fulles basilars oblongo-lanceolades . . . . **E. Láppula.**
Pedicels fructífers reflexos, prims, 1-2 vegades més llargs que el calze, sèpals més curts que el fruit, aquenis amb una sola sèrie d'agullons als angles, fulles basilars ovato-el·líptiques . . . . . **E. defléxum.**

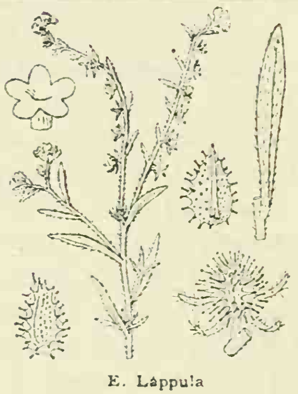

E. Láppula

1,884.—E. Láppula Lehm.

(és el diminutiu de Lappa, *la llepassa, nom emprat ja en la* Historia Generalis plantarum *de Joannem Molinaeum, de* 1587, *i per Linné, com específic,* Myosotis Lappula. *Fa referència als fruits, que s'arrapen com la llepassa.)*

Anual o *biennal*, d'arrel cònica, prima, vertical, i tija de 2-5 dm, dreta, ramificada a l'àpex, rodona, fistulosa, piloso-eriçada, fullosa, amb les fulles *tuberculoso-híspides*, uninerves, les basilars oblongo-lanceolades, atenuades en pecíol, les caulinars lanceolades, totes grisenques; flors *blaves*, petites, en cimes a la fi unilaterals, fluixes i llargues, de pedicels fructífers *drets, engruixits, més curts que el calze*, els sèpals *lanceolato-linears*, híspids, *molt oberts* en la maturitat, la corol·la de 2-4 mm, de limbe *còncau, més curt que el tub*, els aquenis finament tuberculosos sobre les cares, amb *dues files d'agullons ganxuts als angles laterals*.

Geografia. — Llocs àrids i pedregosos de tot el país; des de la zona inferior fins a la subpirenenca. = Vall d'Aran, a Arties i Salardú (C. et S.). — Maig-Juny.

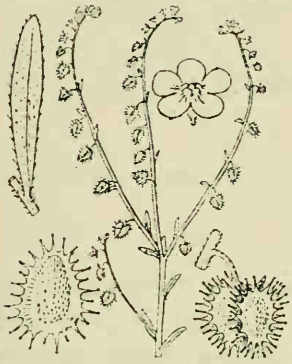

E. defléxum

1,885.—E. defléxum Lehm.

(del llatí deflexus, *encorbat, pels pedicels* reflexos *en la maturitat dels fruits.)*

Biennal, d'arrel cònica, prima, i tija de 2-6 dm, dreta, ramificada des de la meitat o des del primer terç, de manera *paniculada,* amb les rames *flexuoses,* pàtulo-ascendents, piloso-eriçades, les fulles peludes, a la fi tuberculoso-piloses, uninerves, les basilars *ovato-el·líptiques,* atenuades en pecíol, les caulinars *oblongues; flors blaves,* grans (var. *grandiflorum* Gaud.) o petites (var. *parviflorum* Gaud.), en cimes a la fi *fluixes* i *unilaterals,* pedicels fructífers prims, *filiformes, reflexos,* 1-2 *vegades més llargs que el calze,* sèpals oblongs, *més curts que el fruit,* primerament *estesos,* després *refractats,* la corol·la de 4-8 mm, de limbe còncau, *més llarg que el tub,* aquenis *comprimits, un poc convexos,* finament *pubescents,* i *xagrinats* en la cara externa, de marge *alat,* amb *una sola fila d'agullons ganxuts.*

var. *pyrenaicum* Rouy-Rames menys flexuoses, agullons dels aquenis més llargs i més prims.

Geografia. — Llocs ombrosos, pedregosos, dels Alps i de l'Europa central i boreal. La var. *pyrenaicum* Rouy = *E. pyrenaicum* Wk. et Vay., a les roques ombroses de la Font Canaleta, Porxo del Sitjar, La Molina, La Cerdanya (Vay.). — Jul.

Gènere 521 — CYNOGLÓSSUM L.

(Del grec κύων, ca, i γλῶσσα, llengua; nom emprat ja per Dioscòrides, que fa referència a la forma de les fulles d'alguna espècie.)

Flors vermelloses, blaves o violades, en cimes nues o bracteolades, que formen una panícula terminal, calze quinquepartit, acrescent, corol·la infundibuliforme, amb la gorja tancada per cinc escames obtuses, estams inclusos, aquenis grans, deprimits, coberts d'agullons ganxuts, adherits per l'angle intern a l'eix central. Herbes robustes, tomentoses o híspides.

1 { Cimes bracteolades fins a l'àpex, fulles albo-tomentoses, les superiors atenuades a la base, flors vermelloses, a la fi blaves, cara externa dels aquenis còncava. . . . . **C. cheirifólium.**
Cimes nues o amb 1-3 bràctees a la base, fulles superiors dilatades a la base, cara externa dels aquenis convexa . . . . 2.

2 { Aquenis circuïts d'un marge sortit, amb agullons poc nombrosos, no barrejats amb tubèrculs, flors d'un vermell vinós, calze sedós, fulles superiors arrodonides a la base . . . . **C. officinale.**
Aquenis sense marge, amb agullons nombrosos barrejats amb tubèrculs cònics. . . . . 3.

3 { Fulles tomentoses, grisenques, flors d'un blau clar, venoso-reticulades per línies violades, cimes nues o amb 1-3 bràctees a la base, fulles basilars oblongo-lanceolades . . . . **C. píctum.**
Fulles verdes, no tomentoses o un poc aspres, flors vermelloses o violàcies, amb venes a penes visibles, cimes nues . . . . 4.

4 { Fulles d'un verd clar, consistents, cobertes de pèls fins, les basilars estretament lanceolades, les superiors de base ampla i arrodonida, totes uninerves . . . . **C. Dioscóridis.**
Fulles verdes, primes, glabres, lluents per sobre, les basilars amplament el·líptiques, les superiors cordato-amplexicaules, totes amb nervis laterals . . . . **C. montánum.**

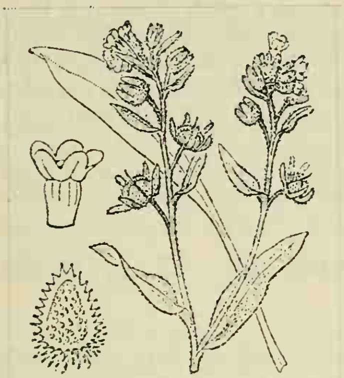

C. cheirifólium

1.886.—C. cheirifólium L.

(per tenir les fulles semblants a les del Cheiranthus Cheiri, *el violer groc.)*

Biennal, d'arrel cònica, llarga, vertical, i tija d'1-4 dm, dreta, ramificada superiorment, densament cotonosa, amb les fulles *albo-tomentoses,* cobertes per ambdues cares d'un toment curt, dens, aplicat, blanes, les inferiors *lanceolato-espatulades,* atenuades en llarg pecíol, les superiors *lanceolades,* sèssils, totes uninerves, obtuses; flors *vermelloses,* a la fi *blavenques,* en cimes curtes, fluixes, *bracteolades* fins a l'àpex, pedicels fructífers recorbats, més llargs que el calze, aquest *albo-tomentós,* amb les divisions obertes, lanceolato-espatulades, la corol·la de limbe còncau, de doble llarg que el claze, aquenis *transovats,* de cares *depresso-còncaves,* cobertes d'agullons poc nombrosos, nascuts d'una superfície llisa.

Geografia. — Marges i llocs herbosos, àrids : Al litoral, Vallès, Bages, part de la Segarra i de l'Urgell, fins a Lleida i Menàrguens.=Vic (Masf.), ports d'Horta i d'Arnes (Bolós, R.), Empordà, Torrebor atxa, Terrades, Companys, S. Joan les Fonts (Vay.), Llers, Vilarnadal (Senn.). — Març-Juny.

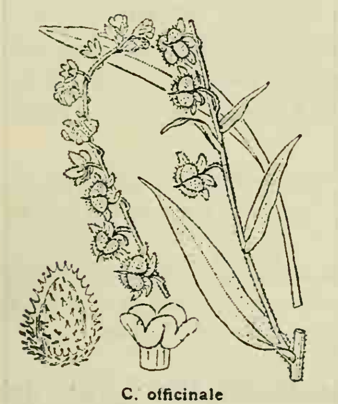

C. officinale

1,887.—C. officinale L.

(per ésser planta medicinal.)

Sinonímia. — Llengua de ca, llepassera, maneula; *cast.,* lengua de perro, conejera; *fr.,* langue de chien.

Biennal, d'arrel fusiforme, forta, negrosa, amb la tija de 4-8 dm, dreta, robusta, grisenca, coberta de pèls blancs, estesos, ramificada superiorment, les fulles blanament pubescents, grises, les inferiors oblongo-lanceolades, agudes, grans, atenuades en pecíol *molt llarg,* de nervis laterals ben visibles, les superiors lanceolades, semiamplexicaules; flors d'un *vermell vinós, sense venes,* en cimes curtes, *nues* o amb 1-3 bràctees a la base, pedicels fructífers *recorbats, més curts que el calze,* divisions calicinals *ovato-oblongues,* ascendents, la corol·la *poc més llarga que el calze,* aquenis *transovats,* circuïts d'un *marge sortit,* cares un poc còncaves, poblades d'*escassos agullons no barrejats amb tubèrculs.*

Geografia.— Paratges incultes i herbosos: Montseny, entre el Turó de l'Home i la Font de Briançó; Vall de Ribes; al Bergadà, cap a Corbera; Vallcebre, Rebost, Montsoliu.=Guilleries, cap a Susqueda; Collsacabra, Monars, Talaixà, Camprodon, Llussanès, Vidrà, Mare de Déu del Mont et alibi (Vay.); La Cellera, camí d'Osor (Cod.), Vall del Querol, Font Romeu (Gaut.), entre Hostalets i Cabanes (Senn.), zona inferiot de la Vall d'Aran (Zett.), Salardú (C. et S.); Areo (Font!). — Juny-Jul.

N. B. Per error va ésser consignat en la Flora del Vallès el *Cynoglossu montanum* en lloc d'aquesta espècie.

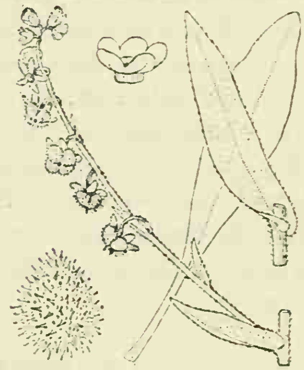

C. píctum

1,888.—C. píctum Ait.—C. créticum Vill.

(del llatí pictum, *pintat, per les flors amb venes violades més intenses de color;* creticum, *nom específic emprat ja per Clusius, per ésser planta de* Creta.)

Biennal, d'arrel cònica, ramificada inferiorment, bruna, tija de 3-6 dm, dreta, robusta, abundantment pubescent-tomentosa, ramificada a l'àpex, amb les fulles grisenques, *oblongo-lanceolades, finament tomentoses* en ambdues cares, les inferiors atenuades en llarg pecíol, obtuses, mucronulades, les superiors *arrodonides a la base, semiamplexicaules;* flors d'un *blau clar,* vinoso reticulades per línies violades, en cimes a la fi llargues, clares, *nues* o *amb* 1-3 *bràctees* a la base, calze cobert de pèls aplicats, corol·la poc més llarga que el calze, aquenis *transovoides,* amb la superfície *totalment coberta d'agullons ganxuts, no confluents a la base,* i *de tubèrculs cònics.*

Geografia.— Prats i llocs herbosos de tot el país, des de la costa al Pireneu, sense excloure la Vall d'Aran. — Abr.-Jul.

N. B. A Terrassa hem trobat una raça de flors completament blanques, incluses les escames de la corol·la, amb sèpals i pètals més petits que en el tipus.

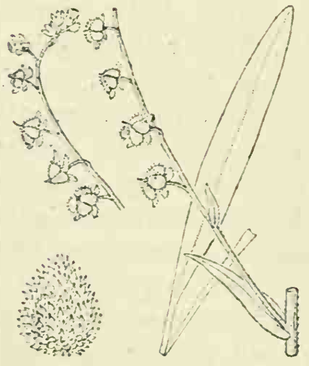

C Dioscóridis

1.889.—C. Dioscóridis Vill.; var. del C. officinale L. apud Fiori.

(espècie dedicada per Villars a Dioscòrides, *el famós metge de l'antiguitat.)*

Biennal, d'arrel cònica, simple, vertical, amb la tija de 2-4 dm, dreta, prima, coberta

d'abundants pèls aplicats, fulles d'un verd clar, un poc aspres, cobertes de pèls fins i aplicats, un poc consistents, les inferiors *estretament lanceolades*, atenuades en pecíol, les superiors dilatades i arrodonides a la base, acuminades; flors *vermelloses*, després blaves i violàcies, petites, en cimes curtetes i clares, *sense bràctees*, pedicels filiformes, recorbats en la fructificació, calze cobert de pèls aplicats, sedosos, aquenis transovats, un poc deprimits en la cara externa, coberts d'*agullons ganxuts, confluents a la base*, i *de tubèrculs cònics*.

Geografia. — Boscos pedregosos de les muntanyes: Terrassa, al Guitart, Obac, Coll de Davi; Montseny; de Fumanya a Vallcebre. = De Camprodon a Salarsà (Bolós, Vay.), de S. Marçal a Matagalls (Vay.), Montserrat (Costa), prop de Barcelona (Salv.!), Espluga de Francolí (Llen.!), Rellinàs, Mura (Font), La Cerdanya, Font Romeu; Prats de Molló (Gaut.). — Juny-Jul.

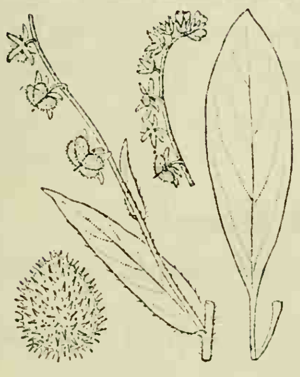

C. montánum

1,890.—C. montánum Lamk.—C. germánicum Jacq.

(montanum, *per habitar de preferència a les* muntanyes; germanicum, *per viure a* Alemanya.)

Considerat per Fiori com a mera varietat del *C. officinale* L., se'n diferencia per les fulles *primes, quasi transparents, glabres* i *lluents* per sobre, *escabriúscules* per sota a conseqüència d'alguns pèls tuberculosos, les inferiors *amplament el·líptiques, contretes en pecíol*, les superiors *cordato-amplexicaules*, lanceolato-acuminades; flors *violades* o *blaves*, en cimes gracioses, clares, a la fi llargues, els aquenis eriçats d'agullons *acostats* però no *confluents*, barrejats amb *tubèrculs cònics*.

Geografia. — Vallgorguina (Salv.!), Montseny i altres muntanyes; Castanesa, Benui i Bassivé (Costa), Vall del Tec a Prats de Molló (Gaut.); Pireneus Orientals, Alt Garona (Rouy), Salardú (Timb.); molt comú en tota la Vall d'Aran, Ribera de S. Joan de Toran, Artiga de Lin, Viella, Arties, Aiguamoix (Llen.!). — Juny-Jul.

Gènere 521. — OMPHALODES Moench

(Del grec ὀμφαλὸς, *llombrígol*, pels fruits còncaus, amb una depressió que recorda la *umbilical*.)

Flors blanques o blavenques, en cimes clares, llargues, nues, amb els pedicels fructífers pàtulo-arquejats, el calze quinquepartit, de divisions lanceolades, amb pestanyes curtes i rígides, la corol·la rotàcia, quinquèfida, de gorja tancada per cinc escames obtuses, de lòbuls també obtusos, 1-2 vegades més llarga que el calze, estams inclusos, i els aquenis deprimits, el·líptics, còncaus per la cara externa, amb la cavitat llisa, voretada d'un marge inflex, fistonat i plegat, adherits a l'eix per la base de llur vora interna. Herbes anuals d'arrel prima, cònica, tija de 2-4 dm, dreta, glabra, fullosa, ramificada a l'àpex, de fulles primes, glaucescents, un poc pestanyoses, les inferiors espatulades, insensiblement atenuades en pecíol, les superiors lanceolades o bé ovato-acuminades.

C. linifólia

1,891. — C. linifólia Moench

(*per les fulles caulinars, que recorden les del* lli.)

Sinonímia. — *Cast.*, caramelitos, alfeñique andaluz, lengua de gato.

Geografia. — Llocs secs i àrids de la regió mediterrània: Cap a Betlem (Salv.!), Pireneus orientals (Coste), Molitg (Olivar, ex Rouy i Gaut.): alguna vegada cultivada i subespotània. — Març-Juny.

Gènere 522.—ASPERUGO L.

(Del llatí *asper*, *aspre*, per les tiges i fulles cobertes d'*asprors*.)

Flors blavenques, petites, axil·lars, molt breument pedunculades, de peduncles fructífers reflexos, les flors aparentment unilaterals i oposititòlies, en cimes llargues, clares i bracteolades, el calze irregular, quinquèfid, de lòbuls lanceolats, acrescent, foliaci, que forma dues làmines aplicades, sinuatodentades, venoso-reticulades, la corol·la subinfundibuliforme, petita, quinquelobada, amb la gorja tancada per cinc escames obtuses, els estams inclusos i els aquenis piriformes, subtuberculosos, adherits a l'eix per l'àpex de llur angle intern. Herbes anuals, d'arrel cònica, vertical, i tija de 3-6 dm, ajaguda, difusa, ramificada des de la base, de branques anguloses, eriçades de petits agullons reflexos, fulles aspres, cobertes de pèls setiformes petits i tuberculosos, aplicades, pestanyoses, mucronulades, primes, les inferiors transovades, atenuades en pecíol, les superiors geminades o quaternades, les florals oposades.

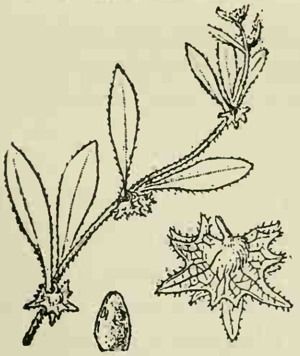

A. procúmbens

1,892.—A. procúmbens L.

(*del llatí* procumbere, ajaure's, *per les tiges* ajaçades.)

Sinonímia. —*Cast.*, raspilla, uñas ásperas.

Geografia. — Runes, llocs pedregosos, vores de camins : Montserrat, La Mata; Núria, al peu del Santuari; Tagast, al peu de la Roca de l'Uró, pujant als Rasos de Peguera. = La Molina (Vay.), Montserrat (Salv.!, Costa, Vay.); Olot (Tex.); Vall d'Aran, abundant a Montgarri (Llen.), Viella, r. r. (C. et S.); Monteixo, a la Rebuira (Font). — Maig-Ag.

Gènere 523. — HELIOTRÓPIUM Tourn.

(Del grec ἥλιος, *sol*, i τρέπω, *voltar;* emprat ja per Dioscòrides, al·ludint als moviments de la planta d'acord amb els del sol : *quod folia cum Sole circumagat*, aclara Bahuin.)

Flors blanques o lilàcies, en cimes denses, freqüentment geminades, nues, calze quinquepartit, corol·la hipocrateriforme, quinquelobada, amb la gorja nua i amb cinc plecs longitudinals, estams inclusos, aquenis ovoides trígons, soldats en tota llur longitud a l'eix. Herbes de fulles peciolades o atenuades a la base.

1 { Fulles linear-lanceolades, atenuades a la base, uninerves, tiges ajagudes, aquenis costelluts, rugosos; plantes perennes, glabres, que es tornen negres per la dessecació . . . . **H. curassávicum.**
Fulles ovades, peciolades, amb nervis laterals, tija central dreta, aquenis tuberculosos; plantes anuals, pubescents, que no s'ennegreixen per la dessecació . . . . **H. europaeum.** }

H. curassávicum

1,893.—H. curassávicum L.

(*és l'*Hel. curassavicum, foliis lini umbilicati *de Morison, en la seva* Hist. Plant., *per ésser oriünd de* Curaçao. *D'ací prengué el nom específic Linné.*)

Perenne, de rizoma gruixut, profund, i tija de 3-9 dm, *ajaguda*, ramificada, difusa, glabra, de fulles *linear-lanceolades*, atenuades a la base, uninerves, un poc carnoses, nombroses, que per la *dessecació*, com tota la planta, *es tornen negres;* flors *blanques*, sèssils, en petites cimes terminals o laterals, calze glabre, de divisions *lanceolades*, aplicades sobre el fruit, del qual *no es separen en desprendre's* de la planta, fruit quasi *globulós*, que es descompon en quatre aquenis en la maturitat, aquests *costelluts, rugosos, glabres.*

Geografia. — Oriünda d'Amèrica, s'ha naturalitzat perfectament als sorrals humits del litoral i abunda a Can Tunis, sota Montjuic. — Jul.-Ag.

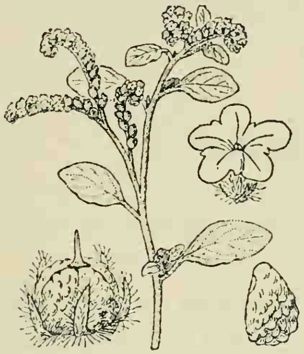

H. europaeum

1,894.—H. europaeum L.

(per viure a Europa, *essent així que la quasi totalitat de les espècies del gènere és dels països tropicals.)*

Sinonímia. — Herba berruguera, malgirasol, passarelles; *cast.*, verruguera, heliotropo mayor, girasol; *fr.*, herbe aux verrues, tournesol.

Anual, d'arrel prima, cònica, flexuosa, vertical, amb la tija d'1-3 dm, dreta o estesa, ramificada, coberta d'abundants pèls blancs, aplicats, amb les fulles *ovades* o el·líptiques, totes peciolades, pubescents, albo-verdoses, amb els nervis laterals ben marcats, que, com tota la planta, *no es tornen negres per la dessecació;* flors *blanques* o un poc lilàcies, sèssils, en cimes terminals, axil·lars o bé opositífòlies, llargues, geminades o ternades, calze *pelut,* de divisions *lanceolades, obtuses,* esteses en *estrella* en la fructificació, que *no es desprenen* de la planta amb el fruit, estigma *prolongat en con més llarg que l'estil,* fruit quasi *globulós,* que es descompon en la maturitat en quatre aquenis *tuberculosos, sense costelles, pubescents.*

Geografia. — Comuna als camps secs i pedregosos del litoral; Vallès, Penedès, Baix Empordà, Bages, Urgell. = Vic (Masf.), Terraprim, Garrotxa, Olot (Vay.), La Cellera (Cod.!). — Juny-Ag.

N. B. Hom cultiva freqüentment com a planta ornamental l'*H. peruvianum* L., denominat, impròpiament, *vainilla.*

Família 81. — SOLANÀCIES Juss.

(Del gènere *Solanum*, el més important de la família.)

Plantes de flors hermafrodites, quasi sempre regulars, amb els tres primers verticils pentàmers, calze persistent, almenys en la base, i a vegades acrescent, corol·la rotàcia, tubulosa o infundibuliforme, estil amb l'estigma enter o bilobulat, fruit bacciforme o capsular. Plantes herbàcies o arbustives, de fulles simples, alternes, sense estípules, freqüentment narcòtiques.

1 { Fruit bacciforme . . . . 2.
{ Fruit capsular . . . . 5.

2 { Corol·la rotàcia . . . . 3.
{ Corol·la tubulosa o embudada . . . . 4.

3 { Flors solitàries, axil·lars, calze fructífer vesiculós, umbilicat, reticulat, vermell, anteres dehiscents per dues valves longitudinals **Physalis**.
{ Flors en corimbes extraaxil·lars o terminals, calze poc o gens acrescent, ni umbilicat ni reticulat, verd, anteres dehiscents per dos porus terminals . . . . **Solánum**.

4 { Calze dentat, aplicat al fruit, corol·la lobulada, estams exerts, baia oblonga, rubro-ataronjada, arbustos espinosos, cendrosos, de fulles uninerves . . . . **Lycium**.
{ Calze partit, estès en estrella a la base del fruit, corol·la dentada, estams inclusos, baia globulosa, negra blavenca, herbes de gran talla, inermes, verdes, de fulles multinerves . . . . **Átropa**.

5 { Càpsula circumcisa, tancada en el calze abaldufat, dentat, flors en cimes escorpioides, corol·la irregular, subbilabiada **Hyoscyamus**.
{ Càpsula valvar, flors solitàries o en panícula, corol·la regular . . 6.

6 { Càpsula espinosa, no inclusa en el calze tubulós, estigma bilobulat, flors blanques, rosades o violades, solitàries . . . . . . **Datura**.
{ Càpsula no espinosa, inclusa en el calze acampanat, estigma enter, flors grogues o vermelloses, en panícula . . . . **Nicotiana**.

Gènere 524. — LYCIUM L.

(Del grec Λυκία, la *Licia*, per abundar en aquella província de l'Asia Menor diversos arbustos espinosos que els botànics antics anomenaren d'aquella manera.)

Flors blanques o lilàcies, solitàries, geminades o ternades, axil·lars, de pedicels molt més curts que les fulles, calze acampanat, dentat, no acrescent, aplicat al fruit, corol·la infundibuliforme, de lòbuls curts, a la fi reflexos, estams exerts, baia subglobulosa, de la grandària d'un pèsol, vermella o ataronjada. Arbustos d'1-3 m, espinosos, cendrosos, ramificats, de fulles oblongo-lanceolades o espatulades, un poc carnoses, grisenques, atenuades a la base, glabres, uninerves, fasciculades a les branques velles i a les joves alternes.

L. europaeum

1,895.—L. europaeum L.—L. mediterráneum Dun.

(per habitar a Europa, *en contraposició a les altres espècies linneanes, que són exòtiques.)*

Sinonímia. — Arç de tanques, espinal; *cast.*, cambronera, cambrón, rascaviejas; *fr.*, lyciet.

Geografia. — Bardisses del litoral i del Vallès, on s'utilitza sovint per a tanques vives; també a la Segarra, fins a Tous; Urgell, cap a Menàrguens = Puja fins a Manresa; Empordà (Vay.), part austral de la prov. de Lleida (Costa). — Març-Jul.

Gènere 525. — SOLÁNUM L.

(Del llatí *solari*, consolar, per les virtuts calmants d'alguna espècie.)

Flors blanques o violades, en corimbes extraaxil·lars o terminals, calze quinquelobat, de lòbuls poc o gens acrescents, aplicats al fruit, corol·la rotàcia, estams reunits en columna, exerts, amb les anteres dehiscents per dos porus terminals. El fruit és una baia globulosa o bé ovoide, bilocular. Plantes herbàcies o llenyoses, de fulles més o menys dividides.

1 { Tiges llenyoses, fulles, almenys les superiors, dividides, flors violades . . . . 2.
Tiges herbàcies, fulles generalment sinuato-dentades, flors ordinàriament blanques. . . . . 3.

2 { Plantes espinoses, amb pèls estrellats, fulles sinuato-pinnatífides, amb els nervis ornats d'agullons, baies grans, globuloses, groguenques **S. sodomaeum.**
Plantes inermes, glabres o pubescents, fulles superiors ordinàriament tripartides, baies petites, ovoides, vermelles. . . . **S. Dulcamara.**

3 { Fulles pinnatisectes, corol·la de 2-4 cm, baies grans, globuloses, verdoses, branques subterrànies tuberculoses . . . . . **S. tuberósum.**
Fulles sinuato-dentades, ovades, corol·la de 6-10 mm . . . . . . 4.

4 { Baies negres, corol·la una vegada més llarga que el calze, plantes d'un verd fosc, glabrescents, de branques anguloses, fulles ovato-acuminades. . . . . **S. nígrum.**
Baies vermelles o d'un groc de taronja, corol·la 3-4 vegades més llarga que el calze, planta més o menys peluda . . . . 5.

5 { Calze molt pelut, corol·la tomentosa, 3-4 vegades més llarga que el calze, baies d'un groc de taronja . . . . **S. villósum.**
Calze pubescent, corol·la també pubescent, 2 vegades més llarga que el calze, baies d'un vermell de mini . . . . **S. miniátum.**

S. sodomaeum

1,896.—S. sodomaeum L.

(alguns Solanum, *com aquest, foren, i són anomenats encara, poma d'amor,* pomum amoris, *i poma borda o folla,* malum insanum; *fou per això que Linné derivà de* Sodoma *el nom d'aquesta planta associant aquelles idees:* poma de l'amor insà? *O acceptà la suggestió d'algun nom vulgar?)*

Sinonímia. — *Cast.*, manzanillas o pelotillas o tomateras del diablo.

Perenne, de tija de 6-13 dm, *llenyosa,* dreta, ramificada, armada d'*agullons robustos,* drets, comprimits, i de pèls *blancs, estrellats,* amb les fulles *sinuato-pinnatífides,* de sinus i lòbuls arrodonits, verdes, glabrescents per sobre i més pàl·lides i amb pubescència estrellada per sota, ornades d'*agullons inserits a les dues cares dels nervis,* peciolades; flors violàcies, en corimbes pauciflors, breument pedunculats, els pedicels amb petits agullons i pèls estrellats; calze tomentós, espinós, acrescent, de lòbuls lanceolats, obtusos, la corol·la pubescent, *tres vegades més llarga que el calze,* de lòbuls triangulars, aguts; baies *grosses, globuloses,* grogues en la maturitat.

Geografia. — Espontani a la Riera de Mataró (Ferrer!), prop de Cabrera (Colm.), Vilassar de Dalt (Compñ.!), abundant i naturalitzat al Jardí de la Universitat de Barcelona (Cad.). — Abr.-Juny.

S. Dulcamara

1,897.—S. Dulcamara L.

(Es el Solanum scandens seu Dulcamara, *de Bahuin, i d'altres autors antics, així anomenat perquè les tiges tenen gust* amargant *que* dolceja *després.)*

Sinonímia. — Dolçamara, herba dels humors picants; *cast.*, dulcamara, amarga miel; *fr.*, douce-amère.

Perenne, amb la tija d'1-4 dm, *llenyosa, sarmentosa, cilíndrica,* glabra o pubescent, ramificada, de branques herbàcies, un poc volubles, d'*escorça amarga* i *fusta dolça;* fulles *ovato-cordiformes, acuminades, enteres* o les

superiors *trisectes*, amb els dos segments laterals *més petits*, peciolades, d'un verd fosc, glabrescents; flors *violades*, en corimbes *extraaxil·lars, multiflors*, llargament pedunculats; calze glabre, de lòbuls curts, triangulars, la corol·la pubescent al marge, de lòbuls lanceolats, freqüentment reflexos, amb *dues taques* verdes cada un a la base, baies *ovoides*, vermelles en la maturitat.

Geografia. — Freqüent a les torrenteres, bardissars i llocs humits de tot el país: al litoral, Vallès, Penedès, Bages, Urgell, Montsoliu, Empordà, fins als prats de les muntanyes subpirenenques. — Abr.-Set.

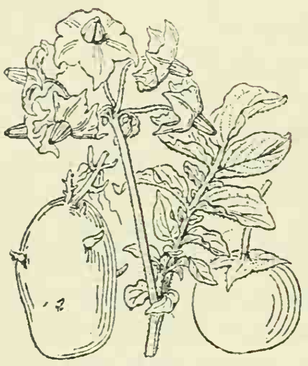
S. tuberósum

1,898.—S. tuberósum L.

(pel rizoma tuberós *d'aquesta planta.)*

Sinonímia. — Patatera, i el tubèrcul patata i trumfa; *cast.*, patatas; *fr.*, pomme de terre.

Perenne, de tija de 4-8 dm, dreta, herbàcia, robusta, angulosa, ramificada, peluda, amb rames *subterrànies terminades en grossos tubèrculs,* les fulles *pinnatisectes,* amb 3-5 parells de segments *ovats, acuminats, peciolulats,* oblics o cordiformes a la base, barrejats amb segments *molt petits, sèssils;* flors *blanques* o *violades,* grans, en corimbes umbel·liformes, llargament pedunculats, de pedicels peluts, a la fi reflexos; calze bastant gran, de lòbuls lanceolats, corol·la pubescent, *dues vegades més llarga que el calze,* de lòbuls curts, triangulars; baies *globuloses, grosses, verdoses.*

Geografia. — Cultivada i subespontània en molts llocs. — Juny-Jul.

S. nígrum

1,899.—S. nígrum L.

(pels fruits negres *d'aquesta planta.)*

Sinonímia. — Morella vera o negra, herba mora; *cast.*, hierba mora; *fr.*, morelle.

Anual, amb la tija de 2-5 dm, ramificada, dreta o difusa, glabra o amb alguns pèls aplicats, angulosa, de fulles d'un verd fosc, glabrescents, *ovato-acuminades,* sinuato-dentades o anguloses, a vegades enteres; flors blanques,

en corimbes umbel·liformes pauciflors, peduncles fructífers quasi iguals als pedicels, reflexos i engruixits a l'àpex, calze glabrescent, de lòbuls rodons, corol·la glabrescent, 1-2 vegades més llarga que el calze, de lòbuls lanceolats; baies *globuloses, petites, negres.* Planta polimorfa.

δ *melanocerasum* Dun. — *S. pterocaulon* Rchb. — Rames subalades, dentato-espinuloses, fulles dentato-anguloses, glabres, baies més grosses.

ζ *patulum* Willd. — *S. Dillenii* Schultes. — Tija robusta i elevada (6-10 dm), fulles grans, poc profundament sinuato-dentades, quasi enteres, cuneïformes a la base, corol·la petita albo-violàcia.

ι *suffruticosum* Moris — *S. suffruticosum* Schousb. — Tija llenyosa, d'uns 15 mm de diàmetre per 2 m d'alçada, amb les rames anguloses, fulles ovades o subrombals, sinuato-dentades, cuneïformes.

Geografia. — Llocs herbosos, camps i vinyes de tot el país, amb les varietats *melanocerasum* Dun. i *patulum* Willd. La var. *suffruticosum* Moris en alguns torrents i marges de Terrassa, cap a la Font dels Capellans. — Juny-Nov.

S. villósum

1,900.—S. villósum Lamk.—S. lúteum Mill., subsp. de l'anterior apud Rouy.

(villosum, *per la tija i les fulles* peludes; luteum, *pel color* groc *dels fruits.)*

Anual, amb la tija de 2-5 dm, dreta, *coberta de pèls estesos*, un poc arrodonida, ni alada ni dentada, generalment ramificada, les fulles *ovato-rombals, sinuato-dentades*, d'un verd clar, grisenques i tomentoses per sota, un poc cuneïformes a la base, peciolades; flors *blanques, doblement majors* que en l'espècie anterior, en corimbes umbel·liformes pauciflors, peduncles i pedicels pilosos, quasi iguals, aquests reflexos, engruixits a l'àpex; calze *molt pelut*, de lòbuls ovats, corol·la tomentosa, 3-4 *vegades més llarga que el calze*, de lòbuls oblongs, baies *subglobuloses, petites*, d'un groc de taronja. Planta amb forta olor de mesc.

Geografia. — Comuna als camps i vinyes del litoral, Vallès, Penedès, Bages. = Garrotxa (Vay.). — Juny-Set.

S. miniátum

1,901.—S. miniátum Bernh.—S. alátum Moench, raça del S. nígrum apud Rouy, var. del mateix apud Grenier et Godron. (miniatum, *pels fruits color de* mini; alatum, *per les tiges poc o molt* alades.)

Anual, semblant al *S. nigrum* L., del qual es diferencia per les baies *petites*, d'un vermell de *mini* o *vermelló*, calze i corol·la pubescents, aquesta 2-3 *vegades més llarga que el calze*. Planta feble, fortament pubescent, de rames anguloses, fulles *petites, ovato-oblongues, sinuato-dentades*.

Geografia. — Runes i llocs cultivats: Litoral de Barcelona, part del Vallès, Penedès i Bages. = Blanes, Tossa, et alibi (Vay.). — Juny-Set.

N. B. Hom cultiva el *S. esculentum* Dun., albergínia; *S. Lycopersicum* L., tomaquera; algun altre *Solanum* d'ornament, i el *Capsicum annuum* L., pebrotera o pebrera de coralet, segons el fruit, dolç en la primera i picant en l'última.

Gènere 526. — PHÝSALIS L.

(Del grec φῦσα, *veixiga*, pel calze fructífer molt inflat, *vesiculós*.)

Flors blanques axil·lars, solitàries, pedicels fructífers reflexos, calze florífer petit, acampanat, verd, pelut, quinquelobat, molt acrescent, el fructífer vesiculós, umbil·licat, venoso-reticulat, de dents conniventes, vermell, obert, la corol·la rotàcia o acampanada, amb les anteres conniventes, dehiscents per dues valves longitudinals; el fruit és una baia globulosa, envoltada pel calze, amb les llavors comprimides. Herbes perennes, de fulles alternes, quasi enteres, acuminades.

Peduncles fructífers reflexos, corol·la blanca, amb la gorja verda, anteres grogues, baia de la grandària d'una cirera, vermella com el calze madur, planta pubescent. . . . . **Ph. Alkekengi.**
Peduncles fructífers drets, corol·la groga tacada de violeta, anteres violades, baia de la grandària d'un pèsol, d'un verd pàl·lid com el calze madur, planta pubescent-tomentosa . . . . **Ph. pubéscens.**

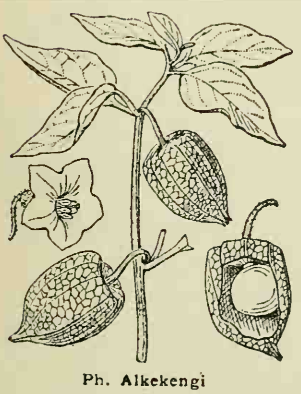
Ph. Alkekengi

1,902.—Ph. Alkekengi.

(Alkekengi, *nom àrab d'aquesta planta.*)

Sinonímia. — Bufetes, bufetes de gos, roses vermelles; *cast.*, vejiga de perro; *fr.*, alkékenge.

Rizoma serpentejant i tija de 2-4 dm, dreta, simple o poc ramificada, angulosa, pubescent, amb les fulles geminades, ovato-acuminades, enteres o sinuades, nervudes, llargament peciolades; corol·la *blanca*, amb la gorja verda, tres vegades més llarga que el calze, *anteres grogues;* baia madura grossa com una *cirera*, *vermella* com el calze fructífer, sobre un peduncle *reflex*.

Geografia. — Terres cultivades, argiloses o calisses, d'una gran part del país, sense arribar a ésser comuna : Terrassa i altres llocs del Vallès, Gelida i altres del Penedès; Bages. = Priorat, Segarra, Conca de Tremp, Berga, Olot et alibi (Costa), Solsona (Bub.), Vic (Masf.), Besora, Vidrà, Pireneus (Vay.), Manlleu, Llers, Cambrils, Berga, Ripoll, Sant Quintí (Senn.!). — Maig-Jul.

1,903.—Ph. pubescens L.—Ph. peruviana L.

(per ésser peluda; peruviana, *per ésser oriünda del* Perú.)

Planta *pubescent-tomentosa,* de tija dreta o ascendent, generalment ramificada a l'àpex, gruixuda, angulosa, amb les fulles ovato-cordiformes, acuminades, dentades, peciolades; corol·la *groga, tacada de violat,* anteres *violades,* i baia madura d'un *verd pàl·lid* o groguenc com el calze fructífer, de la grandària d'un pèsol, sobre un peduncle *dret,* comestible.

Geografia.—Oriünda d'Amèrica, cultivada o naturalitzada: prop de Barcelona, r. (Costa).

Gènere 527. — ÁTROPA L.

(De *Atropos*, la parca encarregada de tallar el fil de la vida, al·ludint a les propietats de la belladona.)

Flors purpúrio-brunes, axil·lars, solitàries o geminades, penjants, amb el calze quinquepartit, acampanat, pubescent, un poc acrescent, el fructífer estès en estrella a la base del fruit, de lòbuls foliacis, ovato-acuminats, la corol·la tubuloso-acampanada, quinquedentada, estams desiguals, inclusos, amb les anteres dehiscents longitudinalment, no connivents. El fruit és una baia globulosa, de la grandària d'una cirera, bilocular, d'un negre blavenc, lluent, molt metzinosa. Herbes perennes, de 10-15 dm, amb la tija dreta, robusta, di- o tricòtoma superiorment, glandulosa a l'àpex, fulles ovato-acuminades, atenuades en pecíol curt, un poc nervudes, les superiors geminades i desiguals.

A. Belladona

1,904.—A. Belladona L.

(Clusius digué del seu Solanum lethale: apud vulgus Italorum Bella donna nomen obtinuit; *del nom vulgar aportat per Clusius féu l'específic Linné.)*

Sinonímia. — Belladona, tabac bord; *cast.*, belladona, solano furioso; *fr.*, belladone.

Geografia.— Boscos ombrosos de les muntanyes: no escassa en llocs alts, ombrívols i poc freqüentats de Montserrat; Vall de Ribes, r. = Montseny, Cardona; Berga, al bosc de Segalés; Collsacabra, Vidrà, Cabrera; Vall d'Aran (Costa), Artiga de Lin i bosc de Geles, abundant (Llen.); Mont Jisoles (Timb.), Fos (C. et S.). — Maig-Ag.

Gènere 528. —DATURA L.

(De l'àrab *datorah*, nom de l'estramoni.)

Flors blanques o blavenques, molt grans, axil·lars, solitàries, pedunculades, amb el calze llargament tubulós, pentagonal, de base persistent i acrescent; corol·la embudada, de tub molt llarg i amb plecs molt marcats al limbe; estams inclusos, d'anteres dehiscents longitudinalment, i estigma bilobulat. El fruit és una càpsula gran, espinosa, bilocular, de cel·les incompletament dividides en dues per un fals embà, dehiscent per quatre valves terminals. Herbes anuals, robustes, de fulles enteres o sinuato-dentades, d'olor virosa.

1 { Peduncles fructífers reflexos, càpsula globulosa, eriçada d'espines febles, flors de 15-20 cm, plantes grisenques, pubescents, de fulles quasi enteres . . . . **D. Métel.**
Peduncles fructífers drets, càpsula oblonga, eriçada d'espines robustes, flors de 6-10 cm, plantes verdes, glabres, de fulles profundament sinuato-dentades . . . . **2.**

2 { Calze glabre, corol·la blanca, espines de la càpsula quasi iguals, fulles d'un verd fosc . . . . **D. Stramónium.**
Calze pubescent, corol·la blavenca, pàl·lida, espines superiors de la càpsula més gruixudes i més llargues que les altres, fulles d'un verd pàl·lid . . . . **D. férox.**

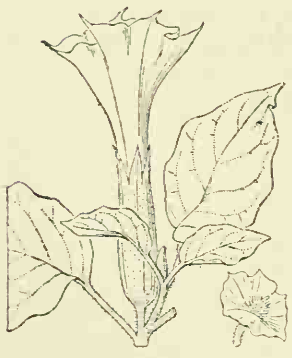
D. Métel

1,905.—D. Métel L.

(és la nux methel *o* metella, *d'Avicenna i altres autors antics.)*

Tija de 6-10 dm, dreta, rodona, d'un verd cendrós, densament pubescent, fullosa, de fulles *ovades, grans, obliquament cordiformes a la base, enteres* o *superficialment sinuades;* flors *blanques* o un poc rosades, molt amples, llargues de 15-20 cm, dretes, breument pedunculades, amb el calze *cilíndric, pubescent,* d'un verd cendrós i de 10 cm de llarg per 2-3 d'am-

ple, que arriba a la *meitat* o *als dos terços de la corol·la*, aquesta amb els lòbuls *lanceolats*, peduncle fructífer *reflex*, càpsula *penjant*, *globulosa*, eriçada d'espines o agullons prims i llargs.

Geografia. — Runes, conreus i llocs sorrencs del litoral : camps de Viladrau i alguns altres, r. (Costa), sota Llansà, a la Mare de Déu del Port (Bub.); cultivada (Salv.!).— Jul.-Ag.

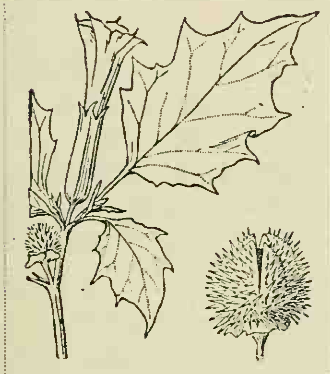
D. Stramónium

1,906.—D. Stramónium L.

(*és l'*Stramonium spinosum *d'algun autor antic, prelinneà.*)

Sinonímia.—Estramoni, figuera infernal borda, herba talpera; *cast.*, estramonio, higuera loca, flor de la trompeta; *fr.*, pomme épineuse.

Tija de 5-10 dm, dreta, rodona, ramificada, verda, glabrescent, fullosa, de fulles *grans*, *ovato-acuminades*, *fortament* i *desigualment sinuato-dentades*, de dents *amples* i *acuminades;* flors *blanques*, llargues de 6-10 cm, amb el calze, *tubuloso-pentagonal*, *glabre*, d'un verd pàl·lid, de 4-5 cm de llarg, que arriba fins a la meitat o als dos terços de la corol·la, aquesta amb els lòbuls lanceolats, aguts; peduncles fructífers *drets*, com la càpsula, que és *dreta*, *oblonga* i eriçada d'espines o agullons *robustos* i *iguals*.

D. férox

Geografia. — Hortes i terres incultes, sorrenques : al litoral, Vallès, Penedès, Bages, fins a la regió subpirenenca.=Terraprim, Garrotxa, Olot (Vay.), Lleida (Blavia). — Jul.-Ag.

1,907.—D. férox L.

*(és l'*Stramónium s. Datura ferox, *dels antics, així anomenada per les espines del fruit molt robustes.)*

Sinonímia. — *Cast.* cardo cuco.

Molt afí de l'anterior. Se'n distingeix pel *to*

vermellós de la part inferior de la tija, verda i puntejada de blanc en la resta, fulles *ovato-rombals*, desigualment i agudament sinuato-dentades, d'un verd pàl·lid, llargament peciolades; flors *pàl·lidament blavenques*, càpsula eriçada d'espines llargues, desiguals, generalment les quatre apicals *molt més grosses*, *dretes*, *convergents*, d'un verd groguenc.

Geografia. — Oriünda de la Xina, s'ha naturalitzat al Jardí de la Universitat de Barcelona (Costa); cap a S. Boi (Colm.). — Estiu.

Gènere 529. — HYOSCYAMUS L.

(Nom emprat per Dioscòrides, compost de ὗς, porc, i κύαμος, fava, això és fava porcina, perquè, segons una antiga creença, el senglar que en menja mor atacat de fortes convulsions si no és a temps de banyar-se i beure copiosament.)

Flors groguenques o violàcies, en cimes unípares escorpioides, fulloses, a la fi llargues; calze tubulós-acampanat, quinquèfid, persistent i molt acrescent, el fructífer abaldufat, consistent, nervut; corol·la infundibuliforme, subbilabiada; estams generalment exerts, inclinats, amb les anteres dehiscents longitudinalment; el fruit és un pixidi bilocular, membranós, polisperm, amb les llavors reniformes. Herbes anuals o biennals, fètides, piloso-glanduloses.

1 { Corol·la quasi regular, groguenca, reticulada de línies violàcies, amb la gorja fosca, fulles caulinars sèssils o amplexicaules . . **H. níger.**
Corol·la irregular, subbilabiada, groga, no reticulada, fulles caulinars peciolades. . . . . **H. albus.**

H. níger

1,908. — H. níger L.

(niger, *en llatí*, negre, *al·ludint al color fosc de la corol·la.)*

Sinonímia.—Jusquiam, herba queixalera, tabac bord o de paret; *cast.*, beleño; *fr.*, jusquiame.

Tija de 3-8 dm, dreta, robusta, ramificada, piloso-glandulosa, amb les fulles blanes, les basilars peciolades, en rosetó, les caulinars *sèssils* o *amplexicaules*, *ovato-oblongues*, sinuato-pinnatífides, de lòbuls desiguals, lanceolato-triangulars; flors bastant grans, subsèssils, amb el calze *subtomentós*, el fructífer *rígid*, *venoso-reticulat*, de lòbuls *ovato-lanceolats*, *mucronats*, i la corol·la quasi *regular*, *groguenca*, *reticulada de violat*, amb la gorja d'un *púrpura fosc;* estams poc exerts, càpsula *cónico-ovoide*, inflada a la base, amb les llavors grisenques, reticulades.

Geografia. — Runes i paratges herbosos d'una gran part del país, sense ésser comuna: Vallès, Montserrat, Bages, Adous del Bastareny; Hospitalet, al peu de Coll de Jou; Vic, fins a la zona subpirenenca. = La Garrotxa, Pireneus (Vay.), Molins de Segur (Puigg.!), Olot (Tex.); Vall d'Aran, a Les Bordes, Aubert, Viella, Salardú, *et alibi*, abundant (Llen.). — Maig-Jul.

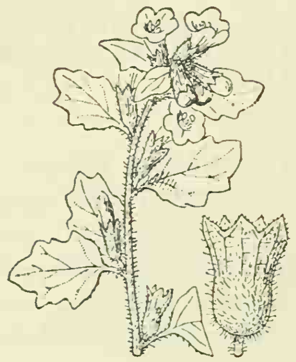

H. albus

1,909.—H. albus L.

(albus, *en llatí*, blanc, *per la corol·la de color pàl·lida.)*

Tija de 2-5 dm, dreta, freqüentment ramificada, piloso-viscosa, amb les fulles blanes, *totes peciolades, ovato-oblongues*, subcordiformes o cuneïformes a la base, sinuato-dentades, de lòbuls i dents triangulars; flors sèssils o, les inferiors, breument pedunculades, amb el calze *molt pelut*, el fructífer *feblement venoso-reticulat*, de lòbuls *curts, triangulars;* corol·la *irregular, subbilabiada*, amb els *lòbuls del llavi inferior més petits*, d'un groc *pàl·lid, no reticulada, verdosa* a l'interior del tub; estams poc exerts, amb els *filaments blancs*, càpsula ovoide, *poc inflada a la base*, amb les llavors grisenques, alveolades.

Raça *H. major* Mill. — Arrel perenne, tija llenyosa a la base, fulles bracteals ovades, atenuades a la base, enteres o a penes dentades, gorja de la corol·la i filaments estaminals d'un púrpura negrós.

Geografia. — Runes, muralles i roques: Litoral de Sitges, Barcelona, Blanes, Tossa, Penedès, Bages, part de la Segarra, Lleida. = Illes Medes, marina de Girona (Vay.), Vic, r. (Masferrer); la raça *H. major* Mill., al litoral de Sitges, amb el tipus, Montserrat, Tous, Blanes. = Besalú, Lligorda, Argelaguer (Vay.). — Abr.-Oct.

Gènere 530. — NICOTIANA L.

(Gènere dedicat a *Jean Nicot*, conseller de la Cort de França i introductor del tabac en aquell país en el segle XVI.)

Flors groguenques o vermelloses, en panícula terminal, amb el calze acampanat, acrescent, quinquedentat, corol·la embudada, estams inclusos, anteres dehiscents longitudinalment, càpsula tancada dins del calze, bilocular, dehiscent per dues valves terminals, i llavors subreniformes, rugoso-reticulades. Herbes o arbustos exòtics, de fulles enteres o ondulades, narcòtiques.

1 { Plantes llenyoses, d'1-3 m, fulles glabres, glauques, consistens, corol·la groga, amb el tub insensiblement dilatat cap al limbe, petit i breument dentat, 4-5 vegades més llarga que el calze. . . **N. glauca.**
Plantes herbàcies, de menor talla, fulles piloso-glanduloses, verdes, blanes, tub de la corol·la dilatat des de la meitat superior, limbe eixamplat. . . . . 2.

2 { Corol·la vermellosa, 4-5 vegades més llarga que el calze, amb els lòbuls triangulars, càpsula ovoide, fulles sèssils, de marge pla, panícula ampla . . . . **N. Tabácum.**
Corol·la groguenca, 2-3 vegades més llarga que el calze, amb els lòbuls rodons, càpsula subglobulosa, fulles peciolades, de marge ondulat, panícula estreta . . . . **N. rústica.**

N. glauca

1,910. — N. glauca Grah.

(per les fulles glauques.)

Arbust de 2-3 m, dret, ramificat, glabre, amb les fulles llargament peciolades, les inferiors ovato-cordiformes, les superiors ovato-lanceolades, agudes o acuminades, enteres, consistents, *glauques;* flors *grogues*, en panícula fluixa; calze *glabre*, de dents *triangulars*, curtes, *pestanyoses*, i corol·la *pubescent*, *claviforme*, amb el tub *insensiblement dilatat cap al limbe*, que és *molt petit*, de dents *ovades*, *molt curtes*, llarga de 3-4 cm, 4-5 *vegades més llarga que el calze;* càpsula *ovoide*, quasi igual al calze, *penjant.*

Geografia. — Oriünda de Buenos Aires, perfectament naturalitzada a les muralles del Castell de Cardona (Puj. C.). — Set.

N. Tabácum

1,911. — N. Tabácum L.

(de l'espanyol tabaco, *mot d'origen americà.)*

Sinonímia. — Tabac; *cast.*, tabaco; *fr.*, tabac.

Anual, amb la tija d'1-2 m, dreta, rodona, ramificada a l'àpex, pubescent-glandulosa, fullosa, de fulles molt grans, *oblongues*, acuminades, les superiors *semiamplexicaules, decurrents*, blanes, verdes, glabrescents, breument pestanyoses, de marge pla; flors *rosades* o d'un verd vermellós, en panícula ampla, bracteolada; calze *pubescent-glandulós*, de dents ovato-lanceolades, agudes, desiguals, corol·la *piloso-glandulosa*, 4-5 vegades més llarga que el calze, *tubuloso-embudada*, amb el tub dilatat des de la *meitat superior*, limbe *gran*, estès, de lòbuls triangulars; càpsula ovoide, *més llarga que el calze.*

Geografia. — Cultivada i a vegades subespontània a les hortes o prop de les habitacions. — Juny-Jul.

N. rústica

1,912. — N. rústica L.

(del llatí rusticus, campestre, *perquè hom sol cultivar-la a pagès.)*

Sinonímia. — Tabac pota, pota, tabac pelut; *fr.*, tabac des paysans.

Anual, amb la tija de 3-12 dm, dreta, cilíndrica, simple o ramificada, piloso-glandulosa, i les fulles *peciolades*, blanes, crassiúscules, *ovato-obtuses*, a vegades subcordiformes a la base i de marge *ondulat;* flors d'un *verd groguenc*, en panícula *estreta*, bracteolada, amb el calze pubescent, de dents curtes, amples, desiguals, i la corol·la *cilíndrica, embudada*, 2-3 *vegades més llarga que el calze*, que és pubescent i de lòbuls *ovato-arrodonits, reflexos;* càpsula *ovoide globulosa*, poc més llarga que el calze.

Geografia. — Cultivada i alguna vegada subespontània a les hortes i murs. — Jul.-Set. (1).

---

(1) Els noms vulgars d'aquestes dues darreres espècies de *Nicotiana* no figuren en l'original de Cadevall. (F. Q.).

Família 82. — GESNERIÀCIES Endl.

(Del gènere *Gesneria.*)

Plantes de flors hermafrodites, quasi regulars, grans, pentàmeres, en umbel·les pauciflores, sobre peduncles radicals, afil·les, ascendents, pubescent-glandulosos; calze petit, pubescent-glandulós, de lòbuls oblongs, obtusos, iguals, la corol·la rotàcia, violada amb la gorja ataronjada, de lòbuls trans-ovats, un poc desiguals, anteres connivents, grogues, biloculars, dehiscents longitudinalment; estil únic, estigma simple, fruit capsular, ovoide-oblong, pubescent-glandulós, bilocular, de dehiscència septicida, bivalve, polisperm. Herbes perennes, de 5-15 cm, amb les fulles en rosetó, ovato-obtuses, contretes en curt pecíol, fortament fistonades, rugoses, d'un verd fosc, pelades per sobre i ferruginoses i densament piloso-llanoses per sota.

Gènere 531. — MICÓNIA LAP. — RAMÓNDIA RICH. [1]

(Dedicat, per Lapeyrouse, al botànic català *Micó*, que, el segle XVI, descobrí a Montserrat l'espècie pirenenca; i per Richard, en 1805, al botànic francès *Ramond*, qui la separà del gènere Verbascum en què l'havia inclosa Linné [2].)

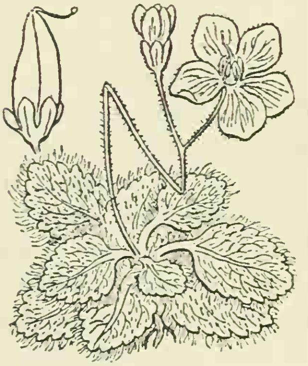

M. borragínea

1,913. — M. borragínea Lap. — Verbáscum Myconi L. — Ramóndia pyrenáica Rich [3].

(borraginea, *per la semblança de fulles i flors amb les de la borratja* — borraginis flore et folio, *diu Tournefort;* pyrenaica, *per la seva habitació al* Pireneu, *que ni és l'única ni la primera on es trobà* [4].)

Geografia. — Abundant a les roques de Montserrat, Obac i S. Llorenç del Munt. des d'on baixa fins prop de Matadepera; Alt Bergadà i tot el Pireneu oriental. = Sta. Magdalena; Platraver, Collsacabra, Frontonyà. Solsona, Sopeira (Costa); S. Llorenç de Morunys (Isern!); Llers, Hostalets, fins a uns 50 m sobre el nivell del mar, Terrades, Montgrony. Bellmunt, S. Hipòlit (Sennen), Vall de Benasc (Zett.). — Maig-Juny.

---

(1) En el dubte de si el botànic vigatà es firmava Micó o Micon, com hi havia Miró i Miron, tenint en compte l'antic costum de llatinitzar els noms, adoptem la denominació de Lapeyrouse, és a dir, *Miconia* i no *Micoa*, però escrit amb *i*, com l'escrigueren els autors catalans, i no amb *y* com feren Linné, Tournefort i altres estrangers, per raons que ignorem.

(2) Aquestes etimologies dels noms genèrics són de Cadevall. (F. Q.).

(3) El gènere *Miconia*, de Lapeyrouse, és de 1813; per tant, molt posterior a *Ramondia*, de Lamarck, publicat en 1793. Aquest fet bastaria per a rebutjar-lo si no fos que una altra raó de pes ho impossibilita absolutament: l'existència del gènere *Miconia*, de Ruiz i Pavon, publicat en 1794, i a conservar segons la llista aprovada pel Congrés Internacional de Botànica de Viena, de 1905. Dins el gènere *Ramondia* la planta catalana ha d'ésser designada amb el nom de *R. Miconi* (L.) Rechb., o, si és acceptada la modificació que proposà Pau, d'acord amb la grafia catalana de Micó, *R. Micoi*. (F. Q.).

(4) Aquestes etimologies de noms específics són també de Cadevall i figuren així en el seu manuscrit. (F. Q.).

Família 83. — VERBASCÀCIES Bartl.

(Del gènere *Verbascum*.)

Plantes de flors hermafrodites, quasi regulars, pentàmeres, en espigues, raïms o panícules, amb el calze lobulat, persistent, i la corol·la rotàcia, de lòbuls un poc desiguals, com els filaments estaminals, que són més llargs en els dos estams inferiors, glabrescents o menys peluts que els altres, amb les anteres uniloculars, transversals; un sol estil, estigma globulós o decurrent pels costats de l'estil. El fruit és una càpsula bilocular, de dehiscència septífraga, bivalvar, de valves freqüentment bífides. Herbes generalment biennals, robustes, amb freqüència més o menys tomentoses, de fulles basilars en rosetó i les superiors sèssils, amplexicaules o decurrents.

Gènere 532. — VERBASCUM L.

(Derivat, per corrupció, de *barbascum*, al·ludint als filaments estaminals *barbuts*.)

1 { Filaments estaminals glabres o bé ornats de pèls blancs o groguencs . . . . 2.
Filaments estaminals ornats de pèls violats . . . . 5.

2 { Fulles caulinars decurrents, tija generalment simple, flors en raïms espiciformes, anteres inserides obliquament sobre els filaments 3.
Fulles caulinars, no decurrents, tija ramificada superiorment, flors en panícula, anteres inserides horitzontalment . . . . 4.

3 { Corol·la d'un groc pàl·lid, còncava, de 15-25 mm, anteres dels dos estams inferiors 3-4 vegades més curtes que els filaments, estigma globulós, espiga densa . . . . **V. Thapsus.**
Corol·la d'un groc viu, quasi plana, de 25-45 mm, anteres dels dos estams inferiors 1-2 vegades més curtes que els filaments, estigma espatulat, espiga fluixa inferiorment . . . . **V. phlomoídes.**

4 { Fulles albo-tomentoses en ambdues cares, tija cilíndrica, coberta d'un toment abundant que es desprèn en borralls, estigma una vegada més llarg que ample . . . . **V. pulveruléntum.**
Fulles verdes i glabres per sobre, grisenques i un poc tomentoses per sota, tija angulosa, amb poc toment, estigma més ample que llarg **V. Lychnitis.**

5 { Flors petites (15-20 mm), en panícula piramidal, anteres inserides horitzontalment, càpsules petites . . . . 6.
Flors grans (25-40 mm), en raïm o en espiga, anteres dels dos estams inferiors obliqües, càpsula gran . . . . 8.

6 { Fulles d'un verd blanquinós, les inferiors sinuato-lobades, pinnatífides, subsèssils, les superiors decurrents, pedicels més curts que el calze, pèls dels filaments estaminals iguals . . . . **V. sinuátum.**
Fulles d'un verd fosc, les inferiors inciso-lobulades, llargament peciolades, les superiors no decurrents, pedicels tant o més llargs que el calze, pèls dels filaments estaminals molt desiguals . . . . . . 7.

7 { Tiges febles, rodones o poc anguloses a l'àpex, angles obtusos, branques flexuoses, ascendents, limbe de les fulles inferiors truncat o atenuat a la base, glomèruls de les espigues distants . . . . **V. Chaixii.**
Tiges robustes, fortament anguloses a l'àpex, angles aguts, branques rígides, dretes, limbe de les fulles inferiors escotat a la base, glomèruls de les espigues acostats . . . . **V. nígrum.**

8 { Plantes albo-tomentoses, no glanduloses, tija cilíndrica, robusta, flors enfonsades en el toment, espiga llarga, interrompuda a la base, fulles gruixudes . . . . **V. Boerhavi.**
Plantes verdes, glabrescents, generalment glanduloses i pubescents a l'àpex, tija angulosa, feble, fulles primes. . . . . 9.

9 { Flors solitàries, axil·lars, en raïm fluix, pedicels 1-2 vegades més llargs que la bràctea, fulles glabres, lluents, oblongues, càpsula ovoide cònica . . . . **V. Blattária.**
Flors en fascicles de 2-5, en espiga fluixa, pedicels més curts que la bràctea, fulles glabrescents, oblongo-lanceolades, càpsula globulosa. **V. virgátum.**

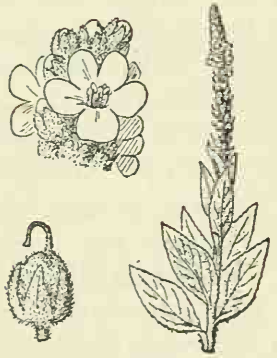

V. Thapsus

1,914.—V. Thapsus L.

(és el Thapsus barbatus *de John Gerard, d'on devia prendre Linné el nom específic. Quant a l'origen de* Thapsus, *cf.* Thapsia.)

Sinonímia. — Blenera, candelera, tripó, cua de guilla, cua de moltó, ploraner; *cast.*, gordolobo; *fr.*, bouillon blanc.

Biennal, amb la tija de 5-15 cm, dreta, robusta, cilindràcia, alada, generalment simple, coberta de dens toment blanc groguenc format per pèls *arboriformes*, fullosa, de fulles grui-

xudes, grisenques, *fortament tomentoses*, *oblongo-el·líptiques*, superficialment fistonades, les inferiors atenuades en pecíol, les altres *decurrents* des de l'una a l'altra; flors d'un *groc pàl·lid*, mitjanes, *fasciculades* en espiga *grossa* i *compacta*, *bracteolades*, amb el calze *molt tomentós*, de lòbuls *ovato-lanceolats*, *aguts;* corol·la *còncava*, els dos estams inferiors amb els filaments *glabres* o *quasi glabres*, anteres *obliqües*, 3-4 *vegades més curtes que els filaments*, els dels estams superiors *curts*, *llanosos*, *blanquinosos*, amb les anteres reniformes, inserides obliquament, l'estigma *globulós*, no decurrent sobre l'estil; càpsula *ovoide*, rodona a la base.

ε *montanum* Cav. — Fulles caulinars decurrents sobre la tija en dues ales cuneïformes que solament arriben a la meitat de l'entrenús.

Geografia. — Boscos i ermots pissarrosos, muntanyencs, i arenys secs dels corrents de quasi tot el país: Vallès, Bages, Baix Empordà, Guilleries, Vic, fins a Ribes. — Olot, La Garrotxa (Vay.), Vall d'Aran (Llen., C. et S.).

La ε *montanum* Cav. — *V. montanum* Schrad., als prats de Ribes, Montserrat, Montseny. = Molló, Rocabruna, Camprodon, Olot, Tosses, Fornells, Queralps (Vay.), Camprodon (Bub.). — Juny-Ag.

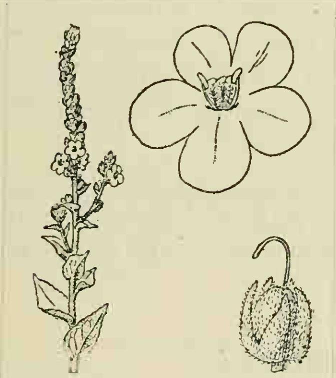
V. phlomoídes

1,951. — V. phlomoídes L.

(del grec φλογμός, flama, emprat per Dioscòrides per a designar el Verbascum, *per haver usat les fulles com a ble.)*

Hom el distingeix de l'anterior, amb el qual té gran afinitat, per la tija *cilíndrica*, ordinàriament no alada, simple o poc ramificada a la part superior, amb les fulles caulinars *poc decurrents*, les basilars grans, de pecíol igual al limbe o més llarg, *fortament dentades* a la base, flors d'un *groc viu*, grans, en glomèruls *poc densos*, espiga fluixa, interrompuda i generalment amb algunes branques a la base, corol·la *quasi plana*, de 25-45 mm de diàm., estams superiors amb filaments coberts de pèls blancs o groguencs, els dos inferiors de filaments més llargs, ordinàriament *glabres*, d'anteres *molt grans*, *inserides lateralment*, 2-3 *vegades més curtes* que el filament, *estigma espatulat*, *llargament decurrent* pels costats de l'estil, càpsula *subglobulosa*.

Geografia.—Paratges incultes i àrids de Montserrat; Olot, al Bosc de la Tosca, Ribes, La Cerdanya, etc. (Vay.). — Juny-Oct.

N. B. Gautier no cita aquesta espècie al Pireneu Oriental. El de Montserrat sembla ésser *V. Thapsus*, segons Costa.

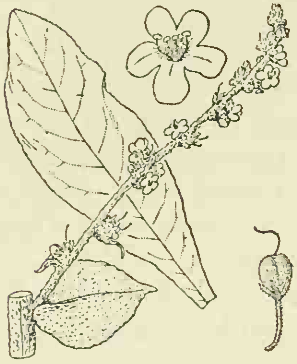

V. pulverulêntum

1,916.—V. pulverulêntum Vill.—V. floccósum W. et K.

(del llatí pulverulentus, empolsat, *pel toment blanc que cobreix la planta;* floccosum, *es a dir, guarnit de flocs, pels* borrallons *de toment de la tija i rames.)*

Biennal, amb la tija de 5-15 dm, dreta, *rodona,* robusta, ramificada superiorment, coberta, com tota la planta, d'un toment cotonós, blanc, abundant, caduc; fulles basilars *oblongo-el·líptiques,* feblement fistonades, *atenuades en pecíol curt,* les caulinars sèssils, *no decurrents,* ovato-oblongues, enteres, les superiors *ovato-acuminades, amplexicaules;* flors *grogues,* mitjanes, en glomèruls separats, que formen una *panícula piramidal* de branques *pàtulo-ascendents,* primes i flexuoses, amb els pedicels tots iguals al calze en el moment de la floració; calze cobert de toment blanc, de lòbuls linear-lanceolats, meitat més curts que la càpsula, corol·la generalment petita (uns 2 cm de diàm.), *plana,* amb els filaments estaminals eriçats de pèls blancs groguencs, i les anteres *inserides transversalment,* l'estigma ovato-lanceolat, una vegada més llarg que ample; càpsula ovoide.

Geografia. — Paratges incultes : Al Vallès, Montcada, Matadepera, falda del Montseny, S. Celoni, Hostalric, Arbúcies, Montsoliu, Sta. Coloma de Farnés, Guilleries. = Vic (Masf.), camins i prats d'Olot, fins a la Cerdanya (Vay.). Prats de Molló (Gaut.), Vall d'Aran, a la zona inferior (C. et S.). — Juny-Ag.

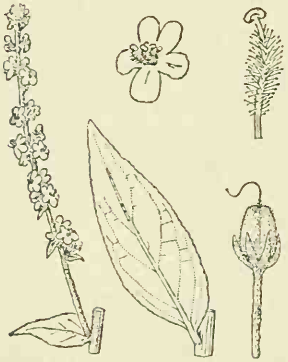

V. Lychnitis

1,917.—V. Lychnitis L.

(aquesta espècie linneana comprèn el Verbascum Lychnitis flore albo parvo, *de Bahuin, del qual deriva el nom específic.* Lychnis *i* Lychnitis *vénen del grec* λύχνος, la llàntia, *al·ludint a l'ús de les fulles com a ble.)*

Sinonímia. — Santjoans; *cast.*, candilera, gordolobo candilero, hierba de las torcidas.

Biennal, amb la tija de 5-15 dm, dreta, robusta, angulosa i ramificada superiorment, pubèrula, grisenca, amb les fulles *verdes* i *glabres-*

cents per sobre, *blanc-grisenques* i *breument tomentoses* per sota, bastant nervudes, superficialment fistonades, les inferiors *oblongues, atenuades en pecíol,* les superiors sèssils, *no decurrents, ovato-acuminades;* flors *grogues* o *blanques,* petites, en *glomèruls separats,* que formen una *panícula piramidal* de *branques ascendents,* amb els pedicels més llargs que el calze en el moment de la floració; calze tomentós, de lòbuls lanceolato-linears, aguts, una meitat més curts que la càpsula; corol·la petita (15-20 mm), *plana,* amb els filaments estaminals *eriçats de pèls blanc-groguencs,* i les anteres *inserides transversalment,* l'estigma *globulós;* càpsula *ovoide,* obtusa, petita.

Geografia. — Llocs montuosos secs i àrids: Montserrat, S. Llorenç del Munt, Montseny, Montsoliu, Guilleries, Pireneu *et alibi.* = Salardú, Baguergue (C. et S.). No escasseja la subvar. *albiflorum* Rouy. — Juny-Ag.

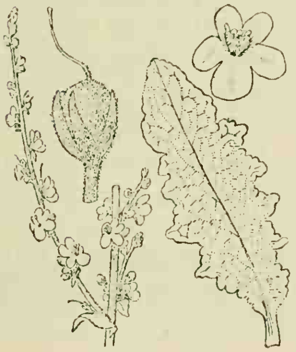

V. sinuátum

1,918.—V. sinuátum L.

(*per les fulles inferiors* sinuades.)

Sinonímia. — Tripó bord, muria; *cast.*, gordolobo, cenicero.

Biennal, amb la tija de 5-10 dm, dreta, robusta, arrodonida, ramificada, un poc flexuosa, vermellosa, coberta d'un toment blanc-groguenc, estrellat, que a la fi es desprèn; fulles *tomentoses,* particularment pel revers, les inferiors peciolades, oblongo-lanceolades, *sinuades* o *sinuato-pinnatífides, ondulades,* les superiors oblongues o lanceolades, agudes, sèssils, un poc decurrents; flors *grogues,* mitjanes, en glomèruls separats, que formen una *panícula piramidal* de branques ascendents, amb els pedicels més curts que el calze en la floració; calze blanc tomentós, de lòbuls lanceolats, aguts, iguals a la càpsula; corol·la petita (de 2 cm de diàm. com a màximum), *plana;* filaments estaminals amb *pèls violats* i les anteres *inserides transversalment;* estigma globulós i càpsula *ovoide globulosa,* petita, quasi igual al calze, a la fi glabrescent.

Geografia. — Comuna a les terres incultes del litoral, Vallès, Bages i resta de les zones inferior i mitjana. — Jul.-Set.

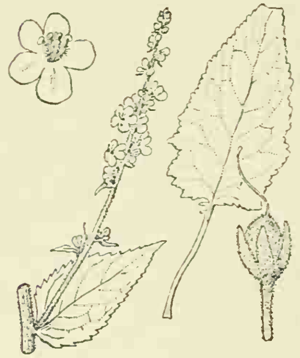

V. Chaixii

1,919.—V. Chaixii Vill.

(dedicat a l'abbé Dominique Chaix, *autor de* Plantae vapincenses, 1731-1800.)

Sinonímia. — Tortes, porpres (Vay.).

Perenne, amb la tija de 4-6 dm, dreta, primeta, rodona o poc angulosa superiorment i amb els angles *obtusos*, finament estriada, simple o ramificada, de branques gràcils, ascendents, flexuoses, coberta d'un toment grisenc a la fi caduc; fulles *pubescents* i d'un *verd fosc* per sobre, *tomentoses* i d'un *verd blanquinós* per sota, fistonades o sublobulato-dentades, les inferiors *llargament peciolades*, el·líptiques o lanceolades, *lirato-pinnatífides* o simplement *atenuades* o *truncades a la base*, les superiors ovades, subsèssils; flors *grogues* amb la gorja violada, petitetes, en glomèruls separats, que formen una *panícula piramidal* de branques primes, *pàtulo-ascendents;* pedicels poc desiguals, els més llargs iguals al calze, que està cobert de toment blanc, de lòbuls linears, aguts, poc més curts que la càpsula; corol·la petita (prop de 2 cm de diàm.), *plana*, amb els filaments estaminals eriçats de pèls violats, barrejats amb alguns de més clars, i les anteres *inserides transversalment*, l'estigma *capitato-claviforme;* càpsula *el·lipsoide*, peluda, molt petita, poc més llarga que el calze.

Geografia.—Llocs secs i àrids de les muntanyes : Vall de Ribes. Montseny.=Al NW de Berga, Pont de Muntanyana i més amunt (Costa), S. Joan de les Abadesses, Freixenet, Olot. Guilleries, Mare de Déu del Munt (Vay.). Prats de Molló (Gaut.), Bellmunt (Sen.!).—Juny-Setembre.

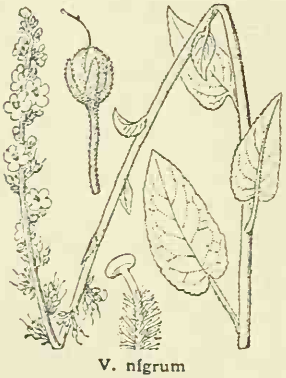

V. nígrum

1,920.—V. nígrum L.

(és el Verbascum nigrum *de Bahuin i d'altres autors antics, així anomenat per les fulles d'un* verd fosc.)

Hom el diferencia essencialment de l'anterior per la tija de 5-12 dm, més robusta, rodona a la base però *fortament angulosa* a la part superior, amb els angles *sortits* i *aguts*, les fulles basilars i les caulinars inferiors *cordiformes* a la base o, rarament, *truncato-atenuades*, *desigualment* i *fortament fistonades* o *sinuato-*

dentades, però *no pinnatífides;* flors en *raïm espiciforme* o *tirsoide* o en *panícula de branques curtes* i *dretes*, amb els pedicels *bastant desiguals*, els més llargs *doble llargs que el calze;* corol·la amb *cinc taques violades* a la gorja, l'estigma *capitato-angulós*, i la càpsula ovoide, *truncada a l'àpex*.

Geografia. — Llocs incultes i pedregosos : Bagà, vores dels camins i altres llocs de l'alt Bergadà. = La Molina, Vilella, cap a Andorra, (Vay), Coll-lliure (Gaut.); Vall d'Aran (Costa, Zett.), tota la Vall fins a Montgarri (Llen.), Salardú (C. et S.). — Jul.-Ag.

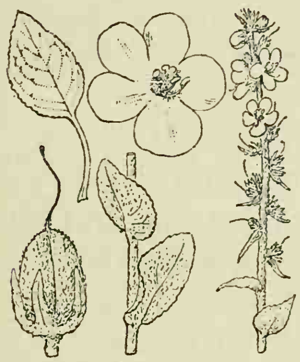

V. Boerhavi

1,921.—V. Boerhavi L.—V. maiale DC.

(*dedicat a* Herman Boerhaave, *professor de botànica i de química a Leiden, mort en* 1738; maiale, *per florir al mes de* maig.)

Biennal, amb la tija de 5-10 dm, dreta, robusta, *rodona*, vermellosa dessota d'un toment blanc, cotonós, a la fi caduc formant borralls; fulles *albo-tomentoses*, particularment pel revers, gruixudes, fistonades o inciso-dentades, les inferiors *ovato-el·líptiques*, contretes en peciol, les superiors *ovato-cordiformes, amplexicaules*, no decurrents; flors grogues, amb la gorja violada, grans, enfonsades en el toment blanc, cotonós, en *espiga* bracteolada, *robusta, llarga, un poc interrompuda a la base;* pedicels gruixuts, molt curts, i calze molt tomentós, de lòbuls lanceolato-linears, una meitat més curts que el fruit; corol·la de prop de 3 cm de diàm., *plana*, amb els filaments estaminals eriçats de pèls violats, i les anteres dels dos estams inferiors *inserides obliquament;* estigma globulós i càpsula *el·lipsoide*, gran, a la fi glabrescent, terminada per la base de l'estil espinescent.

Geografia. —Llocs incultes, silicis: Vallès, a l'Obac; Ribes, S. Hilari, Guilleries; Cap de Creus. = Segaró, La Cerdanya, Torroella de Montgrí (Vay.), Vall d'Aran, a Les Bordes (C. et S.). — Juny-Ag.

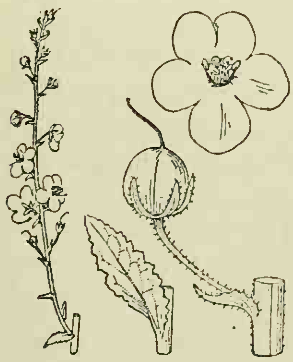

V. Blattària

1,922.—V. Blattária L.

(*comprèn les* Blattária lutea, folio longo laciniato i Blattária alba, *de Bahuin*. Blattária, *derivat de* blatta, l'escarabat, *era el nom que donaven a Roma, i que Plini emprà, a aquesta planta, que tindria la virtut d'atraure els escarabats.)*

Biennal, amb la tija de 5-12 dm, dreta, primeta, feblement angulosa en la part superior, un poc *pubescent-glandulosa*, ordinàriament *glabra* en la part inferior, simple o ramificada prop de la inflorescència, amb les fulles glabres, lluents, oblongues, desigualment dentades o sinuato-pinnatífides, les inferiors llargament peciolades, les superiors semiamplexicaules, no decurrents; flors *grogues*, amb la gorja violada, *grans, solitàries* a l'axil·la de petites bràctees, en raïm *llarg, fluix, glandulós;* pedicels filiformes, pàtulo-ascendents, *dues vegades més llargs que el calze;* aquest verd, glandulós, de lòbuls lanceolato-linears, aguts, i corol·la gran (25-35 mm de diàm.), plana, amb els filaments estaminals tots amb pèls violats, i les *anteres molt desiguals*, la de l'estam imparell molt petita, les dels dos estams inferiors *inserides lateralment;* estigma i càpsula globulosos, aquesta un poc acrescent, més llarga que el calze, terminada per la base de l'estil espinescent.

Geografia. — Terrenys argilosos, humits o frescos, des del litoral fins a Olot, Ribes i la Cerdanya; S. Fost de Capcentelles, Vacarisses, Vidreres, Castelló d'Empúries. = Berga (Costa), Llussanès, S. Joan de les Abadesses (Vay.), Vall d'Arros (C. et S). — Juny-Ag.

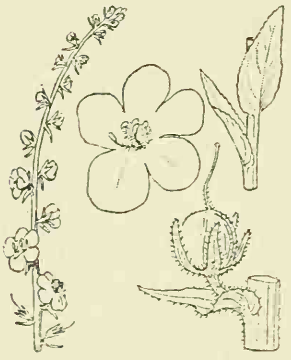

V. virgátum

1.923.—V. virgátum With.—V. blattarioides Lam.; mera varietat de l'anterior apud Fiori.

(derivat de virga, *la* verga, *al·ludint a la tija d'aquesta espècie, fina com un vímet;* blattarioides, *per assemblar-se al* V. Blattaria.)

Biennal, amb la tija de 5-10 dm, dreta, bastant robusta, rodona a la base, un poc angulosa a la part superior, feblement pubescent-glandulosa, simple o ramificada, de branques curtes, dretes, amb fulles d'un verd pàl·lid, glabrescents, les inferiors oblongo-lanceolades, atenuades en pecíol, inciso-fistonades o sublirades, les caulinars lanceolades, amplexicaules, *breument decurrents en ales cuneïformes*, les superiors *cordiformes a la base, acuminades; flors grogues* amb la gorja violada, *grans*, solitàries, geminades o ternades a l'axil·la de bràctees acuminades, en *raïm espiciforme, llarg, fluix, glandulós*, amb els pedicels bastant gruixuts, *més curts* que les bràctees i *que el calze;* aquest piloso-glandulós, de lòbuls lanceolato-linears, més curts que la càpsula; corol·la *gran* (25-30 mm), plana, els filaments estaminals amb pèls violats, anteres dels estams inferiors *inserides obliquament*, estigma i càpsula *globulosos*, aquesta poc més llarga que el calze.

Geografia. — Llocs incultes de Serrateix, r. r. (Puj. C.!). — Juny-Set.

N. B. Abunden els híbrids en aquest gènere. Una planta tramesa per Codina des de S. Julià del Llor, sembla ésser un *V. nigrum* × *Boerhavi*.

Família 84.—ESCROFULARIÀCIES Lindl.

(Del gènere *Scrofularia*, un dels més importants de la família.)

Plantes de flors hermafrodites, irregulars, de calze persistent, quadrífid o quinquèfid, o dividit solament en altres tantes dents, la corol·la de 4-5 lòbuls desiguals, personada o labiada, els estams generalment didínams, estil únic, i fruit en càpsula bilocular, de dehiscència septicida o loculicida, rarament poricida. Generalment herbes de fulles alternes, oposades o verticillades, sense estípules.

1 { Calze de cinc lòbuls iguals o quasi iguals, anteres mútiques . . . 2.
Calze de quatre lòbuls quasi iguals, rarament cinc, i aleshores un d'ells rudimentari, o bilabiat . . . . 8.

2 { Corol·la gibosa o esperonada, càpsula de dehiscència multivalva o poricida . . . . 3.
Corol·la ni gibosa ni esperonada, càpsula dehiscent per dues valves enteres o bífides. 5.

3 { Corol·la gibosa, càpsula dehiscent per 2-3 porus terminals **Antirrhínum.**
Corol·la esperonada . . . . 4.

4 { Corol·la bilabiada, càpsula poricida, fulles caulinars oposades, palmatisectes, amb les lacínies linears . . . . **Anarrhínum.**
Corol·la personada, càpsula de dehiscència generalment multivalva, fulles caulinars obtuses, ordinàriament enteres i linears . . . **Linária.**

5 { Fulles caulinars oposades, corol·la freqüentment bilabiada . . . . 6.
Fulles alternes, corol·la digitaliforme o ciatiforme . . . . 7.

6 { Flors d'un bru rogenc o verdoses, en cimes axil·lars o en panícula terminal, tub de la corol·la curt i subglobós . . . . **Scrofulária.**
Flors rasades amb el tub groguenc, solitàries, axil·lars, tub de la corol·la cilíndric. . . . . **Gratiola.**

7 { Flors grans, penjants, en raïms unilaterals, corol·la digitaliforme, amb el tub ample . . . . **Digitalis.**
Flors petites, dretes, en raïms corimbiformes, corol·la ciatiforme, amb el tub estret . . . . **Erinus.**

8 Corol·la rotàcia, limbe de 4 lòbuls plans, 2 estams . . . **Verónica.**
Corol·la tubuloso-labiada, llavi superior ± en casc, l'inferior trilobulat, 4 estams didínams . . . . 9.

9 Calze inflat, anteres mútiques, llavors grans, nombroses . . . . . 10.
Calze poc o gens inflat, anteres mucronades o aristades a la base, poques llavors o moltes i petites . . . . 11.

10 Fulles alternes, rarament verticil·lades, 1-2 vegades pinnatisectes, càpsula ovoide o de contorn lanceolat, acuminada; plantes perennes o biennals. **Pedicularis.**
Fulles oposades, dentades o festonades, càpsula subglobuloso-comprimida, plantes anuals . . . . **Rhinanthus.**

11 Càpsula glabra, oligosperma . . . . 12.
Càpsula generalment pubescent, polisperma, llavors molt petites . 13.

12 Flors grogues o vermelloses, en raïms o espigues fullosos o bracteolats, calze quadrífid, càpsula comprimida; plantes anuals **Melampyrum**
Flors d'un groc d'or, amb la gorja tacada de púrpura, calze quadridentat, càpsula globulosa; plantes perennes . . . . **Tózia.**

13 Llavi inferior de la corol·la amb tres lòbuls escotats o bilobats; plantes primes, de poca talla. . . . . **Euphrásia.**
Llavi inferior de la corol·la amb tres lòbuls enters, obtusos; plantes més robustes, de 10-60 cm . . . . 14.

14 Flors petites (4-8 mm de llarg), nombroses, en raïms espiciformes, unilaterals, fulles enteres o superficialment dentades . . **Odontites.**
Flors grans (més de 8 mm de llarg), poc nombroses, en raïms espiciformes no unilaterals, fulles feses o fortament dentades. . . . **Bártsia.**

Gènere 533.—SCROFULÁRIA L.

(Del nom donat pels antics a algunes espècies d'aquest gènere, que, per tenir el rizoma amb nusos inflats, cregueren útils contra les *escròfules*.)

Flors d'un bru rogenc o verdoses, en cimes axil·lars o en panícula terminal, calze de cinc lòbuls ordinàriament obtusos, escariosos al marge, corol·la bilabiada, amb el llavi superior més gran, bilobulat, pla, generalment amb un estam avortat (estaminodi), i l'inferior trilobulat, estams didínams, anteres

mútiques, uniloculars, dehiscents transversalment, càpsula globulosa o bé ovoide-acuminada, bilocular, de dehiscència valvar. Plantes generalment herbàcies, de fulles oposades, fètides.

1 { Plantes de llocs àrids, de tija cilíndrica, subllenyosa a la base, fulles pinnatífides o pinnatisectes, amb els nervis no visiblement anastomosats, pedicels ± glandulosos, estaminodi estret . . . . . . 2.
Plantes de llocs humits, de tija quadrangular, herbàcia, fulles dentades o fistonades, amb els nervis visiblement anastomosats, pedicels rarament glandulosos, estaminodi arrodonit . . . . 3.

2 { Pedicels 3-4 vegades més llargs que el calze, uni- o biflors, agrupats en raïm llarg i estret, fulles poc nombroses, separades, oblongo-lanceolades, pinnatífides o inciso-dentades . . . . . **S. ramosíssima.**
Pedicels quasi de la longitud del calze, flors en cimes axil·lars, que formen una panícula terminal, fulles bastant nombroses, uni- o tripinnatisectes. **S. canina.**

3 { Lòbuls del calze herbacis, lanceolato-oblongs, plantes anuals, vernals, de flors d'un bru rogenc, estaminodi suborbicular, fulles ovato-cordiformes . . . . **S. peregrina.**
Lòbuls del calze escariosos al marge, ovato-orbiculars, plantes perennes, estivals . . . . 4.

4 { Plantes piloses o pubescents . . . . 5.
Plantes glabres . . . . 6.

5 { Flors groguenques amb el llavi superior purpuri, en panícula fullosa inferiorment, lòbuls del calze oblongs, estaminodi suborbicular, tija fistulosa, fulles ovades . . . . **S. pyrenáica.**
Flors d'un bru rogenc, en panícula no fullosa, lòbuls del calze suborbiculars, estaminodi reniforme-orbicular, tija no fistulosa, fulles ovato-oblongues . . . . **S. alpestris.**

6 { Arrel nuosa, tija plena, fulles ovato-lanceolades, truncades o subcordiformes, serrades, pedicels 2-4 vegades més llargs que el calze, estaminodi transovat, càpsula ovoide.. . . . . **S. nodosa.**
Arrel cònica, tija fistulosa, fulles ovato-oblongues, crenato-dentades, pedicels 1-2 vegades més llargs que el calze, estaminodi suborbicular, càpsula globulosa . . . . **S. aquática.**

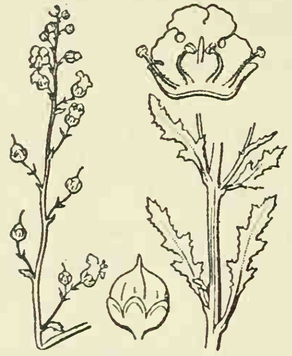
S. ramosíssima

1,924.—S. ramosíssima Lois., varietat de la següent apud Fiori.

(per ésser molt ramificada.)

Perenne, amb la tija de 2-6 dm, cilíndrica, subllenyosa, molt ramificada, glabra, que es torna negra per la dessecació, amb les fulles oblongo-lanceolades, *pinnatífides* o inciso-dentades, poc nombroses i separades; flors d'un *bru rogenc,* molt petites, sobre peduncles 3-4 *vegades més llargs que el calze,* uniflors o biflors, bracteolats i glandulosos, que formen un *raïm estret i llarg; lòbuls del calze suborbiculars,* estretament escariosos, corol·la petita (3-5 mm), *estaminodi linear o nul, estams* a la fi *exerts, càpsula subglobulosa, apiculada, petita* (2-4 mm).

Geografia.—Llocs àrids i arenys del litoral: Platja de Badalona (Sen.!), Coll-lliure, Vall d'Aro, prop de S. Feliu, Lloret de Mar (Bub.). — Abr.-Jul.

S. canina

1,925.—S. canina L.

(és la Ruta canina *de Clusius i d'altres autors antics, per les fulles que recorden les de la ruda, i canina, en sentit despectiu, per la manca d'olor i de virtut.)*

Sinonímia. — Ruda de ca o de gos, escrofulària de gos, herba pudent; *cast.,* ruda canina, escrofularia perruna; *fr.,* rue des chiens.

Perenne, amb la tija de 4-8 dm, cilindràcia, simple o ramificada, glabra, que es torna negra per la dessecació, les *fulles bastant nombroses, pinnatisectes, amb segments poc nombrosos,* separats, inciso-dentats; *flors d'un bru rogenc,* petites, en cimes axil·lars, que formen una *panícula terminal multiflora,* pedicels aproximadament de la longitud del calze, amb pèls glandulífers subsèssils o estipitats; lòbuls del calze suborbiculars, escariosos al marge, corol·la petita (4-6 mm), d'un púrpura negrós, tacada de blanc, *llavi superior dues vegades més curt que el tub, estaminodi lanceolat agut o nul, estams exerts, càpsula subglobulosa, apiculada, petita* (3-4 mm).

β *Hoppei* (Koch). — Pedicels iguals al calze o més curts, amb pèls glandulífers visiblement estipitats, fulles comunament bi- o tripinnatisectes, de segments inciso-dentats, càpsula una vegada més gran.

γ *crithmifólia* (Boiss). — Tija subtetràgona a la base, ramificada, robusta, fulles un poc carnoses, lòbuls dels segments lanceolato-cuneïformes, mucronats, panícula més ampla, pedicels més curts que el calze, amb pèls glandulífers subsèssils.

Geografia.—Terrenys arenosos, des del litoral fins a la zona subpirenenca. La β *Hoppei* (Koch), a S. Joan de les Abadesses, Camprodon (Salv.), Setcases (Isern!), Coll de Pruixens, Rocabruna, Molló, Mare de Déu del Mont, Ribes, Ripoll, vores del Freser (Vay.), La Cerdanya, Eina, Port de Viella (C. et S.). La γ *crithmifolia* (Boiss.), a Ribes i Queralps, vores del Freser.=Cap a Lleida, vores del Segre i al Segrià (Costa), Monteixo (Font!).—Maig-Ag.

N. B. Confessem que és molt difícil la diferenciació entre la planta kochiana i la boissieriana, però som de parer que a Catalunya han estat confoses. Segurament abunda més la segona que la primera. (V. Notas fitogeográficas críticas de 1906, pàg. 17).

S. peregrina

1,926. — S. peregrina L.

(del llatí peregrinus, *el viatger, perquè no sol fer estada enlloc.)*

Sinonímia. — Setge.

Anual, d'arrel cònica, fibrosa, i tija de 3-6 dm, dreta, quadrangular, fistulosa, *glabra,* vermellosa, simple o ramificada, amb les fulles petites, *ovades,* truncades o cordiformes a la base, peciolades, d'un verd pàl·lid, primes, *glabres,* desigualment dentades; *flors d'un bru vermellós,* en cimes axil·lars bi- o quinqueflores, que formen una *panícula terminal fullosa,* fluixa, sobre pedicels 2-3 vegades més llargs que el calze; *aquest herbaci,* amb els *lòbuls ovato-oblongs, aguts,* no escariosos al marge, la corolla de 5-8 mm, dilatada a la gorja; *estams inclusos,* estaminodi suborbicular, i *càpsula subglobulosa, acuminada.*

Geografia. — Llocs frescos i herbosos: Al litoral, Vallès, Bages, Penedès.=Cardona (Costa); litoral, fins a La Cellera i Segaró (Vay.); Requesens (Sen.).— Abr.-Maig.

S. pyrenaica

1,927. — S. pyrenaica Benth.

(per ésser pròpia del Pireneu.)

Perenne o biennal, amb la tija d'1-4 dm, dreta quadrangular, fistulosa, *peluda*, simple, i les fulles grans, *ovades*, cordiformes o arrodonides a la base, obtuses, llargament peciolades, *peludes* particularment pel revers i en el pecíol, d'un verd fosc, superficialment lobulades i dentato-serrades; *flors groguenques*, amb el llavi superior d'un púrpura clar, en cimes axil·lars pauciflores, que formen una *panícula fullosa* inferiorment, sobre pedicels 2-4 vegades més llargs que el calze; aquest de lòbuls oblongs, estretament albo-escariosos al marge, la corol·la de 6-8 mm, dilatada a la gorja, els *estams inclusos*, estaminodi orbicular, molt enter, i la *càpsula ovoide-globulosa, acuminada*.

Geografia.—Roques ombroses del Pireneu: Pla Traver, Ciuret, Rocabruna, Coral (Vay.), Pireneu Oriental (Gaut.), al peu de Coma Gireta (Llen.), Bielsa (Soulié!). —Juny-Ag.

S. alpestris

1,928. — S. alpestris Gay

(per viure a la zona alpina *o* alpestre *dels Pireneus.)*

Perenne, amb la tija de 4-8 dm, dreta, quadrangular, no fistulosa, *pubescent eriçada*, grisenca, simple; fulles grans, *ovato-oblongues*, cordiformes o arrodonides a la base, primes, nervudes, *pubescents* especialment pel revers, peciolades, les inferiors obtuses, les superiors acuminades, crenato-serrades; *flors d'un bru vermellós*, en cimes pauciflores, que formen una panícula bastant llarga, fluixa, *pubescent-glandulosa, no fullosa a la base*, amb els pedicels ascendents, 3-4 vegades més llargs que el calze; aquest glabre, de lòbuls transovato-orbiculars, estretament escariosos al marge; corol·la de 10-14 mm, filaments estaminals piloso-glandulosos, *estaminodi reniforme-orbicular, càpsula ovoide globulosa, acuminada*.

Geografia. — Llocs frescos i ombrosos de les muntanyes: Núria, al Salt del Sastre. = Molló, Rocabruna, Camprodon, Vidrà, Collsacabra, La Cerdanya, Ribes, Ciuret, Espinavell (Vay.); Vall d'Aran: comuna al llarg dels corrents (Zett.), Viella (Llen.!), Ports de Benasc i de Viella, Bezins, Salardú (C. et S.). — Juny-Jul.

S. nodosa

1,929. — S. nodosa L.

(del llatí nodosus, *nuós, pel rizoma amb nusos.)*

Perenne, de rizoma inflat, nuós, amb la tija de

4-8 dm, dreta, quadrangular, *no alada, plena, glabra,* ramificada; *fulles ovato-lanceolades,* cordiformes o truncades a la base, agudes, peciolades, serrades, nervudes; *flors d'un bru olivaci,* en panícula llarga, estreta, nua, *un poc glandulosa,* amb els pedicels drets, 2-3 vegades més llargs que el calze; lòbuls d'aquest *ovato-obtusos,* denticulats, *molt estretament escariosos;* corol·la de 6-9 mm, filaments estaminals piloso-glandulosos, *estaminodi transovat* i *càpsula ovoide cònica.*

Geografia.—Llocs humits, ombrosos: Montseny, S. Hilari, Guilleries, Ribes, Núria. = Plana de Vic (Masf.), regió subpirenenca (Vay.); Vall d'Aran: Artiga de Viella, Partilló, Ribera de Viella i de Salardú (Llen.), Fos, Melles (C. et S.). — Maig-Jul.

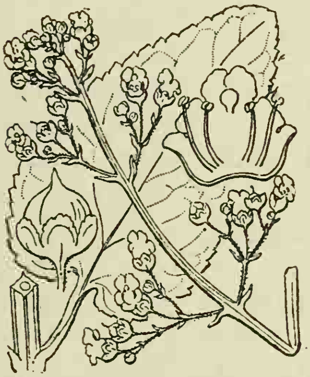

S. aquática

1,930. — S. aquática L.

(per viure en llocs humits i a les vores de les aigües.)

Perenne, d'arrel cònica, fibrosa i tija de 5-10 dm, dreta, quadrangular, d'*angles estretament alats,* fistulosa, glabra, pubèrulo-glandulosa a la inflorescència, amb les *fulles ovato-oblongues,* subcordiformes a la base, les inferiors molt obtuses, les superiors acutiúscules, fistonades, glabres, peciolades, el pecíol freqüentment amb 1-2 folíols, oposats, a l'àpex, en forma d'orelletes; *flors d'un bru vermellós,* en cimes que formen una panícula estreta, interrompuda i nua, de pedicels 1-2 vegades més llargs que el calze; lòbuls d'aquest ovato-obtusos, amplament escariosos al marge, corol·la de 6-7 mm, filaments estaminals amb pèls glandulosos, *estaminodi suborbicular,* i *càpsula globulosa, apiculada.*

β *appendiculata* Merat - *S. auriculata* All., non L. — Part superior del pecíol amb dos lòbuls o folíols quasi oposats.

Geografia.—Vores de les sèquies, recs i tots altres llocs humits del Vallès i Bages. = La Cellera (Cod.!), regió subpirenenca (Vay.), Tarragona, vores del Francolí (Sen.!). La β *appendiculata* Merat és bastant comuna. — Maig-Jul.

Gènere 534. — ANTIRRHÍNUM L.

(Del grec ἀντί, com, i ῥίν, morro, per la semblança del fruit o de la corol·la amb el morro d'un vedell.)

Flors vermelles, blanques o groguenques, axil·lars, solitàries o en raïm terminal bracteolat; calze quinquepartit, de lòbuls un poc desiguals, corol·la personada, de tub ample, un poc gibosa a la base, estams didínams, anteres biloculars, divergents, dehiscents longitudinalment, estil filiforme, estigma claviforme, càpsula globulosa o bé ovoide, de cel·les desiguals, poricida (2-3 porus terminals), polisperma, llavors rugoses. Plantes herbàcies, de tija cilíndrica, i fulles simples o les superiors alternes.

1 { Plantes anuals, divisions calicinals molt desiguals, linears, més llargues que la càpsula . . . . **A. Oróntium.**
Plantes perennes, divisions calicinals quasi iguals, bastant amples, més curtes que la càpsula . . . . 2.

2 { Fulles quasi tan amples com llargues, tiges difuses, fràgils, flors axil·lars, solitàries . . . . 3.
Fulles molt més llargues que amples, tiges dretes, ± tenaces, flors en raïms terminals . . . . 5.

3 { Fulles cordiformes, totes oposades, lobulato-fistonades, llargament peciolades, corol·la de 3-4 cm, albo-groguenca, glabra, càpsula globulosa, glabra, planta piloso-viscosa . . . . **A. Asarina.**
Fulles ovades o suborbiculars, les superiors alternes, enteres, curtament peciolades, corol·la de 2-3 cm, blanca, amb el paladar groc, pubescent, càpsula peluda . . . . 4.

4 { Plantes tomentoses, grisenques, fulles blanes, pedicels no més llargs que el calze, paladar de la corol·la d'un groc pàl·lid, càpsula eriçada **A. molle.**
Plantes glabrescents, verdes, fulles coriàcies, pedicels ostensiblement més llargs que el calze, paladar de la corol·la d'un groc viu, càpsula pubescent . . . . **A. sempervírens.**

5 { Tija totalment glabra, fulles linears, glabres, flors d'un blanc groguenc, calze subglandulós, de lòbuls acutiúsculs . . . . . **A. sículum.**
Tija, almenys superiorment, piloso-glandulosa, fulles ovades, oblongues o lanceolades, flors purpúries o groguenques, calze pelut, de lòbuls obtusos . . . . 6.

6 Corol·la d'1'5-2 cm, de limbe purpuri, tub blanquinós i gorja groguenca, a penes gibosa, pedicels més curts que les bràctees, fulles linears, generalment reflexes, les florals filiformes . . . . **A. litgiósum.**
Corol·la de 3-4 cm, groguenca o purpúria, pedicels iguals a les bràctees o més llargs, fulles amples . . . . **7.**

7 Fulles lanceolades, glabres, tija glabra inferiorment, pedicels tan llargs com les bràctees, corol·la poc gibosa, purpúria, rarament groguenca **A. majus.**
Fulles ovades o bé oblongues, pubescents, tija totalment piloso-glandulosa, pedicels més llargs que la bràctea, corol·la molt gibosa, groguenca, rarament purpúria . . . . **A. latifólium.**

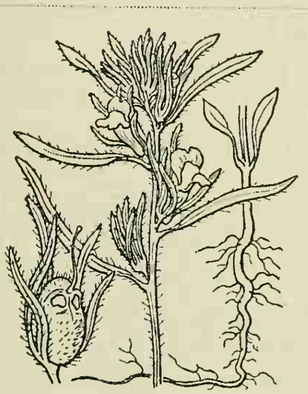
A Oróntium

1,931.—A. Oróntium L.

*(és l'*Orontium *d'alguns autors antics, que deriven d'*aurigo, *la ictericia, perquè guariria aquesta malaltia.)*

Anual, amb la tija de 2-4 dm, dreta, simple o poc ramificada a l'àpex, glabra, glandulosa a la part superior, amb les *fulles linears o lanceolato-linears*, oposades o alternes, *glabres, enteres, obtuses, atenuades en curt pecíol*, que es tornen negres per la dessecació; *flors purpúries*, amb el paladar groguenc, mitjanes, axil·lars, subsèssils, solitàries o en raïm espiciforme, interromput i fullós; calze piloso-glandulós, de divisions linears, molt desiguals, tant o més llargues que la corol·la, que té el tub pelut, i molt més llargues que la càpsula; *aquesta ovoide, oblíqua, peluda.*

A. Asarina

Geografia.—Terres sorrenques, cultivades i incultes de tot el país, des del litoral fins als Pireneus. = Vall d'Aran : Les Bordes, Salardú, Montgarri (Llen.). — Abr.-Set.

1,932.—A. Asarina L.

(és una de les Asarina *dels botànics prelinneans, així anomenada per la semblança de les seves fulles amb les de l'*Asarum, *una aristoloquiàcia.)*

Perenne, de rizoma subllenyós, ramificat, multicaule, i tiges d'1-6 dm, *ajagudes i enfila-*

disses, piloso-viscoses, molt fràgils, amb les *fulles subcordiformes* o *subreniformes; totes oposades, llargament peciolades, lobato-fistonades, palmatinerves,* que es tornen negres per la dessecació; flors d'un blanc groguenc, amb estries rosades, grans, oloroses, axil·lars, solitàries, sobre peduncles flexuosos més llargs que el calze i més curts que el pecíol; calze piloso-glandulós, de divisions lanceolades, acuminades, 3-4 vegades més curt que la corol·la, aquesta de 3-4 cm, glabra; *càpsula globulosa, glabra, més curta que el calze, llavors piriformes,* brunes, sulcato-estriades.

Geografia.—Roques i paratges ombrosos de les muntanyes: Montseny, S. Hilari, Montsoliu, Ribes, Queralps. = Puigcerdà, Vall de Llo, Andorra, Cadaqués, La Selva, prop de S. Feliu de Guíxols (Bub.), Tossa, Rocabruna, Coral (Vay.), Pireneus Orientals (Gaut.), Pont de Rei, Canejan, de Bossost a Viella (C. et S.), Les, Les Bordes (Llen.). — Abr.Jul.

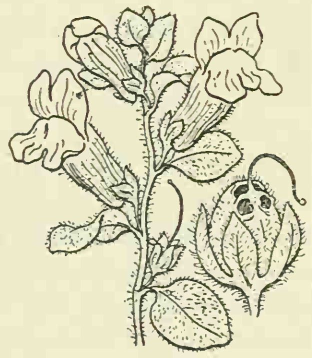

A. molle

1,933. — A. molle L.

(del llatí mollis, *tou, suau, pel toment bla que cobreix la planta.)*

Sinonímia.—Gatolins, a Lleida, segons Costa.

Perenne, de rizoma llenyós, multicaule, i tiges d'1-4 dm, ajagudes, difuses, cobertes d'abundant toment blanquinós, molt fràgils, ramificades, de branques ascendents, amb les *fulles ovato-el·líptiques o suborbiculars, blanes, enteres, sense nervis, curtament peciolades,* tomentoses, oposades o alternes, *que no es tornen negres* per la dessecació; flors blanquinoses, amb el paladar d'un groc pàl·lid, grans, axil·lars, solitàries, unilaterals, de manera que formen un raïm curt i fullós, amb els pedicels *no més llargs que el calze,* a la fi reflexos; lòbuls calicinals ovato-lanceolats, peluts, 3-4 vegades més curts que la corol·la, aquesta de 3 cm, peluda exteriorment; *càpsula ovoide, oblíqua, peluda, penjant.*

Geografia. — Roques de les altes valls del Pireneu : Bergadà, parets del Santuari de Corbera. Pendís, Pont de Rigoreixa, camí de l'Hospitalet. = Des de Sopeira (Costa) i Surroca a Pont de Suert (Salv.), Seu d'Urgell i més avall del congost del Segre, Solsona, muntanyes de Berga (Costa), fins a Bagà (Salv.), de Bellver a S Julià (Benth.), Organyà, al Forat dels Tres Ponts, La Cerdanya, a Martinet (Bub.). — Juny-Ag.

A. sempervírens

1,934. — A. sempervírens Lap.

(perquè és verd tot l'any.)

Perenne, de rizoma llenyós, multicaule, i tiges d'1-2 dm, ajagudes, difuses o penjant de les roques, glabrescents o breument pubèrules, especialment cap a l'àpex, verdes, amb les *fulles ovades, transovades o suborbiculars, atenuades en pecíol, enteres, sense nervis, coriàcies, persistents*, oposades o alternes, cobertes per ambdues cares d'un toment molt curt i comprimit, que es tornen fosques per la dessecació; *flors blanquinoses*, amb el paladar d'un groc viu, axil·lars, solitàries, agrupades en raïm curt i fullós, amb els pedicels filiformes, flexuosos, ascendents, *més llargs que el calze;* aquest pubèrul, 3-4 vegades més curt que la corol·la, de lòbuls ovato-lanceolats; corol·la d'uns 2 cm, un poc peluda, *molt gibosa; càpsula ovoide, oblíqua, fortament peluda.*

Geografia.—Roques dels Pireneus centrals i d'altres muntanyes : Tortosa, a les muntanyes de La Cènia (Llen.!), Bielsa (Campo!), Castanesa (Lezat, apud Zett., Bub.), Port de Benasc (G. et G., Bub.), Vall d'Aran (Isern!), Les Maleïdes (Zett.), Roques de Querol, cap a Andorra (Puj. J.). — Juny-Jul (1).

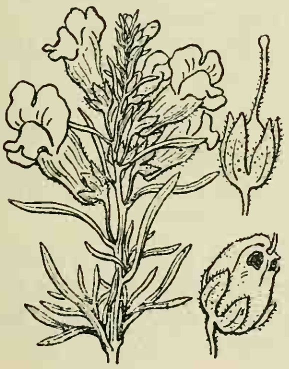
A. sículum

1,935. — A. sículum Ucria. — A. ruscinonensis Debeaux

(siculum, *és a dir, sicilià, per fer-se a Sicília;* ruscinonensis, *propi del Rosselló.)*

Perenne, de rizoma subllenyós, i tiges de 3-5 dm, dretes, ascendents o tortuoses a la base, molt fulloses, *glabres*, amb les *fulles totes linears o estretament lanceolato-linears, enteres, glabres, oposades o ternades, flors d'un blanc groguenc,* mitjanes, en raïm fluix, bracteolat, sobre pedicels quasi iguals al calze; aquest un poc glandulós, de lòbuls ovato-lanceolats, aguts o acutiúsculs, 3-4 vegades més curts que la corol·la, que té uns 2 cm, amb el tub pubèrul, poc gibosa; estil glandulós, quasi de doble llargada que l'ovari, i *càpsula ovoide, oblíqua, breument glandulosa.*

Geografia. — Muralles velles dels Pireneus orientals : Perpinyà (Debeux apud Rouy), vall del Tet, a Ria (Sen. apud Rouy). — Abr.-Nov.

N. B. Com observa Costa en el Suplement, la planta referida en el catàleg a Sabadell, Pla d'Urgell, etc., no és aquesta espècie, i creiem que tampoc no és l'*A. Barrelieri* Bor.

---

(1) La planta dels Ports de Tortosa, on no és rara, poc o molt diversa del tipus pirenenc, ha estat descrita per Pau amb el nom de *Antirrhinum Pertegasii.* (F. Q.).

A. litigiósum

1,936. — A. litigiósum Pau — A. majus β angustifólium Kze.—A. Barrelieri Bor. —A. sículum γ elátum Costa, non Ucria.

(litigiosum, *això és, litigiós, perquè ha estat discutida la seva posició sistemàtica.)*

Perenne, amb la tija de 5-10 dm, dreta, rígida, cilíndrica, glabra a la base, *densament pubescent-glandulosa* a la inflorescència, molt ramificada en la part superior, de branques primes, llargues, ascendents, i *fulles linears,* atenuades pels dos caps, subsèssils, glabres, alternes, freqüentment *reflexes,* que es tornen lleugerament negres per la dessecació; *flors purpúries,* amb el tub pàl·lid i la gorja groguenca, en raïm simple o paniculiforme, bracteolat, sobre pedicels molt curts, quasi iguals a la bràctea, que és ovato-aguda; calze pubescent glandulós, de *lòbuls ovato-lanceolats,* 4-5 vegades més curts que la corol·la, aquesta de 2-3 cm, lleugerament piloso-glandulosa, poc gibosa; *càpsula ovoide, oblíqua, piloso-glandulosa.*

Geografia.—Marges i terrenys incultes: freqüent a la prov. de Tarragona, a Reus, Riudecols, Alforja, Cornudella *et alibi,* d'on s'estén per la part oriental fins a Calafell. = Prov. de Lleida (Costa), Torroella de Montgrí (Vay.). — Juny-Ag.

N. B. No podem assegurar l'existència de l' *A. controversum* Pau — *A. hispanicum* Porta et Rigo, que hom diferencia de l'anterior, pricipalment, pels lòbuls del calze triangulars-linears, aguts, i corol·la la meitat més petita (Pau, Not. bot., Fasc. 6.º, pàg. 82), si bé se li aproxima bastant un exemplar collit per Sennen a Tortosa.

A. majus

1,937. — A. majus L.

(per ésser de gran talla relativament a les altres congèneres.)

Sinonímia. — Conillets, vedells, gatolins, botons de gat, mamaconillets, gossos; *cast.,* dragoncillos, becerra, gatos, flor del sapo; *fr.,* mufle-de-veau, gueule-de-loup.

Perenne, de tija de 4-8 dm, dreta, cilíndrica, simple o ramificada, glabra inferiorment, *pubescent glandulosa* a la part superior, amb les *fulles*

lanceolades o *lanceolato-linears, verdes, glabres, enteres, alternes o oposades,* curtament peciolades, les superiors subsèssils; flors purpúries, rarament albo-groguenques, grans, en raïm espiciforme terminal, bracteolat, sobre pedicels iguals a les bràctees i al calze; aquest piloso-glandulós, de lòbuls ovats, obtusos, 4-5 vegades més curt que la corol·la, que té 3-4 cm i és peluda, gibosa; *càpsula ovoide, oblíqua, piloso-glandulosa,* 1-2 vegades més llarga que el calze.

Geografia.—Freqüent per marges, roques, parets i teulades de tot el país. A l'areny del riuet Greixa, prop d'Hospitalet, al Bergadà, alguns exemplars de flors blanques. = Vall d'Aran : de Bossost a Viella (C. et S.). — Maig-Set.

A. latifólium

1,938. — A. latifólium DC., subsp. de l'anterior apud Rouy.

(per les fulles amples.)

Té gran afinitat amb l'anterior, del qual es diferencia essencialment per la *tija peluda des de la base a l'àpex,* per les *fulles ovades* o bé *ovato laceolades, obtuses,* pel *raïm més àmple, piloso-glandulós,* per les divisions del calze *transovades, pubescent-glanduloses,* i per les flors generalment *grogues,* poc nombroses, *molt giboses.*

Geografia. — Roques i llocs àrids : Seu d'Urgell (Isern!), roques de Ceret (Debeaux), vessant espanyol del Pireneu oriental (Vay.), Cambradases (Gaut.), Pireneu oriental (Costa, Gr. et G., Rouy). — Jul.-Ag.

Gènere 535. — ANARRHÍNUM Desf.

(Amb els *Antirrhinum* de Linné que tenen oberta la corol·la constituí Desfontaines el gènere *Anarrhinum* emprant aquesta paraula antiquíssima, que hom deriva de la partícula grega privativa ἀ i de ῥίν, morro, per a significar, en aquest cas, que el morro dels *Antirrhinum* s'ha desfet.)

Flors blaves o violàcies, petites, en llargs raïms espiciformes, bracteolats, simples o formant una panícula, calze quinquepartit, de divisions quasi iguals, linears, 3-4 vegades més curt que la corol·la, que és bilabiada, amb el llavi superior dret, bífid, l'inferior de tres lòbuls arrodonits i el tub cilíndric, esperonada, amb l'esperó prim, quasi aplicat al tub; estams didínams, d'anteres reniformes, uniloculars; càpsula globulosa, bilocular, poricida, de cel·les polispermes i llavors tuberculoses. Plantes herbàcies, biennals o perennes, amb la tija de 2-6 dm, dreta, glabra, simple o ramificada, molt fullosa, de fulles basilars transovades o espatulades, irregularment inciso-serrades, subcoriàcies, les caulinars dividides des de la base en lacínies linears.

A. bellidifólium

1,939. — A. bellidifólium Desf.

(perquè té les fulles inferiors semblants a les de la Bellis *o margaridoia.)*

β *lanceolátum* Rouy—*A. lusitánicum* J. et F. —Tija de major talla que en el tipus, molt ramificada a la part superior, amb les fulles basilars més grans (4-6 cm), més amples, les caulinars de segments tots lanceolats, el del mig més ample i agut, càpsula quasi de doble llargada que el calze, flors més grans.

Geografia. — Terrenys àrids, granítics o pissarrosos de la serralada superior del Vallès: Obac, Montseny, S. Hilari, S. Miquel Sulterra, Baix Empordà, carretera de Roses a Cadaqués, Olot *et alibi*. = Espluga de Francolí, muntanyes de Prades (Costa), Comprodon, regió subpirenenca (Vay.), Cabanes, Cantallops (Sen.), Vall d'Aran: Bossost, Canejan, Arrú, Vilamós, Viella, etc. (Llen.), Les (C. e. S). La β *lanceolatum* Rouy, al Tibidabo, entre Horta i Montcada (Sen.!), i segurament en alguns llocs del Pireneu oriental. — Maig-Ag.

Gènere 536. — LINÁRIA Juss.

(Del llatí *linum*, el lli; perquè diverses espècies d'aquest gènere s'assemblen al lli i en tenen les fulles.)

Flors grogues, violàcies, blavenques o blanques, axil·lars o en raïms terminals, calze quinquepartit, de divisions més o menys desiguals, corol·la personada i esperonada, de llavi superior dret, bilobulat, i l'inferior trilobulat, estams didínams, anteres biloculars, dehiscents longitudinalment, càpsula globulosa o bé ovoide, bilocular, de dehiscència valvar o poricida. Plantes herbàcies, generalment febles.

1 { Fulles netament peciolades, cordiformes o alabardades, tiges ajagudes, flors axil·lars, solitàries . . . . 2.
Fulles sèssils o subsèssils, ni cordiformes ni alabardades, enteres, flors axil·lars o en raïms terminals . . . . 6.

2 { Fulles lobulades, palmatinerves, de pecíol més llarg que el limbe, corol·la violàcia amb el paladar groc, esperó un poc encorbat, dues vegades més curt que ella, càpsula dehiscent per tres valves **L. Cymbalária.**
Fulles enteres o alabardades, pecíol més curt que el limbe, corol·la groga amb el llavi superior violat, càpsula dehiscent transversalment . . . . 3.

3 { Tija postrada, radicant, corol·la de 10-15 mm, llavors tuberculoses, esperó encorbat, fulles ovades o ovato-alabardades. **L. commutata.**
Tija ajaguda, no radicant, corol·la de 8-10 mm, llavors alveolades, plantes anuals. . . . . 4.

4 { Fulles i lòbuls del calze ovats, llavors reticulato-alveolades, plantes piloso-glanduloses . . . . **L. spúria.**
Fulles mitjanes i superiors generalment alabardades, lòbuls del calze lanceolats, llavors alveolades, plantes peludes però no glanduloses . . . . 5.

5 Peduncles glabres, llavi superior de la corol·la purpuri, esperó quasi recte . . . . **L. Elatine.**
Peduncles llanosos, llavi superior de la corol·la violaci, esperó encorbat . . . . **L. Sieberi.**

6 Flors axil·lars, agrupades a l'extremitat de les branques en raïms fullosos, gorja de la corol·la incompletament tancada, esperó curt, sacciforme . . . . 7.
Flors en raïms terminals no fullosos, gorja de la corol·la completament tancada, esperò generalment llarg, cònic . . . . 10.

7 Plantes anuals 8
Plantes perennes . . . . 9.

8 Calze pubescent, esperó 2-3 vegades més curt que la corol·la, obtús, llavors costelludes, fulles inferiors lanceolades, alternes, d'un verd clar . . . . **L. mínor.**
Calze piloso-glandulós, esperó la meitat més curt que la corol·la, agut, llavors tuberculoso-espinuloses, fulles inferiors ovades, oposades, d'un verd fosc per sobre i rubro purpúries per sota . **L. rubrifólia.**

9 Peduncles filiformes, corol·la de 10-15 mm, d'un blau violat, blanquinosa a la base, piloso-glandulosa, tiges filiformes ascendents, piloso-glanduloses a l'àpex, fulles ovades . . . . . . **L. origanifólia.**
Peduncles capil·lars, corol·la de 7-10 mm, pàl·lida, pubèrula, tiges filiformes, flexuoses, difuses, pubèrules a l'àpex, fulles lanceolato-linears . . . . **L. flexuosa.**

10 Flors grogues, de paladar generalment més fosc . . . . 11.
Flors blaves, violades o blanquinoses . . . . 15.

11 Corol·la de 5-6 mm, a penes més llarga que el calze ciliato-glandulós, planta anual, glauca, glabra exceptuant la inflorescència, fulles linears . . . . **L. símplex.**
Corol·la de més de 15 mm, netament més llarga que el calze. . . 12.

12 Plantes anuals, tija ramificada des de la base, branques difuses, ajagudes o ascendents, inflorescència pubescent glandulosa . . . 13.
Plantes perennes, tija simple o amb branques dretes, molt fullosa, llavors alades . . . . 14.

13 Fulles linears, corol·la groga amb el paladar més o menys ataronjat, llavis desiguals, tub cilindraci, esperó quasi recte, tant o més llarg que la corol·la, també cilindraci, llavors negroses amb el disc llis **L. supina.**

Fulles linears, convexes per sobre i acanalades per sota, corol·la atropurpúria, amb el paladar ataronjat, llavi superior més llarg que l'inferior, tub inflat, esperó encorbat, bastant més curt que la resta de la corol·la, llavors blanquinoses, amb el disc tuberculós **L. melanantha.**

14 Corol·la de 20-30 mm, càpsula 2 vegades més llarga que el calze, fulles linears, obertes, primes, distants, uninerves . **L. vulgaris.**

Corol·la de 18-20 mm, càpsula 1 vegada més llarga que el calze, fulles lanceolato-linears, dretes, consistents, acostades, trinerves **L. itálica.**

15 Flors blanquinoses, llavors anguloses, no alades . . . . **16.**

Flors blaves o violàcies, llavors alades . . . . **18.**

16 Plantes perennes, corol·la de 6-14 mm, albo-lilacina, amb estries violades, esperó recte, obtús, 3 vegades més curt que la corol·la, fulles linears, les superiors alternes . . . . **L. striata.**

Plantes anuals, corol·la d'1-2 cm, blanca, amb l'esperó encorbat, agut, poc més curt o més llarg que ella . . . . **17.**

17 Esperó 1-2 vegades més llarg que la corol·la, càpsula molt més curta que el calze, de lòbuls linears, fulles també linears **L. chalepensis.**

Esperó un poc més curt que la corol·la, càpsula quasi igual al calze de lòbuls ovats, fulles ovades . . . . **L. triphylla.**

18 Flors violades, calze glabre, corol·la de prop de 2 cm, esperó recte, tant o més llarg que ella . . . . **19.**

Flors blaves, calze piloso-glandulós, corol·la de 4-5 mm, esperó encorbat, dues vegades més curt que ella . . . . **20.**

19 Tija dreta, simple, recta, paladar de la corol·la blanquinós, raïm llarg, esperó més llarg que la corol·la, ala de la llavor pestanyosa, plantes de la regió mediterrània . . . . **L. Pelliseriana.**

Tija ajaguda, difusa, flexuosa, paladar de la corol·la ataronjat obscur, raïm curt, esperó tant llarg com la corol·la, ala de la llavor contínua, plantes de la zona alpina . . . . **L. alpina**

20 Fulles i bràctees linears, raïms a la fi llargs, disc de les llavors puntejat **L. arvensis.**

Fulles ovades o oblongues, bràctees ovato-el·líptiques, raïms contrets, disc de les llavors tuberculós . . . . **L. micrantha.**

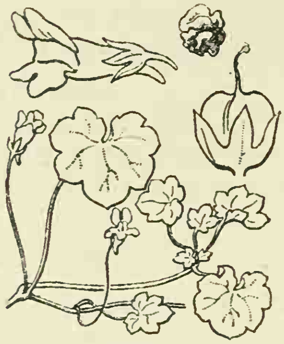

L. Cymbalária

1,940. — L. Cymbalária Mill.

(és la Cymbalaria *dels botànics antics, derivat de* cymballum, *el címbal, probablement per la forma de les fulles d'aquesta planta.)*

Sinonímia. — Picardia; *cast.*, palomilla de muro, hierba del campanario.

Perenne, amb la tija d'1-8 dm, dividida des de la base en diverses branques filiformes, prostrato-radicants o penjants, glabres, amb les fulles cordiformes o reniformes, palmatinerves, molt glabres, verdes per sobre i freqüentment purpúries per sota, lobulades, de lòbuls mucronulats, obtusos en les inferiors, aguts en les superiors, quasi totes alternes, de *pecíol molt més llarg que el limbe; flors d'un violat pàl·lid,* amb el paladar groc, axil·lars, solitàries sobre peduncles glabres, *iguals a les fulles* o més llargs, a la fi reflexos; calze glabre, de *divisions lanceolato-linears, agudes,* corol·la de 8-10 mm, d'*esperó un poc corbat, obtús, 2 vegades més curt que ella; càpsula globulosa, un poc més llarga que el calze,* dehiscent per tres valves, amb les *llavors ovoides, brunes, cobertes de crestes obtuses, flexuoses, sortides.*

Geografia. — Freqüent en les tàpies i muralles velles i humides dels jardins. — Abr.-Set.

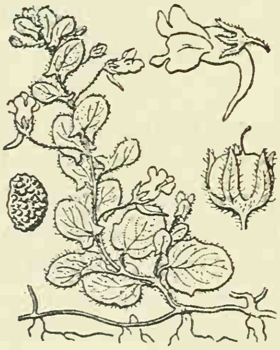

L. commutata

1,941. — L. commutata Bern. — L. graeca Chav.

(del verb llatí commutare, *canviar, perquè havia estat presa per altra* [1].)

Perenne, d'arrel prima i tija de 2-4 dm, dividida des de la base en branques subfiliformes, ajagudes, peludes, *radicants per la base a la tardor,* amb les *fulles ovato-cordiformes o alabardades, peludes, les inferiors oposades,* les *superiors alternes,* breument peciolades, de *pecíol molt més curt que el limbe; flors groguenques,* amb el llavi superior violàceo-blavenc, bastant grans, axil·lars, solitàries, sobre *peduncles subcapil·lars,* glabres, tan llargs com

(1) Havia estat presa per *L. graeca* Chav. (de la qual és diferent), per Grenier i Godron. Cadevall, sens dubte per distracció, consignà equivocadament el sinònim. Ha d'ésser *L. graeca* G. et G., non Chav. (F.Q.).

les fulles o més, estesos, un poc arquejats; *calze piloso-híspid, de divisions lanceolato-linears*, corol·la de 10-15 mm, pubescent, amb l'esperó *corbat, cò-nic, acuminat*, ample a la base, més llarg que el tub de la corol·la; *càpsula globulosa, pubescent*, més curta que el calze, dehiscent transversalment per dos opèrculs, amb les llavors ovoides, grisenques, *molt tuberculoses.*

Geografia. — Llocs sorrencs de la regió mediterrània: Terraprim, a Vilarnadal (Vay.), platges i costes arenoses del litoral, a Coll-lliure, Port-Vendres, Banyuls (Gaut.); Balears, a Sòller (Fre. Bianor!). — Juny.

L. spúria

1,942. — L. spúria Mill.

*(Linné creà el nom d'*Antirrhinum Elatine *per a l'*Elatine, *vera, de Mattioli, Durante, Camerarius, i altres autors prelinneans, i considerà* espúria *o borda aquesta altra* Elatine folio subrotundo, *de Gaspar Bauhin, que fou designada* Antirrhinum spurium *per Linné i passada al gènere* Linaria *amb el mateix nom específic per Miller.)*

Anual, amb la tija de 2-4 dm, ajaguda, difusa, piloso-glandulosa, molt ramificada, fullosa, de *fulles ovato-cordiformes*, ovades o el·líptiques, pinnatinerves, enteres, piloso-glanduloses, curtament peciolades; flors grogues, amb el llavi superior d'un bru violat, mitjanes, axil·lars, solitàries, sobre peduncles filiformes, peluts, estesos i després recorbats, la major part més llargs que les fulles; calze pelut, de *divisions ovato-lanceolades*, subcordiformes a la base, corol·la de 8-10 mm, amb l'*esperó cònic-alenat, encorbat, més llarg que el tub; càpsula globulosa, més curta que el calze,* dehiscent per dos opèrculs, llavors brunes, reticulato-alveolades.

L. Elatine

Geografia.—Comuna a les terres cultivades de tot el país. — Maig-Set.

1,943. — L. Elatine Mill.

(l'Elatine, *en Discòrides i en Plini, és una herba de fulles semblants a l'*Helxine o parietària, *que creix en els sembrats; per a Bauhin és una planta d'aquesta mena la seva* Elatine folio-

acuminato in basi auriculato, flore luteo, *que esdevingué l'*Antirrhinum Elatine, *de Linné, i la* Linaria *del mateix nom, de Miller.)*

Anual, amb la tija de 2-5 dm, molt ramificada, ajaguda, difusa, peluda, florífera en tota la seva longitud, de *fulles quasi totes alabardades i alternes,* penninerves, peludes, curtament peciolades, *flors d'un groc pàl·lid,* amb el llavi superior violat, mitjanes, axil·lars, solitàries, sobre peduncles filiformes, *glabres,* més llargs que les fulles, estesos i després recorbats; *calze pelut, de divisions lanceolato-acuminades,* corol·la de 7-9 mm, més llarga que el calze, amb l'*esperó alenat, recte o poc corbat, més llarc que el tub; càpsula globulosa,* un poc més curta que el calze, amb les *llavors brunes, reticulato-alveolades.*

Geografia.—Terres arenoses, cultivades: Vallès, Penedès, Bages, Vic *et alibi,* amb l'espècie anterior, però menys freqüent. — Maig-Set.

L Sieberi

1,944. — L. Sieberi Rchb. — L. Elatine β villosa Boiss.

(dedicada a Franz Wilhelm Sieber, *botànic de Praga, autor de diverses obres sobre la flora d'Orient.)*

Hom la diferencia de l'anterior per ésser tota ella *més densament piloso-llanosa,* àdhuc els peduncles, per les divisions calicinals *ovato-acuminades,* corol·la *més gran,* de paladar *més pàl·lid,* càpsula ostensiblement més curta que el calze.

Geografia. — Terres arenoses, cultivades: Terrassa, r.; Castellví de Rosanes, Gelida. =Tibidabo, Castelldefels, Ripoll, Cabanes, Escaules (Sen.!), Port-Vendres. Figueres, Capvern (Bub.). — Jul.-Set.

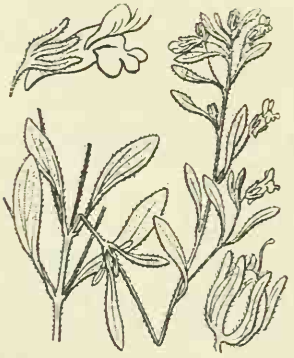

L. mínor

1,945. — L. mínor Desf. — Chaenorrhínum Lge.

(per la seva talla relativament petita; chaenorrhinum, *del grec* χαίνειν i ῥίν, *que signifiquen morroobert o bocabadat, al·ludint a la corol·la, que difereix de la de les linàries propiament dites per tenir la boca oberta.)*

Anual, amb la tija d'1-4 dm, dreta, flexuosa, ramificada, pubescent glandulosa, de *fulles inferiors oblongues, oposades, les superiors lanceolato-linears, alternes*, totes atenuades en pecíol, obtuses verdes o vermelloses per sota; *flors d'un violat clar*, amb el paladar groc i la gorja oberta, petites, axil·lars, solitàries, formant raïms fluixos i fullosos, sobre peduncles subfiliformes, drets, 2-4 vegades més llargs que la flor; *calze pubescent glandulós*, de divisions linears espatulades, desiguals, corol·la de 6-8 mm, a penes més llarga que el calze, d'esperó cònic, obtús, 2-3 vegades més curt que ella; *càpsula ovoide, piloso-glandulosa*, un poc més curta que el calze, i *llavors amb crestes longitudinals* agudes i anastomosades.

Geografia. — Freqüent en paratges arenosos. — Fl. quasi tot l'any.

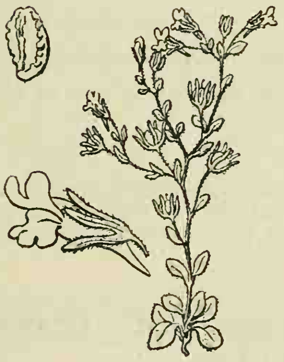

L. rubrifólia

1,946. — L. rubrifólia Rob. et Cast. — Chaenorrhínum Lge.

(per les fulles vermelles, més pròpiament purpúries, per sota.)

Anual, amb la tija de 10-15 cm, dreta, flexuosa, ramificada, piloso-glandulosa especialment a la part superior, amb les *fulles inferiors ovades*, oposades, acostades, quasi en rosetó, glabrescents, les superiors *oblongues* o lanceolato-oblongues, distants, alternes, pubescents glanduloses, totes atenuades en pecíol, d'un verd fosc per sobre, *rubro-purpúries per sota; flors d'un violat blavenc*, petites, axil·lars, solitàries, en raïm llarg, fluix, folioso-bracteolat, sobre peduncles filiformes, drets, 2-3 vegades més llargs que la flor; *calze piloso-glandulós*, de divisions linears espatulades, desiguals, corol·la de 6-9 mm, un terç o una meitat més llarga que el calze, piloso-glandulosa, de gorja oberta i *esperó prim, agut, la meitat més curt que ella; càpsula ovoide, piloso-glandulosa, una vegada més curta que el calze*, amb les *llavors tuberculoso-espinuloses.*

Geografia. — Llocs pedregoso-arenosos: Terrassa, vora esquerra de la Riera del Palau, abans d'ajuntar-se amb la de Can Colomer, on l'observàrem des de 1886 fins a 1909, avui desapareguda. = Pireneu oriental (Rouy), Font del Coms (Gaut.). — Abr.-Maig.

L. origanifólia

1,947.—L. origanifólia DC.—Chaenorrhínum origanifólium Lge.

*(per les fulles semblants a les de l'*Origanum, *l'orenga.)*

Perenne o biennal, de rizoma prim, dur, negrós, multicaule, amb tiges d'1-2 dm, *difuso-ascendents,* subfiliformes, pubèrules o glabrescents a la part inferior, pubescents glanduloses a la superior, ± ramificades, amb les fulles consistents, les inferiors *transovades, oposades,* glabres, les superiors *oblongues, alternes, piloso-glanduloses,* distants, totes atenuades en pecíol; *flors blavenques,* mitjanes, axil·lars, solitàries, en raïms pauciflors, curts, fullosos, terminals, sobre peduncles filiformes, drets, 2-3 vegades més llargs que les flors; *calze piloso-glandulós, de divisions lanceolato-linears, obtuses,* desiguals, corol·la de 8-15 mm, molt més llarga que el calze, *piloso-glandulosa,* de boca oberta i esperó *cònic, obtús, 2-4 vegades més curt que ella; càpsula ovoide,* piloso-glandulosa, un terç més curta que el calze, llavors amb *costelles anastomosades, quasi llises.*

Geografia.—Roques i parets velles de les muntanyes pirenenques: Vall d'Aran (Isern!), a Arties (Costa); Arlés (Timb.), Penyablanca (Zett.); roques calisses del fondal d'Artiga de Viella i muntanya de Gaussac (Llen.!), Marinyac, Les Bordes (C. et S.), Pireneu oriental (G. et G., Rouy). —Abr.-Jul.

L. flexuosa

1,948.—L. flexuosa Desf.—Chaenorrhínum flexuósum Lge.

(per les tiges flexuoses.)

Perenne, de rizoma prim, dur, flexuós, i tija de 5-15 cm, molt ramificada, difusa, de branques filiformes, flexuoses i penjants, fràgils, glabrescent a la part inferior, glandulosa a la part superior, amb les fulles crassiúscules, atenuades en pecíol, les inferiors *espatulato-lanceolades, oposades,* glabres, les superiors *lanceolato-linears, alternes,* pubèrules; *flors d'un violat pàl·lid,* mitjanes, axil·lars, solitàries, en llargs raïms fluixos, folioso-bracteolats, sobre peduncles capil·lars, drets o recorbats, pubescents, tant o més llargs que la flor; *calze pelut, de divisions linears, obtu-*

ses, desiguals, corol·la de 10-15 mm, pubèrula, d'*esperó recte, curt, obtús, 4 vegades més curt que ella; càpsula globulosa, pubèrula, la meitat més curta que el calze*, i llavors amb costelles o crestes longitudinals ondulades.

Geografia. —Roques calisses de les muntanyes: Costes de Garraf, cap a Vallcarca; serralada superior del Vallès; S. Miquel del Fai, Montserrat, Castell de Gelida, Montsant; Coll de Jou, al peu de Roca Sansa.=Costes de Garraf, Turó de Ciurana, Tarragona, Pont de Suert, Cadí (Costa), muntanyes de La Cènia (Llen.!), Castellfollit del Boix, Coll de Gosem, Rajadell (Font). - Maig-Set.

N. B. A aquesta espècie deu pertànyer segurament la *L. crassifolia* Kze., referida a la Serra de Montsant per J. Pujol, ex Vayreda. Opinem que no hi ha diferències essencials entre la planta catalana i la β *capitata* Wk. de la *L. crassifolia* Kzé.

L. símplex

1,949. —L. símplex DC.

(per la tija generalment no ramificada.)

Anual, amb la tija de 2-5 dm, dreta, prima, generalment simple, glabra, llevat de la part superior, que és piloso-glandulosa, fullosa inferiorment, amb les *fulles linears*, glauques, *les inferiors verticil·lades*, les altres alternes, totes sèssils; *flors grogues*, molt petites, curtament pedunculades, amb raïms a la fi llargs i fluixos, bracteolats, sobre pedicels filiformes, glandulosos, quasi iguals a les bràctees, que són linears i reflexes; *calze ciliato-glandulós, de divisions linears espatulades*, corol·la de 5-9 mm, glabra, d'*esperó recte* o *subencorbat, alenat*, un poc més curt que ella; *càpsula globulosa, un poc més llarga que el calze, llavors orbiculars, alades, de disc llis o tuberculós.*

Geografia.—Freqüent per terres arenoses del litoral, Vallès i Bages. = Llers (Sen.). — Maig-Jul.

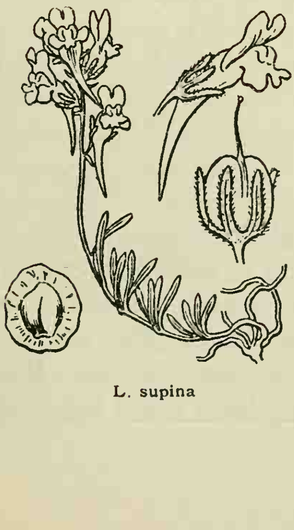
L. supina

1,950. —L. supina Desf.

(del llatí supinus, *ajagut, per tenir-hi les rames.)*

Sinonímia. — Violeta de pastor; *cast.*, mosquitas doradas de España.

Anual, amb la tija dividida des de la base en diverses branques d'1-2 dm, ajagudes, difuses, ascendents a l'àpex, glabres i fulloses inferior-

ment, glanduloses i nues a la inflorescència, amb les *fulles linears, revolutes pel marge,* crassiúscules, uninerves, glauques, glabres, verticil·lades per 3-4 o esparses, atenuades a la base; *flors grogues,* amb el paladar més fosc, grans, en raïms terminals curts i densos, sobre pedicels filiformes, glandulosos, més curts que el calze; *aquest pubescent glandulós, de divisions linears obtuses, subespatulades,* un poc desiguals, corol·la d'uns 2 cm, glabra, d'*esperó cònic, agut, quasi recte i tan llarg com ella; càpsula globulosa, glabrescent, poc més llarga que el calze, amb les llavors orbiculars, amplament alades, llises.*

β *pyrenaica* Duby-Planta molt piloso-glandulosa superiorment, amb el tub de la corol·la atenuat en esperó gran i cònic, no bruscament contret.

γ *glaberrima* Freyn-Inflorescència glabra o quasi glabra, paladar ataronjat, amb línies violades.

Geografia.—Freqüent a les terres cultivades, des del litoral al Pireneu. La β *pyrenaica* Duby, al Puigmal (Sen.!), Viella, Salardú (Llen.); la γ *glaberrima* Freyn, al Cap de Creus, Sernera de Culip. — Fl. quasi tot l'any.

N. B. Per l'abril de 1906 Llenas recollí prop de Badalona magnífics exemplars de corol·les perfectament regulars o sia amb cinc esperons (peloria).

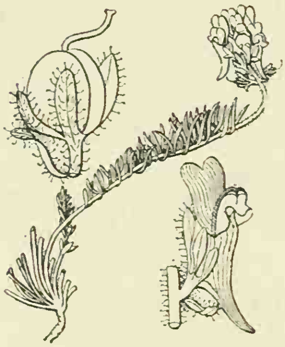

L. melanantha

1,951.—L. melanantha Boiss. et Reut.

(del grec μέλας, negre, i ἄνθος, flor; per les corol·les de color fosc.)

Perenne, multicaule, amb les tiges d'1-3 dm, curvato-ascendents, simples, glauques, glabres llevat de la inflorescència que és pubèrula-glandulosa, nues a la base i a l'àpex, fulloses en la resta, fràgils, de fulles *linears, convexes per sobre, acanalades per sota,* les inferiors verticil·lades, les altres esparses; flors de color variable, rovellat, groc, cendrós, lilaci, bru o negrós, en raïm capitat i a la fi allargat, bracteolat, sobre pedicels filiformes, glanduloso-pubèruls, més curts que les bràctees, que són linears; *calze pubescent glandulós, de divisions espatulato-linears, molt desiguals,* més curtes que el tub de la corol·la; aquesta de 15-18 mm, amb el llavi superior bilobulat, bru fosc o violaci, l'inferior més curt, atropurpuri o violaci, paladar groc, i esperó cònic, *lleugerament encorbat, un poc més llarg que la corol·la; càpsula globulosa, glabra,* més llarga que el calze, amb les *llavors el·líptico-subreniformes, còncaves, amplament alades, d'ala blanca i disc tuberculós.*

Geografia.—Entre el pedruscall de les muntanyes: cim del Montsant, no escassa, 29 de maig de 1910 *legi.*

L. vulgaris

1,952. — L. vulgaris Moench

(és la Linaria vulgaris lutea, flore majore, *de Bauhin;* vulgaris, *per ésser comuna en gran part d'Europa.)*

Perenne, de rizoma serpentejant i tiges de 3-6 dm, dretes, fortes, simples o ramificades, glabres exceptuada la inflorescència, que és pubèrulo-glandulosa, molt fulloses, amb les *fulles lanceolato-linears* o *linears, agudes,* atenuades a la base, uninerves, glabres, glaucescents, esparses, rarament verticil·lades de tres en tres; flors d'un groc de sofre, amb el paladar ataronjat, grans, en raïms espiciformes, densos, sobre pedicels filiformes, un poc glandulosos, drets, més curts que el calze i més llargs que les bràctees, que són lanceolato-linears i reflexes; *calze glabre, de divisions lanceolades, agudes,* corol·la de 20-30 mm, glabra, d'*esperó cònico-alenat, un poc corbat, quasi tan llarg com ella, càpsula ovoide, de 7-8 mm, 2 vegades més llarga que el calze,* amb les llavors orbiculars, amplament alades, negres, de disc ± tuberculós.

Geografia.—Llocs incults de la part nord-occidental: cap a la Seu d'Urgell; Vall d'Aran, a Les Bordes i Viella (Costa), prop de Luchon (Zett.), des de l'entrada de la Vall fins a Viella, Vilac (Llen.!), i a la zona superior (C. et S.). — Jul.-Set.

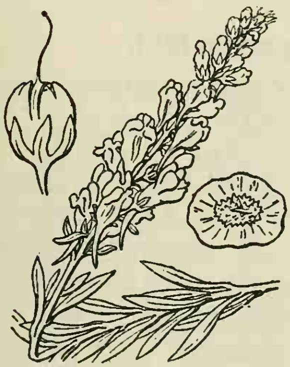

L. itálica

1,953. — L. itálica Trev. — L. genistifólia DC.; subsp. de l'anterior apud Rouy.

(italica, *per viure a Itàlia;* genistifolia, *per les fulles semblants a les d'alguna* Genista.)

Molt afí de l'anterior, de la qual es diferencia per les tiges més primes, *completament glabres* i sense glàndules, com també els pedicels i sèpals, per les *fulles més acostades, dretes, subcarnoses,* per la *corol·la quasi la meitat més petita* (16-22 mm), d'un *groc més pàl·lid,* amb l'*esperó més llarg* i la *gorja més tancada,* i per la *càpsula més petita* (4-6 mm), *una vegada més llarga que el calze.*

Geografia.—Muntanyes silícies o pissarroses: Empordà, vores de la carretera entre Roses i Palau.=Cap a Palau Sabardera i Roses (Trem.), Llansà, Terraprim, vinyes i olivars de Cadaqués (Vay.), abundant al Turó de Roses (Sen.), Alberes (Gaut.), Port-Vendres (G. et G.), Seu d'Urgell (Bub.). — Maig-Set.

L. striata

1,954.—L. striata DC.—L. répens Mill.

(per les flors amb línies violades, que destaquen com estries *sobre el fons clar de la corol·la;* repens, *pel rizoma* serpentejant.)

Perenne, de rizoma serpentejant i tiges de 3-6 dm, dretes o ascendents, primes, dures, trencadisses, glabèrrimes, glauques, ramificades, molt fulloses, amb les *fulles linears,* agudes, atenuades a la base, nombroses, acostades, glauques, les inferiors verticil·lades en nombre de 3-4, les superiors esparses; *flors blanques,* estriades de violeta, de paladar groc, mitjanes, en raïms espiciformes llargs i clars, sobre pedicels filiformes, drets, poc més llargs que les bràctees linears i que el calze; *sèpals glabres, lanceolato-linears, aguts,* drets, 3 vegades més curts que la corol·la; aquesta de 8-14 mm, d'*esperó cònic, recte, obtús, igual al tub* o, freqüentment, 3 *vegades més curt; estigma enter, globulós com la càpsula,* que és *glabra* i una vegada més llarga que el calze, amb les *llavors triquetres, no alades, negres, amb arrugues transversals tortes.*

Geografia.— Roques i llocs pedregosos de la zona superior: Des de Ribes a Núria, Collet de Tosses; al peu del Castell de Figueres, entre Jofra i Colomer, i en altres llocs de l'Empordà, Cap de Creus.=Castelló d'Empúries (Llen.), S. Llorenç dels Cerdans (Cod.!), Torroella, a les vores del Ter; Carrelares, als Ports de Tortosa i límit superior de la Vall d'Aran (Costa); tota la Vall d'Aran, fins més amunt de Montgarri (Llen.). — Juny-Set.

L. chalepensis

1,955.—L. chalepensis Mill.

(de Châlâb, *nom antic de la ciutat oriental d'Alep, on creix aquesta planta.)*

Anual, amb la tija de 2-4 dm, dreta, prima, glabra, simple o ramificada; fulles uninerves, les inferiors i les de les tiges estèrils *linears oblongues, oposades* o *ternades,* les altres *linears, alternes; flors blanques,* mitjanes, en raïm espiciforme, molt fluix, glabre en totes les seves parts, peduncles més curts que el calze, iguals a les bràctees, que són *linears, acuminades, esteses, quasi iguals a la corol·la;* aquesta de

12-15 mm, d'*esperó prim, linear alenat, arquejat,* 1-2 *vegades més llarg que la resta de la corol·la;* càpsula globulosa, molt més curta que el calze, estigma enter, *llavors triquetres,* no alades, fortament *rugoso reticulades.*

Geografia. — Terres cultivades, arenoses: Als voltants de Ceret, Murallers i Boulou (Vay.); Montpeller (G. et G.). — Abr.-Maig.

L. triphylla

1,956. — L. triphylla Mill.

(per les fulles verticil·lades de tres en tres.)

Sinonímia. — Conillets; *cast.*, espuela a tres.

Anual, amb la tija de 2-5 dm, dreta, robusta, estriada, glabra, glauca, simple, rarament ramificada; fulles *ovades* o *el·líptiques,* enteres, sèssils, subcarnoses, trinerves, les de les tiges estèrils oposades, les altres *verticil·lades de tres en tres,* glabres, glauques com la tija; *flors blanques* amb el *paladar groc* i l'*esperó violat,* en raïms espiciformes, densos o interromputs, a la fi allargats, *peduncles quasi nuls,* i *bràctees foliàcies, reflexes; calze glabre, de divisions ovato-lanceolades, obtuses,* 2-3 vegades més curtes que la corol·la, aquesta d'uns 2 cm, amb l'*esperó cònic, agut, arquejat, quasi igual al tub; càpsula globulosa, gran, glabra, quasi igual al calze,* amb les *llavors trígones,* no alades, brunes, *fortament reticulades.*

Geografia. — Camps arenosos del litoral: Sembrats de Gavà i Castelldefels, abundant; Terrassa, rr.=Pla de Barcelona, S. Martí de Provençals, immediacions de Manresa (Salv.!), Cardona (Costa), Tarragona (Webb, Sen.), Pla de Barcelona, prop del Rec Comtal.—Abr.-Maig.

L. Pelisseriana

1,957. — L. Pelisseriana DC.

(dedicada per Linné a Pelissier, *bisbe de Montpeller en el segle* XVI.)

Anual, amb la tija de 2-4 dm, dreta, prima, simple, rarament ramificada, glabra; fulles inferiors i de les *tiges estèrils ovato-lanceolades* o *transovades, oposades* o *ternades,* subsèssils, les altres *linears, alternes,* atenuades a la base; flors d'un púrpura violat, amb el paladar blanquinós, bastant grans, en raïm espiciforme dens i curt, després llarg i fluix; pedicels fili-

formes, drets, iguals o més llargs que les bràctees, aquestes linears, dretes; *calze glabre,* de divisions *linears acuminades;* corol·la de 12-18 mm, amb l'*esperó alenat, dret, més llarg que ella; càpsula globulosa, deprimida, escotada, subdídima, la meitat més curta que el calze,* amb les *llavors orbiculars, amplament alades,* circuïdes de pestanyes, negroses, de *disc llis.*

Geografia.—Terres arenoses o pissarroses: De Mollet a S. Fost, Palautordera, Entroncament, Sils, Vidreres. = La Cellera (Cod.), Anglès, Sta. Coloma, Torroella de Montgrí (Vay.), Agullana (Bolós), immediacions de Girona (Salv.!). — Maig-Jul.

L. alpina

1,958.—L. alpina DC.

(per viure als Alps *i a la zona alpina d'altres muntanyes.)*

Anual o *biennal,* amb la tija d'1-2 dm, dividida des de la base en moltes branques ajagudes, difuses, flexuoses, glauques, glabres o un poc peludes a la inflorescència; *fulles linears,* quasi totes verticil·lades en nombre de 3-5, uninerves, glauques, glabres, subcarnoses, acostades, subsèssils; *flors violades* o *d'un púrpura blavenc,* amb el paladar ataronjat, venós, bastant grans, en raïms espiciformes, densos, curts i a la fi allargats, sobre peduncles filiformes, més curts que les bràctees, que són linears, dretes; *calze generalment glabre, de divisions linears lanceolades, obtuses;* corol·la de prop de 2 cm, amb l'*esperó alenat, quasi recte, tan llarg com ella; càpsula globulosa, glabrescent, més llarga que el calze,* amb les *llavors suborbiculars, alades, negres, llises.*

L. arvensis

Geografia.—Pedruscall de les altes muntanyes: Núria, a Coma d'Eina, Fontalba i totes altres altures. = Setcases, Morens, Costabona, Espinavell (Vay.), Port de Viella (Salv.!), Port de Benasc (Zett), Vall de Juela i de Tredós (Timb.), Port d'Urets, Montgarri (Llen.!), Ruda (C. et S.). — Juny-Jul.

N. B. La planta del Pireneu central, pel color més fosc de les flors, recorda la *L. petraea* Jord., del Jura i de la Savoia.

1,959.—L. arvensis Desf.—L. carnosa Moench

(arvensis, *per fer-se als conreus;* carnosa, *al·ludint, potser, a una suposada* carnositat *de les fulles.)*

Anual, amb la tija d'1-4 dm, dreta, prima, glauca, glabra llevat de la inflorescència, simple o ramificada, llargament nua superiorment, de *fulles linears*, uninerves, subcarnoses, glauques, glabres, les inferiors verticil·lades de quatre en quatre, les altres alternes; *flors d'un blau pàl·lid*, amb el paladar blanquinós, petites, en raïms espiciformes curts i densos, després llargs i interromputs a la base, peduncles filiformes, drets, piloso-glandulosos, més curts que les bràctees linears, reflexos; *calze piloso-glandulós*, de *divisions linears, obtuses*, i corol·la de 4-5 mm, amb l'esperó *linear alenat, corbat, a penes igual al terç de la corol·la;* càpsula globulosa, glabrescent, un poc més llarga que el calze, amb les *llavors orbiculars, grisenques, amplament alades, llises o finament puntejades.*

Geografia.—Freqüent a les terres arenoses: Al litoral, Vallès, Baix i Alt Empordà, S. Hilari *et alibi*. = Plana de Vic (Masf.!), Olot, La Selva, La Cellera (Vay.). — Març-Juny.

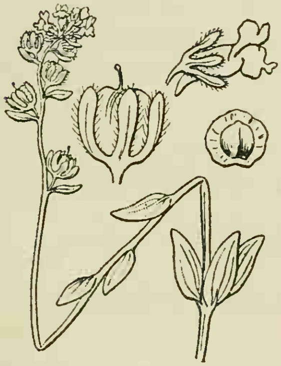
L. micrantha

1,960.—L. micrantha Spr.—L. parviflora Desf.

(ambdós noms específics fan referència a la petitesa de les corol·les.)

Considerada per Rouy com a subespècie de l'anterior, se'n diferencia principalment per les *tiges menys febles*, fulles de les rames fructíferes més amples, *oblongues* o *bé oblongo-lanceolades, subtrinerves, les inferiors oposades o ternades, les superiors alternes, les de les tiges lanceolato-linears*, oposades o ternades, *bràctees foliàcies; flors molt petites*, amb la corol·la a penes més llarga que el calze, d'*esperó molt curt, sacciforme*, cònic; *càpsula igual al calze, llavors visiblement tuberculoses.*

Geografia.—Al litoral, Terrassa, Montcada i altres llocs del Vallès. = Gavà, Torroella de Montgrí (Vay.), Figueres, Llers, Cabanes (Sen.), Sarrià (Masf), Bages (Font).—Març-Juny.

Gènere 537. — GRATIOLA L.

(Nom donat pels botànics prelinneans a aquestes plantes, que, *Gratia Dei*, curaven les ferides i purgaven el cos de mals humors.)

Flors rosades amb el tub groguenc, grans, axil·lars, solitàries sobre peduncles més curts que les fulles, calze quinquepartit, acompanyat de dues bràctees linears situades a la base d'aquell, amb les divisions lanceolato-linears, corol·la bilabiada, de llavis poc distints, el superior escotat o bífid, estams didínams, dos dels quals són estèrils i, freqüentment, rudimentaris, estigma dividit en dues làmines, càpsula ovoide cònica, igual al calze, bilocular, de dehiscència septicida. Herbes perennes, estolonífères, amb la tija de 2-5 dm, dreta, glabra, fistulosa, rodona a la base, quadrangular a l'àpex, i les fulles lanceolades, oposades, amplexicaules, glabres, serrades.

G. officinalis

1,961. — G. officinalis L.

(per haver-la emprada com a medicinal.)

Geografia. — Terres pantanoses o inundades : Baix Empordà, al S de Vidreres. = Vilarnadal, Cabanes, La Junquera, Cantallops, Campmany (Vay.), S. Martí Sapresa (Cod.). — Març-Jul.

Gènere 538. — VERÓNICA L.

(Dedicada a Sta. Verònica pels botànics prelinneans, a causa de les seves admirables virtuts vulneràries.)

Flors, generalment blaves, petites, axil·lars, solitàries o en raïms espiciformes axil·lars o terminals, calze, generalment, quadripartit, de divisions, freqüentment, desiguals, corol·la rotàcia, comunament quadrilobulada, de limbe pla i lòbuls desiguals, el superior més gran, l'inferior més petit que els laterals, dos estams exerts inserits a la base del lòbul superior, anteres biloculars, estil filiforme, estigma globulós, càpsula ovoide o bé obcordiforme, comprimida, bilocular, de cel·les di- o polispermes. Plantes herbàcies, de fulles oposades i les superiors alternes.

1 { Flors en raïms axil·lars . . . . 2.
Flors solitàries i axil·lars o en raïms terminals . . . . 12.

2 { Plantes de llocs pantanosos o inundats, tija i fulles glabres o glabrescents . . . . 3.
Plantes de llocs àrids o frescos però no inundats, tija i fulles, generalment, peludes. . . . . 5.

3 { Fulles lanceolato-linears, quasi enteres, càpsula molt escotada, més llarga que el calze . . . . **V. scutellata.**
Fulles ovato-lanceolades, dentades o fistonades, càpsula a penes escotada, més curta que el calze. . . . . 4.

4 { Tija cilíndrica, plena, fulles breument peciolades, ovades o el·líptico-ovades, flors d'un blau viu . . . . **V. Beccabunga.**
Tija quadrangular, fistulosa, fulles semiamplexicaules, ovato-oblongues, flors d'un blau pàl·lid . . . . **V. Anagallis.**

5 { Fulles enteres o finament serrades, ovades o el·líptiques, contretes a la base . . . . 6.
Fulles fortament dentades, incises o partides, generalment dilatades a la base . . . . 7.

6 Tija escapiforme, de 3-10 cm, fulles en rosetó, ovades, quasi enteres, raïm curt, pauciflor, pedicels 1-2 vegades més llargs que el calze i la bràctea, càpsula 2 vegades més llarga que el calze . . . **V. aphylla.**
Tija fullosa, de 10-40 cm, fulles oposades, el·líptico-transovades, serrades, raïm llarg, multicolor, pedicels més curts que el calze i la bràctea, càpsula 1 vegada més llarga que el calze . . . . **V. officinalis.**

7 Calze de 5 divisions molt desiguals, fulles, generalment, de menys d'1 centímetre d'ample, amb nervis poc marcats, tija sublienyosa, no radicant . . . . **8.**
Calze de 4 divisions quasi iguals, fulles, generalment, de 2-3 cm d'ample, amb nervis molt marcats, tija herbàcia i, generalment, radicants a la base. . . . . **10.**

8 Fulles bipinnatisectes, dividides en lacínies linears, bràctees inferiors tripartides, les superiors enteríssimes, sèpals i bràctees pestanyosos, raïm curt, càpsula de doble llargada que el calze, planta pubèrula **V. Assoana.**
Fulles el·líptiques, oblongues o bé ovades, serrades, bràctees enteres, pestanyoses com els sèpals, raïm allargat, càpsula igual o poc més llarga que el calze, planta pubescent, llanuda . . . . **9.**

9 Calze pilós, pestanyós, lòbuls inferiors de la corol·la aguts, càpsula pubescent, tija prostrato-ascendent, fulles oblongues o lanceolades, fortament dentades . . . . **V. Téucrium.**
Calze glabre, lòbuls de la corol·la tots obtusos, cápsula glabra, tiges llargament ajagudes, subllenyoses a la base, fulles lanceolades o sublinears, quasi enteres . . . . **V. prostrata.**

10 Raïms pauciflors, càpsula gran (6-7 mm diàm.), alada, més llarga que el calze, fulles llargament peciolades, ovades, obtuses, fortament serrades, tija radicant a la base. . . . . **V. montana**
Raïms multiflors, càpsula mitjana (3-4 mm diàm.), comprimida, fulles sèssils . . . . **11.**

11 Càpsula molt més curta que el calze, obcordiforme, tiges prostrato-radicants, amb dues línies peludes oposades, fulles ovades, inciso-dentades. **V. Chamædrys.**
Càpsula molt més llarga que el calze, orbicular, tiges dretes, pubescents, fulles ovato-oblongues, fortament serrades . . . . **V. urticifólia.**

12 Flors solitàries a l'axil·la de fulles florals, pedicels a la fi reflexos, llavors còncavo-convexes (pelviformes), plantes anuals, prostrato-difuses . . . . . . 13.
Flors solitàries a l'axil·la de bràctees formant raïm terminal, pedicels drets o ascendents, llavors, generalment, biconvexes o plano-convexes . . . . . . 16.

13 Fulles llargament peciolades, suborbiculars, palmatilobulades, càpsula glabra, globulosa, de cel·les oligospermes, sèpals cordiformes, pestanyosos . . . . . . **V. hederifólia.**
Fulles breument peciolades, ovades, fistonades, càpsula pilosa, dídima, de cel·les polispermes . . . . . . 14.

14 Peduncles fructífers 1-3 vegades més llargs que les fulles, corol·la de 10-12 mm, d'un blau bonic, càpsula molt més ampla que alta, nervato-reticulada, de lòbuls comprimits, divergents. . . . . . **V. pérsica.**
Peduncles fructífers més curts o poc més llargs que les fulles, corol·la de 4-6 mm, càpsula poc més ampla que alta, de lòbuls inflats, no divergents . . . . . . 15.

15 Fulles d'un verd clar, lòbuls del calze ovato-oblongs, obtusos, pestanyosos, lòbul inferior de la corol·la blanquinós, estil igual o més curt que l'escotadura de la càpsula, cel·les 4-5spermes. **V. agrestis.**
Fulles d'un verd fosc, lòbuls del calze ovats, aguts, glabrescents, corol·la d'un blau viu, estil més llarg que l'escotadura de la càpsula, cel·les 6-10spermes . . . . . . **V. polita.**

16 Plantes anuals, d'arrel prima, tija dreta o ascendent . . . . . . 17.
Plantes perennes, de rizoma ± desenrotllat . . . . . . 22.

17 Peduncles més llargs que el calze i la bràctea, flors d'un blau viu, plantes pubescents glanduloses. . . . . . 18.
Peduncles més curts que el calze i la bràctea, flors d'un blau pàl·lid o purpurí, plantes pubescents o glabres. . . . . . 20.

18 Fulles palmatisectes, sèssils, d'un verd fosc, calze poc més llarg que la corol·la i que la càpsula, llavors pelviformes, tiges dretes o ascendents, difuses . . . . . . **V. triphyllos.**
Fulles dentades o fistonades, breument peciolades, calze més curt que la corol·la i que la càpsula, tiges simples. . . . . . 19.

19 Fulles fortament dentades, vermelloses pel revers, peduncles poc més llargs que el calze, estil llargament exert, càpsula més alta que ampla, superficialment escotada . . . . **V. praecox.**
Fulles lleugerament fistonades, d'un verd clar, peduncles 2-3 vegades més llargs que el calze, estil inclús, càpsula més ampla que alta **V. acinifólia.**

20 Fulles totes breument dentades o quasi enteres, subsèssils, cordiformes, raïms un poc fluixos, càpsula pestanyosa, tan ampla com alta, molt escotada . . . . **V. arvensis.**
Fulles del mig dividides en 3-7 segments de magnitud creixent de la base a l'àpex, raïms un poc densos, càpsula ciliato-glandulosa, més ampla que alta. . . . . **21.**

21 Càpsula de 4 × 3 mm, profundament escotada, bastant més curta que el calze, cel·les 6spermes, estil inclús o a penes exert (0'5-1 mm), tija feble . . . . **V. verna.**
Càpsula de 5 mm de diàm., orbicular, superficialment escotada, quasi tan llarga com el calze, cel·les 9-12spermes, estil llargament exert (2-3 mm), tija robusta . . . . **V. Dillenii.**

22 Rizoma prim, que produeix tiges febles, herbàcies, freqüentment radicants a la base. **23.**
Rizoma ± gruixut o llenyós, que produeix tiges rígides, no radicants. **25.**

23 Raïm pauciflor, curt, dens, peduncles més curts que el calze i bràctea, estil 2-4 vegades més curt que la càpsula, que és quasi de doble llargada que el calze . . . . **V. alpina.**
Raïm multiflor, allargat, fluix, estil tan llarg com la càpsula o més llarg . . . . **24.**

24 Peduncles més curts que la bràctea, flors blanquinoses amb venes blaves, estil tan llarg com la càpsula glabrescent, que és tan llarga com el calze, planta glabra o pubèrula . . . . **V. serpillifólia.**
Peduncles quasi de doble llargada que la bràctea, flors blaves, estil quasi de doble llargada que la càpsula glandulosa, que és més llarga que el calze, planta pubescent glandulosa. . . . . . . **V. apennina.**

25 Fulles enteres o a penes denticulades, tiges llenyoses a la base, tortuoses, ramificades, cespitoses. . . . . **26.**
Fulles dentades o fistonades, tiges herbàcies, erecto-ascendents, simples . . . . **28.**

26 Fulles suborbiculars, petites, densament imbricades a l'àpex de les branques, raïms capitats, densos, fullosos a la base, peduncles més curts que la bràctea i que el calze, càpsula suborbicular **V. Nummulária.**
Fulles ovato-oblongues, les superiors distants, raïms curts, fluixos, no fullosos a la base, pedicels més llargs que el calze i que la bràctea, càpsula ovoide el·lipsoïdal . . . . 27.

27 Corol·la rosada amb venes fosques, més llarga que el calze, raïm eriçat de pèls glandulosos, càpsula ovoide. . . . . . . **V. fruticulosa.**
Corol·la blava amb la gorja purpúrea, 1 vegada més llarga que el calze, raïms amb pèls articulats, no glandulosos, càpsula el·lipsoide, atenuada a l'àpex . . . . **V. saxátilis.**

28 Tiges amb 2-4 fulles més curtes que els entrenusos, les basilars en rosetó, transovades, fistonades, raïm curt, estil més curt que la càpsula, flors blaves. . . . . **V. bellidioídes.**
Tiges amb moltes fulles més llargues que els entrenusos, raïm allargat, estil més llarg que la càpsula. . . . . 29.

29 Fulles cordiformes, sèssils, fortament serrades, raïm fluix, pedicels 2-3 vegades més llargs que el calze, estil més llarg que la càpsula pestanyosa . . . . **V. Gouanii.**
Fulles el·líptiques, atenuades en pecíol, superficialment fistonades, raïm espiciforme, dens, pedicels 2 vegades més curts que el calze, estil 3 vegades més llarg que la càpsula piloso-glandulosa. . **V. spicata.**

V. scutellata

1,962. — V. scutellata L.

(del llatí scutella, *l'escudella o platet, per la forma arrodonida i comprimida de la càpsula.)*

Perenne, amb la tija de 2-4 dm, prostrato-radicant a la base, ramificada, difusa, glabra, de *fulles lanceolato-linears, semiamplexicaules, travades, agudes,* quasi enteres; *flors blanquísimes* o d'un blau rosat, en raïms axil·lars, *alterns,* pauciflors, molt fluixos i nombrosos, sobre pedicels prims, 3-4 vegades més llargs que el calze i que la bráctea; *calze glabre,* amb quatre divisions *oblongues, iguals,* corol·la petita, un poc més llarga que el calze; *càpsula suborbicular,* compri-

mida, *un poc més ampla que alta,* arrodonida a la base, *molt escotada a l'àpex, més llarga que el calze.*

Geografia.—Llocs pantanosos i torbosos: Vall d'Aran, Les, Coll de Bareges, Pic de Gar (C. et S.). —Juny-Set.

V. Beccabunga

1,963. —V. Beccabunga L.

(d'un antic nom germànic d'aquesta planta.)

Perenne, de rizoma serpentejant i tiges de 2-6 dm, prostrato-radicants a la base, desprès *dretes, cilíndriques, plenes,* simples o ramificades, glabres, *fulles ovades o bé el·líptico-ovades, obtuses,* superficialment serrades, curtament peciolades, d'un verd fosc, glabres; *flors d'un blau viu,* petites, en raïms oposats, multiflors, fluixos, ascendents, flexuosos, sobre pedicels filiformes, estesos, glabres, més llargs que el calze i que les bràctees linears, reflexes; *calze amb quatre sèpals, glabre,* de divisions ovato-lanceolades, agudes, quasi iguals, corol·la un poc més llarga que el calze, estil d'uns 2 mm, *càpsula suborbicular, glabra, a penes escotada,* inflada, poc més curta que el calze, de cel·les polispermes.

Geografia. — Paratges inundats de tot el país. — Maig-Oct.

V. Anagallis

1,964. —V. Anagallis L.

*(és l'*Anagallis aquatica *d'alguns botànics prelinneans.)*

Sinonímia. — *Cast.,* verónica de arroyos, hierba de locos; *fr.,* cresson de cheval.

Biennal o *perenne,* de rizoma serpentejant i tiges prostrato-radicants a la base, *quadrangulars, fistuloses,* simples i ramificades, glabres, *fulles ovato-oblongues, semiamplexicaules, agudes,* dentato-serrades o quasi enteres; *flors d'un blau pàl·lid,* en raïms axil·lars, oposats, ascendents, fluixos; pedicels filiformes, ascendents, els fructífers oberts i glabres,

més llargs que les bràctees i el calze, aquest *glabre, de 4 sèpals lanceolats, aguts, quasi iguals,* corol·la a penes més llarga que el calze; *càpsula suborbicular,* a penes escotada, glabra, inflada, poc més curta que el calze, de cel·les polispermes.

Geografia. — Recs i aigües corrents, com l'anterior. — Maig-Oct.

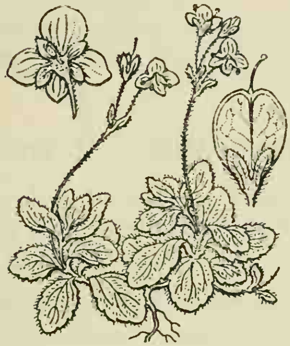

V. aphylla

1,965. — V. aphylla L.

(per les tiges escapiformes.)

Perenne, de rizoma dur, subllenyós, ramificat, de branques radicants i *tiges escapiformes,* de 3-10 cm, *pubescents glanduloses; fulles en rosetó basilar, transovades* o *suborbiculars,* quasi enteres o denticulades, peludes, breument peciolades; *flors d'un blau bonic* o *rosades,* en raïm curt, pauciflor, pubescent glandulós com els pedicels i calze; pedicels 1-2 vegades més llargs que el calze i les bràctees; calze amb quatre divisions espatulades, corol·la 2-3 vegades més llarga que el calze, estil de 2'5 mm; *càpsula gran* (6-7 × 5 mm), *transovoide comprimida, poc escotada,* violada, pubescent, 2 *vegades més llarga que el calze,* amb les llavors quasi planes.

Geografia. — Roques i pastures ombroses, humides, de les altes muntanyes: Núria, Fontnegra; Coll de Pal.=Coma de Vaca, Puigmal (Vay.), Noufonts, Mulleres (Sen.!), Collsacabra (Puj. J.), Port de Benasc (Zett., Llen.!), Penyablanca, Castanesa (Zett.), Port de la Forqueta (Timb.), Pla de Beret (C. et S.), Maladetta (Costa). — Jul.-Ag.

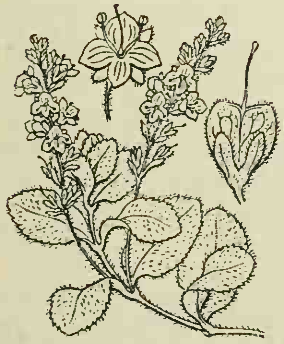

V. officinalis

1,966. — V. officinalis L.

(per haver-la emprada com a medicinal.)

Sinonímia. — Herba dels leprosos; *cast.,* verónica macho, verónica común; *fr.,* the d'Europe.

Perenne, amb la tija d'1-4 dm, prostratoradicant a la base, de branques ascendents, amb *abundants pèls blancs, llanosos, articulats,* fullosa; *fulles el·líptico-transovades, serrades,* cobertes d'alguns pèls aplicats, atenuades en curt

pecíol; flors d'un *blau pàl·lid*, petites, en raïms espiciformes, axil·lars, generalment *alterns*, multiflors, densos; pedicels filiformes, peluts, drets, més curts que el calze i que la bràctea; calze pelut, amb quatre divisions *lanceolades, un poc* desiguals; corol·la poc més llarga que el calze, *estil tan llarg com la càpsula, aquesta obcordato-triangular, un poc escotada, piloso-glandulosa, molt més llarga que el calze.*

γ *minor* G. et G. — Fulles petites i estretes.

Geografia.—Freqüent en llocs selvàtics de les muntanyes, des de la serralada litoral fins a les valls pirenenques. La γ *minor* G. et G., que al nostre entendre no és sinó una forma o raça alpina, a Núria (Sen.!). — Abr.-Jul.

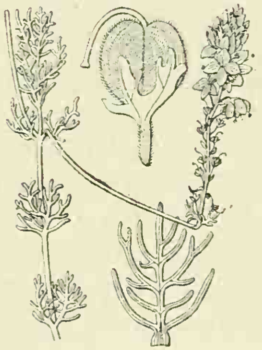

V. Assoana

1,967.—V. Assoana Willk.—V. tenuifólia Asso

(dedicada per Willkomm al cèlebre botànic aragonès Ignacio de Asso, *que descriví l'espècie en el segle* XVIII; tenuifolia, *per les divisions foliars molt fines.)*

Perenne, de rizoma llargament serpentejant, filiforme, generalment multicaule, amb tiges d'1-3 dm, erecto-ascendents, primes, fortes, rodones, atropurpúries per la dessecació, crispato-pubèrules, nues inferiorment, folloses a la part superior; *fulles bipinnatisectes, de segments linears, obtusos,* revoluts pel marge en dessecarse, les inferiors *linears, enteríssimes,* i totes oposades; *flors d'un blau viu,* grans, en raïms espiciformes, axil·lars, oposats, curts, densos, sostinguts per llargs peduncles, amb les bràctees inferiors tripartides i les superiors enteríssimes; pedicels filiformes, drets, pubèruls, de doble llargada que el calze i les bràctees; *calze de cinc divisions molt desiguals, glabres, totes linears,* o les majors *bi- o trífides;* corol·la 3 vegades més llarga que el calze; estil filiforme, flexuós, tan llarg com la càpsula, aquesta *obcordada, glanduloso-pubèrula, escotada, de doble llargada que el calze,* tetrasperma, coronada per l'estil persistent, reflex.

β *Cadevallii* Pau — Segments de les fulles capil·lars, sèpals freqüentment tripartits, flors més grans, planta glabrescent.

Geografia. — Boscos muntanyencs: Al cim del Montcau, sobre Ordal; Plana d'Ancosa, cap a S. Magí; Bages, prop de Sallent; Montserrat, cap a S. Miquel.=Alt Bergadà (Puj. C.!), Miracle (Marcet), Prats de Llussanés, a la Font Salada de Vic (Vay.), Guardiola, de Bages (Font!), Cardona (Riva), Garrigues (Gonz.!), Prats de Rei (Puigg.!). La var. *Cadevallii* Pau, als boscos del Cairat immediats a La Puda de Montserrat. — Maig-Juny.

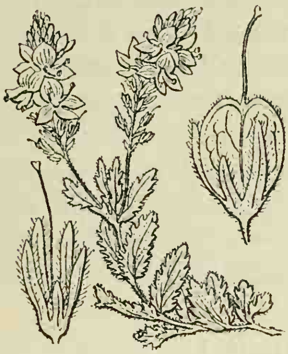

V. Téucrium

1,968. — V. Téucrium L.

(alguns botànics prelinneans, que agrupaven les plantes segons llur hàbit, inclogueren aquesta entre els Teucrium, *com és ara Clusius, que la designa com a* «Teucrium IIII, tertia species»: *d'ací deriva l'específic linneà.)*

Perenne, de rizoma subllenyós i tiges d'1-3 dm, ajagudes, ramificades a la base, amb les branques ascendents, cobertes d'una pubescència crispato-grisenca; *fulles oblongues o lanceolades*, fortament dentades, les inferiors breument peciolades, les superiors subsèssils; *flors blaves*, grans, en raïms axil·lars, oposats, multiflors, a la fi fluixos; pedicels filiformes, drets, pubèruls, iguals o més llargs que el calze i la bràctea; *calze amb cinc divisions molt desiguals, la superior molt petita, linears*, obtuses, *peludes* o *pestanyoses, corol·la gran, dues vegades més llarga que el calze, amb els tres lòbuls inferiors aguts; estil un poc més llarg que la càpsula, aquesta transovoide*, un poc comprimida, escotada, *pubescent*, igual o poc més llarga que el calze, amb les llavors planes per ambdues cares.

Var. *catalaunica* Sen. et Pau—Pedicels iguals al calze o més curts, plantes grisenques, molt pubescents, de tija ajaguda.

Var. *Marcetii* Pau — Fulles, les inferiors exceptuades, pinnatipartides o pinnatisectes.

α *latifolia* G. et G. — Tiges dretes o ascendents, fulles ovades o bé oblongues, cordiformes, generalment sèssils, fortament inciso dentades.

V. prostrata

Geografia. — Comuna en llocs muntanyencs i selvosos de Catalunya: Serralada litoral, Montserrat, S. Llorenç del Munt, Ribes, Berga, Rasos de Peguera, predominant la raça o var. *catalaunica* Sen. et Pau. Aquesta també a Cabanes i Fortià (Sen.). La var. *Marcetii* Pau, a Montserrat, i la *latifolia* G. et G., a S. Llorenç del Munt. — Maig-Jul.

1,969. — V. prostrata L.

(per les tiges postrades.)

Considerada per Rouy com a subesp. de l'anterior, i per Fiori com a mera varietat, se'n diferencia per les *tiges llargament ajagudes i*

subllenyoses a la base, per les *fulles lanceolades* o *lanceolato-linears*, de marge ± revolut, atenuades en curt pecíol, quasi enteres, pel *calze i la càpsula glabres* i la corol·la d'un blau pàl·lid, a vegades rosada o blanca, amb tots els *lòbuls obtusos*. Es planta més peluda, de florescència *més precoç* que el tipus.

Geografia. — Pastures i costers secs de les muntanyes. Per a nosaltres és problemàtica l'existència d'aquesta planta a Catalunya, car tots els exemplars que figuren a l'Herbari de Costa tenen el calze visiblement pestanyós i corresponen a la *V. Teucrium*. No obstant, entre les veròniques pentasèpales que recollírem a Núria. remeses després a Watlz per Pau, sembla que hi figura la *V. prostrata* L. A ella sembla també pertànyer un exemplar de calze quasi totalment glabre recollit per Llenas a Vilamós (Vall d'Aran). — Juny-Jul.

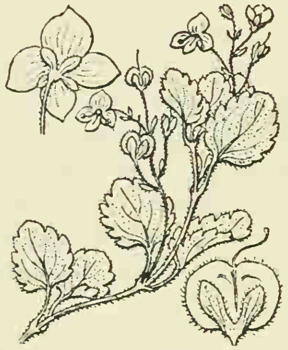
V. montana

1,970. — V. montana L.

(per fer-se a les muntanyes.)

Perenne, amb la tija d'1-4 dm, prostrato-radicant a la base, prima, feble, peluda; *fulles ovades*, obtuses, blanes, peludes, llargament peciolades, fortament dentato-serrades; *flors d'un blau pàl·lid*, mitjanes, en *raïms axil·lars oposats o alterns*, pauciflors, molt clars, sobre peduncles filiformes, drets, peluts; pedicels subcapil·lars, drets o estesos, peluts, 2-3 vegades més llargs que el calze i que la bráctea, molt petita i linear; calze pelut, amb 4 divisions *oblongues, obtuses*, poc desiguals, *pestanyoses;* corol·la quasi de doble llargada que el calze; estil tant o més llarg que la cápsula, *aquesta gran, comprimida, més ampla que alta, alada, escotada a la base i a l'àpex, denticulato-pestanyosa, biscutel·liforme*, molt més llarga que el calze, polisperma, amb llavors planes.

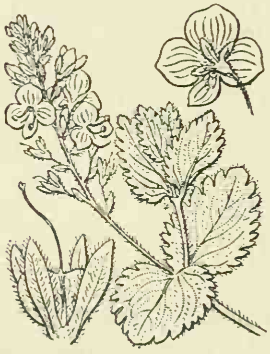
V. Chamaedrys

Geografia. — Boscos humits de les muntanyes: La Cellera (Cod.!); als Pireneus, cap a Baget. Monàs, Corb, S. Valentí, Olot, Guilleries, Montseny, Talaixà, Susqueda, Montsoliu (Vay.), Luchon, Sobrebanyeres, Vall de l'Hospital de Benasc (Zett., Bub.), Fos, Artiga de Lin, Coll de Bareges, Liat (C. et S.). — Maig-Jul.

1,971. — V. Chamaedrys L.

(és la Chamaedrys spuria minor rotundifolia, *de Bauhin, i d'ací prengué Linné el mot específic.)*

Perenne, de rizoma prim, llargament serpentejant, ramificat, amb la tija de 2-4 dm, pros-

trato-radicant a la base, *peluda, particularment en dues línies oposades; fulles ovato-cordiformes,* inciso-dentades, nervudes, amb pèls aplicats, subsèssils; *flors blaves,* grans, en raïms axil·lars, freqüentment oposats, multiflors, llargs, fluixos, peluts, drets; pedicels filiformes, ascendents, més llargs que el calze i que les bràctees linears; *calze pelut,* amb 4 divisions un poc desiguals, *lanceolades;* corol·la 2 vegades més llarga que el calze, de lòbuls rodons; estil més llarg que la càpsula, *aquesta obcordato-triangular, comprimida, pestanyosa,* escotada, *molt més curta que el calze,* amb les llavors planes.

Geografia. — Boscos ombrosos i humits de les muntanyes: Entroncament, Montseny, S. Hilari, Montsoliu, La Cellera (Cod.!), Torelló (Sen.!), muntanya del Mont, muntanyes d'Olot (Vay.), valls pirenenques (Costa); Vall d'Aran: prop del Portilló (Llen.!), Fos, Melles, Arties (C. et S.). — Maig-Juny.

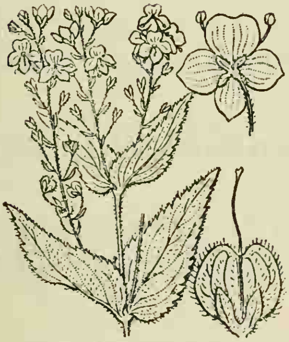

V. urticifólia

1,972. — V. urticifólia Jacq. — V. latifólia Lamk.

(urticifolia, *per les fulles semblants a les de l'ortiga;* latifolia, *perquè les té relativament amples.)*

Perenne, de rizoma curt i tiges de 2-5 dm, dretes, fortes, rodones, pubescents, fulloses, simples; *fulles ovato-cordiformes, acuminades,* sèssils, nervudes, fortament serrades, grans, amb alguns pèls aplicats; *flors d'un blau pàl·lid* o lilacines, en llargs raïms axil·lars, oposats, multiflors, fluixos, ascendents, formant una panícula; pedicels subcapil·lars, ascendents, piloso-glandulosos, 2-3 vegades més llargs que el calze i que les bràctees linears i *fortament encorbats a la maturitat; calze piloso-pestanyós, molt petit, amb* 4 *divisions lanceolades, obtuses; estil un poc més llarg que la càpsula, aquesta suborbicular, comprimida, escotada, pubescent pestanyosa,* 2 vegades més llarga que el calze, polisperma, amb les llavors planes.

Geografia.—Roques i boscos humits de les altes muntanyes: Montseny, Vall de Ribes; Bergadà, a les Adous del Bastareny.=Vidrà, Collsacabra, Corb (Vay.), Vall de Camprodon (Isern!), Puigsacau, prop de Berga, Olot (Costa), Vilalleons (Puigg.!), Ripoll, Montgrony; Torelló, a Bellmunt (Sen.!). — Maig-Ag.

1,973. — V. hederifólia L.

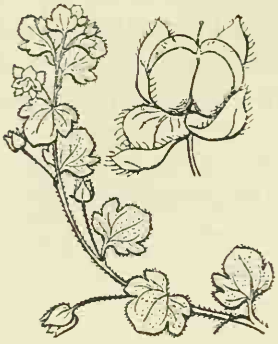

V. hederifólia

*(per les fulles que recorden les de l'*Hedera, *l'eura.)*

Anual, amb la tija d'1-5 dm, ajaguda, ramificada des de la base, difusa, peluda, feble; *fulles suborbiculars, palmatilobades* (de 3-5 lòbuls obtusos), llargament peciolades, subcarnoses, peludes, *les caulinars alternes; flors d'un blau pàl·lid o blanquinós,* petites, axil·lars, solitàries, sobre peduncles filiformes, peluts, més llargs que les fulles, a la fi recorbats, reflexos; *calze amb* 4 *divisions ovato-cordiformes, acuminades, pestanyoses, dretes i sortides pels costats formant un calze aparentment quadrangular;* corol·la més petita que el calze; estil de 0'5 mm, *càpsula subglobulosa, quadrilobulada, glabra, poc escotada, quasi igual al calze, de cel·les* 1-2 *spermes,* amb les *llavors grosses, negres, pelviformes, rugoses.*

Geografia. — Freqüent als sembrats i terres de conreu arenoses de tot el país. - Març-Oct.

1,974. — V. pérsica Poir. — V. Buxbaumii Ten.

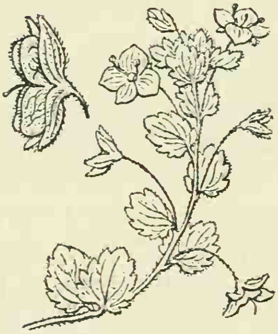

V. pérsica

(per haver-la trobada a Pèrsia; dedicada per Tenore a J. C. Buxbaum, *botànic saxó del segle* XVIII.)

Anual, amb la tija de 2-5 dm, ajaguda, difusa, molt ramificada des de la base, *radicant en els primers nusos,* peluda; *fulles ovato-cordiformes,* fortament dentades, curtament peciolades, glabrescents, les inferiors oposades, les altres alternes; *flors d'un blau bonic,* grans, axil·lars, solitàries, sobre peduncles filiformes, pubescents, 1-3 vegades més llargs que les fulles, a la fi recorbades, reflexes; *calze glabrescent, amb quatre divisions lanceolades, subpestanyoses, divergents de dues en dues,* la corol·la més llarga que el calze; estil de 2 mm, *càpsula reniforme, comprimida, carenada, reticulada, amplament escotada,* pubescent, pestanyosa, de *lòbuls molt divergents,* i cel·les polispermes, amb les llavors petitetes, *pelviformes,* rugoses.

Geografia. — Camps cultivats, vores de camins i llocs herbosos: Abundant al litoral; Vallès: Montcada, Ripollet, Rubí, Terrassa, remuntant fins a dessota el Monestir de Montserrat. = Miracle (Marcet); Vall d'Aran, cap a Luchon (Zett.), Cierp, r. (C. et S.). — Març-Maig.

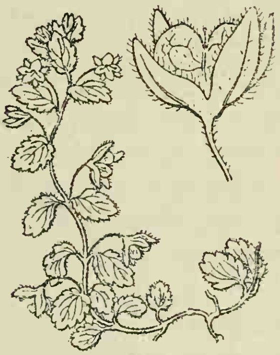
V. agrestis

1,975. — V. agrestis L.

(per fer-se en els camps.)

Anual, amb tiges d'1-3 dm, ajagudes, ramificades des de la base, difuses o ascendents, pubescents; *fulles d'un verd clar, ovato-cordiformes*, fistonades, pubèrules, breument peciolades; *flors d'un blau molt pàl·lid*, amb el pètal inferior blanquinós, petites, axil·lars, solitàries, sobre peduncles filiformes, pubèruls, quasi iguals a les fulles, a la fi recorbats, reflexos; *calze amb quatre divisions ovato-oblongues, obtuses, pestanyoses, la corol·la no més llarga que el calze, estil que no sobresurt de l'escotadura de la càpsula, aquesta piloso-glandulosa*, un poc reticulada, de *lòbuls inflats, no divergents, escotada*, més llarga que el calze, de cel·les 4-6 spermes, amb les llavors pelviformes.

Geografia. — Prats de Molló (Gaut.), bastant comú als camps cultivats i valls inferiors del Pireneu central (Zett.), zona inferior de la Vall d'Aran, Fos (C. et S.). — Març-Oct.

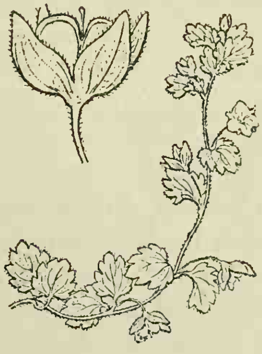
V. polita

1,976. — V. polita Fr. — V. dídyma Ten.

(polita, *del llatí* politus, *polit, perquè, comparada amb l'anterior, és com si, polint-la, li haguessin tret bona part de la vestidura de les fulles;* didyma, *del grec* δίδυμος, *doble, pels dos lòbuls de la càpsula.)*

Considerada per Rouy com a subesp. de l'anterior, i com una simple varietat per Fiori, se'n diferencia per les *fulles d'un verd fosc, pels peduncles més curts que les fulles*, pels *sèpals ovats*, ordinàriament *aguts*, glabrescents, *nervuts*, per la corol·la d'un *blau viu, unicolor;* per l'estil ostensiblement sortit de l'escotadura de la càpsula, i per l'escotadura ampla.

Geografia.—Comuna als camps, horts i vinyes de tot el país, des del litoral al Pireneu. — Febr.-Oct.

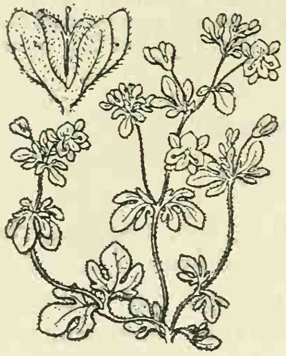
V. triphyllos

1,977. — V. triphyllos L.

(és la Alsine triphyllos caerulea, *de Bauhin, i la* Elatine triphyllos, *de la* Historia generalis plantarum, *noms que al·ludeixen a les fulles caulinars, en llur major part, profundament* trisectes.)

Anual, amb tiges de 2-5 dm, dretes o ascendents difuses, pubescents, glanduloses, generalment ramificades, de branques esteses; fulles d'un verd fosc, subcarnoses, piloso-glanduloses, les basilars ovades, enteres, peciolades, les *caulinars palmatisectes,* de 3-5 segments oblongs o espatulats, sèssils, les *superiors bi- o tripartides; flors d'un blau viu,* en raïms terminals, drets, fluixos, fullosos, sobre peduncles filiformes, pubescents glandulosos, ascendents, més llargs que el calze i que les bràctees; *calze amb quatre divisions* quasi iguals, *espatulades, glanduloses,* i *corol·la més curta que el calze;* estil d'1 mm, que sobresurt de l'escotadura de la càpsula, *aquesta suborbicular,* inflada a la base, *comprimida superiorment, piloso-glandulosa,* més curta que el calze, de cel·les polispermes, amb les llavors *pelviformes.*

Geografia.—Camps pedregosos, humits, de la zona superior: S. Joan de les Abadesses, Camprodon, La Cerdanya (Vay.), Puigcerdà (Soulié, in Hb. Cad.!), Prats de Molló (Gaut.). — Març-Maig.

V. praecox

1,978. — V. praecox All.

(per florir precoçment, *en començar la primavera.)*

Anual, amb tiges de 5-20 cm, dretes o ascendents, fortes, ramificades, de branques ascendents, pubescents glanduloses; fulles vermelloses per sota, les basilars i les *caulinars ovato-cordiformes,* peciolades, pubescents, poc o gens glanduloses, *irregularment i fortament fistonades, les superiors ovato-oblongues; flors d'un blau viu,* en raïms terminals, fluixos, bracteolats; peduncles filiformes, piloso-glandulosos, drets, quasi iguals a les bràctees, un poc més llargs que el calze, *aquest piloso-glandulós, amb quatre divisions un poc desiguals, oblongues,* i la *corol·la un poc més*

llarga que el calze; estil de 2 mm, *molt exert* de l'escotadura, *càpsula suborbicular oblonga*, inflada, superiorment comprimida, *glandulosa-pestanyosa, més llarga que el calze,* superficialment escotada, de cel·les polispermes i *llavors pelviformes.*

Geografia. — Camps i llocs pedregosos de les muntanyes: Les Agudes, del Montseny, entre altres congèneres; abundant als sembrats del cim del Montsant.=Serrateix (Puj. C.), Camprodon (Vay., Bub.), Puigcerdà, a Llívia (Bub.). — Març-Maig.

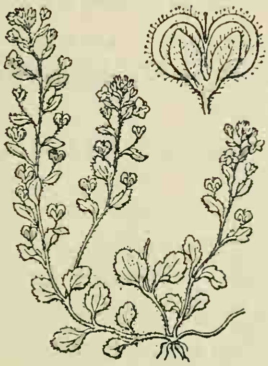
V acinifólia

1,979. — V. acinifólia L.

*(per les fulles semblants a les de l'*Acinos *dels antics, la* Calamintha *o* Satureia Acinos.)

Anual, amb la tija de 5-20 cm, dreta o ascendent, generalment ramificada des de la base, piloso-glandulosa, feble; *fulles ovato-el·líptiques*, enteres o superficialment fistonades, breument peciolades, totes oposades i d'un verd clar; *flors d'un blau viu,* amb el pètal inferior blanquinós, petites, en raïms terminals llargs, multiflors, fluixos, bracteolats; peduncles filiformes, tant o més llargs que les bràctees oblongo-lanceolato-lineals, piloso-glandulosos, ascendents, 2-3 vegades més llargs que el calze, aquest piloso-glandulós, *amb quatre divisions oblongues,* quasi iguals, i la *corol·la un poc més llarga que el calze;* estil d'1 mm, *inclús*, i *càpsula obcordiforme, doblement ampla que alta, comprimida, profundament escotada, amb lòbuls orbiculars, glanduloso-pestanyosa,* de cel·les polispermes i *llavors planes,* molt petites, groguenques.

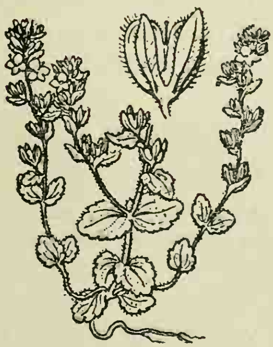
V. arvensis

Geografia.—Camps argilosos i arenosos : Abundant als sembrats del S de Vidreres, al Baix Empordà (1). = La Cerdanya (Gómez Ortega, ex Colm.). — Març-Maig.

1,980. — V. arvensis L.

(perquè viu als conreus)

Anual, amb la tija de 5-25 cm, dreta o ascendent, simple o ramificada, pubescent; fulles d'un verd clar, serrato-fistonades, amb 3-5 ner-

(1) L'autor atribueix repetidament Vidreres i alguna altra localitat selvatana a la comarca del Baix Empordà. (F. Q.).

vis, oposades, pubescents, les *inferiors ovades*, peciolades, les *caulinars ovato-cordiformes*, sèssils; *flors d'un blau pàl·lid*, petites, en llargs raïms terminals, fluixos, bracteolats; pedicels piloso-glandulosos, molt curts, iguals a la meitat del calze, bràctea inferior tan llarga com la flor; *calze piloso-glandulós, de quatre divisions molt desiguals, lanceolato-linears i corol·la més curta que el calze; estil inclús*, igual, a tot tirar, als 3/4 de l'escotadura, i *càpsula obcordiforme, comprimida, pestanyosa*, profundament escotada, *més curta que el calze*, de cel·les polispermes i *llavors planes*.

Geografia. — Freqüent a les terres de conreu i llocs herbosos de tot el país, fins a Les Agudes, del Montseny, i Núria. — Març-Maig.

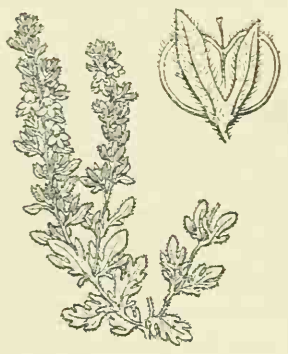
V. verna

1,981. — V. verna L. — V. triphyllos auct. cat. plur. non L.

(per venir en temps de primavera, del llatí vernus, *primaveral.)*

Anual, amb la tija de 5-20 cm, dreta o ascendent, simple o ramificada, pubescent, un poc glandulosa a la inflorescència; fulles d'un verd pàl·lid, oposades, les *basilars ovades*, atenuades en pecíol, les caulinars sèssils, *ovades, pinnatipartides* en 3-7 divisions desiguals, obtuses, *la terminal més gran, les superiors lanceolato-linears*, bracteïformes, *flors d'un blau pàl·lid*, petites, en llargs raïms terminals, bracteolats, bastant densos; *pedicels molt més curts que el calze* i que les bràctees, aquestes quasi iguals a les flors, drets i glandulosos; calze piloso-glandulós, amb quatre *divisions linears lanceolades*, desiguals, *corol·la més curta que el calze;* estil de 0'5-1 mm, ordinàriament *més curt que l'escotadura de la càpsula, aquesta obcordiforme, comprimida, glanduloso-pestanyosa, molt més curta que el calze, amb escotadura ampla i sinus obtús*, cel·les polispermes i *llavors plano-convexes*.

β *polygonoídes* Rouy—*V. polygonoídes* Lamk.—Fulles caulinars oblongues, subenteres, raïm que comença quasi a la base de la tija.

Geografia.—Pastures pedregoses, seques, de les altes muntanyes: Agudes del Montseny. =Bruguelades, S. Miquel Sulterra, S. Hilari, Ogassa, La Presta, Barragana, Parsícola, Núria (Vay.), La Cerdanya (Gaut.). La β *polygonoides* Rouy, abundant als voltants del Santuari de Núria (Jul. 1907 *legi*). — Juny-Jul.

1,982. — V. Dillenii Crantz — V. verna L. var. longistyla Ces., Pas. et Gib.

(dedicada a J. J. Dillen, *botànic del segle* XVIII, *cèlebre autor de la* Historia muscorum.

Molt semblant a l'anterior, amb la qual té gran afinitat. Se'n diferencia perfectament per *la tija més robusta*, per les fulles basilars subpeciolades, ovades, *quasi enteres*, les caulinars 3-5 partides, de *divisions lanceolato-linears*, pels *pedicels més llargs, quasi iguals al calze, aquest a penes més llarg que la càpsula*, per la corol·la igual o més llarga que el calze, per la *càpsula suborbicular* (5 mm de diàm. en lloc de 4 mm d'ample per 3 d'alçada), *superficialment*, no profundament, *escotada*, per l'*estil visiblement exert*, 2-3 vegades més llarg, i per les cel·les 9-12 spermes. *Planta parum cognita, nova fl. Hisp.* (Pau, *in litt.*)

Geografia.—Roques de Les Agudes del Montseny, 2 julii 1908 *legi.* = Al mateix lloc (Soulié, 3 juny de 1913). Cf. Notas fitogeográficas críticas, 1909, p. 21.

V. alpina

1,983.—V. alpina L.

(per viure als Alps *i a altres muntanyes elevades d'Europa.)*

Perenne, de rizoma prim i tija de 5-15 cm, prostrato-ascendent, prima, pubescent, fluixament fullosa, amb les *fulles ovades* o *el·líptiques*, subsèssils, enteres o superficialment fistonades, glabrescents, oposades o les superiors alternes, les del mig més grans; *flors blavenques*, petites, en raïm terminal pauciflor, dens, curt; pedicels coberts de llargs pèls blancs, llanosos, *no glandulosos*, drets, més curts que el calze i que les bràctees; *calze pelut, de quatre divisions el·líptico-oblongues, corol·la de doble llargada que el calze;* estil d'1 mm, 2-4 *vegades més curt que la càpsula, aquesta transovoide, a penes escotada, piloso-glandulosa, molt més llarga que el calze*, de cel·les polispermes i llavors plano-convexes. Planta que es torna negra per la dessecació.

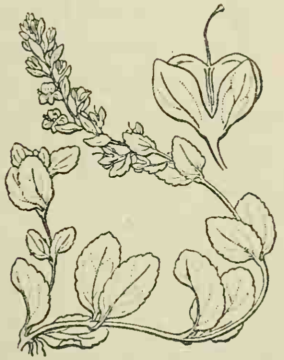

V. serpillifòlia

Geografia. — Pastures i roques ombrejades, humides, de les altes muntanyes: Núria, a Fontnegra, Noufonts; Puigllançada.=Altures de Cerdanya, Comabella, Morens, La Tossa, Setcases, Costabona, Espinavell (Vay.), Castanesa, Ports de la Picada i de Benasc (Zett.), Saburedo (Llen.!), Pla de Beret, Tredós, Ruda (C. et S.), Boet, d'Areo (Font!). — Juny-Ag.

1,984.—V. serpillifólia L.

(és la Verònica pratensis serpillifolia, *de Bauhin, així anomenada per les fulles, que recorden les del* Serpillum, *el serpoll.)*

Perenne, de rizoma prim i tija d'1-3 dm, *radicant a la base*, ascendent, simple o un poc ramificada, finament pubescent, amb les *fulles ovato-arrodonides* o *bé oblongues, obtuses, glabres*, un poc gruixudetes, lluents, subsèssils, les inferiors oposades, les superiors alternes, enteres o superficialment fistonades; *flors blanquinoses*, amb venetes blaves, petites, en raïms terminals, molt llargs (o'5-2 dm), multiflors, fluixos, bracteolats; *pedicels més curts que la bràctea*, més llargs que el calze, glabres o piloso-glandulosos; *calze amb quatre divisions ovato-oblongues*, obtuses, *glabres o glanduloso-pestanyoses*, poc desiguals, i corol·la un poc més llarga que el calze; estil igual a la càpsula, *aquesta obreniforme, comprimida, superficialment escotada, a penes més llarga que el calze*, de cel·les polispermes i llavors plano-convexes.

Raça *V. humifusa* Dicks—*V. apennina* var. *brevipes* Fouc. et Gaut.—Tiges extensament radicants, raïms més curts, més densos, piloso-glandulosos, corol·la d'un blau fosc, fulles amplament ovades o suborbiculars.

Geografia.—Llocs frescos i humits de les altes muntanyes: Vall de Núria. =Muntanyes d'Olot, Vidrà, Collsacabra, Guilleries, La Cerdanya, Montsoliu, Montseny (Vay.), Berga, cap al Clot de Segalés (Grau!), Monteixo (Font!), Gausac, Viella, Aiguamoix, Pomero (Llen.!), Hospital de Benasc, Maladetta (Costa). La raça *V. humifusa* Dicks, no escasseja a Núria. — Juny-Ag.

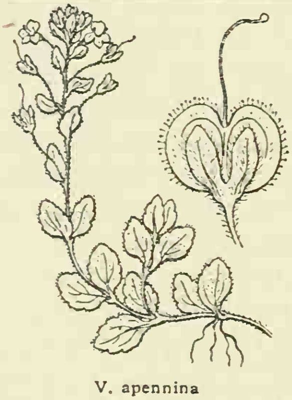
V. apennina

1,985.—V. apennina Tausch, subesp. de la V. serpillifólia L. apud Rouy.

(*per viure en els* Apenins.)

Molt afí de l'anterior, se n'aparta per la *tija més robusta, piloso-glandulosa, àdhuc en la inflorescència*, per les *fulles pubèrules, raïms més curts, fluixos, pedicels quasi de doble llargada que el calze i que la bràctea, corol·la netament més llarga que el calze, blava, estil quasi de doble llargada que la càpsula, aquesta obcordiforme, profundament escotada, ciliato-glandulosa, més llarga que el calze.*

Geografia.—Vores dels rierols a la zona alpina del Pireneu oriental: Canigó, Prats-Balaguer (Gaut.). S'assemblen molt a aquesta espècie uns exemplars recollits per Llenas a la Vall d'Aran. — Ju.-Ag.

N. B. La planta de Núria, d'inflorescència netament piloso-glandulosa, creiem que més que a aquesta espècie pertany a la raça *V. humifusa* Dicks, de l'anterior.

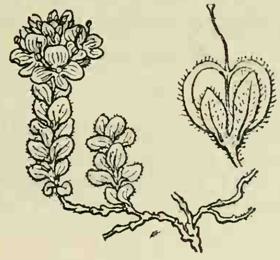
V. Nummularia

1,986. — V. Nummularia Pourr. — V. nummularifólia Gouan

(les Nummularia, *del llatí* nummus, *la moneda, tenen les fulles arrodonides com una peça monetària.)*

Perenne, de tija tortuosa, llenyosa a la base, molt ramificada, amb *branques radicants a la base,* de 5-15 cm, nues inferiorment, fulloses i floríferes superiorment, amb les fulles transovato-orbiculars, petites, consistents, glabres o subpestanyoses, atenuades en pecíol molt curt, *totes oposades, densament imbricades a l'extremitat de les branques; flors blaves o rosades,* poc nombroses, en densos raïms subcapitats, terminals; pedicels molt més curts que la bràctea, iguals al calze, pubescents; calze amb quatre *divisions oblongues, obtuses, pestanyoses; corol·la més llarga que el calze,* amb el pètal inferior més gran, obtús, els tres superiors iguals, linears; estil tan llarg com la càpsula, aquesta suborbicular, a penes escotada, glabra o pestanyosa, polisperma, amb les llavors plano-convexes.

Geografia. — Roques i pedruscall humits de la zona alpina, als Pireneus: Setcases, Carençà, Cambradases, Coll de Núria (Bub.), altures de Núria, Carençà, Coma de Vaca, Finestrelles, Prats-Balaguer (Gaut.), cap a Noufonts i Noucreus (Sen.!), Castanesa, prop del Coll de Bassivé (Zett.), Viella, altures del Riu Negre (C. et S.). — Jul.-Ag.

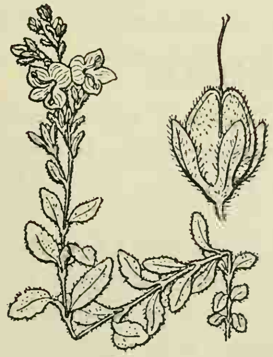
V. fruticulosa

1,987. — V. fruticulosa L.

(per tenir les tiges endurides, una mica llenyoses a la base.)

Perenne, de tiges de 5-15 cm, *tortuoses, subllenyoses,* no radicants, molt ramificades, de branques difuses, dretes o ascendents, glabres a la base, pubèrulo-glanduloses superiorment, fulloses, amb les *fulles oblongues* o *transovades,* glabres o subpestanyoses, consistens, lluents, enteres o superficialment fistonades, oposades, atenuades en curt pecíol, les inferiors més petites i acostades, les superiors més grans i separades; *flors d'un rosa clar,* amb venes més fosques, poc nombroses, en raïm terminal curt, a la fi fluix; pedicels filiformes, drets, piloso-glandulosos, més llargs que el calze i que les bràctees; *calze piloso-glandulós, amb quatre*

divisions oblongues, obtuses; corol·la gran, més llarga que el calze, *estil tan llarg com la càpsula, aquesta ovoide comprimida, un poc escotada, piloso-glandulosa, més llarga que el calze,* polisperma, amb les llavors plano-convexes.

Geografia. — Roques i pedruscall de les altes muntanyes : Coll de Jou, Coll de Pal. = Costabona, Espinavell, Rocabruna, Coral, Comabella, La Molina, de S. Marçal a Matagalls (Vay.), de Setcases a Camprodon (Carbó!), Baga de Segalés, Font dels Moixons, prop de Berga (Grau!), Malhivierno (Bofill), Prats-Balaguer (Gaut.). — Juny-Ag.

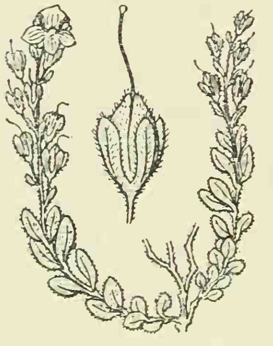

V. saxátilis

1,988. — V. saxátilis Jacq. — V. fruticans Jacq., subesp. de l'anterior apud Rouy. — β pilosa G. et G. de l'anterior.

(saxatilis, *perquè es fa a les roques;* fruticans, *com en l'anterior, per ésser poc o molt llenyosa.)*

Molt afí de la *fruticulosa,* se'n diferencia essencialment per la inflorescència coberta en totes les seves parts de *pèls articulats, no glandulosos,* per la *corol·la més gran i d'un blau viu amb la gorja purpúria, per la càpsula el·lipsoide, més atenuada a l'àpex, no escotada.*

Geografia. — Roques de les altes muntanyes : Rocabruna, Coll de Malrem a Costabona (Vay.), Malhivierno (Bofill), de Costabona a la Vall d'Err (Gaut.), Ports de Benasc i de Viella, muntanya de Gausac, Coma Gireta, Colomers (Llen.!), cim del Port de la Picada i al al peu del Port de Benasc (Zett.), Montartó, Salardú, La Picada (C. et S.), Areo, al Monteixo (Font!). — Maig-Jul.

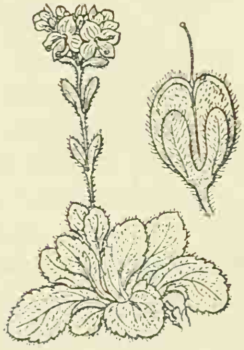

V. bellidioides

1,989. — V. bellidioídes L.

(Bauhin l'anomenà Veronica alpina bellidis folio, *és a dir, amb fulles de* Bellis, *la margaridoia, i s'hi conformà Linné.)*

Perenne, de rizoma gruixudet, i tija de 5-15 cm, dreta o ascendent, amb 1-3 parells de fulles, pubescent a la base i piloso-glandulosa més amunt, especialment a la inflorescència; fulles basilars *grans, transovades,* atenuades en pecíol, superficialment fistonades, *en fals rosetó, les caulinars petites, espatulades,* sèssils, piloso-glanduloses, per parells molt distants, quasi enteres; *flors d'un blau bonic,* amb les anteres purpúries, en raïm termi-

nal pauciflor, curt, dens; *pedicels poc més curts que el calze* i les bràctees; *calze piloso-glandulós, de quatre divisions oblongues, obtuses, i corol·la de doble llargada que el calze;* estil quasi la meitat més curt que la càpsula, aquesta gran (7 × 4 mm), *ovoide, comprimida, feblement escotada, quasi de doble llargada que el calze,* de cel·les polispermes i *llavors plano-convexes.*

Geografia.—Pastures pedregoses de les altes muntanyes: Núria, cap al Puigmal (Vay.), Vall d'Err (Gaut.), cim del Port de Benasc (Zett., Costa), Vall de Juela, Tredós, Ruda (C. et S.). — Juny-Jul.

V. Gouanii

1,990.—V. Gouanii Moretti—V. Ponae Gouan

(dedicada per Moretti al cèlebre botànic de Montpeller Antoine Gouan; *i per Gouan al botànic prelinneà* Giovanni Pona, *de Venècia.)*

Perenne, de rizoma llargament serpentejant i tiges de 2-4 dm, ascendents, simples, pubescents, fulloses, amb les *fulles ovato-cordiformes,* grans, primes, sèssils, pubèrules, nervudes, fortament serrades, que es tornen negres per la dessecació; *flors blaves o d'un rosat violaci,* en raïm terminal llarg, fluix, bracteolat; pedicels filiformes, ascendents, pubescents glandulosos, com el calze i les bràctees, i més llargs que aquestes, que són lanceolato-linears, 2-3 vegades més llargues que el calze; *aquest amb quatre divisions lanceolades, i la corol·la de doble llargada que el calze, estil més llarg que la càpsula, aquesta obcordiforme, comprimida, glabrescent, pestanyosa,* un poc escotada, *de doble llargada que el calze,* un poc atenuada a la base. Planta semblant a la *V. urticifolia,* però d'inflorescència *terminal.*

Geografia. — Roques i boscos humits de les altes muntanyes: Núria, al Bosc de la Mare de Déu, Coma d'Eina; Puigllançada. = Molleres, Noufonts (Sen.), La Molina, Solaneta de Costabona, Comabella (Vay.), Clot de Segalés (Graul), Puigmorens, Valls d'Eina i de Llo (Gaut.), Port de Benasc (Zett.), Artiga de Viella, Aiguamoix (Llen.l), Coll de Bareges, Montartó, Pla de Beret, Tredós (C. et S.). — Juny-Ag.

V. spicata

1,991.—V. spicata L.

(per tenir les flors en una inflorescència espiciforme.)

Perenne, de rizoma horitzontal, subllenyós, que produeix freqüentment tiges estèrils, les fèrtils d'1-4 dm, ascendents, simples, fulloses, fortament pubescents a la part inferior i pubescents glanduloses a la inflorescència, amb *fulles el·líptiques* o bé *oblongo-lanceolades*, atenuades en peciol i obtuses les inferiors, sèssils i agudes les superiors, oposades o alternes, pubèrules, subpestanyoses, superficialment fistonades; *flors d'un blau viu*, en llarg raïm espiciforme terminal, multiflor, compacte; pedicels molt curts, més que el calze i que les bràctees; *calze pelut*, amb quatre divisions *oblongo-lanceolades, obtuses, i corol·la* 2-3 *vegades més llarga que el calze*, subbilabiada, amb els *pètals inferiors oblongo-lanceolats; estil* 3-4 *vegades més llarg que la càpsula, aquesta subglobulosa, piloso-glandulosa, a penes escotada, tan llarga com el calze*, polisperma, amb les llavors plano-convexes.

Geografia.—Pastures seques de les altes muntanyes: Vall de Núria; Puigllançada.=De La Cerdanya a les Valls d'Eina i de Núria; valls immediates a Andorra (Gaut.), Pic de Ria i Pic de Gar, sobre Eup (C. et S.) — Jul.-Ag.

Gènere 539. — ERINUS L.

(*Erinos* és nom que emprà ja Dioscòrides, i algun botànic prelinneà l'aplicà a l'espècie que segueix; d'ací derivà el genèric de Linné.)

Flors purpúries, petites, en raïms corimbiformes terminals, calze quinquepartit, de divisions linears espatulades, corol·la tubuloso-ciatiforme, de tub prim i limbe quinquepartit, quasi pla, de divisions desiguals, escotades, estams didínams, d'anteres uniloculars, estil curt, estigma bilobat, càpsula ovoide, més curta que el calze, bilocular, de cel·les polispermes. Plantes perennes, cespitoses, multicaules, amb tiges difuses, estèrils, terminades en rosetó, i d'altres ascendents i floríferes, de 5-25 cm; fulles basilars en rosetó i les caulinars alternes, totes ± atenuades en pecíol, espatulades, amb la meitat superior del limbe fistonada o inciso-dentada.

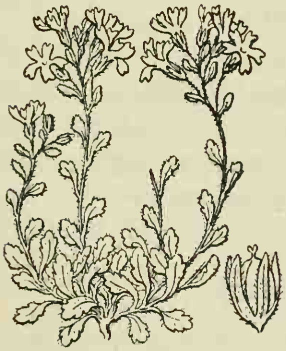

E. alpinus

1,992. — E. alpinus L.

(*per viure en llocs* alpins *d'Europa i Africa.*)

α *typicus* Lge. — Plantes poc pubescents, tiges estèrils i fèrtils llargues, raïm fluix, pedicels més llargs que el calze.

γ *hirsutus* G. et G. — Plantes piloses, blanquinoses, tiges curtes, raïm espiciforme dens, pedicels més curts que el calze, flors petites.

Geografia. — Roques i pedruscall de les muntanyes calisses : Montserrat; Alt Bergadà, Núria, i general al Pireneu. La γ *hirsutus* G. et G. — *E. hispanicus* Pers., al cim del Montsant. — Maig-Jul.

Gènere 540. — DIGITALIS Tourn.

(Del llatí *digitale*, el didal, per la forma de les corol·les.)

Flors purpúries o blanques o groguenques, grans, en raïms terminals unilaterals, amb el calze quinquepartit, de divisions desiguals, corol·la digitaliforme, estams didínams, estil filiforme, bífid, càpsula bilocular, bivalva, de dehiscència septicida. Plantes herbàcies o llenyoses, de fulles grans, alternes.

1 { Plantes llenyoses, fulles enteríssimes, coriàcies, lanceolato-linears, llargament acuminades, corol·la d'un bru ferruginós, pestanyosa, càpsula cònica, glabra. . . . . **D. obscura.**
Plantes herbàcies, fulles serrades o fistonades, membranoses, oblongo-lanceolades càpsula ovoide, pubescent o glandulosa . . . . . . **2.**

2 { Corol·la petita (1'5-2 cm), groguenca, tubuloso-claviforme, peluda per dintre i glabra per fora, càpsula piloso-glandulosa, fulles lanceolades, glabres . . . . **D. lútea.**
Corol·la gran (3-5 cm), blanquinosa o purpúria, ventricoso-acampanada, càpsula peluda o tomentosa, fulles pubescents . . . . **3.**

3 { Calze piloso-glandulós, de divisions lanceolato-linears, corol·la d'un blanc groguenc, pubescent per fora, fulles lanceolades, glabres i lluents per sobre, finament serrades . . . . **D. ambigua.**
Calze pubescent, de divisions ovato-oblongues, corol·la purpúria, glabra per fora, fulles ovato-oblongues, pubescents, fistonades **D. purpúrea.**

D. obscu

1,993. — D. obscura L.

(pel color de la corol·la, d'un púrpura obscur, *diu Linné.)*

Perenne, de tija llenyosa, de 2-5 dm, ajaguda o ascendent, simple o ramificada, glabra, nua a la base, molt fullosa a l'àpex, de *fulles coriàcies,* lanceolato-linears, llargament acuminades, enteríssimes, sèssils, les superiors ascendents, les inferiors reflexes; raïm fluix, bracteolat, bràctees lanceolades, acuminades, més llargues que els pedicels, que són filifor-

mes, glabres; divisions calicinals ovato-lanceolades, acuminades, dretes; corol·la d'1'5-2 cm, d'un *bru ferruginós*, amb el marge pestanyós, groguenca a la base, tacada de bru a l'interior, glabra, de tub molt arquejat, llavi superior escotat, l'inferior molt més llarg, càpsula bequeruda, glabra, reticulato-venosa, amb les llavors oblongues, còncavo-convexes, finament alveolades.

Geografia.—Terrenys montuosos, pedregosos i àrids: Costes de Garraf (Salv.!), de Tortosa (Webb); Roquetes, cap al Mont Caro i Ports de Beceit, Ports d'Horta, Montsant, La Llena (Costa); Les Garrigues, a Almatret i Granadella (Gonz.!), roques de les muntanyes de La Cènia (Llen.). — Maig-Jul.

D. lútea

1,994. — D. lútea L.

(del llatí luteus, *groc, pel color de les flors.)*

Sinonímia.—Didalera de S. Jeroni.

Perenne, amb la tija herbàcia, de 3-8 dm, dreta, simple, glabra, fullosa, de *fulles membranoses*, oblongo-lanceolades, agudes, superficialment i remotament serrades, glabres, lluents per sobre, les inferiors curtament peciolades; raïm llarg, dens, multiflor, bracteolat, de bràctees lanceolato-linears, més llargues que els pedicels filiformes, horitzontals i més curts que el calze; aquest amb les divisions també *lanceolato-linears*, glabres o un poc pestanyoses, i la corol·la d'1'5-2 cm, d'un *blanc groguenc, tubuloso-claviforme*, peluda per dintre, glabra per fora, amb el llavi superior bífid i l'inferior poc més llarg; *càpsula ovoide cònica, piloso-glandulosa*, amb les llavors un poc encorbades, acanalades pel ventre i alveolades per la testa.

Geografia.—Paratges montuosos, selvosos, de tot el país, des de la serralada litoral fins al Pireneu; tota la Vall d'Aran (Llen.), Vall d'Arties (C. et S.). —Maig-Ag.

D. ambigua

1,995.—D. ambigua Murr.—D. grandiflora All.

(per tenir caràcters que participen dels de l'espècie que la precedeix i de la següent; grandiflora, *perquè comparada amb la precedent és de flors grans.)*

Perenne, amb la tija de 3-8 dm, dreta, obscurament glandulosa a la base, coberta de pèls

blancs i articulats, fullosa, de *fulles membranoses*, glabres i llustroses per sobre, mats i *pubescents* prop dels nervis per sota, pestanyoses, finament i densament serrades, les inferiors lanceolades i peciolades, les superiors ovato-oblongues, agudes, semiamplexicaules; raïm fluix, llarg, bracteolat, de bràctees lanceolades, agudes, més llargues que els pedicels un poc engruixits a l'àpex, com tota la inflorescència; *divisions del calze lanceolato-linears, recorbades a l'àpex, corol·la gran* (3-4 cm), *d'un blanc groguenc*, pubescent per fora, reticulada per dintre, amplament oberta a la gorja, pestanyosa al marge, amb el llavi superior molt curt, amplament escotat, l'inferior un poc més llarg; *càpsula ovoide acuminada*, pubescent glandulosa, amb les llavors poc encorbades, acanalades pel ventre i alveolades per la testa.

Geografia. — Boscos i roques de les muntanyes: Pireneus de Catalunya (Salv.! ex Costa) — Juny-Ag.

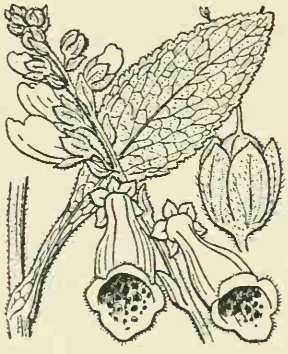

D. purpúrea

1,996. — D. purpúrea L.

(pel color de les flors.)

Sinonímia. — Digital, didalera; *cast.*, dedal de monja o de princesa, dedalera, gualdaperra; *fr.*, digitale pourprée.

Biennal o perenne, amb la tija de 0'5-1'5 m, dreta, robusta, fistulosa, rodona, simple o ramificada a l'àpex, albo-tomentosa, poc fullosa, de *fulles ovato-oblongues*, blanes, virido-pubescents per sobre, *albo-tomentoses* i reticulades per sota, fistonades, les inferiors atenuades en llarg pecíol, les superiors sèssils; raïm llarg, multiflor, bracteolat, de bràctees ovato-acuminades, més curtes que els pedicels filiformes, peluts, engruixits a l'àpex; *segments calicinals ovato-oblongs*, obtusos, mucronulats, pubescents, *corol·la gran* (4-5 cm), *purpúrea, ventricoso-acampanada, glabra* a l'exterior, amb *taques purpúries* més fortes a l'interior, pestanyosa, de lòbuls molt obtusos, enters, quasi iguals; estil molt llarg, glabre, *càpsula ovoide, pubescent glandulosa, a penes més llarga que el calze*, amb les llavors ovoides rectangulars, elegantment alveolades.

Geografia. — Roques i llocs selvosos de les muntanyes: Collet de Tosses, rr., juny de 1874 *legi.* = Cap a S. Joan de les Abadesses (Costa), Vall d'Aran (Salv.!), Hospital i Vall de Benasc (Costa), immediacions de Luchon (Zett.), Riera de Viella (Llen.), Les, Arties, Ruda (C. et S.). — Juny-Ag.

HÍBRID

1,997. — D. purpuráscens Roth — D. purpúrea-lútea Mey. — D. purpúrea × lútea L.

Intermèdia entre els dos progenitors, però dominant, unes vegades el primer (α *purpuráscens* Rouy) i d'altres el segon (β *lutescens* Rouy).

Geografia. — Pireneus centrals, més enllà del Port de Benasc (G. et G.). — Juny-Ag.

Gènere 541. — EUPHRASIA L.

(Del grec εὐφρασία, joia, pel goig que fa a aquells que saben emprar-la per a aclarir la vista.)

Flors blanques, violàcies o groguenques, en espigues terminals bracteades, calze tubulós, quadrífid, corol·la de tub recte, bilabiada, amb el llavi inferior còncau, dret, bilobulat, l'inferior trilobulat, amb els lòbuls escotats, estams didínams, anteres peludes, de cel·les desigualment apiculades, estil filiforme, estigma globulós, càpsula oblonga o transovoide, comprimida, obtusa o escotada, bilocular, bivalva, polisperma, de llavors petites, fusiformes, regularment estriades. Herbes anuals, petites, de fulles sèssils, les inferiors oposades, ovades o lanceolades, dentades.

1 { Fulles lanceolades (2-5 vegades més llargues que amples, sense les dents) **E. salisburgensis**.
  { Fulles ovades o bé oblongues (a tot tirar doblement llargues que amples) . . . . 2.

2 { Corol·la gran (10-16 mm de llarg), de tub allargat al final de l'antesi, molt exert . . . . 3.
  { Corol·la mitjana o petita (2-10 mm), de tub no allargat al final de l'antesi, poc o gens exert . . . . 4.

3 { Plantes setuloso-glanduloses, calze glandulós, càpsula igual o més llarga que el calze, dents de les bràctees no aristades . **E. Rostkoviana**.
  { Plantes setuloses o glabres, no glanduloses, calze glabrescent, càpsula més curta que el calze, dents de les bràctees aristades, formant pinzell a l'àpex de l'espiga . . . . **E. alpina**.

4 { Corol·la mitjana (6-11 mm), dents de les fulles superiors agudes, generalment aristades . . . . 5.
  { Corol·la petita (2-6 mm), dents de les fulles superiors agudes però no aristades . . . . 8.

5 { Fulles, bràctees i calze coberts de pèls glandulosos estipitats, plantes grisenques . . . . **E. hirtella**.
  { Fulles, bràctees i calze sense pèls glandulosos, plantes verdes . . . . 6.

6 { Bràctees densament setuloses, de base ampla, arrodonida, dents agudes, calze setulós, poc acrescent . . . . **E. tatárica.**
Bràctees glabres o glabrescents, de base estreta, cuneïforme, dents llargament aristades . . . . **7.**

7 { Bràctees imbricades, més amples al mig, calze pubescent, molt acrescent, a la fi de 7-8 mm, càpsula de 6-7 mm . . . . . . **E. pectinata.**
Bràctees no imbrincades, més amples al terç inferior, calze glabre o glabrescent, no acrescent, de 5 mm, càpsula de 5 mm . . **E. stricta.**

8 { Corol·la generalment violada, lòbuls del llavi superior separats, càpsula inclusa en el calze. . . . . **E. nemorosa.**
Corol·la groga, almenys el llavi inferior, lòbuls del superior connivents, càpsula exerta . . . . **E. mínima.**

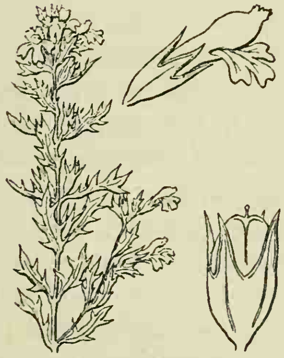
E salisburgensis

1,998. — E. salisburgensis Funk *(derivat de* Salisburgum, *Salzburg, per haver estat trobada en aquesta localitat.)*

Tija de 3-20 cm, dreta, pubescent, simple o inferiorment ramificada, amb les branques dretes, les inferiors *oposades com les fulles inferiors*, aquestes *cuneïformes*, obtuses, amb 1-2 dents per banda, les superiors *alternes, lanceolades*, 2-5 vegades més llargues que amples, molt agudes, amb 2-3 dents, aristades, per banda; bràctees semblants a les fulles, però inferiorment més amples, amb 2-5 dents allargades, fulles i bràctees verdes o vermelloses, glabèrrimes; espiga al principi molt condensada, allargada a la maturitat, les flors sèssils, amb el calze de 4-6 mm, *glabrescent, poc acrescent, de lòbuls lanceolato-triangulars*, iguals al tub, corol·la blanquinosa o lilacina, poc acrescent, a la fi de l'antesi de 6-8mm, amb el llavi *superior bilobulat*, de lòbuls reflexos, escotats o denticulats, l'inferior trilobulat, de lòbuls escotats; càpsula oblongo-cuneïforme, de 5-7 mm, truncato-escotada, quasi igual o poc més llarga que el calze, glabra o pestanyosa a l'àpex.

Var. *ramosíssima* Schröt. (Wetts. 230)—Branques nombroses i dividides en 2-3 branquetes.

Var. *minuta* Gremli — Planta de 4-6 cm, simple, de fulles petites, poc nombroses, les del mig i les inferiors amb 1-2 dents obtuses.

Raça *cúpraea* Jord.—Tija d'un vermell negrós, robusta, ramificada al mig, de branques esteses, fulles d'un verd cuprós, estretes, consistents, de dents cuspidades, bràctees molt obertes o recorbades, flors distants, freqüentment vermelloses, espiga fluixa.

Geografia. — Costers i pastures seques de les muntanyes: Freqüent al Pireneu oriental, Ribes, Puigllançada, Pedró dels Quatre Batlles; Vall d'Aran (Costa, Compñ.!), de Tredós a Ruda (Llen.!), Salardú (C. et S.). La var. *ramosissima* Schröt., als boscos de Ribes. = Ripoll, S. Feliu de Pallarols (Sen.!). La var. *minuta* Gremli, al Montgrony (Sen.!). La raça *E. cupraea* Jord., a Ribes. = Ripoll i Berga (Sen.!). — Jul.-Set.

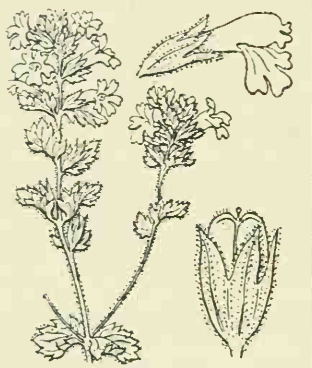

E. Rostkoviana

1,999.—E. Rostkoviana Hayne—E. officinalis L.

(dedicada a Friedrich W. G. Rostkovius, *metge de Stettin, autor d'una monografia dels joncs, mort en* 1848.)

Tija de 5-50 cm, dreta o ascendent, generalment ramificada, verda o vermellosa, coberta de llargs *pèls glandulosos*, amb les *fulles inferiors cuneïformes, obtuses*, amb poques dents, *les superiors ovades, breument acuminades*, amb 3-6 dents per banda, *agudes, no aristades;* bràctees semblants a les fulles caulinars, però més amples i més curtes, espiga condensada, després allargada; flors sèssils, amb el calze de 5-6 mm, no acrescent, *piloso-glandulós, corol·la gran* (10-16 mm), acrescent, amb el tub marcadament exert, *blanc*, amb estries violades i la gorja groga, els lòbuls del dos llavis *escotats*, càpsula de 5 mm, *el·líptica, escotada, igual al calze o poc més llarga, breument peluda, pestanyosa.*

δ montana Chabert — *E. montana* Jord. — Tija generalment simple, entrenusos més llargs que les fulles, aquestes obtuses i amb dents obtuses, la majoria de les glàndules estipitades.

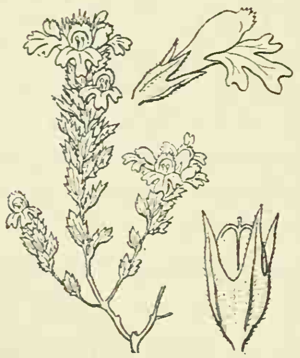

E. alpina

Geografia. — Prats i pastures dels Pireneus: La Cerdanya, a les Escaldes. = Sta. Magdalena, Puigsacau (Vay.), Vall d'Eina (Gaut.), sobre Bielsa (Bub.), Bossost, Les Bordes, Vilamós, Viella (Llen), Les, Salardú (C. et S.). La *δ montana* Chabert, a S. Hilari (Vay.), La Cerdanya (Gaut.), Baños (Timb). — Maig-Set.

2,000. —E. alpina Lamk.

(per viure als Alps *i en altres muntanyes.)*

Tija de 5-20 cm, dreta o ascendent, quasi sempre ramificada inferiorment, amb les *branques oposades*, pàtulo-erectes, pubescent o glabra, no glandulosa; fulles inferiors cuneïformes, obtuses, amb 1-2 dents obtuses per banda, *les altres, oblongo-cuneïformes* o bé *ovato cuneïformes* a la base, acutiúscules, amb 2-6 dents per banda, *llargament aristades, formant pinzell a l'àpex de l'espiga*, aquesta al principi densa, desprès no gaire allargada; flors sèssils, amb el calze de 7-8 mm, poc acrescent, glabrescent, *de lòbuls lanceolato-acuminats, iguals al tub*, la corol·la de 9-15 mm, acrescent, *blava*, amb estries obscures, amb una taca groga al llavi inferior, *aquest sortit, molt més llarg que el superior;* càpsula de 6-7 mm, *transovato-cuneïforme, més curta que el calze*, escotada, *breument pilosa, pestanyosa.*

Geografia. — Prats i pastures de les altes muntanyes: Montseny, als boscos immediats a S. Marçal *(vidit* Pau).=La Cerdanya, fins als confins d'Andorra (Gaut.), Areo (Font); Vall d'Aran, Liat (Timb.), Montgarri, Aiguamoix, Ruda, Pla de Beret (Llen.), Baguergue, Tredós (C. et S.). — Maig-Set.

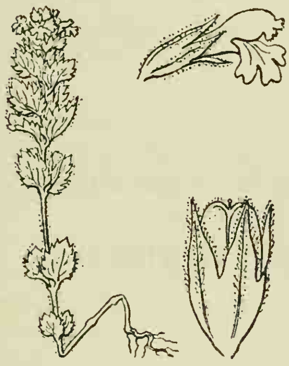

E. hirtella

2,001. — E. hirtella Jord., raça de l'E. tatarica Fisch. apud Rouy, var. de l'E. officinalis L. apud Fiori.

(del llatí hirtus, *pelut; com si diguéssim peludeta.)*

Tija de 5-25 cm, dreta, simple o ramificada inferiorment, branques pàtulo-ascendents, tota coberta de *pèls glandulosos, llargament estipitats*, amb les fulles i les bràctees d'un *verd grisenc*, ovades o suborbiculars, de dents agudes, no aristades; espiga al principi condensada i després de l'antesi no molt allargada, sempre *molt densa a l'àpex;* calze de 4-5 mm, no acrescent, *piloso glandulós, de lòbuls ovato-aguts, quasi iguals al tub, corol·la petita* (5-10 mm), poc o gens acrescent, *blanca*, amb estries violades i una taca groga a la gorja, de tub inclús o poc exert, lòbuls del llavi superior denticulats, càpsula de 4-5 mm, *ovada* o *linear ovada, igual al calze, un poc pestanyosa.*

ε *polyadena* Chab.; *E. polyadena* Gren. et Roux—Planta més petita, de tija feble, prima, fulles menys amplament ovades, tub de la corol·la a vegades un poc exert.

Geografia. — Prats i pastures de les altes muntanyes: Montsoliu, altures de la Gabarra; S. Hilari, abundant al bosc immediat a can Pallejà. = Montgrony; de Queralps a Núria (Sen.!), Pla de Beret, Ruda (C. et S.). La ε *polyadena* Chab., a Surroca, S. Feliu de Pallarols (Sen.); Pireneu oriental, Ariège (Rouy). — Juny-Set.

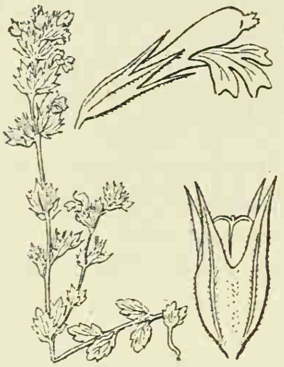

E. pectinata

2,002. — E. pectinata Ten. — E. officinalis var. nemorosa Costa

(del llatí pectinatus, *pentinat, per les dents de les fulles, amb arestes paral·leles, com pentinades.)*

Tija de 3-35 cm, dreta, simple o un poc ramificada a la part inferior, breument pubescent, amb les *fulles* i *les bràctees glabres* o poc pubescents, aquestes generalment *imbricades, estretament cuneïformes a la base,* amb 7-11 dents profundes, dretes, *llargament aristades;* espiga, al principi condensada, després molt allargada, amb les flors subsèssils, de *calze molt acrescent,* a la fi de 7-8 mm, *pubescent, de lòbuls lanceolats,* corol·la mitjana (7-10 mm), d'un *lila pàl·lid* amb estries violades, llavi superior bilobulat, de lòbuls reflexos, subdenticulats, l'inferior trilobulat, de lòbuls escotats, *inclinat a baix; càpsula oblongo-cuneïforme, truncada,* no escotada, de 6-7 mm, *més curta que el calze, piloso-pestanyosa.*

Geografia. — Pastures i costers secs de les muntanyes. Disseminada per les muntanyes de Catalunya; Montserrat, Montseny, S. Hilari, Les Guilleries, Cadí *et alibi.* — Maig-Set.

2,003. — E. tatárica Fisch. — E. officinalis β tatárica Boiss. — E. pubérula Jord.

(per ésser planta de Tartària *o* Tatària.)

Tija de 3-30 cm, dreta, simple o amb 1-2 branques ascendents, curtes i robustes, pubescent; *fulles caulinars ovades,* amb 9-15 dents acuminades, *bràctees ovades, densament setuloses,* com les fulles, *amples i arrodonides a la base,* amb 9-15 dents *agudes, esteses;* espiga al pricipi condensada, després allargada, interrompuda, amb les flors subsèssils, de *calze setulós,* amb alguns pèls glandulosos a la base, *poc o gens acrescent, de lòbuls lanceolats,* la corol·la mitjana (7-10 mm,) d'un *lila pàl·lid,* amb els lòbuls del llavi superior reflexos, denticulats, els del llavi inferior escotats, peluda exteriorment; *càpsula oblongo-cuneïforme, truncada,* no escotada, igual al calze o més curta, peluda, *llargament pestanyosa.*

Geografia.—Prats i pastures de les altes muntanyes : Bergadà, immediacions de la Font de Tagast. = Coll de Pal, Montgrony, Montseny (Sen.!). — Jul.-Ag.

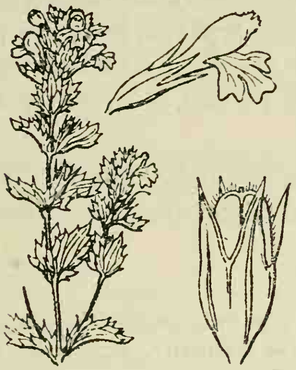

E stricta

2,004.—E. stricta Host., subesp. de l'anterior apud Rouy.

(per la tija dreta i rígida.)

Tija de 5-50 cm, dreta, simple o ramificada, de branques ascendents, pubescent, amb les fulles inferiors promptament caduques i nua inferiorment a l'antesi, fulles i *bràctees ovato-cuneïformes, glabres,* amb 7-15 dents aristades, les bràctees més amples que les fulles, amb la major amplada al terç inferior; espiga, al principi, condensada, i després molt allargada, amb el calze de 5 mm, *no acrescent, glabra o glabrescent,* corol·la de 7-10 mm, poc acrescent, glabra o glabrescent, d'un *violat pàl·lid* amb estries blaves, el *llavi inferior tacat de groc; càpsula transovato-cuneïforme,* de 5 mm, *no més llarga que el calze, truncada, peluda o glabrescent, llargament pestanyosa.*

Geografia.—Pastures seques de les muntanyes: Montserrat, Montseny.=Ripoll, Montgrony, Surroca (Sen.!), Pireneu central (Zett., Bub.), Vall d'Aran (Llen.); a aquesta espècie semblen pertànyer uns exemplars procedents d'allí.

N. B. A aquesta espècie creiem que pot ésser referida l'*E. Marcetii* Cad. et Pau, planta de llocs ombrosos de Montserrat, de tija gràcil, generalment simple, amb les fulles i bràctees més tènues, espiga quasi tan llarga com la tija, fluixa, lòbuls del calze aristats i tan llargs com el tub, càpsula petita (5-6 mm), llargament superada pels lòbuls del calze. Camí de Sta. Cecília, 2 set. 1884 *legi.*

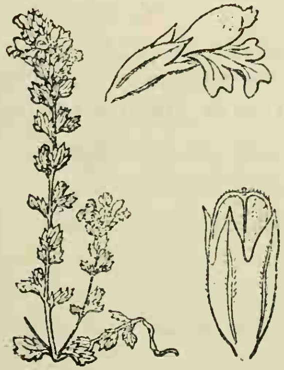

E. nemorosa

2,005.—E. nemorosa Martius

(del llatí nemorosus, *amb boscos abundants, aquí emprat en sentit de* nemoralis, *al·ludint a l'estació d'aquesta espècie.)*

Tija d'1-4 dm, dreta, robusta, pubescent, molt ramificada a la part inferior, de branques ascendents i fulles i bràctees molt glabres, verdes, ovades, de nervis sortits, amb 9-15 dents *agudes,* no aristades; bràctees distants, esteses o arquejades, més amples i més curtes que les fulles, amb 9-13 *dents agudes o sub-*

aristades; espiga condensada i després molt allargada, amb el calze de 4-5 mm, poc acrescent, *glabre, de lòbuls ovato-aguts,* més curts que el tub, la *corol·la petita* (5-6 mm), *blavenca,* amb el llavi superior tacat de groc i els lòbuls separats i denticulats; *càpsula transovato-cuneïforme,* de 4-6 mm, *més llarga que el calze, glabrescent o peluda.*

ε *curta* Chabert—Planta de 5-15 cm, ramificada, piramidal, amb les fulles, bràctees i calze fortament setulosos, grisencs, espiga poc allargada, corol·la violada o blava.

Geografia.—Prats i muntanyes altes: És la més general a les muntanyes altes i Pireneu (Costa), S. Feliu de Pallarols (Sen.!). La ε *curta* Chabert, al Montseny, Vic, Viella, etc. (Costa). — Juny-Oct.

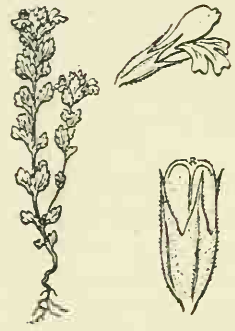

E. mínima

2,006.—E. mínima Jacq.

(per la seva exigüitat.)

Tija de 5-15 cm, dreta, feble, simple o un poc ramificada inferiorment, pubescent, amb fulles i bràctees petites, glabres i pestanyoses, ovades, de dents no aristades; espiga curta, generalment compacta; calze de 3-5 mm, no acrescent, de lòbuls acuminats, iguals al tub, pelut o glabrescent, corol·la de 3-6 mm, groga, almenys al llavi inferior, rarament blanca o violada, amb els lòbuls del llavi superior *connivents,* a penes més llarga que el calze; *càpsula transovada,* de 4-5 mm, escotada, generalment *exerta, glabrescent o peluda, pestanyosa.* Planta polimorfa.

Geografia. — Pastures i roques de les altes muntanyes: Vall de Carençà i Prats, Coll de les Nou Fonts, cap als 2,500 m (Gaut.!), Coma d'Eina (Sen.!), Ports de Benasc i de la Picada (Zett., Lge., Trem.), Maladetta (Costa), Saburedo (Llen.!), Port de Viella, Pla de Beret, Tredós (C. et S.). — Jul.-Ag.

Gènere 542. — ODONTITES HALL.

(Plini emprà aquesta denominació per a una planta que guareix el mal de dents, els caràcters de la qual convenen a la *Euphrasia pratensis rubra*, de Bauhin, i a la *E. Odontites*, de Linné; derivat del grec ὀδοῦς, dent (1).)

Flors grogues o purpúries, en raïms espiciformes, unilaterals, terminals, bracteats, calze tubulós o acampanat, quadrífid, corol·la bilabiada, de llavi superior enter o escotat, l'inferior de tres lòbuls obtusos, estams didínams, anteres biloculars, de cel·les igualment mucronades, estil filiforme, estigma globulós, càpsula transovoide, comprimida, bilocular, bivalva, llavors petites, ovoides fusiformes, estriades. Herbes anuals, que es tornen negres per la dessecació, de fulles oposades, sèssils, lanceolades o linears.

1 { Flors purpúries . . . . 2.
Flors grogues . . . . 3.

2 { Fulles eixamplades a la base, fortament dentades, bràctees lanceolades, dentades, més llargues que les flors, florescència vernal estival **O. verna.**
Fulles atenuades a la base, superficialment dentades, bràctees lanceolato-linears, denticulades, més curtes que les flors, florescència estival autumnal . . . . **O. serótina.**

3 { Fulles lanceolades, serrades, nervudes, raïm dens, bràctees més llargues que les flors, corol·la d'uns 8 mm, pubescent pestanyosa, anteres exertes, glabres . . . . **O. lanceolata.**
Fulles linears o setàcies. 4.

4 { Fulles linear setàcies, flors subsèssils, anteres barbudes, incluses, tub de la corol·la 3-4 vegades més llarg que el calze, càpsula linear espatulada . . . . **O. longiflora.**
Fulles linears, flors pedicel·lades, anteres glabres o quasi glabres, tub de la corol·la poc més llarg que el calze . . . . 5.

5 { Corol·la d'uns 8 mm, de llavis convinents, anteres subbarbudes, càpsula més curta que el calze. . . . . **O. Jaubertiana.**
Corol·la d'uns 6 mm, de llavis oberts, anteres glabres, càpsula igual o més llarga que el calze . . . . 6.

(1) L'*Euphrasia Odontites* L. és l'*Odontites verna* Rchb. (F. Q.).

6 Flors d'un groc d'ou, calze pubescent, corol·la pubescent pestanyosa, molt oberta, estams llargament exerts, càpsula ovoide. **O. lútea.**
Flors d'un groc de llimona, calze piloso-glandulós, corol·la glabra, poc oberta, estams inclusos, càpsula transovoide . . . . **O. viscosa.**

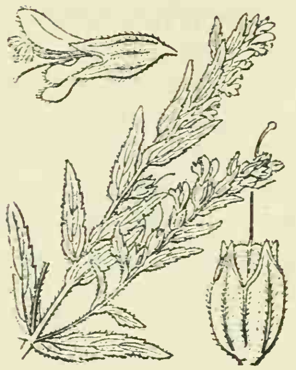

O. verna

2,007. — O. verna Rchb. — O. rubra G. et G.

(del llatí vernus *primaveral, per l'època de la florescència;* rubra, *vermella, pel color de les flors.)*

Sinonímia.—Fonollades negres; *cast.*, escoba de algarabia.

Tija d'1-3 dm, dreta, robusta, aspra, ramificada, de branques ascendents, amb les *fulles lanceolato-acuminades, eixamplades a la base,* insensiblement atenuades fins a l'àpex, *fortament dentades, nervudes; flors vermelloses,* subsèssils, en raïm llarg, fluix, amb bràctees lanceolades, *més llargues que les flors,* dentades; *calze pubescent,* dividit fins prop de la meitat, *lòbuls ovato-lanceolats,* i corol·la de prop de 8 mm, *pubescent pestanyosa, de llavis separats,* l'inferior més curt, de lòbuls espatulats; *anteres purpúries, un poc barbudes i exertes; estil més llarg que el llavi superior, càpsula peluda, un poc més curta que el calze.*

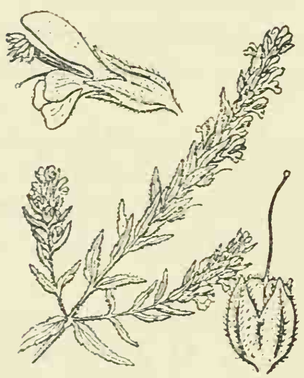

O. serótina

Geografia. — Camps i llocs herbosos: Vallès, Montseny, S. Hilari, Vic, Ribes i fins a Núria. = Empordà, La Garrotxa, Olot (Vay.), a les vores de la Muga (Sen !), Vall d'Aran: Les Bordes, Viella (Llen.), Fos (C. et S.).— Maig-Juny.

2,008. — O. serótina Rchb.

(del llatí, serotinus, *tardà, per florir a la tardor.)*

Considerada per Rouy com a raça de l'anterior i per altres com a mera varietat d'ella, s'en aparta per la tija de 2-5 dm, més robusta i amb les *branques obertes* o esteses en angle recte, per les fulles lanceolades, *un poc atenuades a la base, superficialment dentades i un poc nervudes,* pel raïm llarg i *dens,* les *bràctees més curtes que les flors* o a tot tirar iguals, per la *càpsula igual al calze* i per la *florescència estivo-autumnal.*

Geografia. — Llocs cultivats o incultes, herbosos: Terrassa, Montserrat. = Mare de Déu del Mont (Vay.), Ripoll, Surroca (Sen.), Hospital de Luchon (Zett.), Cierp, Arties (C. et S.). — Set.-Oct.

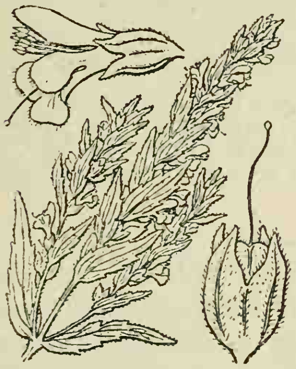

O. lanceolata

2,009. — O. lanceolata Rchb. var. olotensis (Pourr.) Pau — O. lanceolata auct. cat., non Rchb. — O. cataláunica Sen.

(lanceolata, *per la forma de les fulles;* olotensis, *per haver-la descobert a Olot;* catalaunica, *per ésser planta de Catalunya.)*

Tija de 2-5 dm, dreta, robusta, pubescent escabrosa, ramificada, de branques oposades, pàtulo-ascendents, amb les *fulles lanceolades,* subsèssils, *superficialment i remotament serrades,* subtrinerves, *cobertes de petites cerres aplicades,* i les bràctees lanceolato-linears, poc dentades, més llargues que les flors, aquestes d'un *groc pàl·lid,* en raïm bastant curt i fluixet, amb el *calze glandulífer,* fes fins a la meitat, de lòbuls lanceolats, *corol·la oberta, pubescent glandulosa, pestanyosa,* el llavi superior i lòbul mitjà de l'inferior ben escotats, els laterals de l'inferior també escotats però de manera molt obscura, estams i *estil exerts, anteres glabres, estil pubescent, i càpsula piloso-glandulosa, més curta que el calze.*

Geografia.—Boscos i llocs herbosos: Ribes, boscos de La Corba. = Ripoll, Campdevànol, Montgrony, Castellar de N'Huc (Sen.l), muntanyes de Cabrera, Grau d'Olot (Costa), al cim del Mont, Vianya, Freixenet. Rocabruna, Talaixà, Coll de Malrem, Vall del Bac, Vidrà, Collsacabra (Vay.), prats de Castanesa (Comñ.l, Puj., J.). — Ag.-Set.

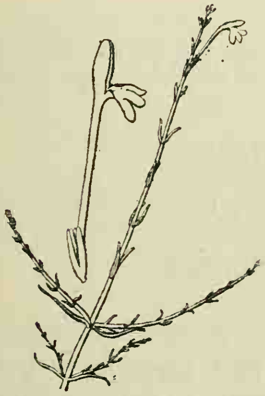

O. longiflora

2,010. — O. longiflora Webb

(per les corol·les de tub llargament exert.)

Tija d'1-3 dm, dreta, rígida, ramificada, de branques erecto-pàtules, pubescent glandulosa, amb les *fulles linears* o linears setàcies, les inferiors aproximades, les superiors distants, més curtes, *crassiúscules,* obtuses, canaliculades, recorbades a l'àpex, totes pubescents glanduloses; espiga fluixa i llarga, amb bràctees dretes, poc més curtes que el calze, que té els *lòbuls linears, obtusos, més llargs que el tub,*

pubescents glandulosos com les bràctees i les fulles, la *corol·la glanduloso-pubèrula, de tub prim, 3-4 vegades més llarg que el calze,* amb el llavi superior recte i obtús, l'inferior més llarg, de lòbuls obtusos, estesos; *estams inclusos,* estil glanduloso-hirsut, *càpsula linear espatulada,* truncada o bé obtusa, *tan llarga com el calze.*

Geografia. — Paratges montuosos i àrids: La Mata, prop de la Font d'Estenalles; Montserrat.=Collbató, can Massana, Prats de Llussanés, Sant Boi, Perafita (Vay.), de Llautó a Tremp, Pons, Calaf, Pobla de Ciervoles (Costa), Sopeira, Solsona, Cardona (Bub.), Prats de Rei (Puigg.!), prop de Vic (Masf.!), Berga, Serra de Nuet (Sen.!), Puigreig, Serrateix, Espunyola, Casserres (Puj., C.!). — Juny-Set.

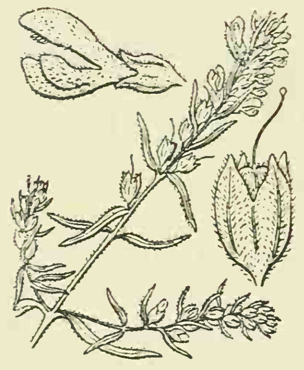

O. Jaubertiana

2,011. — O. Jaubertiana Dietr.

(dedicada a Hippolyte François Jaubert, *cèlebre botànic francès de començaments del segle* XIX, *coautor, amb Spach, de les magnífiques* Illustrationes plantarum orientalium.)

Tija de 2-5 dm, aspra, generalment vermellosa, ramificada, de branques divaricades, llargues, flexuoses, amb les *fulles linears acuminades, enteres,* ordinàriament reflexes; *flors d'un groc pàl·lid,* ocraci, freqüentment tenyit de rosa, en raïm fluix; bràctees linears, enteres, més llargues que les flors, amb el calze *pelut, fes fins al terç,* i corol·la d'uns 8 mm, *pubescent, de llavis ± connivents, quasi iguals;* anteres grogues, un poc barbudes, *incluses amb l'estil dins la corol·la,* càpsula oblonga, més curta que el calze.

O. lútea

Geografia.—Camps calissos: Vall del Ter, a can Surroca, prop de Prats de Molló (Gaut.), Pireneu oriental (Coste, Rouy). — Ag.-Oct.

2,012. — O. lútea Rchb.

(pel color groc de les flors.)

Sinonimia.—Cast., algarabía.

Tija d'1-5 dm, dreta, robusta, glabrescent, molt ramificada a la part superior, amb les branques pàtulo-ascendents i les fulles *linears o lanceolades linears,* acuminades, enteres o

les inferiors dentades, uninerves; flors d'un groc bonic, en raïm llarg i bastant dens, amb les bràctees linears, enteres, més curtes que les flors; *calze pubescent, fes fins al terç, de lòbuls triangulars, aguts*, corol·la de 6-7 mm, *molt oberta, pubescent, ciliato-barbuda*, amb el llavi superior truncat, obtús, molt atenuat a la base, estams i *estil exerts, filaments peluts, anteres glabres, càpsula ovoide, peluda, escotada i més llarga que el calze.*

Geografia.—Freqüent als ermots i llocs àrids, incultes, des del litoral fins al Pireneu. — Ag.-Oct.

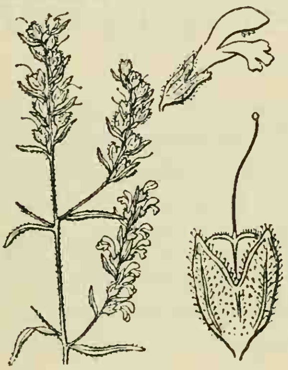

O viscosa

2,013.— O. viscosa Rchb.

(per la tija viscosa *superiorment.)*

Sinonímia. — Herba poma; *cast.*, escobas, hierba de escobas.

Planta olorosa, de l'aspecte de l'anterior, de la qual es distingeix per la tija pubescent a la part inferior i *piloso-glandulosa* a la superior, per les *fulles trinerves*, les *flors d'un groc pàl·lid*, més petites, el *calze pubescent glandulós* com el marge de les bràctees, *fes fins més enllà de la meitat, de lòbuls lanceolats, aguts, per la corol·la glabra, no pestanyosa, poc oberta*, amb el llavi superior encorbat, obtús, pels estams i *estil inclusos, els filaments i les anteres glabres*, per la *càpsula transovoide*, peluda, escotada, quasi *igual al calze.*

Geografia. — Llocs secs i àrids : Bosc de l'Obac, entre El Guitart i la Font de la Cirera, abundant; Montserrat, pel camí dels Degotalls.=Vianya, Freixanet, Creixenturi, Garrotxa (Vay.), Targa, Avellanes (Costa), immediacions de Berga (Grau!), S. Joan de les Abadesses (Vidal), Empordà, a les vores de la Muga (Sen.). — Ag.-Oct.

N. B. Vayreda cita a Sta. Margarida de la Cot i a Vianya, la *O. hispanica* Boiss. et Reut. —*O. viscosa* var. *australis* Boiss., que es diferencia del tipus per la major talla i robustesa, pel raïm més curt i més compacte, les bràctees imbricades, amb pestanyes blanques, pel llavi superior de la corol·la un poc pestanyós No la veiem indicada per cap més autor.

Gènere 543. — BÁRTSIA L.

(Dedicat per Linné a *Johann Bartsch*, metge alemany mort prematurament a les colònies holandeses en 1738. Aquells que volen escriure el nom genèric d'acord amb el de l'homenatjat, com és ara Rouy, fan *Bartschia*.)

Flors vermelloses, violàcies, grogues o tacades de diversos colors, subsèssils, en raïms espiciformes, terminals, no unilaterals, bracteolats, calze tubulós o acampanat, quadrífid, de lòbuls iguals, corol·la bilabiada, de llavi superior en casc, l'inferior trilobulat, estams didínams, estil filiforme, estigma globulós, càpsula ovoide o de contorn lanceolat, bilocular, bivalva, amb les llavors ovoides, llises i amb costelles. Herbes de fulles oposades, sèssils, ovades o lanceolades, que es tornen negres per la dessecació.

1 { Fulles superiors i bràctees palmatífides, quasi tan amples com llargues, corol·la purpúria, de 8-10 mm, poc més llarga que el calze, de llavis quasi iguals, anteres, estil i càpsula glabres. . . . . **B. latifólia.**
Fulles fortament dentades, netament més llargues que amples, corol·la de més d'1 cm, una vegada més llarga que el calze, anteres, estil i càpsula peluts 2

2 { Flors grogues, calze tubulós, de lòbuls lanceolato-linears, càpsula la meitat més curta que el calze . . . . **B. viscosa.**
Flors blanquinoses purpúries o violades, calze acampanat, de lòbuls ovats, càpsula més llarga que el calze . . . . 3.

3 { Flors blanquinoses purpúries, tacades de groc, calze fes fins a la quarta part, llavi inferior de la corol·la més llarg que el superior, càpsula poc més llarga que el calze, fulles lanceolades . . . **B. Trixago.**
Flors violades, calze fes fins a la meitat, llavi inferior de la corol·la més curt que el superior, càpsula de doble llargada que el calze, fulles ovades . . . . **B. alpina.**

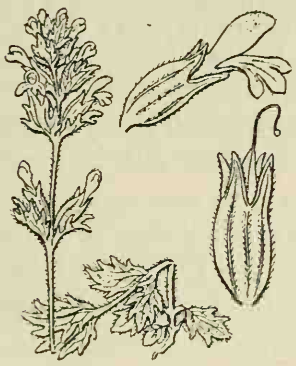

B. latifólia

2,014. — B. latifólia Sibth. — Eufragia latifólia Gris. — Parentucellia latifólia Caruel

(per les fulles relativament amples.)

Anual, amb la tija de 0'5-2 dm, dreta, prima, simple o ramificada a la base, piloso glandulosa, poc fullosa, de fulles petites, les inferiors *ovato-incises*, les superiors i les *bràctees palmatífides*, quasi tan amples com llargues; *flors purpúries*, petites, en raïm curt i dens, a la fi llarg i interromput a la base; *calze tubulós, fes fins al terç, de lòbuls lanceolats,* la corol·la de 8-10 mm, *marcescent, un terç més llarga que el calze,* amb el *llavi inferior igual al superior,* els *estams inclusos,* anteres i *estil glabres, càpsula de contorn el·líptico-lanceolat,* atenuada a l'àpex, igual *al calze.*

Geografia.—Terrenys arenosos pròxims als corrents: Montcada; Terrassa, cap a l'aiguabarreig de les rieres de les Arenes i del Palau.=Cap a La Llacuna (Salv.!), prop de Vic, cap a Mas del Prat (Puigg.!), Devesa de Girona, Dosquers, vores del Fluvià (Vay.), La Cellera, vores del Ter, r. (Cod !). — Abr.-Juny.

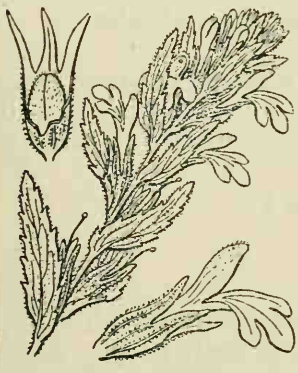

B. viscosa

2,015. — B. viscosa L.— Eufragia viscosa Benth. — Parentucellia viscosa Caruel

(per la tija viscosa.)

Anual, amb la tija d'1-5 dm, dreta, rígida, simple o poc ramificada, piloso-glandulosa, *superiorment viscosa, amb les fulles oblongo-lanceolades,* crenato-serrades, de dents poc nombroses, rugoses, peludes; *flors grogues,* grans, raïm llarg, fluix i interromput, bràctees al principi més llargues, després més curtes que les flors; *calze tubulós, fes fins a la meitat, piloso-glandulós* com la corol·la, aquesta *gran* (uns 2 cm), de doble llargada que el calze, de llavi inferior *una vegada més llarg que el superior, estams inclusos, filaments glabres, anteres piloses,* estil un poc exert, pelut, estigma disciforme, *càpsula el·lipsoide,* aguda, *a penes més llarga que el tub del calze.*

Geografia.—Prats arenosos i humits: Castelldefels, Sils.=Marges del Besòs, cap a Badalona (Costa), Torroella de Montgrí fins a sobre Naveta; Vallvidrera (Vay.), La Cellera, al Pasteral, r. (Cod.!), Girona (Bub.), Cabanes, Vilarnadal (Sen.). — Maig-Jul.

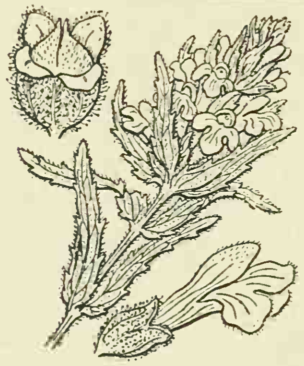

B. Trixago

2,016.—B. Trixago L.—Trixago ápula Stev.—Bellardia Trixago All.

(segons Plini Trixago *és el nom llatí del* Chamaedrys *dels grecs; Fabio Colonna, en el segle* XVII, Ecphrasis, I, p. 199, *l'emprà així per a designar aquesta espècie:* Trixago apula unicaulis. *D'ací pervé l'específic linneà.)*

Anual, amb la tija d'1-5 dm, dreta, robusta, piloso-glandulosa, simple o un poc ramificada, fullosa, amb les *fulles oblongo-lanceolades o lanceolato-linears*, dentato-serrades, amb les dents grosses i separades, piloso-glanduloses, sèssils o amplexicaules; *flors albo-purpúries* o tacades de blanc, groc i púrpura, grans, en raïms tetragonals, curts i densos, ± piloso-viscosos, bràctees inferiors iguals a les flors, les altres més curtes, *calze inflato-acampanat, fes fins a la quarta part*, de *lòbuls ovato-obtusos*, corol·la gran (2 cm), 2-3 *vegades més llarga que el calze, de llavi inferior més llarg que el superior, bigibosa al paladar; estams inclusos, de filaments glabres i anteres peludes*, estil llarg, *pubescent, estigma subclaviforme, i càpsula ovoide globulosa, peluda, quasi igual al calze.*

Geografia.—Prats arenosos, frescals: Castelldefels; de Vidreres a Sils; Terrassa, prop de can Perella, r.=S. Boi del Llobregat, en diverses localitats de la prov. de Lleida i cap a Girona (Costa), prats del Baix Empordà fins a Cabanes (Vay.), Vilarnadal (Sen.).—Maig-Juny.

B. alpina

2,017.—B. alpina L.

(per viure als Alps.)

Perenne, de rizoma serpentejant, i tija d'1-2 dm, dreta o ascendent, simple, piloso-eriçada, amb les *fulles ovades*, crenato-dentades, rugoses, pubescents, subamplexicaules, les inferiors més petites, subpeciolades; flors violades, grans, en raïm curt, després llarg i fluix, amb les bràctees foliàcies, ovades, festonades, violades, 2-3 vegades més llargues que el calze, *aquest acampanat, fes fins a la*

meitat, de lòbuls ovato-lanceolats, obtusos, glandulós, d'un violat quasi negre, la *corol·la gran* (2 cm), *de tub estret* i llavi superior obtús, enter, l'inferior *més curt,* de lòbuls petits, arrodonits; estams poc o gens exerts, amb les *anteres piloso-llanoses,* l'estil exert, pubescent, i l'estigma subclaviforme; *càpsula ovoide-cònica, peluda, quasi de doble llargada que el calze.*

Geografia.—Prats i torrents de les altes muntanyes: Núria, cap a Coma d'Eina.=Comabella (Vay.), Noufonts (Sen.!), Vall d'Eina (Bub.), Bassivé (Puj. J.), Port de Benasc (Zett.), Maladetta (Costa), Pomero, Artiga de Viella, Gausac, Aubert, Marimanya (Llen.!), Bonaigua (Timb.), Beret, Tredós (C. et S.). — Jul.-Ag.

N. B. No ens consta que fins avui hagi estat trobada dins Catalunya la *B. spicata* Ram., del Pireneu central.

Gènere 544. —RHINANTHUS L.—ALECTOROLOPHUS ALL.

(Del grec ῥίν, morro, i ἄνθος, flor, al·ludint a la forma de la corol·la, prolongada en bec o morro.)

Flors grogues en espigues terminals ornades de bràctees foliàcies, calze inflato-ventrut, comprimit, quadridentat, acrescent, el fructífer subvesiculós, corol·la bilabiada, amb el llavi superior en casc, bidentat a l'àpex, l'inferior trilobulat, més curt, estams didínams, anteres biloculars, peludes, mútiques, estil filiforme, estigma globulós, càpsula suborbicular, membranosa, loculicida, comprimida, escotada, apiculada, bilocular, bivalva, llavors reniformes, grans, comprimides, alades. Herbes anuals, de tija quadrangular i fulles oposades que es tornen negres per la dessecació.

Corol·la de 15-25 mm, de tub un poc encorbat, amb el llavi inferior aplicat al superior, gorja tancada, dents del casc violades, llavors ordinàriament rugoses . . . . **R. májor.**
Corol·la de 10-15 mm, de tub recte, amb el llavi inferior, o almenys el lòbul mitjà, separat del superior, gorja oberta, dents del casc d'un groc pàl·lid, llavors ordinàriament llises. . . . . **R. mínor.**

2,018. —R. májor Ehrh. —Alectorolophus grandiflorus Wallr.

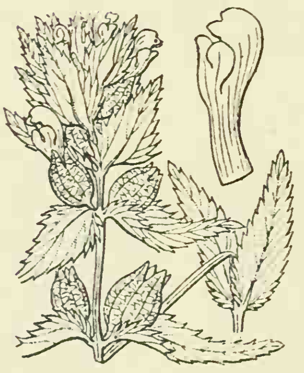
R májor

(per tenir les flors grans, comparat amb el següent.)

Sinonímia. — Fonullades grogues; *cast.*, cresta de gallo.

Tija de 2-6 dm, dreta, glabrescent, estriada de bru, simple o poc ramificada, amb les *fulles ovades o bé oblongo-lanceolades*, crenato-serrades, escabres per sobre, puntejades de blanc per sota, espiga densa, després llarga i fluixa, amb les bràctees d'un blanc groguenc, ovato-triangulars, atenuades en punta, inciso-dentades, de dents inferiors aristades, gradualment decrei-

xents cap a l'àpex; calze glabre, reticulat, amplament ovat, de dents curtes, agudes, esteses; la corol·la de 15-25 mm, acrescent, de *tub un poc corbat*, amb el llavi *inferior aproximat al superior*, dents terminals del casc *sortides, còniques, violades*, estil violat, exert, *càpsula més llarga que ampla*, llavors de *cares rugoses*. Planta molt polimorfa.

Geografia. — Prats i llocs herbosos de la zona superior i part de la mitjana: Urgell, a les vores del Segre; Berga, Ribes, Olot. = Mare de Déu del Mont; La Molina, Les Preses, Mallol, Ciuret, Freixenet, Rocabruna (Vay.), Girona (Bub.), tota la Vall d'Aran (Llen.!), Tredós (Timb.), Salardú, Ruda (C. et S.). — Maig-Ag.

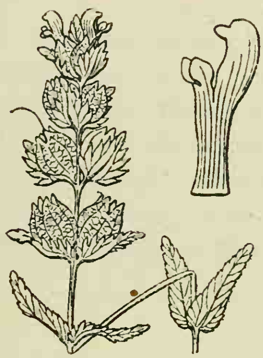

R. mínor

2,019. — R. mínor Ehrh. — Alectorolophus parviflorus Wallr.

(per tenir les flors petites, comparat amb el precedent)

Sinonímia.—Fusellades, fonullades, ascallades; *cast.*, cresta de gallo, gallocresta, matatrigo [1].

Es diferencia de l'espècie anterior per les bràctees rombo-triangulars, de dents inferiors més llargues que les superiors, per les flors més petites (10-15 mm), pel calze de *dents connivents*, pel *tub de la corol·la recte, inclús, pel llavi inferior separat del superior, per la gorja oberta*, amb les dents terminals del casc *molt curtes*, ordinàriament *grogues* o *blanquinoses*, per la càpsula *tan ampla com llarga, amb les llavors alades, de cares llises*.

Geografia. — Prats i pastures humides; baixa més que l'anterior: Vallès, Bages, Vic, La Cerdanya, Montseny, S. Hilari, Montsoliu, Guilleries. = Empordà, Fortià, Olot, de S. Cosme a Batet (Vay.); Vall d'Aran (Isern!), Pontau, Canejan, Les, Bossost, Viella, etc. (Llen.), Tredós (Timb.). — Maig-Juny.

(1) Deixem la grafia d'aquests noms vulgars tal com figura en el manuscrit de Cadevall, que no fa ací altra cosa que copiar a Costa, pel que toca als catalans. «Fonullades» podria ésser esmenat i dir «fonollades», per bé que res fa pensar en el fonoll; «ascallades» ha d'ésser, amb la major probabilitat d'encert, «esquellades», perquè el *Rhinanthus*, un cop sec, als prats muntanyencs, sembla que porti esquelletes a l'extrem de la tija que són els calzes vesiculosos persistents. (F. Q.).

Gènere 545. — PEDICULARIS L.

(Derivat del llatí *pediculus*, el poll, perquè, segons una antiquíssima creença, el bestiar que menja d'aquestes plantes a les pastures es cobreix de polls.)

Flors grogues, rosades o purpúries, en raïms espiciformes terminals, fullosos o bracteolats, calze tubulós o acampanat, inflat, fes en 4-5 divisions desiguals, freqüentment foliàcies, o bilabiat, corol·la també bilabiada, de tub recte i llavi superior en casc, enter, bidentat o allargat en bec, l'inferior trilobat, estams didínams, estil filiforme, estigma globulós, càpsula comprimida, bilocular, bivalva, loculicida, amb les llavors grosses, ovoides trígones. Herbes perennes o biennals, de fulles quasi sempre alternes, pinnati- o bipinnatisectes, que es tornen negres per la dessecació.

1 Casc no bequerut, obtús i sense dents . . . . 2.
Casc bequerut, bec cònic, dentat a la base . . . . 3.

2 Fulles caulinars verticil·lades de tres en tres o de quatre en quatre, flors purpúries, en raïms curts, fullosos a la base, lòbuls del calze obtusos, casc glabre, càpsula lanceolada, una vegada més llarga que el calze **P. verticillata.**
Fulles caulinars alternes, flors groguenques, en raïm gros, fullós des de la base, lòbuls del calze mucronats, casc eriçat, càpsula ovoide, poc més llarga que el calze . . . . **P. foliosa.**

3 Bec del casc curt, truncat, bidentat a la base, flors grogues o rosades. 4.
Bec del casc llarg, prim, sense dents, flors groguenques, rosades o purpúries . . . . 6.

4 Flors groguenques, raïms densos, fullosos a la base, dents del calze curtes, enteres, plantes perennes, de tija simple, rizoma amb fibres napiformes . . . . **P. comosa.**
Flors rosades, raïms fluixos, fullosos, lòbuls del calze inciso-dentats, plantes biennals, de tija ramificada o multicaules, arrel fibrosa. 5.

5 Plantes ramificades, flors freqüentment pedunculades, calze pelut, amb els lòbuls glabres, casc molt arquejat, càpsula poc més llarga que el calze . . . . **P. palustris.**
Plantes multicaules, flors subsèssils, calze glabre, amb els lòbuls pestanyosos, casc poc arquejat, càpsula més curta que el calze **P. silvática.**

6 Flors groguenques, subsèssils, raïms curts, densos, calze fes fins a la meitat, lòbuls foliacis, tija ascendent, amb 2-4 línies de pèls, arrel amb fibres tuberoses al mig . . . . **P. tuberosa.**
Flors rosades o purpúries, calze fes fins al terç, de lòbuls no foliacis . 7.

7 Flors pedicel·lades, tiges primes, de 5-12 cm, ajagudes, ascendents a l'àpex, amb dues línies paral·leles de pèls, fulles caduques **P. rostrata.**
Flors subsèssils, tiges més robustes, de 10-20 cm, solament ajagudes a la base, fulles florals persistents . . . . 8.

8 Raïm curt, de 4-10 flors, dens, tija amb dues línies paral·leles de pèls, tija florífera, bràctees i calze glabres . . . . . . **P. pyrenaica.**
Raïm llarg, de 10-20 flors, fluix a la base, tija peluda, la florífera, les bràctees i el calze llanosos . . . . **P. mixta.**

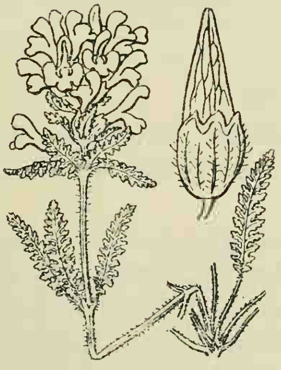
P verticillata

2,020. — P. verticillata L.

(*per les fulles caulinars* verticil·lades.)

Perenne, de rizoma prim, curt, simple o ramificat, i tija de 5-20 cm, dreta, simple, ± pubescent, amb pèls disposats en quatre línies, poc fullosa, de *fulles lanceolades, pinnatisectes*, de segments oblongs o lanceolats, desigualment dentats, les caulinars *verticil·lades* en nombre de 3-4; *flors purpúries, verticil·lades*, en raïm curt, dens, fullós a la base, després allargat, interromput; *calze inflat, eriçat, dentat*, de dents molt curtes, enteres, la corol·la glabra, de casc més llarg que el llavi inferior, ascendent, obtús, *sense bec ni dents, càpsula ovoide cònica, una vegada més llarga que el calze.*

Geografia.—Pastures humides de les altes muntanyes: Maranges (Vay.), Vall del Querol, sobre Porté (Bub.); La Cerdanya, a les valls del nord i del sud, fins al collet de Puigmorens (Gaut.), Port de la Picada (Lap., Zett.) i muntanyes d'Aubert (Llen.). — Jul.-Ag.

P. foliosa

2,021. — P. foliosa L.

(per la inflorescència, guarnida de bràctees foliàcies.)

Perenne, de rizoma llarg, gruixut, ramificat, i tija de 2-4 dm, dreta, angulosa, pubescent, simple, poc fullosa, de fulles grans, *ovato-oblongues,* les basilars llargament peciolades, pinnatisectes, de segments oblongs, *pinnatífids a la base, inciso-dentats a l'àpex; flors groguenques,* grans, en *raïm gros, dens, fullós des de la base, amb les bràctees foliàcies, lanceolato-pinnatífides,* tant o més llargues que les flors, calze *tubuloso-acampanat,* membranós, *molt llanut,* de dents curtes, triangulars, mucronades, la corol·la de tub exert, de *casc eriçat,* quasi recte, obtús, *sense bec ni dents,* càpsula *ovoide mucronada,* comprimida, més llarga que el calze.

Geografia.—Pastures i roques humides de les altes muntanyes: Baga de Segalés i de Nou Comes, entre Fumanya, Peguera i Berga (Costa); Comanegra, Monàs, Vidrà, Ciuret, Platraver (Vay.), al peu del Port de Benasc i de la Picada (Zett.), comuna a Banyeres de Luchon (Bub.), Saferrera, Artiga de Viella, Ruda, Vilamós (Llen.!), Salardú, Tredós (C. et S.) — Juny-Ag

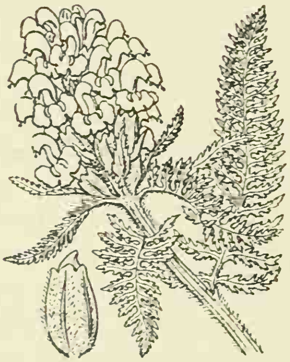
P. comosa

2,022. — P. comosa L.

(del llatí comosus, *cabellut, ací al·ludint a les bràctees foliàcies de la inflorescència.)*

Perenne, de rizoma gruixut, acompanyat de fibres llargues, tuberoses, *napiformes,* amb la tija de 2-4 dm, dreta, robusta, fistulosa, simple, pubescent, fullosa; *fulles lanceolades, bipinnatisectes,* de segments lanceolats, amb lòbuls dentats i les dents terminades en un *mugró callós, blanc,* les inferiors llargament peciolades; *flors groguenques,* en raïm dens i llarg, fullós solament a la base, amb les bràctees inferiors semblants a les fulles, iguals a les flors o més llargues, les altres lanceolades, quasi enteres, a penes tan llargues com el calze, aquest *acampanat, vesiculós* a la maturitat, poc pelut, *dentat,* amb les dents curtes, *ovato-*

triangulars, enteres, la corol·la 3 vegades més llarga que el calze, glabra, de casc falciforme, *bequerut,* el bec curt, truncat, amb dues petites dents; dos estams amb els filaments peluts i la *càpsula ovoide,* aguda, poc més llarga que el calze.

β *asparagoides* Lap.—Flors vermelloses, en raïm fluix.

Geografia.— Pastures i roques de les altes muntanyes: Núria, al Salt del Sastre. = Baga de Segalés i Nou Comes, al Bergadà (Costa, Puj. C.), Vall d'Eina (Bub.), Agudes del Montseny, Sant Amanç, Camprodon, Font Canaleta, La Cerdanya (Vay.), Castanesa (Lap.). -- La β *asparagoides* Lap., a Montseny, roques de Puigsacarbassa, 2 jul. de 1908 *legi* —Juny-Juliol.

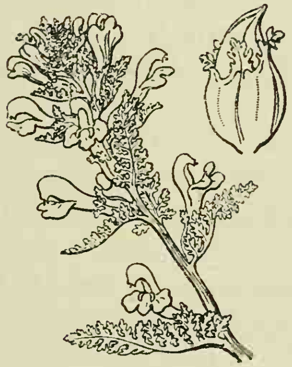

P. palustris

2,023.—P. palustris L.

(perquè sol fer-se en llocs palustres.)

Biennal, d'arrel gruixuda, fibrosa, i tija de 2-6 dm, dreta, glabrescent, fistulosa, *molt ramificada* en la meitat inferior, de branques molt primes, ascendents, i *fulles lanceolades,* pinnatisectes, de segments inciso-dentats; *flors rosades,* grans, breument peciolades, en raïm fullós, a la fi *molt llarg i molt fluix,* bràctees foliàcies, més curtes que les flors, calze oblong, acrescent, a la fi vesiculós, pelut, dividit a l'àpex en dos llavis inciso-dentats, glabres al marge, corol·la glabra de doble llargada que el calze, de casc tan llarg com el llavi inferior, molt arquejat, de bec curt, truncat, bidentat i amb altres dues dents sota la meitat inferior; *càpsula ovoide comprimida, atenuada en punta, un poc més llarga que el calze.*

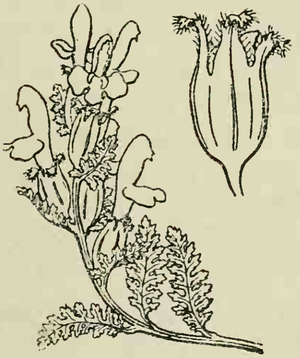

P. silvática

Geografia. — Prats humits i torbosos: Prats de Molló, Torre de Mir, Ceret (Compy. ex Vay.), carena fronterera (Vall de Prats) i alta del Segre (Coll de Puigmorens) (Gaut.), Vall de Baños i del Juela (Timb. ex Bub.). — Maig-Jul.

N. B. No la trobaren a la Vall d'Aran ni Llenas ni Coste i Soulié.

2,024.— P. silvática L.

(perquè creix en llocs emboscats.)

Biennal o perenne, de rizoma fibrós, *multicaule*, amb la tija de 5-25 cm, la central *dreta*, les laterals *prostrato-difuses*, flexuoses, totes glabres, amb les fulles oblongues, pinnatisectes, de segments inciso-dentats, glabres com tota la planta; *flors rosades*, grans, subsèssils, en raïm fullós, a la fi llarg i fluix, calze tubuloso-inflat, *fes en lòbuls desiguals*, *pestanyosos*, el superior més petit, enter, els altres 3-5 dentats, la corol·la glabra, de doble llargada que el calze, de casc més llarg que el llavi inferior subfalciforme, de bec molt curt, bidentat, i sense cap altra dent per dessota; *càpsula obliquament ovoide mucronada, més curta que el calze.*

Geografia.—Boscos humits i pastures ombrejades: Núria (Salv.), Rocabruna, Platraver, Sant Pau, Collfred, Santa Magdalena (Vay.), Freixenet, Camprodon (Isern!), muntanya del Portús (Sen.!), Port de Benasc (Zett.), Tredós (Timb.), Portilló, ribera de Viella, Gausac, Ruda (Llen.!), Pont de Rei, Sant Joan de Toran, Les (C. et S.). — Maig-Ag.

P. tuberosa

2,025. — P. tuberosa L.

(per les fibres radicals inflades, tuberoses.)

Perenne, de rizoma gruixut, amb fortes arrels fasciculades, i tija d'1'5-3 dm, ascendent, robusta, pubescent tot al llarg de dues línies, poc fullosa, amb les fulles bipinnatisectes, les basilars i les inferiors pubescents o peludes, les altres glabrescents, totes de raquis estret i de segments lanceolats, inciso-dentats; flors d'un *blanc groguenc*, grans, subsèssils, en raïm curt, ample, a la fi allargat, interromput a la base, amb les bràctees pubescents, pinnatisectes, de segments curts, oblongs, inciso-dentats; calze acampanat, fes fins a la meitat, pelut, de lòbuls foliacis, *inciso-dentats*, corol·la glabra, de casc terminat en *bec llarg*, *dret*, *prim i truncat*, filaments estaminals barbuts a la base i a l'àpex, *càpsula ovoide mucronada*, pubescent, *més llarga que el calze.*

Geografia.—Pastures de les altes muntanyes: Prats de Molló, a la Torre de Mir, Costabona, Capcir, prop de Real (Lap.), Vall de Juela (Timb. ex Bub.). — Jul.-Ag.

N. B. No la trobaren ni Llenas ni Coste i Soulié.

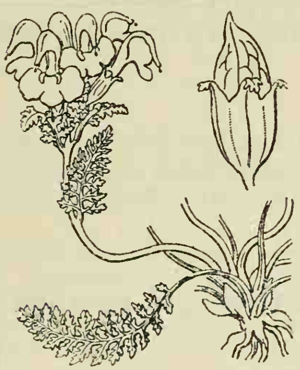

P. rostrata

2,026.—P. rostrata L.—P. rhaetica Kern.—P. caespitosa Sieb.

(del llatí rostratus, *puntut, pel bec molt ostensible de la corol·la;* el *segon nom al·ludeix a l'habitació d'aquesta planta als* Alps rètics; el *darrer fa referència a la manera de créixer, formant* gespa.)

Perenne, de rizoma gruixut, fibrós, multicaule, amb les tiges de 5-12 dm, ajagudes, solament ascendents a l'àpex, primes, *glabres* o pubescents, amb dues línies longitudinals de pèls paral·leles, quasi nues; *fulles pinnatisectes,* de segments ovato-lanceolats, inciso-dentats, glabres o lleugerament pubescents; *flors rosades,* grans, en raïm curt, *capituliforme,* de 2-6 flors, sobre peduncles prims, 2-3 vegades més llargs que el calze, bràctees foliàcies, pinnatífides, *calze tubuloso-acampanat,* glabre o pubescent, *fes fins al terç,* amb els lòbuls enters o inciso-dentats, recorbats a l'àpex, la corol·la glabra, de casc bruscament recorbat, terminat en *bec llarg, prim i truncat, càpsula ovoide acuminada, un poc més llarga que el calze.*

Geografia.—Freqüent a les pastures frescals del Pireneu: Cadí, Coll de Pal, Peguera. = Costabona (Vay.), cim del Monteixo (Fontl), muntanyes de La Cerdanya, Ribes, Surroca, Ports de la Picada, de Benasc, Hospital de Benasc, Maladetta (Costa), Éssera i Bassivé (Puj. J.), Port de la Forqueta (Timb.) i de la Picada (Lap.), Coma de la Gireta (Llen.). — Juny-Ag.

P. pyrenaica

2,027.—P. pyrenaica Gay.

(per viure als Pireneus.)

Perenne, de rizoma gruixut, fibrós, tija d'1-2 dm, ascendent, robusta, *glabra, ornada de dues línies de pèls paral·leles* que neixen del marge decurrent dels pecíols, poc fullosa, amb les *fulles lanceolades, bipinnatisectes, de segments ovats,* inciso-dentats, les basilars llargament peciolades; *flors rosades,* grans (uns 2 cm), subsèssils, en raïm curt, *capituliforme, de* 4-10 *flors,* fluix i interromput a la base, amb les *bràctees pinnatisectes; calze tubuloso-acampanat, fes fins al terç, de lòbuls enters o inciso-dentats, glabèrrims,* corol·la

de casc arquejat, terminat en bec llarg, prim i truncat; filaments estaminals *peluts*, com també el tub de la corol·la en el punt d'inserció d'aquells, *càpsula ovoide acuminada, més llarga que el calze.*

Geografia.—Pastures dels Pireneus: Cabrera (Salv.!), La Molina, Font Canaleta, Maranges, Costabona, Espinavell, Núria, Comabella (Vay.), Setcases, (Bub.), Coll de Finestrelles (Sen.), muntanyes de Gausac, La Picada (Llen.!), Port de Benasc (Zett.), Tredós (Timb.). —Juny-Ag.

P. mixta

2,028.—P. mixta Gren.—P. pyrenaica β lasiocalyx G. et G.

(per mostrar barrejats caràcters de més d'una espècie.)

Es diferencia del tipus pel rizoma uni- o tricaule, amb les *tiges sense línies de pèls*, ± peludes, ajagudes a la base, després *genuflexo-erectes*, robustes, pel *raïm llarg*, fluix a la base, *multiflor* (12-30 flors), amb l'eix floral, *bràctees i calze llanuts*, aquest de *lòbuls foliacis* i dentats, pels filaments estaminals i tub de la corol·la *fluixament peluts.*

Geografia.—Pastures elevades dels Pireneus: Pireneu oriental (Rouy), Montlluís, Castanesa, Port de Benasc (G. et G.), Ribera de Marimanya (Llen !), massís de Ruda (C. et S.).— Juny-Ag.

Gènere 546. — MELAMPYRUM L.

(Del grec μέλας, negre, i πυρὸς, blat, que és com si diguéssim blat negre. Els antics, veient les sements del *Melampyrum arvense*, que es fa en els sembrats, semblants a la grana del blat, però de color negre, creien en una mutació del *Triticum* per corrupció del fruit.)

Flors grogues o vermelles, en raïms o espigues fullosos o bracteolats, calze tubulós o acampanat, quadrífid, corol·la bilabiada, de tub cilindraci encorbat, llavi superior en casc comprimit, escotat, de marges revoluts, l'inferior trilobulat, bigibós a la base, estams didínams, anteres biloculars, mucronades, estil filiforme, estigma enter, càpsula ovoide acuminada, comprimida, bilocular, loculicida, de cel·les mono- o dispermes. Herbes anuals, paràsites, de fulles oposades, que es tornen negres per la dessecació.

1 { Fulles sèssils, flors albo groguenques, amb el paladar groc, en espigues quadrangulars, curtes i compactes, bràctees virido-vermelloses, reflexes, cordiformes, amb el marge pectinato pestanyós, de pestanyes erectes a la base, lòbuls del calze més curts que el tub **M. cristátum.**
Fulles breument peciolades, flors grogues, purpúries o lilàcies, per parells, en raïms unilaterals fluixos, interromputs . . . . 2.

2 { Fulles ovato-lanceolades, bràctees violàcies, peciolades, cordiformes i laciniades a la base, flors grogues amb el casc i paladar ataronjats, calze pelut, de lòbuls més llargs que el tub . . **M. nemorósum.**
Fulles lanceolades o lanceolato-linears, bràctees verdoses, sèssils, lanceolades, enteres o amb algunes lacínies a la base, calze glabre . . 3.

3 { Flors horitzontals, bràctees superiors amb llargues lacínies a la base, corol·la groguenca o liliàcia, gran, lòbuls del calze poc més llargs que el tub i 3 vegades més curts que el de la corol·la **M. pratense.**
Flors dretes, bràctees enteres, corol·la groga, petita, lòbuls del calze més llargs que el tub, iguals o més llargs que el de la corol·la **M. silváticum.**

M. cristátum

2,029. — M. cristátum L.

(per la base de les bràctees dentada en forma de cresta *de gall.)*

Tija de 2-3 dm, dreta, pubescent, sobretot a la part superior, ramificada, de branques esteses, un poc fullosa, amb les fulles lanceolato-linears, llargament atenuades a l'àpex, *sèssils*, aspres, finament pestanyoses, les superiors *laciniato-pectinades* a la base; *flors d'un blanc groguenc*, tacades de púrpura, amb el paladar groc, en *espigues quadrangulars, curtes i compactes*, de bràctees d'un verd vermellós, *imbricades, cordato-acuminades, plegades, recorbades, de marge cristato-pectinat;* calze de tub glabre, amb *una línia de pèls a cada costat i els lòbuls lanceolats, més curts que el tub, corol·la poc oberta*, anteres peludes, *càpsula discoïdal*, suborbicular, a penes exerta, de llavors grans, oblongues.

Geografia. — Boscos i pastures seques de les muntanyes: Vall de Ribes, enfront del Balneari Montagut.=Montgrony (Sen.!), S. Llorenç dels Cerdans (Compy. ex Vay.), Vallfogona de Riucorb (M. Garriga, ex Font *in litt.*). — Juny-Ag.

N. B. En la primera de les susdites localitats l'hem observat des de 1900 fins a 1913, però temem que hagi desaparegut en remoure el terreny per estendre-hi la via ferrada de Puigcerdà.

M. nemorósum

2,030. — M. nemorósum L.

(perquè viu als boscos.)

Tija de 3-6 dm, dreta, prima, pubescent, ramificada, de branques llargues i esteses, amb les *fulles ovato-lanceolades*, freqüentment acuminades, *peciolades*, primes, venoso-reticulades, enteres o amb algunes dents llargues a la base, aspres o pubescents per sota; flors grogues, amb el casc i el paladar ataronjats, axillars, oposades, pedicel·lades, en *raïms fluixos, unilaterals, fullosos, de bràctees violàcies*, peciolades, *ovato-lanceolades, acuminades, cordiformes, inciso-laciniades a la base; calze pelut, de lòbuls alenats, més llargs que el tub*, un poc més curts que el tub de la corol·la, aquesta *molt poc oberta*, anteres i filaments pubescents, càpsula ovoide, comprimida, mono- o disperma.

Geografia.—Boscos de les muntanyes: S. Hilari Sacalm, al peu de la Font del Cirerer.= Castanyedes de les Guilleries, a S. Hilari, Stes. Creus, Montsoliu, Osor (Vay.), Border de Stes. Creus (Cod.!). — Juny-Ag.

M. pratense

2,031. — M. pratense L.

(per fer-se als prats.)

Sinonímia.—Xucladors; *cast.*, trigo de vacas.

Tija de 2-5 dm, dreta, quadrangular, glabrescent, ramificada, de branques primes, llargues, pàtulo-ascendents, amb les *fulles lanceolades o lanceolato-linears*, acuminades, aspres al marge; *flors groguenques o lilàcies*, grans, oposades, horitzontals, pedicel·lades, en *raïms fluixos, unilaterals, fullosos*, amb les *bràctees verdes*, subsèssils, *ovato-lanceolades, acuminades*, les superiors amb llargues lacínies a la base; *calze glabre, acampanat, de lòbuls alenats, més llargs que el tub, tres vegades més curts que el de la corol·la*, aquesta quasi tancada, anteres pestanyoses, càpsula de contorn lanceolat, comprimida, arrodonida a la base, a la fi reflexa, *més llarga que el calze*, tetrasperma.

Geografia.—Boscos de les muntanyes: S. Hilari, abundant a les avellanedes immediates a la Font vella.=Boscos immediats a Berga, Cabrera, Senallars (Salv.!), S. Joan i S. Cristòfol les Fonts, Batet, Olot (Vay.), Stes. Creus d'Horta (Cod.!), Vall d'Aran, sobretot del Portilló a les Bordes (Costa), Luchon (Zett.), i a tota la Vall (Llen.), Les (C. et S.).— Juny-Ag.

M. silváticum

2,032. — M. silváticum L.

(perquè ama els boscos selvàtics.)

Tija de 2-3 dm, dreta, prima, pubescent, poc ramificada, de branques esteses, amb les *fulles lanceolato-linears*, acuminades, peciolades, glabrescents; *flors grogues*, petites, oposades, pedicel·lades, en *raïms relativament llargs, molt fluixos, unilaterals, fullosos, de bràctees verdes*, subsèssils, lanceolades, enteres o curtament dentades a la base; *calze glabre, de lòbuls alenats, estesos, més llargs que el tub, iguals o més llargs que el de la corol·la, aquesta molt oberta, càpsula ovoide-comprímida*, acuminada, a la fi reflexa, disperma.

Geografia. — Boscos i pastures de les altes muntanyes: La Cerdanya, als boscos de La Molina.=Boscos i llocs ombrejats dels Pireneus, a La Barragana, prop de la frontera (Vay.), bosc de Queralps, sobre Setcases (Bolós), Núria, al bosc de la Mare de Deu; castanyedes de de S. Hilari, les Guilleries (Vay.), Tredós (Timb.), Les (C. et S.). — Juny-Jul.

Gènere 547. — TOZZIA L.

(Gènere dedicat a *Bruno Tozzi*, monjo de Vallombrosa a Itàlia, autor de *Specimina iconum pro Catalogo plantarum Toscaniae*, de 1703.)

Flors d'un groc daurat, amb la gorja tacada de púrpura, axil·lars, solitàries, sostingudes per pedicels capil·lars, en raïms oposats i formant una ampla panícula, calze acampanat, 4-5 dentat, de dents curtes, ovades, desiguals, glabre, corol·la subciatiforme, subbilabiada, amb el llavi superior bilobulat, l'inferior trilobulat, de tub molt més llarg que el calze, estams didínams, anteres biloculars, mucronades, càpsula glodulosa subdrupàcia, monosperma, amb les llavors ornades d'una carúncula. Herbes perennes, de rizoma escamós, carnós, blanc, fràgil, i tija d'1-3 dm, dreta, pubescent als angles, ramificada quasi des de la base, de branques ascendents i fulles blanes, ovades, semiamplexicaules, oposades, obtuses, amb algunes dents grosess a la base, glabres.

T. alpina

2,033. — T. alpina L.

(per viure als Alps.)

Geografia. — Llocs humits i ombrejats de les altes muntanyes: Vall d'Aran, llocs herbosos d'Artiga de Viella (Llen.!), a la vora dels reguerols del peu del Port de Benasc, r. (Zett.), Montgarri (Timb., Bub.). — Juliol.

Família 85. — OROBANCÀCIES Juss.

(Del gènere *Orobanche.*)

Plantes de flors hermafrodites, irregulars, de color vari, en espiga, raïm o corimbe terminal, bracteolat, calze tubulós, acampanat o de 2 sèpals bífids, corol·la bilabiada, marcescent, estams didínams, anteres persistents, biloculars, dehiscents longitudinalment, estigma enter o bilobat, càpsula unilocular, bivalva. Plantes carnoses, paràsites sobre les arrels d'altres plantes, sense clorofil·la ni fulles veritables.

1 { Flors en corimbe o en raïm unilateral, calze acampanat, sense bràctees, llavi superior de la corol·la enter, l'inferior trilobulat, rizoma cobert d'escames carnoses, cordiformes . . . . **Lathraea.**
Flors en espiga, calze tubulós o acampanat, dividit en dos sèpals bífids o en quatre lòbuls o en dues lacínies, llavi superior de la corol·la enter o escotat, l'inferior trilobulat, sense rizoma carnós . . . . . 2.

2 { Calze dividit en dos sèpals bífids, rarament enter, acompanyat d'una bràctea, estil persistent, càpsula dehiscent pel centre, amb les valves persistents, soldades a la base i a l'àpex. . . . . . . **Orobanche.**
Calze dividit en quatre lòbuls o en dues llargues lacínies, acompanyat o no de bràctees . . . . 3.

3 { Calze dividit en quatre lòbuls, acompanyat de tres bràctees, estil caduc, càpsula dehiscent a l'àpex. . . . . **Phelipaea.**
Calze truncat per davant i per darrera, prolongat pels costats en una llarga lacínia, sense bràctees, estil persistent, càpsula dehiscent pel centre . . . . **Ceratocalyx.**

Gènere 548. — PHELIPAEA C. A. MEYER—KÓPSIA DUMORT

(Gènere dedicat a *Phelipeaux de Pontchartrain*, ministre de la cort de Lluís XIV.)

Flors blaves o violàcies, en espiga terminal, calze tubuloso-acampanat, fes en 4-5 lòbuls acuminats o alenats, acompanyat d'una bràctea principal i de dues de laterals més petites, llavi superior de la corol·la bífid, l'inferior trífid, estil caduc, estigma bilobulat, càpsula dehiscent a l'àpex. Plantes anuals o perennes, de tija simple o ramificada, escamosa.

1 Tija ramificada, flors petites (10-15 mm) . . . . 2.
Tija simple, rarament un poc ramificada, flors mitjanes (més de 15 mm) . . . . 3.

2 Espiga llarga, fluixa, lòbuls del calze ovato-lanceolats, més curts que el tub, corol·la groguenca, estil glandulós, estigma blanquinós **Ph. ramosa.**
Espiga curta, densa, lòbuls del calze lanceolato-alenats, tan llargs com el tub, corol·la violàcia, estil glabre o subglandulós, estigma groguenc **Ph. Mutelii.**

3 Plantes de 4-15 cm, tija bulbosa a la base, escames petites (1 cm), espiga curta, estil glabre. . . . .
Plantes de més de 15 cm, tija poc engruixida a la base, escames doblement llargues, estil glandulós. . . . . 4.

4 Anteres glabres, lòbuls del calze més curts que el tub, corol·la d'un blau de cer, amb venes més fosques i lòbuls aguts, estigma blanc **Ph. caerulea.**
Anteres peludes, lòbuls del calze tan llargs com el tub, corol·la d'un blau violat, amb els lòbuls obtusos i pestanyosos, estigma groc o ataronjat **Ph. arenária.**

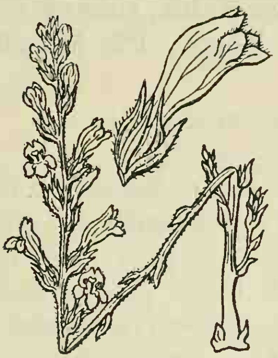

Ph. ramosa

2,034. — Ph. ramosa C. A. Mey.

(per ésser planta de tija ramificada.)

Tija d'1-2 dm, dreta, prima, *ramificada* generalment des de la base, groguenca, piloso-glandulosa, amb escames poc nombroses, petites (1 cm de long.); flors *petites*, groguenques, freqüentment pintades de violat pàl·lid en llur meitat superior, un poc encorbades, en espiga multiflora, fluixa, a la fi llarga, amb les bràctees ovato-lanceolades, pubescent glanduloses, pròximament iguals al calze, aquest *pelut, de lòbuls ovato-lanceolats, acuminats, subtrinerves, més curts que el tub,* i quasi tan llargs com la part contreta del tub de la corol·la, que és de 10-15 mm, piloso-glandulosa per fora, un poc pubescent per dins, *subestrangulada* i encorbada sobre l'ovari, amb els lòbuls dels llavis ovato-arrodonits, pestanyosos, el superior bilobulat, l'inferior trilobulat, estams inserits sota l'estrangulació, *filaments pubescents, anteres glabres, estil glandulós, estigma blanquinós.*

Geografia.—Sobre el cànem: Granollers i part baixa del Vallès.=Girona, La Garrotxa, Olot (Vay.), Plana de Vic (Masf.), Vall d'Aran, a Les (C. et S.). —Jul.-Set.

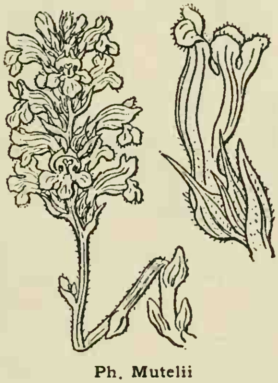

Ph. Mutelii

2,035. — Ph. Mutelii Reut., subesp. de l'anterior apud Rouy.

(dedicada a Auguste Mutel, *botànic francès del segle* XIX, *autor de la* Flore du Dauphiné.)

Hom la distingeix de la precedent per *l'espiga més curta i més densa,* per les *bràctees més curtes* que el calze, que té els lòbuls *lanceolato-alenats,* tant o *més llargs que el tub* i que la part estrangulada de la corol·la, aquesta un poc *més gran* (15-22 mm), d'un *violat clar, ascendent, quasi recta a l'extremitat, filaments glabres* o molt poc pubescents, anteres glabres o subllanoses, estil glabre o subglandulós, *estigma groguenc* o blanquinós.

Geografia. — Sobre les lleguminoses, compostes i labiades, als camps del Vallès i falda de S. Llorenç del Munt, sobre *Vicia sativa* i altres lleguminoses, abundant. = Litoral, Pla del Llobregat (Costa); litoral de Girona i Sagaró (Vay.); Olot (Tex. ex Willk.).—Maig-Juny.

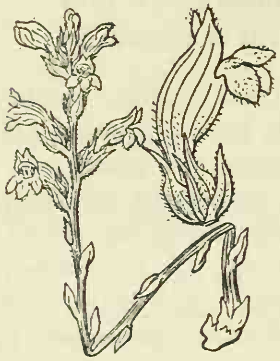

Ph. nana

2,036. — Ph. nana Rchb., subesp. de la Ph. ramosa apud Rouy — Ph. Mutelii β nana Reut.

(nana, *per la seva escassa alçada.)*

Planta de 4-15 cm, de *tija bulbosa* a la base, dreta, prima, simple o poc ramificada, pubescent glandulosa com tota la planta, amb escames petites (1 cm de llarg), poc nombroses, *flors d'un blau violat*, petites (12-16 mm), en *espiga curta i pauciflora*, bràctees més curtes que el calze, aquest glabrescent, de lòbuls quasi sense nervis, *lanceolato-alenats, aristats, iguals al tub, corol·la subglandulosa, estrangulada* sobre l'ovari, *arquejada*, de lòbuls *el·líptics, subaguts, breument pestanyosos, anteres glabres*, estil un poc glandulós, *estigma blanquinós.*

β *robusta* Cad.-Tija robusta, escames triangulars, amples, abundants a la base.

Geografia. — Sobre diverses plantes, als boscos pròxims a Terrassa i falda de S. Llorenç del Munt, fins prop del cim, el tipus i la varietat. — Maig.

Gènere 549. — CERATOCALYX Coss.

(Del grec κέρας, la banya, i κάλυξ, el calze, pel calze gamosèpal amb dues lacínies llargues i agudes com un parell de banyes.)

Flors albo-vermelloses, amb la gorja purpúria, en espiga llarga, densa, acompanyada de bràctees ovato-lanceolades, més llargues que el calze, els lòbuls del qual són també ovato-lanceolats, corol·la glabra, filaments estaminals pubèruls, anteres glabres, estil glandulós a l'àpex, persistent, estigma orbicular, petit. Tija d'1-3 dm, robusta, dreta, ascendent, simple, angulosa, un poc engruixida a la base, glabrescent, purpúreo-vermellosa, amb abundants escames imbricades a la base, fluixes i obertes a la part superior, amplament ovades.

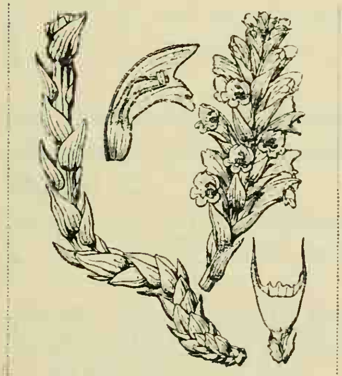

C. macrolepis

2,037. — C. macrolepis Coss.

(del grec μακρός, gran, i λεπίς, escama, per les escames de la tija relativament grans.)

Sinonímia. — Frare del romaní.

Geografia. — Comuna sobre les arrels del *Rosmarinus officinalis* i altres arbustos al litoral, Vallès i Bages. — Maig-Juny.

Gènere 550. — OROBANCHE L.

(Els autors més antics ja parlen de l'*Orobanche*, mot derivat del grec ὄροβος, la llegum, i ἄγχω, jo ofego, com si diguéssim *escanyallegum*, perquè les *Orobanche* són plantes paràsites de diverses lleguminoses a les quals no deixen prosperar.)

Flors generalment blanquinoses, groguenques o vermelloses, en espiga terminal, acompanyades d'una bràctea, calze de dos sèpals bífids, rarament enters, corol·la pubescent glandulosa o glabra, de llavi superior enter o escotat, l'inferior trilobat, estil persistent, estigma bilobulat, càpsula dehiscent pel centre. Herbes anuals o perennes, de tija ± engruixida a la base i escamosa.

1 { Estams inserits sota de la quarta part inferior del tub de la corol·la. 2.
Estams inserits sobre de la quarta part inferior del tub de la corol·la. 9.

2 { Estigma groc o ataronjat . . . . 3.
Estigma vermell o violaci . . . . 6.

3 { Corol·la atro-purpúria, escames lanceolato-linears, imbricades a la base de la tija, bràctees terminals formant plomall, tija fistulosa, purpurescent, molt engruixida a la base. . . . . **O. foétida.**
Corol·la d'un vermell clar o d'un groc vermellós, escames ovato-lanceolades . . . . 4.

4 { Corol·la tan colorada per dins com per fora, d'un vermell clar, acampanada, glandulosa, de lòbuls glabres i filaments estaminals glabres a la base . . . . **O. Rápum.**
Corol·la més colorada i lluent per dins que per fora, de lòbuls denticulats, pestanyosos, filaments estaminals pilosos a la base, tija engruixida a la base . . . . 5.

5 { Corol·la d'un groc vermellós, piloso-glandulosa per fora, vermella de sang, glabra i lluent per dins, de lòbuls quasi iguals, base dels filaments estaminals molt peluda. . . . . **O. cruenta.**
Corol·la groga i glandulosa per fora, purpúria i lluent per dins, lòbul mitjà del llavi inferior quasi el doble més gran que els laterals, base dels filaments estaminals poc peluda . . . . . . **O. variegata.**

6 Corol·la d'un vermell de sang a la gorja, tubulosa, estreta, filaments estaminals glabrescents, espiga densa, amb plomall . **O. crinita.**
Corol·la mai d'un vermell de sang a la gorja, dilatada des de la inserció dels estams, que tenen la base dels filaments peluda, espiga fluixa o, cap a l'àpex, densa . . . . 7.

7 Corol·la blanca amb estries violades, glabrescent, glandulosa, de lòbuls glabres, tija robusta multiflora . . . . **O. speciosa.**
Corol·la d'un vermell de rajola, pubescent glandulosa, regularment arquejada des de la base, amb el llavi superior bilobulat, filaments estaminals i estil poc peluts, espiga llarga, densa, tija robusta, molt engruixida a la base . . . . **O. reticulata.**
Corol·la groguenca o d'un vermell pàl·lid, piloso-glandulosa, amb els lòbuls pestanyosos, tija feble, pauciflora . . . . 8.

8 Sèpals bífids, tan llargs com la meitat del tub de la corol·la, lòbuls inferiors d'aquesta quasi iguals, filaments estaminals molt peluts fins a la meitat, espiga multiflora . . . . **O. Gálii.**
Sèpals enters, tan llargs com el tub de la corol·la, que té el lòbul mitjà del llavi inferior més gran que els laterals, filaments poc peluts a la base, espiga pauciflora . . . . **O. Epithymum.**

9 Estigma groc o ataronjat . . . . 10.
Estigma vermell o violaci . . . . 12.

10 Sèpals uninerves, quasi tan llargs com el tub de la corol·la, aquesta albo-violàcia, glabra, de 10-20 mm, filaments estaminals i estil glabrescents, tija feble . . . . **O. Hederae.**
Sèpals multinerves, tan llargs com la meitat del tub de la corol·la, aquesta rubro-groguenca, piloso-glandulosa, de 20-30 mm, filaments i estil molt peluts, tija robusta. . . . . 11.

11 Corol·la d'un vermell fosc, quasi recta, amb el llavi superior bilobat, filaments estaminals únicament peluts a la base, escames de 2-3 cm **O. rûbens.**
Corol·la groga o d'un vermell clar, insensiblement arquejada, llavi superior enter o escotat, filaments estaminals peluts en tota llur longitud, escames d'1-2 cm . . . . **O. májor.**

12 Corol·la vermellosa o d'un violaci fosc . . . . 13.
Corol·la albo-violàcia o groguenca. . . . . 15.

13 Corol·la pubèrula o glandulosa, amb el llavi superior subbilobulat, lòbuls inferiors quasi iguals, estigma d'un vermell bru, espiga llarga, densa, tija robusta . . . . **O. Santolinae.**
Corol·la pilosa, amb el llavi superior enter o escotat, espiga fluixa a la base, tija feble . . . . **14.**

14 Espiga curta, bràctees i sèpals més curts que les flors, corol·la de 20-30 mm, glabrescent, de lòbuls pestanyosos, els inferiors iguals, filaments peluts a la base, estigma d'un violaci negrós . . . . **O. Téucrii.**
Espiga llarga, bràctees i sèpals tan llargs com les flors, corol·la de 10-20 mm, piloso-llanosa, lòbuls glabres, el mitjà inferior més gran que els laterals, filaments estaminals peluts fins més amunt de llur meitat, estigma blavenc . . . . **O. pubéscens.**

15 Filaments estaminals densament peluts fins a la meitat, sèpals bífids, corol·la tubuloso-acampanada, recta, blanca o groguenca, amb estries violades, estigma rubro-purpuri . . . . . **O. Pícridis.**
Filaments pubèruls o glabrescents a la base, sèpals enters, corol·la encorbada . . . . **16.**

16 Bràctees més llargues que les flors, espiga densa i amb plomall, corol·la glabrescent, bruscament encorbada, amb el lòbul mitjà inferior bi o trífid, major que els laterals . . . . **O. Eryngii.**
Bràctees quasi iguals a les flors, espiga fluixa, obtusa o amb plomall al capdamunt, corol·la glandulosa o glabrescent, regularment encorbada, amb els lòbuls inferiors quasi iguals . . . . . . **O. mínor.**

O. foétida

2,038. — O. foétida Desf.

(per l'olor desagradable que fa.)

Sinonímia. — Frare, com a altres espècies d'aquest gènere.

Tija d'1-5 dm, dreta, robusta, sulcato-angulosa, pubescent glandulosa, purpurescent, engruixida a la base, fistulosa, amb escames imbricades inferiorment, molt distanciades a la part superior, *lanceolato-acuminades,* tomentoses com les bràctees; *espiga cilíndrica,* multiflora, densa, terminada per *bràctees més llargues que les flors, que formen plomall,* calze piloso-glandulós, de sèpals bífids, multinerves, amb els lòbuls ovato-acuminats, que ultrapassen la meitat

de la corol·la, aquesta d'un *negre purpuri* a la part superior, més clara per sota, *tubuloso-acampanada*, papiràcia, filaments estaminals glabres, *subpilosos a la base*, estil glandulós, *estigma groc*, bilobat, capbaix.

Geografia — Abundant, sobre la *Ononis ramosissima* Desf., al litoral de Castelldefels i de Prat de Llobregat, fins a la Farola. — Maig.

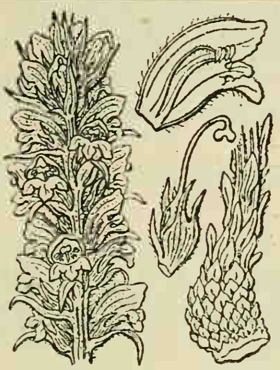

O. Rápum

2,039. — O. Rápum Thuill.

(de rapum, *el rave, per la tija engruixida a la base com l'arrel d'un rave.)*

Tija dreta, de 2-6 dm, robusta, sulcato-angulosa, pubescent glandulosa, vermellenca, engruixida *bulbiforme* a la base, amb *escames nombroses, imbricades i ovades inferiorment, ovato-lanceolades* en la part superior de la tija; flors de 2-5 cm, dretes, en espiga cilíndrica llarga, densa, a vegades *terminada en plomall*, interrompuda a la base, amb les bràctees ovato-lanceolades, semblants a les escames superiors, *sépals enters* o *desigualment bífids*, ovato-acuminats, uni- o trinerves, més curts que el tub de la corol·la, aquesta d'un *rosa clar* o *groguenc, piloso-glandulosa, arquejada*, amb el *llavi superior escotat* i l'inferior trilobat, el lòbul mitjà un poc *més gran* que els laterals, *no pestanyosos*, filaments estaminals inserits a la base de la corol·la, *glabres* en els dos terços inferiors, *piloso-glandulosos* a l'àpex com també l'estil, estigma *groc de llimona.*

Var. *bracteosa* Reut. — *O. Benthami* Timb. — Bràctees clarament més llargues que les flors, formant *plomall* al capdamunt de l'espiga.

O. cruenta

Geografia. — Boscos de Montalegre, sobre el *Sarothamnus catalaunicus;* no escassa a S. Hilari, Montsoliu, prop de la Mare de Déu del Coll, sobre el *Sarothamnus vulgaris*, el tipus i la var. *bracteosa*, aquesta poc comuna. = Núria, sobre el *S. purgans;* S. Pau i Sacot, prop d'Olot, sobre *Genista cinerea;* Montsoliu i Guilleries, sobre altres lleguminoses (Vay.). — Maig-Juny.

2,040. — O. cruenta Bert.; O. gracilis Smith

(del llatí cruentus, *sangonós, al·ludint al color vermell de l'interior de la corol·la.)*

Tija d'1-4 dm, dreta, vermellosa o groguenca,

pubescent glandulosa, sobretot a la part superior, *escames nombroses*, d'1-2 cm; flors d'1'5-2 cm, erectes divergents, en espiga fluixa almenys a la base, amb les bràctees *lanceolato-acuminades* com les escames superiors, ordinàriament iguals a les flors, piloso-glanduloses com el calze, de *sèpals ovats, bífids*, i lòbuls desiguals, acuminats, divergents, multinerves, *quasi iguals a la corol·la*, aquesta *acampanada*, regularment arquejada, d'un color *groc vermellós, piloso-glandulosa* per fora, d'un *vermell de sang, glabra i lluent* per dins, amb els *lòbuls denticulato-pestanyosos*, els inferiors *un poc desiguals*, el llavi superior enter o escotat, estams inserits a la base de la corol·la, de *filaments peluts a la base*, pubescent glandulosos a l'àpex com l'estil, *estigma groc de llimona*, circuït d'una línia purpúria.

β *citrina* Coss. et Germ. — Planta d'un groc de llimona en totes les seves parts.

Geografia.—Comuna als boscos del Vallès, Montserrat i Bages, el tipus i la var., sobre *Lotus hirsutus, Dorycnium suffruticosum* i altres lleguminoses. = Muntanyes d'Olot, Sagaró, muntanya del Far, Guilleries, pujant fins a Núria (Vay.); Salardú, Pla de Beret (C. et S.). La β *citrina* a Ciuret, Olot (Vay.). — Maig-Juny.

O. variegata

2,041. — O. variegata Wallr.

(del llatí variegatus, *variat, pel color groc exteriorment i purpuri interiorment de la corol·la.)*

Tija de 3-6 dm, forta, groguenca o vermellosa, piloso-glandulosa, engruixida a la base, amb *escames ovato-oblongues*, les superiors *lanceolades*, glabrescents, de 2-3 cm; flors d'1'5-2'5 cm, a la fi molt obertes, en espiga cilíndrica, densa, multiflora, freqüentment terminada en un plomall de bràctees, aquestes ovato-lanceolades, acuminades, iguals a les flors o més llargues, pubescents i glanduloses com el calze, *sèpals ovats, bífids*, de lòbuls lanceolato-acuminats, desiguals, *més curts que la corol·la* o iguals que ella, que és acampanada, *groga i glandulosa* per fora, normalment *purpúria i lluent* per dins, quasi recta, de lòbuls denticulato-pestanyosos, molt desiguals, el mitjà del llavi inferior reflex i quasi el *doble major que els laterals*, estams inserits a la base de la corol·la, amb els *filaments glabrescents* a la base, *estigma groc*, a la fi rosat.

Geografia.—Sobre els *Sarothamnus scoparius* i *S. purgans*, i *Spartium junceum:* Cantallops, Requesens; Olot, sota la Font de les Tries; muntanyes de Núria (Vay.); Port-Vendres (Gaut.), Vall d'Eina (Loret ex Gaut.). — Maig-Juny.

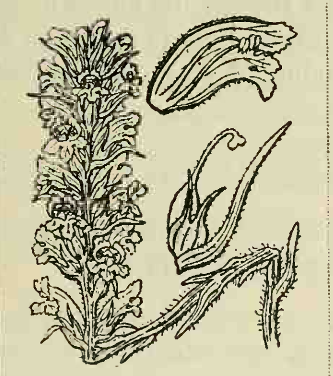

O. crinita

2,042.—O. crinita Viv.—O. sanguínea Presl

(del llatí crinis, *el cabell, per les bràctees estretes i allargades, les de l'extrem de l'espiga acostades i formant una mena de tupè.)*

Tija d'1-4 dm, prima, groguenca o purpúria, piloso-glandulosa, engruixida a la base, amb *escames lanceolades*, de 2-3 cm, i flors petites (10-15 mm), esteses, després recorbades, en *espiga cilíndrica, llarga* (10-15 cm), *estreta,* multiflora, densa i més o menys clarament *terminada en plomall,* les bràctees lanceolades, acuminades, iguals a la flor o més llargues, pubescents glanduloses com el calze, de *sèpals ovats, soldats a la base, profundament bífids, de lòbuls desiguals, acuminato-alenats, més curts que el tub de la corol·la,* aquesta *tubulosa,* molt arquejada, *groga* a la base i d'un *vermell de sang* a la gorja, *glabra* o amb alguns *pèls glandulosos,* de lòbuls quasi iguals, estams inserits prop de la base, de filaments *glabrescents* inferiorment, estil subglandulós, *estigma purpuri.*

Geografia. — Sobre el *Lotus cytisoides,* a Montcada, r. = Sant Sebastià de Palafrugell, Girona, Espolla, Sagaró, Tragurà, Sa Cot (Vay.), Tortellà, Bassegoda (Cuffí ex Vay.). — Maig-Juny.

O. speciosa

2,043.—O. speciosa DC.

(del llatí speciosus, *especiós, per ésser planta vistosa.)*

Sinonímia. — Frare, mal espàrrec; *cast.,* hierba tora, espárrago de lobo, verga de perro, matalegumbre.

Tija de 2-6 dm, robusta, groguenca o blavenca, piloso-glandulosa, poc engruixida a la base, *escames lanceolades,* les inferiors compactes, les superiors fluixes, de 2-3 cm; flors grans (2-3 cm), dretes i ± esteses, en espiga cilíndrica, multiflora, llarga, un poc fluixa, bràctees ovato-lanceolades, quasi iguals al tub de la corol·la, piloso-glanduloses com el calze, sèpals separats des de la base, *bífids,* ovato-lanceolats, de lòbuls acuminato-alenats, quasi iguals, *tan llargs com el tub de la corol·la,* aquesta

acampanada, a penes arquejada, *blanca amb estries violades*, de lòbuls denticulats i pestanyosos, el mitjà inferior *més gran*, estams inserits a la base de la corol·la, de *filaments molt peluts* a la base, glandulosos a la part superior com l'estil, estigma d'un *violat clar*.

Geografia. — Sobre les faveres i els pèsols, des de la costa fins al Pireneu. — Maig-Juny.

O. reticulata

2,044. — O. reticulata Wallr.—O. Scabiosa Koch — O. platystigma Rchb.

(del llatí reticulatus, *reticulat, per les línies violàcies de la corol·la reunides més o menys clarament en forma de xarxa.)*

Tija de 2-6 dm, robusta, sulcato-angulosa, d'un vermell fosc, piloso-glandulosa, engruixida a la base, amb *escames lanceolades*, de 15-22 mm; flors d'1'5-2 cm, dretes, ± esteses, en *espiga cilíndrica, multiflora, llarga, densa, un poc aplomallada*, bràctees ovato-lanceolades, acuminades, iguals a les flors o més llargues, pubescents glanduloses com el calze, sèpals acostats a la base i separats després, *ovato-lanceolats, enters*, rarament *bidentats*, trinerves, iguals al tub de la corol·la, aquesta *tubuloso-acampanada*, regularment arquejada des de la base, d'un *vermell de rajola*, pubescent glandulosa, amb el *llavi superior bilobulat, l'inferior trilobulat*, de lòbuls iguals, tots arrodonits i fortament dentats, estams inserits a la base, de *filaments poc peluts* a la part inferior, *glabrescents* en la resta, com l'estil, estigma d'un *púrpura negrós*.

O. Gálii

Geografia. — Abundant al camps immediats a Sabadell, sobre el *Dipsacus Fullonum*, el desenrotllament del qual quasi impedeix; 25 maig 1911 *legi*.

2,045.—O. Gálii Duby—O. caryophyllacea Smith

(perquè creix paràsita sobre les arrels dels Galium.)

Tija de 3-6 dm, groguenca o vermellosa, piloso-glandulosa, poc engruixida a la base, amb escames inferiors *ovato-oblongues*, les superiors lanceolades, glanduloses, d'1'5-2'5 cm; flors de

2-3 cm, erecto-esteses, en espiga ± llarga, multiflora, fluixa, bràctees lanceolades, molt agudes, generalment tan llargues com les flors, pubescents glanduloses com el calze, sèpals lliures o soldats a la base, ovats, bífids, de lòbuls acuminats, que *igualen o ultrapassen poc* la meitat del tub de la corol·la, aquesta d'un *blanc groguenc o vermella pàl·lida*, acampanada, arquejada, *piloso-glandulosa, de lòbuls denticulato-pestanyosos, quasi iguals*, estams inserits a la base de la corol·la, de *filaments molt peluts en llur meitat inferior*, piloso-glandulosos superiorment, com l'estil, estigma d'un *púrpura negrós*.

Geografia.—Sobre *Galium Mollugo* i *Rubia peregrina*, a la Serra de l'Obac; S. Pere Sacama, davant de l'estació d'Olesa.=Comarca d'Olot (Hb. Bolós ex Vay.), Montlluís (Bub.), i en diverses localitats frontereres del Pireneu oriental (Gaut.). — Maig-Juny.

O. Epithymum

2,046. — O. Epithymum DC.

(del grec ἐπί, sobre, i θύμος, farigola, perquè sol fer-se sobre timons i farigoles.)

Tija d'1-3 dm, prima, d'un groc vermellós, piloso-glandulosa, un poc engruixida a la base, amb *escames lanceolades*, les superiors acuminades, d'1-2 cm; flors d'1'5-2'5 cm, erecto-esteses, en espiga curta, fluixa, generalment pauciflora (3-10 flors), bràctees lanceolades, llargament acuminades, que igualen o ultrapassen la flor, pubescents glanduloses com el calze, *sèpals separats a la base, multinerves, lanceolato-alenats, enters*, rarament *bidentats, quasi iguals al tub de la corol·la*, aquesta d'un *groc pàl·lid o vermellós*, estriada de púrpura, *acampanada tubulosa, lleugerament arquejada, piloso-glandulosa*, amb el llavi superior enter o escotat, l'inferior trilobat, el lòbul mitjà *més gran* que els laterals, tots denticulato-pestanyosos, estams inserits a la base, de *filaments poc peluts* inferiorment, amb alguns pèls glandulosos a la part superior, com l'estil, *estigma d'un púrpura fosc*.

Geografia. — Sobre els *Thymus*, en diverses localitats (Costa); Pireneus, Sa Cot, prop d'Olot; Montsoliu (Vay.); robre el *Thymus vulgaris*, a la Mare de Déu del Mont (Tex. ex Costa), i sobre aquell i el *Thymus Serpillum* en diversos llocs fronterers del Pireneu oriental (Gaut.), Roses (Bub.), Vall d'Aran, Argut Dessus (C. et S). — Juny-Juliol.

O. Hederae

2,047. — O. Hederae Duby

*(per fer-se sobre les arrels de l'*Hedera, *l'eura.)*

Tija d'1-4 dm, primeta, violada o groguenca, pubescent glandulosa, a penes engruixida a la base, amb *escames ovato-lanceolades*, les inferiors aproximades, les superiors més estretes i més fluixes; flors d'1-2 cm, erecto-esteses, en espiga cilindràcia, *llarga i fluixa* sobretot inferiorment, bràctees ovato-lanceolades, acuminades, iguals a la flor, d'un vermell fosc, pubescents com el calze, *sèpals ovats a la base, uninerves, enters, bidentats o bífids,* de lòbuls lanceolato-alenats, *quasi iguals al tub de la corol·la,* aquesta *blanquinosa o groguenca,* generalment tenyida i estriada de violeta, *tubulosa,* un poc contreta cap a la gorja, quasi *recta, glabra,* amb el llavi superior *enter* o *escotat,* l'inferior trilobat, de lòbuls *desiguals,* no *pestanyosos,* estams inserits devés el terç inferior de la corol·la, filaments i *estil glabrescents,* estigma *groc* que es torna *ataronjat* i a la fi *violàceo-purpuri.*

Geografia.—Freqüent a les torrenteres i paratges ombrosos, sobre l'*Hedera Helix,* al Vallès, Montserrat, S. Hilari. = Cap a Horta, prop de Barcelona, S. Joan les Fonts (Tex. ex Costa), Mare de Déu del Far, Talaxà, Olot, Cantallops, Requesens, Núria, Castell de Montsoliu, Brugués, sobre Gavà (Vay.). — Juny-Jul.

O. rúbens

2,048. — O. rúbens Wallr.

(per la tija vermellosa.)

Tija de 3-4 dm, bastant robusta, vermellosa, piloso-glandulosa, poc o gens engruixida a la base, amb *escames lanceolades,* les inferiors subimbricades, de 2-3 cm; flors de 2-3 cm, erecto-esteses o esteses, en espiga cilíndrica, llarga, de 18-30 flors, *fluixa,* bràctees lanceolades, llargament acuminades, quasi iguals a les flors, pubescents glanduloses com el calze, sèpals acostats a la base, ovato-acuminats, multinerves, *bi-* o *trífids, iguals al tub de la corol·la,* aquesta d'un *vermell bru* o *groguenca, acampanada,* quasi recta, glabrescent, *no pestanyosa,* amb el llavi superior bilobat, l'inferior de lòbuls

quasi iguals, estams inserits a 4-5 mm de la base de la corol·la, de *filaments molt peluts a la base,* estil piloso-glandulós, *estigma groc.*

Geografia. — Sobre *Medicago sativa, M. falcata* i altres lleguminoses: Falda oriental de les Agudes del Montseny? = En moltes localitats (Costa), Montserrat (Salv. ex Costa), Bergadà, Serra de Nuvet (Bub.), Prats de Molló (Compy. ex Vay.). — Maig-Juliol.

O. májor

2,049. — O. májor L.

(per ésser una de les de major alçada del gènere.)

Tija de 2-7 dm, robusta, groguenca o vermellosa, piloso-glandulosa, un poc engruixida a la base, amb escames nombroses, les inferiors *ovato-triangulars,* les superiors *lanceolades;* flors de 18-25 mm, erecto-esteses o esteses, en *espiga cilíndrica, multiflora, densa,* llarga (10-30 cm), generalment terminada en plomall, bràctees lanceolades, iguals a les flors o més llargues, pubescents glanduloses com el calze, sèpals soldats inferiorment, ovato-lanceolats, *multinerves, enters o bífids,* de lòbuls lanceolato-alenats, ultrapassant un poc la meitat del tub de la corol·la, aquesta d'un *groc pàl·lid, regularment encorbada, piloso-glandulosa,* de llavi superior enter o escotat, l'inferior trilobat, amb el lòbul mitjà un poc més gran, lòbuls desigualment denticulats, *no pestanyosos,* estams inserits a 4-6 mm de la base, *filaments peluts* en tota llur longitud, estil glandulós, *estigma groc.*

O. Santolinae

Geografia. — Sobre *Centaurea aspera,* a la falda del Tibidabo (Sen., Sallt.!, Cad.). — Litoral de Tarragona, cap a Salou (Llen.!), prop de Ceret (Bub.), sobre *Genista cinerea* (Compy. ex Vay.). — Maig-Juny.

2,050. — O. Santolinae Loscos

(per créixer damunt les arrels de l'espernallac, la Santolina Chamaecyparissus.)

Tija de 2-5 dm, robusta, sulcato-angulosa, d'un vermell fosc, piloso-glandulosa, *molt engruixida a la base, escames ovato-acuminades,* imbricades a la base, d'1-2 cm; flors de 15-22 mm,

erecto-esteses, en *espiga cilíndrica,* llarga, estreta, fluixa, bràctees ovato-acuminades, més curtes que les flors, pubescents glanduloses com el calze, sèpals bi- o trinerves, bífids, de lòbuls lanceolato-alenats, que ultrapassen la meitat del tub de la corol·la, aquesta *exteriorment vermellosa, interiorment groguenca, arquejada,* pubescent glandulosa, amb el llavi superior *quasi bilobat,* lòbuls de l'inferior quasi iguals, tots estriats de violeta i *inciso-fistonats,* filaments estaminals *peluts fins a llur meitat,* estil pubescent, estigma bilobat, d'un *púrpura fosc.*

Geografia. — Exclusivament sobre *Santolina Chamaecyparissus*: Montserrat, al peu de l'ermita de S. Jeroni, abundant; S. Llorenç del Munt, als marges de Can Pobla. – Juny-Juliol.

O. Téucrii

2,051. — O. Téucrii Hol.

(perquè viu paràsita sobre les arrels de diversos Teucrium.)

Tija d'1-2 dm, prima, d'un groc vermellós, pubescent glandulosa, un poc engruixida a la base, amb *escames lanceolades,* les inferiors nombroses, d'1-1'5 cm; *flors grans* (2-3 cm), en espiga curta, *pauciflora* (10-15 flors), fluixa, bràctees lanceolades, acuminades, iguals al tub de la corol·la, pubescents glanduloses com el calze, sèpals acostats a la base, *multinerves, bífids, de lòbuls desiguals, que no ultrapassen la meitat del tub de la corol·la,* aquesta d'un *vermell violat, acampanada tubulosa, breument peluda, quasi dreta,* de llavi superior enter o subescotat, lòbuls de l'inferior quasi iguals, pestanyosos, estams inserits a 3-5 mm sobre la base, de *filaments peluts* inferiorment, estil glandulós, estigma d'un *violat negrós.*

Geografia.—Sobre diversos *Teucrium* i *Thymus,* als Pireneus, Coll de Bernadell, Guilleries, muntanyes del Far, del Mont, Ger, Sils, Carençà, Prats de Molló (Vay.), Pireneu oriental, muntanya de Força Reial (Gaut.); Vall d'Aran, a Ruda (C. et S.) — Juliol.

O. pubéscens

2,052. — O. pubéscens d'Urv.—O. versícolor Schultz

(pubescens, *per la tija peluda;* versicolor, *pel color variat de la corol·la.)*

Tija d'1-5 dm, *piloso-llanosa,* rosada o gro-

guenca, molt engruixida a la base, *escames ovato-lanceolades*, les inferiors més amples, subimbricades; *flors petites* (1-2 cm), pàtulo-recorbades, en espiga cilindràcia, de 5-15 cm, fluixa a la base, densa superiorment, bràctees estretament acuminades, iguals a les flors, *piloso-llanoses* com el calze, sèpals ovats, *enters o bífids, binerves*, de lòbuls acuminats, quasi iguals, tant o més llargs que el tub de la corol·la, aquesta *groguenca en la meitat inferior*, ± *violàcia* superiorment, quasi recta, *piloso-llanosa*, amb el *llavi superior enter o escotat*, l'inferior de lòbuls *desiguals, no pestanyosos*, estams inserits a 3-4 mm de la base, *molt peluts en llur meitat inferior*, estil piloso-glandulós, estigma d'un *violat blavenc*.

Geografia. — Sobre diverses compostes i umbel·líferes, al Cap de Creus, Cadaqués (Vay.). — Maig.

O Pícridis

2,053. — O. Pícridis Schultz — O. Carotae Desm.

(per viure sobre el Picris hieraciodes *i sobre el* Daucus Carota.)

Tija d'1-5 dm, prima, piloso-glandulosa o glabrescent a la part inferior, groguenca o un poc violada, poc engruixida a la base, amb *escames oblongo-lanceolades;* flors petites, d'1-5'2 cm, erecto-esteses o esteses, en espiga cilindràcia, multiflora, un poc fluixa a la base, llarga (8-10 cm), bràctees lanceolades, acuminades, iguals a les flors o més llargues, molt peludes, *sèpals separats a la base, ovats, bífids o bidentats, llargament acuminats*, uninerves o binerves, ordinàriament violàcis, iguals al tub de la corol·la, aquesta *blanca* o *groguenca*, amb estries violades, tubuloso-acampanada, quasi recta, de llavi superior escotat o bilobat, de *lòbuls amples i estesos*, els del llavi inferior *quasi iguals, no pestanyosos*, estams inserits a 3-5 mm de la base, de *filaments densament peluts*, estil piloso-glandulós, estigma d'un *vermell purpuri*.

Geografia. — Sobre *Picris, Picridium* i *Tragopogon :* La Selva, a Massanet de Cabrenys (Vay.), Perpinyà (Gaut.), Pireneu oriental, a Canet (Bub.). — Maig-Juliol.

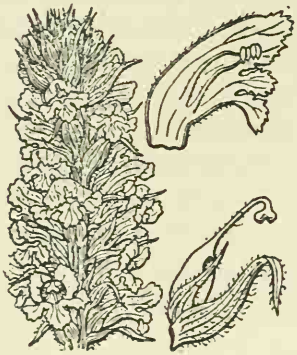

O. Eryngii

2,054. — O. Eryngii Duby — O. amethystea Thuil.

(per viure sobre les arrels de penical, l'Eryngium campestre; amethystea, *pel color de la planta, lilàcia o* ametistina.)

Tija de 2-5 dm, violàcia o purpúria, pubescent glandulosa, poc o gens engruixida a la base, amb les escames inferiors triangulars, les superiors llargament acuminades, estretes, de 2-3 cm; flors de 15-22 mm, erecto-esteses, després esteses, en espiga cilíndrica, densa, un poc fluixa a la base, terminada en plomall, bràctees lanceolades, iguals a les flors o més llargues, pubescents, *sèpals lliures, lanceolats, enters, bífids o amb una dent petita, iguals al tub de la corol·la,* aquesta *blanquinosa* o tenyida de color de lila, amb estries més fosques, *glabrescent, de tub bruscament encorbat* en el terç inferior, de llavi superior *bilobat,* l'inferior de *lòbuls desiguals,* el mitjà bífid o trífid, *no pestanyosos,* estams inserits a 3-4 mm de la base, de *filaments glabrescents o pubèruls inferiorment, estigma d'un violat fosc o purpuri negrós.*

Geografia. — Sobre l'*Eryngium campestre :* Horta de Balaguer, prop de Menàrguens; erms de Gelida. = Prats de Beuda, Massanet de Cabrenys, Requesens; Prats de Molló (Vay.). — Maig-Juliol.

O. minor

2,055. — O. minor Sutt. var.

(per la seva escassa alçada.)

Tija d'1-4 dm, vermellosa, pubescent glandulosa, engruixida a la base, amb *escames lanceolades,* subimbricades a la base, d'1-2 cm; flors d'1-1'5 cm, erecto-esteses o encorbades, en espiga cilíndrica, llarga, fluixa a la base, terminada en plomall, bràctees ovato-lanceolades, acuminades, iguals a les flors o més llargues, pubescents subllanoses, sèpals separats, uninerves, *ovats, enters o bidentats, acuminato-alenats, iguals al tub de la corol·la,* aquesta *blanquinosa,* tenyida i estriada de violeta o totalment groguenca, glandulosa

o glabrescent, *regularment arquejada,* de llavi superior *bilobat,* carenat, lòbuls de l'inferior *quasi iguals, no pestanyosos,* estams inserits a 2-3 mm de la base, amb els *filaments glabrescents, estigma purpuri o violat.*

Geografia. — Abundantíssima als sorrals marítims de Castelldefels, Prat de Llobregat i Can Tunis, invariablement sobre *Plantago albicans.*=Garrotxa, Olot (Vay.); Vall d'Aran. a Salardú, sobre el trèvol (C. et S.). — Maig.

N. B. Bubani cita també a Girona (Fl. Pyr., I, p. 257) l'*O. cernua* Loefl., de la qual no trobem a Catalunya cap més referència.

Gènere 551. — LATHRAEA L.

(Del grec λαθραῖος, ocult, secret, per la tija d'aquestes plantes, soterrades en la seva major part, de faisó que solament la inflorescència es fa aparent.)

Tija curta o nul·la, flors purpúreo-violàcies, grans (4-6 cm), dretes, en corimbe, calze glabre, corol·la 2-3 vegades més llarga que el calze, de llavi superior encorbat . . . . **L. Clandestina.**

Tija de 10-20 cm, flors blanquinoses o rosades, petites (1'5-2 cm), inclinades, en raïm unilateral espiciforme, calze piloso-glandulós, corol·la un poc més llarga que el calze, de llavi superior quasi recte **L. Squamária.**

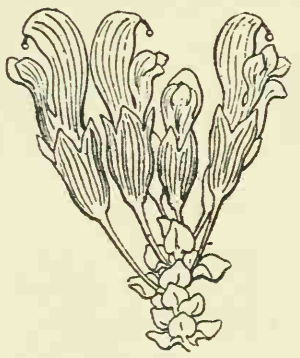

L. Clandestina

2,056. — L. Clandestina L.

(és la Clandestina flore subcaeruleo *de Tournefort, i d'ací deriva l'específic de Linné; del llatí* clandestinus, *ocult, per la tija d'aquesta planta gairebé totalment soterrada.)*

Sinonímia. — Cast., madrona, hierba de la madre o matriz.

Rizoma cobert d'escames blanques, imbricades, carnoses, suborbiculars, cordiformes, *tija nul·la o molt curta, flors d'un violat purpuri, grans* (4-6 cm), *dretes, en corimbe,* sostingudes per peduncles de 2-4 cm, *calze glabre, tubuloso-acampanat, de lòbuls triangulars, corol·la* 2-3 *vegades més llarga que el calze, càpsula globulosa, oligosperma, de llavors anguloses.*

Geografia. — Sobre les arrels de diversos arbres, en llocs humits i ombrejats: Vores del Fluvià, de S. Joan les Fonts a Castellfollit (Vay.), Cerdanya, a les Escaldes (Gaut.); Vall d'Aran (Costa), Luchon (Compñ. in Hb. Cad.!), vall de l'Hospital (Zett., Bub.), Artiga de Lin (Llen.!), Les (C. et S.). — Abr.-Juliol.

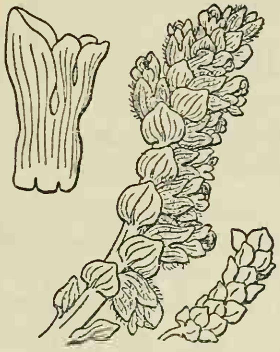

L. Squamária

2.057. — L. Squamária L.

(és la Squamaria *d'alguns botànics prelinneans, així anomenada per tenir el rizoma guarnit d'*escames.)

Rizoma blanc, tortuós, ramificat, cobert d'escames carnoses, suborbiculars, cordiformes, imbricades, tija de 10-20 cm, dreta, simple, amb algunes escames, *flors blanquinoses o rosades, petites* (1'5-2 cm), *inclinades en raïm unilateral espiciforme, dens,* amb les bràctees grans, *ovato-arrodonides,* vermelloses, de marge blanc, imbricades, biseriades, *calze acampanat, piloso-glandulós, de lòbuls ovato-aguts, corol·la que ultrapassa poc el calze, càpsula cònica ovoide, polisperma,* amb les *llavors esfèriques,* molt petites.

Geografia.. — Sobre les arrels de diversos arbres en llocs frescos i ombrosos: S. Llorenç del Munt, al peu de Sta. Agnès, abundant sobre les arrels d'un robust avellaner, 12 abril 1884 *legi.*=Pireneu oriental, a la Mare de Déu del Coral, r.; Ciuret; Vidrà, a la cova, i Sitjar; Creixenturri (Vay.); Prats de Molló, a la Roca del Corb (Gaut.); Vall d'Aran, a Les (C. et S.). — Abr.-Juny.

Família 86. — LABIADES Juss.

(Per la forma del calze i de la corol·la, generalment tubulosos a la base i fesos superiorment formant dos llavis.)

Flors hermafrodites, de coloració vària, irregulars, generalment disposades en falsos verticils formant raïms, espigues o capítols, calze persistent, tubulós o acampanat, ordinàriament quinquedentat, corol·la bilabiada, rarament unilabiada o infundibuliforme, estams didínams, dos dels quals rarament avorten, estil ginobàsic, fruit en tetraqueni. Herbes o arbustos de tija quadrangular, fulles oposades, sense estípules, i quasi sempre aromàtiques.

1	Corol·la embudada, quasi regular, tetralobada, estams divergents, quasi iguals	2.
	Corol·la unilabiada, trilobada o quinquelobada, estams paral·lels, els anteriors més llargs	3.
	Corol·la bilabiada	4.
2	Quatre estams fèrtils, aquenis ovoides, arrodonits a l'àpex, fulles dentades o enteres, plantes oloroses	**Mentha.**
	Dos estams fèrtils, els dos superiors rudimentaris, aquenis tetraèdrics, truncats, plantes inodores	**Lycopus.**
3	Corol·la marcescent, llavi trilobat, tub guarnit d'un anell de pèls, aquenis reticulats, plantes inodores	**Ajuga.**
	Corol·la caduca, llavi quinquelobat, tub sense anell, aquenis llisos, plantes oloroses	**Téucrium.**
4	Estams inclusos	5.
	Estams exerts	7.
5	Calze amb cinc dents desiguals, la superior apendiculada, tub de la corol·la exert	**Lavándula.**
	Calze amb cinc dents iguals o amb deu alternativament iguals, tub de la corol·la inclús	6.
6	Calze amb cinc dents dretes, espinescents, aquenis rodons a l'àpex, fulles nervudes	**Sideritis.**
	Calze amb cinc o deu dents esteses, no espinescents, aquenis truncats, fulles rugoses, reticulades	**Marrúbium.**
7	Dos estams fèrtils i dos d'avortats	8.
	Quatre estams fèrtils	9.

Labiades.

8 Filaments estaminals amb una petita dent a la base, llavi superior de la corol·la bífid, fulles linears, enteres, revoludes pel marge **Rosmarínus.**
Filaments estaminals articulats a l'àpex amb el connectiu filiforme i arquejat, que porta sobre la branca llarga una cel·la fèrtil i sobre la curta una altra d'estèril, llavi superior de la corol·la enter o escotat, fulles ovato-oblongues, fistonades o laciniades. . . . . . . **Sálvia.**

9 Filaments estaminals divergents o arquato-convergents . . . . . 10.
Filaments estaminals paral·lels . . . . 16.

10 Filaments estaminals divergents i generalment més llargs que el llavi superior de la corol·la quasi pla . . . . 11.
Filaments estaminals arquato-convergents, poc o gens exerts . . . 13.

11 Calze acampanat, bilabiat, llavi superior tridentat, l'inferior bífid, de lòbuls alenats, pestanyosos, amb la gorja molt barbuda . **Thymus.**
Calze tubulós, amb cinc dents quasi iguals . . . . 12.

12 Gorja del calze barbuda, lòbuls del llavi inferior de la corol·la quasi iguals, fulles ovades, peciolades, multinerves . . . . **Oríganum.**
Gorja del calze nua, lòbul mitjà del llavi inferior de la corol·la molt més gran, fulles lanceolato-linears, subsèssils, uninerves . **Hyssopus.**

13 Calze bilabiat, fulles dentades o fistonades, blanes, peciolades, plantes herbàcies. . . . . 14.
Calze no bilabiat, amb cinc dents iguals, fulles enteres, coriàcies o carnoses, subsèssils, plantes freqüentment llenyoses . . . . 15.

14 Flors purpúries o blavenques, calze cilíndric, pelut a la gorja, llavi superior de la corol·la quasi pla . . . . **Calamintha.**
Flors blanquinoses, calze acampanat, nu a la gorja, llavi superior de la corol·la còncau. **Melissa.**

15 Calze tubuloso-acampanat, nu a la gorja, amb cinc nervis principals **Satureia.**
Calze cilíndric, pelut a la gorja, amb 13-15 estries fines. **Microméria.**

16 Estams exteriors més curts que els interiors, calze de 15 nervis . . 17.
Estams exteriors més llargs que els interiors, calze de 5-10 nervis . 18.

17 Flors en raïms terminals, calze generalment encorbat, lòbul mitjà del llavi inferior de la corol·la orbicular, còncau, tija dreta, fulles penninerves . . . . **Népeta.**
Flors axil·lars, calze recte, lòbul mitjà del llavi inferior de la corol·la obcordiforme, pla, tija radicant, fulles palmatinerves. **Gléchoma.**

18 Calze bilabiat . . . . 19.
Calze no bilabiat, amb cinc dents iguals o quasi iguals . . . . . . 22.

Labiades.

19 Llavis del calze enters, el superior amb una escama transversal arrodonida i còncava al dors, tub de la corol·la llargament exert **Scutellária.**
Llavi inferior del calze bífid, el superior tridentat . . . . 20.

20 Flors a l'axil·la de bràctees membranoses quasi orbiculars, llavis del calze aproximats i tancant la gorja després de la florescència, tub de la corol·la ample, filaments estaminals apendiculats . . **Brunella.**
Flors a l'axil·la de fulles florals, calze obert després de la florescència, filaments estaminals no apendiculats . . . . 21.

21 Calze inflat a la base, tub de la corol·la llargament exert, nu interiorment, llavi superior quasi pla, herbes piloso-eriçades . . . . **Melittis.**
Calze no inflat a la base, tub de la corol·la inclús i guarnit d'un anell de pèls, llavi superior en casc, arbustos sarmentosos, quasi glabres **Prásium.**

22 Aquenis truncats, calze acampanat . . . . 23.
Aquenis arrodonits. . . . . 24.

23 Dents del calze blanes, gorja de la corol·la no dilatada, llavi superior en casc, àpex dels aquenis glabre, tija feble, simple . . . . **Lámium.**
Dents del calze espinescents, gorja de la corol·la no dilatada, llavi superior quasi pla, àpex dels aquenis pelut, tija robusta, ramificada **Leonurus.**

24 Cel·les de les anteres paral·leles, calze tubuloso-obcònic, amb les dents espinescents, tub de la corol·la arquejat, llavi superior còncau, estams inclusos . . . . **Betónica.**
Cel·les de les anteres oposades per l'àpex . . . . 25.

25 Estams a la fi exerts, calze tubuloso-acampanat, espinescent, tub de la corol·la recte, guarnit d'un anell de pèls, llavi superior generalment en casc . . . . **Stachys.**
Estams inclusos, calze tubulós . . . . 26.

26 Tub de la corol·la exert, interiorment nu, calze tubuloso-acampanat, espinescent, llavi superior de la corol·la en casc, enter. **Galeopsis.**
Tub de la corol·la inclús, guarnit d'un anell de pèls . . . . 27.

27 Llavi superior de la corol·la poc còncau, recte, divisions del calze quasi iguals, flors purpúries o blanques, a l'axil·la de fulles florals peciolades, fulles fortament fistonades . . . . **Ballota.**
Llavi superior de la corol·la netament en casc, recorbat i comprimit, divisions del calze molt desiguals, flors purpúries o grogues, a l'axil·la de bràctees sèssils, fulles enteres o serrades . . . . . . **Phlomis.**

Gènere 552. — LAVÁNDULA L.

(Del llatí *lavare*, rentar, perquè les flors de l'espècie principal han estat emprades per a perfumar les aigües dels banys.)

Flors blaves o purpúries, en espigues terminals bracteolades, calze tubulós, amb cinc dents, les quatre inferiors molt curtes i la superior amb un apèndix terminal ± dilatat, corol·la bilabiada, amb el tub exert, estams inclusos, aquenis oblongs, llisos, arrodonits a l'àpex. Petits arbustos de fulles linears o bé oblongues, enteres, dentades o pinnatífides, revoludes pel marge.

1 { Flors aproximades en espiga fluixa, sense plomall . . . . 2.
Flors imbricades en espiga compacta, terminada per un plomall de bràctees . . . . 3.

2 { Bràctees amples, ovades, membranoses, d'un bru groguenc, palmatinerves, flors blaves, que es desprenen fàcilment, fulles verdes, linears lanceolades . . . . **L. vera.**
Bràctees estretes, linears, foliàcies, verdoses, sense nervis laterals, flors violàcies, que es desprenen amb dificultat, fulles tomentoses, oblongo-espatulades . . . . **L. latifólia.**

3 { Fulles dentades o pinnatífides, verdes per sobre i cano-tomentoses per sota, bràctees del plomall més curtes que l'espiga, llanoses i amb anastomosis poc marcades, calze tan llarg com el tub de la corol·la, ambdós pubescents. . . . . **L. dentata.**
Fulles enteríssimes, lanceolato-linears, revoludes pel marge, bràctees del plomall oblongo-cuneïformes, tomentoso-pubescents, amb anastomosis ben marcades . . . . 4.

4 { Espiga més llarga que el peduncle, plomall tant o més llarg que l'espiga, bràctees i calze densament llanosos, aquest més curt que el tub de la corol·la, que és atropurpúria, apèndix de la dent superior obcordiforme . . . . **L. Staechas.**
Espiga molt més curta que el peduncle, plomall quasi igual a l'espiga, calze igual al tub de la corol·la, aquell i les bràctees glabrescents
L. pedunculata.

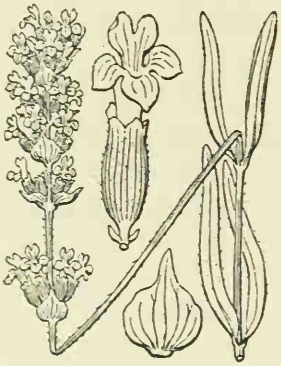
L. vera

2,058. — L. vera DC. — L. officinalis Chaix — L. Spica L.

(vera, *és a dir, autèntica o veritable;* officinalis, *per ésser planta medicinal; és una de les* Spica *dels botànics prelinneans, nom genèric que convertí en específic Linné, per creure que representa l'*espigol *per excel·lència.)*

Sinonímia. — Espígol, barballó; *cast.*, espliego, alhucema; *fr.*, lavande.

Tija de 3-6 dm, llenyosa inferiorment, dreta o ascendent, molt ramificada, fullosa, de branques llargament nues a l'àpex, *fulles linears,* atenuades a la base, les de les branques estèrils més estretes, *enteres i ± revoludes* pel marge, cobertes d'un toment estrellat, a la fi *verdes; flors blaves, que es desprenen fàcilment,* d'una olor molt agradable, en espiga fluixa o interrompuda, *llargament pedunculada,* amb les *bràctees amples, ovato-triangulars, membranoses, d'un bru groguenc,* amb set nervis divergents en forma de *ventall,* acompanyades o no d'altres petites bràctees alenades, aviat caduques, calze blavenc, tomentós, de dents molt curtes, la superior amb un *apèndix reniforme,* corol·la pubescent, de doble llarg que el calze.

β *delphinensis* Rouy — L. *aurigerana* Mailho. — Tiges més robustes, fulles poc o gens revoludes, espiga més densa, robusta i més llarga.

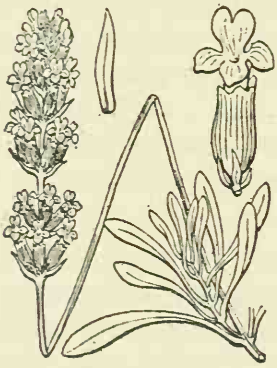
L. latifólia

Geografia.—Costes àrides de les muntanyes: comuna als boscos del Bergadà. Corbera, Tagast, Bagà, Coll de Jou, Pobla de Lillet, fins a Castellar de N'Huc; Ribes, on predomina la β *delphinensis* Rouy=General en el país i rara al litoral (Costa), Prades (Puj. J. ex Vay.), Montsant (Bolós ex Vay.), Espluga de Francolí (Llen.!), Montserrat i Vallfogona, des d'on remunta fins a la Cerdanya (Vay.), Miracle (Marcet). — Juliol.

2,059. — L. latifólia Vill. — L. Spica L. var. β

(per les fulles, comparades amb les de l'anterior, un poc més amples.)

Sinonímia. — Té els mateixos noms de l'anterior [1].

(1) Quan aquesta espècie i l'anterior conviuen en una mateixa localitat, el poble sol distingir-les amb noms diferents. A Bages, per exemple, d'aquesta en diuen barballó, i espígol a la *L. vera;* als Ports de Tortosa espígol i espígola, respectivament. (F. Q.).

Es diferencia de la *L. vera*, per la tija llenyosa *més curta*, però de branques de l'any *més llargues*, fulles generalment *més amples*, les inferiors *oblongues* o *espatulades*, a la fi *planes*, bràctees *estretes, linears, foliàcies, sense nervis laterals*, acompanyades d'altres *bractèoles* d'igual forma, *més persistents, corol·la més petita, flors menys caduques, florescència més tardana*.

Geografia.—És l'única que hem observat al litoral, però s'estèn, i és comuna a les terres àrides, fins a Ribes i al Cadí. — Jul.-Agost.

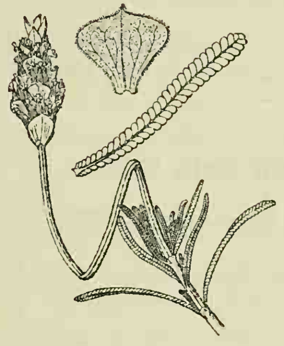

L. dentata

2,060. — L. dentata L.

(*per les fulles* dentades.)

Tija de 2-6 dm, llenyosa, ramificada i fullosa a la base, de branques i peduncles albo-tomentosos, *fulles lanceolato-linears oblongues, crispato-revoludes* pel marge, *dentades* o pinnatífides, verdes per sobre, cano-tomentoses per sota; *flors d'un blau pàl·lid*, en espiga fluixa, llargament pedunculada i terminada per un plomall de bràctees ovades, violades, llanoses, amb *anastomosis poc marcades, més curt que l'espiga, bràctees florals transovato-mucronades, purpurescents*, subllanoses, palmatinerves, de nervis ben marcats, calze cilíndric, pubescent, tan llarg com el tub de la corol·la, que també és pubescent, aquenis petits, ovoides trígons.

Geografia.— Roques i terres argiloses o margoses: Litoral de Tarragona (Jover ex Vay.), immediacions de Cardona (Riva). — Abr.-Juny.

N. B. Considerem molt dubtosa l'existència d'aquesta planta a Cardona; la posseïm de València.

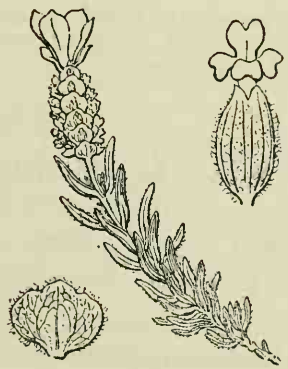

L. Staechas

2,061. — L. Staechas L.

(*és una de les* Staechas *dels antics botànics*, derivat del grec στοιχάς, que és el nom de les illes Hyeres, de les costes de Provença, on creixia gran quantitat d'aquesta planta.)

Sinonímia. — Tomaní, caps d'ase; *cast.*, cantueso.

Tija de 2-4 dm, dreta, pubescent, ramificada, de branques dretes, fullosa quasi fins a l'àpex, *fulles linears* o linears oblongues, obtusiúscules,

atenuades a la base, revoludes pel marge, albo-tomentoses en ambdues cares, fasciculades als nusos, *flors d'un púrpura negrós*, en espigues ovoido-oblongues, denses, quadrangulars, *curtament pedunculades*, terminades per un plomall de *bràctees transovades, d'un blau violaci*, rarament blanques, membranoses, freqüentment tant o més llargues que l'espiga, bràctees florals *transovades, subtrilobulades*, membranoses, generalment purpúries, venoso-reticulades, de nervis més foscos, *densament llanoses* com el calze i *més curtes* que ell, que té les *dents ovades*, la superior amb un apèndix *obcordiforme*, corol·la petita, *exerta*, de lòbuls orbiculars, aquenis ovoides trígons, bruns, lluents.

Geografia.—Comuna als boscos i erms de quasi tot el país: Litoral de Barcelona, Vallès, Penedès, part de Bages, baix i alt Empordà, fins a Cadaqués; província de Tarragona. = Vic, Viladrau, Berga, Olot (Costa). — Maig-Agost (1).
N. B. No és pas molt rara la raça *albiflora*.

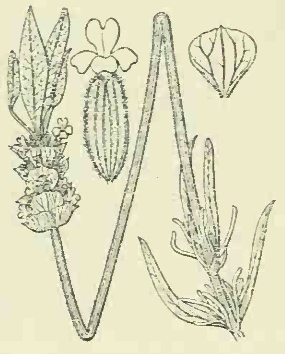

L pedunculata

2,062. — L. pedunculata Cav.

(*per les inflorescències llargament* pedunculades.)

Sinonímia. — Té els mateixos noms de l'anterior (2).

Confosa amb la *L. Staechas*, se'n diferencia al primer cop de vista pels *peduncles molt més llargs que l'espiga*, les bràctees fèrtils de la qual són *més amples i menys mucronades, freqüentment truncades*, les estèrils terminals *oblongo-cuneïformes*, d'un blau violat, rosades o, rarament, blanques, plomall quasi igual a l'espiga i a vegades més llarg, calze igual al tub de la corol·la; planta menys tomentosa, més verda, de fulles acutiúscules.

Geografia. — Costes àrides del migdia : Al peu del Tibidabo; abundant a la part alta del Montsant. = Muntanyes de Prades. Vimbodí (Costa), Espluga de Francolí (Costa, Llenas); carretera de Can Massana a Montserrat (R. Queralt!, *in* Hb. Cad.). — Maig-Juliol.

HÍBRID

2,063. × L. Cadevallii Sen. et Pau = L. Staechas × L. pedunculata. — Aspecte de la primera, però toment i forma de les bràctees de la segona. — Barcelona, al peu del Tibidabo, *inter parentes* (Sen.). — Maig.

N. B. No creiem que es trobi a Catalunya la *L. multifida* L., citada a Cardona per Riva. Els exemplars del nostre herbari són de Múrcia.

(1) No és pas tan general com suposa Cadevall: aquesta *Lavandula* falta en la major part de les terres calisses argiloso calisses de Catalunya. (F. Q.).
(2) A Prades «tamborino». (F. Q.).

Gènere 553. — MENTHA L.

(Del grec μίνθα o μίνθη, que passa en Plini a *mentha*, nom de la menta per excel·lència, la *M. piperita*. Segons Ovidi, la nimfa *Minthe* fou transformada en aquella planta per gelosia de Proserpina.)

Flors rosades, lilàcies o blanques, petites, en glomèruls agrupats en espigues o capítols terminals o en verticils axil·lars, calze tubulós o acampanat, amb 4-5 dents, corol·la embudada, de tub inclús i els quatre lòbuls quasi iguals, el superior freqüentment escotat, quatre estams quasi iguals, divergents, inclusos o exerts, cel·les de les anteres paralel·les, aquenis ovoides, rodons a l'àpex, llisos. Herbes perennes, molt oloroses, de rizoma estolonífer, pròpies dels llocs humits.

1 { Calze de quatre dents còncaves i aristades, tubulós, glabre, pelut a la gorja, flors rosades, en verticils axil·lars distants, multiflors, bràctees palmatífides, fulles linears lanceolades . . . . **M. cervina.**
Calze de cinc dents planes. **2.**

2 { Calze irregular, subbilabiat, pelut a la gorja, corol·la bruscament dilatada i gibosa a la gorja, flors rosades, en verticils axil·lars, fulles petites, ovades. . . . . **M. Pulégium.**
Calze regular, nu a la gorja, corol·la ni bruscament dilatada ni gibosa a la gorja. . . . . **3.**

3 { Eix florífer terminat en un fascicle de fulles, flors rosades, en verticils axil·lars, calze curt, acampanat, pelut, corol·la amb un anell de pèls a dins, fulles ovato-agudes, serrades . . . . **M. arvensis.**
Eix florífer no terminat en un fascicle de fulles, flors en espiga o en capítol . . . . **4.**

4 { Flors en capítols terminals, calze tubulós, pelut, amb nervis prominents, corol·la amb un anell de pèls interior, fulles ovades, serrades **M. aquática**
Flors en espiga, calze acampanat, corol·la sense anell de pèls interior . . . . **5.**

5 { Bràctees lanceolato-acuminades, pestanyoses, dents del calze lanceolato-triangulars, fulles ovades, rugoso-reticulades, fistonades **M. rotundifólia.**
Bràctees alenades, plumoses, dents del calze lanceolato-alenades, fulles oblongo-lanceolades, no rugoso-reticulades, serrades **M. longifólia.**

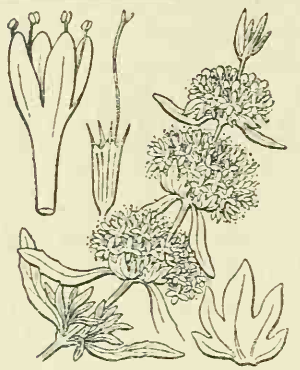
M. cervina

2,064.—M. cervina L.—Preslia cervina Fresen.

(és el Pulegium cervinum *dels botànics prelinneans; derivat de* cervus, *el cérvol, és com si diguéssim* menta de cérvol, *perquè sol fer-se en llocs agrestos.)*

Rizoma radicant, tija d'1-4 dm, prostrato-ascendent, tetràgona, fistulosa, glabra, *fulles lanceolato-linears,* sèssils, enteres, obtuses, glabres, fasciculades als nusos, eix floral terminat en un plomall de fulles estèrils, *flors rosades,* en glomèruls axil·lars grosos, densos, multiflors, bracteolats, *bràctees palmatífides, quasi iguals a les flors, calze tubulós, glabre, pelut a la gorja, amb quatre dents triangulars, curtes, còncaves,* guarnides sota l'àpex amb una *aresta blanca,* corol·la infundibuliforme, una vegada més llarga que el calze, de lòbuls oblongs, enters, iguals, estams un poc exerts.

Geografia. — Prats humits de Campmany, Cabanes, sobre Espolla, pla de Martís (Vay.); Roses (Bub.), prats salobrencs fronterers del Pireneu oriental (Gaut.). — Setembre.

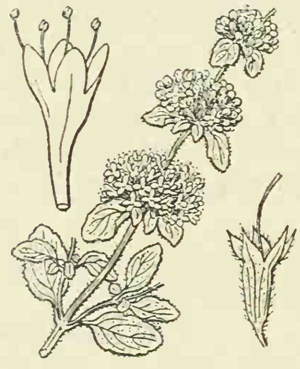
M. Pulegium

2,065.—M. Pulegium L.

(és el nom llatí d'aquesta planta i el Pulegium latifolium *de Bahuin; hom ho deriva de* pulex, *la pussa, perquè s'emprava la planta, d'olor molt forta, per esquivar les pusses.)*

Sinonímia. — Poliol, poliol d'aigua; *cast.,* poleo, poleo real; *fr.,* pouliot.

Tija d'1-5 dm, radicant a la base, ramificada, glabrescent, fulles petites, *ovades* o *el·líptiques,* obtuses o acutiúscules, enteres o denticulades, glabres o pubescents, curtament peciolades, *flors rosades o lilàcies, en glomèruls axil·lars multiflors, compactes,* un poc distants, fulles florals aproximadament iguals als glomèruls, *calze tubulós, pelut, de nervis sortits i gorja tancada per pèls connivents, subbilabiat,* amb cinc dents *lanceolato-acuminades, desiguals, corol·la bruscament dilatada i gibosa a la gorja,* ± exerta, aquenis ovoides, llisos, molt petits. Planta d'olor molt agradable.

Geografia. — Vores d'aigües i llocs humits: Montserrat, a la bassa de S. Miquel; Bages, vores del Llobregat, bastant comuna; falda del Montseny, cap a S. Celoni. = Freqüent als Prats (Salv.!), i en paratges humits des de la costa al Pireneu (Costa); Baix Empordà, Cabanes, Campmany, La Junquera (Vay.). — Jul.-Setembre.

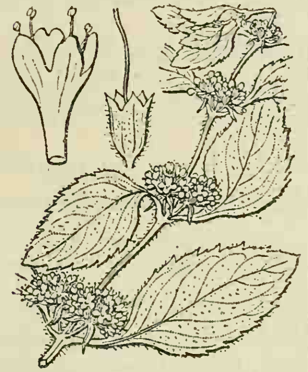

M. arvensis

2,066. — M. arvensis L.

(per viure als camps.)

Rizoma serpentejant, amb branques epigees, i tija d'1-5 dm, dreta o prostrato-ascendent, ramificada freqüentment des de la base, ± peluda, fulles ovades o el·líptico-oblongues, atenuades en pecíol, acutiúscules, serrades, enteres a la base, d'un verd alegre, pubescents; *flors rosades, en glomèruls axil·lars multiflors,* bastant densos, separats, *molt més curts que les fulles florals,* eix florífer terminat per un *fascicle de fulles, calze acampanat, curt, pelut, de cinc dents triangulars, agudes, iguals,* corol·la amb un anell de pèls a dins, aquenis ovoides, llisos. Planta bastant polimorfa, com les tres espècies següents.

Geografia.—Llocs humits de la zona superior: Vall de Ribes i altres valls pirenenques. = La Cerdanya; cap a Llanars, Olot (Vay.); prats i boscos de la zona mitjana, fins a Olot, Guilleries (Vay.), Font-Romeu (Gaut.); Vall d'Aran (Costa, Zett.), entre Viella i Arties (C. et S.). — Setembre.

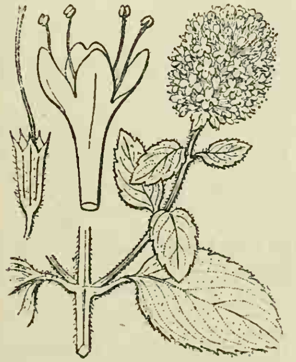

M. aquàtica

2,067. — M. aquática L. — M. hirsuta Smith

(per viure en llocs humits i vores de les aigües; hirsuta, *per la tija i fulles* peludes.)

Rizoma serpentejant, amb *estolons subterranis escamosos i estolons epigeus fullosos* i freqüentment ramificats i molt llargs, tija de 3-6 dm, dreta o ascendent, ramificada a l'àpex, branques esteses que arriben a la mateixa alçada que la tija principal, fistulosa i peluda, *fulles ovades,* serrades, peciolades; *flors rosades* o blanquinoses, en glomèruls agrupats en un *capítol terminal* gran, *ovoide* o *globulós,* molt obtús, *calze tubulós, pelut, amb*

nervis sortits, nu a la gorja, amb cinc dents *lanceolato-acuminades,* corol·la amb un anell de pèls a l'interior, aquenis ovoides, berrugosos.

Geografia. — Freqüent a les vores dels corrents i llocs humits: Montcada, Mollet, La Puda i altres llocs del Vallès; vores del Llobregat; Gelida; vores del Fluvià, a Olot; de Montsoliu a S. Hilari. = La Cellera (Cod.), Vall d'Aran, a Les (Llen.). — Jul.-Setembre.

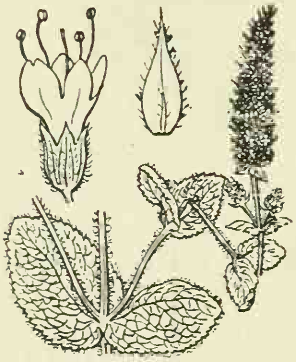
M. rotundifólia

2,068. — M. rotundifólia L.

(per les seves fulles més o menys arrodonides.)

Sinonímia. — Menta borda, madrastra; *cast.*, mastranzo, mentastro; *fr.*, menthe crépue.

Rizoma serpentejant, amb *estolons subterranis escamosos i estolons epigeus fullosos,* tija de 3-6 dm, dreta, ramificada a l'àpex, de branques curtes, obertes, massissa, tomentosa, amb fulles *ovades, arrodonides* a l'àpex, *sèssils,* consistens, *fortament rugoso-reticulades, fistonades,* verdes i peludes per sobre, albo-tomentoses per sota; *flors blanques* o rosades, en glomèruls reunits en *espigues terminals* cilíndrico-còniques, generalment agudes i compactes, *bràctees lanceolato-acuminades, pestanyoses,* iguals a les flors, *calze acampanat,* ventrut en la maturitat, *pelut,* amb cinc dents *breument triangulars lanceolades,* a la fi connivents, corol·la *sense anell interior de pèls,* aquenis ovoides, llisos. Planta d'olor forta, poc agradable.

Geografia. — Comuna als llocs humits de tot el país. Entre les varietats, no escasseja la ε *oblongifolia* Strail. — Juny-Octubre.

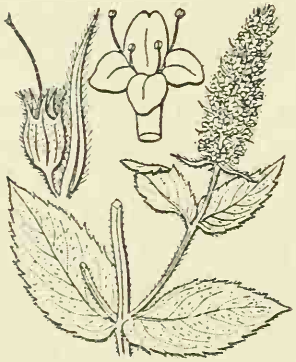
M. longifólia

2,069. — M. longifólia Huds. — M. silvestris L.

(per les seves fulles relativament llargues; silvestris, *per fer-se en llocs no conreats.)*

Sinonímia. — Menta borda o boscana; *cast.*, mastranzo nevado, menor o aromático.

Rizoma serpentejant, amb *estolons subterranis escamosos,* tija de 3-6 dm, dreta, tomentosa, ramificada a l'àpex, amb fulles sèssils, *ovato-oblongues* o *lanceolades, agudes,* virido-pubes-

cents per sobre, *albo-tomentoses* per sota, *serrades, flors rosades* o liliàcies, en glomèruls agrupats en *espiga terminal* cilíndrica, densa i acutiúscula, *bràctees alenades, plumoses*, iguals a la flor, *calze acampanat*, en la maturitat ventrut, *pelut* i de *gorja nua i contreta*, amb cinc dents *lanceolato-alenades, corol·la glabra* interiorment, aquenis ovoides, finament puntejats.

α *cándicans* Rouy — *M. candicans* Crantz — Tija molt tomentosa, fulles amplament lanceolades, verdes i pubescents a l'anvers, albo-tomentoses pel revers, llargament acuminades.

Subsp. *M. viridis* L. — Hom la distingeix de la *M. longifolia* per la glabrescència de tota la planta, particularment dels *pedicels* i *base del calze, que són enterament glabres*.

Geografia. — Freqüent als llocs humits de les zones mitjana i superior: Rara al Vallès i al litoral; Urgell, Bages, Ribes, Cerdanya, predominant entre les seves nombroses varietats la α *cándicans* Rouy. La subsp. *M. viridis* L., a Llívia, de Cerdanya (Sen.!). — Setembre.

HÍBRIDS

Abunden els híbrids en el gènere *Mentha*, que hom distingeix, d'una manera general, per la inflorescència. Quan una *Mentha* no té la inflorescència netament *spicata, capitata* o *vercillata*, sinó mixta, cal reputar-la híbrida. Altrament, tota *Mentha* de la secció *spicata (rotundifolia* o *viridifolia)* de corol·la interiorment peluda i de la secció *capitata (arvensis* i *aquatica)* de corol·la interiorment glabra, és també de naturalesa híbrida. De la mateixa manera, tota *Mentha* amb les fulles mitjanes més curtes que les superiors i les inferiors és un híbrid de la secció *spicata*, generalment de la *M. rotundifolia*.

Entre els nombrosos híbrids de les mentes mereixen especial menció els següents:

2,070. — **M. verticillata L. = M. arvensis × M. aquatica.** — Calze tubulós, de dents lanceolato-acuminades, fulles ovades o bé ovato-el·líptiques. — Olot. = Esquirol, Llívia (Sen.!).

2,071. — **M. villosa Huds. = M. rotudifolia × M. longifolia.** — Fulles el·líptiques o bé ovato-lanceolades, bràctees linears, molt peludes, calze acampanat, de dents lanceolato-alenades. — Cerdanya, vall del Querol, Llívia (Sen.!).

2,072. — **M. canéscens Roth. = M. rotundifolia × M. aquatica.**— Fulles peciolades, ovato-cordiformes, dentades, de nervis poc marcats, corol·la sense anell de pèls. — Gelida, a la Font Saburida. = Castelldefels, a La Farola (Sen.!).

2,073. — **M. dumetórum Schultes = M. longifolia × M. aquatica.** — Fulles ovades, arrodonides a la base o subcordiformes, glabrescents, ± eriçades sobre els nervis del revers, espiga llarga, cilíndrica, interrompuda inferiorment. — Gelida, vores de l'Anoia. = La Cellera (Cod.)

2,074. — **M. piperita Huds. = M. viridis × M. aquatica.** — Fulles peciolades, calze tubulós, gran, amb deu nervis sortits, glabre a la base, corol·la sense anell. — Cultivada i subespontània. — Agost.

Gènere 554. — LYCOPUS L.

(Del grec λύκος, el llop, i πούς, el peu; *peu de llop*, per la remota semblança de les fulles d'aquesta planta amb el peu d'aquella bèstia.)

Flors blanques, puntejades de vermell, petites, en verticils axil·lars densos i separats, calze acampanat, pubescent, amb deu nervis poc marcats i cinc dents lanceolato-alenades, de punta rígida, corol·la embudada, amb el tub inclús, guarnit interiorment de pèls a la base dels estams, dos dels quals són fèrtils, exerts i divergents i els altres dos, els inferiors, rudimentaris, aquenis tetraèdrics, truncats, llisos. Herbes perennes, de 3-10 dm, rizoma serpentejant, tija pubescent, dreta, fistulosa, amb les fulles ovato-lanceolades, dentato-incises o pinnatífides a la base, agudes, pubescents, curtament peciolades.

L. europaeus

2,075. — L. europaeus L.

(per ésser planta europea.)

Sinonímia. — *Cast.*, marrubio acuático, pie de lobo.

Geografia. — Vores d'aigües i llocs humits de la major part de Catalunya. — Juny-Setembre [1].

(1) Cadevall no consignà en son manuscrit la dispersió a Catalunya d'aquesta espècie. (F. Q.).

Gènere 555. — ORÍGANUM L.

(Del grec ὄρος, la muntanya, i γάνος, ornament, perquè l'orenga és planta muntanyenca.)

Flors rosades, en espigues terminals ovoido-subtetràgones agrupades en panícula, bràctees ovato-lanceolades, rubro-violades, més llargues que el calze, aquest tubuloso-acampanat, barbut a la gorja, amb tretze dents poc marcades, ovato-lanceolades, agudes, subiguals, glabre, corol·la bilabiada, exerta, de llavi superior pla i escotat, l'inferior trilobat, estams didínams, exerts, divergents, aquenis ovoides, llisos. Herbes perennes, aromàtiques, de 3-8 dm, tija dreta, ordinàriament vermellosa, ramificada i pubescent, amb les fulles ovades, enteres o denticulades, peciolades, verdes i glabrescents per sobre, d'un color més clar i pubescents per sota.

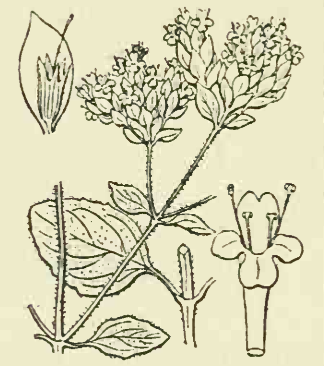
O. vulgare

2,076. — O. vulgare L.

(per ésser comuna i vulgar *en la major part d'Europa.)*

Sinonímia. — Orenga; *cast.*, orégano; *fr.*, origan.

α *glabrescens* Beck. — Espigues curtes i denses, en inflorescència corimbiforme o tirsoide, bràctees i calzes purpuris.

β *virescens* Car. et Saint-Lag. — var. *virens* Benth. — Bràctees i calzes verds.

ε *macrostachyum* Brot. — var. *prismaticum* Gaud. — Espigues llargues i prismàtiques, en infloresciéncies umbel·liformes.

Geografia. — Comuna en paratges herbosos de tot el país. La var. α a la muntanya de Surroca (Salv.!); la ε a Valldoreix i altres llocs del Vallès. = Serralada del Tibidabo (Sen.!), Besalú (Vay.). — Jul.-Setembre.

N. B. L'*O. Majorana* L., marduix o moraduix, *cast.*, almoraduj, hom el cultiva a Catalunya; a vegades subespontani.

Gènere 556. — THYMUS L.

(Del grec θύμος, emprat per Dioscòrides, i probablement derivat de l'egipcià *tham*, nom d'una herba aromàtica.)

Flors purpúries, rosades o blanques, en capítol o en espigues oblongues terminals, calze tubuloso-acampanat, amb deu nervis, molt barbut a la gorja, bilabiat, amb el llavi superior tridentat o trífid, l'inferior format per dos lòbulos lanceolato-alenats i pestanyosos, corol·la bilabiada, amb el llavi superior dret, pla i escotat, l'inferior trilobulat, de lòbul mitjà un poc més gran que els laterals, estams didínams, exerts, divergents, aquenis ovoides, llisos. Plantes perennes, molt ramificades i molt aromàtiques, de fulles enteres, petites y de forma variable.

1 { Tija llenyosa, dreta o ascendent, llavi superior del calze tridentat, corol·la blanquinosa . . . . 2.
Tija herbàcia o subllenyosa, ajaguda o radicant, llavi superior del calze trífid, corol·la purpúria . . . . 4.

2 { Fulles no pestanyoses, lanceolato-rombals o linears, tomentoses per sota, flors en capítols terminals, calze subgibós a la base **T. vulgaris.**
Fulles setoso-pestanyoses, linears o alenades, glabrescents o glanduloses, flors en raïm o en espiga, calze no gibós . . . . 3.

3 { Flors llargament pedicel·lades, quasi solitàries, en raïm terminal fluix, fullós, dents superiors del calze subulades, recorbades, fulles linears, poc revolutes pel marge, molt glanduloses . . . . . **T. Loscosii.**
Flors breument pedicel·lades, en verticils distants, que formen llargues espigues interrompudes, dents superiors del calze ovato-agudes, fulles alenades, molt revolutes, glabrescents, amb 4-5 pestanyes a cada costat de la base . . . . **T. Zygis.**

4 { Branques amb 2-4 línies longitudinals de pèls, tiges solament radicants a la base, fulles bruscament contretes en pecíol glabre o poc pestanyós, transovades, amb els nervis poc marcats, subpestanyoses, flors en capítol ovoide o globulós . . . . **T. Chamaedrys.**
Branques uniformement pubescents, tiges radicants, fulles llargament atenuades en pecíol, molt pestanyoses, amb els nervis prominents, flors en capítols globulosos . . . . 5.

5 Fulles distants, més curtes que els entrenusos, transovato-cuneïformes o oblongo-linears, amb els nervis divergents, calze pelut o glabre inferiorment . . . . **T. Serpíllum.**

Fulles molt acostades, subimbricades, més llargues que els entrenusos, linears o bé oblongo-linears, amb els nervis paral·lels, calze glabrescent . . . . **T. nervosus.**

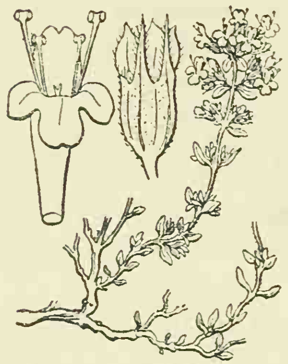
Th. vulgaris

2,077. — Th. vulgaris L.

(per ésser planta vulgar *al Migdia d'Europa.)*

Sinonímia. — Timó, farigola o frigola; *cast.*, tomillo; *fr.*, thym, frigoule.

Petit arbust molt aromàtic, amb la tija d'1-3 dm, llenyosa, dreta o ascendent, tortuosa, molt ramificada, grisenca tomentosa, de fulles petites, *oblongo-lanceolades* o *linears*, obtuses, ± revoludes pel marge, breument peciolades, glabres i verdes o cano-tomentoses almenys pel revers, les florals *més amples i més grans, flors rosades o blanquinoses*, en capítols globulosos o en espigues de verticils inferiors separats, calze piloso-eriçat, un poc gibós inferiorment, de dents superiors *triangulars acuminades*, les inferiors *alenades, pestanyoses*, aquenis, petits, bruns. Planta molt polimorfa.

α *capitulatus* Wk. — Fulles linears, molt revoludes, entrenusos curts, flors en capítols subglobulosos terminals.

β *verticillatus* Wk. et Lge. — Fulles el·líptiques o lanceolato-oblongues, poc revoludes, entrenusos més llargs, flors en capítols ovoides, les inferiors més distants.

Geografia.— Comuna en llocs àrids i pedregosos de les zones mitjana i superior, amb les varietats α i β. — Març-Juny.

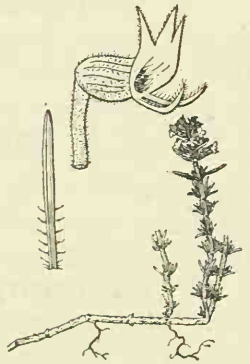
Th. Loscosii

2,078. — Th. Loscosii Willk.

(dedicat per Willkomm al seu descobridor, el famós botànic aragonès Francisco Loscos.)

Petit arbust d'un verd bonic, amb tiges de 2-4 dm, radicants, difuses, de branques ascendents, tomentoses, *fulles linears*, poc revo-

ludes, setoso-pestanyoses, subglabres, però *molt glanduloses*, les florals *allargades, ultrapassant les flors*, aquestes *blanquinoses, subsolitàries, llargament pedicel·lades*, formant un raïm fluix terminal, fullós i *quasi acabat en plomall, calze piloso-eriçat, nervut*, amb les lacínies del llavi superior *alenades, recorbades*, les de l'inferior *setoso-pectinades*, corol·la més curta o més llarga que les lacínies del calze, glandulosa exteriorment.

Geografia.—Terres àrides: Cap a Lleida (Salv.!), comuna a l'Aragó austral (Loscos). — Maig-Juny (1).

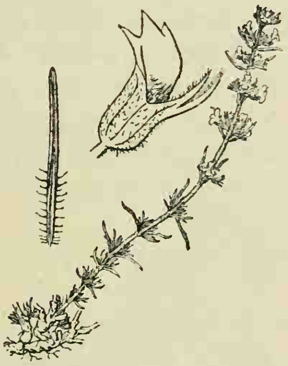

Th. Zygis

2,079. — Th. Zygis. L.

(Zygis *és nom que donà Dioscòrides a un serpoll silvestre de tija no ajaguda, que Clusius assimilà al seu* Serpyllum sylvestre Zygis Dioscoridis; *d'ací derivà Linné el seu nom específic.)*

Sinonímia. — Farigola salsera; *cast.*, tomillo salsero.

Petit arbust d'1-2 dm, amb la tija llenyosa, un poc radicant, tortuosa, ramificada, de branques ascendents, setoso-pubescents, blanquinoses, *fulles linears alenades*, molt revolutes, pubèrules, *glanduloses, ornades de 4-5 pestanyes setoses* a cada costat de la base, *fasciculades* a l'axil·la de les primàries, *flors blanques o rosades, breument pedicel·lades*, en verticils distants, que formen llargues espigues interrompudes, *calze setoso-glandulós* com les fulles, lacínies del llavi superior *ovato-agudes*, les de l'inferior *alenades, pestanyoses*, corol·la de doble llargada que el calze.

β *floribundus* Boiss. — Verticils multiflors, flors més grans, les inferiors pedunculades.

Geografia. — Terrenys margosos, àrids: Urgell, a Utxafava; bastant abundant de Menàrguens a Torrelameu, tocant a la carretera. = De Lleida a Fraga (Salv.!), prop de Balaguer (Compñ.). — Maig-Juliol.

N. B. No hem sabut distingir pels voltant de Lleida el *Th. ilerdensis* Gonz. citat per Costa; però Compañó, en carta datada a Lleida el 4 d'abril de 1877, diu a aquest insigne botànic: «adjunto un ejemplar de *Thymus Ilerdensis.* No me parece igual al de la parte de Balaguer (que segurament era el *Th. Zygis)* que tengo en mi herbario; tiene aquél los pedicelos más largos y la inflorescencia màs alargada. Este se parece algo al *vulgaris.* Lo será?» Aquest exemplar pertany, realment, al *Th. vulgaris,* del qual el suposat *Th. ilerdensis* devia èsser, probablement, una forma.

(1) També a Cornudella, al peu del Montsant, on s'hibrida amb el *Th. vulgaris* L. i ens dóna el × *Th. Rubioi* F. Q. (F. Q.).

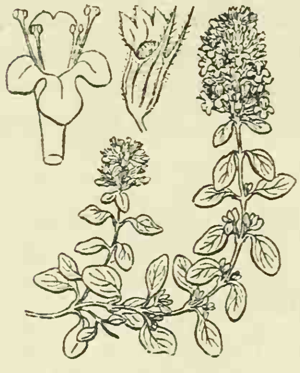
Th Chamaedrys

2,080. — Th. Chamaedrys Fr., raça de l'espècie següent apud Rouy

(hom diu que aquesta planta porta el nom de Chamaedrys *perquè té les tiges amb dues línies de pèls de llarg a llarg, com la* Veronica Chamaedrys.*)*

Tiges d'1-3 dm, ajagudes, difuses, solament *radicants a la base*, branques amb 2-4 files de pèls, de fulles petites, *transovades* o el·líptico-oblongues, *bruscament contretes en pecíol* glabre o poc pestanyós, glabres o peludes en amdues cares, de nervis *poc sortits;* flors, generalment, *purpúries*, les superiors en *capítols globulosos* o bé ovoides, els altres verticils *distants*, calze, generalment, purpurescent, de tub atenuat a la base, obliquament implantat sobre el pedicel, corol·la de doble llarg que el calze, amb el tub subexert.

α. *glabratus* Lge. — Fulles glabres, tiges pubèrules per cares oposades i glabres en la resta, calze eriçat.

β *vestitus* Lge. — Tiges, fulles i calzes densament hirto-pubescents.

Var. *Frieseanus* Rouy — Fulles d'un verd mat, espiga densa a l'àpex, verticils inferiors molt distants.

Geografia. — Pastures de les muntanyes silícies: La α *glabratus* als marges i llocs herbosos de Queralps i camí de Núria, prop del Pont de Crémals. = Núria (Sen.!) La β *vestitus* Lge. = *Th. lanuginosus* Schk., a Núria i a Tagast, al peu dels Rasos de Peguera. = Agudes del Montseny (Vay.); tota la Vall d'Aran (Llen.), a Les, Viella, Salardú (C. et S.). La var. *Frieseanus* Rouy a Font-Romeu (Marcet!). — Juny-Agost.

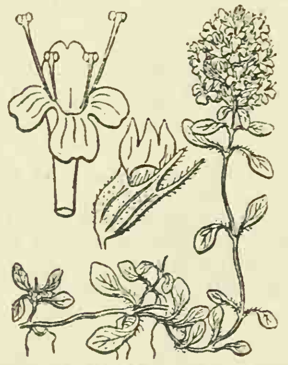
Th. Serpillum

2,081. — Th. Serpíllum L.

(Ἕρπυλλος *fou ja emprat per Dioscòrides per a designar una mena de serpoll, i els autors llatins feren* serpillum; *deriva de* ἕρπω, *arrosegar-se, per les tiges decumbents i radicants d'aquesta planta.)*

Planta cespitosa, de tiges d'1-2 dm, ajagudes, radicants, amb branques uniformement pubescents, fulles petites, *transovato-cuneïformes* o bé *oblongo-linears*, glabres o peludes en ambdues cares, de *nervis prominents*, llarga-

ment pestanyoses a la base; flors, generalment, *purpúries, en capítols globulosos* o bé ovoides, *calze totalment pelut o glabre per sobre*, obliquament implantat sobre el pedicel, corol·la de *doble llarg* que el calze. Planta polimorfa.

Raça *ovatus* Mill. — Fulles amplament el·líptiques, verdes, glabres, ± pestanyoses inferiorment, poc nervudes, calze glabrescent, de lacínies poc pestanyoses, inflorescència ovoide o espiciforme, de verticils inferiors ± distants.

Geografia. — Freqüent a les muntanyes de Catalunya, en les zones superior i mitjana, a partir de S. Llorenç del Munt i de Montseny. La raça *ovatus* Mill. a Núria i Pobla de Lillet, on no escasseja. = Bellmunt (Sen.!). — Juny-Setembre.

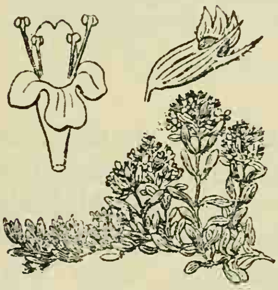

Th. nervosus

2,082. — Th. nervosus Gay — Th. Serpíllum γ confertus G. et G. — Raça Th. angustifolius Pers. β empetroídes W. et Gr., apud Rouy.

(nervosus, *per les fulles amb nervis molt sortits i aparents.)*

Rizoma llenyós, molt ramificat i densament cespitífer, tiges de 5-15 cm, verdes, glabrescents, de branques molt curtes i fulloses, *fulles linears o bé oblongo-linears*, atenuades i pestanyoses a la base, obtuses, glabres, de *nervis prominents*, sensiblement paral·lels, més llargues que els entrenusos i subimbricades, *flors purpúries, en capítols globulosos* terminals, *calze glabrescent, purpuri*, nervut, amb les dents superiors *ovato-triangulars*, les inferiors *lanceolato-alenades, pestanyoses*, corol·la de doble llarg que el calze.

Geografia. — Pastures seques i roques de les altes muntanyes: Serra del Cadí, al Coll de Pal; Núria, cap a Finestrelles i Nou Creus. = Morens, Costabona, Comabella (Vay.), Set Cases (Isernl); Vall d'Aran, a la vall de Tredós i coll de Ribereta (C. et S.). — Jul.-Agost.

Gènere 557. — HYSSOPUS L.

(Del grec ὕσσωπος, emprat pels clàssics per a designar l'hisop o alguna altra labiada aromàtica.)

Flors blaves o violades, en espigues terminals i unilaterals, calze tubuloso-obcònic, nu a la gorja, amb 15 nervis, quinquedentat, amb les dents quasi iguals, 2-3 vegades més curtes que el tub, corol·la bilabiada, de llavi superior pla, dret i escotat, l'inferior més llarg, trífid, amb el lòbul mitjà més gran i obcordiforme, estams didínams, molt exerts, divergents, aquenis ovoides trígons, llisos. Plantes perennes, de fulles oblongues o lanceolato-linears, enteres, planes, sèssils, puntejades de glàndules, uninerves.

Bràctees mútiques, calze pubescent, feblement estriat, de dents lanceolades, aristades, corol·la blava o violada, espiga llarga, fulles puntejades glanduloses . . . . **H. officinalis.**

Bràctees aristades, calze glabrescent, fortament estriat, dents ovato-lanceolades, aristades, corol·la d'un blau vermellós, espiga curta, fulles poc o gens puntejades de glàndules . . . . . **H. aristatus.**

2,083. — H. officinalis L.

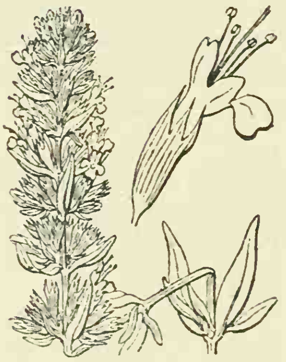

H. officinalis

(per ésser planta medicinal.)

Sinonímia. — Hisop; *cast.*, hisopo; *fr.*, hysope.

Tija de 2-6 dm, llenyosa a la base, molt ramificada, de branques ascendents, molt fulloses i bastant pubescents, *fulles oblongo-lanceolades o linears*, obtuses, ± peludes o pubescents, *fortament puntejades i glanduloses*, *flors blaves o violades*, bastant grans, en glomèruls reunits en espiga llarga i compacta, bràctees mútiques, petites, linears, *calze pubescent glandulós*, *finament estriat*, *de dents lanceolades*, *curtament aristades*, *aresta molt més curta* que la dent, tub de la corol·la *igual al calze*.

Geografia. — Roques i terres àrides: Adous del Bastareny, a Bagà; Puigsacalm, prop d'Olot.=Abundant a la Segarra (Salv.!, Costa), Vic (Masf.!, in Hb. Cad.), Talaixà, Besora i regió subpirenenca (Vay.), Manlleu (Sen.!), Prats de Molló (Gaut.). — Juny-Setembre.

H aristatus

2,084. — H. aristatus Godr., subps. de l'anterior apud Rouy.

(*per les dents del calze llargament* aristades.)

Es diferencia principalment de l'anterior per ésser *planta glabra* i fins *glabèrrima, fulles lanceolato-linears, poc o gens puntejades* i glanduloses, *bràctees aristades, calze glabrescent, fortament estriat i nervut, de dents ovato-lanceolades,* terminades per una arista fina, *quasi tan llarga com la dent,* corol·la d'un *blau vermellós,* de tub *més llarg que el calze, espiga curta,* densa a l'àpex, freqüentment interrompuda a la base.

Geografia. — Roques i pastures àrides de les muntanyes: La Cerdanya, al Mas Arabó, vora del Querol, 23 d'agost de 1891 *legi.* = Prop de Fontpedrosa, Vall de Llo (Gaut.). Pireneu oriental (G. et G.). — Jul.-Agost.

Gènere 558. — SATUREIA L.

(Es mot emprat per Plini i altres clàssics llatins, tal vegada derivat de *satura*, l'estofat, pel costum de condimentar-lo amb sajulida.)

Flors rosades o blanques, en glomèruls axil·lars o raïms terminals unilaterals, calze tubulós o acampanat, amb cinc dents alenades, corol·la bilabiada, de llavi superior dret, pla, enter o un poc escotat, l'inferior més llarg, trífid, de lòbuls quasi iguals, estams inclusos o poc exerts, encorbats i convergents, aquenis ovoides, llisos. Plantes de fulles lanceolato-linears, enteres, planes, subsèssils, puntejades de glándules, molt aromàtiques.

Plantes perennes, llenyoses a la base, fulles coriàcies, verdes, lluents, espinescents, més llargues que els entrenusos, calze tubulós, de dents més curtes que el tub, corol·la llargament exerta. . **S. montana**.
Plantes anuals, herbàcies, fulles blanes, d'un verd cendrós, mats, mútiques, més curtes que els entrenusos, calze acampanat, de dents més llargues que el tub, corol·la a penes exerta. . . . . **S. hortensis**.

2,085. — S. montana L.

S. montana

(*perquè viu de preferència en llocs* muntanyencs.)

Sinonímia. — Sajulida, hisopeta; *cast.*, ajedrea, hisopillo, hisopo montesino; *fr.*, sarriette.

Perenne, tija d'1-3 dm, llenyosa a la base, cilindràcia, pubescent, ramificada, branques dretes, *fulles lanceolato-linears*, atenuades a la base, *sèssils*, *coriàcies*, verdes, *lluents*, fortament puntejades i glanduloses, un poc pestanyoses a la base, *acuminades i espinescents*, més llargues que els entrenusos, glabres, *flors rosades o blanques*, en llargues espigues terminals i unilaterals, *calze tubulós*, híspid, de dents un *poc desiguals*, *més curtes que el tub*, *lanceolato-acuminades*, un poc pestanyoses, *corol·la llargament exerta*, aquenis ovoides trígons, bruns, finament xagrinats.

Geografia. — Comuna en paratges montuosos, calissos, des de la costa fins als Pireneus, com Masgranada, Montserrat, S. Llorenç del Munt, Montseny, Montsant, Alt Bergadà, *et alibi.* = Puja fins a Cerdanya (Vay.); Vall d'Aran, a Bossost, Viella, Arties, Salardú, Ruda (C. et S.). — Ag.-Setembre.

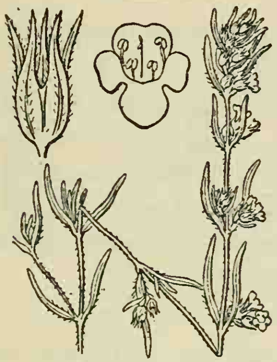

S. hortensis

2,086. — S. hortensis L.

(per ésser planta cultivada als jardins: del llatí hortus, *jardí.)*

Sinonímia. — Té els mateixos noms que l'anterior.

Anual, tija d'1-2 dm, *herbàcia,* dreta, grisenca o vermellosa, pubèrula, ramificada, de branques ascendents, fulloses, *fulles linears,* atenuades en curt pecíol, *blanes,* d'un verd cendrós, *mats* i fortament puntejades, glanduloses, *obtuses, mútiques,* breument eriçades, *més curtes que els entrenusos, flors blanques o rosades,* en glomèruls axil·lars pauciflors, unilaterals, calze *acampanat,* setuloso-glandulós, de *dents lanceolato-alenades,* pestanyoses, *més llargues* que el tub, *corol·la a penes exerta.* Planta molt olorosa.

Geografia.—Subespontània a les hortes del Vallès. = Garrotxa, Olot (Vay.). — Jul.-Oct.

Gènere 559. — MICROMÉRIA Benth.

(Del grec μικρός, petit, i μέρος, part, per la petitesa de totes les parts d'aquestes plantes.)

Flors purpúries o blanques, petites, en glomèruls o cimes axil·lars, calze tubulós, generalment barbut a la gorja, amb tretze estries i cinc dents setàcies i quasi iguals o diversificades en dos llavis, corol·la bilabiada, de llavi superior dret, pla, enter o escotat, l'inferior més llarg, amb tres lòbuls quasi iguals, estams didínams, inclusos, encorbats i convergents, aquenis oblongo-trígons. Petits arbustos de fulles enteres, molt aromàtiques.

1 { Tiges filiformes, fulles purpurescents, glomèruls uni- o biflors, calze bilabiat, de dents desiguals . . . . **M. filiformis.**
Tiges no filiformes, fulles verdes o canescents, glomèruls multiflors, calze no bilabiat, de dents quasi iguals. . . . . 2.

2 { Plantes d'un verd obscur, de fulles aspres, revoludes pel marge, de nervis prominents i poc puntejades pel revers, flors purpúries, bràctees quasi iguals a la meitat del calze . . . . **M. graeca.**
Plantes grisenques, de fulles tomentoses, planes, de nervis poc marcats, molt puntejades pel revers, flors blanques amb pics violats, bràctees quasi iguals al calze . . . . **M. marifólia.**

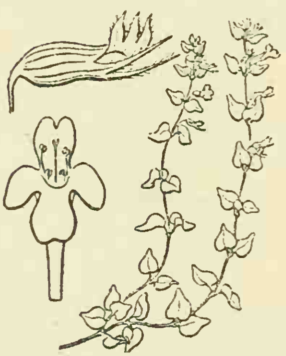

M. filiformis

2,087. — M. filiformis Benth.

(*per les tiges molt primes*, filiformes.)

Petit subarbust d'1-2 dm, d'un verd vermellós, de *branques filiformes*, difuses, glabrescents, fulles petites, subsèssils, *ovades*, les inferiors cordiformes, les superiors arrodonides a la base, enteríssimes, planes o subrevoludes, obtuses, glabres, *purpurescents* particularment pel revers, amb tres nervis un poc sortits; flors molt petites, blanques o vermelles, *solitàries o geminades*, unilaterals, pedicels capil·lars, tant o més llargs que les fulles, ornats de bràctees molt petites, calze en angle recte sobre el pedicel, setulós, purpurescent,

bilabiat, amb les tres dents superiors *lanceolato-acuminades*, les dues inferiors *alenades*, més llargues, totes pestanyoses, tub de la corol·la *inclús*.

Geografia. — Abunda a les roques, turons i muralles de les Balears: Sòller (Fre. Bianor *legit!*). — Juny (1).

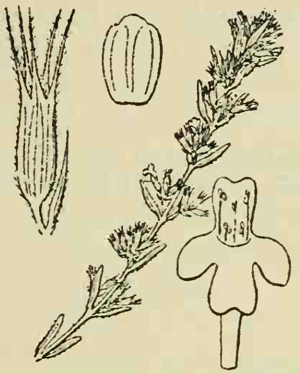

M. graeca

2,088. — M. graeca Benth.

(*per ésser planta de* Grècia.)

Sinonímia. — Colicosa, segons Boissier, i, a València, herba d'olives.

Petit arbust de 2-4 dm, de tija llenyosa a la base, dreta o ascendent, molt ramificada, amb branques dretes, pubescents, vermelloses i fulloses, fulles aspres, subsèssils, revoludes pel marge, les inferiors *ovato-lanceolades*, caduques, les superiors *lanceolato-linears* o *linears*, *nervudes i poc puntejades* per sota; *flors rosades*, petites, en glomèruls de 2-10 flors, unilaterals, acompanyats de bractèoles alenades que no arriben a la meitat del calze, aquest poc inclinat sobre el pedicel, setulós, *barbut a la gorja, no bilabiat, de dents lanceolato-alenades, quasi iguals, pestanyoses*, tub de la corol·la breument exert, aquenis no mucronats.

β *latifólia* Boiss. — Fulles inferiors ovades, nervis del revers prominents, les superiors lanceolades.

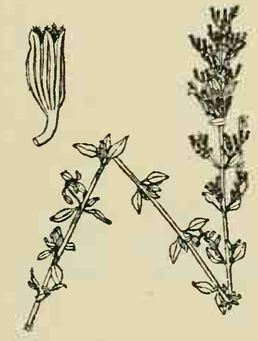

M. marifólia

Geografia. — Comuna a les costes de la serralada litoral : Cadaqués, Caldetes, Tiana, Montalegre, Gavà, Brugués, Sitges, Vallcarca *et alibi*. = Litoral de Tarragona (Costa) i de Girona, a Tossa, Palafrugell, fins a Flassà (Vay.). La var. *latifolia* Boiss. a Cadaquès i Caldetes (Cad.) i a les costes de Tortosa (Sen.!). — Maig-Juny.

2,089. — M. marifólia Benth.

(*per les fulles semblants a les del* Teucrium Marum.)

Sinonímia. — Poliol blanc ; *cast.*, ajedrea blanca.

(1) Aquesta espècie de les Balears i Pitiuses manca a la Península. Cadevall la va incloure en la Flora, tal vegada sospitant que podria ésser descoberta a Catalunya. (F. Q.).

Arbust de 3-5 dm, llenyós i dur a la base, dret o ascendent, fràgil, ramificat, amb branques dretes, tetràgones, albo-tomentoses, *fulles ovades o bé oblongues*, obtuses, curtament peciolades, enteres, grisenques per sobre, albo-tomentoses, de *nervis poc prominents i molt puntejades* per sota; *flors blanques* amb pics violats, en glomèruls multiflors, bractèoles molt petites, *calze tubulós*, tomentós, estriat, *barbut* a la gorja, no *bilabiat*, quinquedentat, amb les dents iguals, triangulars, obtuses, corol·la tres vegades més llarga que el calze, de llavi superior dret i escotat, l'inferior penjant i dividit en tres lòbuls desiguals i arrodonits.

Geografia.—Terrenys calcaris, àrids i pedregosos: Abundant a la riera de Riudecols; cap al Coll d'Alforja, Cornudella; Costes de Garraf, des d'on puja fins a Ordal i Corbera. = Montsant (Salv.!), comuna a la província de Tarragona; Calella i costes de Girona (Costa); Priorat (R. Bolós) i Prades (Puj. J.). — Ag.-Setembre.

Gènere 560. — CALAMINTHA MOENCH

(Del grec καλός, bella, i μίνθη, menta. Perquè són plantes que fan olor de menta i són boniques. Fou emprat pels clàssics grecs.)

Flors purpúries o violades, rarament blanques, axil·lars, geminades o ternades, sobre peduncles simples o en glomèruls o cimes multiflors, calze cilíndric, bilabiat, barbut a la gorja, amb tretze estries, corol·la bilabiada, de llavi superior dret, quasi pla, escotat, l'inferior de lòbuls un poc desiguals, el del mig enter o escotat, estams didínams, inclusos, encorbats i convergents. Plantes herbàcies, de fulles blanes, peciolades, ovades o rodones, dentades o fistonades.

1 Calze de tub encorbat, plantes poc o gens aromàtiques . . . . . 2.
Calze de tub recte, plantes molt aromàtiques 5

2 Flors en glomèruls multiflors, compactes i circuïts d'un invòlucre de bractèoles setàcies, calze no gibós, dret . . . . **C. Clinopódium.**
Flors sobre peduncles simples, geminades o ternades, calze gibós a la base, inclinat sobre el peduncle . . . . 3.

3 Plantes perennes de tija llenyosa i radicant inferiorment, corol·la llargament exerta, violada i amb taques blanques, fulles membranoses, de nervis poc marcats, ovades, breument peciolades . . **C. alpina.**
Plantes anuals de tija herbàcia, dreta o ascendent, corol·la breument exerta, purpúria, fulles coriàcies, de nervis prominents . . . . 4.

4 Corol·la de 4-5 mm, més llarga que el tub del calze, de llavi inferior més llarg que el superior, fulles ovato-rombals, de pecíol la meitat més curt que el limbe, nervis laterals quasi rectes . **C. Ácinos.**
Corol·la a penes més llarga que el tub del calze, de llavi inferior a penes més llarg que el superior, fulles suborbiculars, de pecíol igual al limbe, nervis laterals molt arquejats, plantes de 12-22 cm **C. rotundifólia.**

5 Rizoma estolonífer, flors purpúries, corol·la gran (2-3 cm), limbe de les fulles més llarg que ample . . . . 6.
Rizoma no estolonífer, flors rosades o lilàcies, corol·la relativament petita, limbe de les fulles tan ample com llarg. . . . . 7.

6 Cimes pauciflores, corol·la d'uns 3 cm, de tub arquato-ascendent, ultrapassant de 18-20 mm la gorja del calze, fulles grans, més llargues que amples, primes, inciso-dentades . . . . **C. grandiflora.**
Cimes multiflores, corol·la a tot tirar de 2 cm, de tub quasi recte, ultrapassant de 8-15 mm la gorja del calze, fulles mitjanes, dentades o fistonades . . . . **C. officinalis.**

7 Cimes nombroses, compactes, calze de 4-5 mm, de dents quasi iguals o ± bilabiat, fulles rodones, quasi enteres o denticulades, més llargues que el peduncle, plantes peludes . . . . **C. Népeta.**
Cimes fluixes, calze de 5-7 mm, de dents inferiors manifestament més llargues que les superiors, fulles ovades, superficialment serrades, iguals o més curtes que els peduncles, plantes pubescents **C. nepetoídes.**

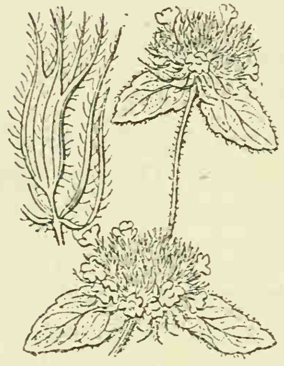
C. Clinopódium

2,090. — C. Clinopódium Benth.

(Bentham, en passar al gènere Calamintha *el* Clinopodium vulgare *de Linné, conservà el nom genèric com específic;* clinopodion *o* clinopodium *és mot antiquíssim, que hom fa venir del grec* κλίνη, *llit, i* ποδιον, *peuet, segons Plini, per la semblança que tenen les fulles arrodonides d'aquesta planta amb els peus dels llits antics.)*

Sinonímia. — Alfàbrega boscana; *cast.*, clinopodio, pie de cama, perilla de cama, angelotes; *fr.*, clinopode.

Perenne, de rizoma serpentejant i tija de 3-6 dm, dreta, simple o ramificada, peluda, amb *fulles ovades* o bé ovato-oblongues, curtament peciolades, obtuses, superficialment serrades, un poc nervudes, més pàl·lides per sota, peludes; *flors purpúries*, en glomèruls bastant grans, compactes, axil·lars i terminals, involucrats per nombroses bràctees setàcies, eriçades de llargs pèls que els comuniquen l'aspecte de *plumoses*, tan llargues com els calzes, aquests *drets* sobre els pedicels, *encorbats* però *no gibosos* a la base, amb *tretze nervis*, dents superiors *lanceolades acuminades*, les inferiors *llargament alenades*, *totes pestanyoses*, corol·la que ultrapassa de 8 mm la gorja del calze, aquenis ovoides, bruns, tacats de blanc.

γ *diminuta* Rouy — Planta més petita en tots els seus òrgans, glomèruls pauciflors, especialment terminals.

Geografia.— Freqüent als boscos i paratges herbosos, des de la serralada litoral fins a les valls del Pireneu. La γ *diminuta* Rouy; *C. vulgare* var. *diminutum* Eug. Simon, als murs d'Escaldes, a la Cerdanya francesa (Sen.!). — Juny-Agost.

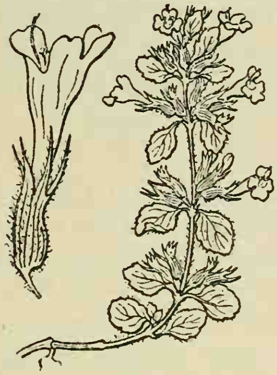

C alpina

2,091. — C. alpina Lamk.

(*per viure als* Alps.)

Perenne, amb la tija d'1-3 dm, un poc llenyosa a la base, ajaguda i *radicant* inferiorment, ramificada, de branques primes, flexuoses, pubescents o peludes, *fulles ovades* o *el·líptiques*, breument peciolades, obtuses o agudes, nervudes, enteres o denticulades a la part superior, d'un verd fosc per sobre, clares per sota, glabres o pubescents; *flors violades*, tacades de blanc a la gorja, sobre peduncles axil·lars simples, geminades o ternades, *calze encorbat, gibós* a la base, *inclinat* sobre el peduncle, pelut, *contret sobre la gibositat, dc dcnts lanceolato-alenades, pcstanyoses*, corol·la que ultrapassa de 8-15 mm la gorja del calze, amb el lòbul mitjà inferior transovat, aquenis transovoides, negres, tacats de blanc.

γ *granatcnsis* Briq. — Calze cobert de pèls ganxuts, rígids, dirigits cap endavant, corol·la petiteta.

Geografia. — Roques i pastures de les altes muntanyes: Núria, des del Pont de Crémals; Coll de Jou, al Cadí. = Morens, Costabona, Setcases (Vay.), Cerdanya i valls pròximes a Andorra (Gaut.), Ports de Benasc i de la Picada, Penya Blanca (Zett.); Artiga de Viella (Llen.!). La γ *granatensis* Briq. és la que hem observat al Pireneu oriental. — Juny-Agost.

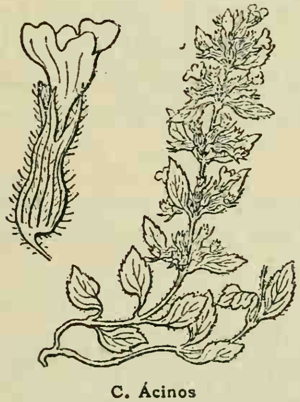

C. Ácinos

2,092. — C. Ácinos Clairv.

(*per a Dioscòridcs l'*Acinos *és una herba olorosa, semblant a l'alfàbrega, però més peluda; Linné amb aqucst mot genèric formà l'específic del seu* Thymus Acinos, *que Clairville passà al gènere* Calamintha.)

Sinonímia. — Alfàbrega borda; *cast.*, albahaca silvestre o de pastor, albahaca menor.

Anual o *biennal*, amb la tija d'1-4 dm, *enterament herbàcia*, ascendent o difusa, *no radicant*, ramificada des de la base, coberta de pèls re-

flexos, *fulles ovades o rombals*, petites, peciolades, pecíols com la *meitat del limbe*, acutiúscules, serrulades a la meitat superior, nervudes, de nervis laterals *quasi rectes; flors purpúries*, sobre peduncles axil·lars simples, geminades o ternades, calze encorbat, gibós a la base, contret sobre la gibositat, *inclinat* sobre el pedicel, *molt nervut i eriçat*, dent mitjana superior *ovato-arrodonida, bruscament mucronada*, les laterals *triangulars alenades*, llavi inferior bífid, corol·la que ultrapassa de 4-5 mm la gorja del calze, amb el lòbul mitjà inferior escotat, aquenis ovoido-trígons, negres, tacats de blanc.

Geografia. — Paratges secs i pedregosos de tot el país: Vallès; Masgranada i Corbera, cap al Penedès; Bages; Corbera del Bergadà, Pobla de Lillet; Montsoliu.=Plana de Vic (Masf.), Garrotxa, Olot (Vay.), Llers (Sen.), Vall de Llo (Gaut.), bastant comuna a les valls inferiors del Pireneu central (Zett.), Viella, Bossost, Arties, etc. (Llen.), Salardú, Ruda (C. et S.). — Maig-Setembre.

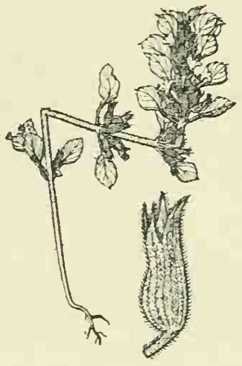

C. rotundifólia

2,093. — C. rotundifólia Willk.

(per les fulles de limbe arrodonit.)

Anual, uni- o multicaule, amb tiges d'1-2 dm, dretes o ascendents, simples o ramificades des de la base, vermelloses, pubescents, *fulles transovato-arrodonides*, contretes en *pecíol igual al limbe*, mucronades, denticulades a la meitat superior, nervudes, de *nervis laterals molt arquejats*, pubèrules, aspres; *flors purpúries*, sobre peduncles axil·lars simples, ternades o quaternades, *calze encorbat, gibós* a la base, *inclinat* sobre el peduncle, que és molt curt, amb deu nervis prominents, *nervis i peduncles densament setoso-eriçats, contret* sobre la gibositat, dents superiors *triangulars, recorbades*, les inferiors alenades, *quasi rectes*, totes *pestanyoses*, corol·la poc més llarga que el calze, amb el lòbul mitjà inferior escotat.

γ *purpurascens* Boiss. — Planta de 3-7 cm, de flors més petites, *fulles purpúries* pel revers, amb el pecíol de *doble llarg* que el limbe. Planta inodora.

Geografia. — El tipus comú a Castelseràs, d'Aragó (Losc., in Hb. Cad.), a la Catalunya austral (Willk., Icones, II, p. 70), probablement a la prov. de Lleida (Costa). La γ *purpurascens* Boiss., a les muntanyes de La Cènia, sobre Tortosa (Llen.!, juny de 1910 *legit).*

C. grandiflora

2,094. — C. grandiflora Moench

(per les flors relativament grans.)

Perenne, de rizoma estolonífer, amb *estolons curts* i tija de 2-5 dm, dreta o ascendent, simple, pubescent, fulles grandetes, *ovades o bé ovato-oblongues*, primes, d'un verd bonic, glabrescents, *inciso-dentades*, agudes, peciolades, flors d'un *rosat purpuri*, grans, en *cimes pauciflores*, peduncle comú *més curt* que la fulla, *calze llarg* (10-16 mm), *verd, glabrescent, de tub cilíndrico-acampanat, ni encorbat ni gibós, dret,* a la fi inclinat sobre el pedicel, dents superiors *ovato-acuminades,* ascendents, les inferiors *lanceolato-alenades*, més llargues i *un poc inflexes, totes pestanyoses,* corol·la d'uns 3 cm, que ultrapassa de 18-20 mm la gorja del calze, de tub arquato-ascendent, dilatada cap a la meitat, amb el lòbul mitjà inferior *obcordiforme*, aquenis ovoides, negres.

Geografia.—Boscos de les muntanyes: Alt Bergadà, Clot de Segalés, Peguera, prop de la font.=Clot de Segalés, cap a les Graus de Peguera (Grau!, Puj. C.!). — Jul.-Agost.

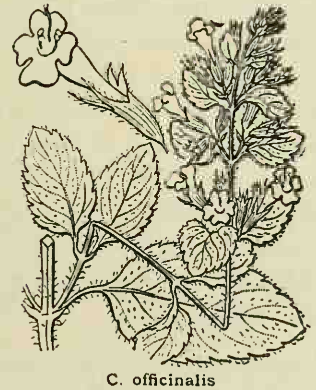

C. officinalis

2,095. — C. officinalis Moench — C. silvática Bromf.; subsp. de la C. vulgaris Rouy

(officinalis, *per haver estat emprada com a medicinal.)*

Sinonímia. — Rementerola o rebenterola, calaments; *cast.*, calamento o calaminta; *fr.*, calament.

Perenne, amb rizoma estolonífer, d'*estolons llargs*, tija de 3-6 dm, ramificada, peluda, fulles bastant grans, blanes, d'un verd bonic, peciolades, obtuses, *serrades regularment*, de divisions poc profundes, pubescents, les inferiors *cordiformes*, les altres *ovades; flors purpúries*, bastant grans, en cimes *multiflores* fluixes, iguals o més llargues que les fulles, calze *tubuloso-obcònic*, de tub *ni encorbat ni gibós, dret*, a la fi *inclinat* sobre el pedicel, *pubescent*, de dents desiguals, les superiors *lanceolato-acuminades, ascendents*, les inferiors *linears alenades*, més llargues, un poc inflexes, totes *pes-*

tanyoses, corol·la a tot tirar de 2 cm, de tub *quasi recte*, que ultrapassa de 8-12 mm la gorja del calze, amb el lòbul mitjà inferior *orbicular*, aquenis ovoides, bruns.

β *ascendens* Briq. — Planta més peluda, fulles més petites, més curtament peciolades, de *limbe tan ample com llarg, superficialment dentades o fistonades*, cimes *més denses, de peduncles més çurts* que les fulles, amb la corol·la que ultrapassa de 8-10 mm la gorja del calze.

Geografia. — Boscos frescos de les muntanyes : Vall de Ribes, Olot. = Garrotxa, Sagaró (Vay.); interior del país, cap a Berga, Lleida, Tàrrega, etc. (Costa). La β *ascendens* Briq.; *C. ascendens* Jord., comuna al litoral, Vallès, i part del Penedès i de Bages. — Set.-Nov.

C. Népeta

2,096. — C. Népeta Savi—C. parviflora Lamk.—C. officinalis var. Népeta Rchb., subsp. de la C. vulgaris Rouy apud Rouy.

(és una de les Nepeta *dels autors llatins, i correspon a la* Calamintha pulegii odore, sive Nepeta, *de Bahuin.)*

Perenne, amb la tija de 4-6 dm, ascendent, piloso-grisenca, molt ramificada, fulles petites, *ovades* o quasi rodones, un poc consistents, curtament peciolades, subenteres o denticulades; *flors petites, d'un lilà violat, en cimes denses, més llargues* que les fulles, calze de 4-5 mm, cilíndric, *inflat* a la base en la maturitat, *dret* sobre el pedicel, *un poc pubescent, amb pèls exerts* a la gorja, de dents curtes, *lanceolato-agudes*, un poc ascendents, *les inferiors alenades*, un poc més llargues, *totes pestanyoses*, corol·la petita, que ultrapassa la gorja del calze solament de 8-10 mm, amb el lòbul mitjà inferior *truncat*, aquenis ovoides, bruns. Planta d'olor forta, desagradable.

δ *subnuda* Fiori — *C. subnuda* Host. — Peduncles, generalment, més curts que el calze, les dents del qual són quasi iguals, curtes i rígides, o les dues inferiors *lanceolades*, un poc més llargues que les tres superiors *triangulars* i dretes, corol·la dilatada a la gorja, d'1 cm, fulles petites i breument peciolades.

Geografia.—Llocs secs i pedregosos: Camps de Castelló d'Empúries (Sen.!); llocs fronterers del Pireneu oriental (Gaut.). La δ *subnuda* Fiori, al Tibidabo, Barranc dels Penitents (Sen.). No sembla diferir de la de Mallorca. — Ag.-Novembre.

C. nepetoídes

2,097. — C. nepetoídes Jord.

(per la semblança que té amb la C. Népeta.)

Considerada per Rouy com una raça de l'anterior i per Fiori com a mera varietat d'aquella, se'n diferencia per les *cimes fluixes*, i llargament pedunculades, de manera que *ultrapassen les fulles*, pel calze de 5-7 mm, de dents inferiors manifestament *més llargues* que les superiors, pel tub de la corol·la *un poc arquejat, bruscament dilatat en el terç superior*, pel lòbul mitjà inferior *escotat*, per les fulles petites, *ovades, superficialment serrades*, iguals o més curtes que els peduncles.

Geografia. — Llocs muntanyencs secs i pedregosos: Vessant migjorn de la serralada litoral; Olot, vores del Fluvià; Figueres, al voltant del castell. = Muntanyes pròximes a Barcelona (Costa), camins d'Olot, Besalú, i per ací i per allà en tot l'Empordà (Vay.). — Jul.-Ag.

N. B. Les *C. officinalis* Moench, *C. ascendens* Jord. i *C. Népeta* Savi, considerades per Rouy com subespècies de la seva *C. vulgaris*, són bastant polimorfes i difícils de diferenciar. Altrament, els híbrids que engendren, que no semblen rars, contribueixen a fer difícil el grup, particularment al litoral.

Gènere 561. — MELISSA L.

(Del grec μέλισσα, nom de l'abella i d'algunes labiades mel·líferes, molt visitades per aquell insecte.)

Flors blanques o rosades, en glomèruls axil·lars unilaterals de 6-12 flors, calze tubuloso-acampanat, deprimit, amb tretze nervis, bilabiat, de llavi superior tridentat, l'inferior bífid, corol·la bilabiada, de tub exert, arquato-ascendent i llavi superior dret, còncau, escotat, l'inferior de tres lòbuls poc desiguals, tub sense anell de pèls, estams didínams, arquato-convergents, aquenis oblongs, bruns. Plantes perennes, peludes o glabrescents, de fulles grans, ovades, grossament fistonades, d'olor molt agradable.

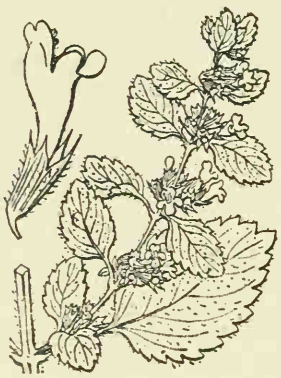

M. officinalis

2,098. — M. officinalis L.

(és planta medicinal.)

Sinonímia. — Tarongina, herba abellera; *cast.*, torongil o hierba cidra; *fr.*, mélisse.

Geografia.—Torrenteres, boscos i bardissars: Terrassa, als torrents de la serralada superior; llocs herbosos de Vidreres; vores del Montsoliu. = Serra de Montsant (Costa), S. Joan-les-Fonts, Montsoliu, Susqueda, Guilleries, Olot (Vay.), Vic (Masf.). — Jul.-Agost.

N. B. És possible l'existència de l'*Horminum pyrenaicum* L., que trobem citat en alguns llocs fronterers del Pireneu central, però en cap de concretament català.

Gènere 562. — ROSMARINUS L.

(*Rosmarinus* o *ros marinus* és el nom llatí, antiquíssim, d'aquesta planta. Sembla que *ros* podria ésser una corrupció de *thus*, l'incens, i aleshores el significat de *rosmarinus*, o *rosmarinum*, que així ens el donà Dioscòrides, seria el d'*incens marí*, perquè és un arbust aromàtic que no sol allunyar-se molt de la mar.)

Flors albo-blavenques, en fascicles axil·lars i terminals, calze acampanat, nu a la gorja, bilabiat, de llavi superior enter, ovat, l'inferior bífid, de lòbuls lanceolats, corol·la bilabiada, de tub exert, amb el llavi superior en casc, bífid, l'inferior de tres lòbuls, el mitjà molt ample i còncau, dos estams de filaments exerts i amb una petita dent a la base, aquenis transovoides, llisos. Arbustos aromàtics, de fulles coriàcies, linears, revoludes pel marge, enteres, verdes per sobre i tomentoses pel revers.

R. officinalis

2,099. — R. officinalis L.

(és planta medicinal.)

Sinonímia. — Romaní; *cast.*, romero; *fr.*, romarin.

Geografia. — Comuna als boscos i erms de les zones inferior i mitjana. — Hivern i primavera.

Gènere 563. — SÁLVIA L.

(Nom llatí de la *sàlvia* per excel·lència, derivat de *salvare*, salvar, per reputar-la de gran valor per a guarir les més diverses malalties.)

Flors violades, blaves, blanques o groguenques, en glomèruls axil·lars, calze tubuloso-acampanat, bilabiat, de llavi superior enter o tridentat, l'inferior bífid, corol·la bilabiada, de llavi superior en casc, comprimit, enter o escotat, l'inferior trilobulat, amb el lòbul mitjà més ample, enter o escotat, dos estams de filaments curts, que terminen, i hi estan articulats, amb un llarg connectiu bifurcat i de branques desiguals, la més llarga terminada en antera fèrtil, la curta en una altra d'estèril, aquenis ovoides trígons, llisos. Herbes o petits arbustos ± aromàtics, de fulles ovades o bé oblongues, fistonades o laciniades.

1 { Tub de la corol·la guarnit interiorment d'un anell de pèls . . . . . **2.**
Tub de la corol·la sense anell interior de pèls . . . . **4.**

2 { Plantes llenyoses, molt aromàtiques, fulles oblongues o lanceolades, consistents, reticulades, finament fistonades, flors violades, connectiu molt llarg . . . . **S. officinalis.**
Plantes herbàcies, poc o gens aromàtiques, fulles ovades, blanes, llises, fortament fistonades o dentades . . . . **3.**

3 { Flors grogues, grans, en glomèruls fluixos, pauciflors, bràctees herbàcies, calze piloso-glandulós, de llavi superior enter, fulles alabardades, acuminades, fortament fistonades . . . . **S. glutinosa.**
Flors d'un blau violat, petites, en glomèruls compactes, multiflors, bràctees escarioses, brunes, calze pelut, de llavi superior tridentat, fulles ovato-cordiformes, no acuminades, irregularment fistonades **S. verticillata.**

4 Dents del calze aristades, les dues laterals superiors separades de la mitjana, que és molt petita, bràctees molt amples, acuminades, dretes, flors blanquinoses . . . . 5.
Dents superiors del calze molt curtes, les laterals connivents cap al mig, bràctees mitjanes o petites, a la fi, generalment, reflexes, flors blaves . . . . 6.

5 Panícula viscosa, aromàtica, bràctees pestanyoses, corol·la d'un blanc blavenc, una vegada més llarga que el calze, que és pubescent, fulles fistonades, grisenques, pubescents . . . . **S. Sclárea.**
Panícula ni viscosa ni aromàtica, bràctees no pestanyoses, corol·la blanca, dues vegades més llarga que el calze, que és llanut i blanquinós, fulles inciso-lobades, albo-tomentoses . . . . **S. Aethiopis.**

6 Fulles simplement fistonades o un poc incises, calze pubescent . . 7.
Fulles lobato-fistonades o pinnatífides, calze eriçat de llargs pèls blancs, corol·la petita, de llavi superior feblement falciforme . . . . . 8.

7 Corol·la tres vegades més llarga que el calze, de llavi superior fortament falciforme, estil llargament exert, fulles quasi totes radicals, de 4-8 cm d'ample. . . . . **S. pratensis.**
Corol·la 1-2 vegades més llarga que el calze, de llavi superior feblement falciforme, estil a penes exert, fulles caulinars de 2-4 cm d'ample **S. valentina.**

8 Corol·la d'un blau pàl·lid, dues vegades més llarga que el calze, de llavi superior comprimit, lòbul mitjà de l'inferior blanquinós, fulles radicals incises o pinnatífides, tija quasi nua . . . . **S. clandestina.**
Corol·la d'un blau violat, poc o una vegada més llarga que el calze, de llavi superior còncau però no comprimit ni falciforme, fulles lobato-fistonades, tija fullosa . . . . 9.

9 Fulles oblongues, de 2-3 cm d'amplada, fistonades o inciso-lobades, corol·la una vegada més llarga que el calze, amb els llavis separats, el superior un poc arquejat a l'àpex, planta precoç, de 2-5 dm **S. Verbenaca.**
Fulles ovato-oblongues, de 3-6 cm d'amplada, pinnatilobades, de lòbuls fistonats, corol·la poc més llarga que el calze, amb els llavis acostats, el superior quasi recte, planta tardana, de 4-8 dm, robusta **S. horminoídes.**

S officinalis

2,100. — S. officinalis L.

(perquè és planta medicinal.)

Sinonímia. — Sàlvia bona, sàlvia per remei, d'Aragó o del Moncayo; *cast.*, salvia menor o silvestre; *fr.*, sauge.

Petit arbust de 2-5 dm, d'olor molt agradable, molt ramificat, de branques dretes, pubescents, poc fullós, *fulles oblongues o lanceolades*, verdes, xagrinades, pubescents per sobre i albo-tomentoses i reticulades per sota, finament fistonades, obtuses o agudes, peciolades, *flors d'un blau violat*, grans, en glomèruls pauciflors disposats en raïm espiciforme, bràctees ovato-acuminades, peludes com el calze, a la fi caduques, divisions calicinals *lanceolato-alenades*, les inferiors *més llargues, corol·la* 2-3 *vegades més llarga que el calze*, de llavi superior *quasi recte, no contret* a la base, tub *guarnit d'un anell de* pèls a l'interior, antera estèril inserida *quasi lateralment* a l'àpex de la branca curta del connectiu, estigmes desiguals.

Geografia —Terrenys àrids, calissos i margosos d'una part del país: Abundant al Montsant, des de Cornudella al cim; cultivada i subespontània en moltes localitats.=La Segarra, Cardona, Castellfollit (Costa), Ponts, Seu d'Urgell, Tremp, Pont de Muntanyana (Bub.), Olot (Tex.), Garrotxa, Llussanès (Vay.). — Maig-Agost.

S. glutinosa

2,101. — S. glutinosa L.

(per ésser planta viscosa o glutinosa.)

Sinonímia. — *Cast.*, cetro de Júpiter.

Perenne, amb la tija de 0'5-1 m, dreta, ramificada, piloso-glandulosa a l'àpex, d'olor forta, fulles grans, *ovato-cordiformes o alabardades*, acuminades, peciolades, fortament fistonades, d'un verd pàl·lid en ambdues cares, pubescents als nervis, flors grans, *groguenques*, en glomèruls pauciflors fluixos disposats en llarg raïm terminal, *bràctees ovato-lanceolades*, herbàcies, petites, *més curtes que el calze*, piloso-glanduloses com tota la inflorescència, calze de llavi superior *enter, curt, molt ample*, dents de l'inferior *curtes i lanceolades, corol·la gran* (3-4 cm), *tres vegades més llarga que el calze*, pubes-

cent-glandulosa, de *tub exert, dilatada a la gorja,* amb el llavi superior *falciforme*, comprimit, bífid, i dos estams rudimentaris ultra els dos curts, branca curta del connectiu claviforme, estil exert, aquenis ovoides, bruns, llisos.

Geografia. — Boscos ombrosos de les muntanyes: Ribes, Montsoliu, Olot. = Surroca, S. Joan de les Abadesses, Platraver, Puigsacau, Cabrera (Salv.!), Camprodon (Bub.), Freixenet (Isern!), Guilleries, des de S. Feliu de Pallarols, Sta. Pau, Castellfollit i més amunt (Vay.), La Cellera (Cod.), Montgrony, Castellar de N'Huc, Surroca, S. Hipòlit (Sen.) —Jul.-Agost.

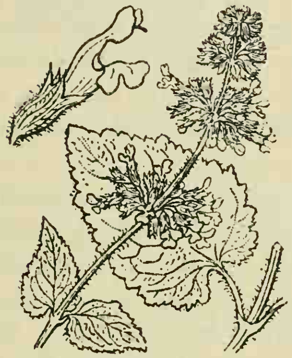

S. verticillata

2,102. — S. verticillata L.

(per les flors disposades en verticil·lastres *distants.)*

Sinonímia. — Matagalls; *cast.*, salvia castellana.

Perenne, amb la tija de 4-8 dm, herbàcia, dreta, peluda, ramificada, d'olor desagradable, fulles grans, *ovato-cordiformes*, les inferiors amb *dues orelletes* o folíols separats, peciolades, acutiúscules, *no acuminades*, blanes, verdes, més pàl·lides per sota, pubescents, desigualment fistonades; flors d'un *blau violat*, petites, en glomèruls multiflors compactes disposats en panícula terminal, bràctees *ovato-acuminades*, petites, *escarioses, brunes,* reflexes, *calze violat, pelut, de dents triangulars acuminades,* les dues inferiors *més llargues, corol·la petita* (1 cm), dues vegades més llarga que el calze, de *tub exert* i llavi superior *dret, curt, no comprimit, contret a la base*, amb anell de pèls a l'interior del tub, estil un poc exert, branca curta del connectiu *sense antera.*

S. Sclárea

Geografia. — Llocs estèrils, vores de camins: Marges i runes d'Hostalric immediats a la carretera, 19 de juny de 1909 *legi.* =Muralles de Tordera (Vay.).—Juny-Agost.

2,103. — S. Sclárea L.

(derivat del nom vulgar de la planta: Horminum Sclarea dictum, *consigna Bauhin, i aquesta és la* Salvia Sclarea *de Linné; a Itàlia li diuen* schiarea.)

Sinonímia. — Sàlvia romana, madrona; *cast.*, maro, amaro, hierba de S. Juan; *fr.*, sclarée.

Perenne, amb la tija de 4-8 dm, dreta, robusta, peluda, molt ramificada superiorment, de fulles grans, *ovato-cordiformes*, reticulades bonyegudes, desigualment fistonades, peciolades, obtuses, grisenques, pubescents; flors d'un *blanc blavenc*, grans, en glomèruls pauciflors disposats en panícula terminal, bràctees grans, membranoses, *suborbiculars cordiformes, acuminades, lilàcies, pestanyoses, més llargues que el calze*, a la fi reflexes, calze *pubescent glandulós*, de dents *aristades*, les del llavi superior *triangulars, curtes*, les dues laterals *separades de la mitjana, que és molt petita*, les del llavi inferior lanceolades, *corol·la gran* (18-25 mm), una vegada més llarga que el calze, piloso-glandulosa, *bruscament dilatada a l'àpex, sense anell de pèls* a l'interior del tub, de llavi superior *falciforme*, bilobulat, estil exert. Planta aromàtica.

Geografia.—Llocs calissos, àrids: Al Vallès, Bages i altres parts, cultivada i subespontània. = Les Garrigues (Gonz.), La Garrotxa, Olot, Prat de Llussanès (Vay.), Prats de Molló (Gaut.), Vall d'Aran, a Canejan (C. et S.). — Maig-Juliol.

S. Aethiopis

2,104. — S. Aethiopis L.

(Discòrides menciona una planta medicinal d'Etiopia, amb les fulles semblants a les de la blenera, l'αἰθιοπίς; *els autors prelinneans suposen que és aquesta sàlvia, i d'ells prengué el nom Linné, en identificar la seva espècie amb* l'Aethiopis foliis sinuosis *de Bahuin.)*

Sinonímia. — *Cast.*, etiópide, oropesa.

Hom la diferencia de l'anterior per ésser planta coberta d'un toment *albo-llanós*, per les fulles molt reticulades, *blanques i tomentoses* pel revers, *inciso-lobades*, de lòbuls angulosos, les superiors *sèssils, acuminades, bracteïformes, reflexes, per les flors blanques,* en ampla panícula, *ni viscosa ni aromàtica, molt blanca i llanosa,* per les *bràctees verdoses* a l'àpex, *iguals al calze,* bruscament i finament *acuminades,* a la fi *recorbades,* però *no reflexes,* pel calze cobert d'un toment *llanós, blanc,* i per la *corol·la dues vegades més llarga que el calze.*

Geografia.—Llocs secs i àrids de les muntanyes: Serra del Montsant (Costa), Mas Blanco, prop d'Horta, als confins de Catalunya i Aragó, r. (Font!). — Juny-Agost.

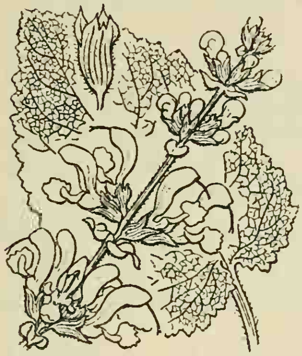
S. pratensis

2,105. — S. pratensis L

(*perquè sol fer-se als* prats.)

Sinonímia. — Tàrrec, tarró; *cast.*, gallo-cresta, salvia de prado.

Perenne, amb la tija de 3-8 dm, dreta, robusta, peluda, glandulosa i, ordinàriament, ramificada a l'àpex, fulles grans, *ovades o bé ovato-oblongues,* la major part radicals i peciolades, les superiors amplexicaules, reticulado-rugoses, fistonades, pubescents, flors grans, generalment d'un *blau fort,* en glomèruls distants, en llargs raïms que formen, freqüentment, una ampla panícula glandulosa, bràctees *ovato-acuminades,* herbàcies, *més curtes que el calze, a la fi reflexes, calze pubescent glandulós,* de llavi superior *tridentat,* amb les dents laterals *conninvents sobre la del mig, que és més curta, corol·la gran* (15-25 mm), 2-3 *vegades més llarga que el calze,* pubescent glandulosa, de tub sense anell de pèls, *insensiblement dilatat* a la gorja, amb el llavi superior *fortament falciforme, escotat,* estil llargament exert, aquenis bruns, llisos, lluents.

Geografia. — Freqüent als prats i boscos de les zones mitjana i superior, a partir de la serralada superior del Vallès: Baix Empordà, des de Vidreres. = La Garrotxa, Olot, Seva (Vay.), Llers (Sen.), prop de Benasc (Zett.). — Maig-Juliol.

S. valentina

2,106. — S. valentina Vahl

(*per haver estat descoberta al regne de* València.)

Perenne, amb la tija de 3-8 dm, herbàcia, dreta, un poc ramificada, piloso-eriçada, fullosa, de fulles *oblongues o lanceolades,* les inferiors peciolades, les altres sèssils, obtuses, les superiors acuminades, doblement fistonades, primetes, glabriúscules per sobre, peludes als nervis i glanduloses per sota; flors d'un *blau violat,* petites, en glomèruls pauciflors nombrosos disposats en raïm llarg o en panícula terminal, *bràctees ovato-cordiformes,* enteres, apiculades, *purpúries,* petites, quasi iguals al calze, aquest *piloso-glandulós,* amb les dents del llavi superior *triangulars acuminades,* les laterals *conninvents* sobre la del mig, les inferiors *lanceolato-acuminades,* un poc més

llargues, *corol·la pubescent glandulosa, de doble llarg que el calze,* amb el llavi superior *feblement falciforme, estil un poc exert.*

Geografia.—Freqüent als marges i prats del Vallès oriental: Sardanyola, Ripollet, Montcada, Sta. Perpètua, S. Fos, etc., d'on s'estén cap a Granollers, Llinars, i més enllà, en direcció a Castelltersol. = Marges i camps de la falda de Montjuic (Vay.). — Maig-Juliol.

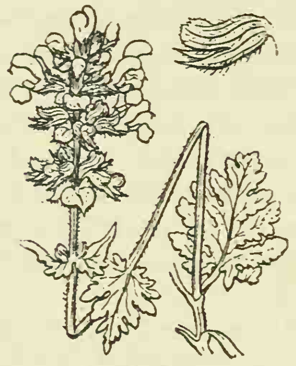

S. clandestina

2,107. — S. clandestina L. (1).

(del llatí clandestinus, *ocult, per tenir sovint flors cleistògames, amb la corol·la gens aparent; floreix, com si diguéssim, i grana, d'amagat.)*

Perenne, amb la tija d'1-3 dm, dreta, simple, pubescent a la base, peluda a l'àpex, paucifoliada, de fulles basilars *oblongues o bé oblongo-lanceolades, incises o pinnatífides,* de lòbuls irregulars, dentats; *flors d'un blau pàl·lid* o blanquinoses, petites, en raïm curt, *bràctees ovato-cordiformes,* acuminades, herbàcies, *piloso-pestanyoses,* més curtes que el calze, a la fi ± reflexes, *calze acampanat,* eriçat de *llargs pèls blancs,* glandulós, amb el llavi superior de tres dents triangulars, petites, conniventes, l'inferior de dents *lanceolades cuspidades, corol·la dues vegades més llarga que el calze,* de llavis separats i molt desiguals, el superior *comprimit, falciforme,* l'inferior amb el lòbul mitjà *blanquinós,* estil inclús o poc exert.

β *pallidiflora* Rouy-Corol·la d'un blau pàl·lid, calze poc glandulós, raïm espiciforme.

γ *multífida* S. et S. — Fulles basilars profundament pinnatipartides o subpinnatisectes, de divisions irregularment fistonades.

Geografia. — Prats, vores ds camins i llocs estèrils: Comuna al Vallès, tant el tipus com la β *pallidiflora* Rouy. La γ *multífida* S. et S. al litoral de Barcelona (Sen.!). — Març-Set.

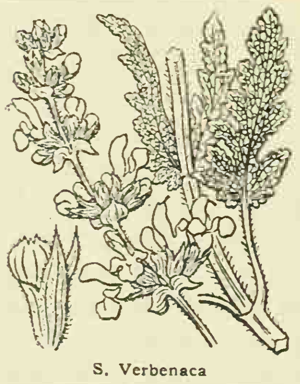

S. Verbenaca

2,108. — S. Verbenaca L., subsp. de la S. Linnaei Rouy, apud Rouy.

(és una de les Verbenaca *dels autors prelinneans, així dites per tenir les fulles semblants a les de la berbena.)*

(1) Aquesta i les dues següents considerades per Rouy com subespècies de la seva *S. Linnaei,* excessivament polimorfa. Les diferències més constants entre totes elles són a les fulles basilars.

Sinonímia. — Tàrrec; *cast.*, ormino, gallocresta, hierba de Sta. Lucía o de ciego.

Perenne, amb la tija de 2-5 dm, dreta o ascendent, simple o ramificada, peluda fins a la base, *fullosa*, fulles basilars oblongues, de 2-3 cm d'amplada, *fistonades o inciso-lobades*, amb les dents *llargues, irregulars*, les superiors sèssils, flors d'un *blau violat*, bastant petites, en llarg raïm atenuat a l'àpex, calze eriçat de *llargs pèls blancs*, un poc glandulós, de llavis separats, corol·la *una vegada més llarga que el calze*, de llavis també separats, el superior còncau, *un poc arquejat*, no comprimit ni falciforme, estil inclús o poc exert, planta primerenca.

Raça *longistyla* Cad. — Estil *llargament exert*, tija i pecíols *molt peluts*.

Subsp. *S. oblongata* Vahl — Fulles basilars *ovades*, les caulinars *ovato-oblongues*, totes *fistonades* o *dentades*, de dents *obtuses, regulars, acostades*.

Geografia.—Llocs estèrils i àrids: Comuna al Vallès i Bages.=Puja fins a Besora, Llussanès i Ripoll. La subsp. *S. oblongata* Vahl; *S. Verbenaca* β *oblongifolia* Benth., al litoral de Sitges; Igualada, cap a Tous i a altres llocs de la Segarra i Bages; la raça *longistyla* Cad., al peu del castell de Figueres. — Abril-Setembre.

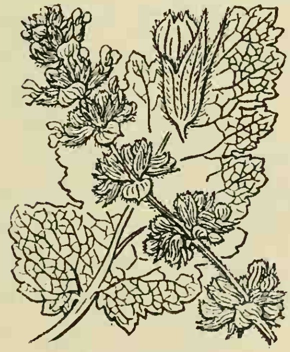

S. horminoídes

2,109. — S. horminoídes Pourr., subsp. de la Linnaei Rouy, apud Rouy.

(horminoides, *perquè recorda pel seu hàbit l'*Horminum pyrenaicum.)

Hom la diferencia fàcilment de les dues anteriors per la seva major talla, per la tija robusta (de 3-8 dm), ramificada, peluda fins a la base i fullosa, per les *fulles grans, ovato-oblongues*, amples de 3-6 cm, *pinnatilobades*, de lòbuls fistonats, per la *corol·la poc més llarga que el calze, de llavis acostats, el superior còncau i quasi recte*, ni comprimit ni falciforme, i per ésser més tardana.

Geografia.—Prats i llocs herbosos del Vallès, Montcada, Terrassa, Cornudella, *et alibi.*—Abril-Juny.

Gènere 564. — NÉPETA L.

(*Nepeta* és mot emprat pels clàssics llatins, que hom fa venir de Nepet, la vila avui dita Nepi, al nord de Roma; amb la nepta, o herba gatera, i altres espècies afins formà el gènere Linné.)

Flors blanques, rosades o blaves, en glomèruls disposats en raïms terminals, calze tubulós, recte o encorbat, amb cinc dents quasi iguals, corol·la bilabiada, de tub estret a la base, dilatat, sense anell de pèls, amb el llavi superior dret, pla, bífid, l'inferior amb el lòbul del mig gran, orbicular i còncau, els laterals petits, reflexos, estams didínams, inclusos, curvato-ascendents, els dos inferiors més llargs. Plantes herbàcies, perennes, d'olor forta, amb fulles crenato-dentades.

1 { Arrel fasciculada, tuberosa, fulles erectes, aplicades, oblongo-lanceolades, bràctees tan llargues com el calze, ovato-lanceolades, acuminades, violades . . . . **N. tuberosa.**
Arrel ni fasciculada ni tuberosa, fulles obertes o reflexes, bràctees alenades, més curtes que el calze . . . . 2.

2 { Fulles lanceolades, reflexes, breument peciolades, crenato-dentades, verdes, flors blanques o vermelloses, en glomèruls pauciflors, calze piloso-llanut, de tub arquejat, corol·la molt peluda exteriorment, de tub exert . . . . **N. lanceolata**
Fulles ovades, obertes, peciolades o sèssils, flors en glomèruls multiflors, calze ovoide, quasi recte . . . . 3.

3 { Fulles peciolades, albo-tomentoses pel revers, dents del calze alenades, corol·la peluda, 3-4 mm més llarga que el calze, de tub inclús **N. Catária.**
Fulles sèssils, verdes en ambdues cares, dents del calze triangulars lanceolades, corol·la pubescent, 7-8 mm més llarga que el calze, de tub un poc exert . . . . **N. latifólia.**

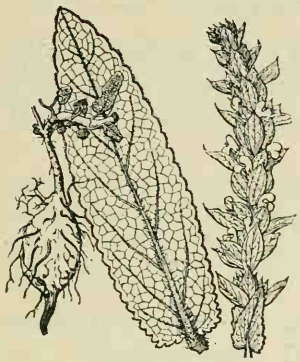
N. tuberosa

2,110. — N. tuberosa L.

(*per l'arrel* tuberosa.)

Arrel fasciculada tuberosa, de tuberositats fusiformes, articulato-nodoses, amb la tija de 3-5 dm, dreta, poc ramificada, ± peluda, coberta de *fulles erecto-aplicades*, les basilars *oblongues*, peciolades, les altres *ovato-lanceolades*, cordiformes a la base, totes fistonades, obtuses, glabrescents o ± peludes per sobre, tomentoses per sota, *flors blaves o purpúries*, en glomèruls densos disposats en espiga cilíndrica contínua o un poc interrompuda a la base, bràctees membranoses, ovato-lanceolades, acuminades, violades, reticulades, iguals al calze, aquest *encorbat, pubescent eriçat*, amb cinc dents *quasi iguals, alenades*, erecto-patents, corol·la pubescent per fora, de tub llargament exert, aquenis superficialment tuberculosos.

Geografia. — Comuna als boscos muntanyencs i llocs rocosos de l'Espanya oriental i austral : Prov. de Tarragona, als Ports d'Horta (Costa; Font *in litt.*). — Juliol.

N. lanceolata

2,111. — N. lanceolata Lamk.

(*per les fulles de forma de llança*, lanceolades.)

Tija de 4-10 dm, dreta, forta, grisenca, pubescent, molt ramificada, amb les fulles *lanceolades, reflexes*, breument peciolades, *crenato-dentades*, d'un verd grisenc, pubescents; *flors blanques* o vermelloses, en glomèruls pauciflors breument pedunculats, que formen raïms densos a l'àpex, interromputs i més fluixos a la base, bractèoles lanceolato-acuminades, poc més llargues que els pedicels, *calze tubulós, arquejat, piloso-llanut, de dents lanceolato-agudes, corol·la molt peluda* per fora, que ultrapassa 7-8 mm la gorja del calze, de tub exert, gradualment dilatat de la base a l'àpex, aquenis bruns, ovoides trígons, tuberculosos.

Geografia. — Llocs secs i pedregosos de les muntanyes : Serra del Cadí, al Coll de Jou, des de Roca Santa fins al cim. = Olot, r. r. (R. Bolós), Malhiberno (Bofill), Alp, a la Cerdanya (Vay.), Vall de Bohí (Gonz.), Vall i Hospital de Benasc (Zett.), Cast (Lap. ex Zett.). — Jul.-Agost.

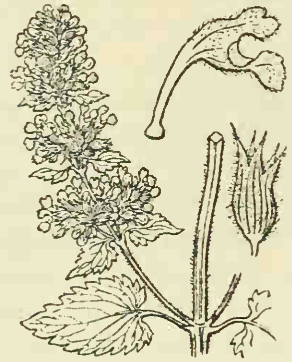

N. Catária

2,112. — N. Catária L.

(aquesta és una de les Cataria *dels autors antics, així anomenades, del llatí* catus, *el gat, perquè aquest felí la cerca àvidament per refregar-s'hi.)*

Sinonímia. — Nepta, herba gatera; *cast.*, hierba gatera o de gatos, menta gatera o de gatos; *fr.*, herbe aux chats.

Tija de 5-10 dm, dreta, ramificada, densament pubescent, *fulles ovato-cordiformes, obertes*, peciolades, agudes, *fortament dentades*, d'un verd clar i poc pubescents per sobre, grisenques i poc tomentoses per sota; *flors blanques*, puntejades de vermell, en glomèruls multiflors, densos, breument pedunculats i disposats en raïms espiciformes curts, interromputs a la base i agrupats en un conjunt paniculiforme, bractèoles alenades, més curtes que el calze, aquest *ovoide, pelut, quasi recte*, amb les *dents lanceolato-alenades, corol·la peluda*, que ultrapassa 3-4 mm la goija del calze, de *tub inclús, bruscament dilatat a l'àpex*, aquenis bruns, ovoides trígons, llisos.

Geografia. — Runes i vores de camins: Abundant als marges d'Hospitalet del Bergadà, sobre el riu Greixa; al Vallès, Bages, i fins al Pireneu, cultivada i ± espontània.=Montcada (Salv.!), Lleida, Prades, Olot (Costa), La Garrotxa (Vay.), Vall d'Aran, a Viella (Llen.), Salardú (C. et S.). — Maig-Agost.

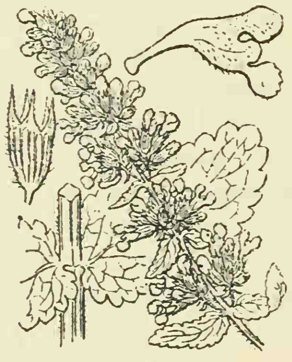

N. latifólia

2,113. — N. latifólia DC. — N. violácea var. Pourr.

(latifolia, *per les fulles amples.)*

Tija de 8-12 dm, dreta, simple o poc ramificada a la part superior, *violada*, pubescent inferiorment i glandulosa a l'àpex, amb les *fulles ovato-oblongues, obertes*, sèssils o les inferiors breument peciolades, fistonades, pubèrules, d'un verd pàl·lid en ambdues cares, *flors blaves o vermelloses*, en glomèruls multiflors, densos, breument pedunculats, disposats en raïms espiciformes interromputs a la base i agrupats en ampla panícula, bractèoles linears alenades, més curtes que el

calze, aquest *ovoide, pubescent, quasi recte*, amb les *dents triangulars alenades*, freqüentment blaves, *corol·la pubescent*, que ultrapassa 7-8 mm la gorja del calze, de tub un poc exert, estret, dilatat a l'àpex, aquenis negres, ovoides trígons, tuberculosos a l'àpex.

Geografia.—Boscos i pastures de la regió pirenenca: Ribes; camps i marges de Queralps, Tagast, al peu de la Roca de l'Uró, comuníssima a Castellar de N'Huc.=Setcases, Pardines (Isern!), Surroca (Salv.!), Tragurà, fins a Monars, Núria, Cerdanya (Vay.), Camprodon, Vall de Llo, Tosses (Bub.), Montgrony, Gavarrós (Sen.). — Jul.-Agost.

Gènere 565. — GLECHOMA L.

(Del grec γληχών, nom del poliol.)

Flors violades amb taques purpúries a la gorja, en glomèruls axil·lars unilaterals i pauciflors, calze tubulós, recte, amb quinze nervis i cinc dents ovato-acuminades, les dues interiors un poc més curtes, corol·la bilabiada, de tub recte i exert, amb el llavi superior dret, pla, escotat i l'inferior amb el lòbul mitjà obcordiforme i major que els laterals, estams didínams, curvato-ascendents, els dos inferiors més llargs, anteres en creu, aquenis bruns, llisos. Herbes perennes, de tija radicant, peluda als nusos, fulles verdes, peciolades, reniformes, palmatinerves, fistonades.

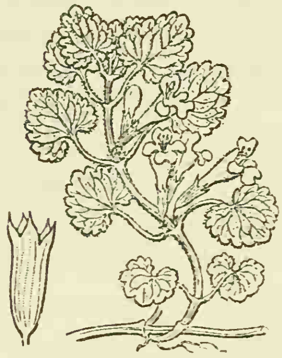

G. hederáceum

2,114. — G. hederáceum L.

*(perquè creix ajaguda i les fulles recorden les de l'*Hedera, *l'eura.)*

Sinonímia. — Eura caiguda, terrestre o de terra; *cast.*, hiedra terrestre; *fr.*, lierre terrestre.

β *hirsuta* Godr. — Glomèruls uni- o biflors, calze que ultrapassa la meitat del tub de la corol·la. Planta peluda.

Geografia. — Boscos frescals i prats selvosos: Martorell de la Selva, Montsoliu. = Olot (Vay.), La Cellera, r. (Cod.!), Vall d'Aran, prop de Bossost (Compñ., in Hb. Cad.!), cap a Pontau (Llen.!), Port de Benasc (Zett.), Fos, Cierp (C. et S.). La β *hirsuta* Godr., entre Berga i Cardona, prop de Mas Codonyet (Puj., C.). — Maig.

N. B. La magnitud i el toment de les fulles semblen dependre del terreny on viu la planta, puix els hem vist variar extraordinàriament pel cultiu.

Gènere 566. — LÁMIUM L.

(L'ortiga morta, una espècie d'aquest gènere, l'anomenaren *lamium* els llatins, segons testimoni de Plini. Bahuin reuneix els *Galeopsis sive Lamium vel Urtica mortua* i els descriu tots amb aquest nom genèric; Linné ho acceptà així. Hom diu que *Lamium* ve del grec λάμος, la gorja, per la forma de la corol·la.)

Flors purpúries, blanques o grogues, en densos glomèruls axil·lars, calze tubuloso-acampanat, amb cinc nervis i cinc dents quasi iguals i alenades, corol·la bilabiada, de tub quasi sempre llargament exert, dilatada a la gorja, amb el llavi superior en casc i els lòbuls laterals de l'inferior generalment amb un apèndix dentiforme, el mitjà més gran i contret a la base, estams didínams, curvato-ascendents, els exteriors més llargs, cel·les de les anteres oposades, aquenis trígons, truncats i d'angles aguts, glabres. Herbes, generalment, fètides, de tiges ajagudes a la base, amb les fulles peciolades i fistonades.

1 { Flors grogues o blanques, tub de corol·la amb un anell de pèls . . **2.**
Flors purpúries, tub de la corol·la amb anell de pèls o sense . . **4.**

2 { Flors grogues, lòbuls laterals del llavi inferior de la corol·la sense apèndix dentiforme, anteres glabres . . . . **L. Galeobdolon.**
Flors blanques, lòbuls laterals del llavi inferior de la corol·la amb apèndix dentiforme. . . . . **3.**

3 { Anteres glabres, dents del calze fructífer lanceolades i espinuloses, més curtes que el tub, tub de la corol·la inclús, llavi superior pubescent **L. flexuósum.**
Anteres barbudes, dents del calze fructífer alenades, blanes, tant o més llargues que el tub, tub de la corol·la igual al calze, llavi superior molt pelut . . . . **L. álbum.**

4 { Plantes perennes, tub de la corol·la encorbat i contret a la base, amb anell de pèls, llavi superior pubescent, anteres barbudes **L. maculátum.**
Plantes anuals, tub de la corol·la recte, regularment cilíndric . . **5.**

5 {Fulles superiors profundament inciso-dentades, ovato-triangulars, tub de la corol·la amb anell de pèls [1], poc o gens exert, calze pubèrul, de dents més llargues que el tub . . . . **L. hybridum.**
Fulles crenato-lobades, ovades, tub de la corol·la netament exert. **6.**

6 {Tub de la corol·la amb anell de pèls, 1-2 vegades més llarg que el calze, dents del calze fructífer més llargues que el tub, fulles totes peciolades, ovato-cordiformes, obtuses . . . . **L. purpúreum.**
Tub de la corol·la sense anell de pèls, tres vegades més llarg que el calze, dents del calze fructífer més curtes que el tub, fulles superiors amplexicaules, reniformes . . . . **L. amplexicaule.**

L. Galeobdolon.

2,115. — L. Galeobdolon Crantz — Galeobdolon lúteum Huds.

(del grec γαλέα, la mustela, i βδόλος, la fortor, perquè les fulles puden si hom les tritura; aquest mot, emprat per Dioscòrides, donà el Galeopsis Galeobdolon *de Linné.)*

Sinonímia. — Ortiga morta; *cast.*, ortiga muerta amarilla; *fr.*, ortie jaune.

Perenne, de rizoma serpentejant i tiges estèrils ajagudes o radicants, tiges floríferes de 3-6 dm, dretes, pubescents, fulloses, amb les fulles peciolades, blanes, *ovades*, les inferiors subcordiformes, les superiors atenuades a la base, acuminades, totes dentades i peludes; *flors grogues*, grans, en glomèruls axil·lars pauciflors que formen un raïm espiciforme terminal interromput a la base, bractèoles linears filiformes, peludes, *calze pubescent*, de dents lanceolades, rígides, *espinescents*, molt més curtes que el tub, corol·la pubescent per sobre, de tub encorbat, estret inferiorment, igual al calze, dilatada a la gorja, amb un anell de pèls, llavi superior *enter, llargament barbut*, l'inferior de lòbuls quasi iguals, els laterals *sense apèndix dentiforme, anteres glabres.*

Geografia. — Boscos i llocs selvosos, ombrosos, de les muntanyes: Comarca d'Olot, fins a Platraver i Pireneu (Vay.), Devesa de Girona i cap a Blanes (Salv.!), Ripoll, al Torrent del Bac del Solà (Sen.), Vall d'Aran, bastant comuna prop de Luchon i a Superbanyeres (Zett.), boscos de Viella, comuna al Portilló, Les i Artigues de Viella i de Lin (Llen.!), Bossost (Compñ.!, in Hb. Cad.). — Juny-Juliol.

N. B. La planta citada a S. Llorenç del Munt, Montseny i Blanes pertany a l'espècie següent.

(1) L'anell manca en el tipus

L flexuósum

2,116. — L. flexuósum Ten.

(per les tiges flexuoses.)

Perenne, amb la tija de 3-6 dm, radicant inferiorment, prima, flexuosa, pubescent, fulles peciolades, blanes, peludes, generalment tacades de blanc, les inferiors petites, *ovades subcordiformes,* agudes, les altres truncades o arrodonides a la base, totes fortament dentades, *flors blanques,* bastant grans, en glomèruls axil·lars densos disposats en raïm espiciforme fullós, terminal, bràctees linears alenades, pestanyoses, més curtes que el calze, aquest *pelut,* de *dents lanceolato-acuminades, espinescents, pestanyoses, quasi iguals al tub,* corol·la peluda, de tub inclús, amb un anell de pèls, llavi superior *enter, llargament barbut,* l'inferior amb el lòbul mitjà *obcordiforme,* els laterals recorbats i terminats en un *apèndix dentiforme, anteres glabres.*

Geografia. — Roques, torrenteres i paratges herbosos : S. Llorenç del Munt; Montseny, des de Gualba; Montsoliu, abundant; litoral de Blanes a Tossa. = Rupit, Amer; Pireneu oriental, fins a Vilarnadal, Rocabruna, Massanet de Cabrenys, Prats de Molló (Vay.), Vic (Masf.), Peralada, Cabanes (Sen.). — Abril-Juny.

L. álbum

2,117. — L. álbum L.

(del llatí albus, *blanc, pel color de les flors.)*

Perenne, amb la tija de 2-6 dm, dreta o ascendent, un poc peluda, fullosa, de *fulles ovato-cordiformes, acuminades,* les superiors més llargament peciolades i d'un verd bonic, blanes, fortament dentades, subpestanyoses; *flors blanques,* freqüentment tacades de verd, en glomèruls axil·lars distants, densos, disposats en espiga terminal fullosa i interrompuda, bractèoles alenades, molt petites, pestanyoses, *calze glabrescent, de dents lanceolades alenades, blanes, pestanyoses, tant o més llargues que el tub* ordinàriament tacat de negre a la base, tub de la corol·la *igual al calze, cilíndric, recte, contret* i després *dilatat bruscament,* amb un anell de pèls, llavi superior *enter, molt pelut,* l'inferior amb 2-3 *dents per banda a la base, anteres barbudes.*

Geografia.—Vores de camins i llocs herbosos: Pastures de la Vall de Núria. = Setcases (Iserní), muntanyes de Núria, Costabona, de la Cerdanya, Comabella, Ger (Vay.), Vall d'Eina (Bub.), La Presta, Vall de Prats (Gaut.). —Juny-Juliol.

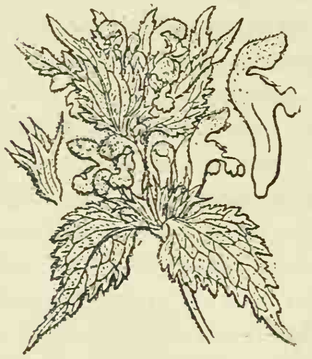

L. maculátum

2,118.—L. maculátum L.

(per les fulles freqüentment tacades *de blanc; del llatí* maculatus, *tacat.)*

Perenne, amb la tija de 3-6 dm, dreta o ascendent, glabrescent o ± peluda, fullosa, de *fulles ovato-cordiformes,* acuminades, peciolades, blanes, un poc peludes i pestanyoses, freqüentment *tacades de blanc,* inciso-dentades o doblement dentades; *flors purpúries,* rarament blanques, grans, en glomèruls axil·lars fluixos disposats en espiga curta terminal, bractèoles molt petites o nul·les, *calze glabre o pelut, de dents lanceolades, llargament acuminades, blanes, pestanyoses, iguals al tub, corol·la de tub llargament exert, curvato-ascendent,* contret a la base, amb un anell de pèls, molt dilatat a la gorja, de llavi superior *enter, pubescent pestanyós,* l'inferior amb un apèndix dentiforme per banda, anteres barbudes.

Raça *L. rubrum* Wallr. — Fulles petites, generalment tacades de blanc o de negre, irregularment inciso-dentades, amplament cordiformes, glomèruls de 6-10 flors.

Geografia. — Boscos humits i vores d'aigües de la regió pirenenca : Montseny i els seus vessants, fins a les Guilleries; Queralps, Núria; Olot, a Cudella i Noc d'En Cols. = Des de Castellfollit i Vidrà als Pireneus, Prats de Molló (Vay.), La Cellera (Cod.), zona subalpina, a Vilaller (Costa), Vall d'Aran, a Artiga de Viella i Portilló (Llen.!). La raça *L. rubrum* Wallr.; *L. laevigatum* L., a Prats de Molló (Gaut.), i la *hirsutum* Lamk., generalment eriçada, a Vidrà (Vay.) i a l'alta Cerdanya, cap al coll de Puigmorens (Gaut.).—Maig-Agost.

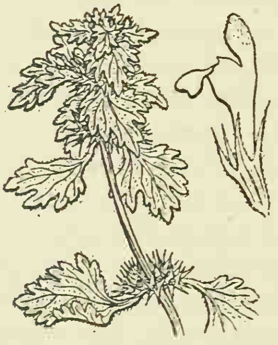

L. hybridum

2,119.—L. hybridum Vill. β decipiens Rouy—L. incísum Willd. var. clandestínum Sen. et Pau

(per creure'l híbrid *del* Lamium purpureum *i del* L. amplexicaule; decipiens, *enganyador, perquè té un anell de pèls al tub de la corol·la que manca en el tipus;* incisum, *per les fulles feses.)*

Anual, amb la tija d'1-3 dm, ajaguda o as-

cendent, fistulosa, glabrescent, ramificada a la base, *llargament nua* sota les flors, *fulles totes peciolades, ovato-cordiformes*, fistonades, les florals breument peciolades, *triangúlars* i freqüentment *subcuneïformes* a la base, *profundament inciso-dentades*, acostades, d'un verd fosc i pubescents; *flors purpúries*, en glomèruls axil·lars disposats en *capítol* fullós terminal, amb algun verticil ± distant, bractèoles alenades, pestanyoses, més curtes que el calze, aquest *pubescent, amb les dents lanceolades alenades, pestanyoses, més llargues que el tub, divaricades* en la maturitat, corol·la petita, de *tub inclús*, recte i *amb anell de pèls*, bruscament dilatat a la gorja, llavi superior *enter, pelut*, l'inferior canaliculat i amb un apèndix dentiforme, *anteres barbudes*, aquenis llisos. Rouy creu que aquesta planta és un híbrid de les dues següents.

Geografia. — Hortes i llocs arenosos o pedregosos : Al Vallès occidental, Terrassa, Guitart, Obac; Montcada. = Camps de S. Jeroni, prop de Barcelona (Costa), S. Pubim, de la Segarra (Puigg.!), partit d'Olot (Tex.), Cabanes (Sen.). — Maig-Juny.

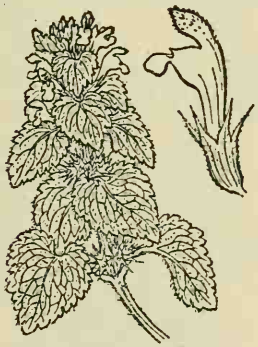

L. purpúreum

2,120. — L. purpúreum L.

(per les flors purpúries.)

Anual, amb tiges d'1-3 dm, la central dreta, les laterals ascendents, pubèrules, aspres, *llargament nues* sota la inflorescència, *fulles ovato-obtuses, cordiformes*, peciolades, peludes, fistonades, les florals *subcuneïformes* a la base, agrupades en *piràmide*, reflexes, al principi *vermelloses; flors purpúries*, petitetes, en glomèruls reunits en capítol fullós, terminal, exceptuat, a vegades, el verticil inferior que está separat, bractèoles alenades, pestanyoses, més curtes que el calze, aquest glabrescent, de *dents lanceolato-alenades, pestanyoses, més curtes que el tub, a la fi divaricades, corol·la* 1-2 *vegades més llarga que el calze, de tub dret*, amb un anell de pèls, estret, dilatat bruscament a la gorja, *llavi superior enter*, pubescent, l'inferior amb un apèndix dentiforme, *anteres barbudes*, aquenis llisos.

Geografia. — Terres cultivades : Urgell, als sembrats de Bellpuig, 8 d'abril de 1894 *legi.*

N. B. No sembla diferir del de Terol tramès per Pau.

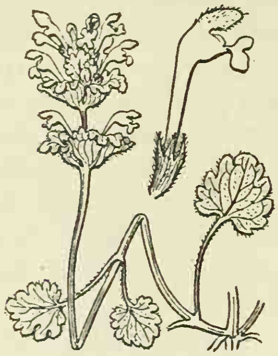

L. amplexicaule

2,121. — L. amplexicaule L.

(perquè les fulles superiors, sèssils, abracen la tija, és a dir, són amplexicaules.)

Sinonímia. — Floruví, ninois; *cast.*, ortiga muerta menor.

Anual, amb tiges de 5-20 cm, dretes o ascendents, pubescents, ramificades a la base, llargament nues sota la inflorescència, fulles inferiors petites, *ovato-cordiformes, peciolades,* fistonades, les superiors més grans, *reniformes, amplexicaules,* inciso-lobades; *flors purpúries,* en glomèruls axil·lars reunits en espiga curta i fullosa, interrompuda i terminal, bractèoles nul·les, *calze molt pelut, de dents lanceolato-acuminades,* pestanyoses, *poc més curtes que el tub,* després de la floració *connivents,* corol·la de tub recte, molt estret, *tres vegades més llarg que el calze,* bruscament dilatat a la gorja, *sense anell de pèls,* amb el llavi superior *enter, molt pelut, anteres barbudes,* aquenis llisos. Les flors vernals i les autumnals són, freqüentment, cleistògames.

Geografia. — Freqüent a les terres cultivades de tot el país. — Maig-Octubre.

Gènere 567. — LEONURUS L.

(Del llatí *leo, leonis*, el lleó, i del grec οὐρά, la cua, per la semblança remota de la inflorescència d'aquestes plantes amb la cua del lleó.)

Flors purpúries, en densos glomèruls axil·lars reunits en llarga espiga fullosa interrompuda, terminal, calze acampanat, amb cinc nervis i cinc dents espinescents, les dues inferiors còrnies i reflexes, corol·la bilabiada, de tub inclús, amb un anell de pèls, llavi superior en casc, pelut, l'inferior trilobat i amb el lòbul del mig un poc més gran, estams didínams, exerts, els anteriors més llargs, anteres de cel·les oposades, aquenis trígons, d'angles aguts, truncats i molt peluts a l'àpex. Herbes perennes, de 6-12 dm, amb la tija dreta, robusta, quadrangular, pubescent als angles, ramificada, de fulles grans, blanes, palmatipartides, d'un verd fosc per sobre i blanquinoses per sota, un poc nervudes, glabres.

L. Cardiaca

2,122. — L. Cardiaca L.

(és la Cardiaca *dels botánics prelinneans, i el* Marrubium Cardiaca dictum *de Bahuin, així anomenada per haver-la emprat per a guarir les malalties del cor.)*

Sinonímia. — Mà de Sta. Maria; *cast.*, cardíaca, agripalma, cola de león; *fr.*, cardiaque.

Geografia. — Runes, bardissars i vores de camins: Bardissars del Vallès, r.; S. Llorenç del Munt (Costa), vores de la Noguera Pallaresa (Isern!), cult. i semiespontània a Olot i Sagaró (Vay.), Cambradases (Gaut.), prop de Montlluís (Bub.), Cerdanya alta, a Ures, prop de la frontera (Sen.!), Vall d'Aran (Costa), a Les Bordes, Aubert (Timb., Bub.), prop de Viella (Bub.), abundant a Les (C. et S.). — Juny-Setembre.

N. B. Del Vallès i de S. Llorenç del Munt deu haver desaparegut, puix que en les nombroses excursions practicades per aquestes comarques en el decurs de cinquanta anys no hem tingut la fortuna de trobar-la.

Gènere 568. — GALEOPSIS L.

(Linné establí aquest gènere prenent el mot de Dioscòrides i Plini, i dels autors dels segles XV i XVI, que l'aplicaren a diverses plantes. Deriva de γαλέα, la mustela, i ὄψις, semblança, i fou emprat per aquell autor grec per a designar una *Scrophularia.*)

Flors purpúries, blanques o groguenques, en glomèruls compactes axil·lars i terminals, calze tubuloso-acampanat, amb 5-10 nervis i 5 dents un poc desiguals i espinescents, corol·la bilabiada, de tub exert, nua interiorment, amb el llavi superior en casc, l'inferior trilobat i amb dues infladures còniques a la base del lòbul mitjà, els lòbuls laterals no apendiculats, estams didínams, el exteriors més llargs, anteres oposades, aquenis ovoides trígons, glabres, arrodonits a l'àpex. Herbes anuals, verdes, generalment ramificades en piràmide, inodores, de fulles peciolades, dentades o fistonades.

1 { Tija inflada i eriçada sota els nusos, calze eriçat a l'àpex, corol·la de tub poc exert, lòbul mitjà del llavi inferior quasi quadrat, aquenis més amples que llargs, fulles primes, ovato-lanceolades, acuminades, dentades . . . . **G. Tétrahit.**
Tija no inflada, glabra o pubescent, aquenis molt més llargs que amples, fulles un poc gruixudes . . . . 2.

2 { Bràctees lanceolades, mucronades, més curtes que el calze, fulles envellutades sedoses, de nervis sortits i acostats . . . . 3.
Bràctees linears alenades, espinuloses, tant o més llargues que el calze, fulles peludes o glabrescents, de nervis poc marcats i separats . 4.

3 { Flors purpúries, dents del calze triangulars alenades, corol·la 2-3 vegades més llarga que el calze, fulles ovato-obtuses, truncades o arrodonides a la base, fistonades . . . . **G. pyrenaica.**
Flors d'un groc pàl·lid, dents del calze lanceolato-alenades, corol·la 3-4 vegades més llarga que el calze, fulles ovato-oblongues, atenuades pels dos caps, serrades . . . . **G. dúbia.**

4 { Fulles lanceolades o lanceolato-linears, amb 1-4 dents petites i separades per banda, calze cobert de pèls blanquinosos aplicats, de dents desiguals, tan llargues com el tub . . . . **G. Ládanum.**
Fulles ovades o bé ovato-oblongues, calze piloso-glandulós, de dents més curtes que el tub . . . . 5.

5 Fulles ovato-oblongues, d'un verd pàl·lid, pubescents per l'anvers i glabres pel revers, serrades, dents del calze quasi iguals, tan llargues com la meitat del tub, corol·la de tub poc o gens exert, plantes de 10-40 cm **G. intermédia.**
Fulles ovades, d'un verd fosc, piloso-pubescents en ambdues cares i fistonades, dents del calze bastant desiguals, tan llargues com un terç de la longitud del tub, corol·la de tub breument exert, plantes de 5-10 cm . . . . **G. Sallentii.**

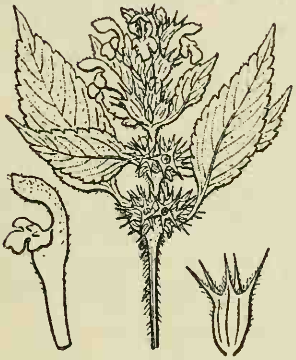
G. Tétrahit

2,123. — G. Tétrahit L. — Tétrahit nodósum Moench

(nom molt antic, d'etimologia dubtosa.)

Tija de 2-5 dm, dreta, ramificada, de branques ascendents, *inflada sota els nusos* (quasi seca, *estrangulada)* eriçada de llargs pèls reflexos, *fulles ovato-lanceolades*, acuminades, subcuneïformes a la base, peciolades, un poc peludes, primes, serrades regularment; *flors purpúries*, tacades de groc o blanques, petitetes, els glomèruls superiors acostats en espiga fullosa curta, densa, bractèoles lanceolato-alenades, més curtes que el calze, aquest *híspid a l'àpex*, de nervis sortits, dents desiguals, *lanceolato-alenades*, *espinescents*, corol·la de tub poc exert, amb el lòbul mitjà del llavi inferior quasi quadrat, enter, pla, irregularment fistonat.

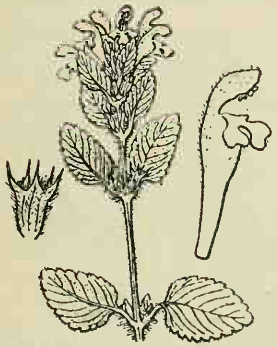
G. pyrenaica

Geografia.— Boscos i paratges herbosos de les zones mitjana i superior: Montseny, Guilleries, Ribes, Queralps, Olot. = Vall d'Aran, a Les Bordes, Arties, Viella *et alibi* (Llen.), Salardú, Tredós (C. et S.). — Jul.-Set.

2,124. — G. pyrenaica Bartl.

(per ésser planta pròpia dels Pireneus.)

Tija d'1-5 dm, dreta, *no inflada sota els nusos*, pubescent glandulosa, ramificada, de branques ascendents, en ampla panícula, *fulles ovato-obtuses*, truncades o arrodonides a la base, curtament peciolades, fistonades regularment, breument tomentoso-sedoses en ambdues cares, de nervis sortits i acostats; *flors purpúries*, mitjanes, en glomèruls multiflors

distants, els dos terminals exceptuats, bractèoles lanceolades, espinescents, petites, més curtes que els calzes, aquests *piloso-sedosos, de dents triangulars alenades, quasi iguals, corol·la 2-3 vegades més llarga que el calze, de tub exert,* dilatat a la gorja.

β *nana* Wk. et Costa — Tija de 6-12 cm, simple o molt ramificada, fulles més petites, acutiúscules, corol·les més grans. Planta cendrosa.

Geografia. — Terrenys arenosos i pedregosos de la regió pirenenca: Ribes, Montsoliu, Hospitalet, a l'areny del riu Greixa. = Cadaqués, Rocabruna, Molló, Espinavell; Costabona, fins a Camprodon, muntanyes del Munt, Salines, Guilleries, Surroca, Vilella (Vay.), Setcases (Cod.!), La Selva, Roses, Vilajuïga, Llansà, Cervera (Bub.), Castanesa, Bassivé i Pallars (Costa, Puj. J.). La β *nana* Wk. et Costa, a la vall de Llo (Gaut.), vall d'Eina (Guillon ex Rouy), Surroca (Sen.!). — Jul.-Agost.

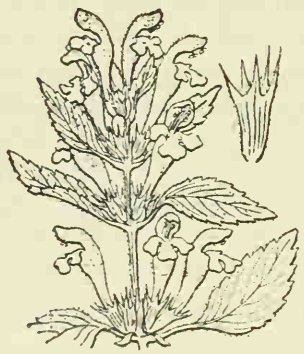

G. dúbia

2,125. — G. dúbia Leers — G. ochroleuca Lamk.

(del llatí dubius, *dubtós, perquè ho semblà a Leers, autor de l'espècie.)*

Tija d'1-4 dm, dreta, *no inflada sota els nusos,* ramificada, de branques ascendents en panícula piramidal, vermellosa, pubescent, *fulles ovato-oblongues,* atenuades pels dos caps, peciolades, serrades, pubescents, sedoses particularment pel revers, de nervis bastant sortits i acostats, *flors d'un groc pàl·lid* o rosades i tacades de groc, grans, glomèruls pauciflors, separats excepte els dos terminals, bractèoles linears alenades, espinescents, més curtes que els calzes, aquests pubescents o *pubescents glandulosos, de dents lanceolato-alenades, espinescents, quasi iguals, corol·la* 3-4 *vegades més llarga que el calze, de tub llargament exert,* dilatat a la gorja.

Subvar. *bicólor* Rouy — Corol·la purpúria tacada de groc i a vegades de vermell a la gorja.

Geografia.—Abundant a la formació granítica de Montseny, Arbúcies, Viladrau i Montsoliu. = Susqueda, Sta. Coloma de Farnés (Vay.), Calella i altres indrets del litoral (Costa). La subvar. *bicolor* Rouy, als sembrats de Montseny, pujant per Gualba, des de Can Corbera a Sta. Fe, c. c. — Juny-Setembre.

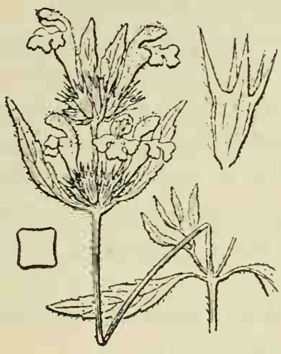

G. Ládanum

2,126. — G. Ládanum L.

(Plini parla d'un Ladanum segetum, *que Bahuin identifica amb la seva* Sideritis arvensis angustifolia rubra, *sinònima de la* Galeopsis Ladanum *de Linné.)*

Tija d'1-4 dm, dreta, *no inflada sota els nusos, quadrangular,* ramificada, de branques ascendents, que donen a la planta un port apiramidat, glabrescent o pubescent, amb les *fulles lanceolades o lanceolato-linears,* llargament atenuades i cuneïformes a la base, amb 1-4 dents per banda petites i separades, glabrescents o pubescents, de nervis poc sortits i separats; *flors purpúries,* rarament blanques, bastant grans, glomèruls multiflors, els superiors aproximats i els inferiors distants, bractèoles linears alenades, espinescents, reflexes, generalment més llargues que els calzes, aquests coberts de *pèls blanquinosos i aplicats, de dents bastants desiguals, tan llargues com el tub, corol·la* 1-2 *vegades més llarga que el calze,* molt dilatada a la gorja.

Raça *G. angustifólia* Ehrh. — Calze glabre o cobert d'un toment de pèls aplicats, sense glàndules, a vegades fortament espinescent (β *spinosa* Benth.).

Raça *G. calcárea* Schönh. — Calze amb pèls drets i glàndules estipitades, de dents quasi iguals, de 2-4 mm, fulles ovato-lanceolades, amb 2-4 dents per banda (β *latifólia* Rouy).

Raça *G. carpetana* Wk. — Dents del calze de 7-8 mm, llargament mucronades, tija hirsuta glandulosa.

Geografia. — Terrenys arenosos d'una gran part del país: La raça *G. angustifolia* Ehrh. β *spinosa* Benth., freqüent als sorrals dels corrents i a les terres arenoses, des del Vallès al Pireneu; la raça *G. calcarea* Schönh. β *latifolia* Rouy; *G. Ladanum* α *latifolia* Wirtg., als boscos de Ribes i de Montsoliu. = Hospital de Benasc (Zett.), Cierp, Fos (C. et S.); la raça *G. carpetana* Wk.; *G. monticola* Jord., a la Vall d'Aran, a Alòs, Esterri i València (Timb. ex Costa). — Jul.-Agost.

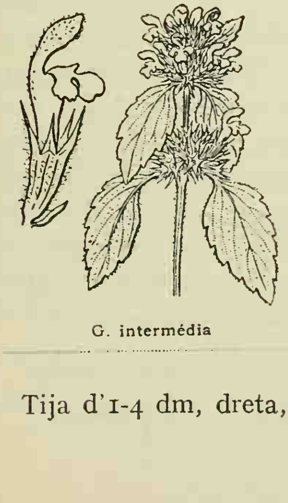

G. intermédia

2,127. — G. intermédia Vill., var. β de l'anterior apud Vis. et Fiori

(per tenir caràcters intermedis entre els de dues espècies afins.)

Tija d'1-4 dm, dreta, *no inflada sota els nusos,* pubescent, ramificada, de

branques ascendents en panícula, *fulles ovato-oblongues*, cuneïformes a la base, peciolades, les superiors de *pecíol curt*, acutiúscules, *serrades* (4-8 dents per banda), pubescents per sobre, glabres per sota, de nervis poc sortits, de més de 2 cm de llarg, separats; *flors purpúries*, rarament blanques, petitetes, en glomèruls multiflors separats, bractèoles lanceolades, espinescents, iguals als calzes o més curtes, reflexes, *calze piloso-glandulós, de nervis sortits, dents triangulars alenades, espinescents, quasi iguals, la meitat més curtes que el tub*, corol·la, generalment, petita, de tub, ordinàriament, poc o gens exert, menys dilatat a la gorja que en l'espècie anterior.

δ *longiflora* Timb. — Planta de *bona talla* (1-4 dm), dents de les fulles *llargues, calze poc glandulós*, tub de la corol·la *llargament exert.*

ε *Filholiana* Timb. — Planta *baixa* (1-2 dm), dents de les fulles *curtes*, calze molt *glandulós* i *viscós*, corol·la *petita*, de tub *poc exert.*

Geografia. — Camps arenosos de les muntanyes: Al Montseny i S. Hilari la δ *longiflora* Timb. = Viladrau, La Cellera (Cod.!); Vall d'Aran, a la ribera de Viella, r. (Costa), d'on remunta fins a Montgarri (Llen.), Salardú, Tredós (C. et S.). La ε *Filholiana* Timb., a la Vall d'Aran (Puj J.) i al Montseny, a Sta. Fe (Sen.). — Jul.-Agost.

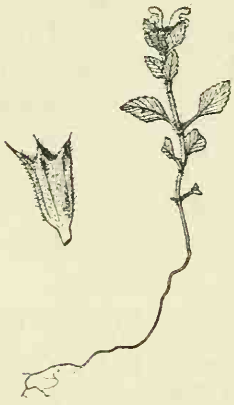

G Sallentii

2,128. — G. Sallentii Cad. et Pau

(dedicada al Dr. Angel Sallent, *col·laborador de Cadevall en els tres primers volums d'aquesta obra.)*

Tija de 5-10 cm, prima, erecta i flexuosa, piloso-glandulosa, particularment a la part superior, ramificada, de branques ascendents i flexuoses, *fulles ovato-cuneïformes*, petites (poc més d'1 cm de llarg), peciolades, d'un verd fosc, piloso-sedoses en ambdues cares, de nervis un poc sortits i bastant acostats, regularment fistonades; *flors purpúries*, petites, en glomèruls multiflors agrupats a l'àpex, bràctees lanceolato-alenades, espinescents, tant o més llargues que el calze, aquest *molt pelut, bastant glandulós, de nervis sortits i dents triangulars alenades, espinescents, molt desiguals, corol·la densament peluda, de tub breument exert.* Planta compresa entre la *G. pyrenaica* i la *G. intermedia*, que de bon grat dedicàrem al nostre amic i company d'excursió Dr. Sallent (V. Notas Fitogeográficas críticas, Mem. R. Acad. Ciencias de Barcelona, vol. VI, n.º 5, pàgina, 19).

Geografia. — Boscos de Rebost, prop de Puigllançada, Pir. or., jul. 1906 *legimus.*

Gènere 569. — STACHYS L.

(El mot *Stachys* fou emprat per Dioscòrides per a designar una planta semblant al *Marrubium*, de fulles blanques i oloroses, que els autors identifiquen amb l'*Stachys germanica;* el grec στάχυς, és l'espiga, aplicat ací per les inflorescències d'aquella planta aproximades formant un espigot.)

Flors purpúries, blanquinoses o groguenques, en glomèruls disposats en espiga terminal interrompuda, calze tubuloso-acampanat, amb 5-10 nervis i 5 dents iguals o poc desiguals i espinescents, corol·la bilabiada, de tub recte, guarnit amb un anell de pèls, amb el llavi superior còncau o en casc, l'inferior amb el lòbul mitjà més gran i transovat, estams didínams, acostats i paral·lels, els exteriors més llargs, a la fi exerts, aquenis arrodonits a l'àpex. Plantes herbàcies, generalment peludes, de fulles dentades o fistonades.

1 { Plantes anuals . . . . 2.
Plantes perennes . . . . 5.

2 { Flors grogues o groguenques . . . . 3.
Flors rosades o blanques. . . . . 4.

3 { Plantes glabrescents, de fulles oblongo-lanceolades, atenuades, cuneïformes, dents del calze lanceolato-alenades, arquejades, la meitat més curtes que el tub, breument pestanyoses, corol·la d'un blanc groguenc . . . . **S. ánnua.**
Plantes molt peludes, de fulles ovato-cordiformes, dents del calze lanceolades aristades, rectes, iguals al tub, llargament pestanyoses, corol·la groga. **S. hirta.**

4 { Plantes d'un verd alegre, calze eriçat, a penes cuspidat, corol·la albo-rosada, puntejada de púrpura, llavi superior enter, espiga fructífera verda, peluda. . . . . **S. arvensis.**
Plantes d'un verd blanquinós, calze molt pelut, llargament cuspidat, corol·la blanca o rosada, puntejada de púrpura, llavi superior escotat, espiga fructífera d'un verd blanquinós, sedosa . **S. brachyclada.**

5 { Flors grogues o groguenques . . . . 6.
Flors rosades o purpúries . . . . 7.

6 Plantes tomentoses, blanquinoses, dents del calze curtament espinescents, peludes fins a l'àpex, tres vegades més curtes que el tub, corol·la groga, espiga curta, densa . . . . **S. marítima.**
Plantes verdes, ± peludes, dents del calze un poc espinescents, glabres a l'àpex, dues vegades més curtes que el tub, corol·la groguenca, espiga llarga, interrompuda. . . . . **S. recta.**

7 Bràctees nul·les o molt més curtes que el calze, dents calicinals quasi iguals, poc més curtes que el tub, plantes verdes, de rizoma serpentejant . . . . **8.**
Bràctees quasi tan llargues com el calze, dents calicinals desiguals, més curtes que el tub, plantes peludes i blanquinoses, de rizoma no serpentejant. . . . . **9.**

8 Fulles ovato-cordiformes, acuminades, llargament peciolades, calze piloso-glandulós, corol·la d'un vermell fosc amb punts blancs **S. silvática.**
Fulles oblongo-lanceolades, arrodonides o subcordiformes a la base, subsèssils, calze pelut, corol·la rosada amb punts blancs **S. palustris.**

9 Fulles i tija cobertes d'un toment dens, albo-llanós, espiga sedosa, d'un blanc argentat, flors rosades, dents del calze tres vegades més curtes que el tub . . . . **S. lanata.**
Fulles verdes, peludes, flors purpúries, dents del calze dues vegades més curtes que el tub . . . . **10.**

10 Fulles ovato-cordiformes, dents del calze ovato-mucronades, corol·la d'un vermell bru, lòbul mitjà del llavi inferior escotat . . **S. alpina.**
Fulles oblongo-lanceolades, dents del calze lanceolades, espinescents, corol·la rosada, lòbul mitjà del llavi inferior enter o fistonat **S. valentina.**

S. ánnua

2,129. — S. ánnua L.

(*per ésser una planta* anual.)

Sinonímia. — Herba vellosa.

Anual, amb la tija d'1-3 dm, dreta, ramificada des de la base, finament pubescent, *fulles oblongo-lanceolades, atenuades i cuneïformes* a la base, de pecíol pestanyós, fistonades, glabrescents, les florals sèssils, més estretes, enteres, agudes; *flors d'un blanc groguenc*, en glomèruls de 3-4 flors, bractèoles alenades, bar-

budes, molt petites, *calze pelut, de dents lanceolato-alenades, curvato-falciformes, subespinescents, breument pestanyoses fins a l'àpex, la meitat més curtes que el tub*, corol·la una vegada més llarga que el calze, de tub exert, amb un anell de pèls *transversal*, llavi superior dret, oblong, *enter*, ondulat al marge, lòbul mitjà de l'inferior molt ample, ondulat fistonat, aquenis finament alveolats.

β *Llenasii* Cad. — Fulles llargament peciolades, amplament ovades, arrodonides a la base, les florals més llargues que el calze, llavi superior de la corol·la rosat.

Geografia. — Terrenys margosos : Al litoral i al Vallès, Ullastrell, Mollet, La Garriga, poc freqüent.=Igualada (Puigg.!), Plana de Vic, c. (Masf.), Olot, Sagaró, Vidrà, Llussanès (Vay.), Ripoll (Sen.). La β *Llenasii* Cad., als camps de Castelló d'Empúries (Llen.!). — Maig-Setembre.

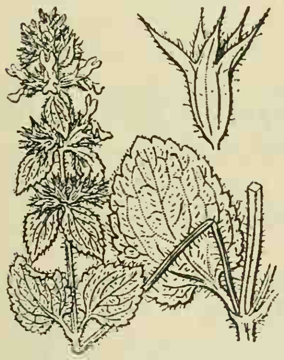

S. hirta

2,130. — S. hirta L.

(del llatí hirtus, *pelut, per tenir la tija i les fulles cobertes de pèls.)*

Anual, amb la tija d'1-4 dm, dreta o ascendent, coberta de pèls blancs, ramificada, de branques ascendents, *fulles ovato-cordiformes,* obtuses, fistonades, peludes, d'un verd bonic, les inferiors llargament peciolades, les superiors subsèssils, les florals *apiculades; flors groguenques,* glomèruls bi- o triflors, bractèoles setàcies, eriçades, molt petites, *calze molt pelut, de dents lanceolato-aristades, rectes, iguals al tub i llargament pestanyoses fins a l'àpex,* corol·la un terç més llarga que el calze, de tub inclús, amb un anell de pèls *oblic,* llavi superior dret, estret, *bífid,* l'inferior tacat de púrpura, amb el lòbul mitjà ovat, escotat, aquenis tuberculosos, petits.

Geografia. — Comuna als llocs incultes del litoral, des d'on s'interna cap al Vallès per Vallcarca, Castelldefels i Montcada; Caldetes, Vidreres. — Abr.-Maig.

N. B. La forma *bonica* trobada per Vayreda al Cap de Creus l'hem de referir, segurament, a l'*S. brachyclada* Noé.

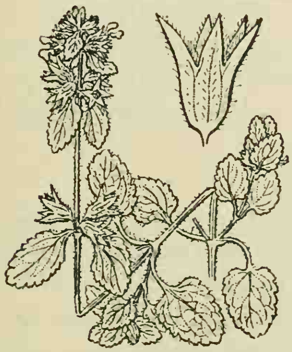

S. arvensis

2,131. — S. arvensis L.

(perquè sol fer-se als conreus; del llatí arvum, *el camp.)*

Anual, amb la tija d'1-3 dm, dreta, feble, peluda, ramificada des de la base, de branques ascendents, *fulles ovato-cordiformes*, fistonades, obtuses, un poc peludes, peciolades, d'un verd pàl·lid; *flors d'un blanc rosat, petites*, en glomèruls d'1-3 flors, en espiga llarga, fluixa, interrompuda, terminal, *bractèoles nul·les, calze eriçat, de dents lanceolades, a penes cuspidades*, iguals, esteses, *llargament pestanyoses fins a l'àpex, tan llargues com el tub, corol·la a penes més llarga que el calze*, de tub inclús, amb un anell de pèls *transversal*, amb el llavi superior orbicular, dret, enter i obtús, l'inferior un poc més llarg, amb el lòbul mitjà més gran, un poc escotat, aquenis tuberculosos.

Geografia. — Terrenys arenosos, silicis: Freqüent al Baix Empordà, Vidreres, Blanes, Lloret *et alibi;* Terrassa, cap a Pineda. = Empordà i Hostalric (Salv.!), Palafrugell, Massanet de la Selva, Mare de Déu del Coral, Rocabruna, r. (Vay.), Llers (Sen.). — Abr.-Juliol.

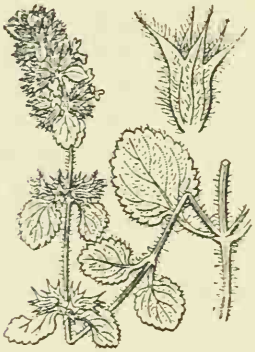

S. brachyclada

2,132. — S. brachyclada Noé—S. hirta var. parviflora Noé

(del grec βραχύς, curt, i κλάδος, la rama, per les seves branques relativament curtes.)

Anual, amb la tija d'1-3 dm, dreta, feble, peluda, ramificada des de la base, branques ascendents, *fulles ovato-orbiculars, cordiformes*, petites, fistonades, peludes, peciolades, d'un verd grisenc; *flors d'un blanc rosat, petites*, glomèruls d'1-3 flors, en espiga terminal curta i densa, grisenca, sedosa, bractèoles nul·les, *calze molt pelut, de dents desiguals, lanceolades, aristades, plumoses, un poc més curtes que el tub*, corol·la petita però *exerta*, de tub inclús i llavis curts, el superior *escotat*, l'inferior puntejat de púrpura, anell de pèls poc perceptible, aquenis petits, negres, superficialment alveolats.

Geografia.—Paratges pedregosos del Cap de Creus, 2 de maig de 1908 *legi (vidit* Pau). Trèmols i Vayreda la citen també al mateix lloc; límit fronterer de l'Aucell, prop de Port-Bou (J. Neyraut, ex Gaut.); entre el Cap Cervera i el Cap de l'Aucell (Rouy) (1).

---

(1) També a les serretes calisses proximes a Hospitalet de l'Infant. (F. Q.).

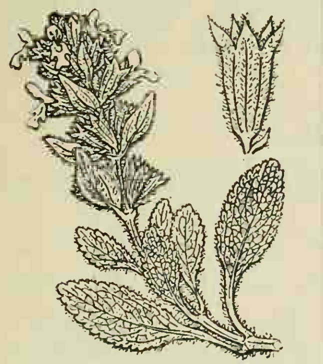

S. marítima

2,133. — S. marítima L.

(per viure als sorrals marítims.)

Perenne, de rizoma gruixut, multicaule, amb tiges floríferes d'1-3 dm, prostrato-ascendents, tomentoses, les estèrils curtes, molt peludes, fulloses, de *fulles el·líptico-oblongues*, blanament i densament tomentoses en ambdues cares, finament fistonades, reticulades, llargament peciolades, les florals més estretes, quasi enteres, subsèssils, molt peludes; *flors grogues*, glomeruls bi- o triflors, en espiga terminal curta i densa, un poc interrompuda a la base, bractèoles molt petites, linears, *calze tomentós, blanquinós, de dents ovato-lanceolades, quasi iguals, un poc espinescents, peludes fins a l'àpex, tres vegades més curtes que el tub*, corol·la un terç més curta que el calze, de tub inclús, amb un anell de pèls *transversal*, llavi superior ovat, dret, *fistonat*, l'inferior amb el lòbul mitjà poc més gran que els laterals, transovat i quasi enter, aquenis superficialment alveolats.

Geografia.—Arenals marítims: Des de Tarragona a Empúries, abundant.—Maig-Agost.

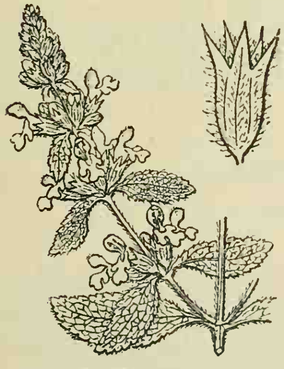

S. recta

2,134. — S. recta L.

(del llatí, rectus, *recte o stricte, per la tija* dreta.)

Sinonímia. — Herba de la feridura o de Sant Antoni; *cast.*, hierba apoplética.

Perenne, de rizoma subllenyós, multicaule, amb tiges de 2-5 dm, dretes o ascendents, simples o un poc ramificades, ± peludes, *fulles oblongo-lanceolades*, crenato-serrades, atenuades en curt pecíol, les superiors més estretes, subsèssils, les florals espinescents, totes peludes en ambdues cares; *flors d'un blanc groguenc*, en glomèruls de 3-5 flors reunits en espiga terminal llarga i fluixa, interrompuda, bractèoles setàcies, molt petites, *calze pelut, de dents ovato-lanceolades, quelcom espinescents, glabres a l'àpex, dues vegades més curtes que el tub*, corol·la una vegada més llarga que el calze, amb l'anell de pèls *oblic, el llavi superior ovat*, estret, dret i *enter*, l'inferior tacat de bru, amb el lòbul mitjà gran, escotat, aquenis feblement alveolats.

Geografia. — Freqüent en paratges selvosos i en terrenys calissos: Mollet, La Roca, S. Llorenç del Munt, Granollers, Martorell de la Selva, S. Hilari, Ribes, Bergadà. = Olot, Montsoliu, Guilleries (Vay.), comuna a la Vall d'Aran (Llen.), Les Bordes, Salardú, Tredós (Timb.). — Maig-Agost.

S. silvática

2,135. — S. silvática L.

(perquè es fa de preferència en llocs selvosos.)

Perenne, de rizoma serpentejant, ramificat, pudent, amb la tija de 5-10 dm, dreta, prima, simple o poc ramificada, peluda, *un poc glandulosa a la inflorescència, fulles ovato-cordiformes,* grans, primes, acuminades, crenato-serrades, llargament peciolades, peludes especialment al pecíol, *flors d'un púrpura fosc,* puntejades de blanc, glomèruls bi- o triflors, en espiga terminal fluixa, interrompuda, bractèoles molt petites, *calze piloso-glandulós, de dents lanceolato-acuminades, iguals, un poc més curtes que el tub i obertes,* corol·la pubescent glandulosa per fora, una vegada més llarga que el calze, de tub exert, amb anell de pèls *oblic,* el llavi superior oblong, obtús, dret, enter, l'inferior més llarg, amb el lòbul mitjà més gran, escotat, aquenis petits, negres, tuberculosos.

Geografia.—Boscos i paratges herbosos de tot el país, la zona litoral exceptuada: Vall de Ribes, Puigcerdà, S. Hilari, Guilleries. = Olot, Coral (Vay.). Camprodon (Bub.); boscos i llocs ombrosos de tot el país i escassa al litoral (Costa); Vall d'Aran, a Artiga de Lin, Canejan, Viella, etc. (Llen.), Les (C. et S.). — Jul.-Setembre.

S. palustris

2,136. — S. palustris L.

(per viure en llocs humits o palustres.)

Perenne, de rizoma llargament serpentejant, inodor, tija de 4-12 dm, dreta, simple o poc ramificada, angulosa, amb pèls curts, rígids i reflexos sobre els angles, *fulles oblongo-lanceolades,* arrodonides o subcordiformes a la base, subsèssils, agudes, finament pubescents, dentato-serrades; *flors rosades,* puntejades de blanc, en glomèruls tri- o quinqueflors agrupats en espiga terminal poc interrompuda a la base, bractèoles molt petites, *calze pelut, de dents lanceolato-alenades, subespinescents, quasi iguals, aproximadament de la mateixa*

longitud del tub, corol·la pubescent glandulosa, una vegada més llarga que el calze, de tub a penes exert, amb anell de pèls *transversal*, llavi superior transovat, obtús, dret, enter, l'inferior, un poc més llarg, amb el lòbul mitjà més gran i enter, aquenis negres, un poc tuberculosos.

Geografia. — Llocs humits de l'Empordà: S. Pere Pescador (Llen.!), Camprodon, fins prop de Ribes; Cortal de Castelló d'Empúries, Fortiá (Vay.), Ripoll, a les vores del Ter (Sen.), Prats de Molló (Gaut.). — Juny-Setembre.

S. lanata

2,137. — S. lanata Jacq. non Crantz

(del llatí lanatus, *llanut, per ésser planta coberta de pèls blancs abundants.)*

Sinonímia. — Herba de S. Pelegrí.

Perenne, de rizoma estolonífer, amb tiges floríferes de 3-6 dm, dretes, robustes, *cobertes* d'una espessa capa blanca *de pèls sedoso-llanosos* que recobreix també la resta de la planta, *fulles oblongo-el·líptiques*, atenuades pels dos caps, molt finament fistonades i rugoses, les florals més petites, les superiors més curtes que els glomèruls, *flors rosades, glomèruls multiflors*, en espiga terminal *albo-sedosa, molt llanosa, densa i interrompuda a la base*, bràctees linears lanceolades, quasi tan llargues com el calze, aquest *densament llanut, de dents ovato-apiculades, tres vegades més curtes que el tub*, corol·la llanuda exteriorment, una vegada més llarga que el calze, de *tub inclús* i anell de pèls oblic, amb el llavi superior transovat, *enter*, l'inferior més llarg i amb el lòbul mitjà molt més gran i *escotat*, aquenis negres, finament alveolats.

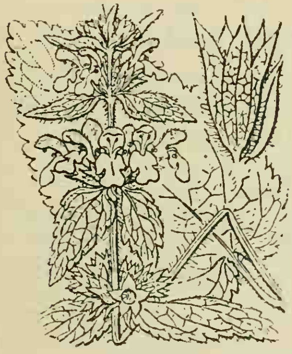

S. alpina

Geografia. — Oriünda de l'Orient, hom la cultiva amb freqüència i esdevé subespontània prop de les habitacions humanes: Terrassa, Valldoreix i altres llocs del Vallès; Montsoliu. = Vic (Masf.), Girona, La Garrotxa (Vay.), S. Quintí de Mediona (Queralt!). — Juny-Agost.

2,138. — S. alpina L.

(per viure als Alps.)

Perenne, amb la tija de 3-6 dm, dreta, peluda, un poc glandulosa a la inflorescència, simple o ramificada, molt fullosa, *fulles ovato-*

cordiformes, fistonades, peludes, llargament peciolades, les superiors més estretes, sèssils, acuminades; *flors d'un vermell bru,* glomèruls multiflors, en espiga terminal fluixa, molt interrompuda, bractèoles linears alenades, peludes, quasi tan llargues com el calze, aquest *piloso-glandulós, de dents un poc desiguals, ovato-apiculades, dues vegades més curtes que el tub, corol·la llanuda exteriorment, de tub igual al calze,* anell de pèls *oblic,* llavi superior transovat, enter, barbut, l'inferior més llarg, amb el lòbul mitjà més gran, escotat, aquenis grans, bruns, llisos.

Geografia. — Boscos i llocs ombrosos del Pireneu: Vall de Camprodon (Isern!), muntanyes de Vidrà, Platraver, Collsacabra, Cabrera, Rupit (Vay.); Prats de Molló, La Presta, Costabona (Gaut.), Vall d'Aran (Bub.), Port de la Picada (Zett.), Canal de Pomero, Toro, pr. de Viella (Llen.!), Ruda (C. et S.). — Jul.-Agost.

S. valentina

2,139. — S. valentina Lag. — S. heraclea All.

(perquè Lagasca va creure-la pròpia del regne de València; *del grec* Ἡρακλῆς, *Hèrakles o Hèrcules, s'ha format* heraclea, *equivalent a* hercúlea, *per la seva robustesa.)*

Perenne, amb la tija de 2-5 dm, ascendent, simple o poc ramificada, escassament fullosa, de *fulles oblongo-lanceolades,* peludes, fistonades, les inferiors llargament peciolades, obtuses, subcordiformes a la base, les superiors més estretes, agudes, subsèssils; *flors rosades,* en glomèruls de 3-5 flors disposats en espiga llarga, fluixa i molt interrompuda, bractèoles linears lanceolades, peludes i llargament pestanyoses, quasi tan llargues com el calze, aquest *piloso-glandulós, de dents poc desiguals, lanceolato-cuspidades, espinescents, dues vegades més curt que el tub,* corol·la llanuda per fora, una vegada més llarga que el calze, amb el tub igual a aquell, anell de pèls *oblic,* llavi superior obtús, enter, piloso-llanós, l'inferior més llarg, amb el lòbul mitjà més gran, transovat, enter o fistonat, aquenis bruns, llisos.

Geografia.— Costes seques i calisses de la zona superior i altes muntanyes: Alt Bergadà, marges de Rebost. = Berga (Puj. C.), Surroca (Costa), Freixenet, Talaixà fins a la Mare de Déu del Mont, Vidrà, Besora, Ciuret, Collsacabra, Tavertet, muntanyes altes de Banyoles, del Munt, del Corb, Platraver, Bassegoda, Rocabruna (Vay.), Prats de Molló (Gaut.), muntanyes de la Cènia, Tortosa (Llen.!). — Juny-Agost (1).

(1) També als boscos del Moianès, i a les baixes muntanyes del sud de Tarragona, a les Serres de Vandellòs, a altitud relativament feble. (F. Q.).

HÍBRID

2,140. — S. ambigua Sm.; S. palustris × silvática Schiede

Fulles totes peciolades, ± cordiformes, pubescents pel revers, corol·la vermella o rosada, tacada de blanc.

Geografia. — Llocs humits de La Cellera, Girona (Cod.!). — Agost.

Gènere 570. — BETÓNICA L.

(Els llatins anomenaren *betonica* a l'espècie oficinal d'aquest gènere. Diu Plini: *Vettones in Hispania eam, quae vettonica dicitur in Gallia,* ... Lib. XXV, c. XLVI.)

Flors groguenques o purpúries, en espiga terminal compacta o interrompuda i bracteífera, calze tubuloso-obcònic, amb 5-10 nervis i 5 dents quasi iguals, espinescents, corol·la bilabiada, de tub arquejat, dilatat a la gorja, amb el llavi superior còncau, l'inferior amb el lòbul mitjà més gran que els laterals, estams didínams, els exteriors més llargs, inclusos, aquenis arrodonits a l'àpex. Plantes herbàcies, perennes, de tiges simples i fulles fistonades.

Flors d'un groc pàl·lid, calze reticulat, tub de la corol·la inclús, guarnit d'un anell de pèls, llavi superior bilobat, fulles ovato-cordiformes, peludes pel revers . . . . **B. Alopecurus.**
Flors purpúries, calze no reticulat, tub de la corol·la exert, sense anell de pèls, llavi superior enter o a penes escotat, fulles oblongo-cordiformes, pubescents pel revers . . . . **B. officinalis.**

B. Alopecurus

2,141. — B. Alopecurus L. — B. lútea Lamk. — Stachys Alopecurus Benth. — raça Godronii Rouy

(és l'Alopecuros quorundam *de Bahuin;* Alopecuros, *del grec* ἀλώπηξ, *guineu, i* οὐρά, *cua, perquè algú ha vist en la inflorescència una semblança amb la cua de la guilla.)*

Tija de 3-5 dm, dreta o ascendent, simple, blanament peluda, amb les *fulles ovato-cordiformes,* verdes i pubescents per sobre, més clares i peludes per sota, nervoso-reticulades, fistonades, les inferiors llargament peciolades, les caulinars molt separades, les superiors sèssils, *flors d'un groc pàl·lid,* espiga multiflora, ovoido-oblonga, compacta o un poc interrompuda a la base, bractèoles lanceolato-aristades, peludes, enteres, quasi iguals al calze, aquest *venoso-reticulat,* pelut, amb les dents lanceolato-acuminades, pestanyoses, ter-

minades en espínula groguenca, corol·la de tub inclús, amb un anell de pèls *oblic*, de llavi superior ovat, pelut, dret, *bilobat*, amb el lòbul mitjà de l'inferior transovat i subfistonat, estams llargs fins a la meitat del llavi superior.

Geografia.—Pastures rocoses de les altes muntanyes: Vall d'Aran, des del Port de Pallars a Esterri d'Aneu (Costa); quasi comuna a les pastures de la zona alpina inferior, d'on baixa als ports de la Picada, Benasc, i a Penyablanca (Zett.), Pomero, Gausac, Viella, Marimanya (Llen.), Montartó, Salardú, valls del Juela i Tredós, Ruda, Pla de Beret (C. et S.), port de Salau, Torla, Bielsa (Bub.). — Jul.-Agost.

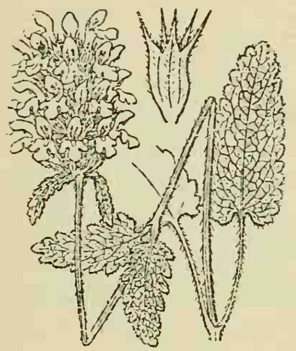
B. officinalis

2,142. — B. officinalis L.

(per ésser planta medicinal.)

Sinonímia. — Betònica, brutònica; *castellà*, betónica; *fr.*, bétoine.

Tija de 2-6 dm, dreta o ascendent, primeta, simple, peluda a la base i superiorment glabrescent, amb les *fulles oblongues, cordiformes a la base*, d'un verd fosc per sobre, més clares i més pubescents per sota, fistonades, nervoso-reticulades, les basilars llargament peciolades, les caulinars molt separades, més estretes, subsèssils; *flors purpúries*, en espiga cilíndrica, estreta, compacta o interrompuda a la base, amb bractèoles ovato-lanceolades, aristades, poc més curtes que el calze, aquest ± *pelut, no nervoso-reticulat, llargament pestanyós a la gorja, de dents lanceolato-aristades, quasi el doble més curtes que el tub, corol·la de tub exert, sense anell de pèls, de llavi superior enter*, l'inferior amb el lòbul mitjà transovat, un poc fistonat, estams molt més curts que el llavi superior. Planta molt polimorfa.

Geografia.—Paratges montuosos, selvosos, de tot el país, des de la serralada litoral fins al Pireneu. — Maig-Setembre.

Gènere 571. — BALLOTA L.

(Dioscòrides menciona una βαλλωτή que hom identifica amb la *Ballota nigra*. Es mot d'orígen obscur. Algú el suposa derivat del grec βάλλειν, esquivar, per l'olor repulsiva de l'espècie susdita.)

Flors purpúries o blanques, en glomèruls axil·lars disposats en llarga espiga terminal interrompuda, calze tubuloso-embudat, de deu nervis i cinc dents iguals o deu, i, en aquest cas, cinc alternativament més petites, totes elles plegades longitudinalment, corol·la bilabiada, de tub inclús, guarnit d'un anell de pèls, llavi superior còncau, escotat, l'inferior amb el lòbul mitjà més gran i escotat, estams didínams, els exteriors més llargs i inclusos, cel·les de les anteres molt divergents, aquenis trígons, arrodonits a l'àpex. Herbes perennes, peludes, de fulles peciolades i profundament fistonades.

Bràctees alenades, més curtes que el calze pubescent i amb nervis molt marcats, limbe de cinc dents obertes, fulles ovades, atenuades a la base, planta d'un verd fosc, fètida . . . . **B. nigra.**
Bràctees oblongues, tan llargues com el calze llanut i amb nervis a penes visibles, limbe de deu dents esteses en estrella, fulles orbiculars, planta albo-llanosa . . . . **B. hirsuta.**

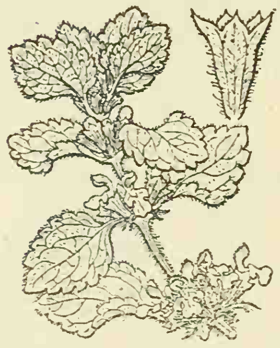

B. nigra

2,143.—B. nigra L.—B. foétida Lamk.

(pel to verd fosc de la planta i per la seva olor fètida, respectivament.)

Sinonímia. — Malrubí negre, bord o pudent, marreus; *cast.*, marrubio negro, bastardo o hediondo; *fr.*, marrube noir.

Tija de 3-6 dm, dreta, ramificada, peluda, fullosa, quadrangular, fosca, pudent, amb les *fulles ovades*, les inferiors cordiformes o truncades a la base, les superiors *cuneïformes*, peciolades, irregularment fistonades, nervoso-reticulades, peludes, d'un *verd fosc*, més clares per sota; *flors purpúries*, rarament blanques, en glomèruls multiflors compactes, distants i inclinats a un

costat, *bràctees nombroses, linears, alenades, blanes, piloso-pestanyoses, més curtes que el calze, aquest pelut, dilatat a la gorja, molt nervut, de cinc dents iguals, ovato-arrodonides, molt curtes, bruscament mucronades, no espinescents,* llavi superior de la corol·la *pelut.*

Geografia. — Comuna en paratges herbosos de tot el país, des del litoral a les valls subpirenenques. = Vall d'Aran: Bossost, Les Bordes, Viella, etc. (Llen.), Cierpos, Fos, Argut (C. et S.). — Maig-Octubre.

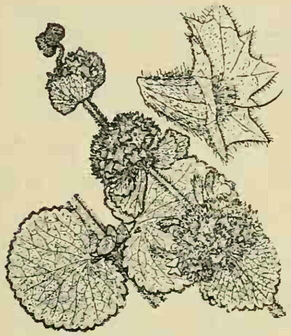

B. hirsuta

2,144. — B. hirsuta Benth.; B. orbicularis Lag.; B. hispánica Neck.

(hirsuta, *per ésser molt peluda;* orbicularis, *per les fulles de limbe arrodonit;* hispanica, *per haver-la coneguda d'Espanya abans que d'altres bandes: és el* Marrubium hispanicum *de Linné.)*

Planta multicaule, amb tiges de 2-5 dm, llenyoses a la base, dretes, ramificades i peludes, *fulles orbiculars,* fistonades, peciolades, albotomentoses en ambdues cares a la primera edat, després d'un verd clar, peludes per l'anvers i albo-llanoses pel revers; *flors rosades o purpúries,* en glomèruls multiflors compactes i molt distants, *bractèoles oblongues, molt peludes, tan llargues com el calze, aquest molt llanut, de nervis a penes visibles, terminat en deu dents ovato-triangulars, amples, agudes o mucronades, corol·la peluda, de llavi superior bilobat,* l'inferior tacat de blanc.

Geografia. — Vores de camins, runes i llocs pedregosos de l'Espanya austro-oriental: Montjuïc, abril de 1910 Sennen *legit!,* r.

Gènere 572. — PHLOMIS L.

(Del grec φλοξ, la flama, per haver emprat les fulles d'alguna d'aquestes plantes, com les dels *Verbascum*, per a fer blens; en Dioscòrides trobem φλόμος. Els autors prelinneans, com Bahuin, confonen genèricament els *Verbascum* i els *Phlomis*.)

Flors grogues o purpúries, en glomèruls axil·lars compactes i bracteolats, calze tubulós, amb 5-10 nervis, truncat a la gorja, quinquedentat, amb les dents estretes i quasi iguals, corol·la bilabiada, tomentosa exteriorment, amb el tub inclús i proveït d'un anell de pèls, llavi superior en casc, recorbat i comprimit, l'inferior trilobat i més petit, estams didínams, exerts, anteres de cel·les oposades, aquenis trígons, arrodonits a l'àpex. Plantes perennes, robustes, cobertes de pèls estrellats i d'altres simples, de fulles enteres o dentades, rugoses, reticulades.

1 { Flors purpúries, glomèruls més curts que les fulles florals, dents del calze rígides, plantes herbàcies, de fulles lluents per sobre, dentades . . . . **Ph. Herba-venti.**
Flors grogues, glomèruls quasi tan llargs com les fulles florals, plantes llenyoses a la base, de fulles no lluents per sobre, enteres . . . . 2.

2 { Fulles lanceolades, les florals dilatades a la base, bractèoles setàcies, dents del calze dretes, blanes . . . . **Ph. Lychnitis.**
Fulles ovades, les florals no dilatades a la base, bractèoles ovato-lanceolades, dents del calze recorbades, rígides . . . . . **Ph. fruticosa.**

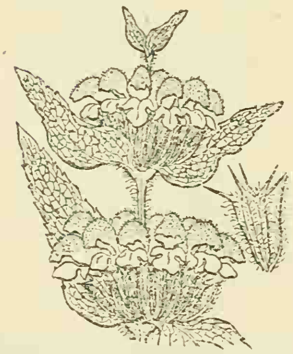

Ph. Herba-venti

2,145. — Ph. Herba-venti L.

(*és* l'herba del vent *de Montpeller, no pas l'autèntica, que és* l'Anémone.)

Sinonímia. — Ballestera; *cast.*, aguavientos, matulera, matagallos.

Tija de 2-6 dm, *enterament herbàcia*, eriçada, dreta, molt ramificada, de branques esteses i ascendents, fulloses, fulles coriàcies, verdes i lluents per sobre, pàl·lides i amb pèls ramificats per sota, *dentades, ovato-lanceolades o lanceola-*

des, les inferiors llargament peciolades, les florals sèssils, més llargues que els glomèruls; *flors purpúries*, glomèruls de 5-6 flors, en nombre de 2-5 parells distants a cada branca, que termina en *dues fulletes estèrils*, bractèoles filiformes, alenades, espinuloses a l'àpex, *eriçades de llargs pèls tuberculosos a la base*, més llargues que el calze, aquest *eriçat als angles*, amb petits pèls estrellats a les cares, de dents iguals, *alenades, espinuloses, esteses, iguals a la meitat del tub*, corol·la llargament exerta, coberta de pèls estrellats, de llavi superior escotat, l'inferior amb el lòbul mitjà ovat i subescotat.

Geografia. — Llocs secs i estèrils : Des de Valldoreix, a la serralada litoral, fins a S. Llorenç de Bagà i Pobla de Lillet, sense ésser freqüent; Pontons, del Penedès; abundant al Puig dels Carbons, al peu de la Plana d'Ancosa, S. Magí, Sta. Coloma de Queralt, S. Pubim; Urgell, cap a Térmens i Menàrguens; Cornudella, de Tarragona. = Regió de Besora, Talaixà, Bassegoda (Vay.), Puigreig (Pui. C.), Plana de Vic (Masf.). — Maig-Agost.

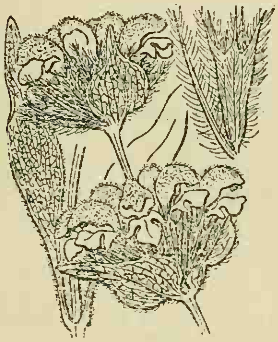
Ph. Lychnitis

2,146. — Ph. Lychnitis L.

(és la Phlomis Lychnitis *de Clusius, d'igual etimologia que el* Verbascum *del mateix nom específic.)*

Sinonímia. — Blenera; *cast.*, candilera, mechera, candileja, hierba de las torcidas.

Tiges de 2-5 dm, dretes o ascendents, *llenyoses* i nuoses a la base, simples, albo-tomentoses, *fulles lanceolades*, verdes i pubescents per sobre, albo-tomentoses per sota, *molt enteres*, fortament nervoso-reticulades, les inferiors atenuades en pecíol, les altres sèssils, les florals *molt dilatades* a la base i *bruscament acuminades*, iguals als glomèruls o poc més llargues; *flors grogues*, glomèruls de 3-5 flors, de parells distants, disposats en espiga llarga i interrompuda, *terminada en flors*, bractèoles filiformes, alenades, cobertes de *llargs pèls sedosos aplicats, més curtes que el calze*, aquest llargament *piloso-sedós, de dents curtes, bruscament alenades, no espinescents*, dretes, *iguals al terç del tub*, corol·la coberta de pèls estrellats, gran, de llavi superior subescotat, barbut, l'inferior amb el lòbul mitjà obcordiforme.

Geografia. — Freqüent als boscos, erms i llocs àrids de les zones litoral, mitjana i part de la superior: Montcada, Obac, S. Llorenç del Munt, Montserrat, Viloví, al Penedès; Cornudella, de Tarragona; La Manresana i altres llocs de la Segarra. = Part de l'Urgell, Berga (Costa). — Maig-Juliol.

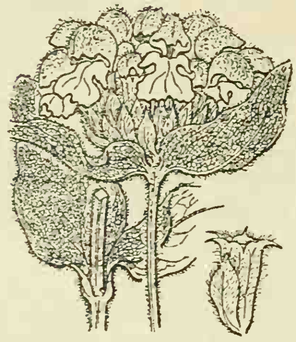

Ph. fruticosa

2,147.—Ph. fruticosa L.

(per ésser una planta llenyosa.)

Tiges de 2-5 dm, dretes, *llenyoses* a la base, albo-tomentoses, *fulles ovades* o bé *ovato-oblongues*, obtuses, verdes i pubèrules per sobre, albo-tomentoses i molt reticulades per sota, enteres, les inferiors peciolades, les altres subsèssils, les florals *no dilatades a la base*, poc més llargues que els glomèruls, *flors grogues*, grans, en glomèruls multiflors, compactes, pocs o solitaris i terminals, *bractèoles ovato-lanceolades, apiculades*, plurinerves, piloso-pestanyoses, aplicades, les exteriors més curtes que el calze, aquest *piloso-tomentós, truncat, de dents molt curtes, alenades, recorbades, rígides*, corol·la gran (2-3 cm), amb el llavi superior densament piloso-tomentós.

Geografia. — Talussos de Fortià, a l'Empordà, maig de 1905, Sennen *legit!*

N. B. És possible que aquesta planta oriental sigui espontània a Catalunya, però Rouy la creu adventícia o naturalitzada a les localitats del Var, a França, en què ha estat trobada. No consignem la *Ph. purpurea* L., de l'Espanya austral i oriental, que Pau ens ha proporcionat de València, perquè si bé és cert que Costa, amb referència a Riva, la cita a Cardona, afegeix *generalment cultivada* i cap més autor en fa menció (1).

(1) Fa pocs anys que Fre. Sennen ha descobert la *Ph. purpurea* L., amb tot l'aspecte de planta espontània, al Turó d'En Falcó, de Barcelona, on és molt rara. Sembla una relíquia que fa joc amb el *Dianthus valentinus*, en altre temps espontani al Putxet *(teste* Pau) i avui desaparegut de la rodalia de Barcelona. La *Ph. purpurea* és fàcil de distingir de la *Ph. Herba-venti*, de la qual té el color de les flors, per ésser planta llenyosa a la base. (F. Q.).

Gènere 573. — SIDERITIS L.

(Del grec σίδηρος, el ferro, es formà σιδηριτίς, per a aplicar-lo a diverses plantes a les quals els antics atribuïen la virtut de sanar les ferides dels ferros de llança. Els autors prelinneans aplicaren aquest nom a bon nombre de labiades, principalment *Glechoma, Galeopsis, Stachys, Leonurus*, ..., que Linné distribuí en gèneres diversos, per a un dels quals conservà el nom de *Sideritis*. Encara avui dia a la Península Ibèrica són emprades diverses *Sideritis* com a vulneràries en veterinària popular.)

Flors grogues o blanques, en glomèruls axil·lars quasi sempre triflors, no bracteolats, en espigues terminals, calze tubuloso-acampanat, amb deu nervis i cinc dents dretes, quasi iguals, espinescents, corol·la bilabiada, de tub inclús, freqüentment guarnit d'un anell de pèls, llavi superior dret, quasi pla, enter o bífid, l'inferior amb el lòbul mitjà més gran i escotat, estams didínams, inclusos, anteres dels estams superiors biloculars, les dels inferiors rudimentàries, aquenis arrodonits a l'àpex. Plantes herbàcies o llenyoses a la base, ± peludes, de fulles enteres o fistonades, inermes o espinoses.

1 Plantes anuals, totalment herbàcies, flors a l'axil·la de fulles normals, que ocupen quasi tota la tija, calze bilabiat, gibós, corol·la blanca. 2.
Plantes perennes, inferiorment llenyoses, flors a l'axil·la de fulles bracteïformes, que ocupen la meitat superior de la tija, calze no bilabiat o bé obscurament bilabiat . . . . 3.

2 Dent del llavi superior del calze ovato-mucronada, les quatre restants triangulars, aristades, fulles ovato-oblongues, amb dents profundes a tot el marge . . . . **S. romana.**
Dents del calze quasi iguals, ovato-acuminades, fulles oblongo-lanceolades, amb poques dents superficials a l'àpex . . . . . **S. montana.**

3 Bràctees totes de la mateixa forma, cordiformes, amplexicaules, dentato-espinescents . . . . 4.
Bràctees inferiors de distinta forma que les superiors . . . . 7.

4 Fulles caulinars mucronades o espinescents, bràctees més llargues que les flors . . . . 5.
Fulles caulinars obtuses, bràctees més curtes que les flors, espigues fluixes . . . . 6.

5 Fulles espinescents, linears, enteríssimes exceptuades les inferiors un poc dentades a la base, espiga densa, bràctees i calze espinescents, corol·la groga tacada de bru . . . . **S. púngens.**
Fulles mucronades, lanceolades o linears, enteríssimes o finament serrades devés l'àpex, espiga fluixa, bràctees i calze espinulosos, corol·la d'un groc fosc . . . . **S. angustifólia.**

6 Fulles transovato lanceolades o bé oblongo-linears, petites, inciso-dentades, no espinescents, peludes cendroses, bràctees a penes més curtes que les flors, inciso-espinoses, dents del calze recorbades, corol·la groga, tacada de bru a la gorja . . . . **S. Scordioídes.**
Fulles inferiors subespatulades, les inferiors linears, totes enteríssimes, albo-tomentoses, bràctees molt més curtes que les flors, subpalmatífides, espinoses, dents del calze rectes, corol·la groga, blanquinosa o violada . . . . **S. incana.**

7 Fulles obtuses, enteres o inciso-dentades . . . . 8.
Fulles agudes, espinescents, dentato-espinoses . . . . 9.

8 Fulles enteres o un poc dentades superiorment, transovades o bé oblongo-lanceolades, atenuades a la base, d'un verd bonic, branques poc peludes, espigues curtes, que ocupen solament l'extremitat de les branques, bràctees inferiors ovato-lanceolades, les altres cordiformes, semiorbiculars, totes incises espinoses, corol·la groga **S. hyssopifólia.**
Fulles inciso-dentades, ovato-oblongues, d'un verd clar, branques molt peludes, espigues llargues, que ocupen la meitat superior de la tija, llavi superior de la corol·la blanc, l'inferior groguenc . . **S. hirsuta.**

9 Fulles transovato-cuneïformes, grisenques, peludes, glomèruls de tres flors, bràctees inciso-espinoses, calze verd, pelut, de dents iguals al tub, corol·la petita, de tub inclús, planta llanuda, grisenca **S spinosa.**
Fulles lanceolato-linears, verdes, glanduloses, glomèruls multiflors, bràctees acuminades, dentato-espinoses, calze blanc, llanós, de dents més curtes que el tub, corol·la gran, de tub exert, planta verda glandulosa . . . . **S. ilicifólia.**

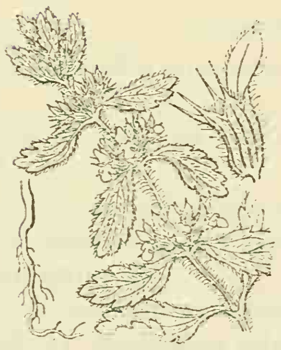
S. romana

2,148. — S. romana L.

(per ésser planta de Roma.)

Anual, d'arrel prima, fibrosa i tija d'1-5 decímetres, dreta, simple o ramificada a la base, de branques ascendents, *totalment herbàcia,* peluda, fullosa, amb les fulles verdes, peludes, les inferiors *transovato-cuneïformes,* les altres ovato-oblongues, sèssils, les florals superiors més estretes, *subapiculades, flors blanques* o un poc rosades, en glomèruls axil·lars distants, disposats en espiga fullosa quasi tan llarga

com les branques, *calze bilabiat, nervut, gibós a la base,* un poc pelut, amb la dent superior *més gran, acrescent, ovada, les altres lanceolato-triangulars,* totes terminades en una petita espina, corol·la petita, igual al calze, de llavi superior ovat, enter, l'inferior amb el lòbul mitjà orbicular.

Geografia.—Llocs secs i àrids: Al litoral, de Sitges a Vallcarca, Tibidabo; camps del Vallès, Gelida, Monistrol. = Prov. de Tarragona, a Ciurana (Costa); prop del poble de Montseny (Puigg.!), de la Bisbal a Calonge, Montsoliu, la Cerdanya, Vilella (Vay.), cap a Olot (Bolós), Plana de Vic, c. (Masf.). — Maig-Juliol.

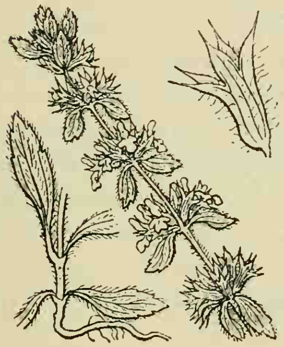
S. montana

2,149. — S. montana L.

(perquè ama de preferència la muntanya.)

Es diferencia essencialment de l'anterior pel *calze subbilabiat,* amb el llavi superior trífid i bífid l'inferior, les dents totes iguals, *ovato-aristades,* però les tres superiors menys profundament feses, per la *corol·la molt petita, més curta que el calze, groga,* amb el marge dels llavis generalment *bru o purpuri,* el superior arrodonit o subescotat, l'inferior amb el lòbul mitjà transovat.

Geografia.—Llocs secs i àrids: Terrassa, r., i probablement accidental. = Immediacions de Tarragona (Costa), Odena (Puigg.!), abundant en alguns punts fronterers d'Aragó, com Calaceit (Loscos); regió mediterrània (Rouy). — Maig-Juny.

2,150. — S. púngens Benth.

(per les fulles espinescents, punxegudes.)

Perenne, amb la *tija llenyosa,* d'1-5 dm, dreta, ramificada a la base, de branques primes, dretes, pubescents, *fulles linears o lanceolato-linears,* trinerves, sèssils, mucronato-espinescents, enteres, però les superiors un poc dentades a la base, *flors grogues,* tacades de bru, en espiga densa, d'un verd groguenc, bràctees totes d'igual forma, *ovato-cordiformes, acuminades, dentato-espinoses, més llargues que els glomèruls, calze piloso-glandulós, tubulós acampanat, de dents lanceolato-acuminades, un poc espinoses,* erecto-pàtules, *més curtes que el tub, corol·la un poc més curta que el calze,* planta d'olor desagradable, *de boc.*

Geografia.—Terrenys incultes, argilosos o salobrencs de la part occidental de Tarragona, de Cambrils a Hospitalet (Salv.!); abundant a diverses localitats d'Aragó, com a Gallocanta (Losc.). La posseïm de Monreal del Campo, remesa per Pau. — Juny-Juliol [1].

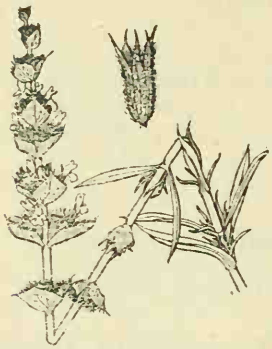

S. angustifólia

2,151. — S. angustifólia Lag.

(del llatí angustus, *estret, per* l'estretor *de les fulles.)*

Perenne, amb la tija de 3-7 dm, llenyosa, dreta, molt ramificada, de branques dretes, densament tomentoses i *fulles lanceolades o linears,* agudes, mucronades, atenuades a la base, finament serrades a la meitat superior o a l'àpex o enteríssimes, trinerves o quinquenerves; *flors d'un groc fosc,* en glomèruls distants disposats en espiga fluixa, bràctees totes d'igual forma, *ovato-cordiformes, poc acuminades, dentato-espinuloses, quasi iguals als glomèruls, calze tubuloso-acampanat,* pelut, de *dents triangulars acuminades, subespinoses, dretes, poc més curtes que el tub, corol·la més llarga que el calze.*

β *parviflora* Wk. — Flors i bràctees menors, glomèruls més petits i més distants, fulles més estretes i menys serrulades, subenteres.

Geografia. — Roques i pedruscall calissos de la part austro-occidental de Catalunya: Tortosa, muntanyes de La Cènia (Llen.!), la β *parviflora* Wk. — Juny.

N. B. La planta de La Cènia és idèntica a la de Segorb i a les d'altres localitats del Regne de València remeses per Pau [2].

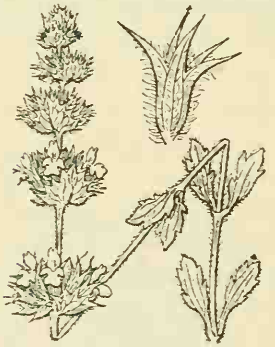

S. Scordioídes

2,152.—S. Scordioídes L.

(a aquesta Sideritis *Bahuin li atribueix el sinònim* Sideritis Monspeliaca Scordioides, *publicat per Pierre Pena en la seva obra* Stirpium adversaria nova, *de* 1570; Scordioides, *per indicar una semblança amb els* Scordium, *que són diversos* Teucrium, *sobretot per la forma i dents de les fulles.)*

Perenne, amb la tija d'1-4 dm, *llenyosa* i molt

(1) La *S. pungens* Benth. no és planta catalana. La *Sideritis* d'Hospitalet de l'Infant és una varietat (var. *tarraconensis* F. Q.) de la *S. Scordioides.* Allí l'he herboritzada repetidament i l'he estudiada també a l'herbari Salvador. Per aquest motiu deixem de figurar-la. (F. Q.).

(2) La var. *parviflora* Wk. de la seva *S. angustifolia* correspon, precisament, al veritable tipus de la *S. angustifolia* Lag. Als confins de Catalunya i Valencia, com més cap al sud, aquesta planta és anomenada «rabet de gat», i és emprada en medicina popular. (F. Q.).

ramificada, de branques esteses o ascendents, fulles petites, *transovato-lanceolades o bé oblongo-linears*, trinerves, irregularment inciso-dentades, no espinescents, a vegades undulato-crespes, *flors groguenques*, a vegades tacades de bru a la gorja, glomèruls de 3-4 flors, distants, en espigues llargues i fluixes, bràctees totes d'igual forma, amplament *ovato-cordiformes o cordato-semiorbiculars, no acuminades, dentato-spinuloses*, ordinàriament *més curtes que les flors, calze pelut, de dents lanceolato-alenades, espinuloses, desiguals, pàtulo-recorbades, iguals al tub o més curtes, corol·la poc més llarga que el calze.*

β *Cavanillesii* Wk. — Planta densament cespitosa, de *fulles profundament incises, dents quasi sempre subespinoses, bràctees cordato-orbiculars, més curtes que els calzes, aquests de dents quasi iguals.*

Geografia.—Terrenys àrids, especialment calissos. La β *Cavanillesii* Wk. a Lleida, no escassa a la calma de Gardeny; Menàrguens i Torrelameo.=Segarra (Salv!., Costa), Urgell, Balaguer, Tremp i altres llocs pròxims (Costa), Castellfollit (Puigg.!), entre Ponts i Vilanova (Bub.), Arc de Barà (Salv.!), cap a Les, Ortedó, Llautó (Jover!). — Juny-Juliol (1).

2,153. — S. incana L.

(per les tiges i fulles cobertes d'un toment ras, blanc; del llatí incanus, *emblanquit.)*

Perenne, amb la tija de 2-5 dm, ajaguda, *llenyosa*, níveo-tomentosa, molt ramificada, de branques dretes, ascendents, gràcils, *glabres* als angles, albo-llanoses a les cares, poc fulloses, fulles ± albo-nívees, densament tomentoses, les inferiors *subespatulades*, trinerves, les superiors *linears*, uninerves i atenuades pels dos caps; *flors grogues, blanquinoses o violàcies*, en glomèruls triflors reunits en espiga, densa a la part superior i interrompuda a la base, sostinguda per llargs peduncles, bràctees totes d'igual forma, *ovato-cordiformes, subpalmatífides, dentato-espinuloses, més curtes que els glomèruls, calze tubuloso-acampanat, molt tomentós, de dents ovato-acuminades, espinuloses*, dretes, *iguals al terç del tub de la corol·la*, aquesta exerta.

Geografia.—Terrenys àrids, pedregosos, principalment margosos o calissos: Tarragona, Cambrils, S. Carles (Lge. ex Costa). — Abr.-Juliol. La posseïm de València i de Granada (2).

(1) La planta d'Arc de Barà, és la var. *tarraconensis* F. Q., d'aquest tipus de *Sideritis*. A la depressió central catalana, des de l'Alta Segarra fins als plans de Lleida, en lloc d'aquella hi ha la var. *crispata* (Willd.) F. Q.; *S. crispata* Willd.; *S. Cavanillesii* Lag.; *S. Scordioides* L. var. *Cavanillesii* Wk. — (F. Q.).

(2) No figurem aquesta *Sideritis* perquè tampoc no és planta catalana. La planta que veié Lange fou la *S. angustifolia* Lag., i la va prendre per altra. Cf. Font i Quer, «La Sideritis incana L. y sus variaciones». (F. Q.).

S. hyssopifólia

2,154. — S. hyssopifólia L.

*(per tenir les fulles semblants a les de l'*hisop.)

Sinonímia. — Herba del bàlsam (Vay.)

Perenne, amb la tija d'1-4 dm, llenyosa, ascendent, molt ramificada, fullosa, pubescent o glabrescent, fulles transovades, oblongo-lanceolades o lanceolato-linears, atenuades i cuneïformes, trinerves, enteres o un poc dentades devés l'àpex, flors groguenques, en espigues curtes i compactes que ocupen solament l'extremitat de les branques, bràctees inferiors ovato-lanceolades, més llargues que els glomèruls, les altres cordato-orbiculars, acuminades, iguals als glomèruls, totes inciso-dentades, espinoses, calze pelut, de dents lanceolades, espinoses, quasi iguals, pàtulo-erectes, iguals o poc més curtes que el tub, corol·la exerta, amb el llavi superior ovato-oblong, escotat, bilobulat, l'inferior amb el lòbul mitjà còncau, fistonat. Planta molt polimorfa.

α alpina Wk.; *S. pyrenaica* Poir. — Fulles caulinars transovato-cuneïformes, crenato-dentades superiorment, espiga interrompuda a la base.

Geografia. — Llocs secs i pedregosos de les muntanyes: Núria i Serra del Cadí, a Puigllançada. = Morens, Costabona, Bassegoda (Vay.), Setcases (Cod.!), Montgrony, Castellar de N'Huc (Sen.), baixa a Vilaller i prop de Berga (Costa). La *α alpina* Wk., a Costabona i Núria (Vay.), carena fronterera cap a la Vall d'Eina (Gaut.), Vall d'Aran, abundant a Montgarri, Artiga de Viella (Llen.), Ruda (C. et S.), Benasc, Castanesa, Penyablanca, La Renclusa (Zett.), Bassivé (Timb.). A ella hem de referir, segurament, l'observada per Isern a l'Hospital de Viella i per Salvador cap a Salardú. — Juny-Agost.

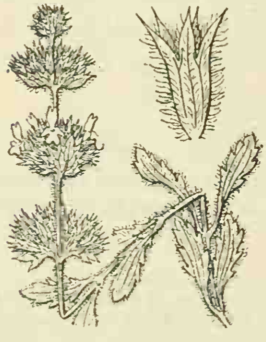

S. hirsuta

2,155. — S. hirsuta L.

(per la tija i les fulles molt peludes.)

Sinonímia. — Herba de la feridura; *cast.*, hierba sanjuanera.

Perenne, amb la tija d'1-4 dm, *llenyosa,* prostrato-ascendent, molt ramificada, de branques piloso-llanoses, *fulles ovato-oblongues o transovato-cuneïformes,* trinerves, inciso-dentades, d'un verd clar, ± peludes, les inferiors peciolades, les superiors sèssils, *flors grogues*

amb el llavi superior blanc, espigues llargues, interrompudes, que ocupen la meitat superior de la tija, *bràctees inferiors ovato-cordiformes*, iguals als glomèruls o poc més llargues, les superiors i rarament totes, *cordato-semiorbiculars*, més curtes que els glomèruls, rarament iguals, totes inciso-dentades, a penes espinoses, *calze molt pelut, de dents lanceolato-acuminades, quasi iguals, espinuloses, erecto-esteses, iguals al tub o més curtes*, corol·la petita, poc més llarga que el calze, amb el *llavi superior linear-oblong*, escotat, l'inferior amb el lòbul mitjà també escotat. Planta polimorfa.

β *bracteosa* Wk. — Bràctees totes més amples, iguals o més llargues que els glomèruls, aquests bastant separats.

Subsp. *S. emporitana* Cad.; *S. catalaunica* Sen.—*Corol·la totalment groga, espiga compacta, calze més espinós, branques i fulles poc peludes* [1].

Geografia. — Freqüent als erms i boscos àrids de les zones litoral i mitjana i part de la superior: Al litoral, Vallès, Penedès, Bages, Urgell, Montsant. = La Garrotxa, Olot (Vay.), Lladó (Sen.!). La β *bracteosa* Wk. a Olesa i a Bages! = Banyoles, Olot, Font Lletera (Vay.), Montcada (Bourg.! ex Wk.). La subesp. *S. emporitana* Cad. comuna al talús del castell de Figueres; entre Lloret i Tossa, al peu de la Font de S. Llorenç. = Llers (Sen.!). — Maig-Setembre [2].

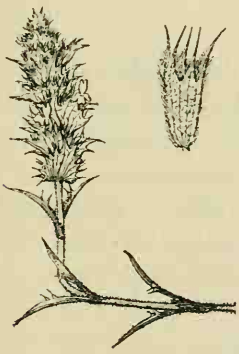

S. spinosa

2,156. — S. spinosa Lamk.

(per tenir les dents de les fulles terminades en espina rígida.)

Perenne, amb la tija d'1-4 dm, *llenyosa*, molt ramificada, de branques dretes, cobertes d'un llarg toment albo-llanós, *fulles transovato-cuneïformes*, lanceolato linears, grisenques, peludes, agudes, espinescents, amb 1-6 dents espinoses; *flors grogues*, en espigues curtes, denses, d'un verd groguenc, bràctees inferiors *ovato-lanceolades*, les altres *ovato-cordiformes*, totes més llargues que els glomèruls o les superiors iguals i molt amples, unes i altres agudes, inciso-dentades, molt espinoses, calze cobert de *llargs pèls aplicats*, de dents quasi iguals, *triangulars acuminades, espinoses*, aproximadament iguals al tub, corol·la petita, inclusa. Planta bastant polimorfa.

α *genuina* Wk. — Tiges piloso-tomentoses, blanquinoses, marge de les fulles amb 2-3 dents espinescents.

(1) Aquesta planta fou descrita amb molta anterioritat per Bubani amb el nom de *Fracastora aculeata*. Ha d'ésser, doncs, *S. aculeata* (Bub.) F. Q. o *S. hirsuta* L. ssp. *aculeata* (Bub.) F. Q., si hom vol subordinar-la a aquesta espècie. (F. Q.).

(2) Publicàrem aquesta planta com a *Sid. hirtula* Brot. per ésser la que figura en la «Flore de France» de Coste, (III, p. 126), autor a qui va remetre-la Sennen (V. Mem. R. Acad. Ciencias Barc., vol. VII, n.º 14, pàg. 25).

β *serrata* Wk. — Tiges pubèrules, verdes, fulles quasi enteres o amb 6-8 mugrons al marge.

γ *subspinosa* Wk. — Tiges subglabres, verdes, fulles quasi enteres o amb 1-2 dents espinoses al marge.

Geografia.—Terrenys àrids i arenosos de la part austro-occidental: Prov. de Tarragona, des de Prades, Vimbodí i l'Espluga als Ports d'Horta i de Gandesa (Costa); la α i la γ a Morera (Puj. J. ex Vay.), la β al Montsant (Puj. J.). — Agost. Posseïm la primera de Terol i Monreal del Campo (1).

S. ilicifolia

2,157. — S. ilicifolia Willd. var. hispanica Wk.; S. fragrans Costa

(per tenir les fulles que recorden, en certa manera, les de l'alzina, el Quercus Ilex; hispanica, *perquè Willdenow donà equivocadament la pàtria d'aquesta espècie, exclusivament ibèrica, suposant-la oriental, i Willkomm creà per aquest motiu una var.* hispanica, *espanyola;* fragrans, *fragant, de bona olor.)*

Perenne, amb tiges de 2-5 dm, dretes, simples, fulloses, sembrades, com tota la planta, de nombroses glàndules breument estipitades que la fan molt olorosa, *fulles lanceolades o linears,* cuneïformes a la base, trinerves, espinescents, amb 3-5 dents espinoses per banda, desviades; *flors grogues,* grans, espiga relativament curta, interrompuda, bràctees inferiors *ovades* o bé *ovato-lanceolades,* les altres amplament *ovato-cordiformes,* les primeres *més llargues* que els glomèruls, les segones *iguals,* totes acuminades i breument dentades, la majoria de les dents espinuloses, *calze molt pelut, de dents ovato-acuminades, espinuloses, iguals a la meitat del tub,* tub de la corol·la encorbat i exert.

Var. *hirsuta* Wk. — Toment més llarg i abundant.

Geografia.—Collets àrids i pedregosos de la part occidental: Balaguer, Gerp, Sentiu; La Pena, La Mola, de la prov. de Tarragona (Costa), Espluga de Francolí (Llen.!). Al Montsant i La Mola la var. *hirsuta* Wk. (Costa). — Maig-Agost (2).

(1) A Catalunya la *S. spinosa* Lamk. (per dret de prioritat ha d'ésser *S. spinulosa* Barn.) no està representada sinó per la var. *subspinosa* (Cav.), que hom troba als Ports de Tortosa i terres pròximes. Les altres localitats corresponen a l'espècie següent. (F. Q.)

(2) Aquesta *Sideritis,* catalana i aragonesa, és idèntica a l'exemplar tipus de l'Herbari Willdenow: per tant no té raó d'existir la var. *hispanica* de Willkomm creada per a la planta nostra tot suposant, com afirmà Willdenow, que la *S. ilicifolia* era oriental.

Ultra les enumerades, tenim la *S. Bubanii* F. Q., de la Vall Alta del Segre, i diversos híbrids. (F. Q.).

Gènere 574. — **MARRÚBIUM L.**

(*Marrubium* és el nom llatí, que trobem en Plini i en altres autors, aplicat a diverses espècies d'aquest gènere. Hom el deriva de l'hebreu *mar*, amargant, i *rob*, molt, és a dir molt amarg, al·ludint a l'amargantor del suc d'aquestes plantes.)

Flors blanques o purpúries, en glomèruls axil·lars densos, bracteolats, agrupats en espigues terminals, calze tubulós, amb 10 estries i 5-10 dents dretes o recorbades, corol·la bilabiada, de tub inclús, llavi superior quasi pla, bilobulat, l'inferior amb el lòbul mitjà més gran, estams didínams, inclusos, cel·les de les anteres oposades, aquenis trígons, truncats a l'àpex. Herbes perennes, llanoses, de fulles fistonades, rugoso-reticulades.

1 { Calze amb cinc dents espinescents, triangulars, a la fi esteses en estrella, iguals a la meitat del tub, corol·la purpúrea, fulles inciso-fistonades, verdes i glabrescents per sobre, albo-tomentoses per sota **M. Alysson.**
Calze amb 5-10 dents blanes, alenades, dretes almenys al principi, fulles fistonades . . . . 2.

2 { Calze amb 5-10 dents desiguals, recorbades, iguals a la quarta part del tub, corol·la blanca, tiges dretes, fulles verdes i peludes per sobre, albo-tomentoses per sota . . . . **M. vulgare.**
Calze amb 5 dents quasi iguals, a la fi esteses, iguals al terç de la longitud del tub, corol·la purpúria o blanca, tiges prostrades o ascendents, fulles verdoses i sedoses per sobre, blanques per sota. **M. supínum.**

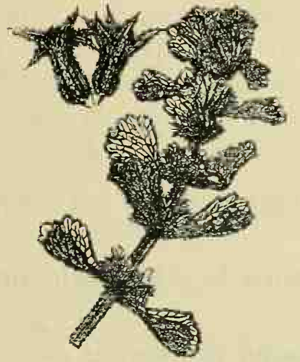
M. Alysson

2,158.—**M. Alysson L.**

(*aquesta planta és* l'Alysson verticillatum foliis profunde incisis *de Bahuin, que aquest autor identifica amb* l'Alysson *de Galenus, així anomenat per haver-lo reputat un bon remei contra la ràbia; del grec* λύσσα, *la ràbia, amb la partícula negativa* α *avantposada.)*

Sinonímia. — Herba de la ràbia; *cast.*, aliso de Galeno, hierba de Sta. Quiteria o de la rabia, marrubio estrellado.

Multicaule, amb tiges d'1-3 dm, dretes o ascendents, ramificades, cobertes d'un toment blanc, dens i compacte, *fulles transovato-arrodonides* o en forma de ventall, cuneïformes i enteres a la base, inciso-fistonades en la resta, blanques i llanudes al principi, les adultes verdes i glabrescents per sobre i albido-tomentoses per sota, les caulinars peciolades, les florals sèssils; *flors purpúries*, en glomèruls de 5-6 flors, separats, espigues llargues, un poc fulloses, interrompudes, bractèoles quasi nul·les, *calze tomentós, llanut, tubuloso-prismàtic, de cinc dents lanceolato-alenades, rígides, a la fi esteses en estrella, tan llargues com la meitat del tub, corol·la més curta que les dents del calze.*

Geografia. — Terrenys incultes argilosos, marges i vores de camins: Urgell, abundant a Torrelameo, al peu de la carretera de Balaguer. = Lleida (Compñ. in Hb. Cad.). — Maig-Juny.

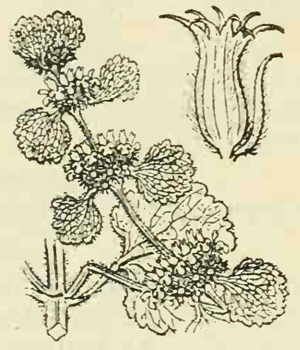
M. vulgare

2,159.—M. vulgare L.

(per ésser planta comuna i vulgar *en gran part d'Europa.)*

Sinonímia. — Malrubí, marreus, malroig; *cast.*, marrubio, marrubio blanco.

Multicaule, amb tiges de 2-5 dm, dretes, ramificades, cobertes d'un toment blanc abundant, fulloses, robustes, *fulles ovato-orbiculars, cordiformes o cuneïformes* a la base, irregularment fistonades, peciolades, verdes i rugoses per sobre, *albo-tomentoses per sota, flors blanques*, en glomèruls multiflors, compactes i separats, reunits en espiga llarga i interrumpuda, fullosa, *bractèoles alenades, glabres i ganxudes a l'àpex*, calze pelut, tancat per un anell de pèls a la gorja, amb deu dents d'igual forma que les bractèoles però alternativament més petites, corol·la menuda, pubescent, de tub arquejat, contret al mig i guarnit amb un anell de pèls, lòbuls del llavi superior paral·lels, l'inferior amb el lòbul mitjà suborbicular i fistonat.

Geografia.— Runes, vores de camins i llocs incultes des del litoral al Pireneu. — Maig-Setembre.

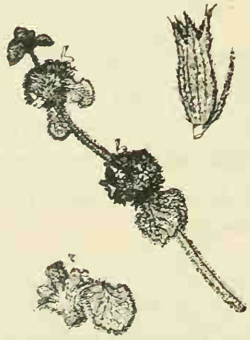
M. supínum

2,160.—M. supínum L.—M. sericeum Boiss.

(del llatí supinus, *ajagut, per tenir-hi la base de les tiges.)*

Planta cespitosa, multicaule, de tiges estèrils curtes, fulloses, les fèrtils de 2-4 dm, ajagudes o ascendents, simples o ramificades, cobertes d'un toment abundant, blanc, sobretot quan són joves, *fulles ovato-arrodonides*, fistonades, sedoses i verdes per sobre, níveo-tomentoses per sota, les inferiors peciolades, les superiors sèssils; *flors rosades o lilàcies*, en glomèruls multiflors compactes, distants, poc nombrosos, eix florífer terminat per un parell de fulles estèrils, *bràctees linears alenades, peludes, subespinoses, poc més curtes que el calze, aquest pelut, de cinc dents alenades, rígides, rectes, al principi dretes, a la fi esteses, iguals al terç de la longitud del tub*, corol·la petita, amb el llavi superior de lòbuls linears, estrets, l'inferior amb el lòbul mitjà transovat, ample.

Geografia.—Llocs herbosos, fèrtils, de les muntanyes austro-occidentals: Tortosa, muntanyes d'Horta, Arnes, Carrelares, Mont Caro (Costa), La Cènia, abundant (Llen.!), La Foia, pr. d'Alfara (Font!). — Maig-Juny.

Gènere 575. — MELITTIS L.

(*Melittis* i *Melissophyllum* en Plini, són els noms de la tarongina, derivats del grec μέλιττα, l'abella, o de μέλι, la mel, per tractar-se d'una planta que plau a les abelles. Per a Leonhard Fuchs aquesta espècie és el *Melissophyllum verum*.)

Flors purpúries, molt grans, solitàries o geminades a l'axil·la de fulles florals, pedunculades, unilaterals, calze acampanat, membranós, inflat, subbilabiat, amb el llavi superior bi- o tridentat o quasi enter, l'inferior bilobulat, obert després de la floració, corol·la bilabiada, llarga (3-4 cm), pubescent, de tub llargament exert, dret, nu, llavi superior suborbicular, quasi pla, enter, l'inferior amb el lòbul mitjà més gran que els laterals, estams didínams, exerts, paral·lels, cel·les de les anteres divergents, aquenis trígons, arrodonits a l'àpex. Herbes perennes, piloso-eriçades, de rizoma gruixut, serpentejant, tija de 2-4 dm, dreta, generalment simple, i fulles grans, ovato-lanceolades, blanes, peludes, fortament fistonades, peciolades, arrodonides o subcordiformes a la base.

M. Melissophyllum

2,161.—M. Melissophyllum L.

(per les fulles semblants a les de la tarongina; és el Lamium montanum Melissae folio *de Bahuin.)*

Geografia. — Boscos, barrancs i bardissars de les muntanyes calisses: S. Climent, pr. de Guardiola de Bagà. = Riera de Marlés (Puj. C.!), La Cellera (Cod.!), prop de Berga (Grau!), Olot (Tex., Vay.), Massanet de Cabrenys, Font Salada de Vic, Guilleries, Sagaró, fissures de les roques del vessant nord de les Escaules i La Salut, de Terrades, Montseny, Collsacabra, Castellfollit, muntanya del Corp (Vay.), Ripoll, Montgrony (Sen.!), S. Llorenç de Cerdans (Gaut.). — Maig-Juliol.

Gènere 576. — SCUTELLARIA L.

(Nom emprat pels sistemàtics del segle XVII, derivat del llatí *scutella*, l'escudella, al·ludint a l'apèndix arrodonit i còncau del llavi superior del calze.)

Flors blaves, violades o rosades, peciolades, geminades, axil·lars, en raïms terminals, calze acampanat, curt, bilabiat, de llavis enters, tancats després de la floració, el superior amb una escama transversal rodona i còncava al dors, a la fi caduc, l'inferior persistent, corol·la bilabiada, de tub llargament exert, nu, corbat inferiorment, llavi superior en casc, trilobat, l'inferior enter, estams didínams, paral·lels, inclusos, cel·les de les anteres oposades, aquenis globulosos, tuberculosos. Herbes perennes, de fulles glabrescents o pubescents.

1 { Flors d'un blau blanquinós, a l'axil·la de fulles bracteïformes que ocupen solament l'extremitat de les branques, calze piloso-glandulós, corol·la de 2-3 cm . . . . **S. alpina.**
Flors violades, a l'axil·la de fulles florals que ocupen tota la longitud de les branques, calze glabre o glabrescent, corol·la de 6-15 mm . . . 2.

2 { Calze glabre, corol·la de 10-15 mm, de tub arquejat, fulles oblongo-lanceolades, superficialment fistonades . . . . . . **S. galericulata.**
Calze un poc eriçat, corol·la de 6-8 mm, de tub recte, fulles enteres o amb 1-2 dents per banda a la base . . . . **S. minor.**

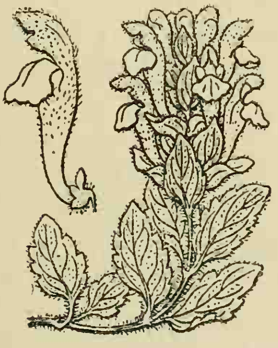
S. alpina

2,162. — S. alpina L.

(*per viure als* Alps.)

Rizoma llenyós, gruixut, ramificat, multicaule, amb tiges prostrato-ascendents, un poc radicants i ramificades a la base, blanament peludes, *fulles ovato-obtuses, arrodonides o cordiformes a la base*, peludes, fistonades, les inferiors peciolades, les superiors subsèssils, i acutiúscules; *flors blaves*, amb el llavi superior blanquinós, en espiga terminal, al principi *curta, densa i tetràgona*, després allargada, interrompuda, *bràctees ovato-acuminades, membranoses, enteres, freqüentment violades, més curtes que les flors, calze piloso-*

glandulós, a la fi reflex, corol·la gran (2-3 cm), molt exerta, pubescent, de tub *encorbat a la base*, més amunt recte i sensiblement dilatat cap a la gorja, aquenis grisencs, granulosos.

β *púmila* Lge. — *S. jabalambrensis* Pau — Fulles i flors més petites.

Geografia. — Roques i pedruscall de les altes muntanyes calisses: Núria, cap a Fontnegra; Coll de Jou i Coll de Pal, al Cadí. = Núria, Coma de Vaca, Comabella, Porxo del Sitjar, Vilella, Cerdanya (Vay.), Cadí (Isern!), Penyablanca (Zett.), Castanesa (Lap., Isern), ribera de Marimanya (Llen.!). La planta que hem observat al Pireneu oriental creiem que pertany a la β *pumila* Lge. — Jul.-Agost.

S. galericulata

2,163. — S. galericulata L.

(del llatí galericulum, *casquet, per l'apèndix còncau del llavi superior del calze; és la* Lysimachia galericulata *dels autors prelinneans.)*

Rizoma serpentejant, no llenyós, molt prim, ramificat, amb tiges de 2-5 dm, dretes o ascendents, simples o ramificades, glabrescents o pubescents, *fulles ovato-oblongues, cordiformes, no alabardades* a la base, breument peciolades, fistonades superficialment i un poc aspres al marge, *flors violades o blaves*, bastant grans, solitàries o geminades, a l'axil·la de fulles florals, unilaterals, que ocupen més de la meitat superior de les branques, dues bractèoles petites i setàcies a la base del peduncle, *calze glabre*, freqüentment *glandulós*, reflex a la maturitat, corol·la mitjana (10-15 mm), de tub llargament exert, prim, *arquejat a la base*, insensiblement dilatat a la gorja, aquenis bruns, tuberculosos.

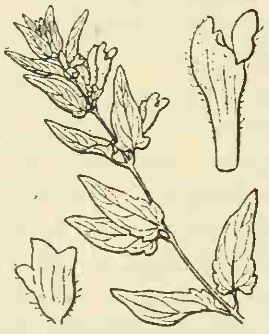

S. mínor

Geografia. — Llocs herbosos de vora les aigües: Castelló d'Empúries, no escassa. = Llocs pantanosos dels prats marítims, als Cortals de Castelló d'Empúries, r. r. (Vay.); Vall d'Aran, a Estany (C. et S.). — Jul.-Setembre.

2,164. — S. mínor L.

(per ésser més petita que les espècies congèneres afins.)

Es diferencia essencialment de l'anterior per les *tiges primes i molt més curtes,* per les fulles inferiors amplament ovades, cordiformes o subhastades, les superiors lanceolades, *enteres o amb* 1-2 *dents per banda a la base,* per les *flors molt més petites, rosades,* amb el *calze un poc eriçat,* no glandulós, i la corol·la de 6-8 mm, *a penes de doble llarg que el calze,* amb el *tub recte i un poc ventrut* a la base.

Geografia. — Llocs humits i torbosos: Vall d'Aran, a Les i a Pont de Rei (C. et S.). — Juny-Setembre

Gènere 577. — BRUNELLA L.

(Nom d'origen incert, emprat per Bahuin i per altres botànics prelinneans; alguns el fan venir de l'alemany *brunelle* o *braunelle*, de *braun*, bru, al·ludint al color de les bràctees i del calze.)

Flors blaves, violades o blanques, a l'axil·la d'amples bràctees membranoses, orbiculars, en espiga terminal, calze tubuloso-acampanat, nervut, reticulat, amb dos llavis tancats després de la florescència, el superior tridentat, l'inferior bífid, corol·la bilabiada, de tub ample, poc exert i guarnit d'un anell de pèls, llavi superior en casc, enter, l'inferior amb el lòbul mitjà més gran i denticulat, estams didínams, paral·lels, exerts, apendiculats (amb una dent o un anell sota l'àpex), aquenis oblongs, llisos. Herbes perennes, de fulles enteres o ± dividides.

1 { Fulles linears o lanceolades, enteres, revolutes pel marge, pestanyoses, uninerves, flors d'un blau violat . . . . **B. hyssopifólia.**
Fulles ovades, oblongues o alabardades, multinerves . . . . 2.

2 { Dents del llavi superior del calze poc marcades, la del mig més ampla que les laterals, subtruncada i apiculada, filaments estaminals externs heteromorfs, tub de la corol·la recte . . . . 3.
Dents del llavi superior del calze molt marcades, la del mig un poc més ampla que les laterals, totes triangulars, acuminades i separades, filaments estaminals homomorfs, tub de la corol·la encorbat . . . 4.

3 { Corol·la d'un blanc groguenc, fulles superiors ± laciniades, dents del llavi superior del calze molt marcades (d'1 mm), planta peluda **B. laciniata.**
Corol·la d'un blau violat, fulles superiors enteres o finament dentades, dents del llavi superior del calze a penes distintes, plantes glabrescents . . . . **B. vulgaris.**

4 { Fulles ovato-oblongues, amples d'uns 2 cm, cuneïformes o subarrodonides a la base, enteres o feblement dentades, fortament nervudes, corol·la de 20-25 mm, filaments estaminals terminats per un mamelló arrodonit . . . . **B. grandiflora.**
Fulles, normalment, alabardades, amples de 3 cm, truncades o cordiformes a la base, fortament dentades i feblement nervudes, corol·la de 25-30 mm, filaments estaminals terminats per una dent cònica i arquejada . . . . **B. hastifólia.**

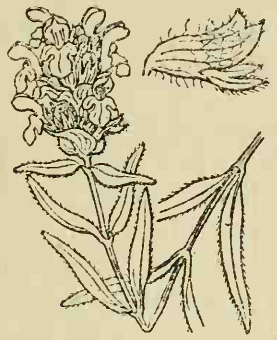

B. hyssopifólia

2,165. —B. hyssopifólia L.

*(per tenir les fulles semblants a les de l'*hisop.)

Rizoma gruixut, tiges de 2-4 dm, dretes, simples o ramificades, amb petits pèls setiformes, aplicats i ascendents sobre els angles, en la resta glabres, *fulles linears o linears lanceolades*, enteres, revoludes pel marge, *ciliolades, uninerves*, les inferiors peciolades, les altres sèssiles, totes glabres; *flors d'un blau violat* o rosades, mitjanes, en espiga densa, oblonga o bé ovoide, bràctees amplament ovato-acuminades, membranoses, reticulades, molt pestanyoses, calze violat, *hispídul*, amb les dents del llavi superior *poc marcades, la del mig amplament ovada, truncato-apiculada, l'inferior bipartit, amb les divisions lanceolades, pestanyoses*, corol·la de 15-20 mm, filaments estaminals heteromorfs, terminats en punta alenada, *lleument incurva*.

Geografia. — Llocs secs, rocosos i margosos: S. Llorenç de la Muga, Vilanant (Vay.), Cistella (Sen.!), Beceit, prop de la frontera occidental de Catalunya. — Juny-Agost.

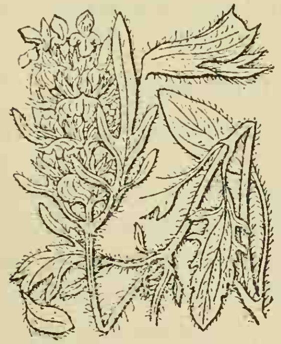

B. laciniata

2,166.—B. laciniata Jacq.—B. alba Pall.

(per les fulles dividides en lacínies; alba, *per les flors blanques, cosa excepcional en el gènere.)*

Rizoma mitjanament desenrotllat, amb tiges d'1-3 dm, dretes o ascendents, piloso-eriçades, un poc fulloses, fulles inferiors oblongues o el·líptiques, enteres o dentades, les superiors *laciniades* o *pinnatífides*, peciolades, peludes, multinerves; *flors d'un blanc groguenc*, mitjanes, bràctees semiorbiculars, primes, reticulades, pestanyoses, *calze eriçat*, amb les dents del llavi superior *poc marcades, la del mig molt ampla, truncada, bruscament apiculada*, el llavi inferior *subbipartit, de divisions lanceolato-acuminades i pestanyoses*, corol·la d'uns 15 mm, filaments estaminals *terminats en punta incurva*, aquenis bastant persistents.

Geografia. — Llocs secs i àrids: Freqüent als boscos del Vallès, Bages, Vic, fins al Pireneu. = Tarragona, a Prat de Comte (Font!). — Maig-Agost.

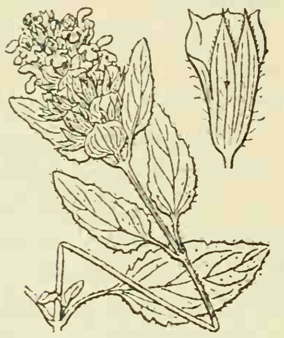
B. vulgaris

2,167. — B. vulgaris L.

(per ésser planta vulgar *en gran part d'Europa.)*

Rizoma curt, serpentejant i tiges d'1-5 dm, ascendents, pubescents, un poc fulloses, *fulles ovades* o bé *oblongues*, totes menys el parell superior peciolades, verdes per sobre, més pàl·lides per sota, cuneïformes o arrodonides a la base, enteres o dentades, feblement nervudes, pubescents, el parell superior *pròxim a l'espiga; flors d'un blau violat, petites*, en espiga oblonga o globulosa, bràctees suborbiculars, acuminades, reticulades, pestanyoses, *calze glabre, eriçat als costats*, amb el llavi superior de dents poc marcades, la del mig *ampla, subtruncada, bruscament apiculada, l'inferior bífid, de divisions lanceolato-mucronades, finament pestanyoses*, corol·la de 10-14 mm, amb el tub recte, filaments estaminals en punta recta.

α *genuina* Godr. — Fulles totes enteres.

β *pinnatífida* Godr. — Fulles superiors pinnatífides, de lòbuls ascendents.

Geografia.—Prats i llocs selvosos de tot el país, amb les varietats α i β. — Maig-Octubre.

B. grandiflora

2,168. — B. grandiflora Moench

(per les flors relativament grans.)

Rizoma serpentejant, robust, ramificat, amb tiges d'1-4 dm, ascendents, peludes, *fulles ovato-oblongues*, cuneïformes o arrodonides a la base, enteres o feblement dentades, fortament nervudes, d'uns 2 cm d'ample, peciolades, el parell superior *distant de l'espiga, flors d'un blau violat, grans*, en espiga oblonga, compacta, bràctees molt amples, suborbiculars, acuminades, reticulades, peludes, pestanyoses, *calze eriçat*, pestanyós, amb el llavi superior de *dents ben marcades*, la del mig *un poc més ampla i més curta, totes triangulars i agudes, l'inferior fes a penes fins al terç en dos lòbuls lanceolato-mucronats i finament pestanyosos*, corol·la de 20-25 mm, de tub encorbat, amb una línia de pèls feble al dors, filaments estaminals amb mamelló rodó a l'àpex.

α *genuina* Godr. — Fulles totes o la major part enteres, cuneïformes o arrodonides a la base.

β *cordata* Martr. — Fulles enteres o dentades, cordiformes o truncades a la base.

γ *pinnatífida* Koch — Fulles superiors o totes elles pinnatífides, de lòbuls ascendents.

δ *hastata* Rouy — Fulles, si més no les inferiors, clarament alabardades.

Geografia.—Freqüent en paratges montuosos, calissos, amb les varietats α, β, γ i δ. — Maig-Agost.

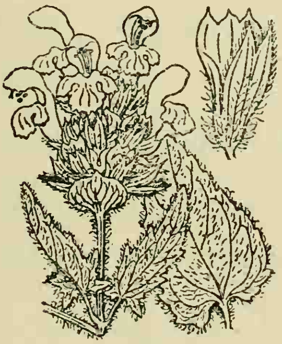

B. hastifólia

2,169.—B. hastifólia Brot. — B. grandiflora β pyrenaica G. et G.

(hastifolia, *per les fulles* hastades *o alabardades.)*

Considerada per Grenier i Godron (Fl. de France, II, p. 705) com a mera varietat de l'anterior, però amb la sospita que un examen més detingut podria fer-la admetre com a espècie distinta, així és considerada avui, tot diferenciant-la pels caràcters següents: Rizoma llargament serpentejant, tiges més robustes, fuixament fulloses, fulles caulinars més amples (3 cm), *ovades, dilatades i truncades a la base*, dentades i generalment *alabardades, espiga més llarga, de flors més nombroses, bràctees més llargament pestanyoses*, llavi inferior del calze *fes a penes fins a la quarta part* en dos lòbuls *fortament pestanyosos, corol·la més gran* (25-30 mm), amb el llavi superior *el doble més ample, de tub dilatat a la gorja* i generalment blanc, filaments estaminals terminats per una dent curta però *alenada*. Planta polimorfa, de la qual Rouy admet les varietats següents:

α *normalis* Rouy — Fulles clarament alabardades.

β *pinnatífida* Rouy — Fulles alabardades i pinnatífides.

γ *anómala* Rouy — Fulles pinnatífides, no alabardades.

δ *cordifólia* Rouy — Fulles cordiformes, o dentades.

ε *deltoídes* Rouy — Fulles deltoides, alabardades o no, enteres, dentades o subpinnatífides.

Geografia.—Prats i boscos, no solament del Pireneu sinó de quasi totes les muntanyes: Montserrat, S. Llorenç del Munt, Montsoliu, Baix Empordà, com Vidreres, Martorell de la Selva, *et alibi.* = Altures d'Olot, Rocabruna (Vay.), tota la Vall d'Aran (Llen.), Tredós (Timb.), Les (C. et S.). — Juny-Setembre.

HÍBRIDS

Entre els híbrids d'aquest gènere mereixen especial menció els següents:

2,170. — **B. bicólor Beck.; B. alba × grandiflora.** — Viella, vall del riu Negre (Soul.).

2,171. — **B. Coutinhoi Rouy; B. hastifólia × vulgaris.** — Ripoll (Sen.).

2,172. — **B. Giraudiasii Coste et Soulié; B. hastifólia × alba.** — Ripoll (Sen.).

2,173. — **B. Codinae Sen.; B. alba × hyssopifólia.** — Llers, Cistella (Sen.).

Gènere 578. — PRASIUM L.

(Del grec πράσιον, emprat per Dioscòrides i altres autors antics per a designar algunes espècies de *Marrubium.)*

Flors blanquinoses, axil·lars, geminades, en raïm terminal fullós i fluix, calze acampanat, obert, membranós, amb 10 nervis, bilabiat, de llavi superior tridentat, l'inferior bífid, amb les dents totes ovades apiculades, corol·la bilabiada, de tub inclús, amb un anell de pèls escamiformes, dilatat a la gorja, el llavi superior en casc, oblong, obtús, enter, l'inferior amb el lòbul mitjà més gran, transovat i enter, estams didínams, paral·lels i exerts, amb les cel·les de les anteres divergents, aquenis albo-verdosos, a la fi negres, un poc carnosos, trígons, truncats, soldats a la base, pubescents superiorment. Arbust sarmentós, de 0'5-1 m, dret, ramificat, glabrescent, amb les fulles ovades, cordiformes o truncades a la base, peciolades, fistonades, verdes i lluents per sobre, glabrescents per sota, primes i fortament nervudes.

P. majus

2,174. — P. majus L.

(perquè Linné diferencià dues espècies d'aquest gènere, la gran i la petita, i denominà aquella majus.)

Sinonímia. — Arangí bord; *cast.*, prasio.

Geografia. — Espontània a Catalunya (Salv.!), prats herbosos de Cortals de Castelló, cap a l'Amazona (Vay.); Mahó, cap a Verger (Salv.!) i a Son Vilà (Font!). — Abr.-Juny (1).

(1) És més que dubtosa l'existència d'aquesta espècie a Catalunya. (F. Q.).

Gènere 579. — AJUGA L.

(Nom d'etimologia dubtosa. Alguns suposen que ve, per corrupció, d'*abiga*, i aquest d'*abigere*, esquivar o repel·lir, perquè l'almescat era tingut com avortiu. Bubani afirma que Scribanius Largus, o els seus comentaristes, ja empraren aquest mot.)

Flors blaves, purpúries o groguenques, rarament blanques, axil·lars o en espiga terminal, calze acampanat, quinquedentat, corol·la marcescent, unilabiada, amb el llavi inferior trilobulat, lòbul del mig més gran, obcordiforme, tub guarnit d'un anell de pèls, estams didínams, ascendents, exerts, els exteriors més llargs, cel·les de les anteres divergents, aquenis ovoides, reticulats, glabres. Herbes perennes o anuals, inodores, ± peludes.

1 { Flors en glomèruls a l'axil·la de fulles bracteïformes, disposats en espiga terminal, anell de pèls de la corol·la continu i separat del punt d'inserció dels estams, tija simple, dreta 2
Flors solitàries o geminades a l'axil·la de fulles florals, anell de pèls interromput i immediat al punt d'inserció dels estams, tija ramificada, ajaguda o ascendent . . . . 4.

2 { Bràctees superiors més llargues que les flors, plantes no estoloníferes, fulles basilars persistents durant la florescència, enteres o lleugerament dentades, molt més grans que les caulinars **A. pyramidalis.**
Bràctees superiors més curtes que les flors, plantes estoloníferes . 3.

3 { Estolons epigeus, fullosos, fulles basilars persistents durant la florescència, enteres o lleugerament crenato-ondulades, peciolades, glabrescents, majors que les caulinars mitjanes. . . . . . . **A. réptans.**
Estolons hipogeus, escamosos, fulles basilars seques o destruïdes a la florescència, crenato-dentades, lleugerament peciolades, peludes o molt pubescents, menors que les caulinars mitjanes **A. genevensis.**

4 { Plantes anuals, fulles superiors trisectes, amb els segments linears, les inferiors trilobades, calze eriçat, de dents lanceolades, tan llargues com el tub, corol·la groga . . . . **A. Chamaepitys.**
Plantes perennes, fulles superiors enteres, les inferiors amb 2-4 dents a l'àpex, calze piloso-llanut, de dents triangulars lanceolades, més curtes que el tub, corol·la purpúria, freqüentment avortada **A. Iva.**

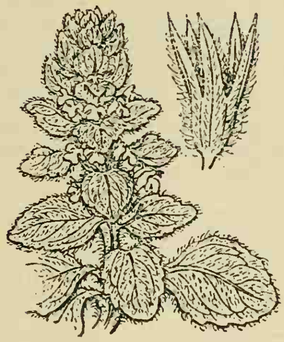
A. pyramidalis

2,175. — A. pyramidalis L.; subsp. de l'A. vulgaris Rouy, apud Rouy

(per la inflorescència apiramidada.)

Perenne, amb el rizoma oblic, truncat, *sense estolons*, la tija de 5-12 cm, dreta, simple, molt fullosa, peluda, de fulles transovades, les basilars més grans i en rosetó, *persistents*, ± peludes, enteres o feblement fistonades, peciolades, les caulinars sèssils però atenuades a la base; *flors d'un blau pàl·lid*, en glomèruls triflors reunits en *espiga curta, tetràgono-piramidal, densa i contínua*, bràctees herbàcies (verdes) o purpúries, amplament ovades, *molt més llargues que les flors, calze pelut, de dents lanceolades, agudes, de doble llarg que el tub*, corol·la petita, de tub prim, cilíndric i amb el lòbul mitjà truncat.

Geografia. — Pastures i llocs humits de les altes muntanyes: Núria; Coll de Pal. = S. Amanç, sobre Ribes, La Molina, Costabona, Coma del Tec, Porxo (Vay.), Vall d'Aran, Port de Viella, Montluda, Gausac (Llen.!), Siat (Timb.), Montartó, Pla de Beret (C. et S.). — Jul.-Agost.

A. réptans

2,176. — A. réptans L; subsp. de l'A. vulgaris Rouy, apud Rouy

(del llatí reptare, *arrossegar-se per les seves rames decumbents, que, estenent-se horitzontalment i arrelant a terra, fan com si la planta s'arrossegués.)*

Sinonímia. — Consolda mitjana; *cast.*, consuelda media, búgula.

Perenne, amb el rizoma truncat, productor de *llargs estolons epigeus, fullosos*, tija d'1-4 dm, dreta, simple, *alternativament peluda* per cares oposades, poc fullosa; fulles ovato-oblongues, enteres o superficialment *crenato-ondulades*, glabres o glabrescents, les basilars més grans, esteses en rosetó, *atenuades en llarg pecíol i persistents*, les caulinars separades, subsèssils; *flors blaves*, rarament rosades o blanques, en glomèruls de 3-6 flors reunits en espiga llarga, *fluixa i interrompuda a la base*, bràctees ovades, sèssils, colorades de blau o de púrpura, enteres, les superiors *més curtes que les flors* o iguals

a elles, *calze pelut, de dents triangulars lanceolades, agudes, iguals al tub,* corol·la de tub recte, cilíndric, amb el lòbul mitjà obcordiforme.

Geografia. — Prats i llocs ombrosos, humits: Montcada, S. Miquel del Fai, Gualba, Sta. Fe del Montseny, Vidreres, S. Hilari, Montsoliu. = Moià (Font), Vic (Masf.), partit d'Olot (Bolós, Vay., Tex.), Lladó, Coral (Vay.), torrent de Vilalleons (Puigg.!), Carençà (Gaut.), Vall d'Aran (Costa), Ribera de Viella (Llen.), Fos (C. et S.). — Abr.-Juny.
N. B. A Gualba hi ha formes de flors blanques i de flors rosades.

A. genevensis

2,177. — A. genevensis L. subsp. de l'A. vulgaris Rouy, apud Rouy

(del llatí genevensis, *ginebrí, perquè es fa a* Ginebra).

Hom la diferencia essencialment de l'anterior pels *estolons hipogeus, prims, llargs i ± escamosos,* productors de rosetons de fulles radicals transovato-oblongues, peciolades, *crenato-dentades,* generalment *destruïdes a la florescència,* tiges de 15-25 cm, *peludes tot al volt,* fulles també peludes o molt pubescents, les basilars llargament peciolades, *més petites que les caulinars mitjanes, destruïdes a la florescència, les florals trilobades, espiga interrompuda en quasi tota la seva longitud,* bràctees superiors blavenques, *més curtes que les flors.*

Geografia. — Pastures seques, especialment de les terres calcàries: Vall del Tec, als costers de Costabona, r. r. (Gaut.; Vay., amb dubte), prop de la Presta, Prats de Molló, muntanya del Mir (Compy.). — Maig-Juliol.

A. Chamaepitys

2,178. — A. Chamaepitys Schreb.

(aquesta, per als autors prelinneans, és una de les χαμαίπιτυς de Dioscòrides, del grec χαμαί, a terra, i πιτυς, pi, és a dir pi petit *o* pinet, *pel seu olor de reïna; és la* Chamaepitys prima *de Dodoneus i el* Teucrium Chamaepitys *de Linné.)*

Sinonímia. — Herba flatera, herba felera, iva, artètica; *cast.*, iva, pinillo, pinillo oloroso.

Anual, amb l'arrel cònica, fibrosa, tija de

5-15 cm, *totalment herbàcia*, ramificada des de la base, difusa ascendent, piloso-eriçada, més abundantment per cares oposades, d'olor forta, molt fullosa, fulles peludes, un poc viscoses, les inferiors linears oblongues, enteres, atenuades en pecíol, les altres *trisectes, de segments linears*, obtusos i divergents; *flors grogues*, axil·lars, solitàries, agrupades en espiga fullosa, a la fi fluixa, que ocupa quasi tota la llargada de la tija, *calze pelut, de dents lanceolades, agudes*, poc desiguals, *tan llargues com el tub*, tub de la corol·la estret, a penes exert, lòbul mitjà obcordiforme.

Geografia. — General a les terres àrides o arenoses: Al Vallès, Bages, Penedès, Vic, Berga, La Baells, Bagà. = Garrotxa, Olot i bastant més amunt (Vay.), Salardú (C. et S.). — Maig-Novembre.

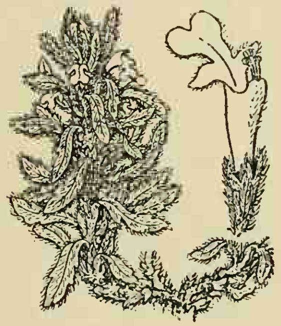

A. Iva

2,179. — A. Iva Schreb.

(del nom d'Iva moschata *amb què era coneguda a Montpeller; mot d'etimologia dubtosa.)*

Sinonímia. — Almescat, iva moscada; *cast.*, iva o pinillo almizclado.

Perenne, amb la tija de 5-20 cm, *llenyosa a la base*, ramificada, prostrato-difusa, peluda, molt fullosa i amb olor de mesc, fulles linears o linears lanceolades, uninerves, un poc revoludes pel marge, sèssils, enteres, les del mig i les inferiors amb 2-4 dents a l'àpex, peludes; *flors purpúries*, axil·lars, solitàries o geminades, reunides en una llarga espiga fullosa, *calze piloso-llanut, de dents lanceolades*, obtusiúscules, *més curtes que el tub*, corol·la de *tub infundibuliforme*, exert, amb el lòbul del mig gran i obcordiforme; la corol·la avorta freqüentment.

β *Pseudo-Iva* Benth. — Raça *Pseudo-Iva* Rob. et Cast. — Flors grogues, fulles més revoludes i més canescents, planta inodora.

Geografia. — Llocs secs i àrids: Al litoral, Sitges, Vallcarca *et alibi;* Vallès, Penedès i Bages, fins a Bagà. = Zones litoral i mitjana, fins a Montagut, de la prov. de Girona, Montgó, Escala, Lladó (Vay.), Banyoles (Costa), Llers (Sen.), Coll de Jou (Puj. J.). La β *Pseudo-Iva* Benth. a Montserrat (Costa). — Maig-Octubre.

Gènere 580. — TÉUCRIUM L.

(Es el τεύκριον de Dioscòrides i el *teucrium* de Plini. Hom diu que les virtuts d'aquesta planta, que és el *Teucrium lucidum*, foren descobertes per Teucer, el famós heroi troià, que li donà nom.)

Flors purpúries, grogues, blanques o blaves, axil·lars o en raïms o en capítols terminals, calze tubulós o acampanat, freqüentment gibós a la base, corol·la caduca, unilabiada, amb el llavi inferior quinquelobat, tub sense anell de pèls, estams didínams, ascendents, generalment molt exerts, aquenis ovoides, rugosos, llisos. Plantes herbàcies o llenyoses, aromàtiques.

1 { Fulles partides. . . . . 2.
Fulles enteres, fistonades o dentades . . . . 3.

2 { Plantes anuals, herbàcies, fulles pinnati- o bipinnatisectes, amb les lacínies oblongo-lanceolades, obtuses, flors pupúries, en glomèruls de 3-6 flors, calze gibós, de dents triangulars, més curtes que el tub **T. Botrys.**
Plantes perennes, llenyoses a la base, fulles tri- o quinquepartides, amb les lacínies linears, mucronades, revoludes pel marge, flors blanques o rosades, geminades, calze no gibós, de dents alenades i més llargues que el tub . . . . **T. Pseudochamaepitys.**

3 { Flors a l'axil·la de fulles florals més llargues que les flors, purpúries, calze pelut, gibós, de dents lanceolades, més curtes que el tub, plantes estoloníferes . . . . **T. Scórdium.**
Flors a l'axil·la de fulles bracteïformes més curtes que les flors, plantes no estoloníferes . . . . 4.

4 { Flors en raïms espiciformes . . . . 5.
Flors en capítols terminals. . . . . 7.

5 { Fulles enteres, revoludes pel marge, verdes per sobre i albo-tomentoses per sota, flors blanques, geminades, calze no gibós, tomentós, de dents ovato-agudes, poc més llargues que el tub. . . . . **T. frúticans.**
Fulles fistonades o dentades, no revoludes, verdes o cendroses. . . 6.

6 { Calze glabrescent, verd, gibós, reticulat, bilabiat, dent superior ovato-orbicular, flors grogues . . . . **T. Scorodónia.**
Calze pelut, vermellós, a penes gibós, de dents lanceolades, quasi iguals, flors purpúries . . . . **T. Chamaedrys.**

7 { Fulles verdes per sobre, planes quan són adultes, calze verd, eriçat o glabre, corol·la caduca, tiges ajagudes . . . . 8.
Fulles grisenques, tomentoses, revoludes pel marge, calze no verd, quasi sempre tomentós, corol·la persistent, tiges dretes o ascendents . 9.

8 { Fulles suborbiculars, fistonades, plurinerves, blanes, verdes i peludes en ambdues cares, calze eriçat, lòbuls laterals de la corol·la purpuris, el del mig albo-groguenc. . . . . **T. pyrenáicum.**
Fulles lancolades, enteres, uninerves, coriàcies, cendroses per sobre i tomentoses per sota, calze glabrescent, reticulat, corol·la albo-groguenca **T. montánum.**

9 { Capítols el·lipsoides, grans, solitaris o reunits en nombre de 2-3 i terminals, coberts de llarg toment llanós, calze molt llanut, de dents curtes ($^1/_4$ del tub), fulles tomentoses llanoses en ambdues cares . . . 10.
Capítols globulosos o deprimits, més petits, en corimbes o capítols terminals, coberts d'un toment llanós o glabrescents, dents del calze iguals al terç o a la meitat del tub . . . . 11.

10 { Capítols d'un groc d'or, dents del calze lanceolades, carenades, agudes, corol·la groga, rarament purpurescent, amb el lòbul mitjà panduriforme, fulles inferiors oblongo-linears, les superiors ovato-cuneïformes. . . . . **T. áurem.**
Capítols grisencs purpuris, dents del calze ovato-obtuses, no carenades, corol·la purpurescent, amb el lòbul mitjà oblong, fulles oblongo-linears, dilatades a la base . . . . **T. Gnaphalodes.**

11 { Calze glabrescent, glandulós, reticulat, de dents carenades i mucronades, corol·la generalment blanca, fulles oblongo-linears, enteres o amb algun fistó cap a l'àpex, verdes i glabrescents per sobre, canescents tomentoses per sota. . . . . **T. aragonensis.**
Calze breument tomentós llanós, no reticulat, de dents no carenades, la superior o totes elles obtuses . . . . 12.

12 { Capítols ovoides o globulosos, grans (almenys d'1 cm de diàmetre), aglomerats a l'àpex, dents del calze planes, la superior obtusa, fulles fistonades en la meitat superior . . . . **T. Pólium.**
Capítols globulosos, deprimits, petits (de menys d'1 cm de diàmetre), disposats en corimbe, dents del calze còncaves, totes obtuses, fulles enteres o superficialment fistonades a l'àpex . . **T. capitátum.**

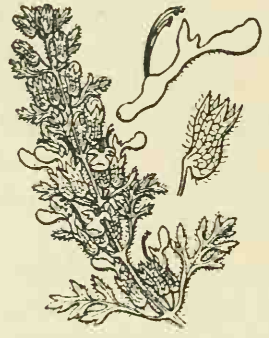

T. Botrys

2,180. — T. Botrys L.

(del grec βότρυς, *el raïm, per les inflorescències racemiformes, nom emprat ja per Dioscòrides; és el* Botrys Chamaedryoides *de Bahuin.)*

Anual, amb la tija d'1-2 dm, herbàcia, ascendent, simple o ramificada, peluda, fullosa, *fulles pinnati- o bipinnatipartides* en lacínies oblongo-lanceolades, obtuses, totes peciolades, piloso-glanduloses, blanes, d'un verd fosc per sobre, més pàl·lides per sota; *flors purpúries,* en glomèruls bi- o triflors reunits en llargs raïms terminals, fullosos, *calze piloso-glandulós,* oblíquament inserit al pedicel, *gibós, reticulato-venós,* de *dents triangulars lanceolades, apiculades, quasi iguals, molt més curtes que el tub,* corol·la peluda per fora, de lòbuls laterals acuminats.

Geografia. — Llocs àrids i pedregosos : Al litoral, Vallès, S. Llorenç del Munt, Bages, Guilleries, fins al Pireneu. = La Garrotxa, Girona, muntanyes d'Olot, S. Miquel Sulterra (Vay.). — Maig-Setembre.

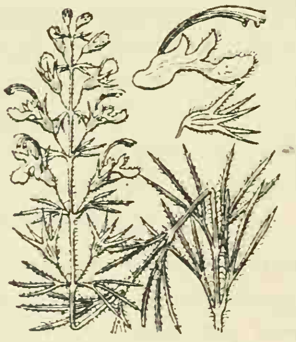

T. Pseudochamaepitys

2,181. — T. Pseudochamaepitys L.

(els espanyols tenien aquesta planta per una Chamaepitys, *però Clusius, no trobant-ho escaient, la denominà* Pseudo-Chamaepitys, *és a dir,* Chamaepitys *falsa o borda, i d'ací pervé el nom linneà.)*

Perenne, amb la tija de 2-5 dm, llenyosa a la base, ramificada, de branques dretes, peludes, molt fulloses, *fulles tri- o quinquepartides en lacínies linears,* mucronades, revoludes pel marge, d'un verd grisenc, peludes o pubescents; *flors blanques o rosades,* axil·lars, solitàries, llargament pedunculades i agrupades en un llarg raïm terminal, fullós, fluix i subunilateral, fulles florals superiors bracteïformes, ovades, enteres, molt més curtes que els pedicels, *calze obcònico-acampanat, pubescent glandulós, no gibós, de dents triangulars lanceolades, acuminato-aristades, quasi una vegada més llargues que el tub,* lòbul mitjà de la corol·la oblong, contret a la base, de doble llarg que els laterals, pelut a la cara dorsal, estams molt exerts, aquenis bruns, pubescents, rugosos a la maturitat.

Geografia.—Erms i llocs estèrils de la banda austro-occidental: De Falset a Mora d'Ebre i Gandesa (Costa), Tortosa (Vay. in Hb. Cad.), Prat de Comte (Font!). — Abr.-Agost.

T. Scórdium

2,182. — T. Scórdium L.

(del grec σκορδον, l'all, perquè en fa olor; nom emprat per Discòrides, i pels autors prelinneans en sentit genèric.)

Perenne, amb el rizoma prim, ramificat, que produeix *estolons foliífers* i tiges d'1-2 dm, herbàcies, prostrato-radicants, ascendents, molt ramificades, fulloses, de fulles sèssils o subsèssils, blanes, peludes, oblongues, fortament fistonades, les caulinars *arrodonides a la base,* no amplexicaules, les rameals atenuato-cuneïformes, enteres en llur meitat inferior, *més llargues que les flors, aquestes lilàcies,* axil·lars, en glomèruls de 2-6 flors, unilaterals, *calze pelut, tubuloso-acampanat, gibós, de dents lanceolato-acuminades, iguals, doblement curtes que el tub,* lòbul mitjà de la corol·la transovat, els laterals lanceolats, aquenis petits, bruns, reticulats.

Geografia.—Prats humits i pantanosos: Litoral de Barcelona, als aiguabarreigs del Besós i del Llobregat, Castelldefels (Costa), Tarragona, a l'aiguabarreig del Francolí (Sen.!), Lleida, a Bellvís (Gonz.), Segaró, Olot, Empordà, Ciurana (Vay., sub. *T. scordioides* Schreb.). — Maig-Agost.

N. B. Comparats diversos exemplars de Monreal del Campo amb altres de Catalunya considerats pertanyents al *T. scordioides* Schreb., subsp. del *T. Scordium* L., *apud* Rouy, no els considerem específicament diferents, sinó, a tot tirar, formes de transició, com ja sospitava Costa.

T. frúticans

2,183. — T. frúticans L.

(del llatí frutex, *l'arbust, perquè ho és; Clusius l'anomenà* Teucrium fruticans Baeticum, *i Linné acceptà aquest mot específic.)*

Perenne, arbust de 10-15 dm, de tronc dret, molt ramificat i branques esteses, albo-tomentoses, amb les fulles ovades, oblongues o lanceolades, curtament peciolades, *enteres,* multinerves, d'un verd fosc i lluents per sobre, *albo-tomentoses per sota; flors d'un blau pàl·lid,* axil·lars, solitàries, en raïm fullós terminal,

fulles florals superiors *més curtes que les flors, calze tubuloso-acampanat*, no gibós, *albo-tomentós per fora, verd per dins*, amb les *dents ovato-agudes, poc més llargues que el tub*, lòbul mitjà de la corol·la oblong, contret a la base, còncau, pubescent per la cara dorsal, estams i estil *molt exerts*, aquenis bruns, pubescents, subrugosos a la maturitat.

Geografia. — Costes del litoral : Cervera, Banyuls, Coll-lliure (Gaut , Rouy, Debeaux); cultivat als parcs de Barcelona. — Febrer-Juny.

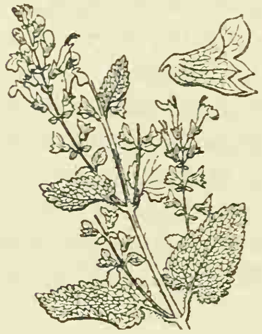

T. Scorodónia

2,184. — T. Scorodónia L.

(del grec σκόροδον; *té el mateix valor que* Scordium.)

Perenne, amb el rizoma gruixut, serpentejant, estolonífer, amb la tija de 3-6 dm, herbàcia, dreta, peluda o pubescent, ramificada a la part superior, de branques dretes, *fulles ovato-oblongues*, cordiformes a la base, peciolades, fistonades, reticulades, pubescents, d'un verd bonic per sobre, grisenques per sota; *flors groguenques*, axil·lars, solitàries, agrupades en llargs raïms-terminals i unilaterals, bràctees ovato-acuminades, petites, còncaves, enteres, *calze glabrescent*, inserit obliquament sobre el pedicel, *venoso-reticulat, gibós, bilabiat*, amb el *llavi superior ovato-orbicular*, còncau, apiculat, enter, l'inferior amb les dents aristades, *tub de la corol·la una vegada més llarg que el calze, lòbul del mig ovat*, còncau, estams d'un bru vermellós, aquenis llisos.

T. Chamaedrys

Geografia. — Freqüent als boscos, des de la costa a la zona subalpina : Montcada, Montserrat, S. Llorenç del Munt, Montseny, Guilleries, Ribes *et alibi.* = Vall d'Aran, a les Bordes, Betrén, etc. (Llen.). — Maig-Octubre.

2,185. — T. Chamaedrys L.

(del grec χαμαί, *a ran de terra, i* δρῦς, *l'alzina o el roure, equivalent al nom vulgar* d'alzineta; *Dioscòrides emprà ja aquest mot, que Bauhin usa en sentit genèric:* Chamaedrys major repens, *sinònim del* Teucrium Chamaedrys *de Linné.)*

Sinonímia. — Camedris, xamedris, alzineta (auzineta), brutònica (abusivamet); *cast.*, camedrios, carrasquilla, betònica menor, germandrina.

Perenne, de rizoma prim, serpentejant i estolonífer, amb tiges d'1-3 dm, subllenyoses a la base, de branques primes, prostrato-ascendents, radicants inferiorment, peludes, fulloses, *fulles ovato-oblongues,* cuneïformes, curtament peciolades, *fortament fistonades,* consistents, verdes i lluents per sobre, d'un verd pàl·lid i mats per sota, *pubescents,* les florals superiors més curtes que les flors, *aquestes purpúries,* axil·lars, geminades o ternades, en raïm fullós terminal, *oblong, unilateral, calze vermellós, obcònico-acampanat,* a penes gibós, *pubescent, de dents lanceolato-acuminades, quasi iguals, més curtes que el tub,* corol·la exerta, amb el *lòbul mitjà transovato-cuneïforme,* els laterals aguts, aquenis bruns, petits, papil·losos a l'àpex.

Geografia.—Marges i terrenys àrids, pedregosos, des del litoral fins al Bergadà : Comuna al Vallès, Penedès, Bages. = Vic (Masf.), Calonge, La Garrotxa, Besora, Llussanès (Vay.), valls d'Eina i de Llo (Gaut.), vall de Benasc, i zona alpina de Penyablanca (Zett.), Vall d'Aran, a Les Bordes (Llen.), Viella, Arties, Salardú, Ruda (C. et S.). — Maig-Agost.

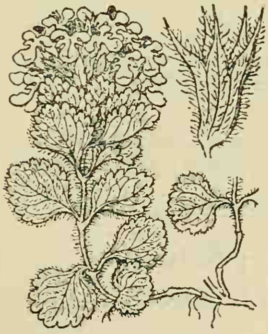
T. p renáicum

2,186. — T. pyrenáicum L. — T. réptans Pourr.

(per ésser planta dels Pireneus; reptans, *perquè s'arrrossega per terra a la faisó dels rèptils.)*

Sinonímia. — Angelins (Costa).

Perenne, de rizoma serpentejant, multicaule i estolonífer, tiges d'1-2 dm, subllenyoses a la base, prostrato-radicants inferiorment, flexuoses, peludes, molt fulloses a l'àpex, *fulles suborbiculars,* fortament fistonades, subcuneïformes i enteres a la base, breument peciolades, planes, blanes, reticulades, verdes i peludes en ambdues cares; *flors purpúreo-groguenques,* en capítols hemisfèrics, terminals i *involucrats* per les fulles florals, bràctees linears espatulades, petites, peciolades, més curtes que les flors, *calze tubuloso-acampanat, verd,* poc gibós, eriçat, de *dents triangulars acuminades,* un poc desiguals, 2-3 *vegades més curtes* que el tub, corol·la exerta, de *lòbuls laterals transovats, truncats, purpuris, el mitjà ovat, albo-groguenc,* còncau, aquenis bruns, rugosos.

Geografia.—Roques i costes àrides de les muntanyes calisses: Abundant a tota la serralada superior del Vallès, des de Montserrat a Montseny; comuna al Pireneu i zona mitjana, Ribes, Bergadà *et alibi.* = Cap a Lleida (Gonz.), Prats de Rei (Puigg.l), Girona, la Garrotxa, Olot (Vay.), Penyablanca (Zett.), Vall d'Aran, a Les Bordes, Salardú, Viella, Montgarri (Llen.), Ruda (C. et S.). — Maig-Agost.

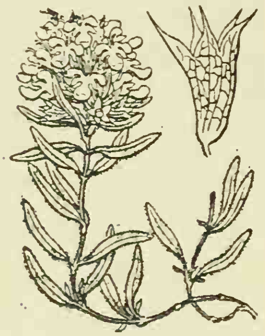

T. montánum

2,187. — T. montánum L.

(*per viure a la zona dita* montana.)

Perenne, de rizoma curt, ramificat, no serpentejant, multicaule, amb tiges primes, nuoses, subllenyoses i radicants a la base, prostrato-ascendents, de branques filiformes, albo-tomentoses, molt fulloses, *fulles oblongo-linears o lanceolato-linears,* atenuades en curt pecíol, enteres, revoludes pel marge, consistents, *verdes i lluents* per sobre, *albo-tomentoses* per sota, *flors albo-groguenques,* en capítols terminals densos, globulosos, deprimits i *involucrats* per les fulles florals, bràctees oblongo-linears, atenuades a la base, més curtes que les flors, *calze tubuloso-acampanat,* poc gibós, *glabre, de dents lanceolato-acuminades, dues vegades més curtes que el tub,* lòbuls laterals de la corol·la oblongs, obtusos, el del mig transovat, còncau, aquenis bruns, rugosos a l'àpex.

Geografia. — Llocs pedregosos de les muntanyes guixenques o calisses: Vall d'Aran, a Gesa (Compñ. in Hb. Cad.!), Cartellà (Isern ex Vay.), Bossost (Bub., Timb.), Cazoril de Viella, Arties, Salardú (C. et S.). — Juny-Agost.

N. B. La planta de Compañó, per tenir les fulles amplament lanceolades, creiem que pertany a la β *lavandulifólium* Rouy. No creiem que existeixi aquesta planta a Montserrat, on l'assenyala Colmeiro.

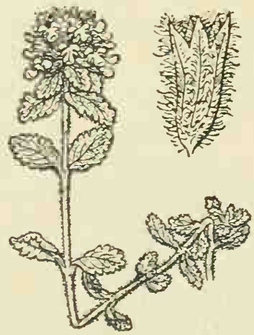

T. áureum

2,188. — T. áureum Schreb.

(*per les inflorescències de color* daurat.)

Sinonímia. — Timó mascle; *cast.,* zamarrilla amarilla.

Perenne, amb la tija d'1-2 dm, llenyosa a la base, ascendent, flexuosa, molt ramificada, albo-tomentosa, d'un color groc daurat a l'àpex, fullosa, fulles tomentoses en ambdues cares, les inferiors linears o bé *oblongo-linears,* les superiors *ovato-cuneïformes,* enteres a la base,

fistonades a la part superior, verdes grisenques per sobre, blanquinoses per sota, les superiors grogues com la tija, revoludes al marge, *flors albo-groguenques*, en capítols terminals ovoides, solitaris o aglomerats, densos, d'un *groc daurat*, molt peluts, bràctees linears espatulades, enteres, peciolades, peludes, més curtes que les flors, *calze tubuloso-acampanat, eriçat de llargs pèls, amb les dents lanceolato-acuminades, desiguals, la superior obtusiúscula, les altres agudes*, 3-4 vegades més curtes que el tub, corol·la amb el lòbul mitjà *panduriforme, truncat i auriculat a la base, els laterals suborbiculars, peluts*, filaments estaminals *no caragolats*, aquenis bruns, reticulato-excavats.

Geografia. — Terrenys pedregosos de les muntanyes calisses: Montserrat; S. Salvador, sobre Olesa; Monistrol, Gelida, Montsant, Bergadà. = La Mola, Gardeny de Lleida, Tremp, S. Romà, Abella, Llautó i prop del Pireneu (Costa), Rocabruna, Coral, Sta. Magdalena del Mont, Tavertet, Mare de Déu del Fau, cap a Albinyana, Sta. Catarina de Montgrí, Salines (Vay.) — Maig-Setembre.

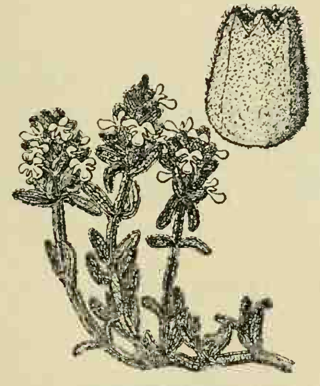
T. Gnaphalodes

2,189. — T. Gnaphalodes Vahl — T. Polium var. purpurascens Coss.

(és el Polium montanum gnaphalodes *de Barrelier; del grec* γνάφαλον, *la llana o el feltre, perquè tota la planta està coberta d'una mena de borra.)*

Petit arbust de 6-15 cm, molt ramificat, cespitós, de branques cobertes de toment abundant, llanós, blanc, fulloses, amb les *fulles oblongues*, cordiformes amplexicaules a la base, molt fistonades i revoludes al marge, cobertes de toment abundant com la tija; *flors purpurescents*, axil·lars, en capítols terminals globulosos al principi, a la fi oblongs, *calze tubulós, cobert de llana blanca, de dents ovato-obtuses, quasi iguals*, 2-3 *vegades més curtes que el tub*, corol·la amb el lòbul mitjà oblong, aquenis negres, molt rugosos.

Geografia.—Terrenys àrids, guixencs i margosos de la part occidental: Lleida, a la calma de Gardeny, 16 de maig de 1890 *legi.* = Lleida, llocs secs i àrids (Compñ. in Hb. Cad!.), La Palma, de Tarragona (Puj. J., ex Vay. amb dubte). — Abril-Juliol.

N. B. La planta de Lleida no podem diferenciar-la de la d'Albarracín tramesa per Pau.

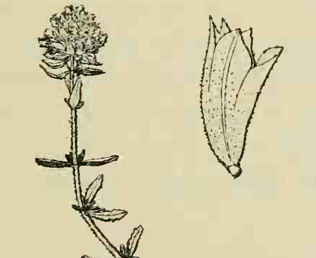
T. aragonense

2,190. — T. aragonense Losc. et Pardo — T. Polium var. virescens Costa.

(aragonense, *perquè fou descobert a l'*Aragó.)

Petit arbust d'1-3 dm, molt ramificat, de branques dretes o prostrato-ascendents, radicants a la base, tomentoso-pubescents, fulloses, amb les *fulles oblongo-linears*, sèssils, enteres o poc fistonades a la meitat superior, revoludes pel marge, verdes i pubescents per sobre, tomentoso-canescents per sota, les florals exteriors *ovato-lanceolades;* flors blanques, rarament purpurescents, en capítols corimbosos terminals, *calze pubescent glandulós, amb les dents ovato-lanceolades, agudes, carenades, reticulades, quasi iguals,* 2-3 *vegades més curtes que el tub,* corol·la pubèrulo-glandulosa, amb el lòbul del mig oblongo-orbicular, còncau, filaments estaminals un poc caragolats.

Geografia.—Terrenys àrids, calissos: Berga, boscos immediats al riu Metge. = Segarra, Urgell (Costa), Espluga de Francolí (Llen.!), Ponts, Tàrrega, Cardona, Sopeira, Aren, Solsona, Tremp, Fígols, Organyà (Bub.). — Juny-Juliol.

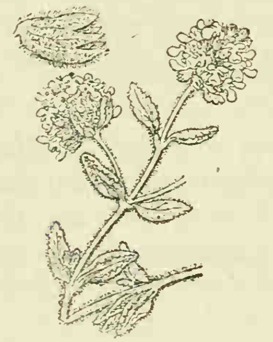

T. Pólium

2,191. — T. Pólium L.; subsp. del T. commune Rouy, apud Rouy

(Polium o Polion *ja fou emprat per Dioscòrides;* de πολιός, *la calvície, per les fulles i inflorescències canoses.)*

Sinonímia. — Poliol, herba cuquera; *cast.*, poleo, zamarrilla.

Petit arbust d'1-3 dm, de tiges ascendents, molt ramificades, albo-tomentoses, amb les *fulles oblongues* o lanceolato-linears, sèssils, cuneïformes i enteres a la base, fistonades a la part superior, revoludes al marge, tomentoses, d'un verd cendrós per sobre, blanquinoses per sota; *flors blanques*, rarament purpúries, en capítols terminals ovoides o globulosos, grans (1 cm, almenys, de diàm.), bastant pedunculats, en raïm corimbiforme, coberts d'un toment curt, aplicat i, generalment, blanc; *calze acampanat, breument tomentós, de dents planes, la superior ovada, obtusa, les altres lanceolato-acuminades, corol·la amb el lòbul mitjà ovato-truncat a la base, els laterals ovato-obtusos,* pubescents, filaments estaminals *no caragolats,* aquenis bruns, reticulato-excavats.

Geografia. — Llocs pedregosos i arenosos: Al litoral, pinedes de Prat de Llobregat; Vallès, Bages, la Segarra. = Conca de Temp (Salv.!, Costa), La Garrotxa, Olot (Vay.), Ripoll (Sen.!). — Maig-Juliol.

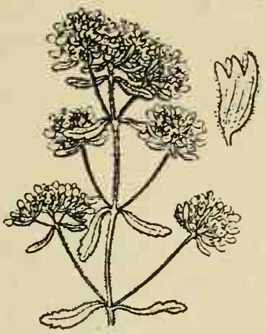
T. capitatum

2,192. — T. capitátum L.; subsp. del T. commune Rouy, apud Rouy

(per les inflorescències capituliformes.)

Es diferencia essencialment de l'anterior per les *tiges més primes*, per les *fulles més estretes*, lanceolato-linears o linears, *capítols més petits* (menys d'1 cm de diàm.), *pauciflors*, *globuloso-deprimits*, coberts d'un toment *més curt, aplicat i d'un blanc més viu, dents del calze còncaves, desiguals, totes obtuses, corol·la més petita, de lòbul mitjà suborbicular*, filaments estaminals a la fi *caragolats.*

Geografia. — Llocs àrids i pedregosos: Igualada, cap a Tous i altres punts de la Segarra; Urgell, erms de Menàrguens; Bages, a S. Vicents de Castellet, i molt comuna pel país, com diu Costa=Platja de Montgó, La Escala, S. Llorenç de la Muga (Vay.), Salou i La Palma, de Terragona (Puj. J.) — Maig - Agost.

N. B. — Hom coneix també alguns híbrids d'aquest gènere.

Família 87. — ACANTÀCIES

(Del gènere *Acanthus.*)

Flors hermafrodites, irregulars, blanques amb nervis purpuris, grans (3-6 cm de llargada), en llargues espigues terminals, acompanyades de tres bràctees, l'externa ovato-oblonga, dentato-espinosa, quasi tan llarga com el calze, les dues laterals linears, subespinoses, més petites, calze glabre, fes fins prop de la base en dos llavis, el superior transovato-oblong, còncau, tridentat, corol·la unilabiada, de tub molt curt, amb el llavi transovat, trilobulat, estams didínams, de filaments gruixuts, blancs, glabres, encorbats en forma de maneta, anteres uniloculars, peludes, estil filiforme, estigma bífid, fruit capsular, ovoide, glabre, bilocular, de cel·les mono- o dispermes. Herbes perennes, amb la tija de 3-6 dm, robusta, cilíndrica, simple, pubescent, fulles blanes, grans (3-6 dm), glabres, subpestanyoses, oposades, les inferiors peciolades, pinnatífides, de divisions amples, lobato-dentades.

Gènere 581. — ACANTHUS L.

(Del grec ἄκανθος, emprat per Teofrast; derivat d'ἄκανθα, espina, per les fulles espinoses d'una d'aquestes espècies.)

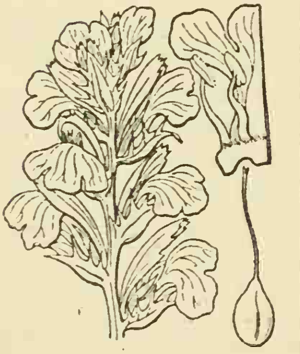
A. mollis

2,193. — A. mollis L.

(del llatí mollis, *bla, per les fulles sense espines.)*

Sinonímia. — Carnera, cànem de bruixes, herba geganta; *cast.*, hierba gigantina, ala de ángel, oreja de gigante, carderona; *fr.*, acanthe.

Geografia. — Costes de Barcelona, Pla del Llobregat, Cardona (Costa), Berga (Grau), Espluga de Francolí (Llen.!), Tarragona (Duf., Sen.!), Cervera (Pir. or.) (Gaut.). Freqüentment cultivada als parcs. — Maig-Setembre.

Família 88. — VERBENÀCIES JUSS.

(Del gènere *Verbena*.)

Flors hermafrodites, subirregulars, blaves o rosades, en espigues terminals o en capítols axil·lars, calze tubuloso-acampanat, quinquedentat (rarament amb 2-4 dents), corol·la sublabiada, amb 4-5 lòbuls, estams didínams, fruit capsular o drupaci. Plantes herbàcies o llenyoses, de tija quadrangular, fulles oposades, sense estípules.

1 { Arbustos molt olorosos, de fulles palmatisectes, corol·la subbilabiada, estams exerts, fruit drupaci . . . . **Vítex.**
Herbes poc o gens oloroses, de fulles dentades o feses, corol·la embudada, estams inclusos, fruit capsular. . . . . **2.**

2 { Flors en espigues terminals llargues i fluixes, calze subtetràgon, tub de la corol·la exert, càpsula tetracarpelar . . . . **Verbena.**
Flors en capítols axil·lars ovoides, densos, calze bipartit, tub de la corol·la inclús, càpsula bicarpelar . . . . **Líppia.**

Gènere 582. — VÍTEX L.

(Del llatí *viere*, lligar amb joncs o vímets, per les rames flexibles d'aquest arbust.)

Flors blavenques o rosades, en llargues espigues terminals, verticil·lades, interrompudes, disposades en conjunt en una panícula, bràctees linears, molt curtes, calze acampanat, tomentós, amb cinc dents triangulars tres vegades més curtes que el tub, corol·la quasi bilabiada, de tub exert, llavi superior bilobat, l'inferior trilobat, amb el lòbul mitjà més gran, estams exerts, i per fruit una drupa globulosa, petita, d'un negre vermellós, poc més llarga que el calze. Arbust d'1-2 m, olorós, de branques joves tetràgones, tomentoses, fulles caduques, peciolades, palmatisectes, amb 5-7 segments peciolats, lanceolats, aguts, enters, d'un verd fosc per sobre, albo-tomentoses per sota.

V. Agnus-Castus

2,194. — V. Agnus-Castus L.

*(és l'*Agnus-castus *dels autors prelinneans; els grecs en deien ἀγνός, que vol dir* cast, *perquè era reputada de gran valor per a conservar la* castedat.)

Sinonímia. — Aloc, pebre bord; *cast.*, agnocasto, gatillo casto, sauz-gatillo, pimentera; *fr.*, gattilier, poivre sauvage.

Geografia. — Torrenteres de la part austro-oriental: Terrassa, vores de la riera de les Arenes, r.; freqüent al litoral de Mataró, Caldetes, Blanes, des d'on s'interna cap a Sils fins a l'Alt Empordà = Litoral de Girona, comuníssima a Vilarnadal, des d'on s'interna fins a Dosquers, Amer (Vay.) i Cervera (Gaut.) — Juny-Agost.

Gènere 583. — VERBENA L.

(Del nom de *verbena* o *verbenaca* que tenia entre els antics aquesta planta sagrada.)

Flors blaves o lilàcies, en espigues terminals llargues i interrompudes, bràctees ovato-acuminades, més curtes que el calze, aquest tubulós, subtetràgon, pubescent, amb cinc dents ovato-agudes, curtes, desiguals, corol·la embudada, de tub cilíndric, un poc encorbat, exert, de limbe quasi pla, quinquelobat, amb els lòbuls poc desiguals, estams inclusos, fruit capsular, oblong, tetracarpelar. Herbes perennes, amb la tija de 4-8 dm, peluda, aspra, quadrangular, solcada per cares oposades, ramificada a l'àpex, de fulles inferiors peciolades, ovades o bé oblongues, cuneïformes, inciso-dentades o pinnatífides [1].

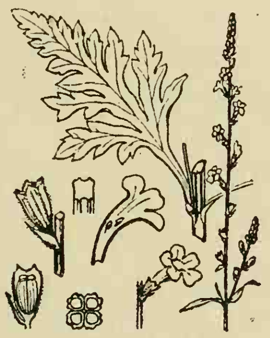
V. officinalis

2,195. — V. officinalis L.

(perquè ha estat reputada medicinal.)

Sinonímia. — Berbena; *cast.*, verbena, hierba santa o sagrada; *fr.*, verveine.

Geografia. — Comuna a les vores de camins i paratges herbosos de tot el país. — Maig-Octubre.

Hom cultiva freqüentment la *V. teucrifólia* L.

(1) El fruit de la berbena és més pròpiament drupaci, però molt poc carnós, que es desfà en quatre petites núcules monospermes en la maturitat. No té sinó dos carpels. (F. Q.).

Gènere 584. — **LÍPPIA L.**

(Dedicat al metge i botànic parisenc *August Lippi*, explorador de l'Abissínia, on va ésser assassinat en 1703.)

Flors blanques o rosades, petites, en capítols axil·lars ovoido-cònics, subcilíndrics en la fructificació, sostinguts per peduncles filiformes més llargs que les fulles florals, bràctees imbricades, amplament ovades, còncaves, iguals al tub de la corol·la, pubescents, calze bipartit, lleugerament bicarenat, corol·la infundibuliforme, de tub inclús com els estams, amb el limbe pla, de 4-5 lòbuls un poc desiguals, fruit inclús, ovoide, bicarpelar. Herbes perennes, amb la tija d'1-5 dm, prostrato-radicant, ascendent a l'àpex, pubescent escabriúscula, de fulles espatulato-cuneïformes, curtament peciolades, enteres a la base, ± dentades a la part superior, un poc carnoses, uninerves.

L. nodiflora

2,196. — L. nodiflora Rich., raça L. repens Spreng.

(perquè porta les flors als nusos, *en gairebé tota la llargada de la tija.)*

Geografia.—Litoral de Barcelona, llocs herbosos de Can Tunis; Terrassa, Riera del Palau, cap a Can Bosc = Castelldefels (Comp. in Hb. Cad.!), Tarragona (Sen.!). — Juny-Setembre.

Família 89. — PLANTAGINÀCIES JUSS.

(Del gènere *Plantago*.)

Gènere 585. — PLANTAGO L.

(Nom llatí del plantatge. Hom diu que deriva de *planta*, la planta del peu, per la forma de les fulles d'aquella espècie.)

Plantes de flors hermafrodites, regulars, blanques, groguenques o brunes, petites, en espigues o capítols compactes, llargament pedunculats, calze quadripartit, persistent, corol·la escariosa, amb quatre lòbuls iguals, estesos, quatre estams exerts, de filaments filiformes, amb les anteres oscil·lants, de cel·les paral·leles, estil filiforme i fruit en pixidi, amb 1-4 cavitats. Generalment herbes acaules, de fulles simples, basilars o caulinars, i en aquest cas oposades, sense estípules.

1 { Plantes llenyoses, ramificades, fulles oposades o verticil·lades, alenades, triquetres, flors en capítols, bràctees ovades. . . . **P. Cynops.**
Plantes herbàcies . . . . 2.

2 { Plantes caulescents, anuals, poc ramificades, fulles oposades o verticil·lades, linears, planes, flors en capítols ovoides. . . . . 3.
Plantes acaules. . . . . 4.

3 { Bràctees suborbiculars, les inferiors amb llarga punta herbàcia, més llarga que les flors, les superiors molt obtuses, lòbuls anteriors del calze espatulats, obtusos, els altres aguts, lanceolats **P. arenária.**
Bràctees totes agudes, ovato-lanceolades, no més llargues que les flors, sèpals tots lanceolats, aguts . . . . **P. Psyllium.**

4 { Fulles pinnatífides, bràctees ovato-acuminades, lòbuls laterals del calze amb carena dorsal membranosa i pestanyosa, tub de la corol·la pelut, espigues cilíndriques, primes, denses . . . . . **P. Coronopus.**
Fulles enteres o dentades . . . . 5.

5 Fulles graminiformes, enteres, rarament denticulades, tub de la corol·la pelut, llavors planes a la cara interna . . . . 6.
Fulles lanceolades, oblongues o bé ovades, enteres o denticulades, tub de la corol·la glabre, llavors generalment canaliculades a la cara interna . . . . 10.

6 Fulles filiformes, rígides, carenades almenys a l'àpex, plantes densament cespitoses, de rizoma epigeu . . . . 7.
Fulles semicilíndriques o planes, no rígides, plantes fluixament cespitoses, de rizoma hipogeu . . . . 8.

7 Branques del rizoma curtes, escamoses, solament fulloses a l'àpex, fulles filiformes, trígones i carenades inferiorment pel nervi principal, encorbades falciformes, sèpals carenats, estretament alats, lòbuls de la corol·la lanceolato-acuminats . . . . **P. carinata.**
Branques del rizoma llargues, fulloses en tota llur longitud, fulles alenades, trígones a l'àpex, sèpals carenats, pestanyosos, no alats, lòbuls de la corol·la ovato-aguts . . . . **P. subulata.**

8 Fulles semicilíndriques, bràctees d'un bru clar, ovato-arrodonides, no carenades, més amples que llargues, el doble més curtes que el calze, sèpals posteriors obtusos, de carena alada i pestanyosa, lòbuls de la corol·la lanceolats, aguts, plantes de terrenys salobrencs **P. crassifólia.**
Fulles planes, linears, bràctees mitjanes 4-5 vegades més llargues que amples, plantes de terrenys no salobrencs . . . . 9.

9 Bràctees llargament acuminades, carenades, 4-5 vegades més llargues que amples, que ultrapassen el calze, càpsula aguda, fulles linears, planes, trinerves, de nervis equidistants. . . . . **P. Serpentina.**
Bràctees ovato-lanceolades, no carenades, iguals al calze, càpsula obtusa, fulles linears, planes, de tres nervis, els dos laterals més acostats al marge que no pas al principal. . . . . **P. alpina.**

10 Fulles oblongo-lanceolades o lanceolato-linears (almenys 5-6 vegades més llargues que amples), llavors còncavo-convexes (cimbiformes) . 11.
Fulles ovades o el·líptiques (a penes 2-3 vegades més llargues que amples), llavors plano-convexes . . . . 19.

11 Espigues molt peludes. . . . . 12.
Espigues glabres o glabrescents . . . . 14.

12 Plantes perennes, rizoma de branques epigees, fulles i peduncles tomentosos i setosos, espiga llarga, prima, interrompuda a la base, bràctees ovades, obtuses. . . . . **P. álbicans.**
Plantes anuals, d'arrel cònica i prima, espigues curtes, denses i contínues, bràctees lanceolato-linears . . . . 13.

13 Peduncles de 3-10 cm, no estriats, piloso-llanuts, aproximadament iguals a les fulles, que són lanceolato-linears, trinerves, bràctees verdes, corol·la glabra . . . . **P. Bellardii.**
Peduncles de 10-30 cm, estriato-solcats, glabres o amb petits pèls aplicats, 2-4 vegades més llargs que les fulles, que són lanceolades o bé oblongo-espatulades, amb 3-5 nervis, bràctees brunes **P. Lagopus.**

14 Plantes anuals, d'arrel prima, peduncles cilíndrics, estesos o ascendents, poc més llargs que les fulles, que són lanceolato-linears, trinerves, espigues globuloses o bé oblongues, bràctees amples, còncaves, escarioses, amb una faixa dorsal verda. . . . . . . **P. Loeflingii.**
Plantes perennes . . . . 15.

15 Peduncles ni estriats ni solcats, bràctees rodones, breument apiculades, llavors rugoses . . . . 16.
Peduncles estriats o solcats, bràctees ovades, llargament acuminades, llavors llises . . . . 18.

16 Bràctees transovato-arrodonides, escotades i apiculades al centre de l'escotadura, amplament escarioses, lòbuls de la corol·la ovats, fulles sedoses, argentades, amb 3-5 nervis . . . . . **P. monosperma.**
Bràctees suborbiculars, apiculades, lòbuls de la corol·la acuminats, es pigues d'1-2 cm. 17.

17 Fulles peludes o glabrescents, breument atenuades a la base, amb 3-5 nervis, peduncles peluts o glabrescents, llavors canaliculades **P. montana.**
Fulles sedoses, blanquinoses, atenuades a la base, amb 5-7 nervis, peduncles piloso-llanosos, llavors fortament rugoses . . **P. fuscéscens.**

18 Fulles sedoses, argentades, peduncles feblement estriats, piloso-sedosos, bràctees i sèpals glabres, lòbuls de la corol·la lanceolato-aguts, anteres molt blanques . . . . **P. argéntea.**
Fulles verdes, glabrescents o subllanoses, peduncles anguloso-solcats, pubescents o glabrescents, bràctees i sèpals un poc peluts, lòbuls de la corol·la ovats, anteres blanquinoses . . . . . **P. lanceolata.**

19 Cel·les de la càpsula monospermes, corol·la d'un blanc argentí, filaments estaminals llargament exerts, lilacis, anteres blanques, fulles pubescents, amb 5-9 nervis, pecíol curt i ample . . . . . **P. média.**
Cel·les de la càpsula amb dues o més llavors, corol·la grisenca o bruna, filaments estaminals breument exerts, bruns com les anteres . 20.

20 Cel·les dispermes, bràctees amplament escarioses, negres al dors, iguals a un terç de la longitud dels sèpals, peduncles estriats, molt més llargs que les fulles, que tenen pecíol estret. . . . **P. Cornuti.**
Cel·les polispermes, bràctees breument escarioses, verdes al dors, iguals a la meitat de la longitud dels sèpals, peduncles no estriats, aproximadament iguals a les fulles, que tenen el pecíol subalat **P. májor.**

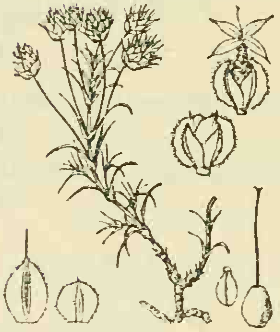
P. Cynops

2,197. — P. Cynops L.

(derivat del grec κύων, ca, *ja fou emprat per Teofrast; és com si diguéssim* plantatge de ca.)

Sinonímia. — Plantatge de ca, saragatona, herba de les puces; a l'Urgell, matafocs; al Montsant, botges (segons Costa); *cast.*, zaragatona perenne o mayor, llantén de perro.

Perenne, amb la tija d'1-4 dm, llenyosa a la base, tortuosa, molt ramificada, fullosa, de *fulles linears alenades,* triquetres a l'àpex, oposades o ternades, esteses o recorbades, flors en espigues ovoides, denses, sobre peduncles axil·lars més llargs que les fulles, *bràctees ovades,* les inferiors acuminades en *llarga punta herbàcia i obtusa,* les superiors *bruscament mucronades, sèpals desiguals, els anteriors amplament ovats, obtusos, mucronats, els laterals lanceolats, aguts, carenats, corol·la blanquinosa, de lòbuls lanceolato-acuminats i tub arrugat transversalment,* càpsula de cel·les monospermes, *llavors cimbiformes,* brunes, *mats.*

Geografia. — Vores de camins i llocs secs, des de la costa al Pireneu: Comuna al Vallès, Bages i Bergadà, fins a Núria=Litoral de Tarragona i de Girona fins a Rocabruna (Vay.), Port de la Picada (Lap.), abundant prop Benasc (Zett.), Vall d'Aran, a Viella, Arties, Salardú (C. et S.).—Maig-Juliol.

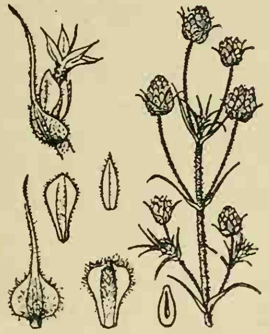

P. arenária

2,198. — P. arenária Waldst.

(perquè sol fer-se en llocs arenosos.)

Anual, amb la tija d'1-3 dm, *herbàcia,* dreta, poc ramificada, piloso-glandulosa, fullosa, de *fulles linears,* planes, oposades o verticil·lades, llargues, agudes, sèssils; flors en espigues ovoides, denses, sobre peduncles axil·lars més llargs que les fulles, *bràctees inferiors ovato-acuminades,* terminades en llarga punta herbàcia que ultrapassa les flors, les superiors *transovades, molt obtuses, sèpals anteriors espatulats, obtusos, els laterals lanceolato-aguts,* corol·la blanca, glabra, de lòbuls *lanceolats, acuminats,* amb el *tub arrugat transversalment,* cel·les de la càpsula monospermes, llavors *cimbiformes,* negres, *lluents.*

Geografia.—Llocs arenosos, particularment del litoral: Arenals de Salou; Terrassa, r. = A la costa i a l'interior, Sta. Catarina de Torroella, La Garrotxa, Olot, Serrallonga, i a la frontera (Vay.), La Cellera, a la riera d'Osor, cap a la Font Picant (Cod.!).— Maig-Juliol.

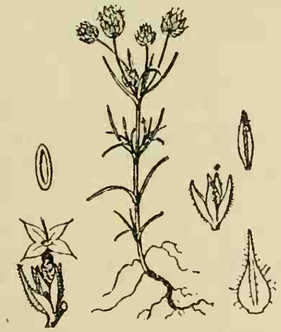

P. Psyllium

2,199. — P. Psyllium L.

(del grec ψύλλα, *la puça, es formà* ψύλλιον, *per la semblança de les granes amb aquell insecte;* ...semine pulice non dissimilibus, unde et nomen. *Plini, l. XXV, c. XC.)*

Sinonímia. — Herba de les puces, saragatona, sargantana; *cast.,* zaragatona, *fr.,* herbe-aux-puces.

Anual, amb la tija d'1-3 dm, dreta o ascendent, herbàcia, fistulosa, simple o ramificada, pubescent glandulosa, fullosa, de *fulles linears, planes,* oposades o verticil·lades, sèssils; flors en espigues ovoides o subglobuloses, pauciflores, sobre peduncles axil·lars glandulosos, iguals a les fulles o poc més llargs, bràctees totes *ovato-lanceolades, terminades en punta herbàcia, obtusiúscula, que no ultrapassa les flors, sèpals tots lanceolats, aguts,* corol·la blanquinosa, *glabra, de lòbuls lanceolato-acuminats, amb el tub arrugat transversalment,* cel·les de la càpsula monospermes, *llavors cimbiformes,* negres, *lluents.*

Geografia. — Llocs arenosos o pedregosos: Al Litoral, Vallès, Montserrat i part de Bages. = Vic, r. (Masf.), S. Julià del Llor (Cod.!), Palafrugell, S. Feliu de Guíxols, Olot (Vay.). — Maig-Juliol.

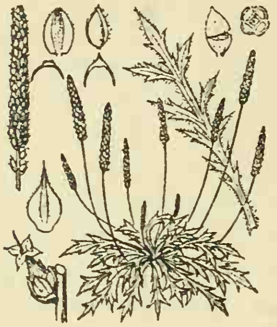

P. Corónopus

2,200. — P. Corónopus L.

(*és el* peu de cornella *de Dioscòrides i altres autors antics, derivat de* κορωνη, la cornella, *i* ποῦς, peu.)

Sinonímia. — Cornicervi, cervina, plantatge cornut o estrellat; *cast.*, cuerno de ciervo, estrellamar, hierba estrella o cervina, salgadilla.

Anual o biennal, acaule, amb peduncles radicals de 5-30 cm, prostrato-ascendents, cilíndrics, no estriats, freqüentment coberts de pèls aplicats, més llargs que les fulles, aquestes esteses en rosetó, *pinnatífides*, rarament enteres, de divisions linears o lanceolades, d'un verd pàl·lid, glabres, pestanyoses o eriçades, espiga cilíndrica, prima, densa, glabra o pubescent, *bràctees ovato-acuminades*, aproximadament iguals al calze, sèpals exteriors *ovats, no carenats*, escariosos al marge, els laterals *carenats, de carena verda, alada, pestanyosa*, corol·la groguenca, de lòbuls *ovato-acuminats, tub pelut*, cel·les de la càpsula *dispermes*, llavors brunes, petites, *plano-convexes*. Planta polimorfa.

Geografia.—Comuna als prats i llocs arenosos, herbosos: Al litoral, Vallès, Bages, Vidreres, Cadaqués. = Empordà, La Garrotxa, Montagut, costes de Tarragona (Vay.), La Mola (Puj. J.). — Abril-Setembre.

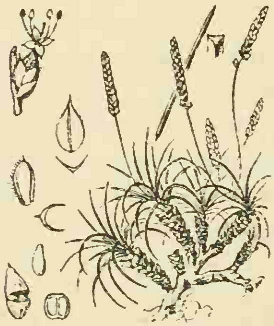

P. carinata

2,201. — P. carinata Schrad. — P. recurvata L.

(*per les fulles amb el nervi mitjà molt sortit per sota, a tall de* carena; recurvata, *per les fulles* recorbades.)

Perenne, de rizoma llenyós, ramificat, amb branques epigees curtes, obcòniques, *densament escamoses a la base, fulloses* a l'àpex, *tiges nul·les*, peduncles radicals de 3-15 cm, drets o ascendents, filiformes, cilíndrics, no estriats, coberts de petits pèls aplicats, generalment molt més

llargs que les fulles, aquestes *filiformes*, arquejades, *triquetres en tota llur longitud, planes per sobre, carenades per sota, molt agudes i calloses a l'àpex*, espiga oblonga o cilíndrica, un poc fluixa, amb les *bràctees ovato-lanceolades, acuminades, subcarenades*, iguals al calze, *sèpals laterals albo-escariosos, carenats, de carena verda, estretament alada i pestanyosa*, corol·la verdosa, de *lòbuls lanceolats, molt aguts i tub pelut, cel·les de la càpsula monospermes*, llavors brunes, *plano-convexes.*

Geografia.—Roques i pastures seques de les muntanyes silícies: Montseny; boscos de Rebost, al Bergadà, Serra del Cadí, Ribes, La Molina i altres punts del Pireneu, Cadaqués, Montsant. = La Mola, muntanyes de Prades, S. Joan de l'Erm (Costa), Portús (Vay.), vall de Llo (Gaut.), Sureda (Conill).—Maig-Setembre.

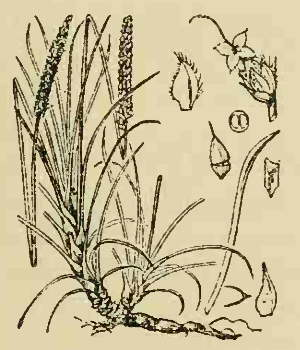

P. subulata

2,202. — P. subulata L.

(del llatí subula, *l'alena, per les fulles* subulades *o alenades.)*

Perenne, de rizoma llenyós, molt ramificat, amb les branques epigees, llargues i *fulloses en tota llur longitud*, acaule, amb peduncles radicals de 5-20 cm, drets, gruixudets, cilíndrics, no estriats, més llargs que les fulles, coberts de pèls ascendents, *fulles linears alenades*, rígides, planes, *triquetres i quasi punxents a l'àpex*, amb tres nervis contigus, glabres o pestanyoses, d'un verd fosc, espiga cilíndrica o bé oblonga, compacta, *bràctees ovato-lanceolades, carenades*, iguals al calze, negroses per la dessecació, *sèpals laterals amplament escariosos, carenats*, amb la carena bruna i pestanyosa, *no alada*, corol·la verdosa, de *lòbuls ovato-acuminats, tub pelut, cel·les de la càpsula monospermes*, llavors ovato-oblongues, *plano-convexes.*

Geografia.—Roques marítimes de la costa nord-est: De Cadaqués al Cap de Creus, roques de Port-lligat. = De Cadaqués a La Selva, Llansà (Vay., Trem.), marina de Girona (Cufí, ex Vay.), Roses, Cap de Creus (Tex., ex Willk.), litoral de les Alberes, entre Argelés i Cervera (Gaut.). — Maig-Agost.

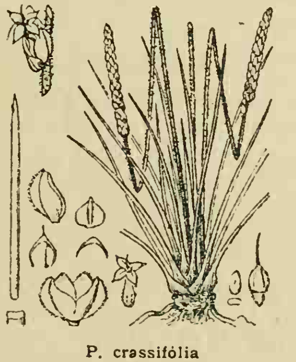

P. crassifólia

2,203.—P. crassifólia Forsk.—P. marítima Desf., non L.

(crassifolia, *per les fulles gruixudetes*, crasses.)

Perenne, de rizoma carnós, curt, truncat,

amb llargues fibres radicals, tiges nul·les, peduncles radicals d'1-3 dm, drets, cilíndrics, no estriats, coberts de petits pèls aplicats, més llargs que les fulles, aquestes *linears, carnoses,* semicilíndriques, quasi planes per sobre, glabres o pestanyoses, glauques, espigues cilíndriques, primes, bastant denses, amb les *bràctees amplament ovades, no carenades, escarioses al marge, la meitat més curtes que el calze,* sèpals ovats, els laterals *escariosos i carenats,* carena verda, *alada i pestanyosa,* corol·la blanquinosa, de *lòbuls lanceolats, aguts, tub pelut, cel·les de la càpsula monospermes,* llavors oblongo-linears, *plano-convexes.*

Geografia.—Comuníssima als prats del litoral de Barcelona, Castelldefels, Salou, etc = La Cellera, al Pasteral, r. r. (Cod.!).—Maig-Agost.

N. B. Creiem que aquesta planta ha estat confosa amb el *P. maritima* L., més propi de les costes de l'Atlàntic.

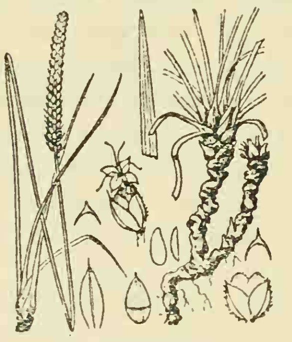

P. Serpentina

2,204. — P. Serpentina Vill.

(probablement pel rizoma allargat com una serpent; *diverses* Serpentaria *dels botànics prelinneans i la* Serpentina *de Dodoneus pertanyen al gènere* Plantago.)

Perenne, de rizoma llenyós, escamós, gruixut, ramificat a l'àpex, llarg (fins a 3-4 dm per 1 cm) i simulant una serp, amb tiges nul·les i peduncles radicals d'1-4 dm, drets o estesos, cilíndrics, no estriats, coberts de pèls curts i aplicats, els peduncles més llargs que les fulles, aquestes *linears* i atenuades als dos caps, amb *tres nervis* equidistants, voretades d'un marge estret i transparent, carnoso-coriàcies, glauques, espigues cilíndriques, denses, bràctees lanceolades, còncaves, agudes, verdes, poc més llargues que el calze, sèpals laterals *amplament escariosos, obtusos,* carenats, de carena denticulada, *no alada,* corol·la blanquinosa, amb els *lòbuls lanceolats, apiculats i el tub pelut, cel·les de la càpsula monospermes,* llavors oblongo-linears, *plano-convexes.*

Geografia.— Terrenys margosos o argilosos, humits: Ripoll, Ribes, La Molina i altres llocs del Pireneu.=Berga, Urgell (Costa), Vic (Salv.!), Serra del Cadí (Isern!), Montsant (Puj. J.), Olot, Ciuret, Freixanet, Llegés, Besora (Vay.), vall de Llo (Gaut.). — Juliol-Agost.

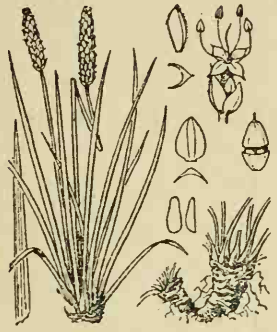
P. alpina

2,205. — P. alpina L.

(per viure als Alps.)

Perenne, de rizoma llenyós, curt, escamós, gruixut, continuació d'una arrel cònica i prima, tiges nul·les i peduncles radicals drets o ascendents, més llargs que les fulles, cilíndrics, no estriats, coberts de pèls fins, aplicats, *fulles linears*, planes, no carnoses, *trinerves, amb els nervis laterals més acostats al marge que al raquis*, atenuades pels dos caps, amb un marge estret i transparent, que es tornen negres per la dessecació, espiga oblongo-cilíndrica, compacta, *bràctees ovato-lanceolades, no carenades, iguals al calze, sèpals laterals carenats, amb la carena no alada*, pubescent, corol·la grisenca, de *lòbuls lanceolats, aguts, tub pelut, cel·les de la càpsula monospermes*, llavors oblongues, *plano-convexes*.

Geografia. — Pastures de les altes muntanyes: Pedruscall de Costabona i altres llocs fronterers (Gaut.); comuna al Pireneu Central, Ports de Benasc, de la Picada i de Penyablanca (Zett.), Vall d'Aran, a la muntanya de Gausac, Hostal de l'Auba, Marimanya (Llen.), vall de Canejan, Montartó, Ruda (C. et S.).—Jul.-Agost.

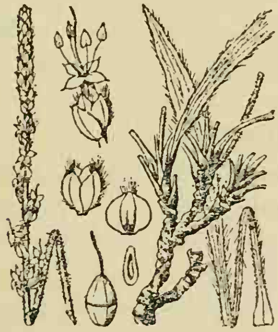
P. álbicans

2,206. — P. álbicans L.

(del llatí albicare, *tornar-se blanc, per l'aspecte* blanquinós *d'aquesta planta.)*

Sinonímia. — Herba-fam; *cast.*, llantén blanquecino, gitanilla, resbala-muchachos.

Perenne, de rizoma llenyós, ramificat, amb branques epigees primes i escamoses a l'àpex, tiges nul·les, peduncles radicals de 2-4 dm, drets o ascendents, cilíndrics, no estriats, albo-tomentosos com les fulles i més llargs que elles, que són *lanceolades* o *lanceolato-linears*, blanes, trinerves, llargament atenuades en pecíol, acuminades i ± canaliculades, espiga cilíndrica, llarga, interrompuda, sedosa blanquinosa, *bràctees ovato-obtuses*, còncaves, gruixudes i herbàcies al dors, *barbudes a l'àpex, sèpals iguals, ovats, no carenats, amplament escariosos, barbuts, corol·la glabra*, amb els *lòbuls ovats, mucronats, cel·les de la càpsula monospermes*, llavors ovoides, lluents, *cimbiformes*.

Geografia. — Abundant als terrenys margosos, estèrils, de les zones inferior i mitjana: Al litoral, Vallès, Penedès, Segarra *et alibi*. = La Garrotxa, La Cellera, Estela, Ansies (Vay.), S. Julià del Llor (Cod.!).—Abr.-Juny.

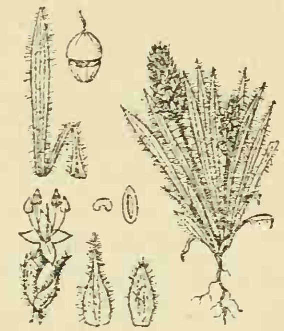

P. Bellardii

2,207. — P. Bellardii All. — P. pilosa Pourr.

(dedicada per Allioni al seu col·laborador Carlo A. L. Bellardi, *botànic italià, mort en* 1826.)

Anual, d'arrel cònica i prima, acaule, amb peduncles radicals de 3-10 cm, drets o ascendents, relativament robustos, cilíndrics, no estriats, aproximadament de la llargada de les fulles, piloso-llanuts, amb les fulles *lanceolato-linears*, trinerves, atenuades en pecíol i peludes, espiga ovoido-oblonga, peluda, compacta, no interrompuda, *bràctees lanceolato-acuminades, herbàcies, obtuses, peludes i ± recorbades, iguals al calze o més llargues, sèpals iguals, ovato-oblongs, estretament escariosos, breument acuminats, corol·la glabra, de lòbuls ovato-lanceolats, aguts, cel·les* de la càpsula *monospermes, llavors* ovoides, *cimbiformes*.

Geografia. — Llocs secs i arenosos: Al litoral, Gavà, Castelldefels, Vallvidrera, Tibidabo, Cadaqués; al Vallès, Montcada, Terrassa, a la riera de les Arenes. = Campmany, Agullana, Vilarnadal (Vay.), La Cellera, vores del Ter (Cod.!), Cabanes, Roses (Sen.). — Maig-Juny.

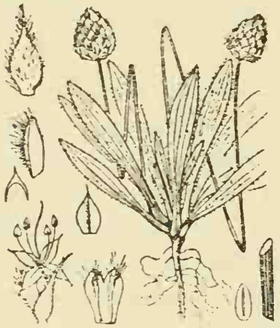

P. Lagopus

2,208. — P. Lagopus L.

(del grec λαγώπους, peu de llebre, al·ludint a les espigues d'aquesta planta peludes com les potes de la llebre.)

Sinonímia. — Peu de llebre; *cast.*, pie de liebre.

Anual, d'arrel cònica, fibrosa, amb les tiges nul·les i peduncles radicals d'1-3 dm, drets o ascendents, *estriats*, glabres o amb petits pèls aplicats, prims, 3-4 vegades més llargs que les fulles, aquestes *oblongo-espatulades* o lanceolades, atenuades en pecíol, mucronulades, amb 3-5 nervis, peludes o glabrescents, espiga ovoide o bé ovoido-oblonga, piloso-sedosa, compacta, *bràctees*

lanceolades, acuminades, brunes, escarioses, peludes, sèpals transovats, peluts, els anteriors soldats, els laterals carenats, obtusiúsculs, corol·la de lòbuls ovato-acuminats, peluts al nervi dorsal, *cel·les* de la càpsula *monospermes,* llavors oblongues, negres, lluents, *cimbiformes.*

β *lusitánica* Ball — β *cylíndrica* Boiss. — *P. lusitánica* Willd. — Planta més robusta i de major talla, fulles ovato-oblongues, amb 5-7 nervis, piloso-glabrescents a la base, peduncles solcats, espiga a la fi cilíndrica.

Geografia.— Terrenys secs i arenosos: Al litoral i al Vallès, Montcada, Mollet, Terrassa, Gelida, Figueres.=Tàrrega, i part de l'Urgell, Montseny, Berga (Costa), litoral de Girona, fins a Cistella, Lladó, L'Escala, Dosquers, Segaró (Vay.). La β *lusitanica* Ball, al litoral de Castelldefels, idèntica a la de Cartagena remesa per Pau—Abril-Juny.

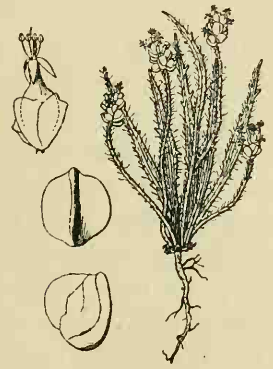
P. Loeflingii

2,209. — P. Loeflingii L.

(dedicada per Linné al seu deixeble Pehr Loefling, *autor de l'*Iter hispanicum, *que descobrí a Espanya aquesta espècie.)*

Anual, d'arrel cònica, prima i vertical, tiges nul·les i peduncles radicals de 3-8 cm, subprostrats o ascendents, cilíndrics i ± peluts, amb els pèls aplicats, els peduncles ascendents, iguals a les fulles o poc més llargs, *fulles lanceolato-linears* o *linears,* trinerves, enteres o remotament dentades, agudes, atenuades en pecíol i ± peludes, espigues oblongues, bastant denses, *bràctees amplament ovato-arrodonides, escarioses, llevat d'una faixa dorsal verda, còncaves, glabres* a la maturitat, *sèpals quasi orbiculars, escariosos, glabres, lòbuls* de la corol·la *ovato-aguts* i el *tub glabre,* càpsula ovoide, de *cel·les monospermes,* llavors oblongues, negres, *lluents, cimbiformes.*

Geografia.—Terrenys arenosos, àrids: Lleida, al peu del Castell, 30 de març de 1892 *legi.*

N. B. La planta nostra no es diferencia de la que figura a l'Herbari Costa remesa per Loscos. Creiem que no deu mancar als confins de Catalunya i Aragó, car abunda en aquesta regió.

P. monosperma

2,210. — P. monosperma Pourr. — P. argéntea Lamk.

(per la càpsula de cavitats monospermes.)

Perenne, de rizoma gruixut, obcònic, escamós, tiges nul·les i peduncles radicals de 3-10 cm, estesos, cilíndrics, no estriats, coberts de petits pèls aplicats, més llargs que les fulles, aquestes *lanceolato-linears*, sedoses argentades, esteses en rosetó, amb 3-5 nervis, sèssils, espiga subglobulosa, densa i un poc peluda, *bràctees transovato-arrodonides, escotades*, obtusament mucronulades al mig de l'escotadura, escarioses al marge, verdes i sedoses al raquis, *sèpals laterals carenats*, acutiúsculs, peluts a l'àpex, lòbuls de la corol·la ovats, tub glabre, càpsula ovoide, de *cel·les monospermes*, llavors oblongues, *rugoses, cimbiformes*.

Geografia. — Roques i pastures pedregoses del Pireneu: Núria, cap a Fontnegra; Coll de Jou i Puigllançada, del Cadí.=Coll de Malrem, Coll Pregon, altures de la Cerdanya, Tossa de Das, Guils (Vay.); pastures alpines del Pireneu central, r., Castanesa, Port de Benasc (Zett.), altures de Marimanya (Llen.!), Tredós, Ruda (C. et S.).—Juny-Agost.

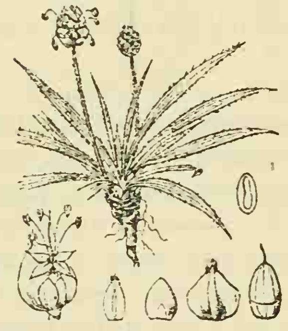

P. montana

2,211. — P. montana Lamk.

(perquè viu a les muntanyes.)

Perenne, de rizoma curt, obcònic, escamós, tiges nul·les i peduncles radicals de 4-12 cm, drets, estriats, glabres o peluts, iguals a les fulles o més llargs, *fulles lanceolato-linears*, acuminades, atenuades a la base, amb 3-5 nervis, glabrescents o amb alguns pèls disseminats, enteres o fluixament dentades a la part superior, espiga ovoide-globulosa, *bràctees suborbiculars, apiculades, més amples que llargues, escarioses al marge, amb una banda dorsal verda o negra, barbudes, que oculten les flors, sèpals laterals no carenats*, escariosos, obtusos, barbuts, corol·la brunenca, de *lòbuls ovato-acuminats, càpsula el·lipsoidal, de cel·les monospermes*, llavors oblongues, *rugoses, cimbiformes*.

Geografia. — Pastures i roques de les altes muntanyes: Castanesa (G. et G.), Bielsa (Campo, ex Colm.), Port de Canfranc (Wk.), Pireneu central (Coste), Pireneu espanyol (Rouy).—Juny-Agost.

P. fuscéscens

2,212.— P. fuscéscens Jord.—P. serícea Bert.

(del llatí fuscescens, *enfosquir-se, pel color verd fosc del seu fullatge.)*

Perenne, de rizoma gruixut, obcònic, escamós, tiges nul·les i peduncles radicals de 2-3 dm, drets, no estriats, piloso-llanosos, més llargs que les fulles, aquestes *llargament lanceolades*, atenuades als dos caps, amb 5-7 nervis, *sedoses, blanquinoses*, dretes, enteres o amb algunes dents separades a la part superior, espiga ovoide o el·lipsoide, un poc peluda, *bràctees tan amples com llargues, suborbiculars*, terminades en *punta curta i obtusa*, escarioses al marge, amb una banda dorsal verda o negra, *llargament peludes a l'àpex, sèpals laterals carenats*, acutiúsculs, *pestanyosos*, lòbuls de la corol·la *lanceolato-acuminats*, anteres molt blanques, *càpsula el·lipsoide, grossa, de cel·les monospermes*, llavors oblongues, *molt rugoses, cimbiformes*.

Geografia.—Indicada a les pastures seques dels Alps, Vayreda la cita de les muntanyes de Núria, jul. de 1880.

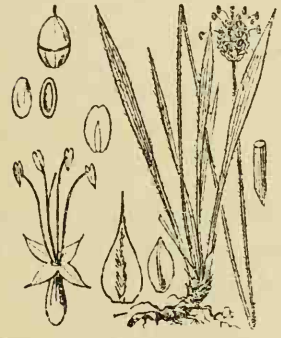

P. argéntea

2,213. — P. argéntea Chaix

(per les fulles cobertes de pèls blancs, com argentades.)

Perenne, de rizoma oblic, truncat, amb llargues fibres radicals, tija nul·la i peduncles radicals de 2-4 dm, drets, rígids, lleugerament estriats, amb pèls fins, aplicats, molt més llargs que les fulles, aquestes *llargament lanceolato-acuminades*, atenuades en llarg pecíol, *sedoses argentades*, amb 3-5 nervis, espiga ovoide o subglobulosa, densa i glabra, *bràctees ovades, llargament acuminades*, escarioses, brunes, *sèpals laterals carenats*, bruns, obtusos, glabres, corol·la també glabra, blanquinosa, de *lòbuls lanceolato-acuminats*, càpsula el·lipsoide, de *cel·les monospermes, llavors oblongues*, llises, *cimbiformes*.

Geografia. — Roques i pastures de les altes muntanyes: Costabona, Coma del Tec (Compy.), Font de Coms (Gaut.), Pireneu oriental (Coste, Rouy). — Maig-Agost [1].

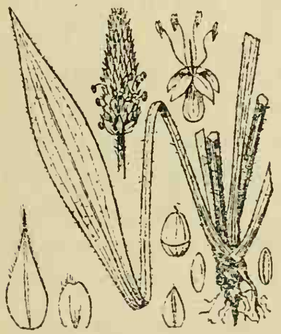

P. lanceolata

2,214. — P. lanceolata L.

(per les fulles de forma lanceolada.)

(1) També a les roques calisses del cim del Montsec d'Ares (F. Q.) i del Montsec de Rúbies (Kretschmer!, *teste* F. Q.). — (F. Q.).

Sinonímia. — Plantatge de cinc nervis o de fulla estreta; *cast.*, llantén lanceolado o menor.

Perenne, de rizoma curt i gruixut, tija nul·la, peduncles radicals d'1-5 dm, drets o ascendents, angulosos, solcats, glabres o amb alguns pèls aplicats, els peduncles molt més llargs que les fulles, que són *lanceolato-acuminades*, atenuades en llarg pecíol i amb 3-5 nervis, fluixament denticulades, glabrescents, espiga ovoido-oblonga, densa, glabra, amb les *bràctees ovato-acuminades*, escarioses, negroses, i peludes a la cara dorsal, *sèpals laterals carenats*, subpilosos, corol·la blanquinosa, glabra, de *lòbuls ovato-aguts*, anteres blanques, *càpsula el·lipsoide, de cel·les monospermes, llavors oblongues*, llises, *cimbiformes*.

Geografia. — Comuna als paratges herbosos, des de la costa al Pireneu. — Abril-Novembre.

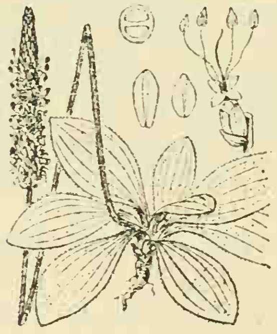
P. média

2,215. — P. média L

(probablement per considerar-la intermèdia entre el grup de les Plantago latifolia *i el de les* Plantago angustifolia *de Bahuin.)*

Perenne, de rizoma curt, amb fibres radicals primes, tija nul·la i peduncles radicals de 2-3 cm, ascendents, cilíndrics, finament estriats, pubescents, 4-5 vegades més llargs que les fulles, aquestes *ovato-el·líptiques*, amb 5-9 nervis, contretes en pecíol curt i ample, pubescents en ambdues cares, primes, esteses en rosetó, espiga ovoido-oblonga, compacta, blanquinosa, *bràctees ovades, escarioses, blanques al marge i verdes al dors, més curtes que el calze, sèpals rodons, corol·la albo-argentina*, glabra, de *lòbuls ovato-oblongs, obtusos*, filaments estaminals llargament exerts, lilàcis, anteres blanques, càpsula ovoide, de *cel·les monospermes*, llavors ovoides, *plano-convexes*.

Geografia. — Prats de les altes valls: Des de la serralada superior del Vallès, S. Llorenç del Munt, Farell i S. Miquel del Fai, fins al Pireneu. = La Garrotxa, Olot (Vay.).— Maig-Agost.

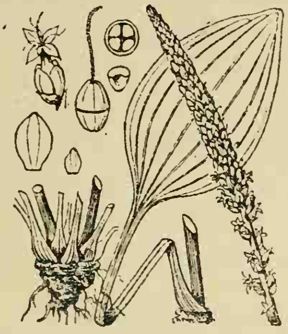

P. Cornutii

2,216. — P. Cornutii Gouan

(dedicada a Jacques-Philippe Cornut, *botànic francès del segle* XVII, *autor de* l'Enchiridion botanicum parisiense, *la primera flora de Paris.)*

Perenne, de rizoma gruixut, truncat, curt, amb nombroses fibres radicals, tija nul·la, peduncles radicals de 2-6 dm, drets, rígids, estriats, glabres o pubescents a la part inferior, molt més llargs que les fulles, aquestes ovato-el·líptiques, atenuades en pecíol llarg i estret, ± *carnoses*, dretes, amb 7-9 nervis, *glabres i lluents*, espiga llarga, cilíndrica, atenuada a l'àpex i fluixa a la base, *bràctees amplament ovades*, escarioses al marge, negres al dors, més curtes que el calze, *sèpals arrodonits a l'àpex*, corol·la brunenca, *glabra, de lòbuls lanceolato-aguts*, filaments estaminals poc exerts, anteres brunenques, càpsula ovoide, de *cel·les dispermes*, llavors ovoides, *plano-convexes.*

Geografia.—Platges i llocs salats, marítims: Golf de Roses, devés els Cortals de Castelló (Vay.).—Setembre.

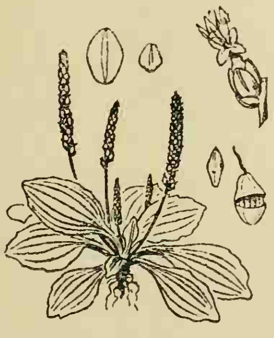

P. májor

2,217. — P. májor L.

(del llatí major, *major, per ésser el de fulles més amples.)*

Sinonímia. — Plantatge, plantatge gros o de fulla grossa; *cast.*, llantén mayor o de hojas anchas, lengua de carnero, siete-nervios.

Perenne, de rizoma curt i gruixut, amb llargues fibres radicals, tija nul·la i peduncles radicals d'1-4 dm, drets, cilíndrics o comprimits, no estriats, iguals a les fulles o poc més llargs, glabres o coberts de petits pèls aplicats, *fulles amplament ovades*, contretes en un pecíol llarg, ample, dilatat a la base, amb 3-5 nervis, gruixudes, ± coriàcies, enteres o sinuato-dentades, esteses en rosetó, espiga llarga, cilíndrica, atenuada a l'àpex, fluixeta a la base, glabra, *bràctees ovato-obtuses, un poc escarioses al marge i verdes al dors, la meitat més*

curtes que el calze, sèpals ovats, corol·la grisenca, *glabra, de lòbuls ovato-obtusos,* filaments estaminals poc exerts, anteres brunes, càpsula ovoide, de celles *polispermes,* llavors (8-16) oblongues, *petites, anguloses.*

Geografia. — Comuna als prats i llocs humits, des del Vallès al Pireneu. — Empordà, La Garrotxa (Vay.). — Maig-Juliol (1).

(1) El gravat no correspon pas al tipus sinó a la var. *intermedia* (Gilib.), de proporcions més reduïdes, que hom troba al Montseny. — (F. Q.).

Família 90. — PLUMBAGINÀCIES ENDL.

(Del gènere *Plumbago*.)

Flors hermafrodites, regulars, purpúries, blaves, violàcies o blanques, en raïms o capítols bracteolats, pentàmeres, calze tubulós, persistent, freqüentment escariós, corol·la polipètala o gamopètala, de prefloració torçada, estams opositipètals, cinc estils, a vegades soldats en un, fruit utricle, pixidi o càpsula amb cinc valves. Plantes herbàcies o llenyoses a la base, de fulles simples, alternes o radicals, sense estípules.

1 Tija fullosa, tub calicinal glandulós, corol·la gamopètala, embudada, estils soldats, fruit capsular, amb cinc valves . . . . **Plumbago**.
Tija afil·la o bracteolada, fulles radicals, tub calicinal no glandulós, corol·la generalment polipètala, estils lliures o a penes soldats . . 2.

2 Tija simple, afil·la, rodejada a l'àpex per una beina tubulosa, escamosa, flors en capítols terminals involucrats, amb una bractèola a la base de cada espigueta, estils plumosos, un poc soldats a la base. **Arméria**.
Tija ramificada, amb bràctees coriàcies a l'origen de les branques, flors en espigues, amb tres bràctees a la base de cada espigueta, estils lliures o soldats a la base. . . . . **Stática**.

Gènere 586. — PLUMBAGO L.

(És el nom llatí de la *Plumbago europaea*, així anomenada perquè era reputada excel·lent per a guarir el *plumbum*, una malaltia dels ulls. «*Hac commanducata si oculus subinde elingatur, plumbum, quod est genus vitii, ex oculo tollitur*», Plini, L. XXV, c. XCIX.)

Flors violàcies, en espigues curtes, denses, terminals, cada flor acompanyada de tres bràctees lanceolades, agudes, la del mig més llarga, calze tubulós, pentagonal, glandulós, amb cinc dents curtes, corol·la infundibuliforme, de tub igual al calze o més llarg, de lòbuls transovats, obtusos, estams lliures, un estil, estigmes filiformes, i per fruit una càpsula ovoido-cònica, negra, dura, que s'obre en cinc valves. Arbustos de 3-12 dm, de tija dreta, molt ramificada, branques primes, llargues, anguloso-estriades, glabres, fulles d'un verd fosc, ondulades, denticulades, les inferiors transovades, atenuades en pecíol, les del mig amplexicaules, amb dues orelletes arrodonides, les superiors lanceolato-linears.

P. europaea

2,218. — P. europaea L.

(*perquè, a diferència de les seves congèneres, és planta* europea.)

Sinonímia. — Dentelària, malvesc, malbec; *cast.*, velesa, dentaria, matapeces, hierba del cáncer.

Geografia.— Llocs secs i àrids: Pedruscall de la part oriental de Montserrat, cap a Collbató (Costa, Marcet!), Vallbona. Cervera (Salv.!, Costa), Lleida, Avellanes, Montsec, Conca de Barbarà (Costa), Ports d'Horta i Arnes, Collet de Sta. Bàrbara (Bolós), Casserres, Montsec (Puj. J.).—Juny-Setembre.

Gènere 587. — ARMÉRIA WILLD.

(Els botànics prelinneans reunien genèricament els *Dianthus* i les *Armeria*; l'*Armerius mont. tenuifol. major*, de Clusius, sinònim del *Caryophyllus montanus major flore globoso*, de Bahuin, és l'*Statice Armeria* de Linné. Willdenow en separar aquestes plantes dels *Statice* les agrupà en el nou gènere *Armeria*. Segons Bahuin aquest mot deriva del vulgar francès *armoires* o *armoiries*.)

Flors purpúries o blanques, en capítols terminals involucrats, cada flor acompanyada d'una bractèola escariosa, calze infundibuliforme, tub amb 5-10 costelles peludes i limbe escariós, plegat, amb cinc nervis i cinc lòbuls mucronats o aristats, pètals soldats en anell a la base, estils un poc soldats inferiorment i plumosos, estigmes filiformes, fruit en utricle pentagonal, quasi indehiscent o dehiscent irregularment a la base. Herbes perennes, cespitoses, de tiges afil·les, amb una beina terminal tubulosa, membranosa, esquinçada a la base, fulles radicals, enteres, lanceolades o linears.

1 { Plantes densament cespitoses, de fulles linears, uninerves, beina una vegada més llarga que el capítol . . . . 2.
Plantes fluixament cespitoses, de fulles lanceolades o lanceolato-linears, amb 3-7 nervis, beines 3-4 vegades més llargues que el capítol . . 4.

2 { Fulles acuminades, plicato-acanalades, beina una vegada més llarga que el capítol, tub del calze igual al pedicel, arestes del limbe iguals als lòbuls. **A. ruscinonensis.**
Fulles ± obtuses, planes, beina més curta o poc més llarga que el capítol, tub del calze no igual al pedicel, arestes del limbe més curtes que els lòbuls . . . . 3.

3 { Fulles subcarnoses, obtuses, beina més curta que el capítol, tub del calze una vegada més curt que el pedicel . . . . **A. alpina.**
Fulles blanes, obtusiúscules, beina un poc més llarga que el capítol, tub del calze més curt que el pedicel . . . . **A. Hálleri.**

4 { Fulles uniformes, acuminades, amb 3-7 nervis, invòlucre quadriseriat, bràctees exteriors lanceolades, terminades en punta igual a la flor o més llarga, tub del calze igual al pedicel. . . . **A. plantagínea.**
Fulles dimorfes, trinerves, les exteriors planes, obtuses, les interiors plicato-acanalades, agudes, invòlucre biseriat, bràctees exteriors ovato-cuspidades, tub del calze més llarg que el pedicel. **A. majellensis.**

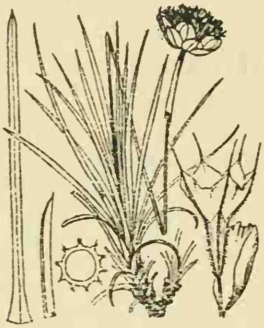

A. ruscinonensis

2,219. — A. ruscinonensis Gir.

(del llatí Ruscino, *el Rosselló.)*

Planta densament cespitosa, d'1-2 dm, amb rizoma llenyós, escamós, ramificat, i *fulles rígides, linears, acuminades, plicato-acanalades, uninerves,* peduncles escapiformes drets, curts, rígids i glabres, *beina una vegada més llarga que el capítol,* que és hemisfèric, flors rosades o blanques, invòlucre pàl·lid, bi- o triseriat, *bràctees exteriors ovades,* escarioses al marge, obtuses, bruscament contretes en una *punta gruixuda i bastant llarga, les interiors obtuses o mucronulades, tub del calze igual al pedicel, costelles peludes, més estretes que els solcs glabres, arestes del limbe iguals als lòbuls, que són triangulars.*

Geografia.— Roques marítimes: Cap de Creus (Trem., Vay., Cad.), Port-Vendres, entre Culera i Llançà, Cap de Roses (Bub.).—Maig-Agost.

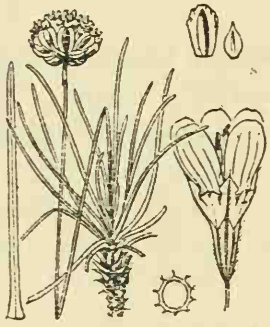

A. alpina

2,220. — A. alpina Willd.

(per viure als Alps.)

Planta densament cespitosa, d'1-2 dm, amb rizoma llenyós, curt, ramificat, i fibres radicals fasciculades, *fulles linears, uninerves, un poc carnoses, planes, obtuses,* peduncles escapiformes drets, rígids, glabres, *beina més curta que el capítol* o igual que ell, que és *gran, globulós,* flors rosades, rarament blanques, invòlucre de color bru clar, *bràctees escarioses, les exteriors ovades,* acutiúscules, més curtes que les flors, *tub del calze una vegada més llarg que el pedicel, costelles peludes,* més estretes que els *solcs glabres, arestes més curtes que els lòbuls, que són ovato-acuminats.*

β *pseudocespitosa* Pau — Peduncles de 2-3 cm, poc més llargs que les fulles, que formen un rosetó compacte.

Geografia.—Roques i pastures de les altes muntanyes: Núria, a Coma d'Eina i Noufonts=Comabella, La Molina, Serra de Morens (Vay.), Costabona (Gaut.), Puigmal, i de Montjoia al Port de la Picada i al de Benasc, Penyablanca i Les Maleïdes (Costa), Bielsa (Campo), Salau, Port de la Forqueta, Carençà (Bub.). La β *pseudocespitosa* Pau, a les parts elevades de Núria, cap a Noucreus.—Jul.-Agost.

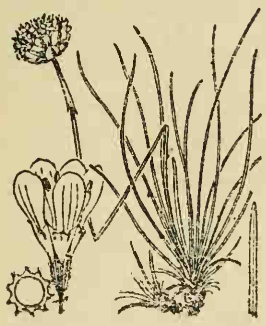

A. Halleri

2,221. — A. Halleri Wallr. — A. Mulleri Huet du Pav.

(*dedicada a* Albert von Haller, *cèlebre humanista i botànic suís del segle* XVIII.)

Planta densament cespitosa, d'1-3 dm, de rizoma dur, obcònic, escamós, *fulles linears, uninerves, blanes i planes,* obtusiúscules, peduncles escapiformes drets, prims, beina un poc més llarga que el capítol, aquest hemisfèric, mitjà, dens, flors d'un rosa viu i l'invòlucre d'un bru clar, *bi- o triseriat,* amb les bràctees exteriors a penes escarioses al marge, *ovato-lanceolades, acuminades, cuspidades,* més curtes que les interiors, que són *escarioses i molt obtuses, tub del calze més curt que el pedicel,* pelut a les costelles i als solcs, que són tan amples com elles, *arestes meitat més curtes que els lòbuls.*

Geografia.—Pastures pedregoses dels cims més alts del Pireneu: Núria, al Coll de Finestrelles (Sen.!), carena fronterera (Gaut., Vay.), Vall d'Eina (Pellat et Bonnier).—Jul.-Agost.

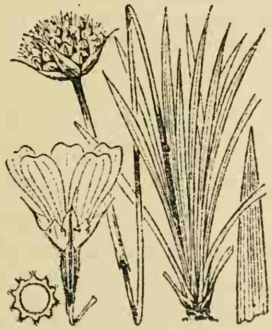

A. plantagínea

2,222. — A. plantagínea Willd. — A. montana Wallr.

(*per l'aspecte de les fulles, semblant al del* Plantago lanceolata.)

Sinonímia. — Gavó, candeles; *cast.,* gazón, hierba sin ruido.

Planta fluixament cespitosa, de 2-5 dm, rizoma ramificat, de branques curtes, arrel molt llarga, quasi simple, *fulles uniformes, lanceolades o lanceolato-linears, acuminades,* llargament atenuades en pecíol, amb 3-7 nervis, de marge molt estret i transparent, ± consistents, glabres, peduncles escapiformes drets, robustos, rígids, glabres, beina 2-4 vegades més llarga que el capítol, que és subglobulós, mitjà, dens, flors rosades, invòlucre d'un bru clar, quadriseriat, *bràctees herbàcies, lanceolades,* atenuades en punta ± llarga que les flors, les interiors *ovades, escarioses al marge,* mucronades, *tub del calze igual al pedicel,* costelles tan amples com els solcs, *arestes iguals als lòbuls, que són ovato-lanceolats.*

Geografia.—Pastures i llocs arenosos de les altes valls: Agudes del Montseny i S. Marçal; Hospitalet, al peu del Cadí; Rebost, camí de Puigllançada; Cerdanya, Puigcerdà, Núria.= Freqüent al Pireneus, fins a Rocabruna, Camprodon, cap a Viladrau i Espinelves (Costa); Vall d'Aran, abundant a Montgarri i Aiguamoix (Llen.!), vall de Tredós, Ruda (C. et S.), Banys de Tredós (Compñ. in Hb. Cad.!; *sub A. filicaulis* Boiss.).—Jul.-Agost.

A. majellensis

2,223. — A. majellensis Boiss.

(per haver-la descobert a la muntanya de la Majella, *a Itàlia.)*

Planta fluixament cespitosa, d'1-2 dm, amb rizoma llenyós i fulles diformes, glabres, de *marge cartilaginós*, les exteriors *lanceolades, obtuses, planiúscules* i esteses, trinerves, les interiors *estretament linears, plicato-acanalades, agudes*, llargues, uninerves, peduncles escapiformes ± prims i glabres, beina 2-4 vegades més llarga que el capítol, que és hemisfèric, gran (2 cm d'ample), flors rosades o blanques, invòlucre biseriat, bràctees exteriors ovades o lanceolades, cuspidades, no escarioses, quasi tan llargues com les interiors, que són ovades, estretament escarioses, obtuses i mucronades, *tub del calze més llarg que el pedicel, costelles peludes*, més estretes que els solcs, que són *glabres, arestes iguals als lòbuls triangulars.*

Geografia. — Pastures pedregoses del Pireneu: Ripoll, prop del Pla dels Avellaners (Salv.!), Setcases (Isern!), Vall i Hospital de Benasc (Zett.), Castanesa (Costa); Pireneus orientals i centrals (Coste), Alberes (Gaut.), abundant a Espanya, prop de la frontera, a Benasc i Castanesa (Rouy).—Jul.-Agost [1].

N. B. La planta del Pireneu central creiem que pertany a l'*A. plantaginea* Willd. (V. Notas Fitogeográficas críticas, Mem. R. Acad. Ciencias y Art. de Barc., vol. VIII, n.º 13, pág. 26).

(1) Ultra les enumerades, hi ha una altra *Armeria* a les muntanyes calisses de la banda austro occidental de Catalunya. Forma denses gespes als cims dels Ports de Tortosa i a la Mola de Falset, s'assembla més que a cap altra a l'*A. alpina*, i porta el nom d'*A. Font-Queri* Pau. Probablement cal referir a aquesta planta la cita de l'*A. marítima* al Montsant feta per Pujol, segons Costa, «Introducción fl. Cat.».

Gènere 588. — STÁTICE WILLD.

(Del grec στατικός, astringent. Plini parla de l'*statice*, una planta antidiarrèica, de flors rosades, en capítols, tal vegada una *Armeria*.)

Flors blaves, violades, rosades o groguenques, en panícula formada per la reunió d'espiguetes d'1-5 flors acompanyades de tres bràctees cada una, la mitjana de les quals és més gran, calze infundibuliforme, de tub pentagonal i limbe escariós, generalment amb deu particions, rarament amb cinc, pètals lliures o lleugerament soldats en anell a la base, poques vegades en tub, estils lliures o quasi lliures, glabres, estigmes filiformes, glandulosos, fruit en utricle dehiscent irregularment prop de la base, o per un opèrcul o per valves terminals. Herbes, generalment, perennes, de fulles totes basilars o nul·les, tija ramificada, amb petites escames coriàcies o escarioses als nusos o a l'origen de les branques.

1 { Plantes anuals, espiguetes uniflores, recorbades, distants, reunides en llargues espigues, bràctea interna tuberculosa i abraçadora de la flor, calze aristat, amb les arestes recorbades, fulles espatulades. **S. echioídes.**
  Plantes perennes, calze no aristat o amb arestes rectes. . . . . 2.

2 { Fulles nul·les, pètals soldats en tub, rosats, espiguetes uniflores, aglomerades a l'àpex de les branques formant glomèruls espatuliformes . . . . **S. ferulácea.**
  Fulles basilars, pètals soldats en anell a la base, grocs o purpuris. 3.

3 { Fulles sinuato-pinnatífides, tiges amb 3-5 ales tot al llarg, espiguetes curtes i denses, unilaterals, corol·la d'un groc pàl·lid . **S. sinuata.**
  Fulles enteres, tiges cilíndriques, corol·la ± purpúrea. . . . . . 4.

4 { Fulles penninerves, grans, transovades, oblongues o lanceolades, calze amb el limbe lilaci i amb 5-10 dents. . . . . . . **S. Limónium.**
  Fulles palminerves, mitjanes o petites, calze amb el limbe blanc, escariós, amb cinc dents . . . . 5.

5 { Bràctea exterior, completament blanca i escariosa, dues vegades més curta que la interior, escariosa solament en la seva meitat superior, espiguetes en corimbes terminals, branques inferiors estèrils, fulles transovato-espatulades. . . . . **S. bellidifólia.**
  Bràctea exterior verda o herbàcia al dors, escariosa al marge . . 6.

6 Branques estèrils escasses o nul·les . . . . 7.
Branques estèrils nombroses . . . . 12.

7 Espiguetes estretament imbricades, reunides en espigues curtes, fulles uninerves. . . . . 8.
Espiguetes distants o fluixament imbricades, en espigues fluixes, unilaterals, fulles amb 1-7 nervis. . . . . 9.

8 Branques totes fèrtils, espiguetes triflores, agrupades en nombre de 2-4 en espigues curtes, ovoido-oblongues, denses, bràctees circuïdes d'un marge estret rubro-blanc, tub del calze pelut, lòbuls amb un nervi gruixut, vermell. . . . . **S. Girardiana.**
Branques inferiors estèrils, espiguetes uni- o biflores, en espigues curtes, unilaterals, bràctees virido-vermelloses al dors, amplament escarioses i blanques al marge, lòbuls del calze amb el nervi vermell solament a la base. **S. Costae.**

9 Panícula poc ramificada, més curta que la resta de la tija, branques curtes, espiguetes amb 2-3 flors, poc separades, bràctea exterior tres vegades més curta que la interior, carenada, fulles ovato-espatulades, uni- o trinerves. . . . . **S. confusa.**
Panícula molt ramificada, més llarga que la resta de la tija, branques llargues, espiguetes distants, fulles ovato-espatulades . . . . . 10.

10 Fulles verdes, generalment mútiques, uninerves, espiguetes molt separades, bràctees vermelloses, amb un marge blanc, estret, l'exterior tres vegades més curta que la interior, tub calicinal poc pelut, de doble llarg que el limbe, que té els lòbuls aguts i cinc nervis vermells. **S. duriúscula.**
Fulles glauques, amb 3-7 nervis, bràctees brunes, amb ample marge blanc, l'exterior quatre vegades més curta que la interior, tub calicinal glabrescent, a penes més llarg que el limbe . . . . 11.

11 Fulles d'1-2 cm de llarg, trinerves, tiges flexuoses, molt ramificades a la base, amb algunes branques estèrils, corol·la poc exerta. **S. salsugínea.**
Fulles de 5-7 cm de llarg, amb 5-7 nervis, tiges rectes, ramificades solament en llurs dos terços superiors, sense branques estèrils, corol·la exerta, de doble llarg que el calze . . . . **S. delicátula.**

12 Branques estèrils molt nombroses, rígides, subpunxents, espiguetes arquejades, bràctea exterior amb un marge escariós estret, 3-4 vegades més curta que la interior, carenada . . . . **S. virgata.**
Branques estèrils poc nombroses, blanes, espiguetes rectes, bràctea exterior amb un marge escariós ample, tres vegades més curta que la interior, poc o gens carenada . . . . **S. Trémolsii.**

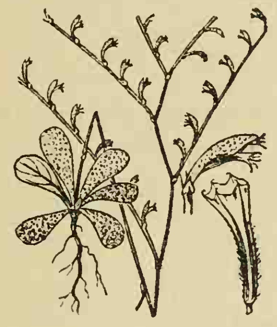

S. echioídes

2,224. — S. echioídes L.

(per les fulles tuberculoses com les d'alguns Echium.)

Anual, d'arrel cònica, prima, i tiges de 5-20 centímetres, dretes, primes, flexuoses, glabres i ramificades quasi des de la base, fulles basilars en rosetó, *espatulades*, curtament peciolades, tuberculoses i aspres per sobre, llises i generalment vermelloses per sota, sense branques estèrils, *espiguetes uniflores, un poc recorbades, unilaterals, bastant separades*, reunides en espigues llargues i fluixes, fràgils, bràctea inferior ovada, molt petita, la superior *cinc vegades més llarga, tuberculosa*, abraçadora de la flor, tub calicinal estret, un poc pelut, limbe amb *cinc nervis vermells, acrescents, separats i ganxuts* després de la floració.

Geografia.—No escassa als terrenys arenosos, i particularment als salobrencs, de l'Urgell: Lleida, a la calma del Castell de Gardeny, prats de Les Torres o Navés. = Tàrrega, costes de Tarragona, cap als Alfacs (Costa), Torredembarra (Salv. !), L'Escala, Roses, Cadaqués (Bub.), p'atges de Roses i de Tarragona (Vay.). = Maig-Juliol.

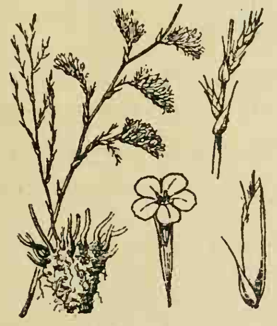

S. felurácea

2,225. — S. ferulácea L.

(del llatí ferulaceus, *pertanyent a la* Ferula, *aquí emprat per a indicar la semblança de la panícula, molt densament ramificada, amb les fulles de la canyafel·la.)*

Perenne, de rizoma gruixut, llenyós, tiges ascendents, primes, rígides, cilíndriques, ramificades des de la base, amb branques dístiques, curtes, estèrils, *fulles nul·les*, branques estèrils molt tènues, totes cobertes d'*escames brunes, hialines, amplexicaules i setàceo-mucronades*, espiguetes uniflores, petites, reunides en *glomèruls espatuliformes* a l'extremitat de les branques, bràctees inferiors terminades en una aresta pàtulo-recorbada tan llarga com elles, la superior de doble llarg, *carenada* i obtusa, calze hialí, amb les dents terminades en aresta fina i recta, *pètals rosats, soldats en tub.*

Geografia.—Arenals marítims humits: Abundant als Alfacs (Costa), platges de Roses, S. Pere Pescador (Vay. in Hb. Cad.! Cod.!), Cadaqués (Trem.), platja de Castelló d'Empúries (Sen.!). — Jul.-Agost.

S. sinuata

2,226. — S. sinuata L.

(per les fulles inferiors sinuades.)

Perenne, de rizoma molt curt i poc ramificat, tiges d'1-3 dm, dretes o ascendents, robustes, ramificades a l'àpex, eriçades de pèls inserits en un tubèrcul, amb 3-5 *ales foliàcies estretes,* que es prolonguen en cada nus en altres tants *apèndixs linears i cuspidats, fulles basilars sinuato-pinnatífides,* espiguetes grosses, amb 3-4 flors, densament imbricades en dues files unilaterals, que formen *espigues curtes i compactes* a les branques superiors, bràctees inferiors iguals, vermelloses, lanceolato-alenades, membranoses, carenades, la superior un poc més llarga, coriàcia, bicarenada, calze amb el tub glabre i el limbe blau, truncato-fistonat, igual al tub, corol·la d'un groc pàl·lid.

Geografia.—Arenals marítims, fins a Gibraltar, rarament als terrenys salobrencs de l'interior: Cardona (Riva ex Costa), única localitat citada a Catalunya, no repetida ni confirmada per cap més botànic. — Maig-Setembre.

S. Limónium

2,227. — S. Limónium L.

(derivat del grec λειμών, el prat, Dioscòrides féu λειμώνιον, perquè és una planta pratícola; l'espècie linneana comprèn diversos Limonium *de Bahuin.)*

Sinonímia. — Cua d'euga, ensopegalls; *cast.*, ben rojo, acelga salvaje o salada, oreja de liebre, espantazorras.

Perenne, de rizoma gruixut, llenyós, amb les divisions curtes, i tiges d'1-8 dm, dretes, robustes, cilíndriques, ramificades a la meitat superior, *fulles transovades, oblongues o lanceolades,* grans (5-30 cm de llarg), *penninerves,* subcoriàcies, atenuades en llarg pecíol i terminades en un mugró llarg i alenat, branques quasi totes floríferes, llargament nues a la base, *espiguetes uni- o triflores, dretes, nombroses, acostades i freqüentment imbricades en espigues curtes, denses, unilaterals, a la fi arquejades, reflexes, en panícula corimbiforme,* bràctees escarioses al marge, *la interior tres vegades més llarga que*

l'exterior, tub del calze pelut als nervis, de limbe lilaci, amb lòbuls triangulars, apiculats, corol·la violàcia.

β *Behen* Boiss. — *S. Pseudo-Limonium* Rchb. — Fulles oblongo-lanceolades, llargament atenuades en pecíol, espigues bastant llargues, densiúscules.

γ *macroclada* Boiss. — *S. serótina* Rchb. — Fulles lanceolades, espiguetes la meitat més petites, espigues bastant fluixes, curtes.

Geografia.—Terrenys arenosos, salobrencs, del litoral: La β *Behen*, abundant als prats de Castelló d'Empúries, i al Prat de Llobregat. = Cap dels Alfacs (Costa). La γ *macroclada*, al Prat de Llobregat. = Costes de Barcelona (Salv.!, Costa) cap a Viladecans (Jover!) — Set.-Novembre.

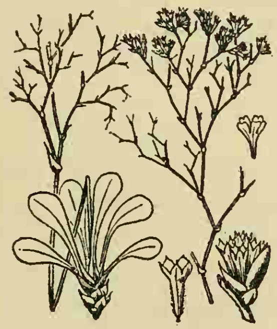

S. bellidifólia

2,228.—S. bellidifólia Gouan—S. caspia Willd.

(per les fulles semblants a les de la Bellis, *la margaridoia.)*

Perenne, de rizoma curt, llenyós, tiges d'1-4 dm, dretes o esteses, generalment tuberculoses, flexuoses i molt ramificades, amb les branques inferiors estèrils, d'articles curts i fins, *fulles transovato-espatulades*, petites, atenuades en pecíol llarguet i pla, *espiguetes petites, nombroses, reunides en espigues curtes que formen corimbes cimiformes*, agrupats en panícula, *bràctea exterior ovato-obtusa, totalment escariosa, la interior de doble llarg*, verda al dors, *obtusa, escariosa i blanca a la meitat superior, tub del calze pubescent, de limbe més curt, lòbuls ovats, apiculats*, corol·la violada, petita.

Geografia.—Arenals salobrencs del litoral: Golf de Roses (Trem. in Hb. Cad.!), abundant als Alfacs (Costa), Salces i Salanques, a la frontera francesa (Gaut.).

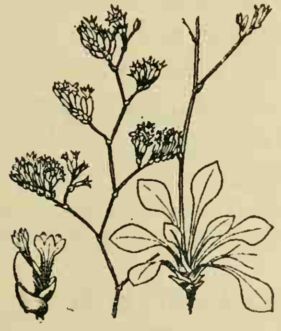

S. Girardiana

2,229.—S. Girardiana Guss.—S. densiflora Gir.

(dedicada per Gussone a Frédéric de Girard, *per haver-la descrit com* S. densiflora, *nom específic emprat abans per aquell autor.)*

Perenne, de rizoma petit i curt, tiges d'1-2

decímetres, dretes o esteses, primes, flexuoses, de branques curtes, totes floríferes, amb *fulles espatulades*, petites, *trinerves*, agudes i mucronades, contretes en pecíol llarg i pla, espiguetes estretament *imbricades*, triflores, en espigues curtes i compactes, dístiques, unilaterals, agrupades en una *petita panícula*, bràctees verdes, circuïdes d'un marge rubro-blanc, escariós, l'*exterior ovada*, obtusa i *doblement curta* que la interior, *tub del calze pelut*, més llarg que el limbe, de *lòbuls curts, amplament arrodonits*, corol·la violada.

Geografia.—Platges, al litoral: Castelló d'Empúries (Sen. in Hb. Cad.), Alfacs, des de la Torre de S. Joan a la Punta de la Banya (Costa), costes de l'Empordà, r. (Trem.), Empúries (Vay.), Roses (Bub.), La Ràpita (Bolós); Leucata, Salces (Gaut.). — Juliol-Agost.

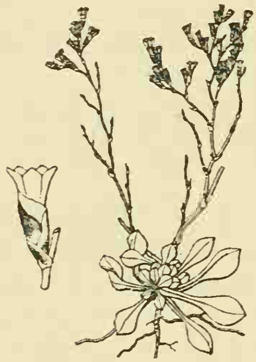

S. Costae

2,230. — S. Costae Wk.

(dedicat a Antoni C. Costa, *catedràtic de botànica a l'Universitat de Barcelona en el segle* XIX, *que descobrí aquesta planta prop de l'estany d'Ibars.)*

Perenne, de rizoma llenyós, ramificat, tiges rectes, gràcils, flexuoses, ramificades quasi des de la base, branques inferiors molt poc ramificades i estèrils, fulles transovato-lanceolades, o subespatulades, mucronulades o mútiques, atenuades en pecíol ample i acanalat, petites, coriàcies, uninerves, papil·loso-aspres per sobre, puntejades per sota, espiguetes d'1-2 *flors, agrupades en espigues curtes, unilaterals, subdístiques*, que formen en conjunt una *ampla panícula* de branques fèrtils pàtulo-recorbades, *bràctea exterior ovada, acutiúscula, virido-vermellosa al dors, blanca i escariosa al* marge, la *interna doblement llarga, el·líptico-oblonga, obtusa, verda, amplament escariosa i blanca* al marge, tub del calze recte, peludet, un poc més curt que el limbe, de *lòbuls ovato-oblongs, obtusos, amb un nervi vermellós* que no passa de la base, corol·la lilàcia.

Geografia. — Prats salobrencs de l'Urgell: Prop de l'estany d'Ibars. = Principalment al prat de Montsoà (Costa). — Juliol.

S. confusa

2,231. — S. confusa Godr. et G.

(per haver estat confosa *amb l'*Statice globulariifolia *Desf. per De Candolle i altres autors.)*

Perenne, de rizoma dur, amb branques curtes, tiges d'1-4 dm, dretes, flexuoses, ramificades superiorment, de branques ascendents, curtes, les estèrils nul·les o poc nombroses (1-2), *fulles transovades o espatulades*, atenuades en pecíol pla, *acutiúscules, mucronulades*, coriàcies, glaucescents, subondulades al marge i obscurament trinerves, espiguetes bi- o triflores, poc separades, un poc arquejades, en *espigues unilaterals* ± fluixes i disposades en una *panícula oblonga*, fluixa i generalment *més curta que la resta de la tija, bràctea exterior ovada, obtusiúscula, la interior doblement llarga*, oblonga, *carenada*, bruna, d'un bru clar al marge, la part més obscura prolongada en una punta que no arriba al marge, tub del calze *pelut als nervis, doblement llarg que el limbe* de *lòbuls curts, obtusos*, corol·la d'un violat fosc.

Geografia.—Terrenys salobrencs del litoral: Delta de l'Ebre (Webb), S. Carles de la Ràpita, cap a les salines dels Alfacs (Costa), illa de Sta. Llúcia, al Rosselló (Trem. in Hb. Cad.), litoral de la Mediterrània (Costa). — Juny-Setembre.

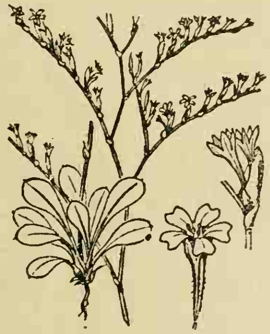

S. duriúscula

2,232. — S. duriúscula Gir.

(per les tiges de consistència una mica dura.)

Perenne, de rizoma curt i primet, tiges d'1-4 dm, dretes, primes, però rígides, ramificades quasi des de la base, amb algunes branques inferiors estèrils, *fulles transovato-espatulades*, mútiques o mucronulades, coriàcies, uninerves, atenuades en pecíol canaliculat, *espiguetes uni- o biflores, petites, separades, en espigues linears, unilaterals i fluixes*, que formen una panícula ampla, també molt fluixa i ramificada, bràctees brunes, amb marge estret, escariós, blanc, l'*exterior lanceolato-aguda, la interior oblongo-linear, tres vegades més llarga i obtusa, tub del calze pelut, doblement llarg que el limbe*, que té els *lòbuls lanceolats, obtusiúsculs, amb nervis sortits, vermellosos*, corol·la d'un violat pàl·lid.

β *cataláunica* Costa — Branques inferiors estèrils, bràctees amb ample marge escariós, blanc, l'exterior obtusa, limbe del calze poc més llarg que el tub, de lòbuls oblongo-linears.

γ *prócera* Wk. — Branques estèrils escasses, les fèrtils subdicòtomes, bràctees amplament blanques al marge.

Geografia.—Rara als prats salobrenes de l'Urgell (Costa). La β *catalaunica* Costa, a l'Estany d'Ibars. = Guixeres immediates a Balaguer (Costa), Miralcamp (Sen.l), litoral de Girona (Cufí, ex Vay.), Cadaqués, Llansà, Roses, etc. (Vay.). La γ *procera* Wk., a Alfarràs, Casserres, Montsec, Lleida (Vay.). — Jul.-Setembre.

S. salsuginosa

2,233.—S. salsuginosa Boiss.—S. globulariifólia var. mínor Boiss.—S. globulariifólia Pourr.

(del llatí salsugo, salsuginis, *l'aigua salada, perquè es fa en llocs* salobrencs.)

Perenne, de rizoma gros, llenyós, que produeix molts rosetons de fulles i tiges abundants, d'1-5 dm, dretes, flexuoses, molt ramificades i subdicòtomes quasi des de la base, amb algunes branques inferiors estèrils, tènues, *fulles transovato-espatulades,* molt obtuses, atenuades en pecíol, petites, subcarnoses, glabres o poc eriçades en ambdues cares, *inferiorment subtrinerves, espiguetes uni- o biflores,* petites, en *espigues curtes, unilaterals, subdístiques* a l'extremitat de les branques, en *panícula corimbosa, difusa,* bràctees coriàcies, brunes, amb *marge ample, escariós, blanc, l'exterior molt curta, la interior* 4-5 *vegades més llarga, obtusa i carenada, limbe del calze blanc, més curt que el tub, de lòbuls ovats, obtusos, sense nervis,* corol·la lilàcia, *poc exerta.*

Geografia.—Terrenys margosos, argilosos, salobrencs, incultes: Lleida, a Gardeny i a altres indrets de la comarca; Manresa, cap a Sampedor i una part de Bages. = Comunissima per tot l'Urgell, la Segarra, Balaguer, Gerp *et alibi,* cap a Ponts, Castellfollit, Cardona (Salv.!, Costa). — Jul.-Octubre.

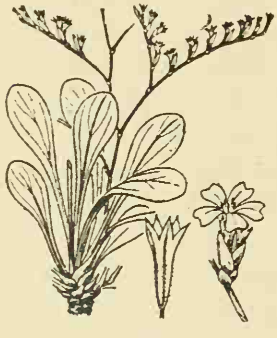
S. delicátula

2,234. — S. delicátula Gir. — S. globulariifólia var. glauca Boiss.

(del llatí delicatulus, *diminutiu de* delicatus, *delicat, per les rames i ramells primets i fins d'aquesta planta.)*

Sinonímia. — Ensopegalls, ensopegueres.

Hom la diferencia de l'espècie anterior per les fulles 2-3 vegades més grans, *glauques, circuïdes d'un estret marge blanc i amb* 5-7 *nervis,* per les tiges de 3-6 dm, senzilles i nues en el terç o la meitat inferiors, alternadament i distintament ramificades en la resta en *ampla panícula apiramidada i sense branques estèrils,* per les *espiguetes amb* 2-4 *flors,* amb la *bràctea interior quatre vegades més llarga que l'exterior, carenada, angulosa* i amb molts nervis a la base, i per la *corol·la exerta, de doble llarg que el calze.*

Geografia.—En llocs semblants als que sol habitar l'espècie anterior i quasi sempre en companyia d'ella: Lleida, a Gardeny, i Urgell, a l'estany d'Ibars. — Montsoà, Utxafava (Sen.!), comuna als terrenys salobrencs del pla d'Urgell i a la península dels Alfacs (Costa). — Jul.-Setembre.

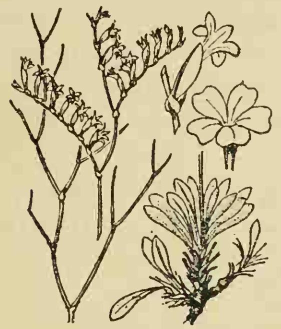
S. virgata

2,235. —S. virgata Willd.—S. oleifólia Pourr.

(del llatí virga, *la verga, per les tiges nombroses i primetes com* vergelles; oleifòlia, *amb fulles semblants a les de l'olivera,* Olea europaea.)

Perenne, de rizoma llenyós, llarg, ramificat, amb branques epigees cobertes de fulles acostades, però que no formen rosetó, tiges d'1-4 decímetres, dretes, primes i flexuoses en zig-zag, ramificades des de prop de la base, branques estèrils nombroses, rígides, subpunxents, amb entrenusos llargs i prims, *fulles espatulato-cuneïformes,* un poc coriàcies, uninerves, atenuades en pecíol, no rugoses, agrupades a l'àpex de les divisions del rizoma, espiguetes, generalment, *uni- o biflores,* rarament amb 3-4 flors, *arquejades, distants, en espigues unilaterals fluixes i esteses,* que formen una panícula ovoido-oblonga, fluixa, *molt més curta* que la resta de la tija, *bràctea externa lanceolada, carenada, aguda,* 3-4 *vegades més curta que la interna i circuïda d'un marge estret, escariós, bru, calze de tub encorbat, de doble llarg que el limbe, pubescent als angles,* de *dents ovades, amb nervis sortits, vermellosos,* corol·la violada, bastant gran.

Geografia.—Roques i terrenys salobrencs del litoral: L'Escala, Can Tunis, Prat de Llobregat, a la vora del llac de la Ricarda. = Des de l'Escala a Salou i als Alfacs (Costa), Alfacs, Salou, Empúries i Roses (Vay.), Cap de Creus (Trem., in Hb. Cad.!). — Juny-Setembre.

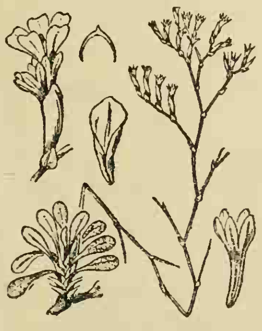
S. Trémolsii

2,236. — S. Trémolsii Rouy — S. salsuginosa Trem., non Boiss.

(dedicat per Rouy a Frederic Trèmols, *botànic català, que descobrí aquesta* Statice *al Cap de Creus.)*

Perenne, de rizoma gruixut, llenyós, ramificat, amb branques tortuoses i ascendents, guarnides de fulles molt acostades a la part superior, quasi imbricades, esteses o reflexes, però no en rosetó, tiges d'1-3 dm, dretes o ascendents, primes, flexuoses en zig-zag, gla-

bres o pubescents inferiorment, ramificades, *branques estèrils poc nombroses*, menys rígides, distants, *fulles lanceolato-espatulades*, obtuses i mucronades, uninerves, rugoses, papil·loses, llargament atenuades en pecíol curt, *espiguetes amb* 3-4 *flors, dretes i separades, reunides en espigues més curtes, dretes o subincurves, bràctees més amplament escarioses, l'externa ovada*, carenada, *tres vegades més curta que la interna, que és obtusa, ampla, oberta i carenada, tub del calze prim, feblement encorbat*, pubescent a la base, *poc més llarg que el limbe, de lòbuls oblongo-obtusos*, amb un nervi gruixut, vermellós.

Geografia.—Litoral de la part nord-est: Cadaqués, Cap de Creus (Trem.), entre Port-Vendres i Paulilles (Oliv., sub *S. reticulata* L., ex Gaut.), Pireneu oriental (Rouy).—Juny-Agost.

Família 91. — GLOBULARIÀCIES DC.

(Del gènere *Globularia.*)

Gènere 589. — GLOBULÁRIA L.

(Derivat del llatí *globulus*, diminutiu de *globus*, l'esfera, pels botons florals globulosos d'aquestes plantes.)

Plantes de flors hermafrodites, irregulars, blaves, en capítols compactes, terminals, involucrats, calze tubulós, quinquèfid, persistent, corol·la tubuloso-bilabiada, amb el llavi superior quasi nul, l'inferior trífid o tripartit, estams didínams, un estil filiforme, estigma bilobat, fruit aqueni. Herbes perennes o petits arbustos, de fulles coriàcies, alternes o en rosetó basilar, glabres, sense estípules.

1 { Plantes herbàcies, fulles basilars en rosetó, transovades, atenuades en llarg pecíol, tija simple, corol·la amb el llavi superior quasi nul. . 2.
Plantes llenyoses, tija ramificada . . . . 3.

2 { Invòlucre i receptacle glabres, tija nua o amb 1-2 escames rudimentàries, fulles obtuses, uninerves . . . . **G. nudicaulis.**
Invòlucre i receptacle eriçats, tija amb diverses escames lanceolato-agudes, fulles escotades o tridentades, amb 3-5 nervis **G. vulgaris.**

3 { Tiges dretes, fulles alternes, mucronades, breument peciolades, capítols subsèssils, terminals i laterals, calze llargament barbut **G. Alypum.**
Tiges ajagudes, fulles en rosetó basilar, atenuades en llarg pecíol, capítols pedunculats, terminals, calze glabre o breument pelut **G. cordifólia.**

G. nudicaulis

2,237. — G. nudicaulis L.

(del llatí nudus, *nu, i* caulis, *tija, per les tiges sense fulles o amb una o dues fulletes molt reduïdes, escamiformes.)*

Tija d'1-3 dm, *herbàcia,* curvato-ascendent, simple, *nua* o amb 1-2 escames molt petites, al principi *poc, a la fi molt més llarga que les fulles,* aquestes totes basilars, en rosetó, grans, *transovato-oblongues,* atenuades en llarg pecíol, molt obtuses, enteres o subdentades a l'àpex, *uninerves,* flors grans, capítols d'1'5-2 cm de diàm., densos, *invòlucre i receptacle glabres, bràctees ovato-lanceolades,* més curtes que les flors, *calze glabre exteriorment, nu a la gorja, fes* fins a la quarta part, amb les *dents lanceolades,* corol·la de tub que sobresurt poc del calze, amb el *llavi superior nul* o reduït a dues dents molt curtes, l'inferior *tripartit, de divisions linears,* tan llargues com el tub.

Geografia.—Boscos frescos i roques ombroses de les muntanyes: Vall d'Aran, a Arties (Costa), Artiga de Viella (Llen.!), Salardú, Pla de Beret, Ruda (C. et S.), Port de Benasc i Vall de l'Hospital (Zett.). — Juny-Juliol.

N. B. — No l'hem observada al Pireneu oriental, ni en trobem cap més cita que la de Lapeyrouse a Cambradases.

G. vulgaris

2,238. — G. vulgaris L.

(per ésser planta comuna i vulgar *en gran part d'Europa).*

Sinonímia. — Senet de pobre; *cast.*, siemprenjuta, botón de pobre.

Tija d'1-3 dm, *herbàcia,* dreta, simple, a la fi més llarga que les fulles, amb *nombroses escames lanceolades, agudes, alternes, sèssils, fulles basilars* nombroses, en rosetó, grans, *transovades,* atenuades en llarg pecíol acanalat, enteres, escotades o tridentades a l'àpex, coriàcies, *amb* 3-5 *nervis,* capítol quasi d'1 cm, dens, amb *l'invòlucre i el receptacle eriçats,* 9-12 *bràctees ovato-acuminades, pestanyoses,* més curtes que les flors, *calze molt pelut exteriorment, tancat per pèls a la gorja, partit en lòbuls lanceolato-alenats, pestanyosos,* tub de la corol·la més llarg que el calze, amb el llavi *superior bífid, curt, l'inferior tripartit, de lòbuls linears.*

Raça *G. tenella* Lge. — *Tiges més primes, poc escamoses, llargament nues a l'àpex,* fulles obtuses o *breument tridentades* a l'àpex, *capítols molt petits,* bràctees exteriors de l'invòlucre *més amples,* lòbuls del calze *el·líptico-lanceolats.*

Geografia.—Freqüent als boscos i erms calissos argilosos, des de la costa al Pireneu: Al litoral, Vallès, Bages, Vic, Ribes, Bagà *et alibi.* = Garrotxa, Olot (Vay.), Viella (C. et S.). La raça *G. tenella* Lge., a Manlleu; Berga, pastures de Valldan i Serra de Nuet (Sen.!). — Maig-Novembre.

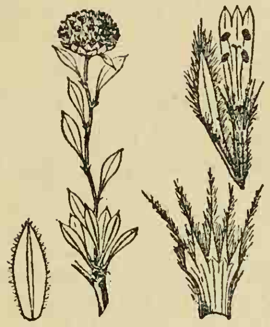
G. Alpyum

2,239. — G. Alypum L.

(és l'Alypum monspeliensium *dels autors prelinneans.)*

Sinonímia. — Escociarda, escorciaga, fuxarda, fusellada, cogullada; *cast.*, siemprenjuta, coronilla de fraile o de rey, corona real, segullada.

Petit arbust de 3-6 dm, de tija brunenca, dreta, molt ramificada, fullosa, de *fulles oblongues o transovades,* atenuades en curt pecíol, enteres o amb 2-3 dents a l'àpex, mucronades, uninerves, alternes, coriàcies, glauques, flors oloroses, en capítols d'1'5-2 cm, densos, laterals i terminals, invòlucre format per nombroses bràctees imbricades, ovades, obtuses, mucronades, escarioses, glabres, pestanyoses al marge, *receptacle eriçat,* amb nombroses *palletes blanes, linears, alenades, llargament eriçades, caduques,* calze quinquepartit, amb *divisions linears acuminades, llargament barbudes,* llavi superior de la corol·la *molt curt, bífid,* l'inferior *molt llarg, tridentat,* dents ovato-agudes.

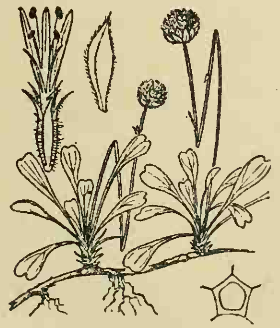
G. cordifólia

Raça *G. pycnantha* Sen. et Pau — Fulles més estretes, mugró més llarg, espinescent, capítols més petits, agrupats en curtes espigues terminals.

Geografia.—Terrenys margosos secs i àrids: Al litoral, Vallès, Penedès, Segarra, Bages. = Cardona, Serra la Llena (Gonz.!), Vic, r. (Masf.), La Garrotxa (Vay.); no escassa la raça amb el tipus.

2,240. — G. cordifólia L.

(de cor, cordis, *el cor, per les fulles en forma de* cor *a l'àpex.)*

Petit arbust de tiges *prostrato-radicants*, molt ramificades, cespitoses, amb les fulles agrupades en rosetó a la base dels peduncles, *espatulato-cuneïformes*, atenuades en pecíol, emarginato-cordiformes a l'àpex, petites, carnoses, llustroses, uninerves, caduques, flors d'un blau grisenc, en capítols petits, a penes d'1 cm, densos, capbaixos, sobre peduncles curts, a la fi de 5-15 cm, quasi nus, *invòlucre pelut*, compost de nombroses *bràctees ovades*, *pestanyoses*, peludes a la base, *més curtes que les flors*, *receptacle glabre*, amb escames lanceolades, coriàcies, persistents, tub del calze *eriçat als angles, amb les dents lanceolato-acuminades*, corol·la subbilabiada, de *lacínies linears*, les dues superiors un poc més curtes que les tres del llavi inferior.

β *nana* Camb. — *G. nana* Lamk.; raça de l'anterior *apud* Rouy — Més petita en totes les seves parts, fulles linears cuneïformes, amb petits fistons, peduncles nus, molt curts, quasi nuls; planta freqüentment aplicada a les roques.

Geografia.—Roques i pedruscall de les muntanyes calisses: Boscos de Berga, Ribes i Pireneus. = Vic, Surroca i valls altes dels Pireneus centrals (Costa), Lladó, muntanya del Mont, Puigsacau, S. Amanç (Vay.), Terrades (Sen.), prop de Benasc (Zett.). La β *nana* Camb. (herba negra, lluqueta), comuna a la serralada superior del Vallès, Montserrat, Monsant, Tagast, Cadí, Núria. = La Mola, La Pena, Montsec, Berga (Costa), Olot (Tex.), Penyablanca (Zett.); Vall d'Aran, a Gausac, Montgarri (Llen.), Port de Beret (Timb.), Arties, Salardú (C. et S.). — Maig-Agost.

N. B. — No consignem la *G. spinosa* L., que posseïm de Serra Morena, Segura (Múrcia) i Serra Maria (Granada), referida per alguns autors a Montserrat, perquè ni l'hem observada nosaltres en tota la muntanya, ni sabem que el P. Marcet o algun altre botànic contemporani l'hagi trobada allí.

ÍNDEX DEL VOLUM IV

FAMÍLIES, GÈNERES I ESPÈCIES

Pàgs.

ACANTÀCIES (Família 87) 426
ACANTHUS [581] 426
— mollis 426
AJUGA [579] 412
— Chamaepitys. 414
— genevensis 414
— Iva...................... 415
— pyramidalis 413
— reptans 413
— vulgaris 413-414
ALECTOROLOPHUS 280
— grandiflorus 280
— parviflorus 281
ALKANNA [514]................ 147
— lutea 147
— tinctoria 148
ANAGALLIS [484] 76
— arvensis.................. 76
— collina 78
— parviflora (= A. arvensis var.) 77
— tenella 77
ANARRHINUM [535] 220
— bellidifolium 220
— lusitanicum 220
ANCHUSA [512] 142
— arvensis.................. 142
— italica 143
— undulata 143
ANDROSACE [477] 61
— carnea 61
— ciliata 64
— cylindrica 65
— elongata 65
— imbricata 62
— maxima.................. 66
— pubescens 63
— pyrenaica 63
— villosa 64
ANTIRRHINUM [534] 214

Pàgs.

ANTIRRHINUM Asarina........... 215
— Barrelieri 218
— controversum 218
— hispanicum 218
— latifolium 218
— litigiosum 218
— majus 218
— molle 216
— Orontium 215
— Pertegasii 217
— ruscinonensis 217
— sempervirens 216
— siculum 217
APOCINÀCIES (Família 75) 89
ARBUTUS [466] 34
— Unedo 35
— Uva-ursi 36
ARCTOSTAPHYLOS [467] 36
— alpina 30
— officinalis 36
ARETIA argentea 62
— imbricata 64
— pubescens 63
— pyrenaica 63
ARMERIA [587] 449
— alpina 450
— Font-Queri 452
— Halleri.................. 451
— ruscinonensis 450
— majellensis 42
— montana 451
— Mulleri 451
ASCLEPIADÀCIES (Família 76) 94
ASPERUGO [522] 177
— procumbens 177
ASTEROLINUM [480] 70
— stellatum 70
ATROPA [527] 189
— Belladona 189
AZALEA [470] 40

	Pàgs.
AZALEA procumbens	40
BALLOTA [571]	386
— foetida	386
— hirsuta	387
— hispida	387
— nigra	386
— orbicularis	387
BARTSIA [543]	276
— alpina	278
— latifolia	276
— spicata	279
— Trixago	278
— viscosa	277
BATATAS [506]	130
— edulis	130
BELLARDIA Trixago	278
BETONICA [570]	384
— Alopecurus	384
— lutea	384
— officinalis	385
BORRAGINÀCIES (Família 80)	135
BORRAGO [510]	139
— officinalis	139
BRUNELLA [577]	406
— alba	407
— bicolor (= alba × grandiflora)	410
— Codinae (= alba × hyssopifolia	410
— Coutinhoi (hastifolia × vulgaris)	410
— Giraudiasii (= hastifolia × alba)	410
— grandiflora	408
— hastifolia	409
— hyssopifolia	407
— laciniata	407
— vulgaris	408
CALAMINTHA [560]	341
— Acinos	343
— alpina	343
— Clinopodium	342
— grandiflora	345
— Nepeta	346
— nepetoides	347
— officinalis	345
— parviflora	346
— rotundifolia	344
— silvestris	345
— subnuda	346
CALLUNA [471]	41
— vulgaris	41
— Erica	41
CALYSTEGIA [503]	122
— sepium	122
— Soldanella	123

	Pàgs.
CAMPANULA [462]	15
— affinis	19
— Beltranii	19
— Bolosii	19
— cenisia	28
— Cervicaria	20
— corbariensis	19
— Costae	21
— Erinus	22
— glomerata	20
— hederacea	29
— hispanica	26
— lanceolata	25
— latifolia	23
— linifolia	25
— longifolia	18-19
— macrorrhiza	27
— Oliveri	19
— patula	21
— persicifolia	21
— Medium	18
— pusilla	27
— Rapunculus	22
— rapunculoides	23
— rhomboidalis	24
— rotundifolia	26
— Scheuchzeri	28
— speciosa Pourr.	18
— speciosa Costa	19
— subpyrenaica	21
— Trachelium	24
— urticifolia	24
— Vayredae	19
CAMPANULÀCIES (Família 68)	3
CAPSICUM	186
CERATOCALYX [549]	297
— macrolepis	297
CENTUNCULUS [481]	71
— minimus	71
CERINTHE [509]	137
— alpina	138
— aspera	137
— glabra	138
— major (β aspera)	137
CHAENORRHINUM	226-227-228
CHLORA [498]	107
— imperfoliata	108
— perfoliata	107
— serotina	107
CICENDIA [498]	106
— filiformis	106
CONVOLVULÀCIES (Família 78)	120
CONVOLVULUS [505]	125
— althaeoides	128
— arvensis	120
— Cantabrica	128

	Pàgs.
CONVOLVULUS lineatus	129
— sepium	122
— siculus	126
— Soldanella	123
— tricolor	126
CORIS [483]	75
— monspeliensis	75
COROL·LIFLORES	46
CRESSA (502)	121
— cretica	121
CUSCUTA [508]	132
— Epithymum	133
— minor	133
— planiflora	133
— Trifolii	133
CUSCUTÀCIES (Família 79)	132
CYCLAMEN (479]	68
— balearicum	69
— repandum	68
CYNANCHUM [495]	96
— acutum	96
— monspeliacum	96
CYNOGLOSSUM [521]	172
— cheirifolium	173
— creticum	174
— Dioscoridis	174
— germanicum	175
— montanum	175
— officinale	173
— pictum	174
DATURA [528]	190
— ferox	191
— Metel	190
— Stramonium	191
DIGITALIS [540]	260
— ambigua	261
— grandiflora	261
— lutea	261
— obscura	260
— purpurascens (= D. purpurea-lutea Mey.; D. purpurea × lutea)	263
— purpurea	262
ECHINOSPERMUM [520]	170
— deflexum	171
— Lappula	170
— pyrenaicum	171
ECHIUM [517]	155
— arenarium	159
— asperrimum	158
— calycinum	156
— creticum	157
— grandiflorum	157
— italicum	158
— macranthum	157
— parviflorum	156

	Pàgs.
ECHIUM plantagineum	156
— pustulatum	159
— pyramidale	158
— vulgare	158
ERICA [472]	42
— arborea	45
— cinerea	45
— multiflora	43
— scoparia	44
— Tetralix	43
— vagans	44
ERICÀCIES (Família 70)	34
ERINUS [539]	258
— alpinus	259
ERYTHRAEA (497)	100
— Barrelieri	103
— Boissieri	105
— Centaurium	104
— grandiflorum	105
— gypsicola	104
— latifolia	104
— maritima	101
— major	103
— pulchella	103
— ramosissima	103
— spicata	101
— tenuifolia	102
— triphylla	102
ESCROFULARIÀCIES (Família 84)	207
EUFRAGIA latifolia	277
— viscosa	277
EUPHRASIA [541]	264
— alpina	266
— hirtella	267
— montana	266
— minima	270
— nemorosa	269
— officinalis	266
— pectinata	268
— polyadena	267
— puberula	268
— Rostkoviana	266
— salisburgensis	265
— stricta	269
— tatarica	268
EXACUM pusillum	106
FRACASTORA aculeata	397
FRAXINUS [488]	84
— excelsior	84
GALEOPSIS [568]	370
— dubia	372
— intermedia	373
— Ladanum	373
— ochroleuca	372
— pyrenaica	371
— Sallentii	374

	Pàgs.
Galeopsis Tetrahit	371
Gencianàcies (Família 77)	99
Gentiana [499]	109
— acaulis (α parvifolia i β latifolia)	115
— alpina	115
— angustifolia	116
— Burseri	111
— campestris	113
— ciliata	112
— Cruciata	114
— excissa	115
— glacialis	112
— Kochiana	115
— lutea	111
— nivalis	113
— Pneumonanthe	114
— punctata	117
— pyrenaica	116
— tenella	112
— ventricosa	117
— verna	117
Gesneràcies [82]	197
Glechoma [65]	362
— hederaceum	362
Globularia [589]	463
— Alypum	455
— cordifolia	465
— nana	466
— nudicaulis	464
— spinosa	466
— vulgaris	464
Globulariàcies [91]	463
Gomphocarpus [494]	94
— fruticosus	95
Gratiola [537]	236
— oficinalis	236
Gregoria [467]	60
— Vitaliana	60
Heliotropium [523]	178
— curassavicum	178
— europaeum	179
— peruvianum	179
Hyoscyamus [529]	193
— albus	194
— major	194
— niger	193
Hyssopus [557]	334
— aristatus	335
— officinalis	334
Ipomoea [504]	124
— purpurea	131
— sagittata	124
Jasione [459]	4
— amethystina	6
— humilis	5

	Pàgs.
Jasione montana	4
— perennis	5
Jasminàcies (Família 74)	87
Jasminum [491]	87
— fruticans	87
— officinale	88
Kopsia (V. Phelipaea)	294
Labiades (Família 86)	314
Lamium [566]	363
— album	365
— amplexicaule	368
— flexuosum	365
— Galeobdolon	364
— hybridum	366
— incisum	366
— luteum	364
— maculatum	366
— purpureum	367
Lathraea [551]	312
— Clandestina	312
— Squamaria	313
Lavandula [552]	313
— Cadevalli (= Lav. Staechas × pedunculata) —	320
— dentata	319
— officinalis	318
— latifolia	318
— pedunculata	320
— Spica	318
— Staechas	319
— vera	318
Leonurus [567]	369
— Cardiaca	369
Ligustrum [487]	83
— vulgare	83
Linaria [536]	221
— alpina	234
— arvensis	234
— carnosa	234
— chalepensis	232
— commutata	224
— Cymbalaria	224
— Elatine	225
— flexuosa	228
— genistifolia	231
— graeca	224
— italica	231
— melanantha	230
— micrantha	235
— minor	226
— origanifolia	228
— parviflora	235
— Pelisseriana	233
— repens	232
— rubrifolia	227
— Sieberi	226

Pàgs.

LINARIA simplex ... 229
— spuria ... 225
— striata ... 232
— supina ... 229
— triphylla ... 233
— vulgaris ... 231
LIPPIA [584] ... 430
— nodiflora ... 430
LITHOSPERMUM [516] ... 150
— apulum ... 153
— arvense ... 153
— fruticosum ... 151
— oleifolium ... 151
— officinale ... 152
— purpureo-caeruleum ... 152
LOISELEURIA procumbens ... 40
LYCIUM [524] ... 181
— europaeum ... 181
— mediterraneum ... 181
LYCOPSIS arvensis ... 142
LYCOPUS [554] ... 327
— europaeus ... 327
LYSIMACHIA [482] ... 72
— Ephemerum ... 72
— nemorum ... 73
— vulgaris ... 73
MARRUBIUM [574] ... 399
— Alysson ... 399
— sericeum ... 400
— supinum ... 400
— vulgare ... 400
MELAMPYRUM [546] ... 289
— cristatum ... 290
— nemorosum ... 290
— pratense ... 291
— silvaticum ... 291
MELISSA [561] ... 348
— officinalis ... 348
MELITTIS [575] ... 402
— Melissophyllum ... 402
MENTHA [553] ... 321
— aquatica ... 323
— arvensis ... 323
— candicans ... 325
— canescens (= M. rotundifolia × aquatica) ... 326
— cervina ... 322
— dumetorum (= M. longifolia × aquatica) ... 326
— hirsuta ... 323
— longifolia ... 324
— piperita (= M. viridis × aquatica) ... 326
— Pulegium ... 322
— rotundifolia ... 324
— silvestris ... 324

Pàgs.

MENTHA verticillata (= M. arvensis × aquatica) ... 325
— villosa (= M. rotundifolia × longifolia) ... 325
— viridis ... 325
MENYANTHES [501] ... 119
— trifoliata ... 119
MICONIA [531] ... 198
— borraginea ... 198
MICROMERIA [559] ... 338
— filifolia ... 338
— graeca ... 339
— marifolia ... 339
MYOSOTIS [519] ... 163
— alpestris ... 168
— alpina ... 168
— arenaria ... 166
— caespitosa ... 165
— collina ... 166
— gracillima ... 167
— hispida ... 166
— intermedia ... 167
— lingulata ... 165
— nana ... 169
— palustris ... 165
— pyrenaica ... 169
— sicula ... 164
— silvatica ... 168
— stricta ... 166
— versicolor ... 167
NEPETA [564] ... 358
— Cataria ... 360
— lanceolata ... 359
— latifolia ... 360
— tuberosa ... 359
NERIUM [492] ... 90
— Oleander ... 90
NICOTIANA [530] ... 195
— glauca ... 195
— rustica ... 196
— Tabacum ... 196
NONNEA [513] ... 145
— alba ... 145
— lutea ... 147
— micrantha ... 146
— violacea ... 146
ODONTITES [542] ... 271
— hispanica ... 275
— Jaubertiana ... 274
— lanceolata auct. cat. ... 272
— lanceolata var. olotensis ... 273
— longiflora ... 273
— lutea ... 274
— rubra ... 272
— serotina ... 272
— verna ... 272

Pàgs.

ODONTITES viscosa 275
OLEA [489] 85
— europaea 85
OMPHALODES [521] 176
— linifolia 176
ONOSMA [515] 149
— arenarium 149
— echioides 149
OROBANCÀCIES (Família 85) 293
OROBANCHE [550] 298
— amethystea 310
— Benthammii 310
— caryophyllacea 304
— Carotae 309
— cernua 311
— crinita 303
— cruenta 301
— Epithymum 304
— Eryngii 310
— foetida 300
— Galii 304
— gracilis 301
— Hederae 306
— major 307
— minor 310
— Picridis 309
— platystigma 304
— pubescens 308
— Rapum 301
— reticulata 304
— rubens 306
— sanguinea 303
— Santolinae 307
— Scabiosae 304
— speciosa 303
— Teucrii 308
— variegata 302
— versicolor 308
OXYCOCCUS quadripetala 33
PARENTUCELLIA latifolia 277
PEDICULARIS [545] 282
— caespitosa 287
— comosa 284
— foliosa 284
— mixta 288
— palustris 285
— pyrenaica 287
— rhaetica 287
— rostrata 287
— silvatica 285
— tuberosa 286
— verticillata 283
PHARBITIS [507] 131
— hispida 131
— purpurea 131
PHELIPAEA [548] 294

Pàgs.

PHELIPAEA Mutelii 295
— nana 296
— ramosa 295
PHILLYREA [486] 80
— angustifolia 81
— latifolia 82
— media 81
PHLOMIS [572] 388
— fruticosa 390
— Herba-venti 388
— Lychnitis 389
— purpurea 390
PHYLLODOCE [469] 39
— caerulea 39
— taxifolia 39
PHYSALIS [526] 187
— Alkekengi 187
— peruviana 188
— pubescens 188
PHYTEUMA [460] 7
— betonicifolium 11
— Charmelii 9
— graminifolium 8
— haemisphaericum 8
— Halleri 10
— Michelii 11
— orbiculare 9
— pauciflorum 8
— scorzonerifolium 11
— spicatum 10
PINGUICULA [473] 48
— alpina 49
— grandiflora 50
— longifolia 50
— vulgaris 49
PLANTAGINÀCIES (Família 89) 431
PLANTAGO [585] 431
— albicans 439
— alpina 439
— arenaria 435
— argentea Chaix 443
— argentea Lam. 441
— Bellardii 440
— carinata 436
— Cornutii 445
— Coronopus 436
— crassifolia 437
— Cynops 434
— fuscescens 442
— Lagopus 440
— lanceolata 443
— Loeflingii 441
— major 445
— maritima 437
— media 444
— monosperma 441

	Pàgs.
PLANTAGO montana	442
— pilosa	440
— Psyllium	435
— recurvata	436
— sericea	442
— Serpentina	438
— subulata	437
PLUMBAGINÀCIES (Família 90)	447
PLUMBAGO [586]	448
— europaea	448
PRASIUM [578]	411
— majus	411
PRESLIA cervina	322
PRIMULA [475]	54
— aranensis (= P. officinalis × elatior)	59
— elatior	56
— farinosa	57
— grandiflora	55
— hirsuta	58
— incisa	58
— integrifolia	58
— intricata	56
— latifolia	57
— media (= P. elatior × officinalis)	55
— suaveolens	56
— viscosa	58
— vulgaris	55
PRIMULÀCIES (Família 72)	53
PULMONARIA [518]	160
— affinis	160
— angustifolia	162
— azurea	162
— officinalis	162
— saccharata G. G.	160
— saccharata Mill.	161
— tuberosa	161
— vulgaris	161
RAMONDIA (= Miconia)	198
— Micoi	198
— Myconi	198
— pyrenaica	198
RHINANTHUS [544]	280
— major	280
— minor	281
RHODODENDRON [468]	38
— ferrugineum	38
ROSMARINUS [562]	349
— officinalis	349
SALVIA [563]	350
— Aethiopis	354
— clandestina	356
— glutinosa	352
— horminoides	357
— officinalis	352
SALVIA pratensis	335
— Sclarea	353
— valentina	355
— Verbenaca	356
— verticillata	353
SAMOLUS [485]	79
— Valerandii	79
SATUREIA [558]	336
— hortensis	337
— montana	336
SCROFULARIA [533]	208
— alpestris	212
— aquatica	213
— canina	210
— nodosa	212
— peregrina	211
— pyrenaica	211
— ramosissima	210
SCUTELLARIA [576]	403
— alpina	403
— galericulata	404
— minor	404
SIDERITIS [573]	391
— aculeata	397
— angustifolia	394
— Bubanii	388
— catalaunica	397
— Cavanillesii	395
— crispata	395
— fragrans	398
— hirsuta	396
— hirtula	397
— hyssopifolia	396
— ilicifolia	398
— incana	395
— montana	393
— pungens	393
— romana	392
— Scordioides	394
— spinosa	397
SOLANÀCIES (Família 81)	180
SOLANUM [525]	182
— alatum	186
— Dillenii	185
— Dulcamara	183
— esculentum	186
— luteum	185
— Lycopersicum	186
— miniatum	186
— nigrum	184
— pterocaulon	185
— sodomaeum	183
— suffruticosum	185
— tuberosum	184
— villosum	185
SOLDANELLA [478]	67

	Pàgs.
SOLDANELLA alpina	67
SPECULARIA [461]	12
— castellana	13
— falcata	13
— hybrida	12
— parviflora	12
— pentagonia	14
— Speculum	14
STACHYS [579]	375
— Alopecurus	384
— alpina	381
— ambigua (= S. palustris × silvatica)	383
— annua	376
— arvensis	377
— brachyclada	378
— heraclea	382
— hirta	377
— lanata	381
— montana	379
— palustris	380
— recta	379
— silvatica	380
— valentina	382
STATICE [588]	453
— bellidifolia	457
— caspia	457
— confusa	458
— Costae	458
— delicatula	460
— densiflora	457
— duriuscula	459
— echioides	455
— Girardiana	457
— globulariifolia	460
— Limonium	456
— oleifolia	461
— salsuginosa	460
— sinuata	456
— Tremolsii	461
— virgata	461
SWERTIA [500]	118
— perennis	118
SYMPHYTUM [511]	140
— officinale	140
— tuberosum	141
SYRINGA [490]	86
— vulgaris	86
TETRAHIT nodosum	371
TEUCRIUM [580]	416
— aragonense	423
— aureum	422
— Botrys	418
— capitatum	425
— Chamaedrys	421
— fruticans	419
TEUCRIUM Gnaphalodes	422
— Polium	424
— montanum	422
— Pseudochamaepitys	418
— pyrenaicum	421
— reptans	421
— Scordium	419
— Scordioides	420
THYMUS [556]	329
— Chamaedrys	332
— ilerdensis	331
— Loscosii	330
— nervosus	333
— Serpillum	332
— vulgaris	330
— Zygis	331
TOZZIA [547]	292
— alpina	292
TRACHELIUM [464]	30
— caeruleum	30
TRIXAGO apula	278
UTRICULARIA [474]	51
— minor	52
— vulgaris	51
VACCINIÀCIES (Família 69)	31
VACCINIUM [465]	31
— Myrtillus	32
— Oxycoccus	32
— Vitis-Idaea	31
— uliginosum	32
VERBASCÀCIES (Família 83)	199
VERBASCUM [532]	199
— Blattaria	205
— blattarioides	206
— Boerhavi	205
— Chaixi	204
— floccosum	202
— Lychnitis	202
— maiale	205
— montanum	201
— Myconi	198
— nigrum	204
— phlomoides	201
— pulverulentum	202
— sinuatum	203
— Thapsus	200
— virgatum	206
VERBENA [583]	429
— officinalis	429
VERBENÀCIES (Família 88)	427
VERONICA [583]	237
— acinifolia	251
— agrestis	249
— alpina	253
— Anagallis	242
— apennina	254

	Pàgs.
VERONICA aphylla	243
— arvensis	251
— Assoana	244
— Beccabunga	242
— bellidioides	256
— Buxbaumii	248
— Chamaedrys	247
— didyma	249
— Dillenii	252
— fructicans	256
— fruticulosa	255
— Gouanii	257
— hederifolia	248
— humifusa	254
— latifolia	247
— montana	246
— Nummularia	255
— officinalis	243
— persica	248
— polita	249
— Ponae	257
— praecox	250
— prostrata	245
VERONICA saxatilis	256
— scutellata	241
— serpillifolia	253
— spicata	257
— tenuifolia	244
— Teucrium	245
— triphyllos	250
— triphyllos auct. cat.	252
— urticifolia	247
— verna	252
VINCA [493]	91
— difformis	92
— media	92
— major	92
— minor	91
VINCETOXICUM [496]	97
— nigrum	98
— officinale	97
VITEX [582]	427
— Agnus-castus	428
WAHLENBERGIA [463]	29
— hederacea	29

ÍNDEX DE NOMS

acebuche *(cas .)*, 85.
acelga salvaje *(cast.)*, 456.
— salada *(cast.)*, 456.
adelfa *(cast.)*, 90.
agnocasto *(cast.)*, 428.
agripalma *(cast.)*, 369.
aguavientos *(cast.)*, 388.
ajedrea *(cast.)*, 336.
— blanca *(cast.)*, 339.
ala de ángel *(cast.)*, 426.
aladern, 81.
— de fulla ampla, 82.
— de fulla estreta, 81.
— mitjà, 81.
albahaca de pastor *(cast.)*, 343.
— menor, 343.
— silvestre, 343.
alfàbrega borda, 343.
— boscana, 342.
alfeñique andaluz *(cast.)*, 176.
algarabía *(cast.)*, 274.
alheña *(cast.)*, 83.
alhucema *(cast.)*, 318.
aligustre *(cast.)*, 83.
aliso de Galeno *(cast.)*, 399.
almescat, 345.
alkekenge *(cast.)*, 187.
aloc, 428.
alzineta, 421.
auzineta, 421.
amarga miel *(cast.)*, 183.
amaro *(cast.)*, 354.
anagálide *(cast.)*, 76.
anagalls, 76.
androsilla *(cast.)*, 65.
angelins, 421.
angelotes *(cast.)*, 342.
arándano de fruto encarnado *(cast.)*, 31.
arangí bord, 411.
arboç, 35.
arbocer, 35.
arbocera, 35.
árbol de la seda *(cast.)*, 95.
arbousier *(fr.)*, 35.
arbre de la seda, 95.
— de Sant Josep, 86.
arç de tanques, 68.
artànita, 68.
artètica, 414.
ascallades, 281.
aurora, 131.
baladre, 90.
ballestera, 388.
barballó, 318.
barbas de capuchino *(cast.)*, 132-133.
barbes de caputxí, 132-133.

barruixes, 36.
batata *(cast.)*, 130.
— de Málaga *(cast.)*, 130.
becerra *(cast.)*, 218.
beleño *(cast.)*, 193.
belladona, 189.
belladone *(fr.)*, 189.
belle de jour *(fr.)*, 126.
ben rojo *(cast.)*, 456.
berbena, 429.
berza marina *(cast.)*, 123.
bétoine *(fr.)*, 385.
betònica, 385.
betónica *(cast.)*, 385.
— menor *(cast.)*, 421.
blenera, 200-389.
boix de Núria, 38.
boixereta, 36.
boixerica, 38.
boixerola, 36.
boix florit, 38.
borraina, 139.
borraja, 139.
borratja, 139.
— de cingle, 198.
botges, 434.
botón de pobre *(cast.)*, 464.
botons de gat, 218.
bouillon blanc *(fr.)*, 200.
bourrache *(fr.)*, 139.
bufetes, 187.
— de gos, 187.
buglosa *(cast.)*, 143.
buglosse *(fr.)*, 143.
búgula, 413.
busserolle *(fr.)*, 36.
brecina *(cast.)*, 41.
brezo *(cast.)*, 41-43-45.
— arbóreo *(cast.)*, 45.
— blanco *(cast.)*, 45.
— de escobas *(cast.)*, 44.
brossa, 41.
bruc, 43-45.
— boal, 45.
— de bou, 43.
— d'escombres, 44.
— d'hivern, 43.
— femella, 44.
— mascle, 45.
bruga, 41-44.
bruguera, 43.
bruguerola, 41.
brumaille *(fr.)*, 44.
brutònica, 385-421.
bruyère à balai *(fr.)*, 44.
— arborescente *(fr.)*, 45.
— commune, 41.
cabellos *(cast.)*, 132.
— de tomillo *(cast.)*, 133.
cabells de farigola, 132-133.
— de la Mare de Déu, 133.
— de tomaní, 133.
calament, 345.
calamento *(cast.)*, 345.
calaminta *(cast.)*, 345.
campaneta, 129.
campaneta de mar, 123.
campanetes, 18-122.
— de jardí, 131.
campanilla de Montserrat *(cast.)*, 127.
— de pobres *(cast.)*, 128-129.
— espigada *(cast.)*, 127.
— lanuda *(cast.)*, 127.
— mayor *(cast.)*, 122.
— tricolor *(cast.)*, 126.
cambrón *(cast.)*, 181.
cambronera *(cast.)*, 181.
camedrios *(cast.)*, 421.
camedris, 421.
canche *(fr.)*, 31.
candelera, 200.
candeles, 451.
candileja *(cast.)*, 389.
candilera *(cast.)*, 202-389.
cànem de bruixes, 426.
cantarillos *(cast.)*, 65.
canterets, 65.
cantueso *(cast.)*, 319.
caps d'ase, 319.
caramelitos *(cast.)*, 176.
carderona *(cast.)*, 426.
cardiaca, 369.
cardiaque *(fr.)*, 369.
cardo cuco *(fr.)*, 191.
carillon *(fr.)*, 18.
carnera, 426.
cenicero *(cast.)*, 203.
centaura, 105.
— menor, 105.
cervina, 436.
cetro de Júpiter *(cast.)*, 352.
chou marin *(fr.)*, 123.
chupamiel dorado *(cast.)*, 153.
cirerer de llop, 35.
— de pastor, 35.
clinopode *(fr.)*, 342.
clinopodio, 342.
cogullada, 465.
cola de león *(cast.)*, 369.
col de mar *(cast.)*, 123.
colicosa, 339.
conejera *(cast.)*, 173.
conillets, 218.
consolda major, 140.

consolda menor, 141.
— mitjana, 413.
consuelda de peñas *(cast.)*, 75.
— mayor *(cast.)*, 140.
— mediana *(cast.)*, 413.
— menor *(cast.)*, 141.
— turmosa *(cast.)*, 141.
cornicervi, 436.
corona real *(cast.)*, 465.
coronilla de fraile *(cast.)*, 465.
— de rey *(cast.)*, 465.
corregüela *(cast.)*, 129.
— mayor *(cast.)*, 122.
— tricolor *(cast.)*, 126.
correhuela lechosa *(cast.)*, 96.
corretjola, 129.
— de bou, 96.
— gran, 122.
corrioles bordes, 96.
cocou, 56.
cresson de cheval *(fr.)*, 242.
cresta de gallo *(cast.)*, 280-281.
cua de guilla, 200.
— de moltó, 200.
— d'euga, 456.
cucut, 56.
cuerno de ciervo *(cast.)*, 436.
cul de porc, 158.
cuscuta mayor *(cast.)*, 132.
cuscute *(fr.)*, 132-133.
dentaria *(cast.)*, 448.
dentelària, 448.
didalera de Sant Jeroni, 261.
dinada, 45.
dolçamara, 183.
domtevenin *(fr.)*, 97.
doncella *(cast.)*, 149.
douce-amère *(fr.)*, 183.
dragoncillos *(cast.)*, 218.
dulcamara *(cast.)*, 183.
enciamet de la Mare de Déu, 79.
ensopegalls, 456-460.
ensopegueres, 460.
escamonilla valenciana *(cast.)*, 96.
escarapela española *(cast.)*, 137.
escoba de algarabía *(cast.)*, 272.
escobas, 275.
escrfulària de gos, 210.
escrofularia perruna *(cast.)*, 210.
espantazorras *(cast.)*, 456.
espígol, 318.
espígola, 318.
espinal, 181.
espliego *(cast.)*, 318.
esquellades, 281.
estramoni, 191.
estramonio *(cast.)*, 191.
estrellamar *(cast.)*, 436.
etiópide *(cast.)*, 354.
eura caiguda, 362.
— de terra, 362.
— terrestre, 362.
farigola, 330.
— mascle, 75.
— salsera, 331.
farinjoler, 36.
farolillos *(cast.)*, 18.
faux-cotonnier *(fr.)*, 95.
fel de terra, 105.
figuera infernal borda, 191.
filírea de hoja ancha *(cast.)*, 82.
— de hoja estrecha *(cast.)*, 81.
flor de cucut, 56.
— de la trompeta *(cast.)*, 191.
— de sapo *(cast.)*, 218.
flores de tomillo *(cast.)*, 133.
floruví, 368.
fonollades, 281.
— negres, 272.
fonullades, 281.
— grogues, 280.
frare de romaní, 297.
freixa, 84.
freixera, 84.
frêne *(fr.)*, 84.
fresno *(cast.)*, 84.
frigola, 330.
frigoule *(fr.)*, 330.
fusellada, 465.
fusellades, 281.
fuxarda, 465.
gallocresta *(cast.)*, 281-355-357.
gallufa, 36.
gatelins, 216-218.
gatos *(cast.)*, 428.
gattilier *(fr.)*, 428.
gavet, 31.
gavó, 451.
gayuba *(cast.)*, 36.
gazón *(cast.)*, 451.
genciana, 111.
gentiane *(fr.)*, 111.
gerdera silvestre, 31.
germandrina *(cast.)*, 421.
gessamí, 81.
— blanc, 88.
— groc, 87.
geule-de-loup *(fr.)*, 218.
girasol, 179.
gordolobo *(cast.)*, 200-203.
— candilero *(cast.)*, 202.
gossos, 218.
grande consoude *(fr.)*, 140.
— pervenche *(fr.)*, 92.

grande vrillée *(fr.)*, 122.
grasilla *(cast.)*, 49.
heliotropo mayor *(cast.)*, 179.
herba abellera, 348.
— berruguera, 179.
— de la feridura, 379-396.
— de la freixura, 160.
— de la grava, 40.
— de la ràbia, 399.
— de la víbora, 158.
— del bàlsam, 396.
— de les puces, 434-435.
— de les set sangries, 151.
— del mal de pedra, 40.
— del mos del diable, 56.
— dels humors picants, 183.
— dels leprosos, 243.
— de Sant Antoni, 379.
— de Sant Pelegrí, 381.
— d'olives, 339.
— fam, 439.
— felera, 414.
— flatera, 414.
— freixurera, 160.
— gatera, 360.
— geganta, 426.
— mora, 184.
— pedrera, 40.
— poma, 275.
— pudent, 210.
— queixalera, 193.
— talpera, 191.
— vellosa, 376.
herbe-aux-chats *(fr.)*, 360.
— aux-puces *(fr.)*, 435.
— aux-verrues *(fr.)*, 179.
hiedra terrestre *(cast.)*, 362.
hierba apoplética *(cast.)*, 379.
— cervina *(cast.)*, 436.
— cidra, 348.
— coral, 76.
— de ciego, 357.
— de escobas, 275.
— de gatos, 360.
— de la madre, 312.
— de la matriz, 312.
— de la rabia, 399.
— de las siete sangrías, 151.
— de las torcidas, 202-389.
— de la víbora, 158.
— del campanario, 224.
— del cáncer, 448.
— de locos, 242.
— de San Juan, 354.
— de Sta. Lucía, 357.
— de Sta. Quiteria, 399.
— doncella, 91-92.
hierba de hoja ancha, 92.
— estrella, 436.
— gatera, 360.
— gigantina, 426.
— mora, 184.
— pincel, 75.
— sagrada, 429.
— sanjuanera, 396.
— santa, 429.
— sin ruido, 451.
higuera loca *(cast.)*, 191.
hirondinaire *(fr.)*, 97.
hisop, 334.
hisopeta, 336.
hisopillo *(cast.)*, 336.
hisopo *(cast.)*, 334.
— montesino *(cast.)*, 336.
hysope *(fr.)*, 334.
iva *(cast.)*, 414-415.
— almizclada *(cast.)*, 415.
— moscada, 415.
jasmin blanc *(fr.)*, 88.
— jaune *(fr.)*, 87.
jazmín amarillo *(cast.)*, 87.
— blanco *(cast.)*, 88.
jusquiam, 193.
jusquiame *(fr.)*, 193.
ladierna *(cast.)*, 81.
langue de chien *(fr.)*, 173.
laurier-rose *(fr.)*, 90.
— des Alpes *(fr.)*, 38.
lavande *(fr.)*, 318.
lengua de buey *(cast.)*, 143.
— de buey salvaje, 158.
— de carnero, 445.
— de culebra, 143.
— de gato, 176.
— de perro, 173.
— de vaca, 143.
lierre terrestre *(fr.)*, 362.
lilà, 86.
lila, 86.
lilac, 86.
lilas *(cast.)*, 86.
llantén blanquecino *(cast.)*, 439.
— de hojas anchas, 445.
— de perro *(cast.)*, 434.
— mayor *(cast.)*, 445.
llengua bovina, 143.
— de bou, 143.
— de ca, 173.
llepassera, 173.
llessamí groc, 87.
llicutet, 35.
lyciet *(fr.)*, 181.
madrastra, 324.
madrona, 312-354.

mà de Sta. Maria, 369.
madroñera *(cast.)*, 35.
madroño *(cast.)*, 35.
malbec, 448.
malgirasol, 179.
malroig, 400.
malrubí, 400.
— bord, 386.
— negre, 386.
— pudent, 386.
malvesc, 448.
mamaconillets, 218.
maneula, 173.
manzanillas del diablo *(cast.)*, 183.
maravilla, 126.
mariquita tierna *(cast.)*, 165.
maro *(cast.)*, 354.
marreus, 400.
marrube noir *(fr.)*, 386.
marrubio *(cast.)*, 400.
— acuático, 327.
— bastardo, 386.
— blanco, 400.
— estrellado, 399.
— hediondo, 386.
— negro, 386.
mastranzo *(cast.)*, 324.
— aromático, 324.
— menor, 324.
— nevado, 324.
matacán de España, 96.
matafoc sempre viu, 140.
matafocs, 434.
matagalls, 353-388.
matagós, 96.
matapeces *(cast.)*, 448.
matatósigo *(cast.)*, 97.
matatrigo *(cast.)*, 281.
matrimonis, 56.
matulera *(cast.)*, 388.
mechera *(cast.)*, 389.
mélinet *(fr.)*, 137.
melisse *(fr.)*, 348.
menta borda, 324.
— boscana, 324.
— de gatos, 360.
— gatera, 360.
mentastro *(cast.)*, 324.
menthe crepue *(fr.)*, 324.
miel de avispas *(cast.)*, 142.
moixera, 38.
moniato, 130.
montañesa *(cast.)*, 128.
moragues, 76.
morella, 184.
— negra, 184.
— vera, 184.
morgeline *(fr.)*, 76.
morrons, 76.
mosquitas doradas de España *(cast.)*, 229.
mouron *(fr.)*, 76.
— d'eau, 79.
mufle-de-veau *(fr.)*, 218.
muixes, 36.
muraje *(cast.)*, 76.
— de arroyos *(cast.)*, 79.
muria, 203.
nadius, 31.
nepta, 360.
ninois, 368.
ojos llorosos *(cast.)*, 92.
olivella, 83.
oliver, 85.
olivera, 85.
olivereta, 83.
olivier *(fr.)*, 85.
olivo *(cast.)*, 85.
onosma bovina, 149.
— de bou, 149.
orcaneta *(cast.)*, 148.
— amarilla, 149.
orcanette *(fr.)*, 148.
— jaune, 149.
orella d'ase, 140.
oreja de gigante *(cast.)*, 426.
— de liebre, 456.
— de ratón, 165.
orella d'ós, 198.
ormino *(cast.)*, 357.
oropesa *(cast.)*, 354.
ortiga morta, 364.
— muerta amarilla *(cast.)*, 364.
— menor, 368.
palomilla de muro *(cast.)*, 224.
— de tintes, 148.
pamplina de agua *(cast.)*, 79.
pan porcino *(cast.)*, 68.
papagalls, 56.
— de primavera, 56.
pa porcí, 68.
passarelles, 179.
pastora *(cast.)*, 149.
patata, 184.
— de Málaga *(cast.)*, 130.
— morenera, 68.
patatas *(cast.)*, 184.
patatera, 184.
pebre bord, 428.
pebrotera borda, 97.
pelosilla *(cast.)*, 127.
pelotillas del diablo, 183.
pèls de farigola, 132-133.
pericó vermell, 105.
perilla de cama *(cast.)*, 342.

petite pervenche *(fr.)*, 91.
peu de colom, 148-149.
— de llebre, 440.
picacuellos *(cast.)*, 65.
picardia, 224.
pie de cama *(cast.)*, 342.
— de liebre, 440.
— de lobo, 327.
— de paloma, 148.
pinillo *(cast.)*, 414.
— almizclado, 415.
— oloroso, 414.
pinzell, 75.
pitimos *(cast.)*, 133.
plantage, 445.
— cornut, 436.
— de ca, 434.
— de cinc nervis, 443.
— de fulla estreta, 444.
— de fulla grossa, 445.
— estrellat, 436.
— gros, 445.
ploraner, 200.
poivre sauvage *(fr.)*, 428.
poleo *(cast.)*, 322.
— real, 322.
poliol, 322.
— blanc, 339.
— d'aigua, 322.
pome de terre *(fr.)*, 184.
— épineuse, 191.
porpres, 204.
pota, 196.
— de colom, 148.
pouliot *(fr.)*, 322.
prasio *(cast.)*, 411.
primavera, 56.
pulmonaire *(fr.)*, 160.
pulmonaria azul *(cast.)*, 160.
— manchada, 160.
pucheritos *(cast.)*, 18.
quina de Europa, 111.
raïm d'osa, 36.
raiponce *(fr.)*, 22.
rapa de porc, 68.
rapónchigo *(cast.)*, 22.
rascaviejas *(cast.)*, 181.
raspilla *(cast.)*, 177.
rebenterola, 345.
repunxó, 22.
resbala-muchachos *(cast.)*, 439.
rododendro *(cast.)*, 38.
romaní, 349.
romarin *(fr.)*, 349.
romero *(cast.)*, 349.
rosage *(fr.)*, 38.
roses vermelles, 187.
ruda canina, 210.
— de ca, 210.
— de gos, 210.
rue des chiens *(fr.)*, 210.
sajulida, 336.
salgadilla *(cast.)*, 436.
sàlvia bona, 352.
— castellana, 353.
— d'Aragó, 352.
— del Moncayo, 352.
salvia de prado *(cast.)*, 355.
— menor, 352.
— romana, 354.
— silvestre, 352.
sanguinària de flors vermelles, 151.
santjoans, 202.
sap, 41.
saragatona, 434-435.
sargantana, 435.
sarriete *(fr.)*, 336.
sauge *(fr.)*, 352.
sauz-gatillo *(cast.)*, 428.
scamonée de Montpellier *(fr.)*, 96.
sclarée *(fr.)*, 354.
seder, 95.
sedera, 95.
segullada, 465.
senet de pobre, 464.
setge, 211.
siemprenjuta *(cast.)*, 464-465.
siete nervios *(cast.)*, 445.
soga de árboles *(cast.)*, 12.
solano furioso *(cast.)*, 189.
tabac, 196.
— bord, 189-193.
— de paret, 193.
— des paysans *(fr.)*, 196.
— pelut, 196.
— pota, 196.
tabaco *(cast.)*, 196.
talabard, 38.
tamarguera dura, 151.
tamborino, 320.
tarongina, 348.
tàrrec, 355-357.
tarró, 355.
the d'Europe *(fr.)*. 23.
thym *(fr.)*, 330.
timó, 330.
— mascle, 422.
tomaní, 319.
tomateras del diablo *(cast.)*, 183.
tomillo *(cast)*, 330.
— salsero, 331.
torongil *(cast.)*, 348.
tortes, 204.
tournesol *(fr.)*, 179.

trébol acuàtico *(cast)*, 119.
— de agua, 119.
— de castor, 119.
trèfle d'eau *(fr.)*, 119
trèvol lluent, 119.
tripó, 200.
— bord, 203.
troana, 83.
troène *(fr.)*, 83.
trumfa, 184.
ullastre, 85.
uñas ásperas *(cast.)*, 177.
vainilla, 179.
vedells, 218.
vejiga de perro *(cast.)*, 187.
velesa *(cast.)*, 448.
verbena *(cast.)*, 243.
verónica común *(cast.)*, 243.
verónica de arroyos, 242.
— macho, 243.
verruguera *(cast.)*, 179.
verveine *(fr.)*, 429.
viborera *(cast.)*, 158.
vincapervinca *(cast.)*, 91 92
viola d'aigua, 49.
— de bruixa, 92.
violeta de pastor, 229.
viperina *(cast.)*, 158.
viperine *(fr.)*, 158.
volubilis *(fr.)*, 131.
vrillée *(fr.)*, 129.
xipell, 41-43.
zamarrilla amarilla *(cast.)*, 422
zaragatona *(cast.)*, 435.
— mayor, 434.
— perenne, 434.

QK Cadevall y Diars, Juan
329 Flora de Catalunya
C2
v.4

BioMed

PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY